Nicolae Steinhardt

Jurnalul fericirii

Nota redacției:

Volumul de față reproduce fidel şi integral prima dintre cele două variante (ambele revizuite şi îmbunătățite de autor) ale Jurnalului fericirii. *Cum apariția acestuia este postumă, autorul însuşi nemaiputînd interveni în text pentru eventuale retuşuri, redacția nu-şi poate asuma nici o răspundere asupra exactității unor nuanțe din rememorările autorului.*

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prima versiune a *Jurnalului fericirii,* face obiectul acestei ediții, a fost încheiată la începutul anilor '70. împrejurări nefericite au făcut, însă, ca ea să fie confiscată aproape imediat după aceea. Despre existența textului apucaseră să afle doar cîțiva prieteni.

Fire curajoasă şi tenace, N. Steinhardt purcede la redactarea celei de-a doua versiuni, mai amplă şi mai amănunțită. La finele acestui anevoios travaliu o nouă şi, de astă dată, plăcută surpriză îl aştepta. Lectura textului inițial convinsese organele de interne că el nu pune în pericol „securitatea statului". în cele din urmă, la insistența lui D. R. Popescu, preşedintele de atunci al Uniunii Scriitorilor, se hotărî, aşadar, restituirea pîrîtului jurnal.

Presat de eventualitatea unei reveniri, N. Steinhardt revizuieşte, completează şi corectează ambele versiuni, punîndu-le deîndată la adăpost. Această din urmă formă a textului stă, de altfel, şi la baza ediției de față. Girul de care se bucură ea din partea autorului decurge nu numai din cuvintele cu care ne-a fost încredințată, ci şi din mențiunea înscrisă pe pachetul sigilat: *Testament literar.*

Dintre multiplele semnificații ale acestui subtitlu să reținem aici doar pe aceea care vădeşte convingerea lui N. Steinhardt asupra caracterului postum

al operei sale. Acest fapt explică de ce parte din ideile *Jurnalului* au fost reluate în scrierile antume.

Pentru a nu diminua cu nimic din parfumul de epocă al textului am lăsat neschimbate unele inovații sau particularități lexicale. În acelaşi scop am procedat la descifrarea inițialelor de nume ale personajelor. Cititorul poate, astfel, găsi la sfîrşit (după propriul nostru aparat de note) o listă a prescurtărilor onomastice. Cele cîteva cazuri neelucidate reprezintă fie persoane despre care nu am găsit informații, fie persoane pentru care această operație este inoportună. Referința altor prescurtări sau apelative rezultă din context.

Mulțumesc şi pe această cale domnilor Alexandru Paleologu şi Virgil Cândea pentru prețiosul sprijin acordat unor identificări.

Testamentul politic al lui N. Steinhardt a fost încredințat mai multor prieteni apropiați. Ar fi, însă, prea riscant să afirmăm că gestul său urmărea pregătirea unei acțiuni colective de protest, deşi toate argumentele conduc spre această concluzie.

Virgil C.

TREI SOLUȚII

– Testament politic –

Pentru a ieşi dintr-un univers concentraționar – şi nu e neapărat nevoie să fie un lagăr, o temniță ori o altă formă de încarcerare; teoria se aplică oricărui tip de produs al totalitarismului – există soluția (mistică) a credinței. Despre aceasta nu va fi vorba în cele ce urmează, ea fiind consecința harului prin esență selectiv.

Cele trei soluții la care ne referim sunt strict lumeşti, au caracter practic şi se înfățişează ca accesibile orişicui.

Soluţia întîi: a lui Soljeniţîn

În *Primul cerc,* Alexandru Isaievici o menționează pe scurt, revenind asupră-i în volumul I al *Arhipelagului Gulag.*

Ea constă, pentru oricine păşeşte peste pragul Securității sau altui organ analog de anchetă, în a-şi spune cu hotărîre: în clipa aceasta chiar mor. îi este permis a-şi vorbi consolîndu-se: păcat de tinerețele ori vai de bătrînețele mele, de nevasta mea, de copiii mei, de mine, de talentul ori de bunurile ori puterea mea, de iubita mea, de vinurile pe care n-am să le mai beau, de cărțile pe care n-am să le mai citesc, de plimbările pe care n-am să le mai fac, de muzica pe care n-am să o mai ascult etc. etc. etc. Dar ceva e sigur şi ireparabil: de-acum încolo sunt un om mort.

Dacă aşa gîndeşte, neşovăitor, insul e salvat. Nu i se mai poate face nimic. Nu mai are cu ce fi amenințat, şantajat, amăgit, îmbrobodit. De vreme ce se consideră mort nimic nu-l mai sperie, îmbrobodi, atrage, aţîța. Nu mai poate fi *amorsat.* Nu mai are - fiindcă nu mai speră, fiindcă a ieşit din lume - după ce jindui, ce păstra sau redobîndi, pe ce îşi vinde sufletul, liniştea, onoarea. Nu mai există moneta în care să-i poată fi achitat prețul trădării.

Se cere însă, firește, ca hotărîrea să fie fermă, definitivă. Te declari decedat, primeşti a te învoi morții, desființezi orice speranță. Te poți regreta, ca doamna d'Houdetot, poți regreta, însă această sinucidere morală şi prin anticipație nu dă greş. Riscul unei cedări, al consimțirii la denunț, al unei recunoaşteri fanteziste a pierit cu desăvîrşire.

Soluţia a doua: a lui Alexandru Zinoviev

Este cea găsită de unul din personajele cărții *Înălțimile găunoase.* Personajul e un om tînăr, prezentat sub porecla alegorică *Zurbagiul.* Soluția stă în *totala*

neadaptare în sistem. *Zurbagiul* nu are domiciliu stabil, nu are acte în regulă, nu e în cîmpul muncii; e un vagabond, e un parazit, e un coate goale şi o haimana. Trăieşte de azi pe mîine, din ce i se dă, din ce pică, din te miri ce. E îmbrăcat în zdrenţe. Munceşte pe apucate, uneori, cînd şi dacă i se iveşte prilejul. îşi petrece mai toată vremea în puşcării ori lagăre de muncă, doarme pe unde apucă. Hoinăreşte. Pentru nimic în lume *nu intrăm* sistem, nici măcar în cea mai neînsemnată, mai păcătoasă, mai neangajantă slujbă. Nici măcar păzitor la porci nu se bagă, neurmînd pilda eroului unei nuvele a lui Arthur Schnitzler: acela, obsedat de frica de răspundere, sfîrşeşte porcar. *Nu, Zurbagiul s-z* proiectat (în stil existenţialist) odată pentru totdeauna cîine de pripas, capră rîioasă, călugăr budist cerşetor, smintit, nebun *pentru* (*întru*) *libertate.*

Un asemenea om, aflat în marginea societăţii, e şi el imun: nici asupra lui nu au de unde exercita presiuni, nu au ce-i lua, nu au ce-i oferi. îl pot oricînd închide, hărţui, dispreţui, batjocori: dar le scapă. Odată pentru totdeauna a consimţit a-şi trăi viaţa conform exemplului şi modelului unui perpetuu azil de noapte. Din sărăcie, neîncredere, neseriozitate şi-a făcut un crez; se aseamănă unul animal sălbatec, unei fiare jigărite, unui tîlhar la drumul mare. E Ferrante Palia al lui Stendhal. E Zacharias Lichter al lui Matei Călinescu. E un iurodivîi laic, un drumeţ neplictisit (iar Wotan coborînd pe-acest pămînt ce nume poartă? *Der Wanderer*), un jidov rătăcitor.

Şi-i slobod la gură, vorbeşte de istov, dă glas celor mai primejdioase anecdote, nu ştie ce-i respectul, toate le ia de sus, spune ce-i trece prin minte, rosteşte adevăruri pe care ceilalţi nu-şi pot îngădui să le şoptească. E copilul din povestea regelui gol, a lui Andersen. E bufonul regelui Lear. E lupul din fabula – şi ea îndrăzneaţă – a lui La Fontaine: habar nu are de cgardă.

E liber, liber, liber.

Soluţia a treia: a lui Winston Churchill şi Vladimir Bukovski

Ea se rezumă: în prezenţa tiraniei, asupririi, mizeriei, nenorocirilor, urgiilor, năpastelor, primejdiilor nu numai că nu te dai bătut, ci dimpotrivă scoţi din ele pofta nebună de a trăi şi de a lupta.

În martie 1939, Churchill îi spune Marthei Bibescu: „Va fi război. Praf şi pulbere se va alege din imperiul britanic. Moartea ne pîndeşte pe toţi. *Iar eu simt că întineresc cu douăzeci de ani".*

Cu cît îţi merge mai rău, cu cît sunt greutăţile mai imense, cu cît eşti mai lovit, mai împresurat ori mai supus atacurilor, cu cît nu mai întrevezi vreo nădejde probabilistică şi raţională, cu cît cenuşiul, întunericul şi vîscosul se intensifică, se puhăvesc şi se încolăcesc mai inextricabil, cu cît pericolul te sfruntează mai direct, cu atît eşti mai dornic de luptă şi cunoşti un simţămînt (crescînd) de inexplicabilă şi covîrşitoare euforie.

Eşti isaltat din toate părţile, cu forţe infinit mai tari ca ale tale: lupţi. Te înfrîng: le sfidezi. Eşti pierdut: ataci. (Aşa vorbea Churchill în 1940). Rîzi, îţi ascuţi dinţii şi cuţitul, întinereşti. Te furnică fericirea, nespusa fericire de a lovi şi tu, fie chiar infinit mai puţin. Nu numai că nu deznădăjduieşti, că nu te declari învins şi răpus, dar şi guşti din plin bucuria rezistenţei, a împotrivirii şi încerci o senzaţie de năvalnică, dementă voioşie.

Soluţia aceasta, fireşte, presupune o tărie de caracter excepţională, o concepţie militară a vieţii, o formidabilă îndîrjire *morală a* trupului, o voinţă de oţel înnobilat şi o sănătate *spirituală* adamantină. E probabil că presupune şi un duh sportiv: să-ţi placă bătălia în sine – *încăierarea* – mai mult decît succesul.

E şi ea salutară şi absolută, deoarece e bazată pe un paradox: pe măsură ce ei te lovesc şi-ţi fac mai mult rău şi-ţi impun suferinţe din ce în ce mai nedrepte şi te încolţesc în locuri mai fără de ieşire, tu te veseleşti mai tare, tu te întăreşti, tu întinereşti!

Cu soluţia Churchill se identifică şi soluţia Vladimir Bukovski. Bukovski povesteşte că atunci cînd a primit prima convocare la sediul KGB n-a putut închide un ochi toată noaptea. Firesc lucru, îşi va spune cititorul cărţii sale de amintiri, cum nu se poate mai firesc; nesiguranţa, frica, emoţia. Dar Bukovski urmează: n-am mai putut dormi *de nerăbdare.* Abia aşteptam să se facă ziuă, să fiu în faţa lor, să le spun tot ce cred eu despre ei şi să intru în ei ca un tanc. Fericire mai mare nu-mi puteam închipui.

Iată de ce n-a dormit: nu de teamă, de îngrijorare, de emoţie. Ci de nerăbdarea de a le striga adevărul de la obraz şi de a *intra în ei ca un tanc!*

Cuvinte mai extraordinare nu cred să se fi pronunţat ori scris vreodată în lume. Şi mă întreb - nu pretind că e aşa cum spun eu, nu, cîtuşi de puţin, mă întreb doar, nu pot să nu mă întreb - dacă nu cumva universul acesta, cu toate roiurile lui de galaxii cuprinzînd fiecare mii ori milioane de galaxii fiecare cu miliarde de sori şi cel puţin cîteva miliarde de planete în jurul acestor sori, dacă nu cumva toate spaţiile, distanţele şi sferele acestea măsurate în ani-lumină, parseci şi catralioane de mii de mile, toată viermuirea aceasta de materie, aştri, comete, sateliţi, pulsari, quasari, găuri negre, pulberi cosmice, meteori, mai ştiu eu ce, toate erele, toţi eonii, toate timpurile şi toate continuumurile spaţio-temporale şi toate astrofizicile newtoniene ori relativiste au luat fiinţă şi există numai pentru ca să fi putut fi exprimate aceste cuvinte ale lui Bukovski.

Concluzie

Tustrele soluții sunt certe şi fără greş.

Altele pentru a ieşi dintr-o situație-limită, dintr-un univers concentrațional, din mrejele unui proces kafkian, dintr-un joc de tip domino, labirint sau cameră de anchetă, din teamă şi panică, din orice cursă de şoareci, din orice coşmar fenomenal nu ştiu să existe. Numai acestea trei. însă oricare din ele e bună, suficientă şi izbăvitoare.

Luați aminte: Soljenițîn, Zinoviev, Churchill, Bukovski. Moartea consimțită, asumată, anticipată, provocată; nepăsarea şi obrăznicia; vitejia însoțită de o veselie turbată. Liberi sunteți să alegeți. Dar se cuvine să vă dați seama că – lumeşte, omeneşte vorbind – altă cale de a înfrunta cercul de fier – care-i în bună parte şi de cretă (vezi *Starea de asediu* a lui Camus: temeiul dictaturii e o *fantasmă:* frica) – e foarte îndoielnic să găsiți.

Veți protesta, poate, considerînd că soluțiile subînțeleg o formă de viață echivalentă cu moartea, ori mai rea ca moartea ori implicînd riscul morții fizice în orice clipă. Asta aşa este. Vă miraţi? Pentru că nu l-ați citit pe Igor Safarevici, pentru că încă nu ați aflat că totalitarismul nu e atît închegarea unei teorii economice, biologice ori sociale cît mai ales manifestarea unei atracții pentru moarte. Iar secretul celor ce nu se pot încadra în hăul totalitar e simplu: ei iubesc viața, nu moartea.

Moartea, însă, cine. Singur, a învins-o? Cel ce cu moartea o a călcat.

Nicolae Niculescu [*]

[*] E inutil, credem, a explica rațiunea adoptării acestui pseudonim. Reamintim că textul fusese destinat unei circulații mai mult sau mai puțin restrînse. E, de asemenea, inutil a insista asupra legăturii intrinseci dintre cele două testamente ale lui N. Steinhardt. Cuvîntul era pentru el doar o expresie a faptei.

Creion şi hîrtie nici gînd să fi avut la închisoare. Ar fi aşadar nesincer să încerc a susține că „jurnalul" acesta a fost ținut cronologic; e scris *après coup,* în temeiul unor amintiri proaspete şi vii. De vreme ce nu l-am putut insera în durată, cred că-mi este permis a-l prezenta pe sărite, aşa cum, de data aceasta în mod real, mi s-au perindat imaginile, aducerile aminte, cugetele în acel puhoi de impresii căruia ne place a-i da numele de conştiință. Efectul, desigur, bate înspre artificial; e un risc pe care trebuie să-l accept.

„Cred, Doamne!
Ajută necredinţei mele”
(*Marcu* 9,24).

Ianuarie 1960

– Un pahar? N-am spart nici un pahar... Nu țin minte...

Acesta mi-e răspunsul... şi cu adevărat nu țin minte. Sau totuşi l-am spart? în August, de ziua ei şi a mea? Sau nu l-am spart? Nu ştiu. Ba da, ştiu. Desigur că l-am spart. In August, seara, la masă, uşile înspre terasă larg deschise. Dar totodată parcă nici nu-mi reamintesc. Țin şi nu țin minte. Totul în *decorul acesta* ireal şi subtil, cu grijă ticluit, mă îndeamnă să mă refugiez în confuzie şi să mă pierd în tulburare: şi privirile *ei,* calde şi compătimitoare, şi privirile *lor,* iscusite şi galeşe. Toboganul consimțirii se desfăşoară lin înaintea mea; n-am decît să mă las să lunec.

Aş putea să jur că nu-mi aduc aminte - în deplină bună credință; cu toate că-mi dau seama că aşa s-au petrecut lucrurile, cum le repetă ea -un pahar de cristal, frumos – cu precizia memoriei unui Computer, cu fidelitatea benzii de magnetofon, cu ipocrita sfiiciune a elevului sîrguincios care ştie prea bine lecția. Mă uit la ea – e ea, dar ca în vis; face lucruri neaşteptate, vorbeşte *altfel;* şi, sincronic cu ea, şi lumea e *alta,* e suprarealistă. Uite, ăsta e suprarealismul: obiectele, aceleaşi, cunosc altă orînduire, au altă finalitate. Va *să zică se poate şi aşa.* Acum, da, ceainicul e o femeie, soba e un elefant... Max Ernst, Dali, Duchamp... Dar şi *Strigătul* lui Munch, îmi vine să zbier, să mă deştept din coşmar, să mă întorc pe vechiul nost' pămînt, bun şi blînd, unde, cumințI, lucrurile sunt ceea ce ştim că sunt şi răspund menirii pe care le-o atribuim din totdeauna... Aş vrea să ies din oraşul acesta neliniştit al lui Delvaux, din cîmpul acesta al lui Tanguy, cu membre despicate, moi şi reîntregite după afinități bizare, după împerechieri *altele* decît cele statornicite la noi... *La noi,* pe pămînt. Aici nu poate fi pămîntul. Asta nu-i ea. Decorul ăsta dostoievskian şi expresionist nu poate ființa aievea... Mă înşel, *mă semețesc:* îmi dau ifose, imaginez desigur scena aceasta delirantă de dragul unui rol pe care mi-ar plăcea să-l joc...

La urma urmei nici nu ştiu bine de l-am spart sau nu. Din cristal, gros. Dacă recunosc că l-am spart, spun adevărul (adevărul *obiectiv)* şi, odată ce am rostit adevărul, trebuie să merg mai departe şi să recunosc totul şi deci că Nego a vorbit duşmănos. (Ăsta-i tot scopul şedinței acesteia de anchetă nocturnă, în care ea mă apără cu atîta suspectă grijă, îmi întinde atît de amical prăjina de salvare; căci ea, vrednică de nota maximă la memorizare şi incapabilă de a uita vreun amănunt, iată că *sare rîndurile* cînd e vorba de mine şi vorbele mele de atunci le trece sub tăcere ori le citează trunchiat şi răspunde: „Cine le-a spus? nu-mi pot reaminti. Cineva, careva dintre cei prezenți, ştiu doar că s-au pronunțat...” Acest „s-au” impersonal şi neutru, ca-n logistică şi-n structuralism, cît e de complice la adresa mea şi cum mă înjoseşte).

Aşadar, vorbind, intru în claritate şi adevăr şi nu mai există cotlon unde să mă pot piti, păşesc în zona de lumină, ascunzişurile dispar instantaneu. Ori, dacă nu-mi aduc aminte, dacă fac psihic gestul destinderii şi relaxării, mă pierd în fumul confuziei, mă rătăcesc în neaducerea aminte, mă dau pradă dulcelui delir al evanescenței şi atunci *iar recunosc,* recunosc pentru că acum totul îmi este egal, pentru că totul e cenuşiu şi aidoma, pentru că nimic nu are însemnătate şi precizie. Pătrund în lumea noului roman şi a literaturii fără personaje: a lui *se*, a lui *ei* şi a *celorlalți*, unde *eul* şi *șinele* pier, se confundă în mulțimea nediferențiată. Personalitatea (ce-i aia?) se cerne mărunt, se fărâmițează, trece toată prin sită.

Oricum aş face, sunt pierdut.

Eşti pierdut, eşti pierdut, mă leagănă duiosul balansoar al cedării şi oboselii, al scîrbei, al uimirii, al prieteniei recunoscătoare. (Ea face doar *tot* ceea ce poate face. *Vrea* să mă ajute. In fațetele cristalului sclipesc luminările de pe masa festivă).

Sunt pierdut şi pentru că asta trebuia să-mi fie soarta – asta, nu alta. Oare nu-s un mînjit, un ratat, un îmbătrînit în concesii şi cedări, în ruşinate mînii, în supărări groteşti, în zvîcniri de invidie, de mîndrie sîngerîndă, de pofte mereu treze, satisfăcute dar niciodată măreț şi pe deplin, mereu ciuntite, nu-i locul meu firesc printre murdării, printre căldicei, haznaua asta odihnitoare a renunțării şi supunerii, a *confirmării adevărului* adevărat nu-i ea capătul logic al unor lungi purulențe? La ce bun să mă mai amăgesc pe drumurile depărtate ale mîndriei şi demnității? Inaccesibile. Calea-i barată definitiv.

Ce-are a face dacă l-am spart sau nu? Are. Ceva îmi spune stăruitor ca are. Stăruitor, dar în surdină. înțeleg prea bine – din ce în ce mai bine pe măsură ce lunga confruntare merge înainte cu oblojite mănuşi – că acum se ia hotărîrea, că de aici se va declanşa totul. Şi drăcovenia e că oricum aş suci-o tot prins în capcană rămîn. Ori pe calea adevărului ori pe a lunecării în ceața deşertăciunii, tot pierdut sunt, tot va trebui să recunosc. Atîta doar să mă îmbie mai amețitor şi parcă mai cu îndurare calea neaducerii aminte, calea confuziei, unde toate-s egale şi lipsite de sens, de importanță.

Sunt pierdut!

Pierdut? A! nu. Iată că din fundurile Pantelimonului şi ale Cluceresii – ale mahalalei şi satului – mijeşte deodată un alt gînd, o *a treia soluție.*

A! nu, umilința cedării e de la diavol. În jur nu-i ceață, în mine nu-i delir sunt în plină realitate, ce văd e adevărat. Pantelimonul şi Clucereasa îmi şoptesc - asemenea unor colegi de nădejde care *suflă* precis: ce, te laşi prins de fantasmagorie? Ia vino-ți în fire. Da, ea. Da, totul e adevărat. Să fii calm şi cinic şi abil. Repetă, abil. Da, există, mai există o negîndită a treia soluție. Datoria ta în clipa asta e să fii vulgar de calm, de îndemînatec, de nepăsător.

Fii țăran, ovreiaşule. Fii mahalagiu. *Nea Matache* pe care l-a furat slujnica; *nea Pană gîlcevosu* pe care vrea să-l înşele vecinul; nea *Ionică* pe care consoarta nu-l duce de nas; *unchieşul Pândele* încurcă lume, *moş Urcan bătrînul* la care fartițiile nu țin. Nu sunt pe Venusberg şi asta nu-i noaptea Valpurgiei. Sunt într-un birou de anchetă al Securității, pe calea Plevnei (degeaba, punîndu-mi ochelarii negri, m-ați învîrtit cu maşina prin curtea Malmaison), şi asta-i T., care a trecut de partea lor... De ce? Cum oare? Nu se poate! De ce, nu ştiu şi nici nu mă interesează, iar cît priveşte imposibilitatea, iată că se poate. Să nu fiu scolastic, untdelemnul îngheață, orice ar spune Aristotel.

Paharul? Desigur că ştiu. Desigur că l-au spart. (Un gest stîngaci şi cît de ruşinat m-am simțit. A, cioburile nu aduc noroc decît pe nemțeşte). Dar singura mea datorie acum e să fiu calm, isteț şi încăpățînat. Dur. Tare de cap. Ursuz. Laconic. Îmbufnat.

Soluția a treia. Nici nu recunosc că l-am spart, nici nu mă las pradă amețelii. Nici tu prostia fricii, nici tu vraja buimăcirii. Ci altceva: minciuna. Minciuna liniştită şi pricepută.

Asta-mi rămîne, asta e calea a treia; să fiu țăran deştept şi mahalagiu viclean. Calm şi dîrz. La înălțimea lor. A ei şi a lor. Nu mai sus. Nu-mi aduc aminte, punct şi gata. Şi nu ştiu. Şi tac. Şi amuțesc. Nu recunosc. Nu cedez. Nu ştiu, *dom'le.* Nu-mi aduc aminte de nimic. Ca un țap logodit. Nici în pat nici sub pat. Nici în car nici în căruță. Ca fasolea în ziua de Paşti. *Nea Lache* la iarmaroc: nu lasă nici o para din preț; *nea Simache* la judecată: nu se lasă el înfundat. *Nea Gruia* la tocmeală: nu şi nu şi iar nu.

Iată a treia soluție – neaşteptată şi stranie: minciuna. Minciuna binecuvîntată, şoptită de Cristos. (Cristos: el e, nu m-a uitat, bat clopotele toate. Voi fi al lui. Sunt al lui. Al lui am fost mereu. În cea mai infimă dintre fracțiuni de secundă al lui devin pentru totdeauna). Minciuna neruşinată, domoală, cît mai iscusită. *Feciorul lui nea Tache vameşul.* Tata la plecare: *să nu fii jidan fricos, să nu te căci în pantaloni.* Suprarealismul e de la Paris, delirul o fi bun la Zürich, la cafenea. Aici nu-i acolo. Aici se opreşte trenu-n gară, nu gara la tren. Aici e țara lui *Ion,* a Fanarioților şi a lui *Soarbe-Zeamă,* aici Vlad Țepeş i-a tras pe solii turci în țeapă, nu le-a spus „trageți întîi dumneavoastră, domnilor englezi", iar Petrache Carp i-a arătat lui Vodă Carol că porumbul se mănîncă cu mîna, aici e pe viață şi pe moarte, aici nu e decor sofisticat şi suprem de nebunatic, nu-s draperii şi delicii, nu-i paradis ori iad artificial, aici e ca la dugheană, ca la tejghea, ca la obor; ca la proces de clironomie; nu-i cu giuvaericale, e cu pietre, cu bolovani (şi dintr-odată gîndul mă poartă spre Brâncuşi, țăran hotărît care-şi ciopleşte materialul cu gesturi mari de cosaş). Aici e scăldătoarea Vitezda[1]: te arunci ori ba. Aici, acum, acum, acum. *Aici de declari* băiete, aici, pe loc, alegi.

[1] Cf. *Ioan,* 5,2.

Acum trebuie *să mă aleg, să mă proiectez.* Mă avînt? Pot? Vreau? Ştiu? Ce curios lucru: văd că dacă vreau să apuc pe calea creştinismului trebuie să mint. Cum a minţit şi poporul acesta (în mijlocul căruia m-am născut şi spre care mă simt mereu atras) – şi bine a făcut cînd a fost nevoit să se plece fesului, neamţului, moscovitului. Trebuie să mint aşa cum în matematici soluţia uneori nu poate fi găsită decît mai întîi complicînd datele, ocolind miezul problemei. Trebuie să mint. Asta înseamnă că lucrurile nu sunt atît de simple. Lumea nu e simplă. Asta înseamnă că bine a zis Julien Benda cînd a zis că urăşte pe cei ce complică lucrurile simple, dar nu mai puţin pe cei ce simplifică lucrurile complicate.

Creştinismul, băiete, nu-i tot una cu prostia. Apele rîului Tîrgului şi rîului Doamnei nu curg pentru netoţi şi clopotele bisericii Capra nu bat numai pentru babe cucernice. Las' că şi alea cît îs de surde şi tot o potrivesc.

Ea e pe-un scaun la vreo doi metri în stînga mea; *ei* în faţă, la birou. A, aţi vrea voi să mă las cuprins de vraja semi-visului, de fumul ameţitor al unei scenografii suprarealiste... Intelectualii or fi slabi, dar cunoaşterea cărţilor nu-i fără de folos căci poate da, acută, senzaţia unui *déjà vu* ori măcar a unui *déjà imaginé...* Iată că prinde bine. Nici buchea nu-i de lepădat. Nu, oi fi eu ovrei şi sensibil, dar aţi uitat (şi ai uitat şi *tu,* cînd ai calculat cu ei, căci bunăvoinţa ta ce poate fi de nu mijlocul de a mă atrage alături de tine, de a-mi uşura drumul, de a-mi auri şi a-mi îndulci pilula de fiere care-i de căcat? – uite că am început să vorbesc buruienos, ca niciodată, şi ce stenic e! ce minunat mă simt – chirurgii şi militarii d-aia se vede că înjură, ca să nu piardă contactul cu fapta, să nu se lase furaţi de nepăsare, *să nu le fie tot una),* aţi uitat că sunt născut la mahala şi trăit la ţară. Pantelimonul şi Clucereasa. Dur. Simplu. Plin de înţeleaptă şiretenie. *Mai e timp.* Creştinismul nu e neapărat bleg.

Aşadar:
– Nu ţin minte nimic. Nu ştiu să fi spart vreun pahar. Nu l-am auzit pe comeseanul nostru spunînd ceva duşmănos.
– Mă, ai fost la masa aceea? Şi nu s-a discutat duşmănos?
– La masă am fost, era ziua mea şi în ajun fusese a ei. Dar nu s-a discutat duşmănos.
– Nu ţii minte?
– Nu.
– Da paharu ţii minte că l-ai spart!
– Nici.
– Mă, ţi-e prietenă. (Şi mi-o arată, dramatic, ceremonios). Recunoşti că ţi-e prietenă?
– Recunosc.
– Atunci? De ce ar spune că ai auzit ce n-ai auzit? Ce, nu cumva vrei să spui că minte?
– Nu ştiu. Nu spun că minte. Spun că nu-mi reamintesc eu nimic.

Ceainicul e ceainic. Soba nu-i elefant. În pământ încolţeşte grîul.Din piatră se fac case şi se durează statui. Cristos nu-i Dumnezeu al neorînduielii şi al măştilor. *Jupîn Codîrlă greu de cap.*

Iar *ea*? Ea e cu ei – simplu ca bună ziua. E de partea cealaltă. Da, au făcut *ei* ceva încă nefăcut. Au adus, e drep, în lume ceva *nou*; pînă acum dacă voiai să pierzi un om te adresai duşmanilor săi: soţiei de care a divorţat, prietenului de care s-a rupt, asociatului pe care l-a tîrît la tribunal; aportul *noului,* inovaţia cea mai de seamă este că pentru a distruge un ins ei nu merg la certaţii ci la prietenii lui, la nevastă, la copii, la ibovnice, la cei pe care-i iubeşte şi-n care şi-a pus, omeneşte, prosteşte, încrederea şi setea de afecţiune.

Ameţeală. Ameţeala e senzaţia cea mai chinuitoare. Nici o durere nu-i atît de cumplită. Ameţeala. Lumea se învîrte, se desface, te desfaci şi tu, eşti rupt în bucăţi. Obiectele se răsucesc, am văzut eu un film expresionist după *Crimă şipedeapsă;* toate erau strîmbe: acoperişurile, gardurile, felinarele. Chinul e atroce. Răsturnarea: prietenul te acuză. Blocurile se prăbuşesc. Ea e *dincolo,* acum e din ce în ce mai plictisită, („Ei ce zici? Uite-ţi marfa!") mai chircită. Cutremurul spintecă solul şi-ţi spintecă fiinţa, pe o linie mediană.

Hai, hai, Dostoievski nu a predicat ameţeala, ci pe Domnul Cristos. Hai, înţelege şi dă-ţi seama de ce nu-ţi vine a crede: nu eşti prea fricos şi nu eşti sofisticat. A pătruns şi-n tine ceva din bruta vulpenie a mahalagiului, din încăpăţînarea ţăranului. Hai, ştii ce ai de făcut, hai *nu te mai amăgi,* ai şi ales; poţi rezista şi eşti treaz pe deplin, hai înţelege – oricît te-ar uimi, te-ar speria – dă-ţi seama că *ai cîştigat,* ţine-l pe *nu* în braţe, e al tău, suprarealismul e doar o teorie, viaţa nu-i tot una cu visul, aici nu-i ceainărie de opium şi nici salon al suavelor miresme, aici e un ticălos de birou de anchetă, statistica dovedeşte că realitatea nu-i vis: Valery avea dreptate.

Ai vrea tu să te refugiezi în frică, în brumă, în coşmar... ai vrea... Ar fi uşor, – ce dulce ar fi să te poţi adăposti între vis şi viaţă, în confuzie sau incert, printre delicioase cadavre sau pe masa de operaţii, între umbrelă şi maşina de cusut, în cada lui Marat transformată în balon zburător, la Samarkand într-un palat din o mie de nopţi şi o noapte, în *delir:* delirul, izvorul tuturor compromisurilor. Dar nu te mai poţi recuza. Cine ţi-ar oferi adăpost? S-a zis cu tine, ovreiaşule, intelectualule, orăşanule: ai încălţat opincile realităţii, au să-ţi bătătorească tălpile. De-acum s-a isprăvit cu delicateţurile şi iluziile mîngîietoare, cu pleoapele lăsate peste lascive, odihnitoare alcătuiri de alte lumi, mai blînde, mai ductile. Nu te mai poţi refugia în imaginar: eşti bun de front, bun de rezistenţă, bun de minciuni sfinte şi grijuliu ticluite, bun de îndărătnicie. Eşti bun de foc. Nu ţi-a mers la reformare, Nuhăm. Înainte, marş!

– Nae Ionescu spune că cine nu are sînge românesc poate fi „bun Român", dar cu nici un preţ şi orice s-ar petrece nu poate fi „Român".

Aşa şi este, dacă nu-i decît pe măsura putinţelor omeneşti. Dar ce nu e cu putinţă la oameni e cu putinţă la Dumnezeu. Pe cale omenească, obişnuită, după fire, nu poţi trece de la însuşirea de „bun Român" la starea de „Român". Dar prin botezul sîngelui, ca vărul meu Teodor la Mărăşeşti, dar pe cale de transfigurare? Cum de nu şi-a adus Nae Ionescu aminte de *Matei* 19,26, de *Marcu* 10,27, de *Luca* 18,27? Cum de n-a înţeles că şi aici există un drum presărat cu flori de iasomie şi cu minuni, al înnoirii care face ca toate să devină cu putinţă, uşoare? Cui crede că vinul se poate preschimba în sînge, nu-i vine greu a recunoaşte că duhul poate săvîrşi mutaţii semiotice cu sîngele.

Biologic, etnic, da. Mistic, problemele se pun însă cu totul altfel şi ceea ce nu e cu putinţă pe un plan devine cu totul posibil, degrabă, pe celălalt.

(*Matei* 19,26: Dar Isus, privind la ei le-a zis: La oameni aceasta e cu neputinţă, la Dumnezeu însă toate sunt cu putinţă: *Marcu* 10,27: Isus privind la ei, le-a zis: La oameni lucrul e cu neputinţă, dar nu la Dumnezeu. Căci la Dumnezeu toate sunt cu putinţă; *Luca* 18,27: Iar el a zis: Cele ce sunt cu neputinţă la oameni sunt cu putinţă la Dumnezeu. – Atenţie la acel *privind la ei,* care arată cîtă însemnătate dădea Isus acestor cuvinte pline de tîlc, şi greu, poate, nu de înţeles, ci de asimilat).

28 august 1964

Nimeni nu *se face* creştin, măcar de primeşte botezul, ca mine, tîrziu în viaţă. Gîndesc că nu-i altminteri nici în conversiunile cutremurătoare. Chemarea e mereu anterioară – oricît de adînc, de subtil, de iscusit ar fi tăinuită. Pascal: *Tu ne me chercherais point...*[2] Mereu logica răstălmăcită: cauţi ceea ce ai găsit, găseşti ceea ce ţi s-a pregătit, ţi s-a şi dat.

Trag două concluzii:

Întîi, adevăratele temeiuri ale concepţiei creştine: absurdul şi paradoxul. Apoi, divinitatea lucrează amănunţit şi cu pricepere, şi cînd răsplăteşte şi cînd pedepseşte. Se înşeală amarnic toţi cei ce cred – şi nu-s totdeauna nerozi – că-l pot *duce* pe Dumnezeu, că-l pot şmecheri. Nicidecum. Dă sau bate cu nespus de migălit rafinament. De unde rezultă că Dumnezeu nu e numai bun, drept, atotputernic etc, e şi foarte deştept.

29 August

Mii de draci mă furnică văzînd cum este confundat creştinismul cu prostia, cu un fel de cucernicie tîmpă şi laşă, o *bondieuserie* (e expresia lui tante Alice), ca şi cum menirea creştinismului n-ar fi decît să lase lumea batjocorită de forţele răului, iar el să înlesnească fărădelegile dat fiind că e prin definiţie osîndit la cecitate şi paraplegie.

[2] „Nu m-ai căuta / dacă nu m-ai fi găsit deja" [fr.] (cf. *Le Mysière de Jésus*).

Denis de Rougemont: Să nu judecăm pe alții, dar cînd arde casa vecinului nu stau să mă rog şi să mă îmbunătățesc; chem pompierii, alerg la cişmea. De nu, se numeşte că sunt fudul şi că nu-mi iubesc aproapele. Macaulay: este drept că nu avem voie să ne răsculăm împotriva lui Nero căci orice putere de Sus este, dar nici nu trebuie să-i sărim lui Nero în ajutor dacă se întîmplă să fie atacat. (Eisenhower şi Foster Dulles în toamna lui '56).

Una e să te răscoli, alta e să aprobi. Cînd a căzut Iacob al II-lea, s-au găsit episcopi anglicani care să-l urmeze în exil pe regele procatolic, ori poate catolic, numai pentru că era suveranul legitim şi, orice s-ar ft întîmplat, nu putea fi înlocuit.

Creştinismul neajutorat şi neputincios este o concepție eretică deoarece nesocoteşte îndemnul Domnului *(Matei* 10,16: „fiți dar înțelept ca şerpii şi nevinovați ca porumbeii") şi trece peste textele Sfîntului Pavel (*Ef* 5,17: „Drept aceea, nu fiți fără de minte", *2Tim* 4,5: „tu fii treaz în toate...", *Tit* 1,8: „să fie... treaz la minte" şi mai îndeosebi *1Cor* 14,20: „Fraților nu fiți copii la minte; ci la răutate fiți copii, iar la minte fiți oameni mari").

Nicăieri şi niciodată nu ne-a cerut Cristos să fim proşti. Ne cheamă - fim buni, blînzi, cinstiți, smeriți cu inima, dar nu tîmpiți. (Numai despre păcatele noastre spune la *Pateric* „să le tîmpim"). Cum de-ar fi putut roslăvi prostia Cel care ne dă sfatul de-a fi mereu treji ca să nu ne lăsăm surprinşi de satana? Şi-apoi, tot la *1Cor* (14,33) stă,scris că „Dumnezeu nu este un Dumnezeu al neorînduielii". Iar rînduiala se opune mai presus de orice neîndemînării zăpăcite, slăbiciunii nehotârîte, neînțelegerii obtuze. Domnul iubeşte nevinovăția, nu imbecilitatea. Iubesc naivitatea, zice şi Léon Daudet, dar nu la bărboşi. Bărboşii se cade să fie înțelepți. Să ştim, şi ei şi noi, că mai mult rău iese adeseori de pe urma prostiei decît a răutății. Nu, slujitorilor diavolului, adică şmecherilor, prea le-ar veni la îndemînă să fim proşti. Dumnezeu, printre altele, ne porunceşte să fim inteligenți. (Pentru cine este înzestrat cu darul înțelegerii, prostia – măcar de la un anume punct încolo – e păcat: păcat de slăbiciune şi de lene, de nefolosire a talentului. *Iar cînd au auzit glasul Domnului Dumnezeu... s-au ascuns*).

– Poți să nu păcătuieşti de *fricã.* E o treaptă inferioară, bună şi ea. Ori din *dragoste:* cum o fac sfinții şi caracterele superioare. Dar şi de *ruşine.* 0 teribilă ruşine, asemănătoare cu a fi făcut un lucru necuviincios în fața unei persoane delicate, a fi trîntit o vorbă urîtă în fața unei femei bătrîne, a fi înşelat un om care se încrede în tine. După ce l-ai cunoscut pe Cristos îți vine greu să păcătuieşti, ți-e teribil de ruşine.

Camera 18

De ce-l sărută Isus Cristos pe marele inchizitor în apologul din *Frații Karamazov*?

Îi răspund doctorului Al-G. pre limba lui, adică în stil indianist: ca să-l freacă de la *avidya*[3] la *vidya*[4] să spulbere *maya*[5] adică să împrăştie fumul, sa îndepărteze vălul, să risipească magia. După ce este sărutat, marele nchizitor, în sfîrşit, vede realitatea. Sărutul, *pe gură,* acționează ca un șoc, zguduie, trezeşte.

Capodopera artistică are un efect asemănător: şi ea dezvrăjeşte. Credința ne dă bucurie pentru că ne pune brusc de acord cu ce este real. De unde rezultă că realitatea – realitatea cea necoruptă – e frumoasă şi că rezonanța e o lege fundamentală. Efectul Moessbauer generalizat.

– După arestarea Iui Paul Dim., la începutul lui 1955, Yolanda St. – din familia lui Eminescu, nepoată de fiu a căpitanului Matei Eminovici (pînă prin 54, înainte de a se remărita, iscălea şi ea Eminovici) – i-a spus lui T.: „Bine i-au făcut. Sper să le dee măcar zece ani, şi lui şi celorlalți". (Vorba vine, dar se vedea că-i supărată). „Şi Nicu al tău, crede că-i stă frumos s-o facă pe legionarul?"

Am fost dojeniți şi atunci şi mai tîrziu că am trăncănit prea mult, că n-am ştiut să ne ținem gura. La care am putea răspunde: „Crezut-am, pentru aceea am şi grăit – şi noi credem, pentru aceea şi grăim" (*2Cor* 4,13) ori „Crezut-am, pentru aceea am grăit" (*Ps* CXV). Sau l-am putea cita pe un autor mai nou, pe Brice Parain, după care a vorbi sau a tăcea e tot una cu să trăieşti ori să mori.

Ne-a osîndit şi un tînăr la a cărui părere țin mult. Acesta (Toma Pavel) l-a invocat pe Wilhelm Tell. În stilul noii generații; Tell s-a priceput să tacă, şi-a ținut îndelung moaca şi ca să evite orice provocare nici nu trecea prin piața unde sta găina lui Gessler. Dar cînd i-a venit la îndemînă, n-a mai stat pe gînduri, a trecut la fapte, fulgerător. *Arde-l!* (Pe Gessler, nu simbolul: pălăria).

Aşa e. Argumentul e valabil şi-n fond rezumă istoria Românilor. Mărturisesc că vorbele înțelepte ale tînărului m-au usturat. Nu avem însă dreptul să ne apărăm şi noi trecutul, isprava? Poate că, în lipsă de altceva, nu-i nici vorbirea de lepădat. în orice caz, face cît o spovedanie, e liniştitoare. Sărmană *apologie;* dar dacă-i singura?

În legătură cu aceasta apare şi teribila problemă a lui 2+2=4.

Exemplul lui Tudor Vianu şi altora ca el, care țineau cursuri serioase şi conferințe instructive ori rosteau fraze armonios şi temeinic înjghebate, ne era mereu dat – dat, de nu chiar azvîrlit în față. Dar nu vorbesc oare în deşert? întrebam noi. Nu, ni se răspundea, deoarece afirmarea adevărurilor

[3] „necunoaştere" (scr.).
[4] „cunoaştere" (scr.).
[5] „iluzie" (scr.).

veşnice este oricînd bine venită, e întotdeauna sănătos şi util să arăți că doi şi cu doi fac patru. (Doi şi cu doi fac patru reprezenta formula bunului simț a dreptului natural, a nestricăcioaselor axiome).

Povestea aceasta cu doi şi cu doi fac patru eu o ştiam încă mai de mult. Ştiam bunăoară de la Camus că „vine mereu în istorie o clipă cînd cei care afirmă că doi plus doi fac patru sunt pedepsiți cu moartea". Iar de la Dostoievski, în alt fel, că două ori doi fac patru nu mai e viață ci obîrşie a morții. Omului, zice Dostoievski, i-a fost neîncetat frică de această regulă; o tot caută, de dragul ei străbate oceanele, îşi jertfeşte viața în căutarea aceasta, dar se înspăimîntă la gîndul că va da de ea. E un principiu de moarte, şi bun lucru este că uneori doi şi cu doi mai fac şi cinci. Orwell, însă, crede altminteri, crede că libertatea înseamnă libertatea de a spune că doi plus doi fac patru şi că deîndată ce lucrul acesta e recunoscut restul tot urmează de la sine.

Cum puteam împăca între ele acestea toate, mai ales că silueta cărturarului care, în mijlocul iureşului, enunță calm adevărurile simple şi eterne, nu e lipsită de măreție?

Eram zăpăcit, pînă ce m-am putut lămuri; atît de mulțumit am fost de explicația găsită încît pe loc i-am trimis o scrisoare coanei Lenuța, mama lui Alecu, vajnică reacționară, femeie înaltă şi frumoasă, moldoveancă stăpînă pe un grai fără ocoluri şi perdele. Coană Lenuțo, i-am scris (şi mania aceasta de a ne expedia epistole unul altuia, *loco,* a fost şi ea criticată cu asprime, socotindu-se curat răsfăț, înlăturînd orice posibilitate de scuză), tiraniile nu interzic rostirea adevărurilor, ci numai a unora, mai bine zis *a unuia anume,* a celui de care *o doare* pe respectiva tiranie. Omul şi el înghite să-i spui multe de la obraz, dar se cutremură cînd dai peste ceea ce Englezii numesc „cadavrul din dulap" ori „adevărul de-acasă" şi începi a dezvălui ce singur nu îndrăzneşte a-şi mărturisi, cînd rişti să atingi punctul fragil şi vulnerabil despre care arhitectura esoterică spune că există în orice clădire înălțată pe suprafața pămîntului acestuia şi poate duce într-o clipită la năruirea edificiului întreg. *The skeleton in the cupboard* şi *home-truth* sunt expresii intraductibile în româneşte, dar îmbinîndu-le şi trecîndu-le în spațiul mioritic, îmi vine a crede că sunt un fel de echivalent al soției meşterului Manole, prinsă în ziduri şi-n amintire şi rugîndu-se pentru bietul (ori ticălosul) de om creator cu *suspine negrăite,* ca Duhul pentru păcătos.

Revoluția franceză era gata să îngăduie proclamarea multor adevăruri, dar pedepsea cu moartea pe cel care îndrăznea să îngîne că simplul fapt de a te fi născut nobil nu este un argument îndestulător pentru a ți se tăia capul fără altă procedură decît simpla identificare. (*Legea din Priar,* anul II). Şi pe vremea lui Cromwell şi a puritanilor se spuneau multe lucruri bine intenționate, dar vai de cel care punea la îndoială absoluta validitate a prescripțiilor morale din *Vechiul Testament,* în sensul lor absolut literal. Şi în frumoasele oraşe Geneva, Miinster ori Florența, pe vremea lui Calvin, a lui Thomas Miinzer, a lui Johannes von Leyden ori a lui Savonarola se auzeau

cuvin țări pline de adevăruri şi lucruri exacte şi se exprimau idei vrednice să fie luate în seamă, dar exista de fiecare dată cîte *un* adevăr scandalos – blasfematoriu – cu desăvîrşire interzis folosirii publice. Plata folosirii: moartea.

Secretul, aşadar, coană Lenuță, iată-l: doi şi cu doi fac patru este o formulă algebrică: nouă ne revine de fiecare dată sarcina s-o aritmetizăm. A spune că doi şi cu doi egal patru nu înseamnă a declara ca Tudor Vianu că Goethe a scris *Poezie* şi *Adevăr;* că Voltaire a murit în 1778 ori că Balzac, domnilor, e un realist romantic. Sau a ține, ca George Călinescu, admirabile inedite prelegeri despre viața şi opera lui Eminescu. Cînd alături de tine oamenii sunt tăiați cu ferestrăul, dacă vrei să enunți că doi şi cu doi fac patru înseamnă că trebuie să urli cît te ține coşul pieptului: este o nedreptate strigătoare la cer ca oamenii să fie tăiați în două cu ferestrăul. Sub domnia lui Robespierre afirmau că doi şi cu doi fac patru cei care se revoltau împotriva faptului că nişte oameni erau trimişi la ghilotină numai pentru că se născuseră nobili. (Prevestise el ceva, Beaumarchais, dar nimerise pe de lături, ca Ieremia!). Sub Calvin, la fel, cei care nu puteau să nu se cutremure văzînd că sunt sortiți morții toți cugetătorii care nu aprobau întocmai teologumenele lui *maître* Calvin. Sănătoasă aritmetică ar fi făcut cine i-ar fi expus lui Caligula îndoielile sale cu privire la putința de a conferi calitatea de consul unui cal. Şi aşa mai departe de fiecare dată. Pe doi ori doi patru, alde Vianu, Călinescu sau Ralea l-ar fi putut aritmetiza vorbind, bunăoară, despre Canal, *drumul cel fără pulbere.*

(Şi atunci, nu după ce renunțaseră la măreața lucrare chiar cei ce o inițiaseră, sfidînd astfel jurămîntul depus de muncitori la locul de muncă: nu plecăm de aici pînă nu-l vom termina! Aşa cum desigur mai original ar fi fost cine ar fi spus fără să aştepte moartea lui Stalin, cel mai mare corifeu al tuturor ştiințelor, că $E=mc^2$ nu este o formulă idealistă).

De fiecare dată ecuația generală algebrică se cuvine a fi aritmetizată, adică întrupată în adevărul acela anume ascuns şi osîndit de tiranul aflat la putere. E povestea lui Andersen, a regelui gol. La ce bun să afirmi întristat că unirea ortodocşilor cu biserica romană s-a făcut în mod silnic ori să te ridici cu vehemență împotriva cotropirii otomane în perioada cînd altele erau chestiunile *arzătoare la ordinea zilei:* chestiunile arzătoare la ordinea zilei erau închisorile, erau procesele însoțite de recunoaşteri şi autoacuzări ale inculpaților, erau pedepsele administrative; a le denunța pe acestea ar fi însemnat să rosteşti că doi şi cu doi, fac patru. Evidențierea de către părintele Stăniloae a marilor abuzuri săvîrşite de catolicism sub Habsburgi ori înfierarea de către profesorul Giurescu a jugului turcesc luau – oricît de savanți şi de bine intenționați ar fi fost cei doi cărturari un aer foarte înrudit cu 21-ui lui Cațavencu şi cu Europa lui Farfuridi, fie spus fără pic de răutate ori lipsă de respect, dar şi fără convenționale ocoluri.

Mi-a trebuit însă timp îndelungat pînă să-mi pot descărca inima în scrisoarea trimisă coanei Lenuța; eram amăgit şi impresionat de cifrele 2 şi

4, cu înfățișarea lor atît de concretă şi de aritmetică, de serioasă şi (vorba lui Manole) de onorabilă; pînă ce, însfîrşit, să pricep că formula aceasta aparent numerică este de fapt abstractă şi algebrică, ea cerîndu-se mereu tradusă, exemplificată, surprinsă în timp; şi anume de fiecare dată în conformitate cu adevărul atunci interzis. A! bieții de noi, tot robi ai istoriei suntem şi tot sub vremi.

31 decembrie 1959

Pe de altă parte însă, calitatea de senator roman nu pare legată de o anumită epocă istorică, întocmai după cum Schelling arată că romantismul nu este o şcoală literară aparținînd unei faze a evoluției gustului, ci una din permanentele propensiuni ale sufletului omenesc. Ovreiul de peste 82 de ani, micul pensionar din Bucureşti, mi s-a dovedit dintr-o dată, şi în chipul cel mai simplu, capabil de simțăminte autentic senatoriale.

După ce i-am povestit cum s-au petrecut lucrurile, mi-a vorbit:

– Ce-ai mai venit acasă, nenorocitule? Le-ai dat impresia că şovăi, că poate să încapă şi posibilitatea să-ți trădezi prietenii. în afaceri, cînd spui lăsați-mă să mă gîndesc înseamnă că ai şi acceptat. Pentru nimic în lume să nu primeşti a fi martor al acuzării. Hai, du-te chiar acum.

Eu îl ştiu de pe vremea cînd se întorcea seara în Pantelimon pe scara trăsurii – marțial; cînd în timpul mişcărilor din 1919 a circulat prin atelierele fabricii în uniformă şi cu sabia scoasă din teacă, dar teatru tot îmi vine a crede că joacă, lui şi mie, măcar nițel. Mă uit la el mai mult pe furiş, mi-e teamă să nu constat că bravează. Ii arăt că acum nu găsesc pe nimeni şi că nici să stau la poarta Securității cu geamantanul lîngă mine pînă Luni n-are nici un Dumnezeu, eroismul fiind foarte aproape de caraghioslîc.Şi mă simt istovit, şi mai e masa de diseară. Şi-i mai arăt ce înseamnă închisoarea cu adevărat, că e bătrîn, că va rămîne singur cu o pensie tare mică; să nu se aştepte la mila nimănui; şi nici la vizite; şi-apoi mi-este frică; şi-apoi nu mi se cere la urma urmei decît să declar adevărul; şi nu ne vom mai vedea niciodată; şi-aşa i-am făcut numai necazuri toată viața măcar acum la sfîrşit să-i îndulcesc o leacă zilele; şi, ce mai la deal la vale, perspectiva închisorii, a suferinței, şi pe deasupra cu gîndul la nenorocirea lui, mă îngrozeşte.

(Iminența durerii mereu ne înduioşează şi căința, cățel cuminte, vine pe urma paşilor ei).

În parodia bine cunoscută, mamei lui Ştefan cel Mare i se face milă de fiul ei rănit, îi deschide porțile cetății şi îl doftoriceşte. Cît de puțin e parodia la curent cu meandrele sufletului omenesc şi cu surprizele pe care le poate rezerva o garsonieră bucureşteană. (Mai tare ca *Misterele Parisului.)* Ascultîndu-l pe tata nu mai încape nici o îndoială pentru mine că Doamna Oltea s-a purtat în realitate întocmai ca în poezia lui Bolintineanu. De vreme ce bătrînelul, ce evreul e în stare să-mi vorbească precum o face, oare ce nu-

i cu putință? Artificialul e deopotrivă de răspîndit ca naturalul, teatrul ține de esența vieții, Corneille descrie oamenii aşa cum sunt, iar la sfîrşitul anului şcolar în recitările elevilor din clasele primare (eu într-a treia: *Ai avut credință Rege, şi de-aceea ai învins*) se spun banalități.

– E adevărat, zice tata, că vei avea zile foarte grele. Dar nopțile le vei avea liniştite – (trebuie să repet ce mi-a spus, trebuie; de nu, m-ar bate Dumnezeu) –, vei dormi bine. Pe cînd dacă accepți să fii martor al acuzării vei avea, ce-i drept, zile destul de bune, dar nopțile vor fi îngrozitoare. N-o să mai poți închide un ochi. O să trebuiască să trăieşti numai cu somnifere şi calmante; abrutizat şi moțăind ziua toată, iar noaptea chinuitor de treaz. 0 să te perpeleşti, ca un nebun. Cată-ți de treabă. Hai, nu mai ezita. Trebuie să faci închisoare. Mi se rupe şi mie inima, dar n-ai încotro. Dealtfel, chiar dacă apari acum ca martor al acuzării, nu fi prost, după şase luni tot te ia. E sigur.

Argumentul acesta din urmă, perfect logic, negustoresc şi avocațial, mă impresionează îndeosebi. Doar că şase luni cînd ți-e frică e cît o veşnicie.

Tata însă, din ce în ce mai senator roman, îi dă mai departe:

– Pregăteşte-ți prin urmare lucrurile pentru luni. Vezi, ia-ți numai lucruri uzate. (Aici a greşit-o rău de tot). Şi în astea trei zile care ne rămîn să nu-mi vorbeşti nici un cuvînt despre proces, Securitate, închisoare. Vreau să le petrecem împreună, plăcut şi liniştit.

Aşa şi facem. Lucru curios, dorm într-adevăr destul de bine, ba şi mănînc cu destulă poftă (de mîncat mînca pe aparatul de tortură şi osînditul din *Colonia penitenciară* a lui Kafka) şi mă port îndeajuns de cuminte.

Lipsesc de acasă numai în ziua de anul nou, la prînz, cînd sunt poftit la dejun de avocatul D. P. a cărui soție mi-e o foarte veche prietenă – şi prima, singura mea dragoste din tinerețe. îmi povestesc cu toții (au doi copii) că au participat la un revelion unde unul din musafiri a picat mort, în timpul petrecerii, dansînd. Bun început de an! comentează ei. De-ar şti că, pe deasupra, în prima zi au chemat la masă pe unul care peste trei zile va fi puşcăriaş... îl întreb pe avocat, aşa într-o doară (cu toate că acesta era motivul pentru care am ținut să vin şi l-am lăsat pe tata singur), ce părere are despre articolul 209 cod penal. Dă din umeri, îngîndurat, posac: condamnarea e sigură, şi foarte mare...

3-4 ianuarie 1960

Nu cred să fie prea mare, zice tata. O să-ți dea probabil opt ani. Am eu grijă să-ți las la Gică sau la altă rudă banii pe care-i voi realiza din vînzarea aparatului de radio, a maşinii de gătit, a buteliei de aragaz, a cărților – să găseşti ceva cînd ieşi. (Despre confiscarea totală a averii condamnaților politici habar nu are).

Luni dimineață mă aflu calm. Mă spăl, mă rad, mă îmbrac, îmi verific geamantănaşul (plin de gioarse). Nu mi-a fost îngăduit să plîng nici măcar o singură dată în timpul celor trei zile. Tata, dătător de interdicție, nici gînd.

Mă întîlnesc pe stradă în ajun cu profesorul Al. EL, fost spirist, căruia mă apuc să-i spun – atît de emoționat încît îi ghicesc mirarea înduioşată – că există şi evrei care iubesc cu adevărat România. Nu încape nici o îndoială, răspunde el politicos, nu numai politicos. I-am vorbit foarte declamatoriu. Se uită lung la mine.

Cînd sunt gata, îmi iau rămas bun de la părintele meu. Sunt cătrănit rău. Tata însă – în pijama, mititel, grăsun, voios – e numai zîmbete şi-mi dă sfaturi ultime, ca antrenorul înainte de meci; repede, ca însoțitorul la gară, pe nerăsuflate, după ce a tăcut în fața vagonului pînă-n clipa finală:

– Ți-au spus să nu mă laşi să mor ca un cîine? Ei bine, dacă-i aşa, n-am să mor deloc. Te aştept. Şi vezi să nu mă faci de rîs, zice. Să nu fii jidan fricos şi să nu te căci în pantaloni.

Mă sărută apăsat, mă duce până la uşă, ia poziția de drepți şi mă salută milităreşte.

– Du-te, îmi spune.

Cobor treptele în pas normal, fără a privi înapoi. Ies pe poarta blocului. Există ursite, există prevestiri, există telepatie. Pe strada mai întîi cu desăvîrşire deşartă, cu toate că nu-i devreme, îşi face brusc apariția de după colț o singură persoană: un ofițer de la M.A.I. Mă înfior.

– Cele mai rele clipe din timpul perioadelor petrecute la Securitate. Două:

Într-o noapte, şi-i foarte tîrziu, încăpățînîndu-mă în negație - asupra unui punct dealtfel secundar, cine a venit de la Paris cu ultimul roman al lui Mircea Eliade şi piesele lui Eugen Ionescu, Marietta Sadova? (constat că pentru un fricos ca mine încăpățînarea este singurul liman) – sunt amenințat: o confruntare cu şeful lotului.

Mai întîi nu înțeleg de ce confruntarea este prezentată ca o amenințare. (Sunt încă boboc). Dimpotrivă, mă alină gîndul de a-l revedea pe Dinu. Perspectiva întîlnirii în toiul nopții, în birourile Securității cu un fost reprezentant de vază al intelectualității „prolegionare" m-a şi purtat pe aripile zglobii şi tîmpe ale imaginației adolescentine, ale imaginației aceleia candide şi dezarmante pe care bătrînii cei mai hîrşiți în banalitate, tăvăliți în mediocru şi spălăciți de renunțări tot o mai poartă în ungherele pitulate ale sufletului, acolo unde prostia se cuibăreşte şi se fortifică definitiv, ca treponema gonită de bismut în străfundul marilor organe interne: va fi ceva

dramatic şi nobil şi mult eroic. Ne vom întrece în a tăgădui. Ne vom întrece în a ne apăra unul pe altul. Ne vom zîmbi. Ne vom strînge mîinile. Vom suferi laolaltă.

– Să vină şeful, domnule anchetator, să vină.

Anchetatorul sună, dă un ordin şoptit şi după o lungă aşteptare tăcută e introdus Dinu Nc.

Mi s-a dat straşnică poruncă să nu scot nici o vorbă, strieîndu-mi-se astfel multe din elementele proiectatului eroism.

Stau cuminte la pupitrul din fundul biroului de anhetă şi mă uit; sunt concentrat, atent, doar ochi şi urechi. (Doar ochi, ca Mihail Strogov privind-o pe maică-sa, Marfa).

Ceea ce mă îngrozeşte şi mă deprimă dincolo de orice putință de a mă exprima este şi înfățişarea fizică a lui Dinu şi ținuta lui. Înfățişarea: slab, gălbejit, neras, îmbrăcat în țoale ponosite care nu stau, ci atîrnă pe el; au trecut numai un an şi cîteva luni de cînd nu l-am văzut şi pe ce necunoscute versante ale lunii (luna cealaltă) a şi ajuns! Şi ochelarii aceia negri, care-s coşmarul meu, care – aveam să înțeleg abia mai tîrziu – simbolizează întunericul ca opus al luminii lui Cristos. (*Veniți de luați lumină... El era viața şi viața era lumina oamenilor. Şi lumina luminează in întuneric*). Ochelarii negri nu-s un simplu accident polițienesc, un procedeu de intimidare folosit în faza cercetării. Nu sunt nici măcar o tehnică rafinată de atingere a centrilor nervoşi cei mai vulnerabili pentru că sunt cei superiori. Sunt mult mai mult – şi de aceea sunt atît de înfricoşători (*Înconjoară-mă, Doamne, cu puterea nemărginită şi de viață dătătoarei tale cruci şi fereşte-mă, Doamne, de orice rău amin* zice scurta rugăciune a insului anchetat: pe drumul de la celulă la birou ori în tăcerile interogatoriului ori ca fond mintal obsesiv neîntrerupt: *rugați-vă neîncetat*) –, sunt semnul şi pecetea fiarei, tată al minciunii şi prinț al spaimelor, voevodul întunecimii. Ținuta: stafia aceasta slăbănoagă şi jerpelită, deîndată ce a fost introdusă în cameră şi aşezată de gardian cu fața la masa de lucru a ofițerului anchetator şi de cum i s-a vorbit, a şi luat poziția de drepți. Nu i s-au scos ochelarii, eu n-am voie să vorbesc aşa îneît nu are de unde şti că sunt prezent.

Din tot scenariul meu s-a ales praf şi pulbere. Suntem în aceeaşi încăpere şi totuşi plutim pe orbite diferite – practic el e pe Alfa din Centaur – ca electronii cei fără de suflet, ca națiunile ostile din cadrul cine ştie cărui imperiu asirian bazat pe cuceriri, ca speciile animale – rațe, curci, pui, mîțe, cocoşi, cîini, capre, viței – care-şi duc paralel şi indiferent viața-n ogradă, ca toate aceste orătănii, caprine şi bovine al căror singur loc geometric comun suntem noi oamenii, şi noi atît de deosebiți de ele, de reduşi la interjecții şi onomatopei pentru a putea să intrăm în legătură cu ele, de aflători pe cercuri care nu se întretaie nicieînd.

Şeful vorbeşte pe un ton supus, prompt, concentrat care evocă un lung şi dureros dresaj. Aşa vom ajunge cu toţii.

Nu contestă nimic, confirmă totul, numele mi-l pronunţă cu nepăsare, înşiruit. (Din dosar, în preziua procesului, voi afla însă că figurează primul pe lista prietenilor *cu care se frecventează*). Examenul e scurt şi candidatul a răspuns repede şi bine. Candidatul se şi înclină de cîteva ori. Ochelarii negri dau candidatului un aer de milog obsechios, de sărac resemnat şi ascultător, cum erau cerşetorii şi sărmanii – şi cum se cuvenea desigur să fie – în romanele pilduitoare ale veacului trecut, cînd societatea înflorea puternică şi stabilă, cînd fiecare stătea cuminte la locul său şi se purta potrivit cu starea lui, cînd bogaţii calmi şi neroşi de îndoieli distribuiau domol pomenile, iar obidiţii, cunoseîndu-şi rostul, le primeau covîrşiţi; cînd domnii purtau seara numai frac (poezie dedicată Anettei: *deseori cînd plouă /mă gîndesc la ce frumos era / în anul o mie nouă sute nouă*)*;* cînd osîndiţii la biciuire, din Rusia, îi spuneau gîdelui, neapărat, blagorodnicia voastră.

Blagorodnice, blagocestive locotenent-major pare Dinu a-i spune lui Onea (care şi el a luat pe scaunul lui un aer virtuos), iar eu nu-s mai bun decît şeful; tac chitic, conform poruncii nu strig: Dinule, sunt aici, Dinule, nu te lăsa voinice, Dinule, am hotărît să mă port bine. Nu strig pentru că mi-e teamă şi mie şi pentru că mi-este şi silă şi sunt supărat ca un copil căruia i s-a sustras jucăria: bosumflat, clocotind de revoltă, zgribulit în dezamăgire, fript de înşelăciune, mă uit la D. şi la anchetator cum s-ar uita ţîncul la oamenii mari care nu-s ei buni decît să tăgăduiască şi apoi să nu se ţină de cuvînt, să te piardă din vedere, să-ţi plimbe prăjitura pe sub nas şi să te trimită, zîmbitori şi cruzi, la culcare.

Al doilea moment, şi mai cumplit: din nou confruntat cu T., aceasta mult mai tîrziu, cînd am fost adus înapoi de la Gherla, mai întîi la Jilava, apoi iarăşi la Securitate, spre a fi martor într-un proces. T. are acum un fel de statut de martor de profesie: n-a fost trimisă la penitenciarul de executare a pedepsei, o ţin la Malmaison (*Cum îl cheamă dom'le pe generalul inginer belgian care a construit forturile, începe cu B? Aş de unde, Bartholdy e ăl care a sculptat statuia Libertăţii de la New York...*) şi o scot la tot felul de procese din partea acuzării.

De data aceasta – şi mi-o aruncă anchetatorul din primele clipe – nu mai sunt cel ce am fost.

M-am înţelepţit şi m-am şmecherit şi eu, se cheamă că sunt puşcăriaş vechi, frecat în anchete, nu mai merge atît de uşor cu mine, ştiu să mă apăr, am învăţat. Le-am prins din trucuri, i-am auzit rîzînd. (Asta e dealtfel marea deosebire dintre noi şi cei din occident, neştiutorii: noi *i-am auzit rîzînd şi,* vrînd nevrînd, greu de tot, încet, împotriva noastră înşine, luptînd, rezistînd, a trebuit pînă la urmă să ne trezim şi noi, să dobîndim acces la condiţia atît de anevoie de înţeles şi de realizat – a şmecherului).

În procesul lui Nego n-au scos nimic de la mine, declarații anodine (*Ce, mă, îi dai certificate de democratism, ştii ca-i haz! Şi zici că au fost conversații banalei?*) şi nu m-au putut folosi ca martor. Am plătit din gros pentru aceasta şi mi s-a pus mai tîrziu problema dacă merita s-o fac. Sunt şi unii care susțin că nu e necesar să reziști: semnezi orice, iar la proces, oral, declari ce vrei, acolo spui adevărul şi-ți împaci conştiința.

Greşită socoteală. La proces poți spune ce vrei, aşa e. Dar şi-au pus abilii întrebarea de ce? De ce poți spune tot ce vrei şi poți afirma că retractezi şi că nu ştii şi că n-ai făcut şi că n-ai auzit şi că e om de treabă şi vechi progresist şi că şi zii şi descarcă-te şi liniştește-ți cugetul şi încheie pace cu tine însuți şi turuie şi dă-i – cît te-o lăsa. De ce? Pentru că tot ce spui în public (dacă nu-s şedințele secrete, ca la noi) nu are nici o valoare şi nu se consemnează, ori dacă se consemnează se consemnează numai de ochii lumii (cînd e), acolo; declarațiile date în fața tribunalului *nu sunt trecute la dosar* decît dacă se mărginesc la a confirma şi menține cele declarate la anchetă. Hotărîrea se dă numai pe baza actelor aflătoare la dosar, unde sunt şi declarațiile voastre scrise şi iscălite, deştepților. Ce spuneți la tribunal e ca şi cum ați vorbi la un post radiofonic emițător care nu transmite, ori în receptorul unui telefon defect, pe ecranul unui film mut.

Ea dă şi acum o declarație satisfăcătoare pentru anchetă. Dar nu numai eu am făcut progrese, a făcut şi ea. Umple un proces-verbal atît de perfect, de tipizat, de corespunzător, vorbeşte atît de conform cu ceea ce se aşteaptă de la ea să spună – *de acordat –,* ofițerii o tutuiesc pe un ton atît de familiar şi de binevoitor-disprețuitor încît mă apucă iar amețeala, o amețeală de data aceasta însoțită de spasme intestinale şi de un fel de aprigă luciditate dușmănoasă. Poate că acum e – la patruzeci şi opt de ani – momentul în care trec de la copilărie la maturitate, de la visare la cunoaştere, la *awareness.* Mă „lămuresc". Asta-i lumea şi ca dînsa suntem noi. Şi cu varza unsă şi cu slănina-n pod. Şi de avere şi de unt, dulceața de pe pămînt. Baba dacă ar avea roți ar fi tramvai, dacă ar avea un coif ar fi ministru de război. Acum, pentru prima oară sunt şi eu cu adevărat fanatic. Toate vechile mele vagi atracții înspre legionarism, înăbuşite, înfundate, inconştiente, tresar, prind viață. Şi mă cuprinde, contradictoriu, si-o milă, şi-o groază înduioşată, apoasă.

Cîtă stăruință în detalii! Parcă saltă şi bat clapele maşinii de scris. Şi a spus... şi am spus... şi iar a spus şi atunci am răspuns... Nu, nu se poate să fie chiar aşa. Oi fi surzit, oi fi avînd halucinații auditive. N-am. Şi de ce să nu se poată, mă rog? Iată că se poate. Totul se poate. Orice se poate. (Dacă s-a dus să depună că doamna Brăiloiu făcea propagandă monarhistă, proslăvindu-l pe Carol. O văduvă care plimba copiii de ştabi prin Grădina Icoanei învățîndu-i să vorbească franțuzeşte, o singuratică, o năpăstuită, numai oasele de ea şi pe deasupra disprețuindu-l şi dușmănindu-l pe Carol al II-lea nu mai puțin decît mine). Puterea combinatorie în domeniul moral nu are limite.

Răsfățătură bucureşteană ce eşti, fecior de bani gata, becher tomnatic, ovreiaş franțuzit, creştin, nu cumva proaspăt cocoloşit în credință de frică şi din nevoia de cuib, de bîrlog, de adăpost, deşteaptă-te şi priveşte unde te-ai băgat: la umbra crucii, a unei unelte de tortură de pe care şuroieşte sîngele, pe care stă unul căruia i se destramă bojocii, măruntaiele, rărunchii şi nu e numai chinuit şi omorît, cu încetul, ci şi batjocorit, mai ales batjocorit – şi mai ales omorît, ca vita jertfită, ca ucisul ciopîrțit cu satîrul de un oarecare spintecător. Mațe sfîrtecate, năduşală, sînge, batjocură, cuie. Ăsta e creştinismul, băiete. Nu clopotele bisericii din Pantelimon în zilele de Duminică şi sărbători, nu bradul de Crăciun din frumoasa casă Şeteanu, nu barba generalului Zossima, nu bomboanele bătrînei doamne Eliza Boerescu, văduva lui Costică, fratele lui Vasile ministrul lui Alexandru Ioan Cuza, nu sfătoasele glume ale lumețului popă Georgescu-Silvestru, nu botezul din celula 18 – atît de umil şi deci atît de maiestos, atît de ascuns şi deci atît de strălucitor, nu, nu ecumenismul făgăduit atît de grabnic (şi oricum evocator al fastului Romei, splendorilor Italiei şi rafinatei topologii latine), nu gesturile de împăcăciune atît de lesnicioase de fapt şi, oricum, de izvoditoare de pace, linişte şi subterană mîndrie, ci asta: crucea adevărată, enormă, puturoasă, indiferentă; mînjitură, scîrbă...

Aud aevea ori mi se pare numai că iarăşi aud *Uite-ți marfa, uite pe cine ne-ai adus.* Parcă nu-i decît un ecou, o reverberație, o durere fantomă ca aceea din membrul amputat. Marfa, în orice caz, sunt tot eu, care acum mă învîrtoşez, care acum pentru prima oară ştiu ce poate fi durerea cînd se apucă de treabă pe răpunere şi cu temei şi n-o mai amortizează şocul surprizei, n-o mai îndulceşte ciudata elevație care înlăuntrul nostru ține hangul primei dezamăgiri – şi se pune a fi ceea ce este şi se pricepe a fi – (Camus: De la un anume punct al suferinței şi nedreptății încolo nimeni nu mai poate face nimic pentru nimeni, şi durerea e sihastră) –; eu care acum ştiu tot atît de puțin a vorbi ca şi cum singurele limbajuri pe lume ar fi algol, cobol şi fortran, eu care acum încep să mă îndepărtez din locul unde mă aflu cu viteze apropiate de ale luminii: de data asta l-am luat de la început pe ***nu*** în brațe şi-l țin strîns, bărbăteşte. Mint liniştit. M-am şmecherit doar. I-am auzit rîzînd, cum de-aş vrea să le pot spune şi dragilor mei londonezi: *you didn't hear them laugh*[6], să le pot cita pe Brice Parain: dialectica e tot una cu iadul, să le arăt că nici cele două bătrîne canalii bărboase nu-s mai bune nici ele – tot aia e pretutindeni, la fel – două pramatii, două podoabe cum îi place a grăi cu predilecție lui Onea.

M-ar auzi oare londonezii? Ar sta să mă asculte? Aflarea adevărului însingurează. Trecerea de la durerea care-ți crapă capul, biruitor, la calmul rece e şi ea ocultă şi quasi-instantanee, ca şi lumina. Lumina, despre care Stephane Lupasco crede că în momentul entropiei finale a universului va domni peste tot locul deoarece nu vor mai exista nici un fel de alte particule materiale decît fotonii. Totul nu va fi decît lumină. *Era lumina cea adevărată. Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat...*

[6] „nu le-ai auzit rîsul" (engl.).

Februarie 1962

Şi bucuria voastră nimeni nu o va lua de la voi.
(Ioan 16,22)

Aşa şi eu să mă ţin drept! Să nu-mi pierd sufletul.
(Paul Claudel)

Celulele din *Reduit,* la Jilava, sunt deosebit de mohorîte şi au reputaţia unui regim şi mai sever decît „pe secţii". La 34 ajung venind de la „secret" unde am fost ţinut, cîtă vreme am făcut greva foamei, într-o celulă neîncălzită de cînd a fost construit fortul – odată cu inutila centură din jurul Capitalei – de către inginerul Brialmont. Frigul, mai teribil ca foamea şi setea (dar cel mai rău e nesomnul), m-a pătruns adînc.

Trebuie că arăt tare prăpădit, pentru că faimosul plutonier Ungureanu, care mă ia în primire la poarta *Reduitului,* mai că-mi zîmbeşte (cum s-ar îmbuna, spre pildă, amatorul de bucate alese în faţa unui hartan de vînat neîndoios bine frăgezit) şi mă încredinţează şefului de cameră recomandîndu-i să-mi dea un pat singur şi să aibă grijă de mine. Sunt plasat în patul cel mai de lîngă uşă, ca un suspect, şi privit cu luare aminte de şeful camerei, un basarabean cu nume rusesc, o matahală, posomorit, cu priviri aspre; aflu curînd că-i periculos, se zice că-i un răspopit. Celula 34 e un fel de tunel întunecat şi lung, cu numeroase şi puternice elemente de coşmar. E o hrubă, e un canal, e un maţ subpămîntean, rece şi profund ostil, e o mină stearpă, e un crater de vulcan stins, e o destul de izbutită imagine de iad decolorat.

În locul acesta aproape ireal de sinistru aveam să cunosc cele mai fericite zile din toată viaţa mea. Cît de absolut de fericit am putut fi în camera 34! (Nici la Braşov, cu mama, în copilărie, nici pe străzile nesfîrşite ale misterioasei Londre; nici pe mîndrele dealuri ale Muscelului, nici în decorul de ilustrată albastră al Lucernei; nu, nicăieri).

Sunt în cameră şi foarte mulţi tineri, supuşi unui tratament special de gardieni şi îndeosebi de şeful camerei. (Ura bătrînilor împotriva noii generaţii; care merge pînă la alianţa cu cei mai înverşunaţi dintre caralii pentru făurirea frontului comun împotriva *desmăţaţilor şi necuviincioşilor.* Un chip de solidaritate de generaţie şi vîrstă, foarte asemănătoare cu solidaritatea de clasă datorită căreia unii ţărani, muncitori şi mici amploaiaţi urăsc pe codeţinuţii titraţi, boieri sau burghezi mult mai aprig decît pe reprezentanţii administraţiei). Din prima zi constat în toată celula o sete grozavă de poezie. învăţarea pe dinafară a poeziilor este cea mai plăcută şi mai neostoită distracţie a vieţii de închisoare. Fericiţi cei ce ştiu poezii. Cine ştie pe dinafară multe poezii e un om făcut în detenţie, ale lui sunt orele care trec pe nesimţite şi-n demnitate, al său e holul hotelului *Waldorf-Astoria,* şi a

sa e cafeneaua *Flore.* Ale lui înghețata şi limonadele servite pe măsuțele braseriei *Florian* din piața San Marco. Ştia el, abatele Faria, ce face pregătindu-se pentru insula Monte-Cristo prin învățarea pe de rost a tuturor cărților. Şi nici nu bănuia Nicolai Semenovici Leskov ce bine a grăit povățuind: „Citeşte şi încearcă să te alegi cu un folos. O să ai parte de-o bună distracție în mormînt". Închisoarea fiind şi ea un mormînt, sfatul se adevereşte excelent: cui îi place să învețe poezii nu se va plictisi niciodată în puşcărie – şi nu va fi singur.

Din acest punct de vedere stau bine. Ştiu pe dinafară *Luceafărul, Scrisorile,* foarte mult Coşbuc şi Topîrceanu (are deosebită căutare), mii (cred) de versuri de Gyr şi Crainic (înghițite de la început, odată cu alfabetul Morse, de la veteranii legionari); am prins şi o mulțime din Verlaine, Lamartine şi Baudelaire; sonetul lui Arvers, fireşte (*Ma vie a son secret, mon âme son mystère*[7]), Samain – *Au jardin de l'Infante* – ceea ce, cînd îl repet ori îl predau, mă poartă cu gîndul la *Ojardindilifant* din la Medeleni şi la după-amiezele paradisiace din strada Pitar-Moşu.

Îmi găsesc deîndată un cerc de tineri care vor să învețe *Luceafărul.* Aşteptau pe jăratec să vină cineva care să-l ştie. În cameră se mai află şi un tînăr pastor luteran din Braşov, cu aspect de Gosta Berling; germana îi e limba maternă şi e poet el însuşi. Înfocat admirator al lui Rilke din care a tradus; şi cunoaşte nenumărate poezii ale marelui poet, pe care il recită superb, cu o simțire vibrantă şi un tîlc nemaipomenit; are o răbdare de fier şi o bunăvoință refractară oboselii. Totul la el pendulează între semizeu şi sfînt. Dacă ne-ar spune că

Mein Vater Parsifal trăgt eine Krone
Sein Rittesohn bin ich, Lohengrin gennant[8]

ori dacă ne-ar mărturisi că e însuşi Siegfried picat după a sa *Rheinfarht*[9] de-a dreptul la *Reduit* l-ar crede orişicine.

Bruder Harald Sigmund – căci aşa îl cheamă, îndeajuns de Wagnerian – se dovedeşte dintr-odată a fi minunea aceea pe care puşcăriaşului îi este rareori dat s-o întîlnească, dar de la care, cînd dă de ea, află ce poate fi bucuria: e curajos, e mîndru, de neînfrînt, politicos ca în salonu prințului de Conți unde se serveşte *le thé à l'anglaise,* mereu zîmbitor si demn ca modelele portretelor lui La Tour, Perronneau ori Van Loo, şi bine dispus, niciodată somnoros ori posac, doritor şi gata în orice clipa să învețe orice, să discute, să asculte, să povestească, să comunice tot ce ştie: un domn, un nobil, un erou. Un asemenea om îți dă, puternic, notstalgia evului mediu şi te apucă, în prezența unuia ca el, o crîncenă vrăjmăşie față de vremurile de

[7] „Viața mea îşi are secretul ei, sufletul meu, misterul său" (fr.).
[8] „Tatăl meu, Parsifal, poartă o coroană / Eu sunt fiul său, cavalerul pe nume *Lohengrin"* (grm.). Cf. şi Richard Wagner, *Lohengrin,* actul al III-lea, scena a III-a în volumul *Olandezul zburător,* trad. Şt. O. Iosif Editura pentru Literatură, Bucureşti 1968, p. 262.
[9] „călătorie pe Rin" (grm.).

astăzi şi împotriva democraţiei din tramvai la orele de vîrf. (*Ce te împingi? dacă nu-ţi place ia-ţi maşină mică! nu ţi-ar fi ruşine să-ţi fie, nu că-i ieftin un leu!*) Uite că-i un leu, uite că există şi lei! Uite că nu sunt numai năpîrci şi tîrîtoare. Uite că *poate* însemna viaţa şi altceva decît supremul ideal al menţinerii rîndului la coadă ori al scoaterii vecinului din camera de alături spre a te extinde în locul lui.

Prezenţa tineretului – incomparabil mai rezistent (moraliceşte, căci sunt mai toţi tuberculoşi), mai blînd şi mai vertebrat decît bătrînii – şi a pastorului au ivit în camera aceasta o atmosferă de grandoare, de medievalism hieratic; fîlfîie invizibile mantii purpurii, lucesc fulgerătoare tăişuri de Damasc. Fiecare gest dezvăluie un donquijotism mocnit. Nu ştiu cum, dar sosirea mea, respingător de slab şi impresionant de palid, duhnind a ger, dîrdîind pînă şi-n priviri, însoţit de o aureolă de grevist al foamei, contribuie şi ea la accentuarea atmosferei de nobilă sfidare a realităţii. Mai sunt şi doi medici, oameni tare de treabă şi nişte ostaşi din Oastea Domnului şi nişte sectanţi, apicultori şi ahtiaţi de psalmi (eu ştiu şi psalmi, învăţaţi mai toţi de la bonomul Hariton Rizescu, ţîrcovnic onorific la o mare biserică din centrul Bucureştilor); şi parcă toţi se întrec în a fi gentili unul cu altul şi toată lumea învaţă de dis-de-dimineaţa pînă seara poezii, pe nerăsuflate, şi se povestesc cărţi serioase, şi Bruder Harald se depăşeşte pe sine – recită, traduce, predă – şi relatează pe larg – cu modestie, dragoste şi simţul ecumenic al relativităţii – viaţa şi doctrina doctorului Martin Luther. De pretutindeni – ca norii de munte – se iscă şi se condensează în celula 34 atmosfera aceea inefabilă şi fără de seamăn pe care numai închisoarea o poate făuri: ceva foarte apropiat de ce va fi fost curtea ducilor de Burgundia sau a regelui René de la Arles ori a unei *court d'amour* provensală, ceva foarte asemănător cu paradisul, ceva foarte japonez, cavaleresc, ceva ce i-ar fi înnebunit pe Henry de Montherlant, pe Ernst Jünger, pe Ştefan George, pe Marlaux, pe Chesterton, pe Soljeniţîn, ceva alcătuit din curaj, dragoste de paradox, încăpăţânare, sfîntă nebunie şi voinţa de a transcende cu orice preţ mizerabila condiţie umană; ceva ce evocă numele aristocratice alese drept cele mai exaltante de Barbey d'Aurevilly: Hermangarde de Polastron şi Enguerrand de Coucy; ceva care, fără să înţeleg prea lămurit cum, îmi aduce dureros aminte de neizbutitul atentat din 20 iulie '44 al lui von Stauffenberg şi al aristocraţiei germane[10]. Ceva ce-mi trezeşte în memorie şi aceste cuvinte ale lui Leon Şestov: „Pare-se că există două teorii, cu totul potrivnice, despre originea speciei umane. Unii susţin că omul coboară din maimuţă, alţii că a fost creat de Dumnezeu. Se ceartă grozav. Eu unul cred că se înşeală şi unii şi alţii. Teoria mea este următoarea: cei care cred că omul coboară din maimuţă, coboară cu adevărat din maimuţă şi alcătuiesc o rasă aparte, în afara rasei oamenilor creaţi de Dumnezeu şi care cred şi ştiu că au fost creaţi de Dumnezeu". Ceva care sună aidoma cu falnicul ritm al versurilor lui Gyr: „Unde-i Vodă Caragea? *Iancu* vrea să-l vadă!" Ceva ce-mi confirmă în chip strălucit şi tangibil afirmaţia Simonei Weil: „Datorită bucuriei, frumuseţea lumii ne pătrunde în suflet. Datorită durerii, ne pătrunde în

[10] Atentatul îl viza pe Hitler.

corp". În celula 34, bucuria – izvorîtă din aristocrație, poezii şi sfidare – şi durerea (căci domneşte un frig cumplit, mîncarea e cu totul pe sponci, apa continuă să fie viermănoasă, încăperea e apăsătoare ca într-un film de groază, bruftuielile curg gîrlă, orice observație a caraliilor e însoțită de ghionti sub fălci şi pumni în cap) se amestecă atît de inextricabil încît totul, inclusiv durerea, se preface în fericire extatică şi înălțătoare. Cînd vaca mănîncă iarbă, iarba se preface în carne de vacă. Tot aşa, cînd pisica mănîncă peşte, peştele se preface în carne de pisică. Suferința pe care o asimilăm, dintr-odată, devine euforie. Versurile lui Georg Trakl, învățate de la părintele Harald, întăresc şi ele această senzație:

Wanderer tritt still herein
Schmerz versteinerte die Schwelle,
De erglänzt in reiner Helle
Auf dem Tische Brot und Wein[11].

Da, ne pătrunde parcă pe toți bucuria senzațională de după împărtăşania cu pîine şi vin, cu mult curatul Trup şi prea scumpul Sînge. Hasizii nu se îmbătau oare cu apă chioară invocînd numele lui Savaot? Nu suntem în stare să prefacem şi noi mizeria mațului acestuia de piatră şi înjosire în entuziasm? Lipsa de entuziasm, zice Dostoievski, e semnul sigur al pierzaniei.

Dar numai entuziasmul nu lipseşte în camera 34, şi dacă aşa stau lucrurile nimeni şi nimic nu-i pierdut. Nu ne este ruşine nici de exaltări la rece şi de un fel de neîntrerupt extaz, prevenitor şi solemn, tot potrivit recomandării lui Dostoievski ale cărui cuvinte „Omul nu există decît dacă există Dumnezeu şi nemurirea" le repetăm surîzînd cu subînțeles şi ni se par orbitor de evidente.

Şi aici, la 34, mi se arată din nou ceea ce mă străfulgerase şi la 18: că minunea face parte din viața reală, că e o componentă a lumii. Adhemar Esmein, pe planul dreptului constituțional, constatase desigur acelaşi lucru cînd susținea – împotriva aşa-zişilor realişti ai ştiinței juridice – că ficțiunile sunt şi ele realități. Minunea în celula 34 este ştiută şi acceptată ca un fapt indiscutabil.

Minune este şi felul cum ne purtăm unul cu altul, întrecîndu-ne în a ne ajuta, a ne vorbi delicat, a ne face viața cît mai plăcută unul altuia. O percheziție îmi confiscă singura sticluță unde îmi păstram lichidul negru care – spre norocul meu – ni se serveşte acum dimineața drept cafea în locul mai consistentului terci. Deoarece nu mănînc nimic din cîte ni se dă, „cafeaua" îmi e o prețioasă rezervă. Confiscarea sticluței ia proporții de pierdere catastrofală. Percheziția a avut loc dimineața şi pentru deținerea sticluței am fost violent surchidit şi amenințat. Seara, la ora stingerii

[11] „Prag drumețul trece lin, / împietrit prag –de durere / Scînteiază-n încăpere / Brusc pe masă... pîine, vin". Cf. *O seară de iarnă,* a 2-a variantă în *G.* Trakl, *Poezii,* trad. Mihail Nemeş, Editura Minerva, Bucureşti 1988, p. 57.

(nominală, pentru că becurile nu încetează a-şi răspîndi puternica lumină), cînd dau pătura la o parte, găsesc dedesubt o sticlă, mai mare decît cealaltă. Binefacerea e conformă cu cele mai stricte precepte critice, fiindcă nu ştiu cine a pus sticla, nu pot întreba, nu pot afla. Binefacerea aceasta (şi cum de a scăpat prețiosul obiect de la o percheziție severă?) e act gratuit în deplin înțeles gidian, e şi mai gratuită decît crima lui Lafcadio. Absoluta discreție recomandată de Mîntuitorul e prezentă neîntinat. Gestul acesta mă copleşeşte, mă trec fiorii orgoliului, mă clatin şi – s-ar fi putut altminteri? – îmi ud aşa-zisa „pernă" cu dulcile lacrimi fierbinți ale fericirii.

Ianuarie 1960

În prima celulă de la Securitate, Mircea M., fost gazetar la „Universul", prins într-o mreajă de încurcături primejdioase. Mă primeşte cu multă, dar şi străduită bunăvoință. Se vede cît de măcinat e de hărțuieli. Fiind nou venit nu mi s-a luat pîinița adusă de-acasă şi-i dau prilejul, după doi ani, de a mînca o bucată de pită albă.

De la anchetă mă întorc de cele mai multe ori terfelit. Locotenentul-major Onea, dintre „metodele de simplă securitate", cu mine a preferat-o pe a îndelung repetatelor loviri cu capul de pereți; alteori sunt călcat în picioare (poartă cizme). Mai e şi tovarăşul maior Jack Simon, mustăcios şi rece, cu glas cristalin, care-mi pune în vedere că a hotărît, în calitatea mea de ovrei legionar, să mă omoare cu mîna lui. Deocamdată sunt pus pe rangă, soluție disproporționată față de amenințare, dar neplăcută şi ea. Mircea M. se arată foarte complezent, moaie ambele prosoape – al meu şi al lui şi cu gentilețe stingherit părintească (e mai tînăr ca mine) mi le aplică pe cap, pe coaste, pe tălpi, după cum e cazul.

Într-o seară tîrziu, cînd sunt adus înapoi, îmi ghiceşte tulburarea deşi nu sunt vătămat. În cîteva cuvinte îi relatez – din josnic instinct al confesiunii pălăvrăgite – ce se întîmplase. Fusesem din nou confruntat cu ea. Ofițerii îşi manifestaseră nemulțumirea față de „marfă", dar nu stăruiseră, iar la urmă – *mirabilis res* – aprinzîndu-şi tacticos țigările şi apucîndu-se de taclale ne-au făcut semn că putem să ne apropiem unul de altul şi să conversăm liber. A venit spre mine, mi-a vorbit. Nu-i răspundeam. Sunt fîstîcit însă, nu aud bine şi-mi pare că totul durează mult. Cei doi îşi continuă la biroul lor pseudo-conversația de actori figuranți în timp ce în mijlocul scenei evoluează şi înalță glas eroii piesei.

A vorbit ce-a vorbit, apoi le-a spus ofițerilor că terminasem. Fără grabă, m-a sărutat de două ori: o dată pe fiecare obraz, duios.

Povestioara mea i se pare senzațională lui Mircea M. şi vrednică de trecut în analele Securității. îmi cere să i-o repet, o gustă şi nu încetează de a comenta: „Femeile, domnule, femeile. Cu astea nu ştii niciodată".

E mai complicat. Dar accesul destăinuirilor mi-a trecut şi renunț la explicații mai laborioase. Cele relatate, în orice caz, i-au plăcut, l-au distrat, l-au liniştit: nu mai e sub anchetă, e sub narcoză, e în fermecata împărăție a bîrfei, e pornit pe nesfîrşitul drum de caravană al uimirii bărbăteşti în fața sfinxului feminin. *Ich bin der Răuber Orbazan*[12]

În fiecare seară, tovarăşul meu se roagă, scurt. (La Securitate e voie să te închini. Aveam să aflu mai tîrziu, la închisoare, că acolo nu e voie). Cînd se ridică în picioare, mă ridic şi eu şi stau lîngă el, împietrit, tulburat că nu mă pot asocia, decît printr-un vag şi neconcludent gest de politeță, rugăciunii lui. Nu-mi fac cruce.

În a doua celulă. N.N.P., trecut la catolicism, mă îmbărbătează. Se roagă mult, recită rozariul sfîntului Anton. Lui îi spun că aş dori să mă botez. E mai mult o veche visare, o tendință, acum fără sorți de împlinire, încep să-mi dau seama că, vorbind pe şleau, e o dorință stăruitoare, ajunsă în stadiul nerăbdării.

Cînd mă înapoiez de la grefă, unde mi s-a adus la cunoştință condamnarea (şi nu mi-am putut opri un rictus nervos: *treisprezece ani şi muncă silnică* mi se păreau termeni melodramatici), îi arăt că nu e deloc probabil să pot rezista pînă la capăt şi că ar fi mai bine să mă botez. Cum însă? Să vezi că, soarta!, n-o să o pot face. N.N.P. – deținut mai vechi decît M.M. – mă asigură că acum nu voi fi ținut mult la Securitate şi că voi găsi fără îndoială în închisoare un preot care să se învoiască a mă boteza, clandestin se-nțelege, dar valabil. Toate camerele prin puşcării sunt pline de clerici de tot felul, numai că sunt în general temători, fapta e gravă; primesc sfatul, de vreme ce sunt hotărît să folosesc cel dintîi prilej.

Imposibilul.

Acesta ni se cere.

Altminteri nu încape nici scăpare, nici ieşire, nici beatitudine. (Şi nici liniştea măruntă).

Adagiul juridic nu se aplică în viața morală: dimpotrivă, *c'est à l'impossibile qu'on est tenu.* Preceptul de drept (*à l'impossibile qu'on est tenu*) are o valabilitate strict limitată în domeniul sinalagmatic.

Atîta doar că există două feluri de imposibil: există imposibilul imposibil şi există imposibilul posibil. Imposibilul imposibil – cel fizic – nu are deloc o importanță şi e lipsit de semificație. Exemplul dat de vechii jurişti – deşi astăzi nu mai are haz – e cît se poate de concludent: nu te poți obliga prin contract să mergi în lună. Desigur, nici nu vrea să spună mare lucru. Dar

[12] „Eu sînt tîlharul Orbazan" (grm.). Aluzie la personajul omonim din *Caravana* lui Hauff.

nu asta ți se cere. Ți se cere altceva. Nu ți se cere de a merge în lună. Ți se cere – şi-i cu totul altceva – luna de pe cer. Şi de preferință albastră.

Atîta timp cît nu ieşim din posibil, din contabilitate, nu putem nici concepe, nici pretinde paradisul.

Ce puteam face? întreabă executorul ordinelor date de un regim tiranic. Ce puteam face? întreabă ostaşul care a primit o misiune strigătoare la cer. Nimic, fireşte, nu puteau face nimic. Şi nici nu trebuie osîndiți că n-au făcut nimic, că s-au supus şi au executat. De aceea şi sunt procesele de la Niirenberg o greşeală şi o ruşine. Ceva totuşi puteau face – şi fără risc: puteau să nu săvîrşească păcatul de prostie, puteau adică să nu facă exces de zel, ci dimpotrivă: să execute agale şi-n silă, să mai amâne nițeluş, să transforme lenea în virtute, s-o ia încetişor de tot. Asta puteau – şi din păcate mulți n-au făcut-o.

Iar dacă vreunul ar fi vrut (şi ar fi putut) să fie sfânt sau erou sau creştin, tocmai asta făcea: imposibilul. Nu executa, fie ce-o fi! (Şi unei acțiuni care transcende şi rupe monotonia vieții automate este de presupus că Dumnezeu nu i-ar fi răspuns prin nepăsare). S-ar putea ca definiția eroismului şi sfințeniei să nu fie decît aceasta: să faci imposibilul posibil. Nu poți – om de pe stradă – călca pe lună sau pe Marte, dar luna de pe cer poți s-o cucereşti: ajunge să faci ceva ce este cu neputință în cadrul prudenței temătoare şi logicii afierosite contabilității. Executarea negrăbită, şireată, reticentă a ordinelor tiranice, bunăoară, ține de imposibilul posibil şi de libertatea de a refuza. Legile lumii, aşadar, nu-s o piedică totală pe calea ce merge spre paradis: sunt doar o piedică mai grea ce poate fi înlăturată prin reconsiderarea noțiunii (superficial examinată) de imposibilitate.

(Omul de pe stradă. De parcă nu ar intra şi într-o biserică – ai cărei întemeietori au ştiut să spună nu împăraților romani – sau n-ar avea şi casă, unde-şi petrece noaptea, perioadă a reflectării; căci dacă bufnița stă lîngă înțeleaptă zeiță Pallas pricina este că numai după pripa zilei urmează gîndirea, nocturnă şi calmă).

Smochinul neroditor. Acesta cred că este sensul la prima vedere atît de nedrept al parabolei, unde Cristos mai degrabă îl recuză pe smochin, îi spune „lipseşte din fața mea", decît îl blestemă. Parcă Cristos ne cere să lucrăm după soroace şi regulamente, ca la bănci. Frumos motiv: nu-i timpul meu! Oricînd e timpul de a face binele. Oricînd e timpul de a-l îndatora pe Cristos. Şi după cum împărăția lui Dumnezeu va veni pe negîndite, pe furate, tot astfel şi faptele care o prevestesc nu țin seama de termene şi contracte.

Sau parcă prietenia stă în a răspunde: te voi ajuta *dacă pot.* De-aşa prietenie... Prieten se numeşte omul care te ajută fără ca verbul să fie urmat de un complement adverbial circumstanțial de timp sau de loc sau de mod. Iar Domnului cît îi place să ne dea numele de prieteni ai săi!

– Din pilda talanților reiese că omul care a plecat departe, şi-a chemat slugile şi le-a dat pe mînă avuția sa, este însuşi Dumnezeu: pe acela care, restituind un talant – atît cît primise – răspunde: „Doamne, te-am ştiut om aspru, care seceri unde nu ai semănat şi aduni de unde n-ai împrăştiat", stăpînul nu-l contrazice, dimpotrivă îi confirmă caracterizarea, repetînd-o (*Matei* 25,26). Şi, imediat după aceea, urmează straniile cuvinte: „Căci tot celui ce are i se va da şi-i va prisosi, iar de la cel ce n-are şi ceea ce are: i se va lua".

Rezultă că lui Dumnezeu nu i se pot aplica simplistele idei pe care ni le făurim noi, oamenii, despre dreptate şi că relațiile noastre cu Dumnezeu nu se întemeiază pe un *do ut des* contabil, în care noi să fim întotdeauna creditori şi beneficiari pasivi.

Dumnezeu seceră şi unde n-a semănat: înseamnă că trebuie să dăm de la noi, să ne străduim, să dăm cu împrumut, să luăm inițiative. Atitudinea de: parcă ce rău am făcut eu! eu n-am făcut rău nimănui! fac şi eu ce pot! dacă nu pot mai mult! este – vorba *lor* – o atitudine de gură-cască, se află în contradicție cu parabola talanților şi vădeşte că n-am înțeles cît de grav e păcatul de lenevire şi cît de concret consideră Dumnezeu îndemnul: cerurile se cuceresc. Nici cît de grav, de stăruitor ni se cer efortul şi năzuința spre imposibil, de nu chiar imposibilul însuşi.

– Cu Dumnezeu nu-i de glumit: „Ieşi din țara ta şi din rudenia ta şi din casa tatălui tău", „Ia-ți crucea ta", „Vino după mine", „Vegheați dar", „Spălați-vă şi curățați-vă!", „Du-te şi strigă", „Scoală-te, ridică-ți patul şi umblă".

Nu se stă locului; nu-i rost de încropire, de confort, de moale visare; Oblomov e osîndit; în lene, boală şi nebunie nu-şi poate nimeni găsi pretext. (Şi nici măcar în dreptate: smochinul).

Dar Marta, atunci, de ce e dojenită? Pentru că o reține fleacurile, se osteneşte în zadar şi pierde măsura, se agită. Domnul ne cheamă la treburi serioase: *moartea e pe noi,* şi noi cu țigara în pat (ca Oblomov) ori ne spetim pentru nişte blide ca şi cum ar fi esențe (ca Marta)!

– Fraza cea mai de folos pentru a te apropia de creştinism şi a începe să întrezăreşti o dîră de lumină este alcătuită din aceste cîteva puține, uluitoare cuvinte ale lui Sir Thomas More (*Saint* Thomas More au grijă – îndreptățită grijă – să-i spună catolicii englezi), adresate unui prieten căruia voia să-i dovedească absoluta încredere ce-i acordă şi serioasa sinceritate cu care-i vorbeşte: *I trust I make myself obscure*[13].

Mai amețitoare vorbe nu s-au rostit niciodată, afară de: Cred, Doamne! Ajută necredinței mele. Despre care îmi spun că dacă din toată *Biblia* n-ar rămîne

[13] „Nădăjduiesc că mă găsesc pe mine însumi obscur" (engl.).

decît ele, ar fi de ajuns pentru a dovedi esența divină a creştinismului. Deşi Papini afirmă că *Fericirile* sunt textul pe care globul pămîntesc şi omenirea îl pot invoca spre a-şi justifica rostul în cadrul unui concurs cosmic, mie unuia „Cred, Doamne! Ajută necredinței mele" mi se pare şi mai obscur – apofatic, mai final. E paradoxal, e însăşi taina actului de credință prin efectul căruia şi legăturile covalente ale codului genetic – numai misterul nu le lipseşte! – sunt lăsate mult în urmă. Nu cred şi totuşi mă rog. Cred şi totuşi ştiu că nu cred cu adevărat. Cred de vreme ce-i spun „Doamne" lui Cristos. Şi nu cred de vreme ce-l rog să vină în ajutorul necredinței mele. (Şi cui îi cer să mă vindece de necredință? Celui în care urmează să cred!). Cauzalitatea e desființată, legea succesiunii în timp, ca tot ce-i material sau psihic, dispare. Şi cred şi nu cred, simultan. Dedublarea. Contradicția. Deci incertitudinea, angoasa. Conştiința otrăvind totul, otrăveşte şi credința pe care în clipa cînd ne dăm seama de ea o prefacem, în necredință deoarece gîndind credința o scoatem din inefabil, din candoare.

Dar şi ieşirea, nădejdea, nimic nu-i pierdut: pentru că, smerit, adaog: ajută-mă, luînd aminte că omeneasca mea condiție e indiscutabil legată de paradox şi contradicție. Simultaneitatea textului ar trebui să ducă la deznădejde dacă n-ar fi acel scurt *ajută* care – fărîmă de bob de sare, infim catalizator cu uriaşe puteri de transmutare şi nebănuite consecințe combinatorii – rezolvă cuadratura şi preface strigătul buimăcirii în lacrimile încrederii.

– Acolo, în celula de la Securitate unde am stat cu N. N. P. – nepotul de frate al pictorului Gh. Petraşcu – mi-a fost dat să cunosc şi nefericirea cea mai atroce. Coincidențele au lucrat cu o precizie neabătută. Eram prins în capcană, chinuit de ceva de care nu puteam fi *absolut* sigur – dar părea exclus să nu fie aşa –, în situația de a nu mă putea destăinui nimănui, nici omului de treabă alături de care mă aflam. Şi-ncuiat în vreo patru-cinci metri pătrați. Genunea era lîngă mine: mişunînd, ca-n povestea lui Poe[14] de şerpi, şobolani, apă puturoasă, întuneric şi viermi. Spațiul, adică nu: timpul – la mine, spre deosebire de nuvelă – se restrîngea inexorabil. Iar cît despre trupele generalului Lassalle – care la Poe aduc soluția liberînd pe deținutul inchiziției – mi se spusese la anchetă: cu roaba, mă, să fi pornit Americanii voştri (poate că de aceea în jargon de puşcării, deținuții de drept comun – ei, pinguinii – ne spuneau nouă: Americanii) şi tot veneau, cît despre trupele generalului Lassalle nici gînd, s-au stins miracolele secolului nouăsprezece. Atunci am cunoscut groaza față către față, am ştiut ce este *zidul* lui Sartre, întunericul, derîderea, colțul. Va să zică nu scăpasem. Capul face, capul trage. Prins în cuptor, înăuntru. Ce-ai vrut, băiete, ai avut. În mocirlă. Şi de nicăieri nimic. Şi groapa, genunea, tot acolo, răbdurie.

Şi-atunci m-am aruncat în apa neştiută, fără a fi învățat să înot şi cu ochii închişi; în cuptorul încins. Crezînd numai pe jumătate, ori pe sfert, ori şi mai puțin, aproape deloc, dar atît de nenorocit încît, nenorocirea însăşi

[14] *Hruba şi pendulul.*

substituindu-se credinței, m-am încredințat. Fără de ruşine. *Nu, mi-a fost ruşine* să mă rog. Poate că de aceea am şi fost ascultat.

– Dar cred că mai bine este, după ce am lăsat (şi voi mai lăsa) şi imaginile şi gîndurile să se desfăşoare cum vor, să povestesc pe îndelete cum s-au petrecut lucrurile, s-o iau de la început.

Aflînd la 11 decembrie că Trixi fusese arestată („Marchiza", la telefon: nu-i acasă, s-a internat la spital), am ştiut că va veni repede şi rîndul meu. Trecerea cîtorva zile fără să se fi întâmplat nimic îmi stîrnea crescînd mirarea. Dintre toți cîți băuseră ceai din serviciul *Rosenkavalier* eranv singurul care mai umbla liber. Am vorbit cu tata. Tata m-a încurajat spunîndu-mi că se prea poate să nu pățesc nimic, dar că se cuvine să examinăm toate eventualitățile. Ne sfătuim şi eu ajung în sinea mea la] superstițioasa concluzie că dacă nu sunt arestat pînă la sfîrşitul anului, înseamnă că am scăpat. Din ziua de treizeci şi unu decembrie îmi fac un soi de bornă magică, ceva şoptindu-mi din adîncuri neştiute că nu greşesc. Treizeci şi... De fapt treizeci, căci cine are să se apuce de arestări în ziua revelionului?

Îi comunic acest termen precis şi tatii. Dacă nu mă ridică pînă atunci, sărbătorim amîndoi revelionul cu fast. Tata se învoieşte. A depăşit optzeci şi doi. Vrea puțin curcan şi, neapărat, nişte icre de crap.

Te întrebi uneori cum de nu-şi dă seama cancerosul – care slăbeşte văzînd cu ochii, pe care doctorul de multe ori trebuie să-l fi pus în gardă prin efectuarea atîtor analize şi a biopsiei – cum, încercat de cumplite dureri, poate să nu înțeleagă ce are. Dar nici eu nu-s mai breaz. Picură zilele şi cu toate că nu pot să nu ştiu perfect de bine că este exclus şi de neînchipuit să nu fiu arestat, încep să nutresc speranțe din ce în ce mai idioate. Ba mă şi vizitează gîndul nebunesc că, cine ştie, *ei toți* au complotat în adevăr şi mie, numai mie, nu mi-au destăinuit nimic. îmi joc teatru, îmi făuresc o irealitate din care logica a fost dată afară cu un bobîrnac. Gust, ca de obicei, adîncul farmec al zilelor de Crăciun – din totdeauna cele mai frumoase ale anului, din piatră şi zgură să fii şi nu se poate să nu te frîngă – care trec cu bine. în ziua de douăzeci şi patru citesc ca-n fiecare an *Colindul de Crăciun* al lui Dickens şi nici de data aceasta nu izbutesc să-mi țin ochii neumeziți de lacrimi.

Şi apoi începe să mă poarte gîndul la revelion; mă grăbeşte să-l pregătesc. Termenul acesta pe care ți l-ai fixat cu totul arbitrar – mă înțeapă mintea – nu are nici o noimă; s-ar putea să fii tot atît de bine arestat la întîi, două sau trei ianuarie. Nu, ştiu eu ce ştiu: ceva cu totul fără de nume mă face să fiu sigur că dacă trece ziua de treizeci şi unu, s-zis, nu voi mai fi arestat în veac. Pînă în treizeci şi unu pericolul îl sim intens, iminent, la pîndă.

În tot acest interval mă vad des cu Doamna Z., coana Lenuța, mama lui Al. Pal. Credința simplă, superstițioasă poate, a boieroaicei mă impresionează. De dimineața şi pînă seara e la biserica Batistei, cu acatiste. Ştie, spre deosebire de puțin inteligentul ei (al doilea) soț – *un ancien beau*[15] – („Lasă că n'or hi atăt di răi şî iei. I-or şerta, li-o trase o săpunea lă-n lese şi li dă drumu să se învețe iei minți") – că lucrurile sunt ireversibile; totuşi nădăjduieşte. (Are şi n-are cancer). E primul meu contact cu minunea ca fapt cotidian, cerut, aşteptat. Coana Lenuța crede în minuni; minunile se realizează, altfel n-ar fi aici la biserica Batistei să-l aştepte pe părintele Cazacu, să-i dea acatiste, ar fi la spițerie.

Apare părintele Cazacu, înalt, formidabil, cu barbă de vlădică, şi cu o voce de toboşar comunal, de vestitor de Dumnezeu. De închinat fireşte că mă închin, din copilărie. (Numai în celulă, alături de Mircea M. nu puteam: a fost ultima, deznădăjduita, neroada împotrivire a duşmanului. Pe Doamna Băl, atît de prietenoasă cu mine, o uimesc odată închinîndu-mă în poarta cimitirului legionar de la intrarea în Predeal, cînd vii dinspre Azuga şi Buşteni).

Sper şi nu sper. Trec şi douăzeci şi şapte, şi douăzeci şi opt şi douăzeci şi nouă. Va să zică icre, curcan, cartofi prăjiți, mazăre, fructe şi un cozonac. Am o mulțime de curse de făcut; curcanul ni-l frige o vecină din blocul de alături. Un fel de pseudo-certitudine agitată pune stăpînire pe mine, apoi se preface în tainică siguranță: dacă trece şi douăzeci şi nouă nu va mai fi nimic rău. Zi 'ntîi cade anul acesta într-o vineri; sîmbătă 2 e sărbătoare legală. Duminică e duminică, joi seara e revelionul – şi activitatea e reluată abia luni în 4. Luni 4 e pe altă planetă în alt eon.

(Aveam să aflu după aceea că a fost ziua accidentului de automobil şi a morții lui Camus).

Tata e foarte preocupat de pregătirile pentru revelion. Mă tot întreabă cînd am de gînd să iau pîinea. Ar fi bine să iau mai multă, şi cît mai devreme. Şi nu cumva să uit icrele de crap.

Zilele de douăzeci şi nouă şi treizeci se scurg netulburate. Nu sună nimeni la uşă, dormim liniştiți. Convingerea mea e că nu se mai întîmplă nimic. Convingere neghioabă şi animalică. Ştiu doar prea desluşit că sunt singurul rămas nearestat şi că *nu se poate* să nu fiu luat şi eu. Şi-apoi, cum aş arăta de n-aş fi arestat? Nu s-ar putea spune că lucrul pare curios, suspect, *devilishly fishy?* Dintre toți care veneau la părintele Mihai numai el e liber; şi cîte nu se vorbesc pe seama lui! Doresc acelaşi lucru? De ce numai eu nu sunt ridicat? Coanei Lenuța mi s-a părut a-i ghici în priviri -căci în modul ei de a se purta cu mine nu exista decît gentilețe extremă -o nuanță de chinuitoare, neverosimilă îndoială. Nu cumva sunt eu denunțătorul grupului, *turnătoru?* (Exprimarea argotică e acum pe buzele intelectualității

[15] „un bătrîn frumos" (fr.).

şi protipendadei, de cînd membrii lor sunt principalii clienţi ai puşcăriilor). Mă ştiu curat, aşa încît mă plimb ţanţoş cu doamna Z. pe străzile din jurul bisericii Batiste şi-i explic cele două etimologii ale numelui: de la Giambattista Vecelli, ori Vevelli, favoritul lui Radu Mihnea cel Mare, ori de la un rîuleţ, Batiştea, afluent al Colentinei – sărman etalaj de erudiţie elementară ce ne dă putinţa de a depăşi nitel mizeria situaţiei. O asigur că sunt resemnat, că nu-l voi mai părăsi pe Dinu, că... – şi o dau pe biata mea franţuzească – voi sta alături de el *dusse-je en avoir pour quinze ans*[16]. Poate, ba nu poate, ci desigur că exagerez voit sau inconştient - deşi frică-mi este (o frică bine înfiptă în tot trupul) şi de mai mult. Mi-este teribil de frică, nici nu ştiam cît de fricos sunt. E o descoperire groaznică, şi nu-i văd leac. Mi-e frică, asta e, total, intru în frică aşa cum ar intra cineva într-un costum de scafandru. Sunt totuşi în stare – încă în stare – s-o stăpînesc, s-o ascund. încă nu-mi clănţăne dinţii, încă nu-s livid, încă nu vărs fiere verde. Dar or să vină şi astea, judecind după cît constat că-mi este de frică. Deocamdată mai modific lista bucatelor pentru revelion cu tata, fac cumpărături, paradez pe străzi cu coana Lenuţa şi-mi caut un refugiu transcendental în vorbirea pe franţuzeşte; unor urechi ca ale doamnei Z. franceza mea trebuie să le sune foarte străduită.

Toamna 1966

În piesa lui Arthur Miller, *After the fall,* stă scrisă o frază a cărei valoare absolută, dar şi profetică, anii aveau s-o confirme, s-o amplifice; anii în cursul cărora drogurile, halucinogenele, compuşii acidului lisergic – LSD-ul mai ales –, marijuana (*the pot*), mescalina, peyotl, olilouqui, teonnanacatl (le ştiu de la Gigi Tz. care a copiat o listă dintr-o revistă americană) ori stupefiantele – opiaceele, haşişul, heroina – şi toate produsele zeificate de Thomas Learey şi de nenumăraţii lui credincioşi au devenit mărfuri de masă şi bunuri de larg consum: *but no pill can make us innocent*[17].

Da, pilulele pot da somnul, ori mai îndeosebi somnolenţa ori evadarea prin deconectată nepăsare. Nevinovăţia însă nu. Pe aceasta nu o poate (re)da şi păstra decît numai Cristos, pe calea lui paradoxală, ca-ntotdeauna: dîndu-ne sentimentul culpabilităţii.

– Paradoxal mai lucrează Cristos şi cu păcătoşii, cu viaţa şi cu moartea.

Karl Barth: harul îndreptăţirii e viaţa noastră, harul sfinţeniei e moartea noastră. Ceea ce înseamnă că, în operaţia îndreptăţirii. Domnul îi spune mortului (adică păcătosului): trăieşte! Apoi, după ce l-a scos din păcat, cu alte cuvinte din moarte, şi l-a chemat la viaţă, tot el îi spune celui acum viu: mori! Păcătosul căit – fostul mort care a fost chemat la viaţă – urmează acum să moară la cele lumeşti. „Sub aceste două determinări şi nu sub vreo alta trebuie să fie trăită viaţa creştină".

[16] „chiar de-aş primi cincisprezece ani" (fr.).
[17] „dar nici o pilulă nu ne poate face inocenţi" (engl.).

Iată, întreagă, dialectica lui *mors et vita:* întîi te viază, apoi te omoară: ca să fii cu adevărat viu. A, dacă asta-i viața, viața nu e uşoară, e un fel de moarte. Noi tot zicem: viața, viața e aşa şi pe dincolo… dar poate că nici nu ştim ce e viața adevărată (după cum nu ştim ce e moartea), poate că bîjbîim în zăduful apăsător al penumbrelor unui *limbus* şi printre confuziile unui vag limbaj… Căldiceii.

– Din sentința lui Arthur Miller reiese de asemeni că fericirea şi liniştea nu le putem *crea* noi singuri, pe cale materială – şi că ne sunt *date de* sus.

Încă o dovadă a existenței lui Dumnezeu.

31 decembrie 1959

Nu sunt deloc surprins cînd tata mă trezeşte tare devreme în dimineața lui treizeci şi unu. Sunt perfect liniştit, am dormit, hopul l-am sărit, în ziua de revelion nu mai risc nimic. De ce mă trezeşte însă tata? Are grija pîinii.

Mă uit la ceas: cinci. Îl asigur pe tata că am tot timpul.

Nu-i vorba de pîine, îmi zice. Ai treabă. La ora opt eşti convocat undeva.

Şi-mi arată un bilețel. Da, e o invitație, în strada Ştefan Furtună, pentru ora opt. Ca martor. Am înțeles. Am înțeles, dar nu în întregime: de ce ca martor? De ce n-au venit să mă ridice, noaptea, ca pe toți ceilalți?

Îmi rînjesc, acru, ofensat, în oglinda din camera de baie, în timp ce mă rad. Frică nu-mi este atîta, cît mai ales mă simt luat peste picior, păcălit: în ultima clipă! înşfăcat, cum s-ar zice, pe scara vagonului. Ce ironie; se joacă cineva cu mine fără grabă, ca pisica cu şoarecele. D-aia e pisica drăcească pentru că-i singurul animal care-şi rîde de pradă înainte de a o mînca.

Sunt foc supărat. Surîsul ironic şi acru al pesimistului, care ştie că totul nu se poate isprăvi decît rău, nu-mi piere de pe față nici cînd sunt gata.

În ultima clipă. Batjocorit. Ca un şoarece. După joacă.

Tata e un om mic de stat, mai curînd grăsuț, cu un umăr nițel strîmb – şi umblă greu. A fost inginer şi a lucrat pînă la şaptezeci şi nouă de ani, în 1956, la fabrică, nu într-un birou. (La Scăeni, în ultimul timp, cînd am întrebat de el în hala cuptoarelor, muncitorii sticlari îmi răspundeau făcînd semn cu bărbia ori cu degetul în sus. Crezusem că le place să glumească, să mă ia în băşcălie, ce căutam acolo. Aş, tata cocoțat sus pe un cuptor, la cîțiva centimetri de tavan: ajungeai la dînsul numai pe nişte pasarele şi o mulțime de scărițe metalice, perpendiculare, aşa cum sunt pe vapoare. Tata: dacă inginerul nu-i în stare să înlocuiască pe oricare dintre lucrătorii săi şi

să-i facă treaba măcar la fel de bine ca el, e pierdut). A făcut războiul ca ofițer şi a fost decorat. Cetățenia a dobîndit-o prin lege specială votată de parlament înainte de 1914. Dar, la urma urmei, ce şi cine este? Un ovrei bătrîn, din Bucureşti, un foarte mic pensionar, cîteva amintiri, cîțiva prieteni, cîteva decorații ascunse într-o cutiuță, un singur fiu. Locuim amîndoi într-o aceeaşi cameră. O viață întreagă nu i-am făcut năzbîtii: nu-i băiat rău, zice, dar e un copil bătrîn. Nu se poate să nu vadă cît îmi e de frică, şi ce jignit de soartă mă socotesc în dimineața aceasta şi ce chinuit sunt. Şi ce pericol îl paşte şi pe el.

Mititelu (aşa-i spun, nu exagerez) se arata însă foarte calm. Mă îndeamnă să-mi pun lucrurile într-o valijoară (e valijoara mamei lui Lilly, pe care n-o să i-o mai pot restitui) şi mă îmbărbătează. Liniştea tatii mi se comunică nițel şi mie. Dar tot foarte agitat, nemulțumit mă simt. Şi mai ales păcălit. In ultima zi! In ultima clipă! în treizeci şi unu!

Citația de convocare a venit în după-amiaza de treizeci, în timp ce nu eram acasă, fiind înmînată contra semnătură tatălui meu. Care însă nu mi-a arătat-o cînd m-am înapoiat, destul de tîrziu, spre a nu-mi tulbura somnul de noapte. (Şi încerc pentru prima oară, abia perceptibil încă şi foarte vag, o prevestire, o premonițiune, o primă vădire a spiritului boieresc şi generos pe care aveam să-l întîlnesc des şi amplu în detenție; deocamdată nu-i decît un gen de imagine subliminală, un licăr, un tremur uşor, dar gestul părintelui meu - căruia nu-i va fi fost uşor să tacă şi să se poarte de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic - îmi pune un nod de înduioşare în gîtlej).

– La închisoare aud povestindu-se – versiunile diferă destul de mult între ele – filmul *Generalul de la Rovere.*

E o producție a neo-realismului italian, şi totodată relatarea unui caz de transfigurare, cu iz de piesă de Pirandello.

O puşlama din Roma ajunge a fi, datorită unor încurcate împrejurări, pus în situația de a juca rolul unui general-conte care-i şeful rezistenței italiene din sudul țării în vremea ocupației germane. O anume asemănare fizică îi înlesneşte jucărea rolului de care încetul cu încetul se îndrăgosteşte, ca şi de mediul, atît de nou şi de surprinzător pentru el, al deținuților politici, unde jertfa şi onoarea sunt lucruri comune. Deşi germanii îl folosesc numai pentru ca să afle identitatea şefului rezistenței din nord, el nu se poate hotărî să trădeze pe omul asupra căruia este edificat din primele zile.

Ca actorul care nu mai vrea să coboare de pe tron în piesa *împăratul,* pungaşul intră în pielea personajului. Pînă la urmă, somat să-şi aducă la împlinire misiunea şi să dezvăluie numele celui urmărit de germani, fostul escroc, proxenet şi măsluitor, luîndu-şi falsa identitate în serios, acceptă să plătească impostura cu prețul sîngelui. Directorul închisorii, un ofițer german, îl trimite în fața plutonului de execuție, nu fără a-i purta respect.

Falsul general-conte îşi încheie viaţa în mod solemn, tragic şi cavaleresc. Şi poate că nici adevăratul de la Rovere nu ar fi murit cu mai mult curaj şi mai aprigă măreţie.

Eroul filmului se transformă, jocul devenind pentru el realitate; personajului întruchipat i se subsumează cu desăvîrşire, de nu-l întrece, potrivit cu teoria lui Jean Genet după care impostura, uneori, e mai convingătoare decît modelul autentic.

Povestirea filmului acestuia mă cucereşte şi mă impresionează teribil (magica atracţie a noblеţei şi răscolitoarea posibilitate a transfigurării): îl ascult mereu cu atenţie şi cu egală emoţie. Mi se pare atît de minunată transformarea creştin-pirandelliană a eroului, un jalnic biet hoţ prefăcut în nobil erou!

Tot aşa, exemplul actriţei spaniole din secolul al XVI-lea: aceasta joacă într-o piesă rolul unei călugăriţe. La sfîrşitul spectacolului, refuză net să dezbrace rasa pe care o poartă şi declară că vrea să rămînă cu adevărat monahă şi să se îndrepte numaidecît spre mînăstirea respectivului cin.

Publicul, în genunchi, îi deschide un coridor prin care trece.

Actorul roman care, făcînd-o pe creştinul botezat, după imersiunea efectuată în parodie pe scenă, se declară creştin cu adevăratelea; lumea aplaudă zgomotos jocul atît de natural al interpretului, atins de har, pînă ce, înţelegîndu-se că nu e glumă, neofitul e dus la moarte.

Alphonse de Châteaubriant în *La reponse du Seigneur*: devenirea e regula generală, oricine şi orice poate deveni oricine sau orice altceva. Pasărea poate deveni trandafir, omul: sfînt, erou.

După ce închid prăvălia şi trag oblonul, tinerii tajghetari japonezi nu Pleacă zoriţi acasă; se strîng laolaltă să asculte, plini de simţăminte reverenţioase şi pînă tîrziu, povestiri cu nobili samurai călăuziţi de principiile buşido.

(De mirare că în *Mitul veacului al al XX-lea,* Alfred Rosenberg a] desluşit numai puterea sancţionatorie a sîngelui, sîngele ca statică pecete a neschimbării. în vreme ce sîngele, elixir irezistibil, poate preface şi spăla totul şi pe oricine).

Eu sunt generalul de la Rovere! Oricine se poate face pe sine, oricîndj samurai!

Creştinismul e transmutaţie, nu a elementelor chimice, a omului). *Metanoia.* Aceasta e *minunea cea mare* a lui Cristos Dumnezeu: nu înmulţirea vinului, peştilor, pîinii, nu tămăduirea orbilor din naşterel slăbănogilor, gîrbovilor şi leproşilor, nu, nici învierea fiicei lui Iair, a fiului văduvei din Nain şi al lui Lazăr – toate semne bune pentru prea puţin credincioşi ori făcute ca să se

împlinească proorocirile ori ca să se arate slava lui Dumnezeu ori manifestări de milă ale Domnului (*Milă îmi estm de mulțime; și văzînd-o Domnul i s-a făcut milă de ea*), toate concesii ala divinității –, ci transformarea făpturii.

Pînă unde poate merge: la ceruta răstignire cu capul în jos a lui Petru, care se lepădase.

31 decembrie 1959

Am cu mine valijoara, în buzunar cîteva tablete de vitamină C şi de piramidon şi o carte groasă.

La Securitate sunt deîndată primit foarte cu multă politeță, poftit într-o cameră mare şi frumoasă, aşezat cu cinste pe un scaun în fața unei măsuțe. La o masă lungă, de. cealaltă parte a încăperii, se instalează o întreagă comisie de ofițeri. Mi se ia un interogatoriu, începînd ctj identificarea. Totul decurge cu multă ceremonie şi afabilitate. Deşi nici furia nici supărarea pe soartă nu mi-au trecut, mă țin destul de calmi Cartea groasă am pus-o pe masă în fața mea şi în pauze citesc. Din cina în cînd fumez o țigară (*dar fireşte că aveți voie, cît doriți, sunteți doar nu învinuit, ci martor*) ori sug cîte o vitamina.

Interogatoriul durează pînă la ora trei precis. Oricum, constatare; ca n-am fost chemat pentru arestare, că nu voi fi reținut, mă liniştești Mă rătăcesc în formulări vagi, dar partenerii mei ştiu ce vor. Două lucru: nu-mi plac deloc: întrebarea „Ce legături infracționale ai avut cu C. Noica?" şi zîmbetele şi şuşotelile care întîmpină vorbirea mea despre întîlnire *la gîrlă.* (Aşa mă înțelesesem cu ea că voi spune unde l-am cunoscut 1a Cîmpulung pe Al. Pal., pe atunci în clandestinitate, cu mustăți şi numeli de Crăifăleanu). Vasăzică răspunsul meu era dinainte ştiut, *sconta,* întrebările iau un ritm mai rapid, tonul devine mai rece. De cedat însă nu cedez. Nu recunosc caracterul infracțional. Şi spre imensa mea surprindere, stărui destul de hotărît în refuz şi dau o declarație care-i apreciată ca fiind cu totul nesatisfăcătoare şi nesinceră.

Urmează o întreagă „comedie": se trag perdelele (de catifea de culoare închisă) spre a crea o atmosferă de panică. Pauze încordate. Comisia iese şi intră iar. Sunt şi *ieşiri false,* ca la teatru: comisia se opreşte în prag, dînd să iasă, se răzgîndeşte şi revine. Mi se promit cîte-n soare şi-n lună, unele tare plăcute. Se prevestesc apoi gravele nenorociri şi funestele consecințe ale fanatismului meu. Mi se dă sfatul să-mi bag bine mințile în cap. Mi-este pe larg invocată bătrînețea tatii pe care nu-l pot doar lăsa, vezi bine, să moară ca – fireşte – un cîine. Despre tata dealtfel par să aibă cu toții cea mai frumoasă părere. Mi se dă de înțeles că va fi halal de mine. De la fabrică voi putea lipsi oricînd, lucrul acesta se va aranja cît ai clipi din ochi. Şi ce voi avea de făcut? Aproape nimic: o dată pe lună, ori şi mai rar, sau poate mai des - eventual, se va vedea – voi face cîte o mică vizită, nu aici, a nu, o vizită

foarte discretă, undeva, la o adresă, la mai multe, într-un bloc oarecare, într-un apartament foarte oarecare. (Parcă ar fi descrierea Arnotenilor, ori versuri de Muşatescu, de Toneghin, de Pribeagu). Şi apoi, ce naiba, zău aşa, nu se poate să nu înțeleg, oricît aş fi de reacționar (– zîmbete –), partizan al hitleriştilor şi ucigaşilor de evrei tot nu pot fi. Nu mă pot face complice al unor asasini cu mîinile înroşite de sîngele coreligionarilor mei. Într-atîta de orb, de prost, de nebun nu se poate să fiu. Aşa încît ceea ce mi se cere nu-i decît un act de dreptate. Şi ce mi se cere? Să spun că în prezența mea s-au purtat discuții duşmănoase şi s-a complotat împotriva securității orînduirii de Stat şi că, din slăbiciune, m-am lăsat şi eu antrenat în discuții şi n-am avut curajul să înştiințez autoritățile deîndată, dar că-mi dau seama, regret şi subscriu cele de mai sus.

Declarația pe care o semnez la trei (şi un minut?) în fața unei comisii vădit nerăbdătoare (perdelele acum îngăduie luminii cenuşii de afară să pătrundă în cameră – şi afară e nițel umed şi strada e vătuită în nostalgie – *asta-i vremea care mă îndeamnă cel mai mult la băutură*) să se pregătească de revelion e senzațional de neconcludentă pentru scopurile anchetei şi-mi dă un neaşteptat sentiment (îl ştiu tranzitoriu) de elevație: nu numai că nu am acuzat întru nimic pe nimeni, nu numai că n-am recunoscut nimic, dar am şi semnat doar după ce s-au făcut – în margine – toate micile rectificări pe care, cicălitor, le-am cerut. Notele marginale dau declarației aspectul unei teze corectate de un belfer tipicar.

Nu-mi vine a crede că eu sunt eu. Mi-am jucat, văd, rolul pînă la capăt. Mă descopăr pentru prima oară încăpățînat. Şi iau aminte că mi-a plăcut să joc teatru. Dar frică tot îmi este.

Căci n-a fost decît actul întîi – de nu prologul. Mi se dă un răgaz de trei zile pentru gîndire urmînd a mă prezenta luni 4 ianuarie la orele opt cînd mi se spune că o să văd eu. Politeța totuşi nu încetează cu totul. Sunt amenințat dar şi sfătuit de bine; promisiunile nu sunt retrase. Au aerul de a insinua că mi s-a acordat satisfacția unei prime runde pentru „salvarea feței", stabilit fiind ca luni să trecem la treburi temeinice şi de la ifose la supunere.

Mă simt totuşi, după binețe, teribil de uşurat şi fericit. Umbră: înainte de plecare, rămas singur cu mine, ofițerul care-mi restituie buletinul da identitate îmi spune iar grav şi rece: bagă-ți mințile în cap. Tonul e – cum să spun? – fatidic.

A fost mai tot timpul vorba de tata. Se pune mare preț pe forța lui de convingere; pe înțelepciunea, cumințenia şi seriozitatea bătrînului. Îmi va arăta el ce trebuie să fac. Fără doar şi poate. Mi se lasă trei zile să ml sfătuiesc cu el. Dar valijoara asta de ce ai adus-o? A! în vederea arestării ăsta e un gest provocator. Noi nu te-am chemat să te arestăm. Dacă voianl să te arestăm procedam altfel. (Ceea ce e drept). Te-am chemat ca martoi liber să declari lucruri adevărate, să ajuți anchetei, şi vii cu valizal

Provocare! În sfîrşit, du-te acasă, stai frumos de vorbă cu bătrînul, în el ai încredere, şi vino luni...

Sunt din ce în ce mai grăbiți cu toții...

– Lucrurile acestea, ale credinței, încep aşadar de mult. Rudolf Otto împarte: *mysterium fascinans, mysterium tremendum.*

Să le iau pe rînd. Fascinația pentru mine a început aproape din totdeauna, adică din copilărie, în comuna purtînd nume de sfînt ori da tîlhar: Pantelimon. Pe atunci cu totul în afara oraşului. Odată cu lăsarei serii nici un bucureştean nu cuteza să mai intre în mahala. Îşi aveau flăcăii geloşi şi mîndri de cartierul lor, domeniu rezervat. Erau şi numeroşi beţivi, de bună seamă, cum să nu fie, zăvozi care lătrau în tăcerea nopții ori se repezeau la trecători, drumuri desfundate, praf, noroi. Dar totul, şi nu numai pentru copilul ce eram, se proiecta pe un fel de pace patriarhală, pe credința fiecăruia că lumea în străfundurile ei cele mai tainice nu-i totuşi ostilă şi rea; că, la o adicătelea, oamenii nu te vor lăsa, că o bucată de pîine şi un pahar de vin tot vei găsi pe undeva; că pînă-n clipa morții, se-nțelege – nu vei fi dat afară de la locul şi culcuşul tău; că lucruri ctl totul de mirare şi de-a dreptul înfiorătoare nu se vor întîmpla. (Un fel da *acoperământ* – al Maicii Domnului mai ales care chezăşuieşte oamenilor de treabă – şi dacă-i vorba aşa toți suntem de treabă – caracterul îndepărtat şi improbabil al tragediilor).

La biserica Capra, aşezată mai spre oraş, se duceau Duminca şi de sărbători aproape toți; măcar primprejur. Ca proprietari de fabrică şi la poftirea preotului Mărculescu, mergeau şi părinții mei. Biserica, lipsită de orice frumusețe dar încăpătoare, avea clopote cu bătăi prelungi, cu dangăt grav, în contrast cu modicitatea locului, bătînd des, insidios şi nobil. Ele, pe care le auzeam limpede cu toate că se aflau departe de fabrică, ele au constituit fundalul sonor şi emotiv al anilor mei dinții. Ele m-au apărat, măcar un timp, şi tot ele alungau duhurile rele, grindina şi farmecele viclene; îmi îndulceau, cu sunet, crescîndele trăsături odioase ori derutante ale realității: realității înconjurătoare, realității lăuntrice (unde imaginea latentă ieşită din nedesluşit, trecînd de la negativ la pozitiv, începea să-mi rînjească sfidător). Binecuvîntat fie Sf. Paulin de Nola, inițiatorul folosirii clopotelor la biserici. Blagoslovit fie şi părintele Gala Galaction că a găsit – aşa taler cu două sau trei fețe cum a fost – pentru unele din cărțile sale titluri cu minunat ecou: *Clopotele mănăstirii Neamțu, Lîngă apa Vodislavei, Piatra din capul unghiului, Bisericuța din răzoare.* (De la Pantelimon pînă la Fundeni se întindeau grădini, crînguri, lacuri, verdeață bună de odihnă şi bălării cuminți, vii micuțe – şi mai mult dădeai de turme decît de holde, amănunt mioritic rătăcit dincolo de garduri şi maidane. întăreau şi ele părerea lui Eminescu: blîndețea poporului român îşi are obîrşia în bunăstarea lui pastorală, mereu superioară celei a neamurilor agricole).

Mai erau – țin bine minte – şi clopotele de Paşti, acelea diferite: nu îndemnau spre duioşie, ca la Crăciun, ci răscoleau, stăruind tăgăduindu-ți pacea.

(De Crăciun toate erau bune: şi bradul şi cozonacii şi colindele şi micuțul prunc Isus. De Paşti toate erau ciudate şi apăsătoare: şi postul şi prohodul şi crucea rea şi înfricoşătorul bătut în cuie Cristos).

Are orice om cîte o *uliță a copilăriei.* (Ciutură ce cumpăneşte în anii începutului păcatul strămoşesc). A mea acolo a fost, în Pantelimonul cel atît de oarecare, între Capra şi Fundeni – şi-n curtea fără capăt a unei fabrici de cherestea, poate industria cea mai curată, adînc pătrunsă de mirosul lemnului tăiat şi al rumeguşului. (După ce plouă, din scînduri şi butuci îmbibați se răspîndeşte un parfum înțepător).

Fascinația unei mahalale româneşti din *vremuri bune.* Fascinație pentru suflet a locului unde a nimerit? Pentru mine, captare puternică – deşi cu mijloace atît de modeste. Ce poate fi mai neînsemnat, mai pieritor, decît salcîmul curților sărmane şi cîrciumile târgoveților mintoşi?

De la început, din veşnicia copilăriei mele. *Tremendum* a venit mai tîrziu, mult mai tîrziu, pe căi negingaşe.

1961

La Jilava, pe secția întîi, în celula numărul nouă, vreme îndelungată cu un macedonean, Anatolie Hagi-Beca. El, macedonean şi legionar; eu, evreu botezat şi național-ist român: ne împrietenim numaidecît. (Mă însoțeşte şi faima mea de ovrei care a refuzat să fie martor al acuzării în procesul intelectualilor mistico-legionari). Ajungem curînd la concluzii care ne bucură pe amîndoi. Lucrul de care ne dăm seama, şi el şi eu, este că ne aflăm deopotrivă îndrăgostiți de ceea ce găsim cu cale să numim „fenomenul românesc", altfel spus de poporul român, de peisajul, de cerul, obiceiurile, interioarele, cîmpurile, munții, ceapa, țuica, ospitalitatea, echilibrul din spațiul nostru. Socotim că suntem deosebit de îndrituiți să iubim în deplină cunoaştere, deoarece suntem, fiecare în felul său, pe jumătate în cuprinsul românismului şi pe jumătate în afara lui, într-o situație cum mai prielnică nu poate fi pentru a prinde, a pricepe şi a suferi. Român prin sînge, Hagi-Beca a venit totuşi pe teritoriul țării la douăzeci de ani, din străinătate; la rîndul meu, născut şi crescut aici, sunt străin de sînge. Laolaltă alcătuim, cine ştie, un ins întreg, ca acel personagiu din *Napoleon of Notting Hill* al lui Chesterton, real numai prin contopirea minților celor doi eroi ai cărții. Venit din afară unul, făurit înăuntru, dar din altă plămadă, celălalt, ne descoperim în aceeaşi peste măsură de încîntați şi îndrăgostiți de tot ce este românesc.

4 ianuarie 1960

Luni la ora opt, după trei zile de sărbătoare, găsesc poarta Securității ferecată. De caraghiosul aşteptării în fața puşcăriei (ori, mă rog, treacă de la mine: anticamerei ei) tot n-am scăpat. Cu valijoara ponosită, ca la gară: pe un peron pustiu, într-o haltă, să mă urc într-un vagon de-a treia, la un

personal care nu mai vine. Ori pe jos, *na Sibir.* Tristețea recrutului cu lădița, într-o stație uitată pe cîmp, de unde schimbă trenul. Toader Mânzu, fără cățel, după ce-a pornit acceleratul.

Într-un tîrziu apare un militar zorit, desface nişte lacăte, nişte lanțuri; sunt lăsat să intru şi poftit în camera martorilor.

Aceeaşi comisie. Geamantanul provoacă din nou – acum de la început – explozii de indignare. Va să zică nu ți-ai băgat mințile în cap? Tot în mod provocator ai venit? Te-ai molipsit de fanatismul legionar? Ei, fii pe pace, plăcerea de a te aresta nu ți-o dăm. Degeaba vrei să ajungi erou. N-ai stat de vorbă cu bătrînul? Ce ți-a spus?

Primul lucru pe care-l fac, împins (avea să-mi spună mai tîrziu Alecu) de un demon al trufiei şi de nevoia de-a o face pe grozavul (şi de a prinde si curaj), este să repet întocmai vorbele tatei, amestec de Regulus şi de Cambronne. Apoi scot o vitamină C din buzunar, o pun în gură şi mă simt mîndru şi, da, foarte calm.

Toți cîți alcătuiesc colectivul din jurul mesei mi se adresează pe rînd. Jocul din şedința precedentă se repetă aidoma, numai că de data asta graba a dispărut pe de-a-ntregul şi parcă totul se petrece mai apăsat, *mai profesional.* Ba sunt amenințat, ba sunt luat foarte cu binişorul. Totul se repetă. Se repetă, puhoi, amenințările; acum accentul cade pe acestea. Fraza cu tatăl care o să moară ca un cîine revine foarte des, cu toate că îndemnurile sale – neexpurgat transmise – le-a răcit mult, foarte mult simțămintele de milă şi considerație față de „bătrînul", precum şi încrederea pe care o aşezau în sfătoasa lui înțelepciune. Perdelele sunt şi ele din nou trase într-o parte şi într-alta pentru a produce, iarăşi, alternativ, o atmosferă de îngrozire şi o atmosferă de uşurare. Deşi nu-i decît a doua reprezentație, impresia de repetare este îndeajuns de puternică pentru ca mai degrabă decît teama să încerc un fel de amuzament.

Tonul dur se întețeşte, dar nu într-atît încît să-mi vină a crede că au mințit cînd au declarat că, orice ar fi, nu-mi vor da satisfacția de a fi arestat.

Mă țin însă dîrz şi eu, şi din ce în ce mai bățos, prins de jocul acesta subtil şi absurd al anchetatului care vrea să fie arestat şi al anchetatorilor care fac tot ce le stă în putință spre a nu-l aresta. În fond, dialectica acuzator – acuzat nu dispare, numai că semnele ecuației sunt inversate. Am pătruns prea adînc în terenul advers – acum frica mi-o impun eu ca să nu ispitesc sorții – pentru a nu înțelege (sau încerca senzația) că trebuie să fiu arestat.
Pe la orele patru şi ceva arestarea se înfățişează încă improbabilă. Apoij deodată – e momentul dinainte fixat? – treburile iau altă întorsătură. Întrebările țăcăne repede, glasurile lucrează numai pe registre înalte, cuvintele devin exclusiv crude.

Pe la cinci aud, în sfîrşit: ticăloşiile, măgarule, pramatie ce eşti. Mi se porunceşte să mă ridic în picioare şi să-mi deşert buzunarele. Vitaminele, carnețelul, ceasul, batista, cureaua de la pantaloni. Ai să vezi tu fanaticule, podoabă. Sunt pus sub stare de arest.

1969

Şi acum, după botez, sunt murdar. Ţepuşul mai e în ochi, ghimpele în trup, îngerul satanei mă bate peste obraz (şi mi se plimbă psihosomatic în tot locul, ca vodă-n lobodă). Că am să scap de ispite s-a dovedit o amăgire trufaşă, toantă. Nesocotisem *2Cor* 12,7. Dar că Cristos e Adevărul, Calea şi Viața cred în mod absolut sărbătoresc.

Aiud 1961

Plotinism.

Există o degradare.

La început e Cuvîntul, Logosul.

Oamenilor li se hărăzeşte a cuvînta.

Cuvîntul se degradează în vorbă.

Vorbele se prefac în şabloane automate. Aceasta e faza decăzută (rapidă, *Kali yuga*[18]) a lozincii. Heidegger stabileşte şi el deosebirea între *Wort*[19] şi *Gerede*[20]*.*

Personajul lui Saltîcov-Scedrin *(Domnii Golovliov),* care potopeşte totul sub avalanşa de vorbe. Abisul ferdiclar al lui Duhamel în *Chronique des Pasquier*: fară fund; taina înfiorătoare a prostiei şi micimii. Ferdinand şi Claire: comentariul şoptit şi perpetuu al fleacurilor. Nesecata putere generatrice a neroziei; hățişul exegezei nimicurilor. Oul şi găina, Soma şi celula.

Prin cuvinte oamenii îşi comunică idei, sentimente, informații. Şi acel extaz în fața binelui, frumosului şi adevărului care nu-ți îngăduie să taci. (Contrapartea ochilor închişi de orgasm). *În fața Frumosului, lămuri el, singurătatea devine apăsătoare. Şi e o seară prea frumoasă, domnule...*

Vorbăria nu mai e decît zgomot de fond. Iar lozinca – lavă înghețată – transmite minciuna în stare stabilă, congelată.

[18] „epoca neagră" (scr.).
[19] „cuvînt" (grm.).
[20] „vorbă (vorbărie)" (grm.).

1971

N-am ştiut.

N-am ştiut – răspunsul celor cărora li se vorbeşte de tortură, de lagăre, de închisori, de recunoaşteri totale ale acuzaţiilor, de internări politice în ospicii de nebuni – „nu ține", nu e o scuză valabilă. Nimeni nu este obligat să inventeze praful de puşcă ori să descopere teoria cuantelor. Altminteri însă, elementara deşteptăciune e o îndatorire. Mai ales pentru un creştin, care trebuie să fie mereu atent la ispite. Iar prostia este o ispită. Dar nu numai pentru creştin – şi aceasta din pricina unei constatări experimentale obiective: nimeni nu ştie nimic, dar toată lumea ştie totul.

Neştirea, îndobitocirea, trecerea oarbă prin viață şi printre lucruri, sau trecerea nepăsătoare, sunt de la diavol. Samarineanul n-a fost numai bun ci şi atent: a ştiut să vadă.

Altfel, de ce le-ar spune Domnul oamenilor: *acesta este ceasul vostru;* ori de ce i-ar îndemna să vadă cu ochii, să audă cu urechile şi să înțeleagă cu inima; ori cum de-ar fi putut ei şti că Domnul e flămînd, însetat, străin, bolnav sau în temniță ca să-L poată hrăni, să-l poată da de băut, să-l poată primi, să-l poată îmbrăca sau să poată veni la el?

Jean Cau îi răspunde lui Roger Garaudy (care şi el spune că n-a ştiut) cum nu se poate mai bine: dar eu unul care n-am fost profesor universitar şi membru în comitetul central, eu cum de-am ştiut? Milioane de oameni de pe străzi cum de-au ştiut?

Adevărul este că nu-i nevoie de cine ştie ce secrete informații, sunt lucruri pe care le poate afla oricine, numai să vrea cîtuşi de puțin. (Spionii de cele mai multe ori transmit inutil, de două ori inutil: pentru că se ştia, pentru că nu sunt crezuți). Sunt lucruri pe care le simți dacă nu-ți astupi urechile şi nu-ți acoperi ochii dinadins. Cine are urechi de auzit. Dar dacă e omul prost? Prostia nu e nici ea o scuză pentru că nimeni nu e atît de prost – (nu-i vorba de oligofreni sau de psihopați; ăia, săracii, sunt excluşi) – încît să nu-şi poată da seama că doi plus doi fac patru şi că doi plus doi nu fac nouă.

Nu ne convine s-o recunoaştem, ne adăpostim îndărătul obiectivității ştiinței, dar sunt daruri elementare, le avem de la fire şi zac în sufletul, inima, rărunchii, mintea, bojocii, măruntaiele, celulele, tropismele şi sinapsiile oricui. Toată lumea ştia că Irod e o pramatie, Robespierre o canalie, Stalin un ticălos.

Chibrite aprinse aruncate peste benzină.

Dar eu parcă am ştiut ceva? Am ştiut eu ceva despre lumea aceea fără de asemănare în mijlocul căreia m-am pomenit? despre suferințele ascunse? despre eroii neştiuți? despre cei ce douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi

patru îşi păstrau demnitatea în celule concepute să ducă numai la denunţ şi spurcăciune, la prăbuşire şi demenţă?

– În mai toate celulele, una din încuietoarele predilecte este discutarea cuvintelor rostite de Mîntuitorul pe cruce: *Eli, Eli, lama sabahtani.*

De vreme ce Cristos a putut spune: Dumnezeule de ce m-ai părăsit înseamnă că a fost om şi el, nu Dumnezeu. Panait Cerna: „ai gemut şi tu cînd fierul te pătrunse".

Argumentul acesta îl socotesc întru totul neîntemeiat, iar din cuvintele de pe cruce deduc, dimpotrivă, proba absolută a validităţii răstignirii.

Am de partea mea pe Dostoievski, pe Simone Weil, pe Kierkegaard – şi întregul sinod de la Halchidon. Am şi două tablouri înfăţişînd răstignirea, unul de Holbein (la Basel) şi altul de Velasquez (la muzeul Prado). În ambele lipsesc razele de lumină pornite din cer, tragedia e ireversibilă, fără de leac; *săvîrşitu-s-a:* nu numai chinul şi proorocirea ci şi toata tevatura, gata, moartea nu e clinică, învierea e izgonită printre amăgiri şi deşarte nobile nădejdi, niciodată nu va trăi trupul acesta răsucit, sîngerînd, găurit, terfelit, sfîrtecat. Învierea este cu totul imposibilă. Aşa spune Dostoievski – făţiş – că-i apare Cristos în tabloul lui Holbein şi aceeaşi precisă, neagră, rece impresie am avut-o şi eu privind Răstignirea de Velasquez, care a fost expusă şi la Luvru şi unde în primul plan domina galbenul intens – uită-l dacă poţi! – al unei mantii; în fund sunt jalnicele cruci, bietele trupuri, cerul de plumb. Crucile par aruncate la distanţă, deja uitate – cum ai uita în grabă (şi osînditorii cu adevărat lucraseră sub imboldul pripei) un lucru neînsemnat ori stingheritor –, Cristos este cu totul singur şi-n părăsire, un răstignit lîngă alţi doi indivizi, undeva la marginile murdare ale unui oraş, pe o movilă de gunoi, pietre şi zgură, într-o amiază toridă şi – din cauza norilor joşi – de zăpuşeală. Nu se văd ca în *Dictatorul* lui Jules Romains puternicele şi melancolicele structuri ale suburbiilor unui mare oraş modern, ci masivele metereze ale unei aşezări străvechi, reci şi rele mai mult decît melancolice. *Un sistem închis* cum spun fizicienii cînd prevestesc inexorabilitatea entropiei. Din ţărîna ce aduce a leşie, din norii grei, din privirile stinse ale crucificaţilor, din scăpărările morocănoase ale executanţilor se scurge, ca o ceară brunăj ceara peceţii care încheie. Din întinderea ce acoperă totul ca un clopoq nu încape ieşire. Transcendenţa e o teorie, învierea pare, ba nu pare, se vede limpede că e o puerilitate. Şi-au căutat-o. Bieţii de ei. Să fim oameni întregi.

Le arăt celor ce pun problema lui *Eli, Eli:* cu atît mai bine că e aşa, numai aşa putea să fie.

Răstignirea nu e farsă şi înşelăciune decît dacă se constată că orice miracol este cu neputinţă, orice înviere este un basm. Dacă monofiziţii, dochetiştii ori fantaziaştii ar avea dreptate, în ruptul capului n-aş fi trecut la creştinism. Ar însemna că răstignirea a fost în cel mai bun caz un simbol ori

o reprezentație. Să nu fie! Numai deznădejdea omenească de pe cruce dovedeşte integritatea şi seriozitatea jertfei, o împiedică a fi cine ştie ce joc, ce vicleim.

Domnul venise hotărît să bea paharul pînă la fund şi să se boteze cu botezul crucii, dar în grădina măslinilor, cînd se apropia momentul, tot s-a rugat să fie scutit a deşerta paharul. Desigur, adaogă: facă-se voia ta. Şovăiala totuşi a fost reală. Iar pe cruce, în ciuda comunicării idioamelor, în ciuda faptului că avea deplina conştiință a învierii, natura omenească pare să fi covîrşit oarecare timp – după cum, contrapunctic, a predominat natura divină pe muntele Tabor – , căci altfel nu s-ar fi auzit atît de firescul *mi-e sete* şi nici atît de *allzumenschlich*-ul[21]. Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?

Actul răstignirii a fost atît de serios, de autentic şi total încît pînă şi apostolii şi ucenicii erau convinşi că spînzuratul de pe lemnul din mijloc nu va învia. Dacă n-ar fi fost atît de zdruncinați în credința lor, Luca şi Cleopa n-ar fi umblat mohorîți, tîrşîindu-şi picioarele pe drumul către Emmaus, şi-ar fi recunoscut deîndată învățătorul şi n-ar fi rămas atît de mirați cînd au înțeles cine e. (Se simțiseră atît de stingheri, de păcăliți, încît se rugaseră de primul trecător întâlnit, un necunoscut, să nu-i lase singuri, să stea cu ei). Nici Toma n-ar fi pus condiții atît de drastice (şi, la drept vorbind, de jignitoare) dacă n-ar fi fost şi el sigur că învierea, după cum se petrecuseră lucrurile, nu mai era cu putință.

Tuturora nu le venea a crede. Răstignirea era definitivă şi pentru ei, întocmai ca pentru scribi. Şi era necesar, spre adeverirea jertfei, ca răstignirea să dea impresia de sfîrşit, de soluționat, de afacere clasată, de bun simț biruitor. Nu ajungea – ca să fie răstignirea ceea ce trebuia să fie – nu ajungeau groaza torturii, piroanele, sulița, spinii – în tabloul lui Mathias Grünewald de la *Unterlinden* spinii străpung întregul trup intrat în putrefacție –, mai era neapărat nevoie – pentru completare, pentru întărire – să pară şi catastrofă, derută, *eşec.*

Numai strigătul *Eli, Eli* ne dovedeşte că răstignitul nu s-a jucat cu noi, că nu a încercat să ne mîngîie cu fățarnice estompări. (Ca-ntotdeauna i-a tratat pe oameni ca pe ființe libere şi mature, capabile de a *încasa* adevăruri neplăcute). Spre deosebire de Buddha şi Lao-Țe, el nu dă aforisme şi pilde, ci carne şi sînge, chin şi deznădejde. Durerea fără deznădejde e ca mîncarea fără sare, ca nunta fără lăutari.

(Iar dacă tîlharul cel bun e primul om care soseşte în rai – înaintea proorocilor, patriarhilor şi drepților Vechiului Testament – poate că o datorează nu numai cutremurătoarei lui convertiri ci şi faptului că a fost coleg de suferință cu Domnul. Căci una e să stai la picioarele crucii şi să suferi, oricît de sincer şi de sfîşietor, şi alta e să fii *pe* cruce. Durerea altuia

[21] „preaomenescul" (grm.), termen consacrat de Fr. Nietzsche.

nu e a ta, e a lui, ți-o însuşeşti numai printr-un proces ideativ nu prin simțiri. Numai tîlharul cel bun *simte* la fel cu Domnul).

Întruparea a fost totală, cum învață sinodul de la Halchidon.

Bine, totală, dar Cristos pe cruce n-a încetat de a fi şi Dumnezeu.

Eu: nu e de contestat permanența comunicării idioamelor, dar după cîteva ore pe cruce omenescul a trebuit să fie predominant; altfel tragedia era contrafăcută.

O țin morțiş: ce-ar fi vrut dochetiştii, fantasiaştii şi monofiziții – sau ateii? Să le fi făcut Cristos de pe cruce semn cu ochiul alor săi spre a le da de înțeles: las' că asta e de gura lumii, fiți fără grijă, ştim noi ce ştim, ne vedem Duminică dimineața?

Ce oribil „spectacol" presupune, fără de voie, monofizitismul!

Argumente de text: la *Romani* (8,32) Pavel scrie: „El care pe însuşi! Fiul său nu l-a cruțat". Acest *nu l-a cruța* ne demonstrează de asemeni că pe cruce nu s-au desfăşurat simboluri, ci s-a petrecut o suferință reală. Numai prin împreunarea durerii fizice şi a torturii morale se obține decoctul final: suprema amărăciune.

Tot Pavel la *1Cor* 1,23 : „Însă noi propovăduim pe Cristos cel răstignit", iar la 2,2: „Căci am judecat să nu ştim între noi altceva decât pe Isus Cristos, şi pe Acesta răstignit".

De ce adaosul „şi pe Acesta răstignit" de nu pentru a pune accentul pe latura cea mai nebunească şi mai scandaloasă? Rațiunea înțeleaptă s-ar învoi în cele din urmă cu un Dumnezeu răstignit simbolic şi concedînd săi sufere aparent (altfel oamenii nu înțeleg), dar paradoxul şi sminteala (creştinismul adică) înfățişează divinitatea nu numai aşezată pe cruce – *solemniter* – ci pironită cu adevărat; unde suferă aidoma cu nervii (legendele şi epopeile evului mediu, care ştia ce-i durerea, neîncetat sel referă la nervi), fibrele şi sufletul bietului om, pînă la cele din urmă consecințe (şi Cristos are, în pofida ereziei lui Apolinariu, suflet omenesc întreg). Dacă şi-ar fi păstrat – măcar în parte – impasibilitatea pe cruce, dacă n-ar fi gustat din plin deznădejdea omului, evenimentul petrecut pe Golgota n-ar fi fost – pentru filosofi, pentru preoți şi pentru prostime – prilej de poticnire şi sminteală, ci „scenariu" ori „ritual", deci admisibil, *comestibil.*

La *1Cor* 6,20 şi 7,23 Pavel stăruie: „Ați fost cumpărați cu preț".

Cu preț cinstit. Întreg. Dumnezeu n-a înşelat pe nimeni: nici pe diavol, nici pe noi; nici pe sine nu s-a înşelat. N-a plătit cu aparență de suferință, cu o cruce mitică, sau cu bani calpi. Prețul nu l-a plătit o fantasmă; carne din carnea noastră, sînge din sîngele nostru.

Şi la *Evrei* (2,17; 2,18; 4,18): Pentru aceea dator era întru toate (afară de păcat) să se asemene fraţilor (nouă); fiind El însuşi ispitit, poate şi celor ce se ispitesc să ajute; ispitit întru toate, după asemănarea noastră.

Asemenea nouă în *toate* şi *ispitit de toate* ca şi noi: aşadar şi de omeneasca deznădejde.

Martie 1966

Ca-ntotdeauna găsesc la Dostoievski, spus fără înconjur, ceea ce bănuiam; în orbecăire, lumină – deodată. Cu privire la viziunea lui Holbein găsesc textul exact: „Tabloul nu e frumos... e cadavrul unui om care tocmai a îndurat dureri nesfîrşite... dacă un astfel de cadavru (şi întocmai aşa trebuie să fie) a fost văzut de discipolii lui... cum oare au putut crede, privindu-l, că acest cadavru va învia?"

NICI N-AU CREZUT!

„Dacă moartea e atît de groaznică şi legile naturii atît de nemiloase, cumle poţi stăpîni? Şi oamenii aceştia, care au stat în jurul mortului, au resimţit desigur în seara aceea o *groaznică tristeţe, o adîncă descumpănire* care dintr-odată le spulberau toate nădejdile şi aproape tot ce credeau".

NU LE-A FĂCUT SEMN CU OCHIUL!

Socrate şi Isus Cristos

Logic ar fi fost ca moartea lui Socrate-omul să poarte pecetea dezordinei, a sîngelui, a trădării şi a turbării; dar nu, a fost cum nu se poate mai senină şi demnă. A lui Cristos, dimpotrivă, poartă – întreagă – pecetea tragediei, dezgustului şi ororii. Socrate moare calm, înconjurat de ucenici fideli şi atenţi, care-i sorb cuvintele în vreme ce el – imperturbabil şi luminos – soarbe otrava nedureroasă oferită cu multă deferentă de temnicier. Părăsit şi trădat de ai săi, Cristos se zvîrcoleşte pe cruce, chinuit de sete şi acoperit de batjocuri. Socrate moare ca un senior, Cristos ca un netrebnic, între doi bandiţi, pe un maidan. Socrate mulţumeşte zeilor că scapă de vicisitudinile lumii materiale, Cristos exclamă: „De ce m-ai părăsit?"

Deosebirea e totală între cele două morţi, şi tocmai cea divină pare *inferioară,* tulbure. Adevărul este că-i nespus mai umană; cea a lui Socrate, în toată măreţia ei, pare – prin contrast – literară, abstractă, supusă regiei, şi mai ales nerealistă. Socrate – cu bună credinţă şi izbîndind în bună parte – se ridică de la starea de om la cea de zeu, Cristos coboară nestingherit de scîrnăvii pînă în straturile cele mai de jos ale condiţiei umane.

– Dostoievski plănuia să mai scrie pînă în 1882 un epilog al *Fraţilor Karamazov* şi apoi o viaţă a lui Cristos.

Pesemne că Dumnezeu n-a vrut să mai existe o a cincea evanghelie.

5 martie 1960

Duba ne-a adus, mergînd încet şi hurducăind, de la Malmaison la Jilava, înainte de prînz. Coborîm: *Fortul 13.* Primirea ne-o face locotenentul Ştefan, carură de primat, facies de antropoid, gesturi şi căutătură de sergent de colonie penitenciară într-un film *negru.* Îi face multă plăcere, îşi joacă rolul cu încetinitorul, cum şi-ar fila îndelung cărțile un cartofor.

Petrecem restul zilei într-o celulă de carantină, mică, neînchipuit de murdară, tinetele nedeşertate. Seara suntem transferați la *şerpărie,* vastă peşteră, sinistră, împuțită, care deşi luminată electric păstrează o seamă de unghere întunecoase.

Totul – ca de atîtea ori în atîtea locuri penitenciare, dar acum e primul contact – se arată în aşa măsură de lugubru şi apăsător încît nu pare a fi real. încîntătoare e prezența doctorului Voiculescu, foarte îmbătrînit, numai oase, blînd, manierat, paşnic, nobil, vioi la minte, dar frînt de oboseală.

Ciudată senzație de imensă fericire. Motive:

Pentru că am scăpat în sfîrşit de anchetă. închisoarea, după Securitate, e un liman, o oază, un rai. Apoi, cea dintîi întîlnire cu legionarii (la carantină nu e numai lotul nostru); de la care mă reped să învăț alfabetul Morse şi versuri de Crainic şi Gyr – grăbitul meu entuziasm îi amuză. Desigur, şi prezența foarte liniştitoare a lui Voiculescu. Dar şi amintirea – exaltantă – a celor petrecute în dubă.

Unde am fost pus într-o despărțitură, o adîncitură, o carceră, cu Sandu L., fost legionar. Abia înghesuiți, mi-a şi vorbit. îmi spune că-i pare sincer rău că a fost legionar, îmi cere iertare; mi-o fi foarte nesuferit să stau cu el, şi atît de strînşi unul într-altul. Nu mi-e groază? Nici n-a apucat să termine că plafonul dubei s-a şi deschis; s-a deschis şi albastrul cerului. îi răspund că nu văd de ce îmi pomeneşte de iertare, că dacă-i vorba aşa îi cer şi eu iertare pentru că sunt evreu şi că trebuie să stea lipit de mine, că în ce priveşte vinovăția, vinovați suntem cu toții, deopotrivă, laolaltă, îi propun, acum că ne-am cerut reciproc iertare, să ne împăcăm, să ne îmbrățişăm, să ne spunem pe nume. La lumina becului din carcera pe roate ne sărutăm şi – considerînd ridicolul drept vorbă deşartă şi simțămînt inexistent – cunoaştem dintr-odată şi din belşug – sub cerul albastru – starea aceea de nespusă fericire față de care orice băutură, orice erotism, orice spectacol, orice mîncare, orice lectură, orice călătorie, orice examen luat, orice portofoliu ministerial sunt nimica toată, praf şi cenuşă, amăgire, gol, pustietate, aramă sunătoare şi chimval zăngănitor, stare ce urmează împlinirii unei acțiuni conforme cu prescripțiile divine. Valuri de bucurie se revarsă asupra noastră, curg, ne inundă, ne covârşesc. Îl întreb pe Sandu – iar de-l copiez pe Sfîntul Serafim din Sarov în scena din pădure cu Motovilov,

o fac neintenționat[22] – dacă nu vede şi dînsul pe buzele mele zîmbetul pe care-l desluşesc pe ale lui: al isihiei provenite din energiile necreate. Deoarece în strimtul cotlon a mai încăput alături de noi şi Grigore Pallama, başca Sf. Serafim cu Nicolae Motovilov după el.

Purtarea gardienilor la şerpărie e atît de rea, atmosfera atît de dramatică, amintirea scenei cu Sandu L. atît de acută, perspectivele de îndelungată suferință atît de limpezi, încît nu pot să nu circul de la un capăt la celălalt al peşterii într-o stare de nemaipomenită, exaltată agitație, încep să presimt că Cristos e prezent în puşcărie. Nu-mi vine să cred că totul poate fi atît de complet, că am parte de atîta binecuvîntat noroc.

Doctorul Voiculescu şi episcopul Leu (tare dărîmat, umblă în cîrje, e înțolit în straie mițoase de baciu la o stînă de munte înalt) sunt interogați pe îndelete de gardienii care, probabil, se plictisesc. Amîndoi sunt batjocoriți şi beşteliți, insultați, înjurați şi porcăiți. Ceilalți scapă mai uşor.

– Va să zică e posibil creştinismul, va să zică e cu putință să te porți creştineşte, *să faci* gesturi creştine. Creştinismul poate şi el fi *aritmetizat.* Îmi vine a crede că nu în zadar au bătut pentru mine clopotele bisericii Capra.

25 februarie 1960

Paul Dim., martor:

E calm, vorbeşte apăsat şi rar, cu dezinvoltura vechiului puşcăriaş, cu politețea rece a îngerului căzut ori a boierului decavat, dar semeț. Spre deosebire de noi cei din boxă, a mai făcut vreo cîțiva ani de închisoare, iar de data aceasta e arestat mai de mult. Ştie însă prea bine ceea ce e presupus a nu şti şi ceea ce tribunalul nu-i poate aduce la cunoştință; că Petru Dumitriu, scriitor adulat, grangur al literelor şi mare profitor al regimului, a *rămas dincolo.*

Se joacă o delicioasă scenetă â la Donizetti ori Rossini. Au folosit acuzații în prezența dumitale cuvinte ostile regimului? Da. (Expresie de vădită mulțumire pe fețele judecătorilor. Procurorul se îngraşă văzînd cu ochii, cauciuc pompat). În ce fel anume? Au ponegrit sistematic pe scriitorii progresişti. (Expresie din ce în ce mai încîntată pe fețele aceloraşi judecători în frunte cu preşedintele colonel Adrian Dimitriu). Poți da cazuri concrete? Pot. – O pauză de efect, martorul lucrează cu metode de actor profesionist, nu se grăbeşte. – Ei, dă-le. – I-am auzit ponegrind cu violență pe scriitorul progresist Petru Dumitriu, în a cărui operă se reflectă realizările regimului, criticîndu-l, susținînd că e un fățarnic, că n-ar fi cu adevărat democrat, că scrie numai pentru a se alege cu foloase personale şi că de fapt romanele lui toate sunt lucrarea doamnei Henriette-Yvonne Stahl...

[22] E vorba despre viziunea luminii taborice pe care Sf. Serafim de Sarov i-o dăruieşte biografului său, Nicolae Motovilov.

Preşedintele omonim nu-l poate întrerupe căci n-are voie să ne informeze că celălalt purtător al numelui sfîntului izvorîtor de mir, Petru, s-a dat cu imperialiştii. Aşa că martorul, al treilea Dumitriu (de fapt Dimitriu), îi mai trage cu progresistul romancier, cu ponegririle, distrîndu-ne, distrîndu-se, pînă ce e poftit să se retragă, precum şi face după ce se înclină cu glacială politeță.

Perfect, nu mai puțin decît Sam Weller depunînd ca martor în procesul Bardell *versus* Pickwick.

– Definiția vieții, după Andre Breton.

Viața, zice Andre Breton, e felul în care un ins pare a se fi învoit cu inacceptabila condiție umană.

Paul Dim. ne învață pe Al. Pal. şi pe mine să nu ne grăbim a sta lîngă uşă spre a fi repartizați în celule; să rămînem mai la sfîrşit, împreună. S-ar putea astfel să nimerim în acelaşi loc.

Aşa chiar facem, prelungindu-ne şederea în sinistra hală care, hotărît lucru, din ce în ce pare mai scoasă din *Rocambole,* din *Misterele Parisului* şi din *Mizerabilii.*

Voiculescu, Leu, Sandu, Streinu, legionarii de la Aiud, saşii de la Codlea au plecat; Paul şi Alecu o dau pe franțuzeşte şi conversația ia o turnură strict deşucheată, clevetitoare. Joky (ori Szoky) Cristea, Nicodamele, Pusa Măciucescu, *Tea-Room Taina, Şcoala bîrfelii, Legăturile periculoase,* cinci la şapte. Gata cu emfaza şi sublimul. Spre orele unu ori două, probabil, caraliul de serviciu mă respinge cînd ne prezentăm tustrei. Paul şi Alecu pleacă aruncîndu-mi priviri dezolate. După vreo jumătate de ceas sunt scos şi eu, singur.

– Se-ntreabă mulți prin închisori şi-n critica literară: unde e Dumnezeu în opera lui Proust? În romanele lui Mauriac?

Unde e? Să vă spun eu unde e. Nu e la cutare pagină, pentru că autorii nu sunt teologi. Nu e nicăieri. E pretutindeni, ca şi în lume.

– Cîteva cugetări lămuritoare despre libertate: Alfred Jarry: Există oameni pentru care a fi liberi e o plictiseală, e o belea.

Thomas Mann: Libertatea e o noțiune pedantă şi burgheză.

Ambele pun sub semnul întrebării şansele de supraviețuire a libertății în lumea pe care Ortega y Gasset a numit-o, mai pertinent ca oricine, a masselor.

Alexandru Herzen: masselor nu le pasă de libertatea individuală, de libertatea cuvîntului; ele îndrăgesc autoritatea... prin egalitate înțeleg egalitatea opresiunii... doar indivizii civilizați doresc libertatea.

Să fim deci mai puțin convinşi, noi, intelectualii şi deținuții politici, că toată lumea se omoară după libertate.

Denis de Rougemont: Libertatea nu e un drept, e asumarea unui risc.

Să fim deci mai puțin siguri că oamenii sunt dispuşi să rişte. Drepturi, da, cîte vrei, dar riscurile le consideră a fi piedici, intrigi, insulte.

Ioan 20,29: „Isus i-a zis: Pentru că m-ai văzut, ai crezut? Fericiți cei ce n-au văzut şi au crezut".

Să înțelegem că libertatea e mai presus de orice un act (riscat şi nerațional) de credință, deci un pariu.

2Cor 3,17: „Domnul este Duh, şi unde este Duhul Domnului acolo este libertate".

Dacă nu suntem liberi nu suntem vrednici a ne chema – cum îi place lui Cristos să ne socotească – prietenii săi.

Apocalipsa 3,20: „Iată, stau la uşă şi bat".

Să ni se topească inimile la gîndul pozelor populare unde Domnul cu traistă şi toiag aşteaptă să-i deschidem, dacă vrem, de bună vrerea noastră liberă.

Nicolae Bălcescu în *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Vitezul:* Cine luptă pentru libertate se luptă pentru Dumnezeu.

Frază puțin citată de actualii admiratori ai lui Bălcescu.

– Marii scriitori cu adevărat făuresc o lume şi ființe, asemenea lui Dumnezeu.

Sunt în Balzac două momente care mi se par supreme şi care arată cît de reale erau pentru el personagiile meşterite de condeiul său. Care mai arată că de la un anumit nivel (artistic, moral, sufletesc, de ținută) în sus noblețea e subînțeleasă. Nu sunt rasist, bine mi-ar sta să fiu! dar nici gogorița egalității absolute n-o pot înghiți şi îndura (ce-a şi ajuns să fie: toate animalele sunt egale, dar unele sunt mai egale) şi mă fulgeră fracțiuni de

viață cînd nu-mi vine, zău, a rîde gîndind la Gobineau ori la Houston Stewart Chamberlain.

În *Ursule Mirouët,* scrisorile lui Francois Minoret – personaj necinstit şi odios – Balzac le reproduce de fiecare dată cu toate greşelile lor de ortografie, căci individul e şi prost şi incult. (Şi se vede că exercițiul îl distrează pe autor, după cum îi şi place a imita vorbirea francezei cu accent teuton). Cînd însă la sfîrşitul cărții, Minoret e nefericit, descoperi căința şi se mărturiseşte, scrisoarea pe care o trimite acum e transcris! cu ortografie corectă. Şi Balzac explică de ce: i-am îndreptat ortografia, zice, pentru că *nu șade bine* să rîdem pe seama unui om lovit de nenorocire.

Cuvintele acestea extraordinare dovedesc:
a) Că Balzac a fost un creator în sensul precis al termenului de vreme ce este în stare să-i fie milă de personagiile sale ca de oameni reali – şi si le respecte;
b) Că avea sentimentul cosmic al unității noosferei şi al comunității prinosului (superrogatoriu) de mizerii dintre oameni;
c) Că a fost un om de treabă şi un creştin pentru că a renunțat (fie şi în închipuire) la a-şi dispretui aproapele şi n-a înțeles să-şi bată joc de o făptură omenească – adică de ceea ce i se *impunea* ca o făptură omenească – atunci cînd aceasta trecea prin suferințe şi dovedea că-i pare rău de ce făcuse;
d) Că a fost de aceea nobil şi n-a păcătuit adăugind cu de la sini putere particula *de* la numele său;
e) Că şi pentru el, ca şi pentru Dostoievski, spectacolul suferinței e sfînt. (Suferința nu este întotdeauna folositoare pătimitorului – vezi tîlhani cel rău – dar pentru cine o priveşte nu are contingențe morale. Ca *spectacol,* e mereu sfîntă. Pe cel ce suferă sunt dator să-l compătimes, să-l ajut. Samarineanul nu întreabă cine e, ce face, de unde vine şi cu ce se ocupă rănitul – nu cumva era şi el vreun hoț de păgubaş? Vreunul căruia i se întîmplase *ce merita?*) Credinciosul nu refuză – fiindcă ni ştie, *sancta simplicitas,* iată un exemplu grăitor – să dea de pomana bețivului. Milosului nu-i pasă dacă cerşetorul a vîndut paltonul pe care i l-a dăruit, măcar că s-a dus cu banii de-a dreptul la circiumă. *Paltonul îl poartă Cristos.*

Natura nu e capabilă de o delicateță ca aceea din *Ursule Mirouët.* Nici istoria. Nici inteligența. Ea vine de la har.

Alt moment incomparabil în opera lui Balzac. Acela cînd, în Colonel Chabert, eroul renunță la toate drepturile şi pretențiile sale în favoare soției şi nu-şi mai susține procesul din clipa în care-şi dă seama că necorectă şi de rea credință. îl apucă aşa silă şi scîrbă şi dispreț față d remăritată „contesă Ferraud" încît nu se mai opune, nu mai luptă cedează totul. *De scîrbă, de silă.* Tocmai pentru că ştie. Nu încrucişea spada cu cine s-a dovedit a nu-i fi egal.

Corolarul I: nedreptatea, cînd îți este făcută ție, ai dreptul – dacă dai seama de prea marea josnicie a potrivnicului – să cedezi, cedarea în acest caz fiind

palma cea mai cumplită. Nu te baţi în duel cu omul care nu-i vrednic să-i verşi sîngele. Chinezii care-şi curmă viaţa pe pragul împilatorului spre a-l sorti oprobiului veşnic. Şi gestul colonelului Chabert care – Dumnezeu să mă ierte dacă hulesc – evocă tăcerea lui Cristos în fata şmecherilor hotărîţi să-l lichideze, potrivit sfatului dat de marele preot Caiafa, şi se fac, pasă-mi-te, că-l judecă.

Corolarul II: nedreptatea, cînd ţi (exprimarea poate părea greşită, dar nu e fiindcă orice nedreptate *şi nouă ni* se impune) se face nu ţie, ci altuia, trebuie denunţată, doborîtă, îndreptată. Aşa procedau cavalerii rătăcitori. Don Quijote.

Iorga: „Ai dreptul să ierţi numai ce s-a făcut în paguba ta".

Omul, dacă raţionează în calitate de creştin şi vrea să se poarte conform cu doctrina creştină, poate – şi trebuie – să nu ţină seama de nedreptăţile săvîrşite împotrivă-i, de insultele ce i se aduc lui, ca individ. Dar dacă ocupă o funcţie de răspundere ori se află în fruntea treburilor publice nu are dreptul să invoce principiul iertării spre a rămîne distant şi rece în faţa răului şi a lăsa pe nevinovaţi pradă ticăloşilor.

Eroarea tragică a lordului Halifax aceasta a fost, de a fi confundat două situaţii distincte. Şi nu numai a lui, a numeroşilor zăpăciţi care cred că „nu judeca" şi „cine-s eu să judec?" se referă şi la interesele comunităţii, ale omenirii. Acolo e altfel, invers: vigilenţă, apărarea binelui, păstorul e iubit de turmă pentru că o păzeşte şi-şi pune viaţa pentru ea.

(Cînd nu poţi îndrepta nedreptatea îţi rămîne în orice caz soluţia demisiei de nu a intrării în mînăstire sau a sinuciderii. Cato din Utica şi Ian Pallach; budiştii din Indochina: aceştia orbi şi nerozi, dar cinstiţi şi logici cu ei înşişi).

Iar problema lui *Eli, Eli*

„Prefer să cred în Dumnezeu decît să-l văd în toată slava sa".
Paul Valery (*Scrisoarea doamnei Emilie Teste*)

Dumnezeu, care l-a părăsit pe Cristos pe cruce, nu e cu totul absent şi pentru noi?

Un lucru pe care nu vrem să-l înţelegem, pe care nu-l înţelegeau nici contemporanii Domnului. Cei ce aşteptau venirea lui Mesia în slavă. Ce nu puteau înţelege ei, ce nu putem înţelege noi: că Dumnezeu, cum spune Kierkegaard, nu e un imens papagal roşu.

Dacă în piaţă ar apărea dintr-odată şi din senin o uriaşă pasăre violent colorată, de bună seamă că toată omenirea s-ar năpusti să vadă şi an pricepe că nu e lucru obişnuit.

Credința, pocăința în felul acesta ar fi prea uşoare. Mură-n gură. Na-ți paraua, dă-mi sarmaua.

Ni se cere însă a crede în deplină libertate şi s-ar zice că – mai rău decît atît – scenariul se desfăşoară *als ob*[23] am fi nu numai pe deplin abandonați ci şi că – pe deasupra, colac peste pupăză – pronia *dinadins* face totul ca să *nu* credem; îi place – zice-s-ar – să acumuleze piedicile, sa ne înmulțească riscurile, să adune argumente pentru a preface bina intenționata dorință de evlavie în imposibilitate.

Drumurile care duc spre credință poartă aceleaşi nume, toate: pariul aventuri, incertitudine, cuget de om nebun.

Dostoievski: dacă Dumnezeu n-a coborît de pe cruce, pricina este ca voia să-l convertească pe om nu prin constrîngerea unui miracol exterior evident ci prin libertatea de a crede şi dîndu-i prilejul de a-şi manifesta îndrăzneala.

Cînd i se spunea Domnului pe Golgota: mîntuieşte-te pe tine şi atunci vom crede, greşeala era de fapt de ordin lingvistic, se judeca în temei unei confuzii de termeni. Dacă s-ar fi coborît de pe cruce nu mai e: nevoie să se *creadă,* ar fi avut loc doar recunoaşterea unui fapt (ca în cazul papagalului roşu: coborîrea de pe cruce ar fi constituit un irezistibil papagal roşu).

Ni se cere – invitație la temerară vitejie şi palpitantă aventură – ceva mai tainic şi mai ciudat: să contestăm evidența şi să acordăm încrede: unui ne-fapt.

Pe căi *ocolite* lucrează. Căi de nepătruns zic francezii. Iar englezii şi mai precis: se mişcă într-un mod misterios.

Leon Bloy: „O, Cristoase, care te rogi pentru cei ce te răstignesc şi-i răstigneşti pe cei ce te iubesc!"

24-26 februarie 1960

Întîi suntem aduşi într-un fel de sală de aşteptare, de anticameră şi judecînd după faianța ce acoperă toți pereții cam pînă pe la jumătat trebuie să fi fost vasta bucătărie a unei case boiereşti de pe timpuri ori unei şcoli cu internat. Ne aşează pe nişte bănci lungi, paralele, cîte unul pe bancă şi la extremitate, s-ar zice că urmează să dăm o teză şi le este frică să nu copiem. Ni se interzice nu numai să ne vorbim, dar şi să uităm unii la alții. E frig şi ne e foame. Adăstăm o vreme ce ni se pare apăsător de lungă, apoi gardienii – sosise, vezi bine, ora gustării – îşi scot din genți pachețelele cu mîncare. Înfulecă vîrtos, plescăind şi morfolind cu toții, mă apucă o foame atroce şi bănuiesc aceeaşi umilitoare senzație și la ceilalți căci, fără excepție, ne

[23]„ca şi cum" (grm.).

pironim privirile cu jind asupra liniştiților consumatori. La ei ne putem uita. Senzație de fiară jigărită, în cuşcă. (Doar că nu putem păşi de la un capăt la altul al cuştii şi nici a ne apropia de gratii, ca fiara).

Nițel mai tîrziu, ofițerului care intră, Păstorel i se adresează bonom şi glumeț pentru a cere creion şi hîrtie. Vrea să însemneze versuri pe care le-a compus la Securitate şi „ar fi păcat pentru cultura românească să se piardă". Ce fel de versuri? A, nu duşmănoase, lirice, patriotice. Cum le-a compus? A, în minte. Dar acum ar vrea să le transcrie; cu vîrsta, de, s-ar putea să le uite.

Întocmirea de versuri pe cale mintală este, oricum, o performanță, poate nu ca băgarea unui gol sau depăşirea unui record, dar performanță totuşi e. Se simte o învăluire de admirație. Iar Păstorel zîmbeşte, distant, dar prietenos. (Ce nu face omul pentru o țigară? Ce nu face scriitorul pentru un condei?) Deşi ofițerul şi subordonații lui se țin tari, se supraveghează între ei şi se împotrivesc vrăjii, în atmosfera glacială (la propriu şi la figurat) a fostei bucătării pătrunde brusc o adiere primăvăratecă, un iz patriarhal de Cotnari şi o pală de voioşie humuleşteană. Ulița copilăriei nu mai pare a se fi strămutat pe întinsurile pierdute ale îndepărtatelor galaxii. Frunțile, puțin de tot, se descrețesc. S-ar zice că sunt şi Medelenii fratelui Ionel pe aici pe undeva, nu s-o fi pitit Hanu-Ancuței al tovarăşului preşedinte Sadoveanu pe sub nişte uriaşe bufete de la capătul încăperii? *Tare mă bucur; glăsuieşte Mihai Vodă Sturza, că văd chef şi voie bună în țara Moldovei.* Tonului bonom care îmbracă o cerere de neconceput, ofițerul nu-i poate răspunde răstit. E destul de tînăr ofițerul, şi-mi vine a crede că încearcă oarecum sentimentul elevului căruia i se oferă emoționantul prilej de a sta de vorbă cu unul din autorii reproduşi în manualele şcolare. Păstorel nu tace, prinde aripi şi plutonierului vigilent care intervine în discuție îi trînteşte: „Dumneata să ştii că eu nu sunt numai scriitor ci şi căpitan de tunari". Odată cu vorbele acestea s-ar zice că pereții înşişi pier şi că din locuri împădurite unde lumina şi umbra se urmăresc şăgalnic vin în procesiune, printre noi, umbre mărețe şi umbre duioase – Ştefan al Moldovei, Neculce boierul de țară, istețul Creangă, domnul Ibrăileanu, cneazul Moruzzi, drumețul Hogaş; ba sosesc nu numai ființe ci şi clădiri sau obiecte: bojdeuca, teiul de la Copou, restaurantul *La paradis general,* biblioteca Academiei într-o dimineață de primăvară cînd cititorii-s puțini şi legăturile în piele ale cărților lucesc atît de blînd, Bucureştii de altă dată cu întreg cortegiul lor de grădinițe şi grătare, şi *Moldova* cealaltă, din strada Icoanei, unde jurul unei mese răsunaseră bietele epigrame în temeiul cărora Al. Teodoreanu se află acum aici.

Dar proiectarea noastră în afara timpului şi spațiului – şi cît yoghină, de honigbergeriană i s-ar fi părut autorului de la Paris a cărui *Noapte de sînziene* îşi avea şi ea însemnatul aport în făurirea scenei pe care o jucăm toți, a scenariului absurd, a părelniciilor adînc înfipte în mizerie şi spaimă – nu durează mult. Aura de bonomie şi aburii de Cotnari, de culoarea strugurilor poleiți în bătaia soarelui fierbinte al verilor de demult, nu-l înconjoară decît pe singurul Păstorel. Cînd, rupînd vraja calmului ce se lăsase din toate părțile, de sus, Dinu Nc. înalță şi el glas, solicită o țigară,

ofițerul se scuturǎ, iese de sub puterea literaturii românei şi a tradiției petrecărețe, păşeşte acru şi dîrz pe tărîmul filosofiei contemporane ostile şi sfîşie brusc vălul: „Dumneata să nu ne crezi atît de proşti, domnule Noica". Dinu, de o slăbiciune chinuită, ascetică, se încovoaie călugăreşte, supus – cu priviri îngîndurate, împovărate, însingurate. Sfruntare gîndeşte ofițerul, şi ne apostrofează în bloc, rece şi solemn, nu fără o ultimă nuanță de considerație (cum nu auzisem în cursul anchetei şi nici nu mai aveam să întîlnim prin închisori): „Ştim noi ce reprezentați şi nu ne duceți cu gesturi bune pentru găinari".

În sala de şedințe, dînd impresie de pustietate, uriaşă, ne aşează în boxă, tot pe bănci – ca la şcoală, suntem mulți foşti elevi ai liceului Spiru Haret –, acum unul lîngă altul, înghesuiți. Ne plasează pe rînd, cum intrăm: mă pomenesc între Noica şi, la dreapta, Vladimir Streinu. Pillat, Sandu L. şi cîțiva pentru mine necunoscuți ocupă banca întîi: co-autorii complotului înfățişat judecății şi pe care-i văd astăzi prima oară. Cele patru femei (Anca dr. Ionescu, Marietta Sadova, Trixi şi Simina Caracaş), sunt în fundul boxei.

În sala goală şi mare vor fi în cursul procesului patru grupuri compacte de ființe omeneşti, despărțite între ele prin spații de vid ce reamintesc amețitoarele distanțe dintre roiurile de universuri. (Liantul pe care l-ar fi alcătuit publicul, rudele şi presa nu există).

Primul grup e al nostru, al deținuților din boxă, douăzeci şi cinci la număr, îngrămădiți pe bănci, privind drept înainte (iarăşi nu avem voie să ne uităm altundeva, şi mai ales nu unul la altul), înconjurați – asemenea orbitelor electronice din periferia nucleului atomic – de un cerc de ostaşi în termen, toți echipați ca de front, cu puşti mitraliere automate pe care le țin îndreptate asupră-ne, dîndu-şi silința să se holbeze fioros. Sala e posacă, tonalitățile închise, totul e straniu, dar prezența soldaților – postați în poziție de tragere, ca şi cum ar păzi banda lui Terente, a lui Coroiu, a lui Brandabura sau a lui Zdrelea napirosu, ba şi prinsă asupra faptului în puterea nopții şi în inima codrului ori în desişul stufărişului, iar nu un pîlc de intelectuali palizi, scofîlciți, înțoliți în veşminte călcate de circumstanță cu fierul spălătoriei de la Securitate, obosiți, nedormiți, încercănați, mulți trecuți de amiaza vieții, mai toți înzestrați cu cîte o boală de sedentar, de locuitor al marelor oraşe: colită, rinită, constipație, tuberculoză, calculi biliari – pare o greşeală de regie, o exagerare cu nuanță de ridicol.

Al doilea grup îl alcătuiesc, hăt la capătul sălii şi abia întrezăriți, ofițerii de Securitate, anchetatorii, inspectorii (unii în uniformă, alții în civil), veniți să urmărească desfăşurarea procesului, să noteze, să verifice, ca într-o ciudată reprezentație teatrală unde repetiția de regie, repetiția generală şi premiera s-ar confunda într-un singur spectacol kafkaian.

Mai e un al treilea roi, la stînga noastră: avocații apărării, superiori ca număr acuzaților, fiindcă sunt prezenți şi cîte doi-trei pentru un client, iar

unii din ei însoțiți de secretari. Sunt, din toată sala, cei mai stingheri, mai nefericiți şi – bănuiesc, apoi aflu precis – şi cei mai temători. Îmbrăcați impecabil, la marele fix şi la şpiț, ca de nuntă, arată foarte şucari şi nu le lipseşte decît floarea la butonieră ori jobenul şi mănuşile călăului la execuțiile capitale; altminteri sunt spilcuiți fără greş: haine de culoare închisă, dintr-un material mătăsos cu sclipiri metalice, colțuri de batistă albă ieşind din fiecare buzunar de sus al surtucului, obraji bărbieriți proaspăt şi atent, freze linse de limbile a zeci de pisici. În ținuta lor de paradă sunt, în comparație cu securiştii care-şi fac meseria lor înfiorătoare (meşterul la lucru se cunoaşte; meşteşugul vreme cere, nu se-nvață din vedere; meşterul strică şi drege de frică), cu noi care n-aveam încotro (doar n-am mîncat bureți) şi cu membrii tribunalului, militari detaşați în serviciu şi dînşii (păsările fripte nu se găsesc în parii gardului) cei mai ridicoli: pentru că au de jucat roluri duble (şi-s distribuiți în rolul cel mai penibil: al copilului cuminte, al băiețelului mămițichii) şi au venit, dacă-i vorba aşa, de bună voie.

Pe fotoliile de judecată, cinci militari impasibili, plictisiți: la mijloc Adrian Dimitriu (acesta nu plictisit, ci îngrijorat, căci e responsabilul: fost avocat şi domnia sa, în rol şi costum de colonel).

De îndată ce mă văd aşezat pe bancă săvîrşesc fapta pe care o consider singura meritorie din viața mea: lui Noica, pe a cărui față se citeşte deznădejdea şi în ai cărui ochi (ochii aceia care-l caută în zadar pe Mihai Rădulescu) luceşte o frămîntare atroce, îi suflu trăgîndu-l de mînecă atîta timp cît vînzoleala instalării noastre încă nu s-a terminat şi mai pot vorbi pe scurt: Dinule, să ştii că nu suntem supărați nici unul pe tine, te iubim, te respectăm, toate-s bune.
Dumnezeu îmi este binevoitor: fața lui Dinu se luminează, îmi strînge la iuțeală încheietura mîinii, oftează adînc, despovărat. Am făcut şi eu ceva bun în lumea aceasta.

Cu Vladimir Streinu schimb doar priviri pe furiş şi cîte un mic zîmbet; ne vom da însă adeseori coate în timpul procesului şi vom rîde chiar de-a binelea cînd procurorul, dezlănțuindu-se, va face, împotriva intelectualilor reacționari din boxă, elogiul unui Eminescu, unui Tolstoi, unui *Ghiote.*

Bieților avocați le vine greu de tot. Se ştiu cei mai supravegheați, nici măcar n-au siguranța osîndirii cum au cei din boxă; asudă, îşi şterg discret frunțile, unii cu batistele de mătase albă din buzunarul de sus al hainei, alții cu batiste mai mari, gospodăreşti, colorate, scoase de prin buzunarele pantalonilor, bătrîneşte. În pauza, fiecărui învinuit i se acordă dreptul să stea cinci minute de vorbă cu apărătorul său; întrevederea are loc pe una din băncile din fundul sălii şi în prezența respectivului anchetator. Din milă față de avocat – omul tremură să nu i se încredințeze cine ştie ce mesaje, să nu trebuiască să audă cine ştie ce imprecații duşmănoase – mă limitez la vorbele cele mai oarecare şi indic argumente şi motivări imbecile. Mi se răspunde cu o căutătură recunoscătoare.

Domnul Bondi, care-l reprezintă pe Vladimir Streinu, îşi caracterizează clientul ca fiind din totdeauna, din tinereţe, neîncetat, cu neobosită perseverenţă, un vajnic, un convins, un aprig duşman al comunismului... vreau să spun al legionarismului. Un fel de rîs înfundat înfrînge solemnitatea înţepată a şedinţei. Streinu, alături de mine, tresare, apoij surîde şi el.

Un alt apărător care o păţeşte destul de urît e Mădârjac al lui Păstorel. (La *ultimul cuvînt* autorul *Hronicului* va izbuti să işte iarăşi o boare de omenie spunînd că el face epigrame cum face găina ouă). Mădârjac, întrerupt de preşedinte spre a fi întrebat tăios dacă împărtăşeşte cumva părerile celor din boxă, răspunde pripit: ferească Dumnezeu... Preşedintele ia act de această mărturisire de credinţă mistică, de acest mod de exprimare vădind, şi nu întîmplător, o anumită mentalitate şi-l pofteşte în mod grav să-şi cîntărească vorbele. Nu trec multe clipe şi, vrînd să arate că Teodoreanu prin glumele sale n-a urmărit la restaurantul *Moldova* să răstoarne regimul, Mădârjac, din nou cuprins de avîntul prieteniei, îşi întăreşte spusa cu echivalentul bisericesc al lui *parol monşer* – la care poate se gîndea şi pe care, mînat de un subconştient imbold către respect, absolut firesc în ceea ce, totuşi, era pretoriul unei instanţe judecătoreşti, îl înlocuieşte – şi anume cu „să ferească Dumnezeu". De data aceasta Adrian Dimitriu se supără foc şi-l ameninţă pe avocat de pe înălţimi izvoditoare de gheaţă şi pline de subînţelesuri.

Poldi Filderman, spre a-l apăra pe doctorul Răileanu, raţionează *coram populo*[24]: dacă aş şti că e legionar, eu, care am fost schingiuit de legionari, pentru nimic în lume nu mi-aş fi dat asentimentul să-i fiu avocat. Cum nu poate totuşi susţine că întreaga acuzare e neîntemeiată, găseşte de cuviinţă să-i califice pe toţi ceilalţi din boxă drept filosofi ai sîngelui şi morţii, gardişti de fier inveteraţi şi descendenţi spirituali direcţi ai Căpitanului. Apoi, spre a dovedi prima aserţiune, îşi scoate haina, schiţează gestul de a-şi desface şi cămaşa, iar pentru că afirmă că a fost bătut şi la picioare „unde poartă urmele bestialităţii legionare", dă să se descalţe. Un semn discret – plictisit al preşedintelui sau poate graba (deoarece fiecărui avocat i s-au concedat numai patru minute) sau poate considerarea gestului început drept un simbol îndeajuns de grăitor, îl determină să se oprească şi să renunţe, la exemplificarea pe viu.

Dintre cei vreo douăzeci de martori ai acuzării (la ceilalţi procurorul şi apărarea au renunţat de comun acord) se remarcă ziaristul Radu Popescu, printr-o declaraţie de neaşteptată virulenţă şi lungime; este şi el deopotrivă de sclivisit înveşmîntat ca şi avocaţii; se mişcă, în timp ce vorbeşte, ca un profesor la catedră, cu gesturi ample şi studiate cum se zice că erau ale lui Maiorescu, îl beşteleşte pe Noica întocmai ca cel mai straşnic gradat pe cel mai netrebnic recrut. îşi recită fără oprire tirada întreagă. La sfîrşit se şterge

[24] „înaintea poporului" (lat.).

şi el cu o băsmăluță scoasă din buzunarul de la spate al pantalonilor: pe frunte, pe față, pe mîini.

Apare la un moment dat o bătrînică în negru, cu o pelerină – aduce cu *Balbara Ulbrich* ori mai degrabă cu directoarea pensionului din (*Crima lui Sylvestre Bonnard,* aceea care s-a transfigurat aflînd că modestul ei vizitator e membru al institutului Franței. Bătrînică răspunde la numele de Popescu-Voineşti, e văduva geografului, e pensionară şi execută lucrări de dactilografie. Ea a bătut *Aşteptînd ceasul de apoi,* romanul cu subiect legionar al lui Pillat. Somată să se explice pentru care motiv, văzînd despre ce e vorba, nu a sesizat autoritățile, menționează cu voce calmă şi joasă următoarele: mai întîi, cînd bate la maşină, atenția i se îndreaptă numai asupra cuvintelor, nu asupra frazelor, şi cu atît mai puțin asupra sensului lucrării; în al doilea rînd, a înțeles şi ea că este vorba de legionari, dar i s-a părut că lucrarea-i net antilegionară fiindcă pe tinerii care aparțineau mişcării, autorul îi înfățişa sub o lumină defavorabilă. Defavorabilă? Da. desigur, de vreme ce arăta că lipseau de la cursuri, că nu-şi dădeau regulat examenele, că veneau acasă seara tîrziu, că-şi supărau bieții părinți care se speteau să le plătească taxele şi să le cumpere cărți.

Încîntător e un prieten al lui Păstorel; tuciuriu, scund şi îndesat. Se numără şi el printre comesenii de la restaurantul din Icoană. Retrăgîndu-şi declarația dată la anchetă, nu vrea să recunoască aspectul duşmănos al rostirilor acuzatului. Preşedintele stăruie mult, în sală se produce (în fund) un fel de vagă rumoare, însoțită de o nespusă uimire. S-ar zice că în derularea filmului s-a produs o pană; nu că ar avea vreo importanță, dar nu șade frumos. Martorul, cred, e macedonean, îl cheamă Arsenie Taşcui Dumba, şi trebuie că aparține acelor familii de Aromâni care prin Ragusa, Viena şi Ardeal au ajuns în regat. (Altele, ca Şaguna, Stârcea, Capri, Hurmuzachi, Grigorcea, Flondor se vor fi oprit în cadrul statului habsburgic tot pe pămînt românesc). Există o ramură Dumba înnobilată de împărat, trăită la Curte, rămasă fidelă dinastiei şi oraşului imperial al valsului. (Iosif Roth a descris în *Radetzky Marsch* cazul – ciudat – al acestor exponenți ai „națiunilor conlocuitoare" care au fost şi au rămasa pînă la urmă slujitori devotați ai împărăției. La ei s-a referit şi Rebreau cu David Popp din *Catastrofa.* Şi nu de ei ține şi Avram Iancu?).

Mai tîrziu, în puşcărie, aveam să aflu cît de sigure sunt prieteniile stabilite de macedoneni, cît de credincioşi, de statornici pot fi – deşi cu mare greu se dăruiesc. Amenințările preşedintelui, din ce în ce mai enervate, dau greş. Preşedintele propune organului procuraturii să ceară în instanță arestarea martorului vădit mincinos. (Scena riscă să ia un caracter cu totul ionescian: dacă Păstorel, întrebat de preşedinte, îşi menține declarația de vinovăție de la anchetă – şi cum să n-o menție? – înseamnă că martorul, susținîndu-i nevinovăția, minte şi urmează să fie trimis în boxă ca sperjur în temeiul cuvintelor celui pe care a vrut să-l apere). Procurorul reflectează, dar nu cere arestarea. I se acordă martorului două minute de gîndire. Martorul se face fețe-fețe, se încruntă, o roşeață difuză îi acoperă negreala obrajilor, îşi

încordează trupul mărunțel. După trecerea celor două minute martorul declară că acuzatul nu a vorbit duşmănos. Preşedintele, procurorul şi judecătorii dau a înțelege cu umerii, capetele şi mîinile că martorul e un idiot – şi-l trimit la loc cu mocoşite amenințări. A învins!

Din rechizitoriul procurorului mă interesează îndeosebi acea lungă parte unde face analiza pledoariilor apărării. Le declară, în general, sănătoase. Distribuie note, calificative, mențiuni şi observații critice. Avocații-elevi stau cuminți cu mîinile pe bancă. La sfîrşit – Mădârjac a fost citat negativ numai în treacăt – se vede că răsuflă uşurați. Le-a fost cald.

Cînd ni s-a spus că vom avea dreptul să rostim un cuvînt final de apărare ni s-a atras atenția că putem numai să ne recunoaştem vinovăția! şi să cerem indulgența tribunalului. Bolile pot fi invocate? Pot. În numele lui Păstorel se depune un certificat de neoplasm pulmonar.

Cei mai mulți se mărginesc, pe scurt, a recunoaşte şi a aştepta verdictul. Pillat, cel dintîi, începuse: „Deşi n-am fost niciodată un anticomunist, totuşi datorită faptului că am socotit întotdeauna inadmisibilă o doctrină materialistă a violenței, n-am putut să nu…" Preşedintele a intrat în stare de frenezie; Dinu e întrerupt cu brutalitate, puştile automate par îndreptate dramatic asupră-i. Alecu, emoționat, face o *mea culpa* generală, arată că vede în marxism singura soluție şi-mi pare că lăcrămează; boierul generos de la paşopt, care sălăşluieşte în fundul sufletului său, a preluat conducerea conştiinței. Altfel decît Alecu, dr. A. VI. îşi cere iertare cu vorbe ticluite şi lozinci şi-şi şterge ochii cu emfază. Simina vorbeşte spontan şi iute, ca de pe motocicletă, se cunoaşte că în vinele ei zvîcneşte sîngele unui fost membru al Legiunii străine din Africa, unui boier aventurier, unui muşchetar, unui paladin care – te miri din ce pricină sau pentru a veni în ajutor celui slab şi pipernicit sau a sfida pe cel tare – nu-şi cruță nici vorbele, nici pumnii, nici sabia. Noica, demn şi palid, nu se recunoaşte vinovat față de codul tribunalului, dar se consideră adînc vinovat față de prietenii pe care i-a tîrît aici după el şi cărora le cere să-l absolve. Marietta Sadova e jalnică, plînge, tuşeşte, se îneacă, evocă cele şaizeci de piese sovietice pe care le-a montat, invocă faptul că n-a avut niciodată moşii ori ranguri.

Dar eu? Eu mi-am pregătit cu grijă, din celulă, eventualul cuvînt final şi-l recit fără oprire: „Faptele fiind ceea ce sunt, se cade să arăt două lucruri: primul, că nu am avut intenția de a unelti, al doilea că dacă aş fi ştiut că volumul lui Emil Cioran, *Ispita de a trăi,* putea fi interpretat ca un atac la adresa poporului român (ceea ce nu este) nu l-aş fi citit şi nu m-aş fi asociat la răspîndirea lui, deoarece am avut, am şi voi avea întotdeauna față de poporul român numai simțăminte de adînc respect şi nețărmurită dragoste".

Cuvinte destul de îndemînatice şi care – Dumnezeu ştie de ce, fiindcă n-or fi mai grozave decît ale celorlalți – sunt ascultate de cîteşi patru grupe ale sălii în tăcere. Dr.-ul Al. G. mi-a spus apoi, la camera 18, că l-am emoționat.

Cînd tribunalul se retrage, rămînem sub pază în boxă. Destinderea e generală. Avocații zîmbesc asemenea elevilor după examen. Ofițerii şi anchetatorii răsuflă ca după inspecție. Ostaşii îşi dezmorțesc picioarele. Şeful gărzii, un plulonier țigan care-i şi bărbierul Securității, foloseşte prilejul ca să se suie pe platformă şi să se aşeze pe scaunul grefierului.

De acolo ne priveşte covîrşit de fericire, aidoma călătorului care s-ar odihni pe tronul regesc în timpul vizitării unui palat ori s-ar urca, în clădirea unui parlament, la o tribună ilustră. Excursionistului i se pare, din vîrful anevoie atins al muntelui, că priveliştea care se desfăşoară în vale e pentru el anume. Cît de bucuros e vremelnicul grefier! îşi arată toți dinții. Poate că e, cel puțin acum, singurul cu adevărat fericit din toți cîți sunt aici, toți robi, toți actori în diferite roluri într-o nevoită şi obositoare piesă.

Oare nu cumva întreaga mascaradă îşi află punctul de congruență în această cum nu se poate mai trecătoare şi tîmpă fericire a buzatului printre strămoşii căruia nu-i cu putință să nu se fi numărat şi un gîde?

Tribunalul reintră: sentința se va pronunța după trei zile.

Suntem scoşi la repezeală. între uşa de ieşire şi dubă desluşim cer plumburiu, o seară de lapoviță, împunsături de aer curat.

Interlaken, vara 1938

Nimeresc o zi rece şi hotelurile sunt toate pline. Mi se explică motiv are loc congresul unei asociații religioase internaționale. *The* Oxfor *Group.* De care auzisem. E condusă de un orator şi propagandist foarte energic, Frank Buchman. Titlul unei cărți scrisă de un discipol al său: *Numai pentru păcătoşi.* Reputația cam mondenă a mişcării nu mă atragej greşesc poate, ca şi în cazul şcolii de înțelepciune de la Darmstadt[25].

În hotelul unde am fost pînă la urmă primit nu locuiesc decît membri 1 ai Grupului; de voie de nevoie şed la toate mesele alături de ei, care măi iau drept unul de-al lor. Cei mai mulți sunt englezi. Se pare că la un alt hotel, mai luxos, se află şi o doamnă din România.

Munții sunt cețoşi, umezeala are drept consecință consumarea unui număr sporit – adică astronomic – de ceşti de ceai. Contactul cu englezii aceştia – sinceri, mereu bine dispuşi (lumea pentru ei reîncepe în fiecare zi proaspătă ca-n prima – mai bine zis a şasea), preocupați de stabilirea şi respectarea unor programe cît mai precise şi pline, gata la orice oră săi discute problemele cele mai delicate şi mai intime cu o degajare totală;, manierați cu simplitate, prevenitori, absorbiți fără pic de fățărnicie de tot ce se leagă de spiritual şi sufletesc – este plăcut, amuzant şi chiar desfătător. Toată lumea vorbeşte, se mărturiseşte, pune întrebări indiscrete urmate de adînci tăceri,

[25]Aluzie la mişcarea antroposofică inițiată de Rudolf Steiner.

manipulează ceşti de ceai şi farfurioare cu biscuiți, scot de prin buzunare carnetele în care se notează sute de adrese, titluri de cărți, nume de asociații religioase. Mă simt cucerit.

La început o senzație de a nu fi la locul meu. Apoi însă mă duc la toate conferințele lui Buchman (nițel declamatoriu şi accentul pus pe orarii şi organizare), iau parte la şedințele şi conciliabulele asociației. Într-atîta sunt de prins încît renunț la o excursie pe Jungfrau de dragul participării la o şedință a Grupului. Se ocupă în special de mine un tînăr funcționar din Bedford, îl cheamă Manning şi-i un băiat tare bun; şi-un irlandez, mai vîrstic, înalt şi chel, sunt piloții mei, stăruitori şi niciodată stânjeniți.

Nu mă interesează ce anume urmăreşte Grupul, ce-l desparte de numeroase alte secte şi uniuni protestante. Dar e primul meu contact zilnic şi susținut cu oameni a căror principală preocupare e credința în Dumnezeu şi grija de mîntuire, care au făcut sacrificii băneşti pentru a veni aici, la Interlaken, care iau în serios tot ce fac şi tot ce discută. Oricît de mundan să fii şi nu se poate să nu te simți atras de oamenii aceştia toți curați. Naivitate multă, teologie sumară, la cei mai mulți o cultură generală redusă, concepții adesea candide. Dar şi frăgezime, farmec, o impresie de camere bine aerisite, nici umbră de tertipuri, vicleşug, blazare, dospire.

Numele irlandezului mi-a plecat din minte, ori s-a pitit în ascunzişuri de materie cenuşie care-mi sunt inaccesibile. Mă văd astfel silit să-l pomenesc drept *irlandezul* cînd mă rog pentru el în fiecare zi, ca şi pentru Grupul de la Oxford. În dimineața dinainte de plecarea lor păşeşte grăbit spre mine: te căutam, îmi spune, voiam să ştii ce am visat: mi-a apărut Domnul şi mi-a încredințat că te va chema la el. Se vede că-l privesc întrebător, deoarece repetă, explicativ: vei fi printre cei care cred într-însul.

Montreux, 1938

Trenul care duce de la Berna la Montreux poartă numele de *Edeiweiss,* e electric, fastuos şi cosmopolit, ca într-o nuvelă de Paul Morand. *Europa galantă, închis în timpul nopții, Deschis în timpul nopții, Gingaşe Stocuri.*

La Montreux, de la fereastra hotelului, priveliştea e de o frumusețe solemnă şi perfectă care mă apasă. Cartea poştală vie din fața ochilor mei luceşte de verde şi albastră puritate. Îmi dau bine seama că la Interlaken n-am făcut decît să mă joc. Pe Oxfordieni îi văzusem ca unul venit din Franța exclusiv îngrijorată de vacanțe, biftekuri şi greve, *Et un Pernodpour Arthur.* Franța bolnavă de inteligență şi spirit practic, de o parte, şi anglo-saxonii aceştia copilăroşi, dornici de juruințe, entuziaşti de alta, *Alkohoolfreies Restaurant:* cea dintîi pancartă pe care o zăresc în Elveția, puerilă dovadă, însă certă dovadă de concepție idealistă a vieții. De aici la Schelling şi Fichte nu mai e decît un pas.

Nu-mi vine a crede ce mi-a spus Irlandezul. Nu în *viața* aceasta, Probabil într-o încarnare viitoare. Am şi senzația de a fi fost înşelător. Nu, nu pot trece la creştinism. O lume obsedată de Pernod. Rînjetul bleg al mustăciosului Arthur în reclame. (Mai e unul, în vecini, tot cu mustăcioară, dar viu – şi nu bea decît apă). În fiecare zi, în toate ziarele. Pe toți pereții. Pe toate zidurile. Ce departe e Cristos. De ei, de mine. De toți. îmi juri totuşi că niciodată nu voi spune vreun cuvînt rău, nu voi schimonosi vreun zîmbet cînd va fi vorba de Grupul de la Oxford în prezența mea.

– Nu e nevoie să fi stat mult în închisoare. Ce este omul, care-i cu adevărat condiția umană, cum stau lucrurile cu noi – şi că Cristos e acolo la doi paşi, că te vede, că te-a văzut, că te-a văzut din totdeauna – se înțelege în cîteva minute. Restul de ani e timp irosit. Ca şi serviciul militar, e însă incomparabil exercițiu de strunire.

Londra, mai 1939

Familia pastorului Lound locuieşte în plin centru, şi într-un cartier elegant, aproape de Regent's Park. Am fost recomandat şi primit ca *paying guest*[26], delicios de ipocrită formulă pentru a spune luat în găzduire. Sosesc seara, după o îngrozitoare călătorie cu avionul: furtuna a bîntuit fără încetare deasupra Canalului Mînecii, am vărsat cu toții (inclusiv echipajul) tot ce aveam în noi, în nişte pungi mai întîi, apoi pe unde se nimerea. Abia ajuns pe solul Albionului dau de bunăvoința britanică, dulce compensație a ironiei răcelii franțuzeşti: la aeroport, nişte necunoscuți se reped la noi cu sticluțe de coniac şi ne îmbie să bem: remediul, zic ei, e obligator după răscolirea măruntaielor. Şoferul taxiului îşi manifestă şi el solicitudinea, iar jupîneasa gazdelor îmi zîmbeşte deferent şi-mi dă de ştire că pentru această primă seară sunt scutit de îmbrăcarea smokingului. Cuvintele de bun sosit ale stăpînului casei sunt şi ele fermecătoare (să poftească vreunul să-mi spună, după ce am trecut pe la Securitate, am făcut cinci ani de puşcărie şi trei ani şi jumătate de muncă manuală alături de țigani – că politețea e o deşertăciune desuetă, să poftească şi-l scuip drept în față – *să-mi moară mama, să fiu nebun* şi *să-mi sară ochii* de nu): în locuința noastră să vă simțiți ca la hotel, iar nouă să ne îngăduiți a vă socoti ca pe un prieten.

Doamna Lound şi una din fete (asistentă la un cabinet dentar) sunt nițel mai rezervate; pastorul însă şi fiica cealaltă (e învățătoare într-un orăşel la oarecare distanță de Londra şi stă acasă de vineri seara pînă duminică) sunt gentilețea şi simplitatea însele. Văd bine că pe cît sunt englezii de reci în străinătate pe atît sunt de prietenoşi la ei în țară. Ospitalieri, deschişi, înțelegători: recunosc oricui dreptul de a fi nebun, de a se duce naibii dacă vrea – şi pe ce drum îşi alege; nevoia de credință o socotesc drept lucrul cel mai natural.

[26]„oaspete plătitor" (engl.).

După-amiază, uneori, domnul Lound mă invită în camera lui de lucru si-mi face cafea într-un ibric electric. Dimineața, înainte de copiosul mic dejun, mă ia mereu cu dînsul la o scurtă plimbare, în pas milităresc, prin nesfîrşitul Regent's Park. îmi arată tot felul de vile elegante (unele de foarte prost gust, imitații ale stilurilor celor mai felurite): au aparținut ori aparțin unor personalități de seamă. Sunt şi iazuri în parc, eu mă reped către nişte rațe de toată drăgălăşenia: Ca să le văd mai deaproape mă las pe vine, le îmbii, le spun uți-uți. Rațele măcăie foarte cuviincios, cît trebuie, întorşi acasă, pastorul povesteşte în cursul aşa-zisului mic dejun că eu, cînd mi-a atras atenția asupra frumuseților arhitectonice din parc, l-am lăsat în părăsire şi m-am dus *să mă închin* unor rațe (*went to worship some ducks*).

– Din Londra îi scriu la Bedford lui Manning, tînărul funcționar pe care-l întîlnisem la Interlaken. îmi răspunde curînd şi mă invită să iau parte peste cîteva zile la o reuniune a Grupului la Eastham, care-i o suburbie a capitalei.

Suburbie, vorba vine, pentru că merg cu metroul şi apoi cu trenul mai bine de un ceas şi jumătate. Regăsesc în sala primăriei de la Eastham aceeaşi atmosferă de sinceritate şi naivă curăție de la Interlaken. Vorbitorii vorbesc înflăcărat şi serios, ascultătorii ascultă atent şi serios, toată lumea ia notițe, înseamnă numărul versetelor biblice care au fost citate; domneşte o silință poate nu de mirare la oameni convinşi de adevărul că Domnul va veni ca un fur, că poate veni în orice clipă, pe neaşteptate: *de ce nu chiar acum!*

În pauză, conversațiile sunt la fel de însuflețite ca la Interlaken, iar îşi dau unul altuia adrese, iar îşi recomandă reviste şi cărți, expoziții şi cursuri, iar îşi fac, nestingheriți, confidențele spirituale cele mai intime. Se serveşte ceaiul, pe tăvițe. Nu ştiu cum de izbutesc ei să le facă pe toate: merg, beau, ronțăie biscuiți, vorbesc, scriu, predică, se informează, se salută, zîmbesc, cugetă... îl revăd şi pe Irlandez, care se îndreaptă încet spre mine şi-mi aduce aminte de visul pe care l-a avut. Ascult cu mai multă băgare de seamă ca la Interlaken, dar şi cu neîncredere sporită; şi cu surîs lăuntric, nu răutăcios, dar oarecum de condescență. îmi pare foarte înduioşător – te vei număra printre închinătorii Lui –, şi totodată copilăros. Şi nițică milă de omul acesta, desigur bine intenționat, dar nu-mi place că dă crezare viselor; şi-i lipseşte pudoarea fanteziilor sale.

La Londra, totuşi, merg des la biserici, catedrale şi capele, şi ca să le vizitez şi ca să aştept. Să aştept ceva ce nu vine. Merg şi la biserica oaspetelui meu, unde nu mă împărtăşesc deşi sunt poftit s-o fac. Drept argument aduc faptul că nu m-am spovedit. Pastorul, cunoscător al catolicismului şi ortodoxiei (a fost cîțiva ani paroh titular al bisericii engleze din Paris) e impresionat de motivarea mea şi nu stăruie. Domnul Lound e *middle church,* aproape *high,* credincinsul care nu se apropie de altar din lipsă de mărturisire i se pare vrednic de respect.

Mă duc şi pe la o mulțime de asociații şi centre religioase. Pe străzile Londrei numele lor apar des, ca al firmelor comerciale. Aici religia e peste tot locul, te întîlneşti cu Cristos la tot pasul. Ei zic Domnul. Pe continent discreția religioasă e strictă. În Anglia nu, se vorbeşte despre ale sufletului şi ale credinței în modul cel mai firesc. De cîte ori, trecînd prin dreptul unei clădiri purtînd o tăbliță cu nume de organizație religioasă, de cîte ori n-am intrat! înăuntru sunt săli de şedințe, biblioteci, fişiere, vrafuri de reviste şi broşuri, fotografii, testimonii, telefoane şi secretari. Birouri. (Dar parcă la urma urmei, e altfel la *Vavilon?* Vorba lui Pierre Benoit: *le Pape, c'est des bureaux*[27]). Sunt primit afabil de oameni nițel grăbiți, care m-ascultă, îmi rezumă crezul lor respectiv. Partea aceasta o judec toată destul de stereotipă... Dar mă cuprinde mereu emoția cînd mi se propune cu neforțată ingenuitate „cîteva clipe de tăcere meditativă în doi" ori o rugăciune. *Let us pray*[28] şi îngenunchează în mijlocul biroului, al salonaşului – sală de primire, al arhivei, de parcă şi-ar fi scos batista albă din buzunar ca să-şi şteargă sticla ochelarilor. îmi încarcă brațele cu fițuici şi broşuri, *pamflete,* cum le place lor a zice.

Şi-n Hyde Park, unde mă opresc de preferință şi îndelung în fața predicatorilor. Un grup de sectanți cîntă; mă apropiu de ei cu pălăria pe cap şi umbrela în mînă. (E o zi de senin, fără urmă de nori; dacă era ploaie, luam, fireşte, nu umbrela ci impermeabilul). Îmi cer să-mi scot pălăria, deoarece cîntul lor e un psalm. Le răspund politicos dar, din nu ştiu ce subită îndărătnicie, refuz să mă descopăr la comandă. Ce-mi veni? Ei stăruie, perseverenți şi ei, nu supărați pentru că sunt obişnuiți cu felurimea de bazaconii ale diavolului. Pînă la sfîrşit, mă lasă în plata Domnului, şi plec – plin de amărăciune.

6 martie 1960

Aşadar, într-un tîrziu sunt scos şi eu, dus la un birou adăpostit în micuța firidă a boltitului coridor; interogat, identificat, dezbrăcat. Mi se lasă doar un prosop, un săpun, una perie de dinți, una pastă de dinți, două perechi de ciorapi, una cămaşă, una pereche chiloți, din care fac o bocceluță. Mă uit la ceasul de peste bolta firidei şi văd că e mult mai devreme decît credeam. Un gardian foarte înalt şi voinic îmi face semn să vin după el. (La şerpărie erau limbuți; acum lucrează pe muteşte). Dar nu mă duce spre şirul de uşi metalice încărcate cu lacăte şi zăvoare, înapoia cărora bănuiesc celulele. Ajungem afară, în curte. Noaptea aceasta de început de martie e o noapte de viscol. Îmi aminteşte de începutul *Valetului de treflă* al lui Edgar Wallace: „A fost ridicat dintr-un şanț din Larnbeth, tînărul Gregory zis Cocainomanul, şi murise mai înainte ca agentul de serviciu la Waterloo Bridge, care auzise detunăturile, să fi sosit la fața locului. Fusese omorît în stradă, noaptea, pe zăpadă şi vînt, şi nimeni nu văzuse pe ucigaş. După ce l-au dus la morgă şi i

[27] „Papa înseamnă birouri" (fr.).
[28] „Să ne rugăm" (engl.).

s-au cercetat hainele nu se găsi nimic altceva decît o cutiuță metalică plină de un praf alb care era cocainã şi o carte de joc, valetul de treflă!"

Sunt în cămaşă şi chiloți. Gardianul îmi arată un morman uriaş de geamantane, saci, rucksackuri, pachete, desagi şi-mi ordonă să le port pe toate din curte într-o cămăruță aproape de intrarea coridorului de-a lungul căruia sunt uşile. Unele valize cîntăresc foarte greu. Trebăluiesc, dîrdîind şi clănțănind, căci nu e numai frig, ci mă şi aflu într-un teribil curent, vreo două ceasuri. Gardianul, încotoşmănat într-o şubă siberiana cît toate zilele şi încălțat cu pîslari peste cizme, şi-a ridicat gulerul îmblănit, şi-a tras clapele bonetului-căciulă peste urechi şi s-a ghemuit – aduce cu *omul invizibil* din filmul după H. G. Wells – pe un scaun ciudos aruncat într-un colț de unde probabil că mă urmăreşte. De bună seamă că-i este şi lui frig şi – de ce nu ştiu – dar am impresia că nu-i face plăcere să mă vadă cotrobăind de colo pînă colo prin zăpadă, dezbrăcat, jigărit şi nevolnic.

Termin, vesel că nu am dat nici un semn de slăbiciune, începînd a mă încălzi. Gardianul îmi face iar semn să-l urmez, scuturînd un inel cu o mulțime de chei enorme. Se opreşte în dreptul celulei 18, deschide greu uşa, cască şi-mi face vînt înăuntru.

– La urma urmei s-ar putea ca Dumnezeu nici să n-aibă nevoie a ne pedepsi. *Îşi întoarce fața de la noi:* ceea ce înseamnă că ne retrage harul său ocrotitor şi ne lasă-n voia întîmplărilor şi interconexiunilor lumii materiale. Intrăm sub zodia hazardului şi *mecanicei:* vai nouă!

7 martie 1960

Mi-a făcut vînt înăuntru. Acum stau încremenit lîngă uşă. Mă uit. Sunt într-o *bombă* de proporții uriaşe, mă izbeşte o duhoare de necrezut. Bomba e puternic iluminată. Un fel de *azil de noapte* geometric amplificat. Sunt cuprins de un dublu şi contradictoriu simțămînt de pustietate şi aglomerație. De ambele părți patru rînduri de paturi de fier care se ridică Pîă aproape de înaltul tavan boltit. Fereastra, în fața mea, e bătută în scînduri, dincoace de care sunt gratiile. În spațiul dintre sumedenia de paturi, o masă îngustă, două bănci înguste şi ele, şubrede. În colțul din dreapta, în fund, un ciubăr, o balie, o putină acoperită. Atît. Jos, de-a lungul paturilor, şiruri – ce-mi par nesfîrşite – de bocanci.

Cîteva sforăituri vînjoase nu rup tăcerea adîncă, asemenea norilor izolați care nu covîrşesc unitatea cerului violent albastru. Cîte o horeai tură Zgomotul metalic al zăvoarelor şi cheilor nu a deşteptat pe nimeni; şi asta mă uimeşte.

Încep să tremur de frig, pironit în sumara mea îmbrăcăminte cu bocceaua în mîna dreaptă, orb de pe urma agresivei lumini. Răsuflările, sunt felurite şi disonante. Stau aşa multă vreme şi aştept, dar nu desprind vreo mişcare.

Din ochi caut un loc unde aş putea să mă aciuez, să mi culc. Nu văd nici unul. Şi nu mă vede nimeni.

După ce am scrutat îndelung zidurile cu sarcofage exterioare, îmi îndrept privirea în jos şi dau de un amestec de humă, ciment, pietriş şi noroi. încăperea mi se pare nespus de ostilă, de rea, mă simt caraghios şi rătăcit. Mă simt şi învins de oboseală, dar mai ales înfricoşat. Ca la un examen pentru care nu cunoşti materia. Cu totul altă oroare ca la Securitate.

(Premoniţiunile nu sunt întotdeauna valabile. N-am ştiut în pragul bombei aceleia puturoase, intens luminată şi prinsă în bifurcat vîrtej dd sforăială şi tăcere, că într-însa voi găsi acces la fericire).

Deocamdată îmi plimb iar ochii în sus şi în jos, în dreapta, în stînga, pretutindeni, stăruitor, speriat.

Lumină şi gol.

(Totul poate fi terfelit; aici şi lumina e rece şi rea. *Cum ai căzut tu din cer; stea strălucitoare, fecior al dimnieţii.* Winston Smith în 1984: în locul unde nu e întuneric, *in the place where there is no darkness* – şi ce se dovedeşte a fi acel loc: camerele de anchetă şi de închisoare! Totuşi n-a fost minţit: e mereu lumină, dar ce fel de lumină? Dintr-aceea probabil pei care o scapără căderea îngerului Lucifer, cînd l-a văzut Domnul cum sa prăbuşeşte, fulger, în adîncimi).

Deodată, sus de tot, la cucurigu, în stînga, pe rîndul cel mai înalt, o mînă a ridicat un deget şi-mi face semn să urc.

Să urc – dar cum? Mîinii – care desigur e înzestrată cu simţul vederii şi pricepe că mă rotesc în căutarea unui mijloc de ascensiune – i se alătură o a doua, soru-sa de bună seamă. Ele schiţează o căţărare. Cu bocceaua, ca vai de lume, cu gesturi fricoase, clănţănind, mă aflu îndeajuns de maimuţă ca să mă pot agăţa pînă sus ţinîndu-mă de paturile de fier. O arătare înfofolită, mică de stat şi îngrozitor de slabă, de o paloare ce s-ar putea să ţină de altă prismă cromatică decît a universului nostru, se dă mai aproape de altă mumie şi mă îndeamnă tot pe muteşte să mă întind alături de ea; mă acoperă cu o jumătate de pătură zdrenţuită. Şi-mi şopteşte: culcă-te o ţîră că nu mai e mult.

– Poate că cele mai teribile cuvinte rostite de Mîntuitorul sunt la Luca 22,67: „Dacă vă voi spune nu veţi crede".

Aceasta-i condiţia umană. Nu-l credem. Nu ne credem unii pe alţii. Nu vrem, nu putem, nu ştim, nu cutezăm, nu ne străduim să-i credem pe ceilalţi. Experienţele sunt intransmisibile. Ajungem să pricepem unele lucruri – la ce bun? nu suntem crezuţi. Putem vorbi, dar nu putem stabili comunicaţia,

obține legătura. Ce ne rămîne a face decît, urmîndu-i pilda, să tăcem (neîncruntați)?

– Nu trec, îmi pare, nici zece minute şi se porneşte un zgomot mai mult decît asurzitor; al aştrilor acelora sfărîmați care în *Le Napus* de Léon Daudet provoacă dispariția instantanee a oamenilor? Un vacarm prelung, o larmă dementă; explozie pe care n-aveam s-o uit vreodată, care şi după aceea, de-a lungul anilor, mă va trezi la cinci, ba şi cîteva minute mai devreme, din groază anticipativă. Iureşul acesta sonor – de sonerii? de clopote? de goarne? de arme de foc? – pătrunde pînă-n straturile cele mai freudiene, mai jungiene, mai adleriene ale eului şi-şi stabileşte bîrlogul în locuri neştiute ale ființei.

Minunile există. Dumnezeu lucrează mereu. Prevestirile lui N.N.P. se împlinesc pe loc. Abia încetează rafala de trîmbițe că vecinul meu binevoitor mi se recomandă: e un preot-călugăr ortodox. Alături de el se trezesc alte două năluci, una corpolentă şi greoaie, alta zveltă şi tinerească: sunt doi preoți greco-catolici.

Ştiu, în mijlocul tumultului care se iscă în celulă după ce ia sfîrşit *deşteptarea,* cînd o mare de chelii umple spațiul şi-n fața putinei acoperite s-a şi format o coadă ca de cometă, ştiu că am încăput în mîinile Dumnezeului celui viu.

– *I trust I make myself obscure,* trag nădejde că-s greu de înțeles, vreau să sper că nu mă exprim prea clar.

– Călugărul meu e basarabean. E un om tînăr, condamnat pentru a fi avut vedenii şi a fi trimis Departamentului Cultelor o scrisoare în care protesta împotriva desființării schitului unde viețuise. Abia apuc – bat fierul cît e cald – să-i spun că sunt ovrei şi că doresc a mă boteza, că se şi arată de acord. E blajin, cu gesturi domoale, şi tăcut. Cei doi greco-catolici sunt diferiți unul de altul. Părintele Nicolae, din Alba, tînăr, e zglobiu şi agitat, glumeț şi amator de palavre. Aduce foarte mult a seminarist dintr-un roman rusesc. Părintele Iuliu e mare, voinic, sfătos şi cît se poate da retras. I se citeşte pe chip durerea provocată de faptul că şi fiica lui, călugăriță, e condamnată; a făcut parte dintr-un lot de *monahii mistice*. Dacă-i vorba de împerecheri ciudate de situații şi cuvinte, îi spun ani făcut şi eu parte dintr-un lot de mistico-legionari. Dar părintele Iuliu mai e necăjit şi din altă pricină: preot catolic, a semnat, neconvins, în 1948, trecerea la ortodoxie; lucrul acesta nu şi-l poate ierta. Acum se află aici fiindcă e acuzat de îndărătnicie în catolicism şi activitate în slujba Vaticanului. Obsesia faptului dintîi nu-l părăseşte însă şi mă pomenesc în situația paradoxală de a-l consola eu pe el, de a-i spune că numai în iudaism, brahmanism şi budism faptele rămîn înregistrate de-a pururi şi nu se şterg, pe cînd în creştinism credința şi căința le desființează cu totul (creştinismul, aşadar, a descoperit antigravitația) şi că, dealtfel, chiar în iudaism, brahmanism şi budism există o lege a compensării şi că deci suferințele lui actuale cumpănesc greşeala

trecută. Părintele Iuliu mă ascultă, suspină şi dă din cap – dar e limpede că tot se căinează.

Părintele Mina, călugărul ortodox, mi-a impus numai cîţeva lecţii de catehizare şi le facem şezînd pe marginea unui pat de fier, cu spatele spre uşă, unul lîngă altul, vorbind în şoapte. Suntem, fireşte, amîndoi îm uniformă de puşcăriaş: bocanci fără şireturi, zeghe vărgată *(C.R.)* şi giorsită, boneţică (de data aceasta cu dungile orizontale) pe cap. Vestonul nu are nasturi, pantalonii, prea scurţi, stau gata să cadă. Dealtfel totul aici, la Jilava, are cel mai violent aspect de *puşcărie,* de pîrnaie, nu de temniţă gravă. Clădirea e sinistră, dar interiorul celulei aduce a iarmaroc, a tablou de Breughel, Chagall, a balamuc. *Mărcuţa.* E o aglomeraţie da neconceput, abia te poţi mişca, gălăgia e formidabilă, deşi se vorbeşte numai în şoapte (cel puţin teoretic), coada la tinetă e neîntreruptă, circulă întrebările cele mai năstruşnice (cum se spune cintezoi pe franţuzeşte? prin ce pace s-a încheiat războiul de şapte ani? cum se spune alarmă pe nemţeşte? care-i numele celor trei parce, celor două muze, celor trei graţii, celor şapte înţelepţi ai lumii antice? celor şapte regi ai Romei? celor trei cuconi din Babilon, dar pe siriacă? – cum îi cheamă pe fraţii Buzeşti cu numele mic? cine a compus, *Ţar şi teslar*? care-i capitala Suabiei? care sunt rîurile din Eden? da' hasmaţuchi, cum se spune pe franţuzeşte? dar pe englezeşte?

Bughi mambo rag.

Mîncăm în două serii, la interval de vreo zece minute. Mîncarea incandescentă, de obicei arpacaş. Linguri sunt numai pentru a cincea o a şasea parte din deţinuţi. Seria întîi e nevoită să termine repede ca să şi poată spăla gamelele şi să fie pregătite grămadă la vizetă pentru seria doua. Dar cum să mănînci fără lingură şi în cinci minute o cocă fierbinte aidoma presupusei magme ori supe din care a izvorît viaţa monocelulară pe pămînt? Mai toată mîncarea rămîne în gamele; e turnată în tinetă, care se umple ochi. Spălarea vasului în care a stat arpacaşul cleios este o lucrare din cele mai laborioase. (Care au fost cele douăsprezece munci ale lui Hercule? Cine a compus *Cruce albă de mesteacăn?* Unde-i înmormîntat Alexandru cel Mare? Gulie pe franţuzeşte se spune *navet.* Ferească Dumnezeu, se spune *poireau.* Îmi pare rău, *poireau* e praz. Fii serios, domnule, cum să fie praz. A fost ataşat militar la Londra. D'aia ştia englezeşte. La Răcăciuni, acolo s-a semnat. Mi se pare că se spune *Messing.* Să ştii că ai dreptate. A, mărar e uşor, e *fenouil.* Ba nu, e *aneth*). Cădem, Al. Pal. şi cu mine, de rînd la serviciu pe cameră chiar a doua, ori a treia zi. Nu ştiu care binevoitor ne îndeamnă să folosim cenuşa din sobiţă; apa – apă rea, puturoasă, viermănoasă – e foarte puţină. Avem de spălat în cîteva clipe şaizeci de gamele, ori şaptezeci. Cenuşa se combină cu zeama de arpacaş şi formează un pap rezistent. Puţina apă de care dispunem s-a dus. Ce ne facem? Ne este ciudă: doi intelectuali care se fac de baftă din neîndemînare. Schimbăm priviri lipsite de orice simţ al umorului. Ce ne facem? Dumnezeu se îndură de noi şi face o minune.

(Minuni vor fi în cursul anilor de închisoare cu duiumul. Cine a trecut prin închisoare nu numai că nu se îndoieşte de minuni, ci se miră că nu sunt recunoscute de toată lumea ca lucrul cel mai normal).

– N-am ştiut. Trăisem ca un dobitoc, ca o vită, ca un orb. La închisoare, înspre amurg, am aflat ce-i aia bunătate, bună cuviinţă, eroism, demnitate. Vorbe mari! Vorbe goale! Vorbe mari şi goale pentru şmecheri şi pentru turnători: vorbe mari şi de mare folos şi pline de înţeles cînd le simţi răcoarea în iezerul de foc şi le poţi gusta farmecul experimental. Creadă fiecare ce vrea, de valoare absolută nu am căderea să vorbesc, una ştiu: că vorbele acestea mari şi însuşirile pe care le semnifică erau acolo mai de preţ decît un şiret, o aţă, un cui (cuiul pe care, a învăţat să-l respecte şi Geo Bogza în puşcăria de drept comun), o hîrtie sau alt obiect interzis, de natură să-şi fericească posesorul.

H. C. Wells în *The Research Magnificient:* două mari forţe: frica şi aristocraţia. Acum îl înţeleg. Frica trebuie învinsă. Nu există în lume decît un singur lucru, decît unul: curajul. Iar secretul este să ne purtăm aristocratic. Numai gentileţea, bunătatea, calmul, purtările frumoase au haz.

Încep să-mi dau seama că numai caracterul importă. Convingerea politică, părerile filosofice, originea socială, credinţa religioasă nu sunt decît accidente: doar caracterul rămîne după filtrările produse de anii de puşcărie – ori de viaţă – după ale uzurii şi oboselii: schelet, cod, model electric.

– Minunea constă în aducerea suplimentară, cu totul neobişnuită, a unei balii cu apă de către plantoanele de pe coridor. Suntem puşi cu faţa la perete şi mîinile pe ceafă cînd se deschide uşa; după închiderea ei, ne întoarcem şi aflăm balia. Ba mai mult, mîncarea pentru seria doua întîrzie ca niciodată, aşa că Al. Pal. şi cu mine putem prezenta atunci cînd ne sunt cerute la vizetă nişte gamele ce s-ar zice curăţate.

Manole repeta ruga lui La Hire, unul din căpitanii care au luptat alături de Ioana d'Arc: poartă-te, Doamne, cu mine cum m-aş purta eu cu tine dacă aş fi eu în locul tău şi tu într-al meu.

10-15 martie 1960

Lecţiile de catechizare merg foarte repede; părintele Mina e îngăduitor şi nepretenţios, şi e drept că şi eu mă dovedesc a cunoaşt destul de multe. Cei trei preoţi se sfătuiesc între ei, apoi vin să mă întreb ce vreau să fiu, catolic sau ortodox? Le răspund fără şovăială că ortodox. Foarte bine. Mă va boteza călugărul. Dar cei doi greco-catolici vor asista la botez şi ca un omagiu pentru credinţa lor şi ca o dovadă că înţelegem cu toţii a da viaţă ecumenismului într-o vreme în care Ioan al XXIII-lea e pe tronul pontifical, voi rosti crezul în faţa preoţilor catolici. Toţi trei îmi cer să mă consider botezat în numele ecumenicităţii şi să făgăduiesc a lupta – dacă-mi va fi dat

să ies din închisoare – pentru cauza ecumenismului, mereu. Ceea ce făgăduiesc din toată inima.

Nu se poate şti cînd vom fi scoşi din celula 18 (e de tranzit) şi răspîndiţi pe unde s-o nimeri. Este aşadar bine să nu mai amînăm. Botezul va avea loc la cincisprezece ale lunii. Nu vor fi trecut prin urmare nici zece zile între sosirea mea în celulă şi efectuarea botezului. N.N.P. a avut dreptate.

– Hărmălaie, harababură, aglomeraţie crescîndă (noi deţinuţi nu încetează să intre pe uşă), mai toată vremea nu e un strop de apă, cozi din ce în ce mai lungi la tinetă (suntem mai numeroşi zi de zi şi pe mai toţi ne doare burta), învălmăşeală, frig, răcnete ale gardienilor, vizite inopinate ale locotenentului Ştefan: înjură de mama focului, se holbează fioros şi ne ameninţă că „ne sare în cap" se fac controale şi cei găsiţi cu şireturi la bocanci sunt trimişi la „neagra". Nu-s gamele, nu-s linguri, nu-s paturi... Lotul Noica-Pillat, cîţi sunt aici, nu ia aminte la tămbălău şi organizează cîteva cercuri de cultură: lecţii de sanscrită predate de dr.-ul Al-G., de istoria artelor (Remus Niculescu), de spaniolă (Theodor Enescu), de biologie generală (Dr.-ul C. Răileanu), de istoria culturii (Al. Pal.), de tehnică agricolă (Iacov Noica), de filosofia dreptului (Dinu Ranetti); „deschid" şi eu un curs de engleză. Sub imboldul doctorului Al-G. (care se dovedeşte a fi o personalitate cu totul excepţională: numai tărie, curaj, bună dispoziţie, adîncime în tot ce spune, serviabilitate, *ţinută*) au loc şi nişte şedinţe colective cu teme de problematică generală, la care iau parte în mod obligatriu toţi „cursanţii". Prima temă e teoria actului. În paralel se povestesc marile cărţi ale veacului al XX-lea: *Doktor Faustus* de Thomas Mann (Remus Niculescu), *Zauberberg* de acelaşi (eu), *Marii iniţiaţi* de Schure (Em. V), *Revolta maselor* de Ortega y Gasset (T. En.) ... Sunt şi subiecte mai lumeşti: un domn Radu Ant. – oltean şi legionar – ne vorbeşte amănunţit despre pregătirea bucatelor la ţest.

Stîrniţi de exemplul nostru, ceilalţi intelectuali din celulă – rămaşi pînă acum în morfolită rezervă – se pun şi ei pe treabă: un grup de ofiţeri superiori predă: istoria celui de al doilea război mondial, campania din Rusia a lui Napoleon, principii generale de strategie. Mai e şi o ceată de băieţi tineri – de nuanţă social-democrată cu un adaos de naţionalism – plini de entuziasm, sete de cunoaştere şi maniere frumoase. Unul din ei este nepotul Sofiei Nădejde. *Life's little ironies.* (Cartea asta a lui Thomas Hardy ar trebui povestită şi ea, se potriveşte, măcar ca titlu). Gentili şi buni, tinerii social-democraţi ne luminează şi ne îndulcesc zilele. Mai sosesc şi cîţiva studenţi *frontierişti,* băieţi de familie bună. (E reprezentat şi Jean Bart printr-un descendent). Sunt foarte curajoşi, dezinvolţi, dar cu toate că se poartă impecabil nu manifestă prea mult interes pentru susţinuta noastră activitate culturală. Remus Niculescu ne întrece pe toţi, vorbindu-ne pasionat şi pasionant despre pictorii impresionişti şi prietenul lor, baronul român Belliou (Bellu).

Ceva mai tîrziu, în celula din ce în ce mai ticsită, apar două siluete deşirate şi de-o slăbiciune cum n-am mai văzut: un funcționar din Ploieşti şi un inginer legionar, care ne spune că a fost comandantul frățiilor de cruce.

15 martie 1960

Catehizarea a luat sfîrşit. Botezul, hotărît pentru ziua de cincisprezece, are loc aşa cum stabilisem. Părintele Mina alege momentul pe care-l socoteşte cel mai potrivit: la întoarcerea „de la aer", cînd caraliii sunt mai ocupați, cînd agitația e maximă. Trebuie să lucrăm repede şi să acționăm clandestin în văzul tuturor. Conspirația în plină zi a lui Wells. Ceva în genul manevrelor invizibile ale lui Antonov-Ovseienko. Eu unul nu voi ieşi la plimbare. (Lucru uşor, deoarece m-a ros bocancul şi am o umflătură purulentă pe laba piciorului drept. La infirmerie n-am izbutit să fiu dus cu toate că mă prezint în fiecare dimineață la raport. Doctorii Răileanu şi Al-G. mă tratează aplicîndu-mi pe „bubă" un ştergar muiat în apa viermănoasă din ciubăr. Cu o zi înainte un plutonier mi-a spus că „nici mort" nu mă duce la medicul oficial. Căile Domnului, ocolite).

Rămîn deci singur vreun sfert de oră cît durează „aerul" – adică aproape singur, căci mai sunt cîțiva scutiți de plimbare pentru felurite pricini. Pustiită de zarvă şi forfotă, camera ia un aspect şi mai ciudat, ca o scenă goală în care grămezile de recuzite îşi găsesc sălaşul la nimereală. Dar mai ales deosebirea sonoră față de camera plină este atît de izbitoare, încît am impresia unei tăceri absolute – tăcerea devine, vorba lui Cervantes, un spectacol – şi mă pot linişti, reculege nițel.

Cînd puhoiul de oameni se întoarce cu zgomot mare, ducînd în rînd de cîte doi balia, ciubărul, tineta şi un „rezervor cu apă, părintele Mina, fără a-şi scoate mantaua, dă buzna la singura căniță din cameră – e o căniță roşie, cu smalțul sărit, năclăită şi respingătoare – şi o umple cu apă viermănoasă proaspăt adusă în „rezervorul" purtat de el şi de un alt deținut. Vin la patul meu şi cei doi preoți greco-catolici şi naşul. Naş mi l-am ales cu vreo cîteva zile înainte pe Em. V., fost avocat şi profesor, bun cunoscător de latină şi greacă, trimis în judecată pentru a fi redactat ordinul de zi „Vă ordon, treceți Prutul". V. a fost directorul de cabinet al lui Ică şi a purtat cu maşina la tipografie faimosul ordin pe care pentru nimic în lume orgoliosul şi altminteri foarte cultul general Antonescu nu ar fi îngăduit altcuiva să-l scrie în numele său. De ce l-am ales pe V. pe care nu-l cunoşteam dinainte (ca de altfel pe cei mai mulți din oamenii alături de care am complotat) şi nu pe Al. Pal. – un vechi prieten, mă rog, prieten din 54, dar spirist şi el, şi apoi luasem hotărîrea de a ne considera prieteni din copilărie – ori pe dr. Al-G. a cărui personalitate mă impresionase atît de puternic, care a şi rămas pentru mine ființa cea mai desăvîrşit multilaterală pe care am întîlnit-o în puşcărie şi omul cel mai dăruit cu virtutea curajului – Marinică P. a fost cel mai bun, la el bunătatea prefăcîndu-se prin intensitate, şi în inteligență şi în tact şi în politețe şi în rafinament şi în putere de judecată, dar totul la un nivel mai

lipsit de grandoare – ori pe vreunul din generalii prezenți (nu m-ar fi refuzat) ori pe blîndul Toto Enescu, nu ştiu să spun.

Doi dintre deținuți, complici, trec în dreptul vizetei, s-o astupe. S-ar putea în orice clipă să vină gardianul să se uite, dar acum cînd celulele, pe rînd, sunt scoase la plimbare ori aduse înapoi, e puțin probabil. La repezeală – dar cu acea iscusință preoțească unde iuțeala nu stânjeneşte dicția desluşită – părintele Mina rosteşte cuvintele trebuincioase, mă înseamnă cu semnul crucii, îmi toarnă pe cap şi pe umeri tot conținutul ibricului (cănița e un fel de ibric bont) şi mă botează în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh. De spovedit, m-am spovedit sumar: botezul şterge toate păcatele. Mă nasc din nou, din apă viermănoasă şi din duh rapid.

Trecem apoi, oarecum liniştiți, oarecum uşurați – hoțul care nu-i prins în fapt e om cinstit – la patul unuia din preoții greco-catolici: e lîngă tinetă şi balie (am coborît cu toții de la cucurigu), şi acolo recit crezul (ortodox), după cum fusese stabilit. Reînnoiesc făgăduința de a nu uita că am fost botezat sub pecetea ecumenismului. Gata. Botezul, în asemenea împrejurări, e perfect valabil şi fără de cufundare şi fără de mirungere. (Dacă voi ajunge să scap din închisoare cu bine, urmează, pentru taina mirungerii, să mă prezint la un preot al cărui nume îmi este dat de părintele Mina; numele acesta aveam să-l uit şi apoi să mi-l reamintesc).

Ritmul intens al celulei nr. 18 ne înşfacă imediat. Părinții greco-catolici sunt de serviciu pe cameră. Părintele Mina are de spălat o cămaşă. Doctorul Al-G. ne convoacă: vreo cîțiva stăm înghesuiți pe marginea patului său, alții pe a patului din față. Se vorbeşte în continuare despre teoria actului şi astăzi mie îmi revine a vorbi despre actul de creație la Proust. Stăm îngrămădiți şi vorbim aprig şi în şoapte. Mulți dintre deținuți, atraşi de tot ce face „lotul Noica", se strîng în jurul nostru. Se vede limpede că timp de un ceas ori două uită de locul unde se află. Abstracțiunea şi documentarea îşi întind mrejele şi-i răpesc nițel pe oameni întru bucurie, amăgire.

– Cine a fost creştinat de mic copil nu are de unde să ştie şi nu poate bănui ce-nseamnă botezul. Asupra mea se zoresc clipă de clipă tot mai dese asalturi ale fericirii. S-ar zice că de fiecare dată asediatorii urcă mai sus şi lovesc mai cu poftă, cu precizie. Va să zică este adevărat: este adevărat că botezul este o sfîntă taină, că există sfintele taine. Altminteri fericirea aceasta care mă împresoară, mă cuprinde, mă îmbracă, mă învinge n-ar putea fi atît de neînchipuit de minunată şi deplină. Linişte. Şi o absolută nepăsare. Față de toate. Şi o dulceață. În gură, în vine, *în muşchi.* Totodată o resemnare, senzația că aş putea face orice, imboldul de a ierta pe oricine, un zîmbet îngăduitor care se împrăştie pretutindeni, nu localizat pe buze. Şi un fel de strat de aer blînd în jur, o atmosferă asemănătoare cu aceea din unele cărți ale copilăriei. Un simțămînt de siguranță absolută. O contopire mescalinică în toate şi o desăvîrşită îndepărtare în senin. O mînă care mi se întinde şi o conivență cu înțelepciuni ghicite.

Şi noutatea: nou, sunt un om nou; de unde atîta prospeţime şi înnoire? Se adevereşte *Apocalipsa* (21,5): Iată, noi le fac pe toate; şi de asemenea Pavel: dacă este cineva în Cristos, este făptură nouă; cele vechi au trecuţi iată toate s-au făcut noi. Noi, dar de negrăit. Cuvinte nu găsesc, decîl banale, răsuflate, tot acelea pe care le folosesc mereu. Sunt cuprins în cercul de cretă al cuvintelor ştiute şi al idealurilor scoase din peisajul cotidian. Doamna Cottard a lui Proust dacă ar fi fost întrebată ce-şi doreşte ar fi indicat situaţia unei mai bogate vecine din colţul străzii: nici nu i-ai fi trecut prin minte a cere să devină ducesa de Mortemart. Idealul nostru merge pînă la cercul ori la cerul imediat superior. Dar mai sunt altele, pe deasupra, nebănuite şi prin urmare de neformulat, de negîndit. Şi *thalassa*[29] lui Xenofon şi *pămîntul* lui Columb. Botezul e o descoperire.

Cluj, 3 august 1964

Sosesc la Cluj pe la cinci şi jumătate. Pe fereastra vagonului, de la Gherla pînă aici, m-am uitat cu acea intensitate pe care o presupun în ochii omului care a privit cel dintîi lumea proaspăt creată de Dumnezeu, a osînditului la moarte din balada închisorii de la Reading. Ca şi de după gratii, l-am simţit pe Cristos aproape de mine pe cînd, în faţa ochilor mei încă năuciţi de nestinsele becuri electrice, defilau livezile, căsuţele, gardurile, animalele domestice; în fiecare lucru, pe fiecare petic de glie pulsează lumina tablourilor lui Van Gogh – explozivă – şi nuanţele odihnitoare ale zilei spre sfîrşit şi năprasnica bucurie a celor şase zile dintîi; senzaţie dementă că păcatul strămoşesc încă n-a avut loc.

E o după-amiază răcoroasă şi cerul e acoperit. La bufetul gării, întrebat de colonelul Ion T. – Hatmanul – zece ani în Siberia, zece ani în puşcăriei traducător al lui *If* în româneşte, în prezent posesor al cîtorva zeci de lei – ce-mi doresc, răspund lacom: o cafea. După ce am băut-o, din belşug adăogită cu zahărul pe care un chelner înţelegător ni-l pune dinadins pel masă, plecăm în centru. Colonelul vrea să întâlnească un prieten clujean, pe care-l caută, aşa încît umblăm încoace şi încolo prin oraşul cu iz de *Kaiserstadt* miniatură şi plin de clădiri în stil baroc (cel mai evocator al liniştei şi opulenţei). La fiecare pas am impresia că trăiesc în anul 1900, că Europa e un vast salon, că lumea nu ştie ce-s frica şi angoasa. Parca am fi, zău, în Stadtpark, statuile lui Mozart şi Johann Strauss ies dintre copaci şi flori, pe terasa restaurantului cîntă o capelă, perechile circulă agale, capela execută valsul cel mai frumos, valsul imperial.

Trenul spre Bucureşti, pe care urmează să-l luăm, pleacă la zece seara. După cîtva timp colonelul îşi găseşte prietenul tocmai la gară, ia eu rămîn de unul singur. Bani de autobuz să merg din nou în centru nu am, mult pînă la plecarea trenului de fapt nu mai este, euforia care m-a cuprins de cînd am părăsit Gherla este egalitară şi indiferentă, se porneşte o ploicică, aşa încît hotărăsc să mă plimb în jurul gării. Întru mai întîi într-o alimentară zgîindu-

[29] „marea” (gr.).

mă îndelung la mărfuri şi la preţuri. Pe urmă, ploaia oprindu-se de tot, pornesc pe o stradelă. Se-ntunecă de-a binelea şi aerul e umed; s-ar zice că tot mai picură nițel şi adie un vînt înmiresmat. Strada pe care mă aflu cred că e puțin circulată; acum e pustie; prin cele mai multe ferestre se vede lumina aprinsă. Nu e mai puțin calm şi mai puțin albastru decît în poezia lui Verlaine pe care George Mavrocordat mă punea mereu, nesățios, să i-o recit. Dealtfel albastrul nu e o culoare, e şi el o linişte. Casele sunt toate curățele, îngrijite, înflorate; în stilul acela pseudo-cubist de pe la 1925. Dar au ceva de ființe atente la forma exterioară, ceva de bonețică şi şorț alb, de cafea cu lapte şi cornuri cu unt; şi cît de tăcute, confortabile şi armonioase mi se par toate interioarele zărite pe ferestre!

Îmi este dat, în cîteva clipe de intensă emoție, să înțeleg mai bine ca oricînd unele din tainele majore ale vieții.

Înțeleg mai întîi că în lumea *aceasta* suntem cu totul părăsiți de Dumnezeu, aşa cum constată şi Simone Weil şi că această părăsire totodată este şi semnul suprem al „existenței" şi dragostei lui Dumnezeu. Dumnezeu, zice ea, de aceea „se retrage" în chip absolut, ca să ne îngăduie a ființa (altminteri prezența lui ar fi echivalentă cu anihilarea noastră), ca să ne lase o desăvîrşită libertate şi să asigure merit (ori mai bine zis sens) deplin îndrăznețului nostru act de credință.

Abandonat fiind cu totul şi sortit unei trăiri în plină pătimire dialectică, înțeleg că ajutor rațional nu pot primi de nicăieri; stupefiantele, alcoolul, erosul, mîngîierile prin iluzii sau manii nu sunt valabile pentru că mă pun la discreția bunăvoinței altuia şi sunt temporare, ba şi supuse capriciilor timpului care le degradează; dovezi dirimante şi absolute nu există; teoriile se învechesc mai rău, ca oamenii, ca veşmintele, nu avem de-a face decît cu semne, iar semnele – desigur, nici nu era nevoie s-o spună atît de gălăgios Sartre – semnele pot fi interpretate în două feluri: dialectica ne iese-n cale la tot pasul. Aşa fiind, înțeleg că nu mă pot bizui decît pe nişte foarte vagi intuiții – nici urmă de constatări, reguli, siguranță obiectivă etc. –, pe nişte prea tainice îndemnuri venite dintr-o lume pe care doar o simt şi o bănuiesc, din străfunduri foarte ascunse, din domeniul pe care Ortega îl socoteşte al credințelor nu al ideilor.

Ce mai încoace şi încolo, sunt şi eu slavofil, subscriu programul noii fistici a lui Homiakov: preeminența legilor nescrise asupra oricărei dogme formulate, preeminența intuiției asupra cunoaşterii, preeminența legii religioase şi morale asupra oricărei logici şi oricărei rațiuni. Ce mai încoace şi încolo, tot iezuitul Auguste Valensin enunță esențialul cînd admite căi de i s-ar arăta, prin imposibil, pe patul de moarte, cu cea mai perfectă evidență, că s-a înşelat, că nu există supraviețuire, că nu există nici chiar Dumnezeu, nu i-ar părea rău că a crezut; ba s-ar şi socoti onorat că a crezut unele ca acestea, deoarece dacă universul este ceva imbecil şi vrednic de dispreț, cu atît mai rău pentru univers, de greşit n-a greşit cel ce a gîndit că există Dumnezeu, ci greşeala este a lui Dumnezeu că nu există; ce mai încoace şi încolo, nu

izbutesc a găsi nimic în afara sau deasupra *crezului* pe care şi-l formulase Dostoievski şi pe care-l prezintă ca foarte simplu: cred că nu există nimic mai frumos, mai adînc, mai îmbietor mai rezonabil, mai bărbătesc şi mai perfect decît Cristos, bal mai mult decît atît, dacă cineva mi-ar dovedi că Cristos este în afara adevărului şi că de fapt adevărul este în afara lui Cristos, mai bine aş rămîne atunci cu Cristos decît cu adevărul.

Asta-i tot ce am la îndemînă, cîteva citate (din oameni cumsecade) şi un sentiment – atît de firav, de nesistematic, de fragil. Şi totuşi acest vag, mărunt şi smerit capital – în urma anilor de închisoare e singura mea agonisenlă, o bocceluță – îmi este de ajuns pentru a-mi da o temeinică siguranță şi a-mi transmite nedezmințita convingere că ştiu ce trebuie şi nu trebuie să fac.

Incertitudinea e legea fundamentală a civilizației occidentale – şi îi e semn zodiacal; e şi condiția de bază a creştinismului. Dar ei i se alătură – „nedovedită" pe plan omenesc, ştiințific – acele convingeri care sunt mai tari ca teoremele, ca stînca. (Le avem de la autorități mai mari). Îndemnat de ele, voi şti mereu ce să fac, prin ele pot oricînd restabili rupta legătură cu Dumnezeu, şi bucuria; pe deasupra abisului, postul emițător şi postul de recepție pot intra instantaneu în comunicare.

În uşoara burniță, de-n lungul străzii, înțeleg că nu se cuvine să facem nici un rău nimănui, că orice dezordine, mojicie, brutalitate, ceartă, enervare, dispreț, jignire e de la diavol; că făptuirea binelui e maxima cea mai egoistă pentru că singură ea dă liniştea şi împăcarea cu sine; că buna purtare şi colecționarea de fapte bune sunt acel unic al nostru avut de care putem oricînd dispune (nu poate fi luat la nici o percheziție); ci oricine putînd oricînd ajunge, de unul singur, într-o celulă de închisoare ori măcar pe un pat de spital ori să se pomenească fără somn la ora doua noaptea (ora teribilă a lucidității), nimic nu e mai amarnic şi mai aproape de iad – folosind un vocabular strict egoist – decît amintirea faptelor urîte, rele, meschine; decît golul talanților nefolosiți şi darurilor irosite; că aşadar se cuvine *a face* binele cît mai e timp, înainte de a se ajunge la starea în care nu mai rămîne decît *a fi* (modalități ale lui *a fi:* după moarte, în închisoare, pe patul de spital, în deznădăjduită – ori iremediabilă – singurătate, la însingurată bătrînețe sau, în registre minore: plimbîndu-ne pe stradă, aşteptînd la stop, puşi la refec în fața unui ghişet); că, adunînd amintiri frumoase (dar nu regretul unor clipe de plăcere trecătoare, căci şi acela e chin), ne construim la drept vorbind noi înşine paradisul, care nu-i decît o sumă de fapte bune, de acțiuni nobile ori eroice, de purtări mărinimoase a căror aducere aminte e o sobă veşnic dulce şi caldă, un prilej de îndreptățită şi calmă binefăcătoare mulțumire pentru a fi fost feriți de schime şi josnicii; că siguranță şi logică absolută nu avem, dar ştim întotdeauna ce se cade să facem, modest; ştim! Cu alte cuvinte, Dumnezeu e cu desăvîrşire absent în lume, dar e şi cu desăvîrşire prezent în lăuntrul nostru, aşa cum spune Kierkegaard, aşa cum a tunat şi Sf. Bonaventura; Dumnezeu este eminamente prezent sufletului ba şi chiar imediat cognoscibil.

Plec din Cluj liniştit, cu sufletul bogat în pace; întrezăresc o cumințenie, o modestă cumpătare ce-ar putea să însemne apropierea de isihie.

„Garoafa sîngere colina
Şi Transilvania-i un Imn”
Ioan Alexandru

În tren, firește, nu dormim. Suntem cu toții prea agitați (Scurtu ne povesteşte cele două evadări ale lui, de pe bac în deltă) şi toată lumea ne recunoaşte de unde venim – după capetele rase, după îmbrăcămintea ponosită, după totala paloare, după miros (mai cu seamă) –, ne face loc, ne dă de mîncare, ne vîră bani în hainele atîrnate de cuierele compartimentelor...

Din primii zori ni se desfăşoară sub ochi peisajul fertil şi impunător al Transilvaniei, care-şi deapănă parcă procesional solidele clădiri, turlele, ogoarele îngrijite, porțile întărite, grădinile precis demarcate, ferestrele ascunse de flori, drumurile netede, frumos pietruite, bisericile-cetăți... Ardealul, Ardealul! încercăm o imensă bucurie mîndră; ne este îngăduit să reluăm contactul cu țara şi starea de libertate – (cîtă e; tata: nu te întrista, pleci dintr-o închisoare largă într-una mai strimtă, iar la ieşire nu te bucura prea tare, vei trece dintr-o închisoare strimtă într-una mai largă) – prin acest peisaj nobil şi vrednic între toate, nicăieri nu e sordid, nisipos ori hîd, au fost dureri şi jale şi au cîntat păsări triste, dar n-au rămas mirosuri de mîl turcesc, peisaj onorabil şi cinstit, şi nițel emfatic, *domnule* părinte, mă rog matale, servus stimabile, cele şapte burguri, rețiproca, ceai cu lapte, peisajul care l-a înduplecat pînă şi pe Caragiale. Şi ce curate sunt ulițele, şoselele, ogrăzile, ariile, cel puțin la orele acestea timpurii...

Patriotismul, zice Duiliu Zamfirescu, nu e o prejudecată după cum nu e judecată; patriotismul e un sentiment. Sentimente poate avea oricine. Şi care dintre puterile psihice stă mai în apropierea lacrimilor decît sentimentul? Plîng uşor, prea uşor. Din închisoare m-am ales în orice caz cu o învățătură: că expresia *darul* lacrimilor e cum nu se poate mai conformă realității.

3-4 august

În tren mă reține formula „diavolul este stăpînitorul lumii acesteia”. Cred că accentul trebuie pus pe *acesteia.* Lumea e creația lui Dumnezeu, dar lumea contaminată prin păcat şi intrată în complicitate cu diavolul, lumea *aceasta* – care nu mai e cea originară –, lumea pe care Satana i-o oferă şi i-o aşterne la picioare lui Cristos ca fiind a lui şi avînd dreptul s-o dea cui voieşte (şi Domnul – *Luca* 4,6 – nu-l contrazice), întrucît nu e decît imagine secundară, deformată, deviată – şi care-i iluzie, pe care țăranii şi tîrgoveții o văd, o cred circiumă, dar Don Quijote o ştie că e castel - e lumea *lui.*

Operația de curățire nu cere aşadar o recreație, ci numai o exorcisare, o dezvrăjire. Dovadă e contactul cu toate capodoperele artei care şi ele izbutesc a descînta, a stabili legătura directă cu dumnezeirea. Vălul vrăjit atunci dispare şi lumea – tot aceeaşi fiind, dar preschimbată, scuturată de farmece – redevine creația dintîi şi dă senzația fericirii. Domnul, dealtfel, în convorbirea cu Nicodim de la *Ioan* 3 (am ajuns, din pricina sectanților, să mă refer şi eu la textul biblic mereu citînd capitolul şi versetul, obicei pedant) nu cere omului o nouă naştere trupească, deci o *altă afacere,* ci numai să realizeze o spirituală metanoie instantanee, care-i absolută. Tot pe aici pe undeva stau şi fulgerătoarele cuvinte ale lui von Jawlensky: arta e nostalgia lui Dumnezeu.
Cine oare, în cărți prost tipărite, n-a văzut imagini colorate în poziții de nesuprapunere față de cele în alb şi negru? Ei bine, lumea diavolului e tot una cu această mică deviație dintre fond şi culoare, mică dar suficientă pentru a duce din ce în ce mai apăsat şi mai iute pe alte tărîmuri.

E o deviație care se cere corectată.

În acest sens lumea stăpînită de diavol este reală, dar numai în acest sens. Căci, altminteri, diavolul nu a creat o a doua lume, tot asupra celei făurite de Dumnezeu lucrează; parazitar; e tot aceeaşi, dar „vrăjită" şi asupra acesteia, imaginare (pentru că există prin ochii, conceptele, convingerile şi patimile noastre numai), este el voievod. De aceea a putut jnult iubita mea Simone constata foarte exact: lucrurile de care suntem înlănțuiți sunt ireale, dar lanțurile care ne leagă de ele sunt foarte reale. Structurile nu diferă, „structural" vorbind diavolul nu lucrează pe altă arie decît Binele, Cuvîntul.

Ca atare, diavolul nu ne poate oferi decît ce posedă: adică iluzia, maya (asta e influența doctorului Al-G.), imaginea sărită la tipar. Cîtă vreme însă relația noastră cu această iluzie sau vrajă este întemeiată pe actul nostru de adeziune, *el* se ține de cuvînt: *dă* ceea ce a promis. În clipa morții însă (ori a pocăinții cutremurătoare ori a oricărui alt prilej de bilanț), cînd suntem *rechemați la realitate* (îşi are momentul încheierii soldului comercial la sfîrşitul anului măreția lui şi puțin bănuita lui alegorie – şi oare *Soll und Haben,* umila carte a lui Gustav Freytag nu preînchipuie ea într-un anume fel empireul din *Sein und Zeit*[30]?), desigur că acordul stabilit „se lichidează" (vezi Faust) şi aportul diavolesc se dovedeşte iluzoriu, simplă reflecție în oglindă.

Tatăl minciunii: pentru că are putere numai asupra imaginii deviate, numai asupra erorii, numai asupra esenței corupte; prințul spaimelor: pentru că înfiorător este să vezi că de fapt te afli închis – angajat (angajat înseamnă şi năimit, tocmit ca slujitor) – într-o uriaşă construcție şubredă, greşită, care nu poate să nu se prăbuşească, asemenea unui castel din cărți de joc.

[30] Celebrul tratat al lui Martin Heidegger.

Aşa fiind, credința în Dumnezeu îmi pare în deplinul înțeles al cuvîntului actul cel mai realist ce poate fi: este acceptarea adevărului şi lepădarea iluziilor. De aceea şi cere smerenie, de aceea pune biserica atît de mult accentul pe smerenie: nimic nu ne vine mai greu decît de a renunța la închipuiri.

Cînd Don Quijote le spune țăranilor din circiumă că sunt cu adevărat într-un castel, el e smintit pentru că țăranii sunt în circiumă cît timp se socotesc a fi acolo: iar cuvîntul omenesc fiind şi el „creator", ca şi al Tatălui (*Facerea* 2,19), castelul circiumă *s-a şi făcut.* Circiumă l-ai numit, circiumă e. în virtutea dumnezeeştei puteri concedată omului de a *defini* lucrurile. Don Quijote, prin urmare, neagă o realitate a planului, a nivelului unde şi el se află şi în consecință e nebun. E însă şi realist, zdravăn la minte, deoarece castelul tot castel a rămas în lumea esențială, arhetipală, adevărată (adevărată, nu reală), printre modele, acoperindu-se doar cu vălul magiei şi putîndîn orice clipă fi restabilit, restaurat, repus, reintegrat în starea sa inițială printr-un act de revenire la adevăr şi de repudiere a lumii *acesteia,* greşite, lumea culorii sărite la tipar.

Situația creştinului e la fel de paradoxală ca a lui Don Quijote. E or şi i se cere să fie Dumnezeu. A fost creat curat şi e murdar, şi trebuie doar să se întoarcă la ceea ce a fost menit a fi. Altfel spus, el trebuie să lupte pentru a deveni ceea ce este.

BUGHI MAMBO RAG

N-a vrut să mă asculte Maniu, şi cît l-am rugat, ei dacă ar fi vrut să mă asculte, s-a luat după Penescu... Budinca de gris? să-ți spun eu cum se face budinca de griş, că văd că dumneata habar n-ai... Ei, dumneata care zici că ai trăit atîta la țară, ia sate vedem: găina cotcodăceşte, rața măcăie, gîsca gîgîie, dar curcanul ce face? Ai? Bolboroseşte, domnule, bolboroseşte... Na talia Negru, aşa o chema... Da de unde! Asta a fost femeia pentru care s-a omorît Şt. O. Iosif pe a lui Odobescu o chema altfel, nu-mi aduc aminte acum, parcă un nume cu o rezonanță germană... Uite, mai întâi că laptele trebuie neapărat bine fiert înainte, grişul se pune numai după aceea... *Cornes grecques*, domnule, aşa le spune la bame... Da, ai dreptate, Tămădăul a fost o acțiune întreprinsă atît de uşuratic încît nu-ți vine... Vezi, bursuc să-ți spun drept nu mai ştiu cum e, dihorulînsă... Eîn Dante, domnule...

Bucureşti, 4 august

Pe tata îl găsesc în stradă, aproape de casă. îl sprijină vărul care a venit să-l scoată la plimbare şi la frizer. E mic, necrezut de mic, mult gîrbovit şi face paşi mărunței, dar umblă fără teamă şi ochii-i sunt vioi. îl iau de brațul drept fără să mă fi observat şi cînd întoarce capul îi cer să nu plîngă.

– Să plîng? zice. Ce-s prost? Ia spune, tu ai mîncat ceva astăzi?

Sus în cameră mă îngrozesc: canapeaua şi un fotoliu sunt desfundate, atîrnă arcurile, praful alcătuieşte în tot locul un strat gros, pereţii şi tavanul sunt negri, pute a mizerie şi murdărie, a neaerisire, văd ploşniţele foindu-se în voie pretutindeni. Un fel de colţ de hală cu vechituri, părăsită. în camera de baie robinetele curg, cada e toată ruginită. Pe jos, în cameră, nişte ziare vechi, numai colb. 0 strachină, nespălată, două furculiţe cleioase. îţi vine să-ţi loveşti capul de pereţi. (De unul singur, fără intervenţia anchetatorului). Dar nu degeaba vin din temniţă; rămîn calm: voi face curat.

Gherla 1963

Français, encore un effort, si vous voulez être républicains.
Marchizul de Sade

Nimeresc în timpul unei furii a mutărilor, cum îl apucă adesea pe Tudoran, ofiţerul politic, într-o celulă cu foşti militari, jandarmi şi cîţiva legionari de curînd aduşi de la Aiud.

Aflu amănunte autentice despre Ţurcanu şi reeducare.
Dacă diavolii, îngeri căzuţi, puteau născoci chinuri cumplite, numai ordinului şmecheresc al oamenilor i-au putut trece prin minte torturi atît de ţicnite şi de întortocheate.

Arpacaşul fierbinte înghiţit pe nerăsuflate şi numai decît după aceea o stacană mare cu apă rece.

Căţărări cu unghiile pe ziduri.

Metanii, neîntrerupt, pînă la leşin.

Excremente mîncate. (Se socoteşte privilegiat cel care-i pus să şi le mănînce pe ale sale).

Mîncare enormă urmată de patruzeci şi opt de ore petrecute într-o celulă ticsită, fără tinetă şi cu uşa, fireşte, zăvorită.

Preoţi siliţi să facă onanie.

Orele de somn reduse la patru, de la 12 p.m. la 4 a.m. şi acelea întrerupte la fiecare sfert de ceas.

Obligaţia de a sta numai în picioare, de la 4 a.m. la 12 p.m. timp de două luni.

Trei alarme pe noapte. La darea alarmei deţinuţii se bagă sub paturi cu faţa în jos. Gardienii intră în celulă cu extinctoarele şi acoperă duşumeaua şi pereţii cu un lichid alb care se întăreşte pe loc făcînd o crustă dură.

Deținuții ies de sub paturi şi trebuie să curețe crusta în mai Puțin de un ceas, cînd vine inspecția să constate dacă totul luceşte „bec".

Sosind la Gherla în camera în care mă aflu şi eu, amiralul Horia Măcelaru exclamă: raiul pe pămînt! Vine de la Rîmnicu Sărat unde a trăit șase ani de zile singur în celulă; supus unui regim de înfometare, a mîncat paiele din salteaua (destrămată) pe care dormea, pînă la urmă toate, n-a mai rămas decît pînza de sac. *Pielea de şagrin,* filmată altfel. În celula de alături a murit Ion Mihalache, după ce orbise.

Poate că iadul tocmai asta şi e, balamucul.

La un nivel mult mai astîmpărat, am putut şi eu dobîndi convingerea că închisoarea politică fusese concepută pe temeiul ideilor cibernetice de retroacțiune şi morfogeneză spontană. Deținuții să se chinuiască unii pe alții. Economie de mijloace: gardienii vor interveni prea puțin. Condamnații îşi vor crea singuri infernul. Aşa a şi fost. De pe urma oamenilor supuşi condițiilor unei „camere de executare a pedepsei" am suferit nespus mai mult decît din pricina caraliilor de pe coridoare.

Şefii de cameră conştiincioşi, regulamentari şi temători, camarazii maniaci ai curățeniei (Ce faci dom'le! ai pus mîna pe gamelă după ce te-ai scărpinat la cur. Nu-ți dai seama că ți-ai suflat mucii peste patul meu?) au fost aducătorii la îndeplinire ai planului bazat pe ideea, justă, că temnița grea este lucru de nimic, fleac şi floare la ureche pe lîngă ospiciul de nebuni.

Povestind pretutindeni *Huis Clos* al lui Sartre nădăjduiam să contribui la dezvăluirea secretului acestuia şi astfel să-i anihilez efectele. Eram ascultat cu atenție (camera de hotel, care în piesă reprezintă iadul, evoca prea exact condițiile vieții de puşcărie pentru a nu stîrni imediat interesul), dar rezultatele s-au adeverit nule, conform sfatului dat de lordul Chesterfield fiului său: vei auzi în Camera Comunelor multe discursuri frumoase, unele îți vor schimba părerile, vezi ca nici unul să nu-ți schimbe votul. Lucru de mirare, boierii, marii moşieri, profesorii universitari, ofițerii superiori, episcopii şi foştii înalți demnitari s-au dovedit mai puțin exigenți asupra igienei decît ciobanii, lucrătorii şi plugarii, care mai toți au fost – după cum singuri spuneau – *scîrboşi* şi *gingaşi* la mîncare şi nu încetau de a stabili reguli profilactice mai abitir ca la institutul Pasteur sau norme de folosire a tinetei şi de spălare pe mîini mai stricte decît ritualele tribale ori ale ceremonialului defecării unui brahman.

Gherla, mai 1963

Operat de două ori, înspăimîntător de slab, abia umblînd, abia vorbind, mai toată ziua culcat şi acoperit cu pătura, cufundat în rugăciuni, părintele Haralambie V. aşteaptă moartea. Află însă mijlocul şi tăria de a ne vorbi uneori, cîte puțin. Monah ce se află, întîmpină sfîrşitul cu seninătate dai nu fără griji: ca omul cuminte care se găteşte de drum lung şi cunoaşte că nu-i

de rîs, că e bine să chibzuieşti din vreme la toate, să faci cuvenitele pregătiri şi să te echipezi cugetînd că e mai bine să prisosească decît si lipsească.

Îmi dăruieşte şi mie cîtva timp şi privindu-l, grăindu-i, mă copleşeşte convingerea că suferinţele au sens, că viaţa toată nu se poate să nu aibâl sens. Ca-ntotdeauna mă obsedează formuia lui Sartre – *Suntem osîndiţi, la libertate* – care nu-i lipsită de putere şi nici de adevăr, chiar teologici Şi corectarea ei, de către Merleau-Ponty: suntem osîndiţi a da lucrurilor un sens. Sorin Vasilie: nu realitatea are importanţă, ci adevărul (care-i altceva) şi sensul. Patriarhul Atenagora: De ce îi este omului de astăzi foame? De iubire şi de sens.

Părintelui Haralambie – ca unui sfînt – cutez să-i împărtăşesc – e primul – cele două vise avute la Jilava cu un an şi jumătate înainte, în celula douăzeci şi cinci.

O dată mi s-a arătat în vis mama – care mereu mergea la Capra, la biserică, şi care vorbea atît de curat şi de fermecător româneşte – şi, luîndu-mă de mînă, m-a dus la un perete dintr-o Casă a Domnului. Un perete uriaş în întregime zugrăvit cu figuri de sfinţi şi acoperit cu icoane. Mă ducea înspre chipurile pictate şi înspre icoane şi mă îndemna să le sărut.

Al doilea vis a fost mai cutremurător, şi-i zic vis pentru că nu îndrăznesc să-i spun altfel.

Era tare frig în celula 25. Iarna lui '62 fusese aspră, cu troiene cît toate zilele şi urlete de crivăţ. Odobescu în *Doamna Chiajna*: E tristă şi urîtă iarna la ţară... Tristă şi urîtă era şi în celula numărul douăzeci şi cinci pe secţia doua.

Coşul sobiţei s-a prăbuşit, nu se mai poate face nici bietul foc de trei surcele pe care putem să-l aprindem între 15 decembrie şi 1 martie. Funinginea îmbracă totul cu un strat gros, grăsos, de negreaţă sleioasă, în continuă extensiune, adeziv. Dîrdîim de frig, ne simţim copleşiţi de murdărie – şi ne e foame. Din pricina zăpezilor, aprovizionarea a fost probabil întreruptă. Nu ni se mai distribuie, o dată pe zi şi la ore neregulate, decît un boţ mic de turtoi rece. Apă nu mai avem. Tineta este arhiplină. Ciudat, îngheţul în loc să neutralizeze mirosul excrementelor îl exasperează. Pîndim sosirea turtoiului ca animalele închise a căror hrană e la cheremul unui stăpîn uituc. Boţul e sloi de gheaţă şi e din mălai doar copt, nefiert.

În atmosfera de zgribuleală, jale, gheţărie şi jeg izbutesc să fiu calm. Celula e alcătuită din oameni de treabă toţi, şi politicoşi. Şi nu o luăm în tragic, între noi gentili, voioşi cum numai la închisoare pot fi oamenii – preînchipuire a isihiei monahale ori a fericirii cereşti. Un mare moşier basarabean, deosebit de agreabil: Cimpoieşu, şi alţii. Lîngă mine doarme un şofer – e chiar şoferul lui Cimpoieşu, trimis în judecată împreună cu Patronul lui şi apoi osîndit la un număr înfiorător de ani. (Ca şi Cherciu, şoferul lui Alimăneşteanu, pentru

că îi aducea acestuia de-aie gurii la domiciliul obligatoriu de pe Bărăgan). S-a purtat foarte frumos la proces, a dat dovadă de credincioşie, şi-a urmat stăpînul în temniță, aşa cum scutierii îşi urmau seniorii în cruciate, la războaie ori aventuri. Amănuntele regimului de închisoare le îndură însă cu greu. E nervos şi – ca mai toți oamenii simpli – suferă din cauza promiscuității, murdăriei şi lipsurilor mai dureros decît intelectualii şi membrii claselor înstărite. îl deranjează sforăiturile – „groaznice" – ale unui vecin. Cu sfiiciune mă roagă să facem schimb: să trec eu în locul lui, mai aproape de izvorul de sforăieli şi el în locul meu. Distanța pe care o poate realiza astfel e lipsită de orice importanță, dar omul îşi face iluzii şi-n asemenea cazuri, unde totul se petrece pe plan neuro-psihic, o simplă deplasare de cîțiva centimetri poate contribui la procesul de liniştire. Facem schimb.

(Mi-este cu atît mai uşor cu cît am stat în celula 80 la Gherla cu un om cumsecade şi cult, generalul C-tescu-Țăranu, cel mai neîntrecut sforăitor al tuturor timpurilor şi închisorilor. Zgomotul pe care-l producea era atît de biruitor, de irezistibil, de cumplit, încît nici nu se punea problema de a fi cu putință să dormi în aceeaşi încăpere cu el. Mai ales că nu era un zgomot uniform, continuu, ci o inepuizabilă serie de bubuituri mereu altele, mereu surprinzătoare – o adevărată gamă inventivă a unui artist al cărui stil s-ar înnoi mereu. Sfîrşeai prin a moțăi după cîteva săptămîni de conviețuire, dar numai pe apucate – asemenea acelor căpitani de vas meniți ca nici după ani de zile să nu scape în întregime de rău de mare. Nici arpacaş nu m-am deprins a mînca decît după mai bine de treij ani de puşcărie).

A doua zi, spre seară, şoferul mi se adresează cu şi mai multă sfiiciune: vrea totuşi să revină la locul lui dintîi: unde a dormit nu-i convine, trage. Revenim.

Şi-n ziua următoare manevra se repetă.

Pe la două noaptea este adus în celulă un nou lot de oameni, o mulțime, claie peste grămadă, colac peste pupăză, ei mai lipseau. Şi cît de jalnic se uită cu toții împrejur, vin oare din locuri mai puțin sinistre? Îi primim cum nu se aşteptau, cu linişte şi făcînd haz de necaz. Dar unde să-i culci? Toată lumea se înghesuie spre a crea noi spații – imaginare cele mai multe, ca ale geometriei riemaniene. Cîtorva nu le rămîne decît a picoti pe bănci. Pe unul voluminos, exasperat şi prăpădit – a cărui față exprimă] suferita şi oboseala – îl poftesc să treacă în locul meu, împreună nu am încăpea; şi, oricum, se simte că are neapărată nevoie de două-trei ore de repaus. Petrec restul nopții pe bancă.

În noaptea următoare adorm frînt. Şi atunci, în noaptea aceea chiar, sunt dăruit cu un vis miraculos, o vedenie. Nu-l văd pe Domnul Cristos întrupat, ci numai o lumină uriaşă – albă şi strălucitoare – şi mă simt nespus de fericit. Lumina mă înconjoară din toate părțile, e o fericire totală, şi înlătură totul; sunt scăldat în lumina orbitoare, plutesc în lumină, *suntm* lumină şi

exult. Ştiu că va dura veşnic, *perpetuum immobile. Eu sunt* îmi vorbeşte lumina, dar nu prin cuvinte, prin transmisiunea gîndului. *Eu sunt:* şi înţeleg prin intelect şi pe calea simţirii – înţeleg că e Domnul şi că sunt înlăuntrul luminii Taborului, că nu numai o văd, ci şi vieţuiesc în mijlocul ei.

Mai presus de orice sunt fericit, fericit, fericit. Sunt şi pricep că sunt si mi-o şi spun. Şi lumina parcă e mai luminoasă decît lumina şi parcă *ea* vorbeşte şi-mi spune *cine* e. Visul mi se pare a dura mult, mult de tot. Fericirea nu numai că durează încontinuu, dar şi creşte mereu; dacă răul n-are fund, apoi nici binele n-are plafon, cercul de lumină se lăţeşte din ce în ce, iar fericirea după ce m-a învăluit mătăsos, deodată schimbă tactica, devine dură, se aruncă, se prăvăleşte asupră-mi ca nişte avalanşe care – antigravitaţional – mă înalţă; apoi, iar, procedează în alt fel: duios; mă leagănă – şi-n cele din urmă, fără menajamente, *mă înlocuieşte.* Nu mai sunt. Ba sunt, dar atît de puternic încît nu mă recunosc[31].
(De atunci îmi este nespus de ruşine. De prostii, de răutăţi, de scîrnăvii. De toane. De viclenii. Ruşine).

Părintele Haralambie mă ascultă cu atenţie, nu surîde, nu tresare. Apoi se pronunţă: nu crede că visele ori arătările sunt suspecte. Dimpotrivă, mă fericeşte. îmi cere însă multă discreţie şi smerită stăpînire de sine. Şi mai ales – e greu de priceput, zice, totuşi mă roagă să fac un efort – să le iau drept fireşti, drept ceva ne-excepţional, care să nu mă scoată din făgaşul cît se poate de comun al vieţii de obşte. Un gînd bun din partea mamei, aşa ca o salutare. Iar mila Domnului e bogată; cînd trece, se întîmplă ca poala hainei lui să atingă pe te miri cine.

Facem şi planuri de viitor, părintele – ca orice muribund autentic fiind sută-n sută convins că are să moară şi tot sută-n sută încredinţat că va trăi.

Dar nu mai trec decît puţine zile şi se produce o hemoragie puternică, îl doboară. Medicul deţinut, chemat cu stăruinţă, sosit cu greu, dă din cap. Şeful camerei îl înfăşoară pe părintele Haralambie în pătură, iar eu îl duc, împreună cu alt deţinut, pînă la uşa celulei de unde, noi stînd cu faţa la perete şi braţele peste ochi, plantoanele – ridicîndu-l de pe jos – îl cară la infirmerie.

Am aflat mai tîrziu că a murit a doua zi.

– Peguy, mobilizat în august 1914: s-a dus să-şi ia rămas bun de la toţi prietenii şi să se împace cu toţi duşmanii. A colindat Parisul de la un capăt la altul. A cerut scuze tuturor cărora le greşise; n-a uitat o jupîneasă dintr-o casă amică, părîndu-i-se că odată îi vorbise aspru. A plecat hotărît să moară pentru cauza în care credea, başca Republica universală şi ultimul dintre războaie. Şi grăia serios: a murit în septembrie chiar, făcînd exces de zel,

[31] Cf. Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvîntări morale,* în *Filocalia,* voi. 6, trad. D. Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti 1977, p. 194.

ridicîndu-se în picioare ca să comande mai cu precizie tirul oamenilor săi culcați la pămînt. *Jos, domnule locotenent, jos...* N-a ascultat. Dar totodată îi ceruse soției sale să aibă grijă a-i cumpăra şi păstra, pe durata războiului, toate numerele ziarelor şi revistelor care-l interesau. Nimic nu poate şti despre oameni cine nu are neîncetat prezentă în minte simultaneitatea pluralității planurilor contradictorii ale conştiinței.

BUGHI MAMBO RAG

...Corn are trei plurale: coarne, cornuți şi corni... Am avut norocul să găsesc la optzeci şi trei mai mulți oameni care cunoşteau bine *Cămaşa lui Cristos*: am auzit-o povestită pe îndelete şi mai apoi în alte camere... *Pa vu ga de che zo ni...* îi spune Marcellus lui Demetrios ...

Octombrie – noiembrie 1962

Atunci mulți se vor sminti şi
se vor vinde unii pe alții şi se vor uri unii pe alții.
Matei 24,10

În camera 44 de la Gherla, cameră de infirmerie, cunosc atmosfera exact opusă celei din tunelul 34 de la Reduit.

Ura clocoteşte, pîra se simte la ea acasă, pizma şi zavistia aici şi-au aşezat jilțurile, dracii dănțuie iar Belzebub joacă tontoroiul ca pe moşia lui taică-său, de cine să-i pese. Urzici, cucută, mătrăgună. La urma urmei, scrie Bergson, de ce n-am presupune o viață întemeiată nu pe combinații ale oxigenului, azotului, hidrogenului şi carbonului, ci pe combinații ale cobaltului spre pildă? Şi de ce n-ar fi lumi unde nu bioxidul de carbon ci amoniacul asigură fotosinteza şi rodirea? Antroposofia lui Rudolf Steiner descrie în afara universului nostru armonic un altul, sincopat.

În camera 44 e o lume sincopată, o lume amoniacală. Neîncrederea şi bănuiala au pustiit totul, ca vipiile vîntului de stepă, dogoritor. Nu numai că oamenii nu-şi mai vorbesc după cuviință, nu numai că nu-şi mai vorbesc deloc, dar nici nu-şi mai adresează injurii. Norii apăsători ai electricității mîniei se izbesc de norii puhavi ai electricității oțărîrii. O pîclă grea, uneori tulburată de zvîcnirile harței spontane.

Fiecare bolnav este convins că ceilalți sunt simpli simulanți. Medicii deținuți semnalează caraliilor numeroasele cazuri de simulare suspectate Asupra fiecărei gamele se lasă, rea, privirea iscoditoare şi invidioasă celor dimprejur. Puținele medicamente distribuite cîte unui bolnav sunt cîntărite din ochi şi cu mintea mai exact decît ar face o balanță farmaceutică de precizie.

E *faza de mlaştină* de care vorbeşte *Cărticica şefului de cuib.*

Colonelul Marinescu, bolnav de nervi, izbucneşte de cîteva ori pe zi în plîns isteric; e considerat teatralist. Ţăranul Benea, din satul lui Blaga, e paralizat şi trebuie dus pe braţe la tinetă. Cu greu găsesc pe cineva care să-mi ajute a-l purta pe „hoţul acesta". Păstorel, pentru că rămîne distant, e vrăjmăşit de moarte. Pe doctorul Răileanu, savant medic ftiziolog şi biolog, ce-i drept foarte disprețuitor de felul lui, dar şi retras, vor să-l bată. Îl scapă generalul Vătămanu, care şi el trece drept mincinos sfruntat pentru că povesteşte vînătorile de bouri la care a fost prezent.

Şeful camerei e un conştiincios şi suferă de insomnii. Cînd mi se întîmplă să cobor noaptea spre tinetă, numai bocancii mei îl trezesc din aţipirea în care tocmai ajunsese după multă caznă a cădea. Mă porcăieşte şi-mi aruncă priviri încărcate de aşa ură încît mă fîstîcesc: desigur că de două ori îmi scapă un bocanc din mînă – cu zgomot de cutremur şi de furtună - ceea ce îi dă perfectă dreptate în ochii tuturor.

Acuzaţiile de furt se ţin lanţ. Ni se dă o sticluţă de vreo cincizeci de grame de acid lactic şi sunt pus s-o împart celor care ţin de categoria „boli digestive" (cele mai multe cazuri sunt de t.b.c. intestinal) unde mă încadrez şi eu. Am luat de la vizetă sticluţa şi o pipetă, am mers de-a dreptul la cei zece bolnavi, am luat de la fiecare sticluţa personală, am aşezat toate douăsprezece sticluţe (inclusiv a mea) pe un pervaz şi cu pipeta am picat un număr egal de picături, îndreptînd îndelung şi meşterind pînă ce am ajuns la o egalitate aproape absolută. Sticluţa goală şi pipeta au rămas la locul unde lucrasem, iar pe celelalte (zece) le-am restituit posesorilor, mie revenindu-mi a unsprezecea.

După un sfert de oră se răspîndeşte zvonul că venind de la uşă am trecut pe lîngă ciubărul cu apă (nu puteam trece pe altundeva), că am luat apă şi am înlocuit acidul lactic cu apă pe care de fapt am distribuit-o, acidul reţinîndu-l în întregime pentru mine.

Acuzaţia e fantastică – cum le place a spune personajelor lui Moliere: n-am avut răgazul să fac operaţia ce mi se atribuie şi aş fi fost văzut de toţi, surprins în flagrant delict.

N-are a face. Şeful camerei şi o serie de bănuitori de profesie subscriu. Am noroc: nimeni n-a consumat picăturile. Adun din nou sticluţele, vărs conţinutul în sticluţa comună, fără a turna şi conţinutul sticluţei mele. Dau şefului de cameră să guste; ceea ce face, strîmbîndu-se de acreală. Picur apoi lichidul din sticluţa mea – şi sticla comună se umple.

Deşi proba e făcută, nu conving pe nimeni.

BUGHI MAMBO RAG

... Aş de unde, e un citat din Milton... Îl aveam adversar pe Istrati Micescu şi ce să vezi... Da, *blaireau*, fir-arsă fie... Von Steuben, generalul baron

prusian, era cât pe-aci să fie ales rege al Statelor Unite după câştigarea războiului de independență... A, da, e din Goethe: *Wärte das Auge nicht sonnenhaft so konnte es die Sonne nicht erblichen*... Fără unt şi cacao n-are nici un chichirez, numai că untul... Malaezia! Kuala Lumpur: Luang Prabang e a Laosului... Nu, dragul meu, scuză-mă că te contrazic, Leghorn sunt albe, cele roşii sunt Rhode Island...

– Patima invidiei este incomparabil mai activă decît egoismul, maladie benignă. Iar virusul egalității ne îndeamnă să ne vrem răul cu înverşunare. Ura față de ceilalți poate fi mai puternică decît iubirea de sine. Cioran: mai bine toți în iad, şi cît mai afund, decît să se bucure vreunul de ceva în plus; mai bine toți sub osîndă decît să scape careva. *Setea de iad* egalitar mi s-a arătat şi mie în multe celule, unde un fel de variantă a legii utilității finale a lui Böhm-Bawerk funcționa fără greş: pizma stă în raport de proporționalitate inversă cu mărimea diferenței existente între unitățile care formează o colectivitate omenească.

La Dante şi la Jules Romains e altfel. În *Paradisul,* cei din raiul al treilea nu-i gelozesc pe cei din raiul al cincilea: se bucură de bucuria acelora, participă cu drag la beatitudinea lor, iar de locul lor în raiul mai de jos sunt pe deplin mulțumiți. Jules Romains în *Les hommes de bonne volonté:* prefer să locuiesc într-o cămăruță din mansarda unui palat decît într-un salon al aceleiaşi părăginite şi devastate clădiri.

Societatea de altă dată o alcătuiau oamenii stăpîniți de egoism şi minați de interesul propriu; fiecare se gîndea la sine şi de aceea era uşor să fii fericit într-insa. Preocupat de binele său, omului nu-i păsa de binele altuia.

(Rămînea rece față de nenorocirea altuia? Răspuns: 1) oricare ar fi j regimul, omul tot rece va rămîne în fața nenorocirii altuia; 2) dar în fața fericirii altuia nu va rămîne rece – ci o va pizmui de moarte, întrebuințînd orice fel de mîrşave mijloace împotriva ei - decît dacă este îndeajuns de preocupat de o *posibilă* realizare a fericirii proprii.)

Țin ochii strîns închişi în camera 44: a! ce vor fi fost plimbările acelea prin Europa dinainte de primul război mondial - Eduard al Vll-lea trabucul în colțul gurii, incognito pe aleele şi-n cafenelele de la Marienbad – şi a! (vorba lui Galsworthy) Bucureştii pe o zi de septembrie cu văzduh verzui opalin; şoseaua din Pantelimon, toropită într-o zi de Cuptor, Gustar, şi-atîtea răcoroase cîrciumi, de-o parte şi de alta; strada Armenească liniştită ca o *patriarhală* de Şt. O. Iosif, pe vreme de iarnă, sub zăpadă, şi-n sobele caselor duduie focul...

Am luat-o razna şi idilic, clişeele acestea sunt caraghioase, stereotipe... De unde însă îmi vine, stereotip de stăruitor, un proaspăt iz de sulfină, de pămînt reavăn, de pîine caldă? (Mă, îmi spune Al. Pal., după ieşirea din închisoare, tu ai devenit un semănătorist, mai rău ca Romulus Seişanu,

Timoleon Pisani şi ăi de la «Universul» şi de la «Concursul Tinerimii». Mi s-a spus că autorul tău preferat e Nicolae Densusianu!)

Malmaison, celula 12

Cînd se opreşte caraliul în faţa uşii, reuşesc să ridic (foarte puţin) ochelarii negri; folosesc mina de care el nu mă ţine strîns. N-are nici o importanţă dacă ştii sau nu în care celulă eşti repartizat, dar simt că orice reţinut sau deţinut îşi face un punct de onoare din a cunoaşte acest amănunt. Caraliul mă surprinde şi mă loveşte cu asprime. E corect: formele trebuie respectate – forma e garanţia dreptului –, ne facem datoria fiecare, suntem chit.

Desigur că celula 12 e foarte aproape de Calea Plevnei pentru că se aud cît se poate de clar clopotele bisericii situate înapoia unei grădiniţe între străzile Ştefan Furtună (General Angelescu) şi Witting.

Clopotul îşi creează un spaţiu sonor al lui – un adevărat univers. Cine se află în raza undelor sale participă la starea de exaltare şi răpire mereu şi neapărat provocată de orice clopot. Poe: *Clopote-şopote, Clopote-şopote / Clopote. Clopote. Clopote. Clopote.* Forţa mîngîietoare pătrunde şi în celula 12 unde colegul meu şi cu mine trăim ca oameni nu ca vietăţi numai cînd nevăzuta biserică vecină ne trimite biruitorul mesaj al clopotelor ei.

Primul efect al încarcerării, accentuat de clopote: simţămîntul vinovăţiei. Cu toate că suntem aici în baza unor acuzaţii fanteziste, realizăm pe deplin o culpabilitate generală: faţă de noi înşine, de viaţă, de oameni. Suntem nevinovaţi în raport cu învinuirile ce ni se aduc însă, o!, cît de vinovaţi pentru tot restul! Ducem pe umeri, pe spinări, în suflet, păcatele lumii. Şi durerile animalelor: Markel, fratele stareţului Zossima: da, din Pricina păcatului nostru au ajuns să se mănînce între ele şi să fie vînate.

(În islamism tot omul e ţinut să fie, o dată în viaţă, hagiu. Dacă n-a fost, moştenitorului îi revine îndeplinirea obligaţiei. Dar nu numai Moştenitorul: oricine trebuie să facă pelerinajul sfmt în numele celor ce nu l-au făcut, fiecare răspunde pentru toţi.

Cam aşa şi noi).

Jilava, februarie 1962

Bruder Harald, în expunerea asupra vieţii şi operei lui Martin Luther, citează şi comentează esenţialele cuvinte rostite la Worms în 1517: *Hier stehe Ich; Ich kann nicht anders. Gott helfe mir. Amen*[32].

[32] „Aici stau. Nimic altceva nu pot. Dumnezeu să-mi ajute. Amin" (grm.).

Cuvinte de prinț. Altceva decît: „Ce era să fac? Am semnat”. (Raționamentul călugărului rebel e invers: de semnat nu semnez, ce-oi face oi vedea, Domnul cu mila).

Cînd trec seara, după stingere, de la tineta care e în capătul celulei-tunel şi străbat încăperea toată pînă la patul meu – potrivit dispoziției plutonierului Ungureanu e lîngă uşă – toți ceilalți sunt la locurile lor, culcați: rămîn ultimul pentru că nenorocitele mele de mațe mă silesc să prefer a nu fi grăbit. Trec aşadar ca în procesiune printre cele două rînduri de pregătiți pentru somn şi am grijă să urez noapte bună fiecăruia în parte. Mi se răspunde cu fervoare şi amabilitate şi mă simt fericit că mă bucur de simpatie şi că procedez aşa cum se cuvine.

Desigur, *ştiu* că procedez bine şi prin aceasta chiar suprim binele. Existențialiştii au aici dreptate: de vreme ce avem conştiința binelui pe care-l facem, conştiința îl compromite iremediabil. Conştiința e nimicitoare, exclude candoarea, săvîrşirea senină şi nevinovată a binelui. Ea spurcă orice acțiune elegantă.

Au şi totuşi n-au dreptate existențialiştii. Merg cam repede, prestidigitatori ce sunt. Conştiința spurcă, dar nu iremediabil. Nu suntem copii curați, nu suntem sfinți. Dar nici nu suntem – hodoronc-tronc – nişte nemernici, nişte *salauds.* Sfinți nu; desigur. Dar poate *the next best,* adică nişte impostori ai binelui.

Sfinții sunt limita. După ei însă vin eroii şi apoi seniorii şi-n urmă iată şontîcăiesc şi *îndrăzneții* binelui, cam ridicoli, cam gîfîitori, care nici ei nu-s de lepădat.

Ştim că facem binele – şi deci îl impurificăm – dar binele îl facem, nu răul. Nu avem parte de curăția sfinților, tot facem însă ceva care ne scoate din rîndurile ticăloşilor. Există cred între *les salauds* pe de o parte şi cei din celula treizeci şi patru (şi alți impostori ai binelui) pe de alta – o deosebire.

E aici, la treizeci şi patru, altceva, altceva decît zăduful unde se frămîntă fricoşii, turnătorii, învinşii. (Şi care mai întotdeauna se autocompătimesc şi smiorcăie: miorlăiții înfrîngerii şi trădării. Şi fuduli nevoie mare de cedarea lor: nu numai prostului nu-i sade bine dacă nu-i i fudul, nici mişelului). E ceva dealtfel uşor de recunoscut, ca un tonic, ca o culoare intensă. Noblețea şi cavalerismul nu sunt simple nostalgii, sunt din cu totul alt domeniu (ca şi creştinismul, pe care-l reflectă): al secretelor sau rețetelor de fericire.

– O fi hulă curată, dar am o teorie a mea, după care Cristos nu ne apare din Evanghelii numai ca blînd, bun, drept, fără de păcat, îndurător, puternic ş.a.m.d.

Din relatările *Evangheliilor* – fără excepție – ne apare şi înzestrat cu toate însuşirile minunate ale unui gentleman şi cavaler.

Mai întîi că stă la uşă şi bate; e discret. Apoi că are încredere în oameni, nu-i bănuitor. Şi încrederea e prima calitate a boierului şi cavalerului, bănuiala fiind, dimpotrivă, trăsătura fundamentală a şmecherului. Gentlemanul e cel care – pînă la dirimanta probă contrară – are încredere în oricine şi nici nu se grăbeşte, avid, să dea crezare defăimărilor strecurate pe seama unui prieten al său. La şmecheri şi la jigodii reacţia numărul unu e întotdeauna bănuiala, iar neasemuita satisfacţie – putinţa de a şti că semenul lor e tot atît de întinat ca şi ei.

Mai departe. Cristos iartă uşor şi pe deplin. Şmecherul nu iartă niciodată, ori dacă se înduplecă (fără ca să ierte), o face greu, în silă, cu ţîrîita. Pe cînd Domnul: „Nici eu nu te osîndesc. Mergi şi nu mai păcătui". *Nici eu nu te osîndesc...*

E oricînd gata să vină în ajutor, atîta aşteaptă. Îi e milă. Pe văduva din Nain, pe orbi, pe femeia gîrbovă, îi milostiveşte fără ca ei să fi cerut ceva. Ştie să-şi gradeze aprecierea, dă fiecăruia ce-i al său. Hananeancei, care a dat dovadă de stăruinţă şi *curaj,* îi spune mai mult decît altora pe care-i izbăveşte, întrebuinţează o formulă complementară: *O,* femeie! *mare* îţi este credinţa. (Numai ei; numai ei şi exclamativul *O!* şi calificativul *mare!*).

E mereu – şi cu osebire de grijuliu asupra acestui punct – atent şi politicos; *prietene* îi spune lui Iuda. Niciodată o insultă ori o vorbă dispreţuitoare faţă de păcătos. Nu se vede din nici un text vreun moralism înţepat, vreo pudoare de comandă. Şi nici o condiţie prealabilă pusă păcătoşilor, nici o discriminare: Pe cel ce vine la mine nu-l voi scoate afară. Fiului risipitor îi iese în cale (*şi încă departe fiind...*). Iar ori de cîte ori dă, dă, din belşug, mai mult decît s-ar cuveni, boiereşte. (Ce poate fi mai străin de contabila meschinărie şi fariseic drămuita socoteală, şi mai bună dovadă de mărinimie, decît aceste cuvinte de la *Ioan* 3,34: „Căci Dumnezeu nu dă duhul cu măsură"?) Gospodărească, nu, cuvîntul e prea frumos, administrativa îngrijorare a lui Iuda pentru banii cheltuiţi pe mir arată, pe de o parte, că vînzătorul era lipsit de simţul dărniciei, iar pe de alta că Domnul de la sine trecea – boiereşte – peste orice calcul şi avariţie (fie ele sulemenite în opere de binefacere şi patronaj) pentru a gusta bucuria de a *risipi* (care-i tot una cu a jertfi) în clipe de înălţare sufletească. Şi acesta este un gest de nobil, nobilul fiind oricînd în stare să-şi sacrifice viaţa sau să-şi spulbere averea. (Nobilul îşi va da uneori viaţa în duel pentru motive mundane ori îşi va pierde averea la cărţi – dar purtările lui, ca tot ce-i pămîntesc, nu-s decît stîngace imitaţie a virtuţilor mărinimoase: dragostea trupească nu-i oare şi ea biată contrafacere a dragostei divine?).

Încredere în oameni, curaj, detaşare, bunăvoinţă către cei năpăstuiţi de pe urma cărora nu te poţi alege cu nici un folos (bolnavi, străini, întemniţaţi), un simţ sigur al măreţiei, predispoziţia pentru iertare, dispreţul faţă de prudenţi şi agonisitori: toate sunt trăsături ale gentlemanului şi cavalerului.

Pe toți oamenii îi îmbie să se recunoască drept ceea ce sunt cu adevărat: nişte fii ai Tatălui, ai stăpînului. Din acest punct de vedere cartea cea mai apropiată de *Evanghelii* este *Don Quijote,* de vreme ce şi cavalerul din La Mancha le spune celor din circiumă că sunt castelani fără s-o ştie şi le cere să se şi poarte ca nişte nobili ce sunt.

Prințul Mîşchin, cînd fapta lui Ganca nu se deosebeşte de a unui mojic şi a unui cămătar, cum reacționează? Îi e milă şi ruşine de cel care şi-a uitat (în mînie şi-n setea de bani) titlul de copil al lui Dumnezeu.

– Situația de creştin e tot una cu statutul de aristocrat.

De ce? Pentru că îşi are temeiul în cele mai „senioriale" însuşiri: libertatea şi încrederea (credința).

Ce este nobilul, feudalul? Mai presus de orice un om liber.

Ce înseamnă credința? încredere în Domnul, *deşi* lumea e rea, în *ciuda* nedreptății, *în pofida* josniciei, *cu toate că* de pretutindeni nu vin decît semnale negative.

Cuvintele lui Tolstoi (în *Anna Karenina,* scena alegerii mareşalului nobilimii din gubernie): „D-aia suntem nobili, ca să avem încredere".

BUGHI MAMBO RAG

Locuitorii din Bensangon ştiți cum se numesc? Dar din Charleville? Şi din Monaco?... Nu pentru că i-am fost ministru, dar să ştiți că Ferdinand n-a fost nătîngul drept care ați vrut dumneavoastră să-l dați. A fost un botanist de seamă, un bun poliglot, cunoştea ebraica, era teolog și numismat... Cred că la Einsiedeln, da, Fecioara neagră e la mînăstirea din Einsiedeln... bisotins îi cheamă, iar cei din Charleville, carolopolitains; din Monaco, monegaşti... da, îi plăceau țigăncile. E în Baudelaire: *Horloge! dieu sinistre, effrayant, impassible...* veți recunoaşte că n-a fost prostul inventat de dumneavoastră; cu ofițerii de ordonanță se purta generos: iacă, povestea fratele meu: fiecare primea o țigară de foi şi un pol de aur... Ei, văd că nu ştiți, prihor în engleză e *robin*, iar pitulicea e *wren*, dar să te vedem pe dumneata dacă ştii mesteacăn pe franțuzeşte... Şi Măria, cît ați fost de nedrepți cu ea. Îi spune Marcellus lui Demetrios...

1966

În L'*Otage*, Claudel afirmă un lucru deosebit de important, pe care toată experiența vieții şi spectacolul lumii de la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial încoace ni-l confirmă, sfredelitor.

„Să vedem, îi zice Coufontaine lui Turelure, ce va să iasă cînd lumea afecțiunii şi încrederii va fi înlocuită cu lumea concurenței".

Se prea poate ca şi în lumea veche mîngîietoarele cuvinte *afecțiune* şi *încredere* să fi sfîrşit prin a se goli de conținut, să fi ajuns formale ca atîtea altele. Dar de văzut am văzut noi ce înseamnă o lume întemeiată numai pe concurență, lumea căreia urmaşa ei dialectică i-a pus capac venind cu noile ei temeiuri: ura, invidia şi bănuiala.

Marea taină a tuturor nenorocirilor: bănuiala. Otrava, neghina, pîrjolul.

Nu degeaba e pentru Bergson timpul aducător de nebănuite surprize, iar evoluția e creatoare.

Dovadă: cine s-a gîndit în primii ani ai veacului că acestea vor fi problemele noastre de căpetenie: frica, bănuiala generalizată, şmecheria atotputernică? Iată că totuşi sunt. Pentru noi, futilitățile – cum numeşte Camus problema pusă de Copernic şi Galileu, heliocentrismul ori geocentrismul – sunt gravele şi naivele preocupări de la începutul secolului XX: progresul, răspîndirea democrației libere, ştiința binefăcătoare.

Avem, noi, alte griji.

Şi printre ele chinuitoarea problemă a bănuielii prefăcută în boală endemică.

(Duhamel se întreba prin 1928 de ce durează atît de mult o masă la un restaurant din Moscova; şi se mira aflînd motivul: efectuarea operațiilor de înregistrare şi control contabil pentru fiecare fel de mîncare. în cea mai apreciabilă măsură aceasta e şi cauza încetinelii şi scumpetei în sistemul economic socialist).

Pentru creştinism bănuiala e un păcat grav şi oribil. Pentru creştinism încrederea e calea morală a generării de persoane. Numai omul îşi făureşte semenii proporțional cu încrederea pe care le-o acordă şi le-o dovedeşte. Neîncrederea e ucigătoare ca şi pruncuciderea; desființează ca om pe cel [asupra] căruia este manifestată. Omul însuşi, făurit de Dumnezeu, îşi transformă pe aproapele său în persoană – printr-un act creator secund – datorită încrederii pe care i-o arată (Claudel).

Dînd nume animalelor, potrivit poruncii dumnezeeşti, omul le rânduieşte în cuprinsul creației; purtînd aproapelui dragoste şi acordîndu-i încredere, face din el o Persoană, altceva decît un individ.

Iată pentru ce bănuiala este atît de nocivă. Din persoană omenească ea îl transformă pe cel bănuit în – în ce? Nu în brută, ar fi prea bine, ci în ceva nespus mai tăcător de rău, în făptura cea mai abjectă, mai pernicioasă, mai cancerigenă ce poate fi – în şmecher.

Corolar:cînd însă ne formăm convingerea că un individ ori un grup de indivizi intră sub calificarea de ticălos ori ticăloşi, altul e procedeul (tot creştin): neîntîrziata, neşovăitoarea luare de măsuri – stîrpirea.

BUGHI MAMBO RAG

... Era pasională, ce-i drept e drept. Dar şi cît era de frumoasă şi de măreaţă... şi cît îi datorează România Mare nu mai ştie nimeni... Da, Stere şi Marghiloman erau oameni subţiri şi inteligenţi, dar să ştii că adevăraţii eroi au fost dincolo, au fost mămăligarii şi idealiştii conduşi de nătîngul dumneavoastră Ferdinand şi de stricata dumneavoastră de Măria... Stilului lui Rimbaud ştii cum îi zice? dar al lui Giraudoux? Campania franceză în Italia contra Austriecilor, în 1859? Prin armistiţiul de la Villafranca şi pacea de la Zürich... Da, *bouleau*, asta era uşor, arţarul e însă cum e?... O clipă n-a pierdut curajul, nădejdea... tot timpul, şi apoi la Paris la tratativele de pace – cine, de nu ea?...

– Texte biblice referitoare la teza: creştinismul este o religie a curajului:

– de nenumărate ori îndemnul christic: *îndrăzneşte*fiule, *îndrăzneşte* fiică (*Matei* 9, 2, 9, 22; *Marcu* 10, 49; *Luca* 8, 48), *îndrăzniţi* (*Marcu* 6, 50; *Ioan* 16, 33);

– încurajările *Nu te Teme* (*Marcu* 5, 36; *Luca* 1, 13; 1, 30; 5, 10; 8, 50), *Nu vă temeţi* (*Macru* 6, 50; *Luca* 2, 10; 12, 7; 24, 36; *Ioan* 6, 20), *Nu vă înspăimîntaţi* (*Marcu* 16, 6);

– pe lista celor sortiţi iezerului de foc, cine figurează primii? *Fricoşii* (Apoc. 21, 8); şi certarea: Pentru ce sunteţi fricoşi? (Marcu 4, 40);

– şi mai ales dezvăluirea marelui secret: „împărăţia cerurilor se ia prin stăruinţă, şi cei ce se silesc pun mîna pe ea" (*Matei* 11, 12);

(În alte versiuni: se ia cu *năvală şi năvălitorii* pun mîna pe ea. Biblia engleză veche vorbeşte de *violenţă* şi *oameni violenţi,* cea nouă afirmă că e *siluită* şi *luată cu forţa.* La forţă se referă şi francezii. Germanii dau echivalentul *Gewalt,* dar în continuare întrebuinţează un verb compus mai expresiv: *reisen es weg*).

Creştinul este cel căruia Dumnezeu nu i-a dat duhul temerii (2*Tim* 1,7) şi poate duce *războiul nevăzut* (Nicodim Aghioritul); e bun *ostaş* al lui Cristos Isus (2*Tim* 2,3) *încins* cu adevărul, îmbrăcat cu *platoşa* dreptăţii, *coiful* mîntuirii, *sabia* Duhului.

O religie mărturisită prin curajul fizic al martirilor (*Fil* 1,28-30: *Fără să vă înfricoşaţi* întru nimic... căci vouă vi s-a dăruit... nu numai să credeţi întru el, ci să pătimiţi întru el, ducînd aceeaşi *luptă*...).

Ce zice Pavel? *Nu mă voi teme!* (*Evr* 13,6) Dar Ioan? *În iubire nu este frică ci iubirea adevărată alungă frica* (*1In* 4,18).

– Dreptul constituțional a fost din facultate materia mea preferată. Nesățios şi doritor de a merge de-a dreptul la esențe, m-am întrebat care e taina finală a disciplinei îndrăgite de la început. (M-au ajutat mult să mă îndrăgostesc: Manole, a cărui teorie era că dacă nu putem trăi în camera lorzilor şi printre capete încoronate şi oamenii mari ai istoriei, măcar să ne apropiem de ei prin dreptul constituțional; şi I. V. Gruia, profesorul meu de drept public din anul întîi, căruia aveam să-i răspund şi să-l răsplătesc în 1945 cu o atît de urîtă purtare).

Orice ştiință are taina ei de bază, ce poate fi surprinsă în momente de criză. A dreptului constituțional, abia după anii de închisoare şi după botez ajung să înțeleg că e curajul fizic în fața morții.

Dreptul constituțional – oricît de savante ar fi celelalte definiții – cred că e ştiința garantării libertății. (Definiție arbitrară? Arbitrare sunt şi axiomele). Şi libertatea nu o poate garanta *pînă la urmă* nici o lege, nici o constituție, nici o curte de justiție, nici un procedeu juridic. Curtea de justiție constituțională de la Karlsruhe, închipuită de spiritul juridic german (altul decît al lui Ihering pentru care dreptul nu era numai ştiința înaltă ci şi putere vie), s-a dovedit în 1932 o amăgire. Procedura mexicană de *amparo,* care a sedus pe ațâți jurişti, e şi ea o tencuială. (Ce dovadă niai bună decît că aparține unei țări în care s-a dat următorul decret prezidențial: Art. 1 – Nimeni nu poate fi general dacă n-a fost în prealabil soldat cel puțin un an. Art. 2 - Ministrul nostru secretar de stat la Război este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a prezentului decret). Dar înalta Curte franceză de Casație a putut ea împiedica lovitura de stat de la 2 Decembrie 1851?

Şi lucrurile nu se pot petrece altfel cu orice constituție, procedură sau curte de justiție. Nu se poate, fiindcă există experiența Michelson-Morley.

Experiența fizicienilor Michelson şi Morley a dovedit în chip hotărît că dinlăuntrul unui sistem închis nu se pot face observații asupra mişcărilor absolute ale acelui sistem deoarece observatorul, aflîndu-se şi el în interiorul sistemului, e prins, deci antrenat, în mişcarea absolută a acestuia. Aşadar, nu poate „ieşi" dintr-însul ca să-l observe „din afară" şi să emită constatări obiective cu valoare ne-relativă.

În domeniul dreptului public lucrurile se petrec aidoma. Fiecare ordine politică îşi are un „an zero" al ei; de la care începe şi respectivul sistem legal. O instanță judecătorească făurită în cadrul unei orînduiri politice nu are putința de a „ieşi" din sistemul juridic creat de ordinea politică şi de a se suprapune acesteia pentru a o sancționa cu autoritatea ei de simplă creatură. Controlul juridic al constituționalității legilor nu poate funcționa decît de la anul zero pînă la următorul an zero, niciodată n-a ştiut să

împiedice ivirea unei noi ere politice: piere odată cu toată seria matematică ajunsă la limita ei. O curte de casație şi justiție ține de sistemul juridic respectiv, închis ca o galaxie. Ea poate aprecia valabilitatea legilor obişnuite ale orînduirii din punctul de vedere al conformării lor cu principiile regimului, dar îi este tot atît de imposibil să înfrîngă axiomele regimului pe cît îi este observatorului să constate mişcarea absolută a sistemului din care face parte şi care-l poartă cu el.

Ce rămîne pînă la urmă pentru asigurarea libertății? Care e chezaşul sigur? Numai unul: curajul fizic al indivizilor. Şi regina Victoria şi regele Eduard VII – dați drept pilde de monarhi constituționali – au încercat să înlăture din funcția de prim-ministru persoane pe care nu le agreau. Solidaritatea de nezdruncinat a partidelor politice i-a pus, cu multă politeță, în poziție de şah-mat.

Acestea au fost cazuri cînd se cerea numai fermitate. în altele, mai grave, garantul care nu dă greş este doar curajul fizic în fața morții. Aceasta e taina finală a dreptului constituțional, spre care m-au dus Manole şi I. V. Gruia, şi mi-a confirmat-o, tîrziu, credința creştină.

Marile spirite au aflat adevărul acesta (elementar, se cere însă atenție de mult. Spre pildă:

Descartes: Toate greutățile provin din faptul că-ți lipseşte curajul.

Henry de Montherlant: Curaj! Ne întoarcem mereu la cuvântul acesta: curaj!
Saint-Just: împrejurările nu sunt dificile decît pentru cei ce se dau înapoi în fața mormîntului lor.

Fr. Rauh: Oricare ar fi morala socială, nu trebuie oare să fii curajos?

Cui zice că iubeşte libertatea ar trebui să i se poată aplica vorbele pronunțate de o actriță franceză din secolul XVIII (Sophie Arnould) în prezența căreia un bătrîn general (nu auzea bine) repeta întrebător cuvîntul rostit de ea: cum? frică?... Actrița către un valet: adă repede un dicționar, am folosit un cuvînt de care domnul general n-a auzit.

Cel mai clar e însă Brice Parain, definitiv: Dacă vrem să fim liberi, nu trebuie să ne fie frică de a muri, asta-i tot.

(Corneille o fi fost grandilocvent şi melodramatic, dar drept constituțional ştia).

– Deviza revoluției franceze (rămasă şi a republicii), aşa cum o cunoaşte astăzi lumea (libertate, egalitate, fraternitate) este falsă şi trunchiată. Deviza integrală a revoluției era alta – şi deosebirea este ca de la cer la pămînt: libertate, egalitate, fraternitate *sau moarte.*

Cele două cuvinte escamotate reprezintă deplorabila mutație intervenită de la curaj şi un sentiment tragic şi eroic al existenței la birocratica formulare a unui vag principiu de dragul căruia nimeni nu-i gata să-şi pună pielea la saramură. Drumul, zice Péguy, e mereu de la mistică la politică.

Libertate, egalitate, fraternitate este o simplă lozincă, iar revoluția franceză a fost o catastrofă; *libertate, egalitate, fraternitate sau moarte* este însă cu totul şi cu totul altceva, un *ganz-anders* barthian: e o hotărîre în fața căreia orice adversar se înclină, admirativ, cu deosebit respect.

– Se poate să fie scepticii mai eleganți şi mai atrăgători decît *„fanaticii"* dar cînd izbucneşte ciuma la Bordeaux, primarul – pe nume Michel Eyquem de Montaigne – *pleacă* din oraş; la Milano, în 1576, în aceeaşi situație şi cam în aceeaşi perioadă, arhiepiscopul, Sf. Carol Boromeu, *vine* degrabă înapoi din călătorie.

În anii noştri se rîde - influența hotărîtoare e a şmecherilor – de cei ce merg la moarte. A protestat împotriva intelectualilor contaminați de șmecheri un român, Eugen Ionescu. (Folosind prilejul filmului regizat de T. Richardson despre războiul din Crimeia şi inutila şarjă de la Balaclava). Le răspunsese mai de mult un alt Român, un poet, Ion Barbu, care a înțeles ce e jertfa şi cît de curat poate luci tăişul scos din teacă – *le sabre au clair* – pentru a sluji dreptatea:

Spălări împrăştiate? Înnoiți
Arginturile mai botezătoare
Şi inima călăilor – spuziți
De dreaptă ziua-aceasta suitoare.

Experiența Michelson-Morley mai poate folosi la ceva. La rezolvarea marii probleme: de vreme ce Dumnezeu e dincolo de bine şi rău, înseamnă că nu există nici binele nici răul şi că facerea binelui devine o simplă iluzie, o inutilă obsesie.

Că Dumnezeu stă dincolo de noțiunile noastre de bine şi rău nu încape îndoială. O spune categoric un atît de mare teolog ca Meister Eckhart, o spune întreaga teologie apofatică. (Dumnezeu nu poate fi definit pe bază de atribute pozitive, ci numai pe cale negativă: nu e bun, nu e rău, nu e mare...), dar mai ales o spune însuşi Mîntuitorul: „Că el face să răsară soarele peste cei răi şi peste cei buni şi trimite ploaie peste cei drepți şi peste cei nedrepți". *Matei* 5,45; *id Luca* 6, 35: „Că El este bun cu cei nemulțumitori şi răi").

Răspunsul la întrebarea de ce – în aceste condiții – mai are rost să făptuim binele ni-l dă tot experiența Michelson-Morley. Suntem părți ale unui sistem închis de unde nu putem face observații absolute asupra temeiurilor morale ale universului. Nu suntem în situație de Dumnezeu, ci în situație de om,

care de fapt nici nu poate *şti* nimic. Cine spune că ştie se înşeală, îi vădeşte experiența Michelson-Morley. Putem junele mărunțişuri, unele *fleacuri,* că suma unghiurilor unui triunghi este egală cu o sută optzeci de grade, că inima are două atrii şi două ventricule, că, pe scara internațională, de la gradul şase în sus cutremurele sunt pustiitoare... şi altele la fel. Marile adevăruri absolute însă nu le putem şti din cauza experienței Michelson-Morley: suntem înlăuntrul sistemului, nu putem nici face constatări absolute, nici avea *certitudini.* Ce putem avea? Doar intuiții, bănuieli, credințe.

Putem doar *crede,* cînd e vorba de lucruri serioase.

Şi *credem* că în sistemul acesta închis în care ne aflăm singura cale pe care ne putem apropia de absolutul Dumnezeu (cel ce nu e nici bun nici rău) este calea binelui.

E o credință intuitivă, incertă, relativă, strict empirică, naivă, copilăroasă. Şi e singura.

De ce totuşi o primim?

Pentru că binele (şi numai binele) ne învață a săvîrşi Cristos în care credem şi care e Mijlocitorul nostru cu absolutul Tată situat dincolo de bine şi rău; care, cînd sa întrupat, a mers numai pe calea binelui. Şi pentru încă un motiv: experiența noastră existențială ne dovedeşte că *numai* cînd facem binele dobîndim ceva ce răii nu pot avea: liniştea şi pacea – bunurile supreme.

(Nu *ştiu* că-i aşa. *Cred*că-i aşa şi *constat* – experimental – că aşa e).

Dumnezeu nu e bun sau rău, dar *aici,* în situația noastră relativă, în sistemul nostru închis, dominat cu exclusivitate de rezultatele experienței menționate, pentru noi care nu putem avea cunoştințe absolute, *aici* şi *pentru noi*, provizoriu şi relativist, *singura* cale dătătoare de linişte şi pace şi de acces la Cristos (care pe acest pămînt, cît a stat pe el, n-a făcut decît binele şi ne-a dat de înțeles că pînă una alta binele singur ne poate duce spre absolut) este a săvîrşirii binelui. Ni se cere, şi în această privință, smerenie; smerenia de a ne da seama că nu suntem în situația divinității, ci a făpturii. Dumnezeu poate fi dincolo de bine şi rău, *noi nu.*

– Al. Pal.: Tu toate le vezi teologic. Te-ai făcut teolog!

Eu: Desigur. Condiția umană e o condiție teologală. Asta e marea trăsătură specifică a omului: nici rîsul, nici lacrimile, nici minciuna, nici gîndirea pe categorii generale (Julian Huxley)... însuşirea specifică omului e gîndirea teologică.

– Ce a dus la instaurarea dictaturii în Germania? Laşitatea social-democraților şi a ministrului prusian de interne, Severing, care s-a lăsat dat afară din biroul său de şef al atotputernicei poliții a Berlinului de către doi inşi neidentificați şi prezența (constatată de la fereastră) a unui aşa-zis pluton militar în curtea clădirii ministeriale. Cedez în fața forței, a spus Severing cu emfază. De unde, ceda în fața neantului.

Ce a îngăduit republicanilor francezi să-l mateze pe foarte popularul şi puternicul general Boulanger? Curajul primului ministru Charles Floquet.

Pe lista eroilor mei preferați figurează la loc de mare cinste acest nume puțin cunoscut: al unui om care n-a fost decît un politician şi n-a ocupat decît prea puțin exaltanta funcție de ministru al republicii a treia. Dar erou a fost – şi ce *tip formidabil!*

Era preşedinte al Camerei cînd a venit țarul la Paris, pentru prima oară de la proclamarea Franței ca republică. I-au fost recomandați țarului înalții demnitari. Floquet i-a strigat de la obraz: „Trăiască Polonia, *domnule*!"

El, *țivilul,* n-a şovăit să-l provoace pe fercheşul general Boulanger la duel; şi nu numai că l-a provocat la duel, dar l-a şi provocat pe cavalerist ta un duel cu spada; şi nu numai că l-a provocat la un duel cu spada, dar s-a și priceput, țivilul, să-şi rănească adversarul.

(În asemenea condiții fireşte că e greu să dai jos guvernul legal).

A ştiut de asemeni să înfrunte şi, la nevoie, să dea peste nas. Celui ce ridică semeț glasul, îi răspunde cu glas şi mai ridicat, de sus. La vîrsta dumitale, strigă lui Boulanger, Napoleon murise. Dar ce nu face? Îl mută pe Boulanger în provincie, îl dă în judecata înaltei Curți, îl pune sub supraveghere, îl scoate la pensie, îl reformează pentru greşeli de serviciu. Cînd sufragiul universal îl retrimite pe general în Cameră, guvernul obține invalidarea alegerii. Ministrul de interne al lui Floquet, un anume Constans, nu-i decîtun polițist şi recurge la procedee lipsite de eleganta de omenie (îl amenință pe Boulanger cu arestarea, o îndeamnă pe amanta lui, Doamna de Bonnemain, să fugă în Belgia). Dar dacă generalul Boulanger nutreşte planuri care nu sunt conforme cu cea mai strictă legalitate, de ce ar fi guvernul stînjenit de ea? Arme egale, acesta-i principiul sfînt.

Severing şi social-democrații lui nici măcar n-au încercat sase opună. Argumentul lor e că orice încercare ar fi fost inutilă. Nu se ştie! Acțiunea stîrneşte întotdeauna noi serii de posibilități: eşti dator să *dai hazardului o şansă,* timpul şi probabilitatea nu sunt perfect previzibile – şi nici reacțiunea poporului față de conducători care nu se lasă călcați în picioare. Şi-apoi mai e şi cuvîntul acela hulit: onoarea.

Nu le sade bine oamenilor de stat să facă pe mironosițele sub cuvînt de strictă respectare a legalității (tocmai că n-o respectau, îngăduiau să fie terfelită) şi de resemnare în fața forței (aşa-zisei forțe) – teza lui Severing; ori sub cuvînt de creştinism (foarte greşit înțeles) – teza lordului Halifax. Oamenilor de stat le sade bine să apere instituțiile obşteşti şi ordinea publică încredințată lor de națiuni. Severing, măcar, nu pretindea că e creştin. Dar celălalt comitea grava şi ruşinoasa eroare de a confunda religia creştină cu imbecilitatea şi vinovata slăbiciune.

– Numai comunist nu sunt, dar cînd citesc că unul din miniştrii Comunei de la Paris, Delescluze, văzînd că situația e pierdută – 19 mai 1871 – îşi ia jobenul şi puşca şi se urcă pe baricadă unde e ucis, nu pot să nu încerc un fior şi să nu iau – măcar mintal! – poziția de „onor la erou" ca şi în fața Sfîntului Ioan Nepomuk care decît să divulge regelui Boemiei taina spovedaniei reginei mai bine primeşte a fi azvîrlit în apele Vltavei; ori în fața monseniorului Affre, arhiepiscopul Parisului, căzut şi el, în timpul sîngeroaselor ciocniri din iunie 1848, tot pe o baricadă. Ce căuta acolo? Ieşise din reşedința lui şi găsise un loc înalt de unde să încerce a-i împăca pe beligeranți. „Locul păstorului e lîngă turma sa" – cuvintele săpate pe mormîntul monseniorului Affre la catedrala Notre Dame –, de cînd el le-a *adeverit,* nu mai sunt o formulă, ci sunt o idee-forță, energie, *viață.* Prin *mărturisirealor* de către oameni, preceptele *Scripturii* participă de la esența Crucii denumită „dătătoare de viață" nu numai pentru că ne asigură nouă învierea din morți ci şi pentru că preface vorbele în fapte, cifrul în limbaj *clar,* tiparele în *forme structurate* vii, ideile şi principii în germeni. Sîngele e roditor; pătimitorul de pe cruce, oricine ar fi, suferă dar se bucură şi de un privilegiu: e auzit şi nu rămîne fără urmaşi.

Nu este nevoie să ai o simpatie deosebită pentru protestanți, dar cine poate spune că nu l-a mişcat, dacă a fost la Paris, monumentul lui Coligny pe care stă scris *A rămas neclintit ca unul care a văzut pe nevăzutul împărat?*

Toate-s bune şi frumoase pînă la adicătelea; atunci se dau cărțile pe față, atunci, cum grăieşte Pavel, nu se mai vede ca prin oglindă, în ghicituri; ci față către față; şi atunci rămîne numai acesta: curajul în fața morții. Restul, oameni buni şi frați bărbați, restul reprezintă cum spun contestatarii: nu cuvinte, ci vorbe; nu vorbe, ci palavre; nu palavre, ci lozinci.

BUGHI MAMBO RAG

Pluralul lui piuă? Pive, cu v... Pisicile ceacîre de culoare albă sunt toate surde, am avut eu una, o chema Mispuf... Vezi naționaliştii ăştia unguri, sunt zece, toți condamnați pentru naționalism, să ştii că nici unul nu ne vorbeşte... ca şi cum nici n-am exista... Cele mai bune hoteluri din lume sunt *Atlantic* la Hamburg, *Fontainebleau* la Miami unde *maître de bouche* e un mare aristocrat francez şi, la Taormina, fosta mînăstire transformată... *Nu te teme, turmă mică...* Singurul dintre ei care ne vorbeşte şi se poartă frumos şi are sentimente filoromâne e inginerul Bethlen, un conte... de, nu-i

de mirare, cînd te gîndeşti că în timp ce în Europa făcea ravagii războiul de treizeci de ani, război religios, strămoşul lui, Gabriel Bethlen, principe al Ardealului, proclama încă din 1620 libertatea de conştiinţă şi recunoaşterea tuturor confesiunilor... Georges, *mon ami*, poate ştii tu ce sunt acele *aristoloches* de care vorbeşte Gide în *Paludes*? Ce-or fi, dragă?...Sunt nişte plante agăţătoare. Grecii credeau că uşurează naşterile, de unde numele lor de la grecescul *lokhos*...

Mai 1950

Manole, venit ca niciodată într-un suflet, îmi aduce o ştire senzaţională: Marcel Avramescu a fost hirotonit şi funcţionează la biserica Albă. Să mergem, zice Manole, să-l vedem; îi vom spune „părinte".

Nu-l găsim pe noul preot la biserică.

– Dau însă eu de el, abia în 1953, cînd a fost transferat la biserica de Schitul Maicilor, într-un cartier mai periferic şi bătrînesc, într-un decor aşezămînt religios provincial din vremuri apuse.

Încep să merg des pe la preotul acum strict ortodox (fenomen à la Thomas Becket?), cu înfăţişare de sfînt pictat pe icoană de sticlă, cu gesturi hieratice, păr legat în coadă pe ceafă şi voce învăluită, ajunsă pînă la noi parcă dintr-o rafinată Tebaidă cu mijloace mecanice de transmisiune.

Teatru? Atunci teatru atît de perfect încît nu poate fi jucat decît după un text compus de actorul însuşi. La nivelul acesta sinceritatea şi artificialul s-ar confunda, aşa cum elementele îşi pierd însuşirile specifice şi prezintă comportamente nouă în apropiere de zero absolut.

Camera 18

Teoria chineză despre *ming,* expusă de dr.-ul Al-G. - cuvintele în sine nu înseamnă nimic de nu li se împlineşte conţinutul - aduce mult cu a lui Brice Parain: cuvintele sunt numai nişte făgăduinţe.

Nu ajunge să fii tată, după fire, ca să te poţi chema tată: mai şi trebuie să te porţi ca modelul în care se cuprind, arhetipal, calităţile legate de acest titlu. Şi tot astfel: fiul, ostaşul, învăţătorul, slujbaşul, cărturarul... (D-aia poate că se făcea deosebire în vechime între profesor şi cărturar.)

Cuvîntul e descriptiv şi virtual. Funcţionalitatea şi existenţa i asigurăm noi, behavoristic.

Gherla, septembrie 1963

Duhnind şi el a parfum ordinar (ca să nu-i trăsnească putoarea din celule se *împarfumează* cu toţii), „Coreeanul", unul din caralii buni, intră devreme în celulă şi întreabă care vrea să iasă la corvezi în curtea fabricii.

Ca „nesincer cu ancheta", ca purtător al etichetei „favorizare de legionari" şi ca distrofic, nu am fost scos pînă acum la nici o muncă.

Sunt nişte scînduri de cărat, explică binevoitor Coreeanul.

Propunerea constituie un eveniment excepţional. E un prilej ce nu trebuie scăpat, ieşim o mulţime.

Bine am făcut, în curînd împlinesc patru ani de celulă şi electricitate; lumina zilei şi cerului dau curţii banale şi murdare a fabricii un aspect feeric şi - din cauza unor vagonete care circulă transportînd cherestea -un aspect de magazin cu jucării, de Disneyland; *Zîna păpuşilor* de Bayer, *Ţara de dincolo de oglindă*! Îţi vine să zburzi, să cînţi, să te urci pe vagoane; petrecem o zi încîntătoare, mîncăm în aer liber, vorbim tare, rîdem, nu lipseşte mult ca să ne credem în excursie.

Mai e şi bucuria întâlnirii altor feţe; cad, în cursul dimineţii la o grămadă de scînduri, cu un necunoscut de la care aflu că e Vasile Vasilache, monahul, fostul stareţ de la Procov, fratele lui Haralambie pe care l-am cărat afară cu pătura din camera patruzeci şi patru.

Părintele Vasile ştie despre moartea fratelui său la infirmeria închisorii şi ascultă îngîndurat amănuntele pe care sunt în măsură să i le pot da. Ceva mai tîrziu, un alt deţinut venit să ne fie de ajutor, arată că e de la înalta trădare. într-o doară îl întreb dacă ştie ceva despre Gigi Tz.. pe care-l bănuiesc tot la înfiorătorul Piteşti. Îi vorbesc despre Gigi, artistul, omul... Deţinutul mă ascultă zîmbind uşor. Cînd am terminat panegiricul: Tz. e aici, la Gherla, în aceeaşi celulă cu el; n-a vrut să iasă la lucru fiindcă are de compus o poezie. (Gigi „scrie" mult în închisoare.)

Uluit şi emoţionat, îl rog pe tovarăşul de cameră al lui Gigi să-i spună acestuia să se ceară a doua zi la corvezi (Coreeanul ne înştiinţase pe drum că va fi de lucru în continuare) ca să ne putem vedea. Numele meu îi e cunoscut deţinutului; l-a auzit de la Gigi. (Arestarea lui în 1950 ne prinsese certaţi. A! orice arfi, un lucru e sigur: că de supărări şi certuri m-am lecuit pe veci).

Petrec restul zilei şi seara într-o stare de efervescenţă.

Primul lucru pe care-l aflu în faţa unui maldăr nou de scînduri de la omul meu de ieri: azi, la prima oră, Gigi a fost scos din cameră, graţiat.

Grațiat, după patrusprezece ani din cincisprezece cîți avea de făcut.

– Religia la liceul Spiru Haret am făcut-o cu preotul paroh al bisericii Silvestru – cartier burghez de semi-centru al capitalei –, un bărbat falnic, barbă mare roşcată, proprietar de vie bună, vechi şi statornic liberal, iubitor de vin negru vîrtos şi de bucate de soi şi mai cu seamă de sarmale. Ochiadele pe care le arunca femeilor, cu destulă discreție dealtfel, păreau a nu rămîne întotdeauna platonice.

M-a simpatizat; eram, din patru, singurul evreu care nu venise cu cerere de scutire şi certificat că urmează religia la rabin. Prin cursul superior (ne-a fost profesor în toate clasele) îi plăcea să declare: decît să văd ministru al cultelor pe un papistaş de-al lui Maniu, mai bine să-l văd pe un jidan de-al nostru, băiat de treabă, şi rostea numele meu.

Aveam mereu zece, spuneam Tatăl nostru şi mă închinam.

L-am iubit şi eu tare mult pe părintele Gheorghe Georgescu om simpatic, oricînd dispus s-o ia pe coarda sfătoşeniei, şi bun. O fi fost departe, foarte departe de modelul pastorului protestant ori clericului catolic, o fi săvîrşit şi păcate şi o fi avut slăbiciuni, dar preotul de mir nițel lumeț nu mi s-a părut niciodată – şi nici atunci, în copilărie, cînd suntem îndeobşte exigenți şi necruțători – un agent al vicleanului.

Preotul de mir în genul părintelui Georgescu - dealtfel credincios înflăcărat, isteț de gură, vorbitor ales, gata mereu să ierte şi surîdă, fără pic de acreală în sufletul lui lipsit de cotloane tenebroase reprezintă unul din stilurile posibile (dacă nu şi recomandabile) ale ortodoxiei; nu-i un îndreptar, însă nici nu sunt – iac-aşa în ciuda moraliştilor şi ca să le fac rîcă evaporatelor mirene şi prea cucernicilor mireni -, nu sunt pentru nimic în lume voitor să arunc cu piatra în el. (După cum nici de dragul zeloşilor sectanți nu confund Roma papală cu bîrlogul Curvei roşii şj sinagoga Satanei). Poate că în şirul lung de minuni prin care Dumnezeu m-a dus la credință – căci pentru fiecare (oricît de neînsemnat) drumul e plănuit cu o de necrezut amănunțită grijă – e la locul lui şi chipul acesta de preot care multora din puriştii de astăzi le pare scandalos. (Cu atît mai mult cu cît, har Domnului, nevoia lor de fanatism şi intransigență este amplu satisfăcută de puterile statale laice).

Ehei, copii dragi, lumea e mai complicată decît credeți voi.

– Treptele iertării.

Greşiților noştri le iertăm greu. Sau dacă iertăm, nu uităm. (Şi iertarea fără uitare e ca şi cum n-ar fi, bătătură fără cîine, gură fără dinți).

Ne iertăm şi mai greu pe noi înşine.

(Şi această ținere de minte otrăveşte. Spre a dobîndi pacea lăuntrică trebuie să ajungem, prin căință, dincolo de căință: la a ne ierta).

Cel mai greu ne vine a ierta pe cei cărora le-am greşit. (Cine ajunge să poată ierta pe cel față de care a greşit, cu adevărat izbuteşte un lucru greu, cu adevărat bate un record).

Neiertarea de sine are un caracter mai grav decît s-ar zice: înseamnă neîncredere în bunătatea lui Dumnezeu, dovada încăpățînatei şi contabilei noastre răutăți. E şi cazul lui Iuda, care n-a crezut nici în *puterea* lui Cristos (că-l poate ierta) şi nici în *bunătatea* lui Cristos (că *vrea* să-l ierte).

Cînd Francezii spun *Dieu a créé l'homme à son image qui le lui a bien rendu*[33] trăsătura aceasta a făpturii au avut-o desigur în vedere, specifică lui Iuda. Celui care ne-a creat după chipul şi asemănarea Sa îi plătim cu aceeaşi monedă, închipuindu-ni-L după chipul şi asemănarea noastră: atît de răi şi neiertători încît nu ne vine a crede că Dumnezeu poate ierta cu desăvîrşire orice. Nu! Nu putem gîndi o putere, oricît de atotputernică în domeniul fizic (minunile materiale cele mai fantastice le admitem), în stare să facă lucrul acesta de neconceput: să ierte.

Pe de altă parte, întocmai ca domnul Perrichon (poartă pică celui care l-a scos din prăpastie, îl adoră pe cel pe care, cică, l-a scos el prăpastie), îi iubim foarte puțin pe cei care ne-au scăpat dintr-o scîrbă, o belea; îi iubim însă, cu drag, pe cei cărora am avut prilejul să le venim în ajutor, să le dovedim puterea şi mărinimia noastră.

Gherla

Mi se descriu, în aceeaşi zi, două scene care nădăjduiesc să-mi rămînă întipărite în minte cîte zile voi trăi.

Prima, relatată de doctorul Răileanu: profesorul Paulescu, înainte de a-şi începe cursul, rostea întotdeauna Tatăl nostru.

A doua, evocată de admirabilul învățător Nicolae Druică:

Tatăl lui Vasile Pârvan, învățător şi el, care supraveghează îndeaproape educația fiului său, venea să asiste la prelegerile universitare ale celui care nu-i înşelase aşteptările. Se aşeza pe o bancă din fundul amfiteatrului şi se ridica odată cu studenții la intrarea profesorului. Apoi se aşeza şi-i făcea semn băiatului că poate lua loc şi el şi începe a preda. Abia atunci şedea Pârvan şi după el toți cei din aulă.

BUGI MAMBO RAG

[33] „Dumnezeu a creat omul după chipul său, care i-a bineplăcut acestuia" (fr.).

...Există o fotografie extraordinară a lui Proust, către sfîrşit: e în picioare, poartă haine negre şi guler scrobit înalt, stă ţeapăn, cu bastonul şi pălăria în mîna dreaptă, ca la paradă; pălăria e întoarsă cu fundul spre aparatul fotografic şi se vede clar marca de fabricaţie a pălărierului: o dublă coroană... La Trebia, în 218, romanii au pierdut fiindcă au fost siliţi să lupte înghemţaţi de frig după ce traversaseră rîul... Păi să le numărăm din nou, Thalia şiMelpomena două, Euterpe şi Terpsihore patru, ă, Clio cinci, aşa, Urania şase... ă... Se mai poate cineva îndoi de sens? Autorul, ajuns în pragul terminării operei, e liniştit şi drept răsplată se înnobilează; coroana din pălărie arată că a priceput: că o oarecare neştiută şi dreaptă forţă l-a făcut, în sfîrşit, conte de Illiers... La Trasimene, în 217, s-a aplicat metoda atragerii inamicului la loc strimt... A, ă... da... Erato, şapte... La Canale, în 216, Romanii au menţinut o adîncime inutilă, iar Hanibal a folosit vîn tul regional, aşezîndu-şi trupele cu spatele la vînt în vreme ce Romanii luptau cu vîn tul în faţă şi erau orbiţi de praf şi soare... Şapte, da...

3 Noiemhrie 1955

Ana m-a reţinut, după ce şi-au luat rămas bun ceilalţi oaspeţi (în seara aceasta mai puţini). Mi-a vorbit îndelung. Mihai ne-a ascultat, pe gînduri, tăcut. Ana mi-a arătat că de vreme ce simt dorinţa de a mă boteza nu are rost să aştept.

Plec, aproape fără să fi scos vreun cuvînt; nehotărît, încurcat. E şi foarte tîrziu. Mihai mă petrece pînă la poartă; primesc sfatul de a nu mai spune pseudo-Denis, ci Sfîntul Dionisie Areopagitul. Prea multe lecturi catolice franţuzeşti.

La securitate, iulie 1961

Somn întrerupt de coşmaruri. Sunt mai întîi trezit de gardian pentru că am strigat în somn. Apoi, de cîteva ori, pentru că dorm cu faţa la perete ori cu mîinile sub pătură.

Întrebări. Aduceri aminte.

Se poate rezista la anchetă? Recunoaşterea totală şi valul de mărturisiri sunt absolut inevitabile?

Groasele volume publicate de ministerul sovietic al justiţiei în 1937-l939. Procesele „dreptei şi trotchiştilor". Îndelung citite, îndelung discutate cu Manole. Recunosc toţi vechii complotişti ai insurecţiei, toată elita revoluţionară. Există şi un fel de soluţie de compromis, tenebroasă: Radek. Formulele ceremoniale; uşierul: Tribunalul, vă rog să vă ridicaţi în picioare. Grija aceasta de repetare a formulelor spre a crea o atmosferă de obiectivitate. Şi nici o probă materială, absolut nici una, nimic concret, un document, o armă, ceva... Numai vorbe. Chiar ca în *Hamlet:* vorbe, vorbe, vorbe... Iar dacă la spovedanie păcătosul poate spune: acestea şi mai rău

decît acestea am făcut, la tribunal impresia e de fals. Şi foarte lungile introduceri ale avocaților care întîi se apără pe ei înşişi, precizind că apar în numele acuzaților numai ca auxiliari ai justiției. Nu e o dezbatere, ci un ceremonial, un oratoriu unde fiecare îşi joacă rolul şi-şi cîntă partea în vederea realizării melodice de ansamblu. Troțchi: *supra*-bandit. Ceilalți sunt numai bandiți. Acest *supra* e în plus suspect. Iar calificativul *viperă lubrico-troțchistă* contrastează cu obiectiva politeță, cu uşierul, cu deosebitul respect pentru amănuntele nesemnificative: vîrful cozii lupului costumat în bunicuță.

Londra 1937

Ca să ajung la adresa dată de Nuți L. a trebuit să rătăcesc printr-un lung sir de cercuri concentrice: străzi aidoma, numai vilişoare, grădinițe, felinare tip *Belisha beacons* – bătute de ploaia şi vîntul care de trei zile au luat în stăpînire oraşul.

Pe străzi, spre seară nu văd pe nimeni, numai vînt, ploaie şi felinare, dezolarea îmi pătrunde în oase, astfel încît modesta cameră în care o găsesc pe Nuți mi se pare un liman: în vatră luceşte purpuriu un foc electric, lampa de lîngă fotoliu are un abajur verde, pe măsuță atrag privirea ceştile de ceai. Contrastul între confortul britanic întemeiat pe elemente simple (căldură, apă, lumină temperată, un elixir: frunzele de ceai, sticluța de rom) şi tomnatecul peisaj de afară e atît de izbitor încît nu pot să nu încerc un simțămînt de înduioşare. Nu cumva în esența ei viața aşa şi este: ca o pădure sălbatică bîntuită de jivine, plină de hîrtoape şi capcane, scuturată de fulgere şi rafale de ploaie şi, la margine, o singură căsuță luminată şi caldă, de unde locatarii vor trebui să iasă cu toții înainte de implacabilii zori?

Deocamdată în odaie totul e simplu şi vremelnic, dulce şi blînd. Nuți toarnă ceaiul în ceşti, radiatorul ține locul tradiționalilor buşteni şi ne încălzeşte de ajuns; pe o tigăiță apar ouă, ochiuri. Biată luptă omenească împotriva naturii şi realității, luptă în care Englezii îs meşteri. Cît îmi doresc să mă pot afunda în salvatorul confort, să uit de vrăjmaşa pădure care stă şi aşteaptă şi ne împresoară. Cine a sădit-o, Dumnezeu? Ori Dumnezeu e constructorul vilei de pe lizieră? Sfinte Chestertone, roagă-te pentru noi. (După Sfinte Socrate, roagă-te pentru noi al lui Erasmus).

– Se poate rezista?

Avocatul D. P. Experiență de apărător în numeroase procese politice. Desprindea (1957) puncte neclare din chiar datele proceselor-verbale. I se părea că poate desluşi unele microsemnale. Pe un proces-verbal erau trecute data interogatoriului şi ora la care începuse. I se punea învinuitului o simplă şi aparent destul de anodină întrebare: cum trebuie calificată purtarea funcționarului de stat care vorbeşte fără de controlată reticență cu prietenii săi despre chestiuni interesînd statul? (Soluția cimiliturii: *trebuie calificată*

ca infracțională şi trădătoare). În dreptul orei de încheiere a interogatoriului, o cifră de mirare: reieşea că învinuitul fusese reținut ta anchetă optsprezece ore. Răspunsul nu era mulțumitor.

A doua zi, aceeaşi întrebare. Acum interogatoriul ia sfîrşit după cinci minute, răspunsul dat fiind cel corect. Explicația, singura posibilă: în răstimp se aplicase alt mod de a proceda.

Avocații - şi asta îl apasă pe D. P. care posedă stofă de avocat - su$_n$t închişi în dosar: nu pot pleda altfel decît în cuprinsul declarațiilor din dosar considerate definitive şi universal valabile. Ca un om de ştiință căruia i s-ar interzice să pună în discuție principiile chiar dacă experiența le contrazice. Să *citim în Aristotel pentru a şti dacă untdelemnul îngheață iarna sau nu.* Concluzia noii scolastici: avocatul nu mai e un apărător, un intercesor, e un figurant.

În camera 18, X. deducea: nu se poate niciodată evita condamnarea. Unele recunoaşteri pot fi însă evitate. Se cere numai nițică stăpînire de sine, nițel curaj. Şi mai ales o desăvîrşită neîncredere. (Regula: nelimitată încredere în oameni, ca persoane create de Dumnezeu şi absolută neîncredere în tatăl minciunii şi urmaşii lui).

Celălalt a mărturisit totul. Ştim totul dar vrem să auzim adevărul şi din gura ta. Dacă eşti sincer alta-ți va fi situația. Fii sincer.

X.: nu fiți sinceri! (Sfat bun mai cu seamă pentru intelectuali, oameni sensibili uşor atraşi de magia acestui nobil cuvînt.) Nu fiți sinceri. Mai presus de orice. *This above all.* Şi negați mereu, aveți tot timpul să vorbiți dacă şi cînd veți fi torturați. Nu vă pripiți. E vreme berechet, slavă Domnului. Şi cînd e în joc un lucru ştiut numai în doi, țineți-vă pe linia tăgăduirii: dați-i celuilalt posibilitatea să hotărască el, e doar secretul lui.

BUGHI MAMBO RAG

...Noi, domnule general, am mai apucat Bucureştiul cu grădini şi cu olteni..., şi curți cu globuri colorate, erau oribile dar îşi aveau şi ele farmecul lor, şi se mînca în curte, ca la țară, sub copacul cel mai gros... Cele mai bune creații în proză ale literaturii româneşti, domnule profesor... A mînca din primăvară pînă-n toamnă sub nuc era, aş zice eu, ceva de care puține popoare au parte, o fericire care intră în corola de minuni ale lumii, ierte-mă Blaga ori duhul lui Blaga dacă bietul de el o fi murit... Primele mărci de automobile? Stai să vedem... De Dion-Boutton, Lancia, Isotta-Fraschini, Pierce-Arrow, Panhard-Levassor, Benz, De Launay-Belleville... FranzFerdinandla Sarajevo a fost omorît într-un De Launay-Belleville... Dar şi la Dragomir, dacă stau să mă gîndesc... lavoarele de faianță cu mormanele de gheață pisată şi cutiile de icre... şi butoiaşele cil măsline, cu lacherdă, cu brînză de la Mercur şi scîndurelele cu felii de şuncă şi vermutul Martini şi coniacul: Martell,

Courvoisier, eu preferam mereu o *fine Champagne*, şi chiar şi ale noastre, ţuica Cireşeanu, pelinul Bazilescu, vermutul Duqué...

1959

De la Apenini la Anzi povestea din *Cuore,* cu titlu atît de eufonic, mi-o evocă trecerea Avrameştilor de la Schitul Maicilor la biserica Udricani din Văcăreşti. Sau *Ierusalimul din Dalecarlia,* ideal, gîndit de ţăranii suedezi ai Selmei Lagerlöf şi *Ierusalimul din Ţara Sfîntă,* al aceloraşi ţărani, acum doar emigranţi năpădiţi de griji.

Ctitoria clucerului Udrican nu le-a adus noroc lui Mihai şi Anei. Duhul de la Port-Royal n-a mai rezistat în Văcăreşti. Mahalaua, frenezia distrugerii si a compromiterii îi cuprinde pe amîndoi. Subterana, morbul auto-derîderii. Preotul îşi înşeală nevasta, dar nu cotoieşte şi cu perdea, ceea ce s-a mai prea văzut, ceea ce lumea ar fi înţeles şi poate iertat (oameni suntem, bre), ci platonic (pare-se), cu scene dramatice, complicat cotite, setoase de justificări, ceea ce nedumereşte şi înstrăinează. Preoteasa nu e nici ea mai bună; lipsită de smerenie femeiască, în loc de a îndura toanele bărbatului, de a medita chiar brutala formulă lipovenească a omului perfect (crede puternic în Dumnezeu, bea vîrtos, îşi bate în lege femeia), de a urma pilda doamnei Acarie (a dat ascultare poveţei duhovnicului – şi ce duhovnic! Sfîntul Francisc din Sales: atîta vreme cît eşti măritată nu te gîndeşti la castitate, ai o singură datorie, te supui) ce face? Umple tîrgul cu tînguieli, bate drumul Patriarhiei şi Departamentului cultelor cu plîngeri peste plîngeri şi lungi jalbe scrise.

– Dacă stau să mă gîndesc bine, pînă la botez, evenimentul cel mai de seamă pentru mine a fost admirativa prietenie pe care i-am purtat-o lui Manole.

L-am cunoscut în primele zile ale facultăţii. Era, ca şi Mihail Sebastian, un om de la Dunăre; dar nu din Brăila, ci din mai mărunta Oltenița. Brăila: port internaţional; Oltenița, tîrg înstărit. Deosebire de seamă. Tatăl murise de tînăr; erau trei copii crescuţi de o mamă brună, frumoasă, energică, o dată femeie; negustorească în Obor.

Respectul meu a fost de la început întreg şi necondiţionat. Din mai tot ce credeam şi spuneam atunci a făcut degrabă ferfeniţă şi apoi s-a pornit să clădească din temelii.

Cuget maurrasian, clar şi ponderat, tăios şi duşman al extravaganţei de orice fel, privea disprețuitor optimismul generalizat şi politica stîngistă din Sărindar. Liberal în gîndire, sceptic în religie şi conservator în politică. Pe de-a-ntregul nu credea în nici o doctrină. Din toată inima era numai cu Junimiştii, aceştia-i erau idealul.

Ca maurrasist, mistica nu-l interesa, îl preocupa însă funcţia socială §i politică a religiei şi pe aceasta ne-am întrebat cum s-o împlinim.

Raționamentul lui Manole era simplu: de vreme ce ne-am născut ovrei (el pentru nimic în lume n-ar fi pus un *e* la început), ovrei suntem. Să fim, aşadar, ceea ce suntem.

Mă rog, nu-i destul; ca să fii ovrei trebuie să faci ca toată lumea (orice singularizare e suspectă): să aparții tradiției tale, adică religiei iudaice.

Pun-te în căutare de un rabin. Primii paşi s-au dovedit destul de grei. La o adresă ce mi s-a dat am nimerit un haham. Manole s-a distrat grozav: anecdotă de Theodor Speranția, ce mai la deal la vale. Dar am descoperit un coleg, fiu de rabin, conservator şi el, antiprogresist foarte, însă de nuanță evreu mistic ortodox. A consimțit să ne asculte, dezaprobînd argumentele, nu concluzia; oarecare surpriză nu ostilitate.

Apoi a consimțit să ne prezinte tatălui său, care ne-a ascultat şi el, blajin, ne-a cercetat cu priviri adînci, înțelegîndu-ne numai în parte. Am citit atunci şi *Copilul profet* de Edmond Fleg. După aceea lucrurile s-au încurcat.

Reieşea că pentru a fi ovrei, măcar în sens de integrare într-un sistem de tradiție socială, era nevoie să mergi la sinagogă vineri seară şi sîmbăta dimineața, toată; că trebuie să-ți cumperi filacterii şi, desigur, şalul alb cu numele, ebraic, de *talit* – învățînd ritualul folosirii acestora şi, mai înainte de orice, că trebuie să înveți ebraica. Ebraica, adică *ivritul,* altă noutate. Soluția citirii textului rugăciunilor cu litere latine n-am putut-o aplica. Existau, pare-se, unele cărți de acestea, dar n-am dat de ele. Am nimerit într-o după-amiază catifelată de toamnă undeva pe chei, într-o curte cu orătănii multe, la un bătrîn [despre] care auzisem că are ce căutam. A ieşit din casă buimac – purta un halat imens – dar nici n-a priceput bine ce vrem.

Lui Manole regulile acestea nu i se păreau excesive, erau conforme cu disciplina şi efortul pe care orice societate este îndrituită să le ceară componenților ei. Mă rog, şi triburile sălbatice au testurile lor inițiatice. Ne-am apucat aşadar de treabă, de cumpărături, de frecventarea regulată a sinagogii (unde oficia tatăl colegului nostru), iar mie mi-a revenit şir partea, mai grea, a învățării ebraicei, unde am făcut de asemeni cîteva descoperiri în drum: că nu este de ajuns să cunoşti ebraica şi alfabetul ei, mai e necesară şi aramaica, aceasta avînd şi ea pentru comentarii un alfabet diferit, al învățatului Raşi care şi el era, la rîndul lui, comentat cu alte litere... Pe scurt, repetam – viața doar imită arta – experiența micului erou al lui Fleg şi constatam că dădusem de belea...

Cu ebraica n-a mers prea rău, aramaica mi s-a părut mai armonioasă (genitivul ei o fereşte de excesiva guturalitate a celeilalte), cu frecventarea sinagogii m-am împăcat însă mai puțin. Credeam că sinagoga e o biserică. Nu, e un locaş de recitare a unor texte, de exegeză şi îndeplinire a unor rituri. Religia evreiască e o religie „în suspensie" şi lipsită de cult, iar sinagogile nu-s decît „case memoriale". În esență, Templul fiind dârîmat si

jertfele de animale cu neputință, totul se reduce la citirea sau rostirea regulilor şi prescripțiilor. E o *memorizare,* şi un tip de *structură* absolută, unde virtualitățile nu se configurează.

Rabinul nostru vorbea fluent, dar într-o românească fantezistă ce adeseori întărea impresia de anecdotă scoasă din culegerile lui Speranția. Şi amănuntele şi ansamblul mi se prezentau ca ceva rece, prăfuit, îndepărtat şi îndărătnic. Mi se făcea dor de biserica din Pantelimon, de biserica Silvestru şi de clopotnița ei cu boltă (pe sub care se trece în strada Oltarului), de bisericuța de la Clucereasa. Capacul l-a pus rabinul, pe cale lingvistică, exprimîndu-se într-o Sîmbătă: şi a făcut o gaură unde *es sint heraus gekimăn flacărăs*[34].

Experiența maurrasistă a preluării tradiției religioase pentru integrarea în comunitatea socială a durat cît a durat şi nu m-a învrednicit decît de o foarte relativă cunoaştere a elementelor ebraice (apucasem totuşi să citesc *Vechiul Testament* în original, cu dicționarul şi textul românesc alături) şi convingerea că a stărui e inutil. La care se adăoga o respectuoasă senzație de rămas bun definitiv în raport cu sinagoga.

Am încercat, de bună credință, cu bună credință. Pentru Manole a fost mai ales o experiență, să-i spun, psiho-socială, pentru mine o trudă mai din inimă, mai febrilă. Am încercat.

Gherla, octombrie 1962

Profesoara mea dintîi, o guvernantă, reprezenta prin însăşi obîrşia, dar şi prin căsătoria ei, un rezumat anticipativ al ideii europene. După tată, germană; după mamă, franceză; unchiul ei matern, Auguste Molinier, fusese un intelectual universitar şi publicase o ediție a lui Pascal. Mai exista o bunică elvețiană şi un ascendent nordic. Doamna de Branszky era văduva unui nobil ungur, mare bețiv şi mare secătură, născut din mamă poloneză, fiică de dvorean rus. Nu țin minte cum de se pripăşise profesoara mea pe la noi, dar una ştiu: că am avut norocul incomparabil de a primi noțiunile culturii de la o femeie extraordinară: o inteligență strălucită, cunoştințe imense, şi un caracter admirabil.

Îi ura pe francezi şi-i admira pe nemți. Îi disprețuia pe catolici şi-i tolera pe reformați. Catedrala Sf. Iosif, unde o atrăgeau concertele, i se părea un muzeu cu lucrări convenționale; în templele protestante mtra fără repulsie, dar şi fără plăcere. Măcar nu erau deschise tot timpul (spre deosebire de bisericile catolice, nesățioase; unde, ce-i drept, găseai ori cînd un refugiu în caz de ploaie). Adevărata ei religie era alta, pe care – deşi mare lucru nu

[34] „de unde / ieşeau flăcări" (idiş). Cuvîntul *flacărăs* este format din românescul „flacără" şi pluralul *-ăs* din idiş.

puteam înțelege la început – mi-a mărturisit-o curînd: era credința generalului Ludendorff şi a soției sale, *dei Norddeutscheglauben*[35].

Doamna de Branszky nu vorbea urit de Isus Cristos – mai moderat decît Nietzsche –, cel puțin aşa cum îl concepeau luteranii şi calviniştii, căci idolul catolic sculptat şi înflorat şi cultul Fecioarei o scoteau din sărite; entuziasmul i se aprindea numai cînd îmi povestea despre zeitățile Walhallei, îmi amănunțea cîntecul Nibelungilor sau îmi citea din textul dramelor lirice ale lui Wagner. Îl lăuda mereu pe Etzel, adică pe Attila şi îmi vine a crede că în taină o adora pe walkyra Brunhilda.

Doamna de Branszky, ca şi Manole mai tîrziu, era o aprigă monarhistă şi în măsura în care voia să țină seama de originea ei franceză, şi să se ocupe de istoria Franței, mi-a inoculat un profund respect pentru ideea de legitimitate; mi-a dat să citesc toată literatura franceză regalistă şi a făcut din mine – pe la unsprezece ani – un partizan înfocat al contelui de Chambord (mort în 1883) şi al casei de Bourbon. Ei i-am datorat faptul de a fi privit chiorîş (sau cel puțin cu mirare) – ori de cîte ori citeam în parc sau la hotel ziarul „l'Action Française", organul mişcării monarhiste – de către unii din Francezii printre care mi-am petrecut cîte o lună pe an cînd mă duceam cu părinții la Royat, să facă tata băi de acid carbonic.

(Acolo, la Royat, am văzut un lucru pe care nu l-am uitat şi l-am povestit şi în închisoare: pe Vintilă Brătianu urcîndu-se în tramvai numai în clasa doua dacă se ducea în oraşul învecinat, Clermont-Ferrand).

De Ludendorff şi de *Norddeutscheglauben* dau şi la Gherla, în persoana colonelului Traugott Broser, braşovean, fost ofițer al armatei austro-ungare, în rîndurile căreia a luptat în primul război mondial pe frontul italian. Broser, un om cît un munte şi foarte retras, se apropie de mine pentru că are prilejul să vorbească nemțeşte, apoi pentru că îi devin simpatic. îmi atrage sever atenția asupra marelui risc pe care mi-l luasem trecînd de la iudaism la creştinism: acela de a rămîne în gol între două spiritualități.

Şi el îmi expune crezul lui Ludendorff, constatînd cu destulă surprindere că-l ştiu. Despre Ludendorff – adevăratul conducător al armatei germane între 1914 şi 1918 (pe Hindenbug – *die grosse Null* – Broser nu-l poate suferi) – aflu trăsături mărețe: felul cum a cucerit oraşul Lettich (Liège adică) numai printr-un act de îndrăzneală şi prestanță; curajul suprem de care a dat dovadă cînd cu *putschul* de la München în 1923, traversînd – în uniformă de general, cu sabia într-o mînă şi revolverul într-alta – podul, mergînd țintă spre forțele masate de cealaltă parte şi care l-ar fi putut ciurui de gloanțe dintr-o rafală – şi care n-o fac, numai pentru că sunt sub influența prestigiului său şi a nepăsării sale față de moarte. Dar mai ales ceva din care-mi propun să-mi fac şi eu o regulă. La scoală militară, Ludendorff şi un coleg al lui, dintr-o familie princiară domnitoare, sunt persecutați de un Moş

[35] „credința nord-germană" (grm.).

Teacă, de un majur imbecil şi rău. Prinţului i-ar fi fost uşor, rostind o singură vorbă, să obţină fie mutarea sa şi a lui Ludendorff, fie transferarea dobitocului în alt escadron. Ceea ce voieşte să şi facă. L-a oprit însă Ludendorff: dacă vrem să fim ofiţeri şi să comandăm trebuie să învăţăm a răbda şi prostia absurdă, meticuloasă. N-au cerut mutarea şi au îndurat pînă la capăt.

De la Broser aflu lucruri deosebite şi-n legătură cu Wilhelm al II-lea, atît de hulit, căruia francezii i-au făcut o reputaţie infamă.

A fost un om vorbăreţ şi de-o inteligenţă destul de mărginită, dar plin de intenţii bune. Dovezi:

a) purtarea lui în timpul afacerii Dreyfus cînd, împotriva uzanţelor diplomatice şi a tradiţiei, dă prin Conrad de Hohenlohe declaraţia care specifică în mod solemn: învinuitul n-a fost niciodată folosit de serviciul german de informaţii; cînd îi cere ambasadorului german de la Paris, contelui Münster, să nu şovăie din motive de prudenţă ori consideraţii naţionale a veni în ajutorul unui camarad ofiţer în vederea restabilirii adevărului şi apărării onoarei unui nevinovat.

Normal era ca după declaraţia făcută de împăratul german să înceteze orice fel de urmărire. Neluarea ei în seamă, afront fără precedent, constituia un *casus belli*; Wilhelm, pacifist, a închis ochii;

b) splendida lui afirmaţie: ca şef de stat nu răspund numai în faţa parlamentului ci şi în faţa lui Dumnezeu;

c) rescriptul prin care a pus capăt bătăii în armată, unic în lume şi-n istorie, cel mai democratic pentru că dădea fiecăruia posibilitatea de a se purta ca un aristocrat, şi perfect eficient deoarece prevedea că începând de la data publicării rescriptului orice grad inferior are dreptul să pălmuiască - pe loc şi deîndată – pe superiorul care-l loveşte;

d) simţul lui european, vădit mai ales cu prilejul revoltei boxerilor: trupele europene coalizate au fost puse sub comanda unui german, generalul Waldersee.

(Din broşura lui despre Wilhelm, se vede că a ştiut şi Rathenau ceva).

– Sf. Grigore din Nazianz: „Cuvîntul lui Dumnezeu s-a întrupat pentru ca eu să fiu tot atît de mult Dumnezeu pe cît a fost el om".

– Iarăşi şi iarăşi: creştinismul nu înseamnă prostie.

Iată că şi Jacques Maritain îi spunea lui Jean Cocteau: trebuie să avem mintea aspră şi inima blîndă.

Dragostea implică iertarea, blîndețea, dar nu orbirea şi nu prostia- identificîndu-se de cele mai multe ori cu marea răutate, slăbiciunea fată de prostie e tot una cu a da mînă liberă canaliilor.

Mai există încă o prejudecată foarte răspîndită, pe care a desprins-o cardinalul de Retz: suntem ispitiți a lega indisolubil inteligența de răutate şi a da întregului, cu mult respect, numele de machiavelism. Retz: răii nu sunt mereu şi neapărat deştepți. Răii pot fi şi proşti. Asociația de idei: răutate, deci inteligență, e o prejudecată.

Gherla, noiembrie 1960

La nimic nu-ti foloseşte să crezi în iertarea păcatelor dacă nu crezi, cu deplină convingere, că păcatele toate ti-au fost iertate.

Luther

Sed adde, utcredas ethoc, quodper ipsurn peccata tibi donantur[36].

Sf. Bernard din Clairvaux

Bănuim, din cauza pîclei care a pătruns şi-n celulă, că vremea e a furtună.

Nu vorbeşte aproape nimeni.

Cîtorva din jurul lui, preotul catolic Traian Pop, pe şoptite, le dă sfatul de a fi îngăduitori cu ceilalți şi aspri cu ei înşişi.

Dar adaugă imediat:

– Nici prea aspri cu noi înşine. Diavolul trebuie uneori luat în rîs; să nu i se acorde privilegiul măreției tragice. Marii mistici spanioli – Sf. Tereza din Avilla, Sf. Ioan al Crucii – erau îndeobşte veseli. Aceasta provine din putința de a fi îndurători şi cu noi; să ştim a ne ierta cum şi Dumnezeu ne iartă.

După cum se cuvine a nu ne mînia pentru că ne-am mîniat, la fel nu trebuie să permanentizăm răul din lipsă de milă față de eul nostru.

În celulă, unde e din ce în ce mai întuneric, un reparator de maşini de cusut care e şi acordeonist povesteşte porcării şi amintiri de pe la nunțile unde „s-a produs", iar un glas s-a pornit să fredoneze înfundat un cîntec de lume, accentuînd ciudata amenințare a refrenului:

şi-aoleo ce ploaie vine de la Cluj!

BUGHI MAMBO RAG

[36]„Dar, ca să crezi, adaugă şi asta, că păcatele pentru aceasta îți sunt date" (lat).

...Codobatură e *bergeronnette*, dar al naibii să fiu dacă mai ştiu cum se zice leuştean... M-a înnebunit Fotiade cu păsările, cu zarzavaturile şi ca florile. Nu le mai ştiu. Le ştiu pe sărite. Unele da, altele nu, parcă s-au prăbuşit în goluri de beznă, le-a înghiţit neantul, s-au dezintegrat cum se găuresc ciorapii de nailon. Şi totuşi le ştiam pe toate... A, leuşteanul, ia stai... N-am scris nimic, absolut nimic contra regimului. în fiecare scrisoare j-am scris: e bine, e bine, sunt sănătos, cîştig, slavă Domnului, cît îmi trebuie, suntem sănătoşi, nu ducem lipsă de nimic, e bine... Păi atunci?... El, el mi-a scris, frate-miu. Eu îi spuneam că sunt mulțumit, mulțumit, mulțumit, iar el de colo: las' că ştiu eu, ce-mi tot împui capul cu prostii, parcă n-am şti noi... Las' că înțeleg eu că e exact pe dos... Ela Romani 13, textul e categoric, domnule Ioanițiu, că ne convine sau ba, textul e clar, mă întreb cum delpoate contesta un creştin... Ai un frate la Atena? Zic: da. Zice: îi scrii? Zic: da. Zice: şi te plîngi de regim, defăimezi țara? Răspund: nu, ferească Dumnezeu... Uite scrisorile... Tocmai, foarte bine, ce bine că le aveți, dați-mi voie să vă arăt, uite: sunt mulțumit, cîştig, e bine, bine... Dar *el* ce spune... El, treaba lui, nu ştiu, uitați-vă ce spun eu: e bine... Dar el?... Lăsați, prea sfinte... *Livèche* che, dragă, *livèche*, bine că-mi adusei aminte... El, treaba lui, nu ştiu, uitați-vă ce spun eu: e bine... Dar *el*?...! Nu ştiu, n-am spus eu, el, frate-miu, nu eu, nu în scrisorile mele... Mă, tu-ți bați joc de noi, mă podoabă, mă pramatie, mă ticălosule, mă grecule, *las'că ştim noi*... Ei, dacă ar fi trăit conu Alecu... Tătărăscu nu-i venea nici pînă la talpa piciorului, ce deosebire, o prăpastie... Cînd Ferdinand şi Măria l-au trimis pe Hiottu la Paris, el singurul a spus că rău fac. Şi a propus să-l trimită pe Baliff, care îi era simpatic lui Carol... Zic: el, nu eu. Zice: ce crezi că nu ştim c-ai vrea să fii şi tu la Atena cu el, că altfel nu ți-ar fi scris el aşa... Şi mă înşfacă... îi spune Demetrios lui Marcellus...

– Protestanții care-şi rîd de Sf. Anton din Padova mi se par tare neînțelegători. În Sf. Anton de Padova ei văd un patron al cheilor pierdute și cățeilor rătăciți. E de *bon ton* să dai din umeri surîzînd cînd auzi de un sfînt care s-a specializat în asemenea fleacuri şi-şi recrutează clientela printre babe surde, uituci, maniaci, diabetici... Chiar şi mulți dintre credincioşii bisericii romane îl evită, preferind societatea selectă a unui Augustin, unui Toma din Aquino, unui Ieronim... Sf. Francisc din Assisi, cu toate trăsăturile sale contestare şi *hippy* – umbla gol, stătea de vorbă cu păsările, trăia din cerşit - e mai bine văzut pentru că e *pitoresc* (păsările sunt poetice), dar ce să crezi despre un sfînt care se îngrijeşte de ființe atît de puțin îmbietoare şi interesante ca bătrînii care nu-şi găsesc cheile care şi-au pierdut cîinele, care uită ce au uitat?

Cîtă orbire şi îngustime! Sf. Anton e deosebit de vrednic de toată admirația pentru că este atît de bun încît îi e milă de nişte biete ființe de care toată lumea găseşte de cuviință să rîdă ori măcar să le privească de sus, cu ironie şi condescendență. Dar pierderea unor chei poate fi prilej de cruntă suferință (mai penibilă fiindcă pare şi ridicolă), iar moartea unui cățel iubit e o tragedie pentru cine-i singur pe lume şi slab în fața vieții. Există şi un snobism al compătimirii: numai față de eroi şi evenimente solemne. Pe cînd

Sf. Anton îndrăzneşte a se înduioşa de mărunte dureri şi a se apleca milos asupra obidiților în haine negre, luaților peste picior şi amatorilor de pisici.

Eu văd aici un prea plin de bunătate, o subtilă îndurare: un fel de misionarism nu în depărtatele insule ale mărilor sudului ci în regiunile cele mai modeste ale psihiei, la întretăierea dintre nepricepere şi resemnare. N-au şi învinşii, zăpăciții şi ghinionişții dreptul la mîngîiere?

Pe de altă parte, unii exegeți catolici arată că Sf. Anton nu ajută la regăsirea^ unor obiecte pierdute, ci la regăsirea credinței pierdute... Desigur. Insă lămurirea exegeților răpeşte Sf. Anton ceea ce mi se pare a fi uluitor la el: grija de cei nițel caraghioşi, care-s şi ei chemați de Cristos, care şi ei se perpelesc în lumea aceasta, care – după cîte ştim – nu-s excluşi de la praznic.

– Cristos ca gentleman şi cavaler.

La diavolul-contabil nu încape nici ştersătura cea mai mică, Cristos, dintr-odată, şterge un întreg registru de păcate.

Cristos, boier, iartă totul. A şti să ierți, a şti să dăruieşti, a şti să uiți. Cristos nu numai că iartă, dar şi uită. Odată iertat, nu mai eşti sluga păcatului şi fiu de roabă; eşti *liber şi prieten* al Domnului.

Şi cum i se adresează Acesta lui Iuda, pe care-l ştie doar cine e şi de ce a venit? Prietene, îi spune. Acest *prietene* mi se pare mai cutremurător decît chiar interzicerea folosirii săbiei şi decît vindecarea urechii lui Malhus. Exprimă ceea ce la noi, oamenii, se numeşte înaltul rafinament al stăpînirii de sine în prezența primejdiei – virtute supremă cerută samuraiului. Poate că vorbe paşnice (nu scoateți sabia) şi fapte milostivnice (tămăduirea rănii) să le fi putut grăi şi face şi un sfînt. Dar *prietene* implică o măreție şi o linişte care, numai venind din partea divinității, nu dau impresia de irealitate.

(Ce-i drept e că un simplu om, ba şi foarte păcătos, regele Ludovic al XV-lea, se urcă pe o culme surprinzătoare cînd, atins de cuțitul lui Damiens, îl indică pe atentator cu vorbele: acesta e *domnul* care m-a lovit).

Cf. povestea cu nobilul la care vine croitorul cu o creanță. Nobilul refuză plata. Şi-apoi, în prezența croitorului cu înscrisul în mînă, porunceşte feciorului să poarte două mii de galbeni unuia față de care în ajun pierduse pe cuvînt de onoare acea sumă la joc de cărți. Croitorului, care-şi manifestă nedumerirea, îi explică: datoriile de onoare se achită deoarece nu există dovezi. Drept care, numaidecît, croitorul îşi aruncă înscrisul în focul din cămin.

Aici anecdota ia de obicei sfîrşit, nobilul plătindu-l pe croitor.

Dar e un sfîrşit imbecil şi duhnind a fals. De bună seamă că nobilul avea să-l plătească! Asta-i de la sine înțeles. Şi o brută ar fi procedat la fel. Dar nobilul – dacă-i nobil – face altceva, şi asta-i versiunea autentică a poveştii, spune: luați loc, domnule, şi vă voi plăti deîndată suma ce vă datorez. Acest *luați loc domnule* e dovada boieriei, nu plata în sine. E o luare la cunoştință a posibilității omului de a se transfigura. Ne putem oricînd transfigura şi deveni fulgerător de repede vrednici de a fi poftiți să luăm loc pe scaun la nunta împărătească. (Altfel cum ar putea cina Domnul cu noi şi cum s-ar înțelege cuvintele: Veniți, binecuvântații Tatălui meu?).

Numai că nu oricine este în stare să recunoască transfigurarea cînd o întîlneşte. Şmecherii pentru nimic în lume nu o concep; şi nici contabilii sau fariseii. În bio-noosfera lor, pe care o duc mereu cu ei, în cîmpul lor magnetic nu pătrunde ce nu-i conform crezului lor. Piesa lui Franz Werfel, *Pavel printre evrei;* durerea cea mai cumplită a mărturisitorului au pricinuit-o rînjetul şi încăpățînarea iscate pe fața şi în mințile celor pe care-i conjura să creadă că acum e altul.

– Dintre cărțile *Vechiului Testament,* cea mai opusă *Noului* este înfiorătoarea cronică a lui Ezdra, moment desăvîrşit al exclusivismului şi rasismului.

Ce se cuvenea să facă iudeii întorşi acasă din lungă şi grea robie? Să cînte şi să se veselească? Cîtuşi de puțin. După ce ajutorul vecinilor a fost respins de foarte de sus („Nu se cuvine să zidiți împreună cu noi casa Dumnezeului nostru, ci numai noi singuri vom zidi"), Ezdra le vorbeşte alor săi pe tonul cel mai eugenie, mai rosenbergian ce poate fi. Pentru că israelitenii au luat ca soții pe fiicele *străinilor şi* s-a amestecat *sămînța cea sfîntă* cu popoarele cele de alt neam, trebuie să se procedeze mai înainte de toate la despărțirea *celor aleşi* de *necurăția* şi *spurcăciunea* altor popoare *ticăloase* spre a se curma *nelegiuirea* amestecului.

Nici nu le-a dat voie să intre în oraş; pe toți nenorociții aceia îi tine afară în ploaie zile întregi ca să se întocmească listele de israeliteni căsătoriți cu femei străine.

Şi se porneşte lunga şi migăloasa treabă a întocmirii listelor de către comisiile special numite. E ziua cea mare a triumfului Birocrației. Şi după ce birocrația rasistă – în atmosferă de inventariere şi de lagăr de concentrare - şi-a încheiat lucrările, femeile străine şi copiii lor sunt alungați.

Abia atunci îngăduie activiştii lui Ezdra poporului să intre în oraş, să-şi caute adăpost.

Celor ce înțeleg anevoie cuvintele Sfîntului Pavel – am ieşit de sub blestemul legii şi am intrat sub milă – le-ar fi de folos să citească întîia carte a lui Ezdra. De asemeni celor ce se întreabă de ce se numeşte învățătura lui

Cristos „buna vestire", celor ce caută obîrşiile rasismului şi celor pe care-i interesează prototipurile Birocrației.

BUGHI MAMBO RAG

...Nu, s-avem iertare, persoana întîia a imperfectului subjonctivului lui *apercevoir* e *apercevassions*... Mă tot omori cu subjonctivele verbale franceze, daria să vedem cum stai la conjugarea verbelor româneşti... A, zici că le ştii, să vedem, ia spune-mi perfectul simplu al verbelor a coase, a coace şi a cosi... Aşa... Oberth a fost profesor la liceu la Mediaş, unde rîdea lumea de el, îl arăta cu degetul şi-i spunea omul din lună... Era fiul unui medic din Sighişoara şi trecea drept nebun sadea, pînă ce Hitler l-a făcut profesor la Viena şi a devenit primul colaborator al lui Wernher von Braun în America... Dar cei patru idoli ai lui Bacon care sunt?... Domnule colonel dumneavoastră vă aduceți aminte cînd a fost bătaia de la Manzikert?... Stai să vedem, de la a coase e cosei... NU! NU!... capitala Hondurasului britanic e Belise iară statului Honduras nu-i Tegucigalpa?... Dar de la a cosi? Cum?! tot cosei? ce spui dom 'le?... Voichița, a lui Radu cel Frumos, a patra nevastă a lui Ştefan cel Mare, ea a fost, Măria din Mangup a fost a treia, iar *franțuzitele* nu-s de Ventura, sunt de Facca... *De la Dunăre la Seina, din Carpați la Pirinei / ginta nobilă latină şi-adună copiii ei...* Ei vezi că nu ştii... *Que nous nous enlissassions, que vous enlissassiez...* Arțar e *érable*... Bibilica? Bibilica e *pintade*... De turț e aia din Țara Oaşului şi are pînă la 65°... Pe la 1070 cred...

Jilava, la infirmerie (mai 1962)

La cour des miracles[37]

În primul pat, pe dreapta, nu mai ştiu cine zăcea. Un om amuțit de suferințe şi scîrbe.

În al doilea Aurelian Bentoiu, cadaveric, de nerecunoscut şi peste măsură de înalt. Supus de curînd unei operații (cancer la prostată), lăsat în părăsire cu pansamente care se împut, e aţîțat de grele dureri, chinuit de sentimentul nedreptățirii, şi se teme. Scăpărător de inteligent, poftind să stea de vorbă, să-şi amintească şi să prezică, e şi mereu gata de harță.

De harță, har Domnului, are parte din belşug. Ca în mai toate infirmeriile şi aici oamenii bombăne, sunt acri şi irascibili. (Pe secții, unde e mult mai greu, stăpînirea de sine şi resemnarea constituie dimpotrivă regula). În patul din stînga în fund, paralizat de la brîu în jos de pe urma unei operații de hemoroizi superficial efectuată la o închisoare lipsită de spital, Radu Lecca. îl urăşte pe Bentoiu; mai tot timpul îl atacă violent şi-l ocăreşte şi-l suduie îngrozitor. Bentoiu îi răspunde rar, şi atunci cu aceleaşi sudălmi şi injurii de țigan, de surugiu, de piețar.

[37] „Curtea miracolelor" (fr.).

Lecca dă altminteri o admirabilă pildă de tărie de caracter: nu îngăduie ajutorul nimănui, în nici un fel. La tinetă se duce singur, tîrîndu-se, buşindu-se şi agăţîndu-se de barele paturilor, ca un maimuţoi asupra căruia se fac cine ştie ce experienţe pavloviene, lorenziene, cu gesturi evocînd acea *verigă lipsă dintre* primate şi antropoide presupusă de evoluţionişti.

Un al treilea paralizat e ziaristul Al. Al. Leontescu, ţintuit cu desăvîrşire pe saltea. Mai domolit decît ceilalţi doi, e uneori cuprins de furii izvoditoare de blesteme şi de imprecaţii ce nu sunt lăsate în urmă de ale lui Lecca şi Bentoiu.

Paralizatul din fund pe stînga e tăcut şi cum nu se poate mai cuminte. Nu cere nimic, nu vrea nimic. Indispune însă pe toţi prin refuzul de a încerca să facă vreo mişcare şi de a respecta elementara igienă a fiinţelor omeneşti. îşi face nevoile în pat fără de a cere un vas, bea şi mănîncă dintr-o strachină în care şi urinează - din cînd în cînd şi-o răstoarnă, Plină, în creştetul capului - şi tuturor observaţiilor şi chemărilor le răspunde cu un surîs modest.

Profesorul C. Tomescu, teolog, Vlad Stolojan (nepot în acelaşi timp al lui Nicolae Filipescu şi al lui Ion Brătianu), un fost căpitan pe puncte şi cîteva siluete pe care nu le mai desluşesc completează camera dominată de Lecca, Bentoiu şi Leontescu. Ultimii doi compun poezii; poezii pe care le recită şi care ne mişcă adînc.

Sosirea mea în cameră stîrneşte, cred, o oarecare stînjenire lui Radu Lecca şi profesorului, C. Tomescu, acesta fost subsecretar de stat la Culte în ministerul Goga-Cuza, pînă ce, din fericire, Vlad Stolojan – care mă ştie de la Jilava – îmi face o biografie politică mai mult decît binevoitoare aşa încît orice gheaţă se topeşte. Lecca, totuşi, mă urmăreşte cu priviri încărcate de neîncredere, neîncredere nu a lui în mine cît mai ales în capacitatea mea de a nu-i purta pică.

Încetişor se înduplecă şi mă ascultă încîntat ori de cîte ori vorbesc fără menajamente despre revoluţia franceză (doamna de Branszky e lîngă mine) şi citez cartea lui Ludwig Klages, *Geist als Wiedersacher der Seele,* precizînd că dacă spiritul s-a putut înfăţişa ca potrivnic sufletului, ce-ar spune autorul văzînd că în zilele noastre i se opun nu spiritul, ci josnicia, şmecheria cea mai ordinară (şi mă bucur că pot spune şi-n germană: *die niederträchtigste und gemeinste Schlauheit),* rînjetul încîntat de sine.

Formulez nădejdea că la ieşirea din închisoare vom găsi o Europă unificată de partidele creştin-democrate, unde ar putea renaşte vechiul suflu al cavalerismului, de data aceasta la un număr incomparabil mai mare de oameni.

Deşi felul în care Radu Lecca îi vorbeşte lui Bentoiu mă revoltă, iar nesfîrşitele lui atacuri împotriva liberalilor sunt obositoare; deşi e un

aventurier, luceşte în ochii lui ceva din eroii lui Karl Măria von Weber, din sentimentalismul teutonic, din nostalgia pentru pribegii în căutare de fapte excepționale.

Dar ce departe sunt trompetele şi alămurile cavalerului von Weber de noi şi de vremea noastră şi de locul unde ne aflăm! – dar şi cît le apropie conversațiile şi trăsnăile noastre din celula aceasta cu atîtea trăsături de temniță medievală.

(Atunci să-ți spun eu ca să ştii: de la a coase e cusui, de la a coace e copsei, iar de la cosie cosii cu doi de *i*... Cusui? nu-s convins...N-oi fi, dai aşa e, vezi că nu ştii româneşte...).

Cu profesorul Tomescu mă înțeleg de minune, îi cîştig curînd încrederea şi prietenia; avea să stea alături de mine în Martie 1967 în tot timpul înmormântării tatii, aveam să dovedim scepticilor şi nerozilor că împăcarea şi uitarea sunt cu putință. (Pe Sandu L. nu aveam să-l mai văd, scena din dubă a rămas numai o amintire a noastră a amîndurora, comun esoterism). Leontescu îmi este recunoscător că vorbesc cu admirație şi respect de Nae Ionescu, pe care-l idolatrizează; de la Zamolxe încoace umbra cea mai prestigioasă care s-a profilat pe cerul tracic. De Bentoiu mă leagă un fel de milă psihanalitică pentru solitudinea lui de bolnav năpăstuit; în căpitanul Gy., cu mîini istețe de infirmieră calificată, descopăr un om devotat şi priceput în a-i uşura lui Bentoiu şi durerile şi mai ales senzația de părăsire.

După vreo zece zile de stăruințe şi recriminări, Bentoiu obține în sfîrşit a fi dus la cabinetul medical, unde îl însoțim, căpitanul şi cu mine. în cabinet dăm de doctorița cea surdă. Căutătura ochilor ei e peste măsură de plictisită şi de vrăjmaşă. Lui Bentoiu i se ordonă să se lungească pe o canapeluță, eu – îngenuncheat – țin un lighean, iar Gy. tubul lung prin care se va scurge permanganatul. Ligheanul e încă perfect curat cînd, ferindu-mă de a sta în cale, îi ating marginea de vîrful pantofului doctoriței. Mă izbeşte cu piciorul, zvîcnit, cum ai izbi un cîine, o minge, şi mă răstoarnă cu lighean cu tot. Drept sancțiune vrea să-l trimită pe bolnav înapoi nepansat. Perspectivă de două ori groaznică: am făcut un rău imens şi m-am ales cu duşmănia de veci a victimei. Inspirat, mă feresc a cere iertare. Tăcem cu toții îndelung. Doctorița ne învăluie pe tustrei într-o tăcută rafală de mînie şi dispreț. Atît e de supărată, încît gîndesc că dacă i-ar veni la îndemînă ne-ar nimici, ne-ar zdrobi, ne-ar fărâmița, cu mişcări de vier care calcă strugurii în teasc. Totuşi, după o interminabilă şovăire, îi schimbă pansamentul lui Bentoiu, şi-l schimbă cu grijă.

La înapoierea în celulă, bolnavul ne recită din poeziile sale. E fecior de țăran, de la Făcăieni pe Borcea şi-n versurile sale idilice avocatul orăşean se înduioşează:

O, floare de salcîm imaculată!
Neprețuit simbol de modestie
Tu vii tîrziu în hora primăverii
Păşind cu sfiiciune de fecioară
Ce-ntr-un sfîrşit de-april în faptul serii
S-ar prinde-n horă pentru prima oară.

Apoi, cu sentimentul de uşurare şi euforie al pacientului primenit, ne vorbeşte pe larg de Constantin Brâncoveanu pe care l-a studiat în chip erudit. în Brâncoveanu vede exemplul cel mai frapant al politicii de duplicitate ba şi de triplicitate pe care poporul român a trebuit s-o ducă prin veacuri. îl apără. (Şi ce curioase amănunte: pierderea domnitorului obținută de la Turci, care ştiau prea bine de mult timp cu cine au de a face, dar închideau ochii, de ambasadorul la Constantinopol al marelui Rege Soare cel admirat de o lume întreagă ca patron al unui veac de aur – și de propriul lui unchi, cărturarul stolnic Constantin Cantacuzino – care acum se şi laudă că şi-a otrăvit fratele, pe Şerban, din ataşament față de Poartă, pentru că îi descoperise trădarea. Apoi prezența la Țarigrad, în 1714, alături de martiri, a unui Văcărescu, deopotrivă de hotărît).

Spre seară, Lecca, destins şi el, ne povesteşte de-a fir-a-păr ultimele zile ale Antoneştilor şi celor osîndiți la moarte odată cu ei: Pantazzi, Piki Vasiliu, profesorul Alexianu. Pe mareşal, năvalnica spaimă a lui Ică, refuzul de a se împărtăşi, starea de prostrație pe care o căuta şi obținea prin folosirea de barbiturice, îl indispuneau grozav. îşi făcea aspre reproşuri. La cîțiva paşi de potou, Pantazzi şi Lecca au fost reținuți aducîndu-li-se la cunoştință grațierea. Ion Antonescu a murit cum s-a purtat şi în viață: curajos.

Lecca e închis de la 23 August 1944. Pînă deunăzi n-a ştiut dacă nevastă-sa trăieşte ori ba. în celulă a venit întîmplător cineva care o întîlnise destul de recent. Lecca nu crede, bănuieşte că dintr-un sentiment de compătimire i se spun braşoave. Un amănunt îl convinge: acela că soția lui scotea din poşetă bucățele de zahăr pe care le rontăia.

Îngrijirea lui Bentoiu îmi ocupă aproape tot timpul. Deşi multă vreme necredincios, s-a împăcat cu biserica. îmi cere să rostesc rugăciuni şi se roagă şi el. îl conving să învețe versuri de Gyr. Stă îndelung de vorbă cu profesorul Tomescu.

Pe Carol al II-lea îl atacă Lecca. Pe Antonescu îl critică Bentoiu. Carol pentru mine este cel mai pustiitor flagel care s-a abătut vreodată asupra Țării Româneşti; mai rău decît Hunii, Avarii, Gepizii, Pecenegii, podghiazurile tătăreşti şi şleahticii polonezi, decît potopul, grindina, seceta, invazia lui Carol-Robert, ciuma lui Caragea, incursiunile lui Pazvantoglu, expedițiile punitive turceşti, paşa din Silistra, cazacii, dragostea puterii ocrotitoare după 1774, incendiile, cutremurele, lăcustele, despăduririle, revărsările de apă, răpirile de teritorii, prăvălirile de morene, fumăritul, surpările de terenuri, ruperile de zăgazuri, filoxera, gărgărița, ocupațiile austriece şi

ruseşti, decît puţurile otrăvite, femeile siluite de năvălitori, copiii luaţi ca ieniceri, decît prăbuşirile de turnuri, decît bisericile pîngărite, decît Muhamad, Baiazid, Suleiman şi Fuad, decît orice. *Ubu roi* în persoană, am venit să-i tundem de bani, să legăm măgarul de gard şi să ne uşchim. Din consideraţie pentru Bentoiu mă reţin a vorbi prea deschis. Despre Antonescu însă nu pot să nu arăt că, oricum, singurul în toată Europa a cutezat să i se opună lui Hitler, să-i ţină piept într-o chestiune de onoare personală pentru acesta, în care nici Petain nici cardinalii nu i-au spus nu. în vreme ce floarea aristocraţiei germane, generalii şi feldmareşalii acoperiţi de medalii şi decoraţii stăteau smirnă în faţa lui şi tremurau, iar el făcea spume la gură şi alerga urlînd de la un capăt la altul al încăperii, Antonescu i-a ţinut piept în propriul lui bîrlog de la Berchtesgaden; dîrz, cu modestia cuvenită, a scăpat de la moarte cîteva sute de mii de suflete de evrei.

(Lecca: Cu preţul cîtorva boarfe, unor zile de lucru de opt ore şi dormit acasă, cîtorva apartamente… Göring era de acord, mi-a spus-o: numai să nu ştie Hitler…).

Şi, orice ar fi fost, regele Mihai putea, trebuia să-l înlăture pe Antonescu de la putere, la nevoie să-l aresteze – deşi soluţia expedierii în străinătate cu un avion ar fi fost mai nobilă – dar nu să-l predea unui particular, lui Bodnăraş, ca să fie dus în casa acestuia, mai rău ca debitorii insolvabili în vechiul drept roman. Putea să-l ţină sub stare de arest în cuprinsul palatului, să-i ceară să se sinucidă – şi e de recunoscut că a fost vina lui Antonescu de a fi confundat onoarea lui de om cu dreptul la viaţă al naţiunii, în vreme ce Bismarck deosebea datoria sentinelei de a muri la post de obligaţia conducătorului de a-şi jertfi, la nevoie, pentru salvarea ţării, pînă şi onoarea – dar pentru nimic în lume să nu se fi învoit să fie dus la un particular acasă şi predat unei puteri străine. Gestul regal, adică mai bine zis al sfătuitorului tronului, nu are nici o scuză.

Cînd sunt scos din celulă spre a fi din nou trimis la Gherla, îmi iau rămas bun de la toţi. Bentoiu, zîmbind trist, îmi mulţumeşte. Apoi, începe să plîngă, Lecca; brusc, mă sărută. Au murit, curînd după aceea, amîndoi.

– Abia de la profesorul Tomescu învăţ rugăciunea de seară, *Lumina lină,* al cărei farmec inefabil mă cucereşte de prima dată.

Cum de-i pot prefera cei care o au la îndemînă dintotdeauna, cum de-i pot prefera formula incantatorie indiană *om manî padmè hom?*

Şi, dacă-i vorba aşa, cum de pot aşeza teosofia, zenul, tantrismul deasupra evangheliei?

Lumină lină a sfintei slave: mai e alt vers deopotrivă acestuia în limba română?

În 1937, cînd de Crăciun s-a format guvernul, Tomescu a trimis tuturor colegilor săi cîte o Biblie.

(În vremea aceea, de supărare, eu mă băgasem bolnav în pat. Ningea întruna).

Decembrie 1970

> *Căci cu greu va muri cineva pentru un drept; dar pentru cel bun poate se hotărăşte cineva să moară* (Rom 5,7).

Mult, mult, mult mai buni au fost tinerii prin închisori decît bătrînii.

Pentru că mai uşor renunți la viață cînd ai timp îndelungat de trăit? Pentru că la tinerețe patimile sunt mai aprinse dar şi vigoarea spirituală mai neîntinată? Pentru că n-au cunoscut ranchiunele, prejudecățile şi duşmăniile generației mai vechi? Pentru că erau mai puțin obsedați cu acreli şi răbufniri, mai puțin încărcați de anexele trecerii timpului: sluțenii eşecuri, dezamăgiri, confirmînd astfel teoria lui Robert Brasilach după care e bine să mori înainte de a te fi pîngărit mersul înnoroiat al anilor? Nu ştiu. Au fost mai buni.

N-a fost cameră în care tinerii - şi mai ales legionarii - să nu-mi vie în ajutor şi să nu-mi dea „cafeaua" de dimineață şi feliuța bisăptămînală de pîine – odoare fără preț pentru un bolnav de intestine în schimbul ciorbei de murături putrede, al fasolei negătite, al cartofilor fierți cu coajă şi pămînt cu tot ori al verzei crude la care şi lighioanele s-ar uita cu silă -singurele alimente ce le puteam oferi.

Pînă ce – şi au trecut mai bine de trei ani – n-am învățat să mănînc arpacaş, ei m-au ținut în viață. Şi fără a face caz.

Cu totul din întîmplare, Dinu P., de la părintele Todea, ştie cum a murit socrul lui, social-democratul Gh. Ene Filipescu.

La Tîrgu-Ocna, spital t.b.c. al deținuților politici pînă în 1956 (căci după acea dată n-au mai existat spitale pentru deținuții politici), Filipescu îşi proclamase convingerile socialiste şi atee într-o cameră de tineret legionar. E drept că-i apostrofa şi pe gardieni: „copiii care-şi batjocoresc părinții". (Rubaşov în *Întuneric la amiază* ori *Zero şi infinit*).

I-a fost din ce în ce mai rău – boala evolua repede – şi a pătimit (răsuflarea devenise chinuitoare) pînă la moarte.

Într-atîta s-au purtat tinerii legionari de frumos, de atent, de plin de abnegație şi drag cu el şi atît adînc respect i-au vădit celui mai vîrstnic dintre ei încît pînă la urmă i-au înmuiat inima.

Înainte de a-şi da sufletul – cu greu, fiindcă orice respiraţie ajunsese spasm –, Filipescu l-a îmbrăţişat pe cel care îndeosebi i se devotase, apoi pe toţi ceilalţi, s-a putut spovedi părintelui Todea şi s-a stins împărtăşit. După cîteva săptămîni a încetat din viaţă şi băiatul care-l îngrijise filial[*].

Psalmul? 38,18: „Lasă-mă să mă odihnesc mai înainte de a mă duce şi a nu mai fi".

Octombrie 1958

Cozile la care se rînduiesc evreii pentru depunerea de acte în vederea emigrării în Israel încep de pe la trei noaptea, apoi de pe la două, de pe la unu, de pe la unsprezece.

Sunt alcătuite de mici comercianţi ruinaţi, de bătrîni şi bătrîne rămaşi singuri în ţară, dar şi de membri de partid, directori şi directori generali de ministere, funcţionari superiori din institute centrale de stat, cadre jin aparatul politic, din organele de miliţie şi securitate.

Impresia pe care o fac cozile e puternică. Sunt ovrei, totuşi, şi-n mine încep a mocni sentimente ciudate. Iar tata tună şi fulgeră. Tata, dealtfel...

(Dar asta-i altă poveste. Casa în care locuiam, nu a noastră, fusese bombardată la 4 aprilie patruzeci şi patru. După 23 august ne primise la ea fiica generalului Butoianu, nea Mihai, fost coleg de clasă cu tata la liceul real Nicolae Bălcescu din Brăila. De la spatele bisericii Olari pînă-n calea Moşilor pe unde încep să intre coloanele ruseşti dinspre Colentina sunt cîţiva metri.

La 30 August stăteam şi eu pe marginea trotuarului şi priveam tancurile. Jur că nu rîdeam, nu salutam, nu aplaudam, nu exclamam; stăteam şi priveam pur şi simplu, uite-aşa. Mă simt deodată strîns de braţ şi blagoslovit cu un *dobitocule* pronunţat desluşit şi apăsat – *stai şi te uiţi, tîmpitule, staţi şi vă uitaţi cu toţii şi nu ştiţi ce vă aşteaptă, uite-i cum rîd, or să plîngă lacrimi amare şi tu la fel... Hai acasă...* Îl iau pe tata prudent de mînă şi mergem binişor spre locuinţa din strada Olari a Butoienilor).

– Gestul acesta al scoaterii paşaportului din buzunar are într-însul ceva de truc, de scamatorie, de pehlivan. Sau de copil odios, rîzgîiat. Degetele încrucişate. *Poa. Nu mă mai joc. Vreau la mama.* Domnul Goe. Aidoma ţîncului care cînd nu-i mai place, nu-i mai convine, se retrage, o ia posomorit spre casă. Sau cîştigătorului care se ridică după ce a umflat toate poturile. *Vreau la mama. Vreau acasă. Nu mă mai joc.* Ii bagi pe toţi în horă,

[*] De Ia Ioan Ianolide aflu că a fost însuşi Valeriu Gafencu, unul din „sfinţii închisorilor" (*Nota aut.*).

îi aţîţi, tocmeşti lăutarii, încingi petrecerea, strigăturile de la tine vin, eşti cu ei - şi-i laşi baltă, mască, ţuţ. Adio. Plecăm. N-am cuvinte. Ia-l de unde nu-i. Edgar Vălas cu bine. Observaţi la calitate. *Trio Iosefiny. Doktor King,* şedinţe de fachirism. *Mafalda,* calea Dorobanţi 43. Hîrtia glonţ scoasă din vestă ca asul de pică de sub mînecă. *Laila,* celebra voiantă, calea Grivitei 373, tramvaiul 12 şi 24, în fundul curţii, de la 9-l3 a.m. şi de la 17-20 p.m., în lipsa mea de acasă primeşte soţul meu, profetul Theodorescu. Şiretlicul, escrocheria, trişarea, păcăleala. Dacă-s proşti.

Oamenii cu scaun la cap sunt scîrbiţi – unii zîmbesc. Oamenii mai simpli sunt cuprinşi de o pică, o rîcă, o ciudă, o ură, cu sorţi de lungă durată.

(Cervantes în Algeria, după ani de zile, izbuteşte să organizeze cu alţi cîţiva o evadare. Noaptea se întîlnesc cu toţii pe ţărm. Corabia tocmită e acolo, gata de plecare. Lipseşte însă unul dintre ei. Îl aşteaptă. Trece timpul. Se hotărăsc să plece fără cel care-i în întîrziere. Cervantes stăruie-să-l aşteptăm, închipuiţi-vă deznădejdea lui cînd va sosi şi va vedea corabia în larg... Mai stau, se perpelesc, vine şi cel lipsă... Era turnătorul. Sunt prinşi cu toţii şi duşi înapoi în sclavie.

Povestea aceasta atroce – unde Cervantes apare atît de nobil, dove-dindu-se că nu întîmplător a scris el *Don Quijote* – mi-o aduc aminte! fără legătură directă, cozile de la prefectură).

– Tot printr-o asociaţie de idei pe care, la început (apoi însă da) nu mi-o pot lămuri, îmi aduc aminte de (pseudo) memoriile lui Ciano, citite prin 1946-l947.

După 1942, dintr-odată, iată că tonul memoriilor lui Ciano se schimbă: acum vorbeşte ca un european, ca un aristocrat, ca un gentleman, ca un liberal; ororile naziste îl scîrbesc şi-l înspăimîntă. Vrea pacea, vrea liniştea, vrea *le bon vieux temps!*[38] Ia te uită! S-a zis cu imperiul, cu violenţa, cu uleiul de ricină; el, Ciano, oricum, să se ştie, nu-i decît un diplomat, ca Talleyrand, ca Vergennes, ca Metternich. El usturoi n-a mîncat. El unul mîinile cu sînge nu şi le-a murdărit. E un om de lume, cu păcate, dragă Doamne, dar mereu cu mănuşi albe.

Şi încep să apară în memorii personaje noi: Dumnezeu, Papa, regele, principele Umberto. Dar cînd? Cînd îşi aduce aminte Ciano de micul rege, de Papă, de Talleyrand, de Europa? Cînd l-a încolţit frica şi s-a văzut că trupele aliaţilor germani nu vor cîştiga războiul. Nu înainte. Numai atunci vechea, sănătoasa frică şi-a recunoscut copilul: mamă bună. Numai atunci apare iar *il conte şi* se pornesc a străluci valorile vechii civilizaţii liberale şi candelabrele saloanelor europene.

[38] „bunele vremuri de odinioară" (fr.).

Şi la evrei vedem o revenire la trecut şi repudieri: dar repudieri provenite nu dintr-o evoluție ori o cutremurătoare descoperire, ci datorită unor prea concreți factori externi.

– Ierarhia păcatelor

Biserica le împarte în: veniale, de căpetenie, strigătoare la cer şi cele împotriva duhului sfînt.

Închisoarea cunoaşte numai două categorii: cele care se iartă (traficul de devize şi aur, trecerea ilegală a frontierii, furtul, omorul, curvia, preacurvia, pederastia, parazitismul, vagabondajul, defăimarea instituțiilor de stat) şi cele care nu se iartă (şantajul şi turnătoria).

(Nu le iertăm noi, oamenii; cînd e căință cutremurătoare, Dumnezeu ştie el ce face; în *Procesul lui Isus* de Diego Fabri, Maica Domnului îşi întinde broboada de femeie sărmană pe capul trădătorului scuturat de hohotele de plîns ale părerii de rău).

– Diviziunea muncii.

Occidentalii (Beckett, Ionescu, Cioran...) sunt nenorociți pentru noi; iar noi – noi care ştim ce poate fi un petic de cer, o felie de pîine, un pat propriu, un cui, un creion – suntem fericiți pentru ei.

Aprilie 1960

Din camera 18 suntem scoşi după o lună şi risipiți prin alte celule. Am norocul să fiu luat odată cu naşul meu şi dus la 24, unde primul om de care dăm e călugărul care m-a creştinat şi care fusese scos două zile după botez.

În noua celulă atmosfera de exaltare şi de interes aprins pentru schimbul de idei nu mai există ca în cealaltă. S-a culcat soarele şi a răsărit luna. După a duhului şi-a focului, urmează o perioadă a deprinderii traiului cotidian. Brusca deosebire de nivel spiritual şi energetic mă pune serios la încercare şi-mi dă de înțeles că lucrul greu nu este să răspunzi unei situații aprige, fie ea chinuitoare, ci să deprinzi a rezista frecuşului zilnic al banalității. Şi Mauriac, citîndu-l pe Charles Du Bos: a şti să crezi şi fără acompaniamentul muncii neîntrerupte. Da, aşa e: deodată muzica nu se mai aude, ca şi cum ai fi trecut de colțul străzii. Aici să te văd băiete! La anchetă era o luptă, un vîrtej absorbant şi-mbătător în felul lui, dar acum în cenuşiul plictisitor al programului (fie al programului cu totul excepțional din puşcărie care, oricît de altul decît cel din afară, tot un *train-train de vie*[39] este – şi cît de calculat

[39] „viață de fiecare zi" (fr.).

de gol este: Insul, Timpul şi Ceilalţi) ce rămîne? Ce ai mai propriu, ce eşti: vlaga, osînza, materia cenuşie, hormonii – *tu*!

Am din fericire drept sprijin pe naşul meu şi pe cuviosul Mina. Viaţa de mînăstire (şi poartă rasa de cînd era flăcăiandru) l-a pregătit de minune pe călugăr pentru închisoare şi l-a învăţat ceea ce este esenţial pentru a răbda: să ştii să taci, să nu te mire şi să nu te necăjească nimic, să fii surd, să fii hotărît a îndura totul fără a crîcni (fără a cîrti zic monahii), cu o *egalitate* oarbă şi încăpăţînată avînd drept ideal nepăsarea de nu chiar nesimţirea. Iar dintre acestea cele mai mari sunt: tăcerea şi nepăsarea. Textul biblic (*Iac* 3,2) – în care se afirmă că cine-şi poate înfrîna gura îşi poate înfrîna trupul întreg şi toată fiinţa - are un caracter ştiinţific şi experimental întru nimic inferior al unuia de, să zicem, Claude Bernard.

Naşul, aici, se arată din ce în ce mai „spiritualist" ceea ce în limbajul intelectual al camerei desemnează un amestec de spiritism, parapsihologie şi credinţă în metempsihoză. Spiritismul nu-mi spune nimic. Mihai Avramescu şi Pavel Sim, mi-au dat să-l citesc pe Guenon care a făcut ţăndări din spiritism -, dar e, la mine, şi o reacţie repulsivă personală; cît priveşte însă parapsihologia, la locul ei de îndreptăţită disciplină psihică bazată pe observaţii, nu poate fi contestată. După ce s-a rîs atîta de ei biocurenţii doctorului Giurgea de la Militari sînt acum în domeniul public al ştiinţei.

Dar pînă şi spiritismul (răspîndit pe unde n-ai crede: căpitanul de jandarmi M.D. are un prieten care a fost regele Ludovic-Filip şi cunoaşte o doamnă care e reîncarnarea reginei Elisabeta a Angliei) în atmosfera seacă şi cumplită a celulei, întrucît e altceva decît odiosul concret, bob număratele obiecte utilitare (prici, tinetă, balie, ciubăr, masă, cănită, gamelă, gata) şi lumina brutală a becului, ni se impune ca îmbietor. În orice caz evocă încăperi cu mobile de prisos ori cu lampa stinsă, ceea ce nu-i lucru de lepădat. În celulă orice taină dispare: puţinătatea lucrurilor, cunoaşterea aprofundată a obiceiurilor şi caracterului oamenilor din jur, invarianta absolută a curgerii timpului. Şi rezultă că printre altele – dar nu departe de apă, somn, closet, vitamine, mişcare - avem neapărat nevoie şi de penumbre, de niţel mister. Orice formă de spiritologie apare binevenită şi purificatoare. Aşa în cît ascult fără a mă supăra multe relatări despre spirite albe, spirite albastre şi spirite roşii, despre Ketty King şi Sir William Crookes (Ketty l-a păcălit pe Sir William: acasă la el îi apărea, cînd însă ilustrul fizician a vrut să repete experienţa la sediul Academiei Regale, n-a mai venit; de ce? a întrebat-o apoi şi a primit răspunsul: ca să te fac de rîs, drăguţule; *şmecheroasă* nevoie mare) şi mă familiarizez cu Alain Kardec, Leon Denis, Raoul Montendon, Gabriel Delanne şi Sir Russel Wallace. Şiruri de umbre firave se strecoară sfios în celula douăzeci şi patru, conştiente parcă de inconsistenţa lor, dar pline de bunăvoinţă, sărmanele (chiar şi lui Ketty King – în rochia ei bufantă din secolul XVII, – nu-i mai arde de pozne, din milă pentru noi), şi îndulcesc întrucîtva arşiţa materiei cu stropi de iluzie.

(În această a doua celulă de închisoare se petrece, îmi pare, ceva asemănător cu ceea ce trebuie să se fi întîmplat pe drumul către Emaus. Mîntuitorul nu mai e printre ai săi, mirele a plecat. Dar se cuvine să începi, tu, om, a secreta fidelitate şi un nou fel de fericire, mai în surdină, şi să desprinzi realitatea prezenței Mîngîietorului în locul cel mai neaşteptat, mai arid; în tine. Trebuie să dai tu însuți mai mult, nu mai eşti simplu spectator, nuntaş, ci participant cu drepturi egale, asociat, făuritor de fericire pe cont propriu. Trebuie să dovedeşti un lucru foarte greu, că nu numai începutul – nunta – e curat, ci şi că traiul cotidian poate fi menținut la un grad acceptabil de relativă noblețe şi demnitate. *La fel* ca începutul *nu* e: şi ne doare. Dar tocmai asta e diferența dintre copilărie şi maturitate: durerea recunoscută şi răbdată, acceptarea inevitabilei diferențe de nivel dintre puritatea nunții şi a sărbătorii şi impuritatea zilelor de rînd şi anilor pe şart).

Jilava, martie 1960

Greşeala lui Nietzsche, proclamă Al. Pal. în zgomotul asurzitor al camerei optsprezece (Cine se-nscrie la tun? unde ai pus iar cănița dom'le? Prapură pe franțuzeşte e *oriflamme, abassourdi* pe englezeşte e *flabbergasted.* Băgați de seamă cine mergeți la tun nu mai e decît foarte puțină apă! Pipetă pe franțuzeşte nu mai ştiu, prințule, dumneata-ți mai aduci aminte cum e pipetă pe franțuzeşte?), este că a disprețuit cele mai virile sentimente şi printre ele pe cel mai îndeosebi viril, de care dau atît de frecvent dovadă eroii homerici sau eroii medievali: mila. Lacrimile sunt şi ele apanajul războinicilor în Iliada.

(Mila, aveam să citesc după eliberare, în opera lui Eugen Ionescu, mila nu este sentimentală, domnilor nitzscheeni, ci umană şi bărbătească. Al. Pal. vorbise mai înainte ca vreunul din noi să fi citit acele cuvinte ale lui Eugen Ionescu.)

1934

Manole despre nebunie: cel mai pertinent lucru în privința nebunilor l-a spus Salom Alehem: nebunul nu sparge numai geamurile altuia.

Putem aşadar şti oricînd şi oriunde dacă nebunul e nebun adevărat ori prefăcut. Dacă sparge numai geamurile altuia înseamnă că nu e sincer, iar dacă le sparge pe ale lui ori pe ale altora şi pe ale lui nu încape îndoială că e nebun autentic.

Nebuni autentici: 1948, Radu Cioculescu: nu dă la Securitate numele – neştiute de această instituție – celor (mă număr printre ei) care l-au ajutat la redactarea şi transmiterea în străinătate a unor memorii. 1950, A. L. Zissu: refuză semnarea apelului pentru pace de la Stockholm; le spune celor veniți cu pantahuza că el e pentru război, îi beşteleşte, îi alungă – şi nenorociții, îngroziți, o iau la fugă dîndu-şi seama că fiind trei vor fi siliți să-l denunțe.

Cernica, 1965

Părintele stareț Roman: vina cea mare a fariseului nu este atît mîndria cît e convingerea că-şi ajunge sieşi, că se poate îndreptăți de unul singur că nu are nevoie de Dumnezeu.

Iar despre timp: creştinul e cel care nu trăieşte nici în trecut, nici în viitor, ci numai în prezent. Trecutul nu-l apasă, viitorul nu-l îngrijorează

(Nu cumva pentru creştin e mai ales valabil versul lui Mallarrne unul din cele mai frumoase ale limbii franceze: *Le vierge, le vivace et le bel aujourd'hui*[40]?)

Septembrie 1940

Citesc cu stranii simțăminte de satisfacție (numai Casandra a ştiut cît e de dureros să vezi că ai avut dreptate), lipite pe ziduri şi stîlpi, manifestele mişcării legionare împotriva lui Carol al II-lea. E un drept la critică pe care autorii manifestelor şi l-au cîştigat prin suferință. Dar, peste cîteva zile, anumite declarații şi articole duhnesc a răzbunare şi prea multă pricepere în arta folosirii părții de unde bate vîntul. Copleşitor titlu al unui scurt articol de Iorga: *Să nu fim mojici.*

Jilava, camera 0, decembrie 1963

Profesorul Vasile Barbu, fost şef al organizației legionare de Vlaşca: îți spun adevărul, îți vorbesc ca unui camarad, Căpitanul, s-o ştii, era mai presus de orice credincios. Dacă trăia, legiunea nu ar fi ajuns ceea ce a devenit: o a cincea coloană germană. Creştină şi românească era legiunea pentru întemeietorii şi fruntaşii ei, omorîți toți cu juvățul de Carol al II-lea. Idealul lui Codreanu a fost Icoana şi după ea ar fi întocmit rînduiala țării, nu după programul de la Nürenberg. Dar dacă au rămas în viață numai un pumn de executanți şi-n jurul lor nişte zurbagii...

– Spiritului european dr. Al.-G. îi reproşează ataşamentul feroce, animalic, pentru viață. Europeanul e aproape incapabil de sinucidere: dovadă dejaşitate. Asiaticul e mai detaşat, nu atît de jalnic înrobit de existență. în creştinism (nu contestă) precumpăneşte cultul vieții veşnice, dar la european, la omul alb, vede altceva: o frică josnică, o cramponare cu orice preț, cu prețul oricărei ticăloşii, oricărei crime, de verbul a trăi. Cramponarea asta la viață, de cîine estropiat, de orb paralitic, de canceros înnebunit de suferințe şi care tot mai suge vitamine, de trădător care pentru a scăpa de moarte şi-a vîndut neamul întreg şi tovarăşii toți, o exprimă cel mai bine pronumele neutru nereflexiv, de lipsă în româneşte: *on veut vivre*

[40]„Imaculatul astăzi, frumos şi-nsuflețit" *(Mai multe sonete,* trad. Şt Augustin Doinaş în Stephane Mallarme, *Poezii,* Editura Univers, Bucureşti 1972, p. 105).

sau în nemțeşte: *man will leben.* Formula cea mai deprimantă: *es will leben,* aplicată omului.

Iulie, 1952

Tata e la fabrica de sticlărie de la Pădurea Neagră, tocmai în Bihor, împlinind unsprezece luni într-o aceeaşi întreprindere (aproape de necrezut), eu mă aleg cu un concediu de douăsprezece zile lucrătoare. Merg să le petrec la Timişul de Sus, unde maicile augustiniene mai au şi acum o pensiune (Manole: i-a apucat pe toți ovreii mare dragoste de mînăstiri şi de catolicism).

Clădirea dinspre şosea a instituției lor fiind ticsită, sunt cazat într-o anexă lîngă bisericuță, unde locuieşte permanent văduva ministrului C, care a jucat un rol însemnat în crearea localității Timiş.

Deîndată după sosire, cer voie să-i prezint respectele mele Doamnei C; mă primeşte cu bucurie şi-şi aduce bine aminte de tata.

După cîteva zile mă îmbolnăvesc destul de rău; vecina mea îmi aduce pîine prăjită şi ceai. Poartă – ca şi Alexandrina Cantacuzino şi celelalte doamne de la Asociația națională a femeilor ortodoxe române (uneori şi Regina Măria) – o rochie de culoare închisă, de mătase; rochia îi vine pînă la bărbie şi-n jurul gîtului stă un lanț lung de care atîrnă o cruce masivă de argint. Ori de cîte ori îmi aduce pîinea prăjită şi ceaiul, doamna C îmi face semnul crucii pe frunte.

Februarie 1971

Eu am venit ca oile mele să aibă
viață şi să aibă belşug (Ioan 10,10).

Predica de alaltăieri a părintelui G.T. şi scrisoarea din Ottawa a lui Toma Pavel coincid aproape; ca dată, ca subiect.

În amîndouă e vorba de tema ospățului în toată învățătura lui Cristos.

Orice prilej îi cade la îndemînă Domnului pentru ospețe şi veselire. Se dau mese după o vindecare trupească (*Matei* 8,15; *Marcu* 1,31; *Luca* 4,39 şi 8,55); după dobîndirea unui nou adept sau cucerirea unui suflet (*Matei* 9,10; *Marcu* 2,15; *Luca* 5,29); în cazul fiului risipitor sau al vameşului Zaheu, marea căință este aceea care îndreptățeşte splendoarea serbării. Domnul binecuvîntează şi înmulțeşte vinul la nunta din Cana; Maria miruieşte şi ea în timpul unei mese; la Betania a fost masă mare de vreme ce Marta era atît de îngrijorată şi covîrşită de treburi.

Nu numai că nu refuză invitațiile păcătoşilor, dar nici pe ale fariseilor nu le respinge Domnul. Cerul e adesea asemuit cu un ospăț (*Mat*ei 22,2; *Luca* 14,16; 22,30); şi ce i se făgăduieşte insului care-şi deschide inima lui

Cristos? Cel care, pînă atunci stătea şi bătea la uşă, acum afirmă: voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu mine (*Ap* 3,20).

Această neistovită bună dispoziţie şi vrere a Domnului de a sărbători bucuriile prin ospeţe apare proiectată pe tot cursul anilor de predicare; textele: „A venit Ioan nici mîncînd nici bînd şi spun: are demon. A venit Fiul Omului mîncînd şi bînd şi spun: Iată om mîncăcios şi băutor de vin, prieten al vameşilor şi al fariseilor" (*Matei* 11,18-l9) şi „Căci a venit Ioan Botezătorul, nemîncînd pîine şi negustînd vin, şi ziceţi: are demon. A venit şi Fiul Omului, mîncînd şi bînd, şi ziceţi: Iată om mîncăcios şi băutor de vin"... (*Luca* 7,34) sunt clare.

Pavel, urmînd pilda învăţătorului său *(Fapte* 6,34) după o biruinţă a binelui (botezul temnicerului din Filipi), *a pus* şi el *masa* şi *s-a veselit ca toată casa.*

– A. Schmemann îşi însuşeşte formula materialistă a lui Feuerbach: „Omul este ceea ce mănîncă" şi zice că e o formulă strict biblică şi creştină.

Cine nu mănîncă Trupul Meu şi nu bea sîngele Meu...

Tot Schmemann (care-i ortodox): lumea pentru creştin e un ospăţ, imaginea ospăţului apare de-a lungul întregii Scripturi şi este şi finalul, încoronarea ei: „ca să mîncaţi şi să beţi la masa mea în împărăţia mea".

BUGHI MAMBO RAG

...de tipul *eintreten, tratt ein, eingetretten...* de la *vivre e je vécus, tu vécus, il vécut...*, de la *voir* e *je vis, tu vis, il vit...* spaniola are pentru a fi două verbe separate: *ser* şi *estar.* Prezentul lui *ser*: *soy, eres, es, somos, soís, son*, prezentul lui *estar*: *estoy, estas, esta, estamos, estatïs, estan... nous vécûmes, vous vécûtes,...* declinarea sanscrită însă cunoaşte opt cazuri: nominativ, acuzativ, instrumental, dativ, ablativ, genitiv, locativ, vocativ... de tipul *erkündigen, erkündigte, erkündigt...* prepoziţia urmează verbului şi-i poate schimba sensul, creîndu-se astfel vorbe noi, de pildă *to speak up, to give up, to wash up, to drive up...*

– Domnul mereu – reiese de pretutindeni – binecuvîntează, rodeşte şi multiplică: pîinea, vinul, peştii. El nu apare ca un Dumnezeu al pustiului, pustei şi tundrei, al sterilităţii, uscatului şi pîrjolirii, ci al bogăţiei, belşugului, plinătăţii, hranei şi veseliei. Pe cine vrea să vină la el îl aşteaptă bucuria şi banchetul. Nu numai la Socrate şi Platon. (Acela e preînchipuire; pe cît se poate).

Fericitul Augustin: Marta se îngrijorează şi se străduieşte, iar Maria benchetuieşte.

Printre motivele pentru care Domnul se referă aşa des la ospeţe şi îmbie cu mese încărcate (viţelul e mult...) desprind:

a) Pe cel invocat de teologii pricepuţi; teologii pricepuţi nu pun mare preţ pe argumentul invocat de colegii lor mai puţin pricepuţi; Dumnezeu a creat pe om ca să fie slăvit de acesta. Ei formulează cu totul altfel şi-n chip vrednic de măreţia divinităţii scopul avut în vedere: a se da şi omului putinţa de a participa la uriaşa, euforica bucurie de a trăi (viaţa însăşi, ca atare, spune *catehismul episcopilor catolici olandezi,* este o minune care-ţi taie răsuflarea). Etienne Gilson exprimă lămurit raţiunea pentru care Dumnezeu a creat lumea şi pe oameni. Numai ca să-l preamărim? Ar însemna că-l cunoaştem foarte puţin. „Ceea ce Dumnezeu făureşte nu-s nişte martori care-i demonstrează propria-i glorie, ci fiinţe care se bucură de ea cum se bucură şi el şi care, participînd la fiinţa sa, participă totodată la beatitudinea lui. Aşadar nu pentru el, ci pentru noi îşi caută Dumnezeu gloria; nu pentru a o dobîndi căci o are, nici pentru a o creşte, căci este dinainte perfectă, ci pentru a ne-o împărtăşi".

(Nu degeaba tot stărui, tot pisez că Cristos Dumnezeu e un nobil, un gentleman, un boier)

b) Pe cel la care-mi place a reflecta îndelung: fiindcă numai la ospăţ se bucură omul de bucuria altuia, ba şi are nevoie de această bucurie: ospăţul e cu atît mai frumos şi mai izbutit cu cît toţi cei de faţă sunt mai veseli. Ospăţul este poate - în chip paradoxal – singurul loc în care bucuria celuilalt nu este pizmuită. Şi unde nu există concurenţă, *numerus clausus; the more the merrier*[41]: creşterea numărului comesenilor departe de a constitui o piedică, o primejdie, multiplică bucuria fiecăruia şi a tuturor. Dacă-i aşa, atunci ospăţul realizează condiţia paradisiacă: ea presupune în primul rînd capacitatea de a te bucura de bucuria altuia, de a o *împărtăşi.*

Jilava, camera 50 (infirmeria t.b.c.)

Adventiştii din celulă, şi sunt cîţiva, îl disprețuiesc făţiş şi cu înflăcărare pe popa Petcu din Năieni, preot de ţară fără cunoştinţe teologice superioare, căruia îi vin uşor de hac citind – cu nemiluita – textele biblice pe capitole şi versete, dovadă peremptorie a unei mari familiarităţi cu Scriptura, dar şi obicei de clănţău procedurist. Se uită la el foarte de sus deoarece se încurcă dîndu-le replica, precum şi fiindcă părintele, răpus de plictis şi mizerie, se oploşeşte în amintirea vinurilor de Istriţa – premiate la concursuri viticole internaţionale – şi a comîndărilor unui sat de gospodari cuprinşi.

Ce-i drept, spectacolul pe care-l oferă adventiştii ia adeseori o înfăţişare dramatică: dacă mîncarea e făcută cu o urmă de grăsime sau de came de cal – la infirmeria t.b.c. se mai întîmplă – ei o resping, se aşează în genunchi, ridică braţele şi-şi aduc jertfa prinos Atotputernicului. Pare artificial,

[41] „mai mulţi, mai veseli" (engl.).

scenografic, însă din partea unor oameni străveziu de slabi, cu frecvente hemoptizii şi înfometaţi de ani lungi de închisoare, gestul ia un caracter foarte concret. în acest timp, părintele înfulecă degrabă, ca toţi ceilalţi. Dintr-odată se află pus în situaţie de inferioritate.

Hotărînd să iau apărarea bietului om, foarte de ispravă, încep să învăţ pe de rost textele potrivnice interpretării adventiste (obiectivi şi cinstiţi tot ei mi le indică şi predau) şi ajungem, preotul şi cu mine, să-i putem combate pe propriul lor teren scriptuar. Respectării oarbe a Sîmbetei îi opunem pasajele fundamentale din 2*Cor* 3,6 (Litera ucide, iar duhul face viu); *Matei* 12,8; *Marcu* 2,28 şi *Luca* 6,5 (Fiul Omului este Domn şi al sîmbetei); *Marcu* 2, 27 (Sîmbăta a fost făcută pentru om, iar nu omul pentru sîmbătă), *Rom* 14,6 (Cel ce ţine ziua o ţine pentru Domnul şi cel ce nu ţine ziua nu o ţine pentru Domnul), 7 (Căci împărăţia lui Dumnezeu nu este mîncare şi băutură) şi 22 (Credinţa pe care o ai s-o'ai pentru tine însuţi înaintea lui Dumnezeu. Fericit este cel ce nu se judecă pe sine în ceea ce aprobă); *1Cor* 8,8 (Dar nu mîncarea ne va pune înaintea lui Dumnezeu) şi 10,27 (Dacă cineva dintre necredincioşi vă cheamă pe voi la masă şi voiţi să vă duceţi, mîncaţi orice vă este pus înainte...); *Col* 2,14 (El a şters zapisul ce era asupra noastră) şi 16 (Nimeni deci să nu vă judece pentru mîncare şi băutură sau cu privire la vreo sărbătoare sau lună nouă sau sîmbete).

Cu acest din urmă text, în special, facem minuni printre colegii care urmăresc disputele cu atenţie, bucuroşi de biruinţele ortodoxiei, dar şi admiratori ai tăriei de caracter a sectanţilor.

Cînd suntem scoşi la baie, sîmbăta, adventiştii nu consimt să se spele pe trup. Pe mîini, da, şi sîmbăta: dar nu pe corp. Spectacolul care se repetă săptămînal (suntem în perioada în care direcţia penitenciarelor îngăduie aplicarea regulelor de igienă) scoate în evidenţă două încăpăţînări naive şi dovedeşte o dată mai mult că niţică dreptate este la fiecare. Încleştarea adventistă, nelogică, bucheră, talmudistă e – dat fiind suferinţele şi ocările pe care le dezlănţuieşte – şi admirabilă. Dar şi gardienii nu sunt cu totul greşiţi cerîndu-le tuturor deţinuţilor să se îmbăieze. De ce oare nu li se dă adventiştilor posibilitatea să meargă la duş în altă zi? Pentru că sîmbăta e ziuă de curăţenie în puşcării! Cu duşmănia mai poţi lupta, birocraţia însă nu-i de înfrînt. Părintelui Petcu, primului, şi apoi nouă tuturor ni se cere să-i săpunim cu sila pe camarazii noştri care stau goi sub duş, cu braţele încrucişate peste piept, zîmbind serafic, aşteptînd martirajul. Sunt jalnici, caraghioşi şi profund respectabili. Preotul refuză cu fermitate folosirea prilejului ce i se pune la dispoziţie pentru a-şi batjocori necruţătorii adversari. (Iar gardienilor, care cunosc tărăşenia, le vine greu a crede că popa nu vrea să se răzbune). Refuzăm cu toţii oferta acum adresată întregului colectiv, apoi şi ordinul care ni se dă. Pînă la urmă caralii nu insistă şi toată scena se termină cum zic francezii în *queue de poisson,* rămîne baltă ca şi grătarele de lemn fixate sub instalaţia de robinete. De unde însă, cînd sunt în unanimitate, dreptslăvitorilor abia dacă li se acordă răgazul să se săpuneze fulgerător şi să se clătească şi mai instantaneu, dacă

sunt şi adventişti de faţă, gardienii, spre a-i provoca, a-i necăji, a le face rîcă, prelungesc dinadins şi mult şederea la baie, dau apă caldă din belşug: dreptslăvitorii pleacă sătui de curăţenie şi îmbăiaţi cu adevărat.

Cu puţina apă pe care o primim în celulă, renunţînd la orice lăut, îi ajutăm pe ucenicii căpitanului William Miller să se spele *ei* pe tot corpul duminica dimineaţa.

- Traian Crăcea, tînăr ardelean, înfocat şi iscusit predicator adventist, este singurul din tagma lui care admite posibilitatea mîntuirii celor ce nu fac parte din sectă. (Martorii lui Iehova sunt şi mai exclusivişti: la ei mîntuiţii sunt limitaţi numeric). Crăcea vorbeşte de Cristos cu lacrimi în ochi, adevărate, nu ca ale eroului balzacian care-şi plîngea iubita inaccesibilă, pierdută dincolo de gratiile bisericii.

Jilava, camera 13

Teoria lui Nemo şi a mea despre *Doktor Faustus* a lui Thomas Mann. I-o rezum lui Nicolae Balotă care o ascultă cu mult interes.

Doktor Faustus este o carte concepută pe trei planuri, din care două iniţiatice.

Primul plan, al lecturii naive: Serenus Zeitblom e un om cuminte şi normal, Adrian Leverkuhn e un dement. Artiştii ăştia sunt de fapt nişte demonici. Arta e primejdioasă.

Planul lecturii a doua, ori al iniţierii de gradul întîi: Serenus Zeitblom e un prostănac neinteresant, Adrian Leverkuhn este artistul în toată veracitatea lui; arta presupune o doză de nebunie, numai aşa poate fi creatoare şi justifică insipida existenţă a lumii.

Planul lecturii a treia, ori al iniţierii superioare: dreptatea e a lui Serenus Zeitblom, nu în mod searbăd, ci paradoxal, frenetic kierkegaardian. Adrian Leverkuhn e cu adevărat nebun, idealul este un Zeitblom efervescent. Credinţa babelor e deci bună? Bine e să mergi la biserică şi să aprinzi lumînări? Desigur. Dar *nebuneşte*. Efect de zoom: normalul, dacă e practicat cu entuziasm, e superior nesăbuinţei. Viaţa cumsecade *considered as one of the fine arts*[42]!

Îmi aduc aminte de teoria lui Manole despre necesitatea creării unui *partid al moderaţilor violenţi(on* al *conservatorilor în trenchcoai)* menit să apere cu ultima vehemenţă – sorelliană – echilibrul, raţiunea şi cumsecădenia.

[42] „considerată ca una dintre artele frumoase" (engl.).

Februarie 1931

Ceai la Anetta, cu numeroşi invitaţi. Manole a consimţit să vină şi el, după îndelungate stăruinţe din parte-mi. Declară că nu-l interesează o adunare de ovreiaşi procomunişti ori vag de stînga. în timpul mesei (bufet rece) recunoaşte că există şi lucruri onorabile care se pot spune despre Karl Marx. Care sunt acele lucruri onorabile? vrea să ştie Bellu Z., nitel curios, dar mai ales răbduriu-disprețuitor. (Se vede bine că tînărul ăsta îndrăzneț nu e lămurit. Să-l ajutăm - lămurim).

Bunăoară, zice Manole, faptul că luase de nevastă o nemţoaică grasă şi de familie foarte bună. Cînd Engels a vrut să ia în căsătorie o muncitoare, doamna Marx l-a amenințat că nu-l va mai primi în casă. Apoi Marx avea o barbă splendidă şi era un bărbat frumos. Şi bea zdravăn, ce-i drept mai mult bere – constată Manole cu părerea de rău a omului silit să recunoască şi defectele unei personalităţi altminteri fără cusur – dar ţinea la băutură şi într-o zi o englezoaică beţivă s-a amorezat pe imperiala unui omnibuz de el şi de barba lui.

Bellu Z. fierbe. (Provocare!).

Că îi plăcea să se plimbe prin Londra cu omnibuzul, de preferinţă pe imperială, continuă Manole. Iar despre Lassale, s-a spus un lucru cît se poate de onorabil. L-a spus Bismarck: îmi este adversar politic, mi-ar face însă plăcere să-l am vecin de moşie.

Toţi stîngiştii întorc plictisiţi capul şi – după un moment de pauză grea – îşi îndreaptă iarăşi atenţia spre sanvişuri, spre sticle.

1968

La ieşirea din brutărie, un cerşetor bătrîn, mic, discret.

Îi dau trei sau patru lei.

Îşi scoate respectuos pălăria şi-mi mulţumeşte îndrugînd lung. De ce nu ştiu – amintirea tatei, asemănarea fizică (de mititel gîrbovit), gestul atît de politicos, ruşinea de a fi salutat de un moşneag pentru cîţiva lei, năvala în memorie a scenelor de puşcărie revelatoare ale bietei condiţii umane? –, dar izbucnesc într-un plîns cu hohote în mijlocul străzii, ca nebunul.

Gherla 1962

Virgil B., cu ochi de veveriţă, micuţ, tras prin inel de felul lui, iar acum scheletic, oprit în dezvoltare, căruia hepatita infecţioasă i-a lăsat o piele cerată de nuanţă verzuie, e puşcăriaş de la şaptesprezece ani. Cînd îi fac cunoştinţa are douăzeci şi cinci. Privirea, mişcările, iuţimea, neastîmpărul, gesturile de titirez, setea de cunoaştere, supărările din te miri ce sunt toate

de copil. Ştie de necrezut de multe lucruri, unele ţin de rubrica enciclopedică a unei reviste de ştiinţă şi tehnică pentru tineret. Spre pildă tabelul lui Mendeleev în întregime, pe grupe, sub-grupe şi perioade, simbol de simbol. Îl învăţ şi eu, împreună cu maiorul Ilie Şerbu; vîrsta, la acesta din urmă, n-a obosit pornirea spre învăţătură; şi nici n-a curmat elanul spre bine.

Virgil e pasionat de existenţialism, despre care a mai auzit; i-l expun, iar şi iar. îi povestesc şi piesele lui Ionescu: îl farmecă. Deşi trăieşte izolat de lume, între pereţii groşi ai fostului fort Jilava, sau între ai clădirii tereziene (martinuzziene, cînd trece la zarcă) de la Gherla, lui Virgil spiritul generaţiei şi aerul timpului (*încotro suflă vîntul veacului*) îi dau antene speciale care-i înlesnesc priceperea şi-l ajută să ghicească pe sărite.

Tot vorbind cu el despre existenţialism şi tot privind în jur (suntem într-o cameră rea), îmi formez părerea că – descriptiv şi expozitiv – existenţialismul are dreptate. întocmai aşa e viaţa cum o vede existenţialismul, aşa arată lumea cînd lipsesc naiva credinţă în Dumnezeu şi iluziile moralei. Da, *zidul, greaţa şi mîinile murdare* (murdare de pe urma compromisurilor şi trădării, dar şi inevitabilului frecuş cu zilele) definesc oribilul univers din care Cristos nu mai face parte. (Apartamentul părăsit de oameni, năpădit de şoareci şi păsări de noapte). Descrierea este cu totul neexagerată, a existenţialiştilor; numai soluţia lor e greşită. Sau mai bine zis nu cunosc soluţia: străpungerea zidului pînă la Isus mîngîietorul. (Mîngîietorul dar şi revelatorul, liniştea dată creştinului este şi ea întemeiată pe *cunoaştere,* întru nimic mai puţin decît cea dobîndită prin budismul indian ori zen). Şi e de mirare: unii existenţialişti au fost prin închisori: cum de n-au găsit mijlocul de a trece prin ziduri?

BUGHI MAMBO RAG

...Nemţii pe colonelul Sturdza l-au primit foarte corect, dar rece. Dovadă că pe atunci mai exista un simţ al onoarei militare... Iar când a venit Mackensen în teritoriul ocupat, la Bucureşti, să-l vadă pe Carp, bătrînul germanofila ieşit în capul scării şi l-a dat afară... Ce spui, domnule? de unde ai scos-o şi p-asta? E absolut fals... îi spune Marcellus lui Demetrios...

– Andre Gide: cititorii şi urmaşii lui s-au bucurat grozav de cuvintele ieşite din gura lui Ivan Karamazov: dacă nu există Dumnezeu, totul este îngăduit.

Raţionamentul e simplu: de vreme ce Dumnezeu nu există, opreliştele nu mai au nici un rost, poţi face – netulburat – orice. Dar viziunea aceasta libertină şi liniştitoare (iar mama tot a murit, nici nu mai e nevoie să plec în Algeria) pierde din vedere o altă ineluctabilă consecinţă a formulei. Dacă Dumnezeu nu există înseamnă nu numai că insul îşi poate face de cap, ci şi că natura şi universul nu mai au nici o îndatorire faţă de om. Cine mai poate spune, dacă aşa stau lucrurile: nu e drept? Ori: de ce ni se face nedreptate? *Totul e îngăduit şi împotriva* fiinţei raţionale; totul e îngăduit şi forţelor oarbe

ale naturii, coincidențelor ironice ale hazardului, urzelilor complicate ale destinului. Totul este posibil: este posibilă batjocura, terfelirea, absurditatea. (Fără a mai vorbi de urmările pe plan concret: omorurile, atacurile, violența - sunt şi ele neplăcute cînd trec din cărți în stradă, întrebați-i pe locuitorii marilor metropole după ora opt seara). Ştiu eu pe *cineva* care s-ar veseli să fie aşa: să nu mai fie limitat, să nu mai fie silit să se grăbească.

Iubitorii de rațiune şi dreptate – printre care s-au recrutat îndeobşte necredincioşii – ar trebui să-şi dea seama că ei, mai mult decît oricine, au tot interesul ca Dumnezeu să existe. Să nu dea acest contestat Dumnezeu nimănui să ajungă a-şi dori ca Dumnezeu totuşi să existe şi să nu ne fie îngăduit chiar orişice.

(Oare Trotchi şi alți surghiuniți ai idealului comunist n-au fost – aşa, nițel – bucuroşi că există totuşi țări cu alte regimuri în care s-au puto refugia?).

Ianuarie 1955

Orele 14. Telefon al părintelui Mihai. Sunt convocat la orele 16. Voi vedea de ce. S-a petrecut ceva rău? Vreo boală? – Sunt eu om să mă adresez (traducerea din franceză: *suis-je homme à...*) unui avocat în caz de boală? Îl *aud* surîzînd la celălalt capăt al firului.

În odăița-hol din casa parohială a Schitului găsesc lume multă de tot, numai cremă şi elită. Mă lămuresc de îndată asupra temei reuniunii. Părintele Cleopa, spiritualul mînăstirii Slatina, călugăr de origine țărănească şi cu reputații de sfînt, sade pe scaunul oaspetelui, iar acesta e pe un taburet la picioarele lui, cuminte şi cucernic, foarte prevenitor şi nițel prea supus. De ce oare gestul acesta de firească smerenie pare călcat pe vorbele din *Fapte* 22,3? Dacă cel ce stă la picioarele maestrului e Pavel, cel de pe scaun nu mai e decît Gamaliel.

Părintele Cleopa, destul de tînăr, simplu, vorbitor înlesnit, cu privire blîndă, părul, barba şi mustățile foarte negre, şi purtare serioasă. I se pun tot felul de întrebări şi răspunde la toate nu numai cu multă răbdare şi dreaptă socotință, dar şi cu vădită atenție, reflectînd îndelung. Codin Mironescu, Todiraşcu, Pillat, Alice Voinescu, Mihai Musceleanu, doctorul Voiculescu, Alexandru Duțu, mulți tineri cu ochi aprigi şi calzi ascultă răpiți şi se cunoaşte că au parte de fericire. Unii dintre ei, ca Pavel Sim., Virg. Cd. şi alții studiază teologia în orele libere şi dau examenele *clandestin.* Da, ăştia n-ar pleca întristați de la Domnul.

Se stă pînă tîrziu de tot, de parcă somnul, odihna, oboseala, treburile, orariile n-ar exista. Şi nici nu se află un samovar, ca la ruşi.

Eu însă plec îngîndurat; de ce ascult din afară toate lucrurile acestea îmbietoare, de ce mi-e teamă să fac pasul hotărîtor?

August 1970

Mai toți cei ce-l ascultau pe cuviosul Cleopa la Schitul Maicilor au trecut în răstimp prin închisoare ori măcar pe la Securitate. Părintele Mihai constituie o excepție. Alții au murit.

Părintele Cleopa – după ce a trăit vreo patru ani în pădure (mîncînd ttiai mult rădăcini, neavînd posibilitatea să aprindă focul – fumul ar fi fost reperat –, susținut de cîțiva țărani, dar nu pe vreme de zăpadă – urma Paşilor ar fi pus organele de represiune pe drumul cel bun –, viețuind în bună vecinătate cu fiarele) – e acum la Sihăstria, ca simplu călugăr.

Dinu Pillat şi cu mine, plecînd de la Văratec, ajungem la Sihăstria pe ora prînzului. O zi măreață de august: lumina şi peisajul aparțin lumii nestricăcioase de după învierea de obşte. Neprihănirea, din toate părțile, te izbeşte, te ia de gît, te învinge.

La căsuța de pe măgură a părintelui Cleopa ajungem cu greu. Se vede că fostul prigonit se fereşte ori e supravegheat, ori amîndouă. Izbutim, prin intervenția unor monahi cărora le explicăm ce-i cu noi (şi partea asta ia mult timp), a fi primiți. Călugărul cu părul şi barba de-un negru intens, care se ținea atît de drept, e cărunt acum şi împuținat la trup. Ne opreşte cu bucurie mai bine de trei ceasuri la el, a rămas acelaşi vorbitor fluent. Ne învață despre ispite şi distincția ce trebuie făcută între ispitele din stînga şi cele din dreapta. Ispita din stînga, o ştim cu toții: e a patimilor, a viciului, a răului. Dar se mai află şi una din dreapta, e mai surprinzătoare, provine din virtuți şi calități, din dorința de a face binele. (Evlavia satisfăcută de sine. Binele impus cu sila. Dumnezeu e sus în cer, toate-s bune pe pămînt. Am har, ce-mi pasă, mă duc să-mi rod osul în colțişorul meu. Literatura pilduitoare, mieroasă. Moralitatea osînditoare). Putem cădea şi, prin aceasta, siguranța nu încape nicăieri. *Vivere pericolosamente.* Monahul cunoaşte lozinca nietzscheeană la fel de bine ca Mussolini. Viața monastică e tot atît de plină de greutăți, hîrtoape, viroage, coclauri şi deznădejdi ca cel mai negru roman existențialist. Unde te-ntorci, numai capcane. *Parois,* zic existențialiştii francezi. Ce salt se cere!

La ieşirea din mînăstire ne întîmpină iar natura: numai verde şi albastru, strălucire calmă şi distinsă. Ce mai prefăcătorie! Ispită din dreapta şi ea!

– La ispita din dreapta cred că se referă şi C. S. Lewis în cartea lui despre draci. Exemplul pe care-l dă e mărunt dar cu perspective imense:

„Diavolul păzitor" al unui englez oarecare îl îndeamnă din răsputeri pe muritorul asupra căruia „veghează" să se jertfească într-o chestiune care-l preocupă: aceea specific britanică a ceaiului. Muritorul ar vrea să bea ceaşca de ceai de la ora cinci pe terasă. Nevasta şi soacra preferă să o bea înăuntru. Cedează, îi suflă diavolul, fii smerit şi bun, altruist, jertfeşte-te, fă-le pe plac.

Omul îşi bea aşadar ceaiul cu ele, şi toată vremea se simte nefericit şi nedreptăţit, băutura i se opreşte în gît, blestemă în minte ambele femei care la rîndul lor văd bine că le-a făcut concesia în silă şi simt cum le cuprinde antipatia. Diavolul jubilează. Trei exemplare în perspectivă.

Ce trebuia să facă muritorul? *Să nu meargă prea departe pe calea virtuţii* într-o chestiune secundară, să-şi recunoască limitele; să fi spus, deschis şi simplu, că-i este mai plăcut a lua ceaiul pe terasă, chiar singur. Ele ar fi stat înăuntru, el afară, toată lumea era mulţumită, „spiritul de jertfă" lipsită de dreaptă socotinţă (şi pus în aplicare unde nu avea ce căuta) era învins şi, la un *mai mare nivel de modestie,* nici unul din cele trei suflete nu ar fi apucat-o pe meandrele resentimentului şi iritaţiei – meandre care pentru dracii mărunţi sunt un predilect şi adevărat *corso.*

– Dr-ul Al. G, protestează împotriva superiorităţii pe care o recunosc eu creştinismului asupra hinduismului. Dragostea, după el, nu lipseşte cîtuşi de puţin din brahmanism şi budism. Cea mai mare bucurie pentru un ins nu este să ajungă el în Nirvana, ci să ajute pe alţii să parvină la stadiul final al avatarurilor. Dovadă e *bodhisattva Avalokittesvara* a cărui desăvîrşire i-ar permite să aibă oricînd acces la Nirvana; el totuşi refuză ieşirea din ciclurile reîncarnării şi, din afecţiune şi milă pentru oameni, râmîne în lume sub formă de *dalai-lama.*

Eu: ca să-i îndrume către ce? Tot către neantizare.

În ruptul capului nu pot înţelege cum de li s-a părut dintr-o dată multor creştini europeni că religia lor de nu este chiar de tot rea, e totuşi în mare măsură inferioară celor asiatice.

Budismul? Dar budismul e o soluţie uşoară. Te retragi – şi gata. E o renunţare, repliere. Creştinismul e nespus mai greu şi mai complex – e teandrie. Fără a înceta să fii om trebuie să fii şi Dumnezeu, în acelaşi timp. Nu cere capul bisericii creştine şi el răstignirea trupului? Însă nu pentru obţinerea unei stări de împietrire, ci ca mijloc de total devotament. Confucius? E o foarte savantă şi înţeleaptă politeţă (în sensul etimologic). Yoga? Mi se pare, în fond, o gimnastică: psiho-somatică desigur, bună, utilă, dar strict funcţională, ca orice calistenie. Zenul e o contemplaţie: care-i este sensul, oscilant?

Chemarea stoicismului rămîne vie pentru mulţi oameni superiori, şi acum. Stoicismul e nobil, cine ar putea s-o conteste? Dar e *acru.* Stoicul e demn, surîsul lui totuşi e crispat, amarnic şi plin de resentiment; de tăcută (stăpînită, fără-ndoială) îmbufnare.

Creştinismul nu-i nici acru, nici temător în faţa vieţii. Nu propune o fugă, ci altceva nespus mai greu şi mai eficient, transfigurarea. Acest ceva e temerar şi măreţ.

Dar să nu se creadă cumva că prin creştinism ne este vătămat egoismul: la drept vorbind, a fi bun e cea mai egoistă dintre soluții, investiția care asigură dobînda cea mai ridicată.

1940

Teoria lui Salom Aş (în *Der Krieg geht weiter*): evreii nu l-au primit pe Cristos drept Mesia, pentru că nu se puteau învoi ideii că Binele final și Adevărul adevărat s-au arătat şi deci se ştiu.

Voiau să le mai lase în viitor, grele încă de alte nădejdi, învăluite încă în nedezvăluite văluri.

Nu contestau măreția învățăturii noi, dar a-l recunoaşte pe Cristos însemna să admită că Descoperirea s-a făcut, *că asta e.*

Ei preferau să-şi păstreze mai departe visările, neconturate; poate că va fi ceva şi mai şi...

Văratec, 1971

În postul Sîntei Marii mă spovedesc părintelui Calinic.

Printre altele: un fost coleg de puşcărie mereu vine să mă tapeze; duhneşte a băutură şi uneori îmi aruncă-n obraz poveşti sfruntate: că i-a murit copilul şi îi lipsesc banii de înmormîntare – mie care ştiu că nu e tată. I-am dat ce i-am dat, apoi l-am respins. Simt totuşi o nelinişte. Dar ce să fi făcut cu un beţiv!?

Să-i fi dat, mă întrerupe duhovnicul. Cînd mai vine, dă-i, nu-l judeca! Şi eu – zice – am un prieten beţiv, un nenorocit şi cînd vine pe aici îl omenesc. Dă-i!

Cît de bine îmi pare că m-am făcut ortodox.

Văratec, 1970

Maestrul şi Margareta de Mihail Bulgacov, recomandată stăruitor de Pillat.

Diavolul Behemoth, cu doi colegi, vine pe pămînt, în Uniune, luînd chip de motan negru care duce cu el un Primus.

Motan negru, desigur, e perfect pentru un drac, de ce însă cu Primusul?

(Zît! îi spune taxatoarea, motanii n-au voie să călătorească în autobuz!).

Primusul acesta face toți banii şi este cheia cărții, şi e dovada genialității autorului.

Pentru că aşa *oameni, aşa draci.* Behemoth e un mare demon trist, un prinț răzvrătit al întunericului. Dar ştie unde s-a întîmplat a nimeri şi – lepădîndu-şi mantia byroniană ori goetheană, mantia luciferică şi somptuoasă – se dă pe brazda şi pe măsura parohiei. Primusul e aferentul simbol batjocoritor (*diabolo*: a despărți, a batjocori) al civilizației sovietice după cincizeci de ani consacrați făuririi unei societăți exclusiv preocupată de bunuri materiale şi de prosperitate, după cincizeci de ani de construire a comunismului – triumf al bunei stări.

Cînd dracii trec în zbor peste case şi cu asmodeice puteri le ridică acoperişurile, ce se vede? Se zăresc lungi şiruri de coridoare unde, întoarse de la muncă, gospodinele sovietice gătesc fiecare pe cîte un Primus masa de seară.

Asta e comunismul! Ăsta şi nu altul: tovarăşul de la raion, spațiul locativ, certificatul de origine socială, delațiunea obligatorie, cozile, primusul. în vreme ce un miliard şi jumătate de imbecili, în occident, oftează, manifestă, răpesc, urlă, scriu, se despoaie, îşi lasă barbă, fac dragoste în public, aruncă cocktailuri molotov pentru a realiza idealul: Primusul, maşinuța cu gaz a sărăcimii.

Gospodinele, ele, n-au ce face. Dar la gîndul miliardului aceluia şi jumătate, cine stă să se gîndească, îl apucă nebunia.

Alt comunism? Dacă s-ar fi realizat altundeva era altfel? Cînd l-om face noi va fi altceva.

Iluzii, prostii. Tot cu aceleaşi elemente constitutive veți lucra. Tot acolo veți ajunge. Tot la acelaşi rasism social, marxist nu mai puțin decît leninist (deşi ar fi, poate, om cumsecade, deşi burghezia a jucat un rol progresist, n-avem ce-ți face: eşti cum eşti, *şi cum altfel nu poți fi,* trebuie aşadar să fii osîndit).

Ăsta e, nu altul. Răzbunător. Mic. Împuțit. Mahalagesc. Pizmaş. Credincios al treimii: ură, bănuială, invidie. Cu gură de țață şi ură de slugă. Societatea bunei stări, unde bucătăria e Primusul de pe coridor.

Ştiu ei, demonii, cum să se întrupeze, nu întîmplător.

BUGHI MAMBO RAG

...În gară la Teiuş de cine dau? De Dragomireanu, mergea spre biroul şefului de gară. Conu Alecu rămăsese în vagonul ministerial. Voia să mănînce o omletă şi-l ruga pe şeful gării să dea dispoziții la restaurant să i-o prepare şi să i-o servească în vagon. Mă reped la conu Alecu. Era în drum spre Gherla, la Hossu, să-l roage să stea el de vorbă cu Maniu să vină în octombrie la încoronare la Alba-Iulia. Maniu refuza. Conu Alecu era binecunoscut în Ardeal încă dinainte de război din vremea cînd venea sub numele de Ion

Brad să aducă ajutoare pentru şcolile romîneşti. Îşi punea mare nădejde în Hossu, episcop tînăr şi suflet mare. Am mîncat şi eu din omletă... Aş, ţi-ai găsit, n-a venit... N-a venit, şi ziarele din Budapesta au putut scrie *Erdely non coronat*... Dumnezeu să-l ierte, că a murit ca un erou şi un martir...

Toamna 1964

Pe Nichifor Crainic – deţinutul care, la Aiud, pentru o gamelă de arpacaş sau o ţigară spunea că nu există Dumnezeu – îl osîndesc toţi la ieşirea din închisori, după graţiere.

Rămîne de văzut ce-ar face protestatarii după patrusprezece ani de regim celular.

Dar la *Glasul Patriei* se înghesuie toţi să scrie, acum, în stare de *libertate*!

Scîrbă. Nonsens.

Sunt oare şi eu printre ultimii douăzeci şi nouă de legionari?

În *Setea şi Foamea* (actul III), Eugen Ionescu a rezolvat definitiv problema: după două săptămîni de înfometare şi de trecere a vaporilor de ciorbă pe la nas, ateul recită în genunchi Tatăl Nostru iar credinciosul se leapădă de Cel Atotputernic proslăvind pe Darwin.

Şi nu ne duce pe noi în ispită. Darul suferinţii nu-l are oricine, cu tortura e ca şi cu şperţul: totul e să nu încetezi a stărui, mărind oferta, pînă ajungi la preţul respectiv.

Topaze: e incoruptibil, cere o sută de mii de franci! Orwell: există pentru fiecare cîte o tortură *irezistibilă.*

– Dumnezeu, iertător, nu pedepseşte mereu păcatele şi greşelile noastre. Diavolul, treaz, nu ne trece cu vederea nici o faptă bună. (De partea cealaltă a ecuaţiei semnul valorilor se inversează)

De aceea este atît de greu de făptuit binele, pentru că întîlneşti la tot pasul îndîrjitele împotriviri şi iscusitele piedici ale celui viclean.

Nietzsche: „Suntem îndeosebi sancţionaţi pentru virtuţile noastre".

Deîndată ce ia hotărîrea de a face binele, omul îşi asumă o răspundere imensă şi-şi bagă de bună voie capul în laţ. Ce-i drept, binele fiind de esenţă divină, voitorii de bine dau dovadă – e un punct asupra căruia trebuie să dăm dreptate diavolului – de mare cutezanţă şi chiar de trufie. Oricum, înainte de a te avînta în domeniul binelui este necesar a şti că: treci pe *teren minat.*

Proverbele constată cinic situația: „Dai, n-ai", „Dai cu banița, scoți cu lingura", „Dai cu mîna şi alergi cu picioarele", „Dai un deget şi-ți ia toată mîna", „Pe cine primeşti la masă, te scoate din casă", iar Apostolul, de fapt, nu gîndeşte altfel cînd scrie (*Rom* 7,15,18,19) că nu face binele pe care-l voieşte, ci răul pe care nu-l voieşte.

Răul poate să-l facă oricine, cît de nevolnic ar fi. Binele însă e numai pentru sufletele tari şi firile călite. Răul: lapte pentru copii; binele: carne pentru adulți. G. Duhamel creînd pe bietul amploaiat Salavin, pornit dintr-odată pe sfințenie şi sfîrşind înfrînt a înțeles cum stau lucrurile. Sfințenia şi bunătatea nu-s la îndemîna oricui. Una-i să bați mingea pe maidan, alta să faci scrimă. Se cere o pregătire, un antrenament aspru, pentru această cauză se mortifică (şi se întăresc) monahii în fel şi chip înainte de a îndrăzni s-o apuce pe calea faptelor bune.

Păcat de ioghini că urmăresc depărtarea de lume, dincolo de bine şi de rău, iar nu facerea binelui şi trăirea dragostei, pentru că de pregătit ar fi bine pregătiți.

Filmul *Viridiana* al lui Bunuel, socotit de mulți anticreştin şi scandalos, reprezintă şi el o perfectă intuire a pericolului de a căuta sfințenia de unul singur şi pe cale idioritmică. *Viridiana* este o justificare a bisericii şi a mînăstirii şi o demonstrație a puținei noastre priceperi în a ne însuşi şi aplica învățăturile lui Cristos.

– Erezia smereniei, a falsei smerenii, oarecum antipodul alteia: angelismul.

Ispita de a te lăsa osîndit la muncile veşnice şi de a merge în iad din atîta dragoste pentru Cristos încît să tînjeşti a săvîrşi jertfa care constă în a te lipsi de El, ispita aceasta logică şi dementă a descris-o Papini într-una din nuvelele lui.

Tîrcoale le-a dat ea şi janseniştilor, care zice-se că le recomandau monahilor de la Port-Royal să nu se împărtăşească vreme îndelungată pentru a suferi subtil şi aprig stînd departe de Cristos.

La moartea lui N. Iorga, Ct. N. a vrut să trimită din Germania următoarea telegramă lui Horia Sima: „Am cerut să fiu înscris în legiune în ziua asasinării lui Codreanu, cer să plec din legiune în ziua omorîrii lui Nicolae Iorga".

Dar n-a făcut-o, din smerenie.

Dar ispita falsei smerenii – a ne abține de la fapte bune şi bucurii legitime – este la urma urmei tot una cu păcatul lui Iuda. Şi Iuda s-a resemnat, s-a smerit afundîndu-se în rău.

Din smerenie să cedăm, să ne resemnăm a fi mişeii ce suntem.

Explicația raționamentului care pornind de la modestie şi umilință ajunge la demonism o putem afla numai în opera lui Chesterton care a definit nebunia drept forma supremă a logicei.

Desigur, raționamentul eroului papinian: îl iubesc pe Cristos – Cristos ne cere să ne jertfim pentru el – care jertfă poate fi mai mare decît a renunța în veci la el? – să comitem, aşadar, acele crime şi netrebnicii care să ne deschidă cu siguranță porțile iadului, este cît se poate de logic. Atîta doar că nu este *decît* logic, prin urmare dement.

Ca însuşire principală a omului, călugării ortodocşi nu socotesc nici bunătatea, nici inteligența, nici dragostea, credința, răbdarea, evlavia ori sfințenia, ci dreapta socotință, care este o virtute foarte complexă şi greu de exprimat în cuvinte. (Are o formulă tot atît de vastă ca polimerii de bază). În dreapta socotință intră, precis, tainic drămuite, şi bunul simt si înțelepciunea şi cumințenia şi voința adăogite celor de mai sus. Nici una din virtuți nu e absolută – nici chiar adevărul –, doar iscusita cumpănire a multora ne poate ajuta să ne ferim nu numai de rele (aceasta-i destul de uşor) ci şi de savante boroboațe şi sofisticate erori.

Peste logica de fier a dementului nu se poate, din nefericire, trece pe calea rațiunii, ci numai prin recunoaşterea adevărului constatat de Chesterton, că logica pură, nesprijinită şi necompletată de celelalte însuşiri benefice, este o boală primejdioasă, ba chiar funestă.

Erezia falsei smerenii calcă şi peste îndemnul de a *cuceri* cerurile. Nu ni se cere deloc resemnarea, ci ambiția, depăşirea. Ni se cere, adică, dragostea concretă care e tot una cu a dori *prezența* mirelui, voința de a fi alături de el. Partea Mariei, partea cea bună. Noi nici nu trebuie să urmărim a fi undeva anume – rai, Tabor, Golgotă, Cana – ci numai să fim alături de Cristos care este, el, adevărul, calea şi viața.

Erezia falsei smerenii se opune şi textului fundamental din *Apoc* 3,20 unde Mîntuitorul făgăduieşte celui ce ascultă de poruncile lui că va veni la el şi va cina cu el. Cristos vrea să fie *împreună* cu noi, ne cere răstignirea trupului ca să putem ajunge a fi una cu el, iar nu pentru a ne îndepărta iremediabil de el în fundul iadului, în geroasele coridoare aseptice ale demenței silogistice.

În tot acest deşert (ori labirint?) numai dreapta socotință ne poate ajuta, pentru că e *simplă.*

– Nevoința – rusească îndeobşte şi cunoscută ca a *iuradivîilor* -reprezintă o formă foarte specială de sfințenie. Este a celor(a) care se prefac a fi proşti (proaste), imbecili(e), nebuni(e), aiuriți(ite) spre a stîrni disprețul şi a provoca jignirile. Cazul călugăriței Isidora, *Isidora nebuna,* folosită de colegele ei

numai pentru muncile josnice şi privită ca o descreierată pînă în ziua cînd e dată-n vileag de un mare pustnic, spre ruşinarea celorlalte.

Mortificarea subtilă; este adevărat că e cumplită şi deci foarte meritorie, dar e pe tot atît de primejdioasă şi de echivocă:

a) mai întîi că implică punerea celorlalți în stare de păcat (îi provoci să fie nedrepți, reuşita planului tău presupune lipsa lor de compătimire, scontează pe răutatea lor);

b) apoi este pricina de poticnire pentru o mulțime de nevinovați care vor confunda credința cu țicneala;

c) în sfîrşit pune nobila înțelepciune sub obrocul smintelii, compromițînd-o.

Totul se petrece în regiuni extrem de labile, pe nişte nisipuri mişcătoare; se dansează pe vulcan, pe muchie de cuțit de unde căderile se pot produce oricînd.

Fără a mai vorbi de încă o primejdie: aceea ca prefăcutul(a) imbecil(ă) si aiurit(ă) să nu care cumva să ajungă a-şi transforma cu timpul rolul în realitate şi a deveni cu adevărat ceea ce pretinde a fi. Considerația aceasta e poate cea mai gravă şi scoate în evidentă constatarea că o viață creştină nu se poate întemeia pe o pretenție, o mască, o inducere în eroare, o păcăleală. Altfel spus, o fățărnicie.

– Biserica întotdeauna a mers pe drumul echilibrului şi al bunului simț, uneori nițel comun. Pe cărările sofisticate au mers ereziile. Fiind rafinate, au şi părut superioare şi au cucerit în deosebi mint ascuțite, cărora nu le vin a crede că dreapta socotință este, ea, în simplitatea ei, suveranul rafinament.

– De vreme ce Cristos este cel care a înviat – iar de n-a înviat Cristos la ce bun suntem creştini? – nu putem năzui spre iad, sălaş al morții.

Mi-au spus şi mie Al. Pal. şi Anetta că am fost lipsit de smerenie şi de compasiune față de un biet bătrîn, că dacă am refuzat să fiu martor al acuzării, să dau declarații, să mă reeduc etc. – ca atîția alții, ca atîția oameni de treabă şi de valoare – a fost numai din orgoliu. Şi poate că le-aş fi dat dreptate dacă nu eram bine edificat cu privire la erezia falsei smerenii.

Şi nu cumva este *această* smerenie – care e tot una cu intenția de a statornici netrebnicia omenească, de a interzice omului să iasă dintr-însa şi să se depăşească - nu cumva este ea însăşi o paradoxală trufie, colorată de ridicol ca dezarmanta frază a unui episcop francez: în materie de umilință creştină, desfid orice concurență?

BUGHI MAMBO RAG

Sectantul B.: Dvs. aţi minţit va să zică la anchetă.
Generalul A. V.: Da.
Sectantul B.: Şi ziceţi că sunteţi creştin? Dvs. nu ştiţi că minciuna este interzisă de Dumnezeu?
Generalul A. V: Ştiu. Dar nu pot aplica principiul fără discriminare. Sunt obligat să spun adevărul, dar nu tot adevărul şi nu oricui.
Sectantul B.: Ba da. Tot adevărul şi numai adevărul oricui. Minciuna ne este interzisă.
Generalul A. V.: Chiar dacă nenorocesc pe un altul?
Sectantul B. : Chiar.
Generalul A. V: Nici ca să scap un om de persecuţii nedrepte?
Sectantul B. : Nici.
Generalul A. V: Atunci prefer să iau asupră-mi un păcat şi să-l ispăşesc eu.
Sectantul B.: Asta-i de la diavol.
Generalul A. V: Să-ţi spun o istorioară. Prietenul meu, inginerul Al. Ştef, avea o femeie de serviciu care era milenistă sau credincioasă sau nu ştiu exact ce, dar în tot cazul şi pentru nimic în lume n-ar fi spus o minciună. O femeie extrem de cinstită. Cînd d-na Ştef era acasă şi suna la poartă cineva şi ea nu voia să primească (o chinuiau migrenele), ruga slujnica să spună că-i plecată. (Uitai să-ţi spui că locuinţa lor era în mijlocul unei grădini mari). Credincioasa refuza categoric. Se năşteau situaţii neplăcute şi discuţii. Femeia, că nu minte. D-na Ştef, nu voia să o concedieze, deoarece era onestă şi vrednică. în cele din urmă au căzut la o învoială: femeia de serviciu mergea la poartă după ce stăpâna ei ieşea din casă şi se ducea în grădina din spate. Atunci slujnica era de acord să spună: „conița nu e în casă". Nedoritul oaspe nefiind atent la prepoziţie înţelegea acasă, ori credea că femeia de serviciu nu-i tare la gramatică – şi comedia lua sfîrşit. Ei, ia spune, plăcutu-ţi-a?

Gherla, martie 1962

După-amiază rece, din care se desprinde totuşi o depărtată făgăduinţă de primăvară. Prin interstiţiile scîndurilor ghicim că vremea e a moină. Mă cuprinde nostalgia şi toropeala. Mi-ar plăcea să mă pot cocoloşi ca un copil, ca o mîţă pe cuptor. Mă vizitează, clare şi apropiate, curtea nemărginită a fabricii din Pantelimon, strada Armenească şi de necrezuta ei linişte, pomul de Crăciun din casa Şeteanu, zîmbetul doamnei Boerescu în rochie de catifea violet, pădurea dintre rîul Tîrgului şi rîul Doamnei la Clucereasa, mişcările grăbite ale d-rei Florescu, imprecaţiile anticatolice ale d-nei de Branszky, strigătele neguţătorilor ambulanţi străbătînd, numeroase şi felurite, cupolele de pace şi tăcere care se înălţau deasupra uliţelor şi străzilor... Şi Anetta care mi se uită drept în ochi, şi Manole vituperînd la *Duqué* împotriva liberalilor şi pentru junimişti...

Îl rog pe doctorul Serafim Pîslaru să-mi recite o poezie de-a sa, apoi, vrăjit parcă şi mai mult de nostalgie, mă ghemuiesc – pe cît ne este permis – sub fereastra acoperită de scînduri a celulei – prin interstiţii se zăreşte o fîşie

vagă de deal – şi, ca un copil care-şi îngînă sieşi poveşti de mult ştiute, îmi repet şi-mi sistematizez teoria celor nouă ceruri pe care o tot frămînt şi care mă tot mîngîie de oarecare timp.

În primele trei ceruri domneşte şi lucrează Dumnezeu Creatorul, Atotfăcătorul şi Atotțiitorul, Marele Anonim al lui Blaga, Marele Ceasornicar al lui Voltaire, Marele Arhitect al francmasonilor. De la cerul al patrulea în sus şi pînă la al şaptelea sălăşluieşte dreptul Judecător, cel care înfricoşează, Legiuitorul Vechiului Testament, Dumnezeul dreptății aspre. Începînd din cerul al şaptelea se dezvăluie – celor ce le este dat – neaşteptate secrete finale. Numai că, spre deosebire de ce cred inițiații guénonişti, teosofi, antroposofi, spiritualişti ori oamenii pozitivi cu idei largi, ori ateiştii de nuanță agnostică, divinitatea din cerul al nouălea nu este o „forță" sau o „energie", cît mai impasibilă şi mai impersonală, un ascuns coordonator sau constructor, ci este Dumnezeu cel cu barbă albă, blînd şi bun, Dumnezeul copilăriei celei mai îndepărtate şi al colindelor, al cozonacilor, colindețelor şi turtelor, al celor mai frumoase seri de Crăciun, cel din Dickens şi din *Bibliothèque Rose.*

Aici stă Cristos, Mîngîietorul şi Odihnitorul, care ne-a făgăduit că ne va tămădui de rele, scîrbe, păcate şi dureri, la care se gîndesc eroii lui Cehov din *Unchiul Vania.* (*Ne vom odihni, unchiule Vania...*). Dumnezeul cel mai de sus, final, din taina tainelor şi sfînta sfintelor nu este cîtuşi de puțin cel abstract, nu e Creatorul rece, nu e Brahma necuprins şi nesehimbabil, nu e cugetătoarea zeitate a gnosei, depănînd eonii. Şi-n acest al nouălea cer, nelocuit de Brahma, desigur că nu mai domneşte seriozitatea pămînteană; nici urmă de această aşa-zisă seriozitate a pedanților, conştiincioşilor, fariseilor şi contabililor. Serioşi în lume ni se cere a fi în înțelesul de virtuoşi, cinstiți, atenți la durerile altora; dar nu mohorîți şi nu executori nemiloşi ai regulamentelor trecătoarelor împărății şi efemerelor prefecturi de poliție. Călugării sunt voioşi – de ochii lumii se abțin s-o arate în public, dar purtarea lor arcană e alta –, acri sunt dracii şi funcționarii –, iar în cer, pun rămăşag, nu mai există decît zburdălnicie. Cum de-ar putea fi altfel, de vreme ce Mîntuitorul ne spune limpede că acolo nu pătrunzi dacă nu eşti ca pruncii. Oare „serioşi" sunt Pruncii ori de o neastâmpărată veselie?

– Pe Creator e mai toată lumea gata să-l admită, pînă şi ateii mai ttnpăciuitorişti, iar agnosticii *in corpore.* Şi francmasonii recunosc un Arhitect, o Ființă Supremă. Ca şi Robespierre. Toți simpatizanții, sub o formă ori alta, ai teosofiei şi hinduismului (şi sunt numeroşi în lume) nu se împotrivesc ideii unui spirit diriguitor. Acum, pînă şi oamenii obişnuiți cu limbajul ştiințific de mare popularitate şi amatori de exprimări obiective Pomenesc fără supărare de o Energie, o Forță, un Motor.

Motor era şi la Aristotel. Dar nouă, aici, în închisoare – chintesență viață – cît de neştiutori ni se par toți, de la Stagirit la Rene Guenon şi la Edouard Schure! O fi, nu zic ba, o fi aşa cum spun ei pe la cerul unu sau doi. Pe acolo

da, e matematică, e gnosă, doi şi cu doi fac patru, e arhitectonică, sunt linii de forță, orbite planetare, legi, dreptate, mă rog socoteli...

De la al treilea în sus, lucrurile se schimbă însă. Orice urmă de contabilitate dispare. Suim spre Cristos. Galaxiile şi eonii rămîn, cuminți în urmă. Începe greul urcuşului. Vămile se întețesc. Pentru ca să trecein de la Creator la ideea Treimii, la realitatea unei divinități nu numai atotputernică şi ordonatoare, ci şi mai ales bună, îngrijorată de soarta făpturilor; iubitoare de oameni pînă la jertfă, izbăvitoare şi consolatoare. Creştinismul nu e numai o religie care se închină unui Făuritor, ci şi crede nebuneşte într-un Mîntuitor care pe sine s-a dăruit, din dragoste, lumii[*]. Losski spune dar că nu monoteist e creştinul, ci credincios al unei religii trinitare. El, creştinul, intră în alt domeniu decît al monoteismului; moralist, drept ori sistematizat.

Pe măsură ce urcăm scara cerurilor, priveliştile sunt mai neaşteptate. Printre constelații şiroiuri de galaxii, stele *novae,* pitice şi albe, uitînd de predici mînioase, volume de teologie şi argumente apologetice, depăşind izvoare veşnice de hidrogen – reglate de spiritul profesorului Hoyle –, lăsînd în urmă judecători, constructori, socotitori, profeți, gravi filozofi şi geometri neeuclidieni. Sufletul urcă mereu mai sus, curățîndu-se, pînă la stația terminus: locul de lumină şi verdeață, pajiştea înflorată, mişunînd de căței mici şi dolofani şi de pisicuțe albe cu fundă, acolo unde răsună acordurile divertismentelor lui Mozart şi se ostenesc îngerii cu aripi ai lui *Liliom* să ofere necontenit dulcețuri şi şerbet, acolo unde se află Dumnezeul cel adevărat, al pruncilor lăsați – în sfîrşit – să vină, oricît de bătrîni de ani sau de împovărați de grele amintiri, să vadă: pe Tatăl cu barba albă, la mijloc, pe Cristos purtător de stigmate şi cruce în dreapta, pe Duhul curățitor şi alinător în stînga.

– Creştinismul, să luăm bine aminte, nu e o simplă şcoală a cinstei, curăției şi dreptății, ori o nobilă şi rațională explicație a vieții (teologia mai bine decît zoologia ne dezvăluie tainele: Emil Cioran); ori un înalt cod de purtări (confucianismul, şintoismul); ori o terapeutică evazionistă (stoicismul, Yoga, zenul); ori un set de întrebări (taoismul); ori un act de supunere în fața Unicului (iudaismul, islamismul). E mai mult şi mai deosebit: e învățătura lui Cristos, adică a dragostei şi a salvatoarei putinți de a ierta. Nici o religie nu concepe îndreptarea păcatelor altfel decît pe drumul logic al compensării (iar în brahmanism şi budism teoria, prin *samsara*, e împinsă pînă la consecințele cele mai absolute); numai în religia în care Dumnezeu nu primeşte jertfe, ci se jertfeşte el s-a putut ivi speranța ştergerii totale şi instantanee a păcatelor, prin cel mai cutremurător şi mai anti-contabilicesc – deci şi cel mai scandalos – act.

[*] „Nu cuiele şi piroanele, ci dragostea l-a ținut pe Cristos țintuit pe cruce" (Sfînta Clarisa) (*Nota aut.*).

(În această metanoie, revoltătoare pentru ordine, raţiune şi dreptate, îşi găseşte probabil explicaţia şi ciudata repulsie pe care, singură printre celelalte confesiuni, o provoacă multora creştinismul).

Creştinul cată să respecte din toată inima budismul, brahmanismul, iudaismul, islamismul... dar să nu uite că religia lui e *foarte deosebită* de acestea. E o credinţă în care eu cred că cerul final nu e al matematicilor sau filosofiilor, ci al pletelor albe şi al căţeilor graşi şi al pisicuţelor cu fundă. (De vreme ce Domnul îi cheamă pe copii şi-şi aseamănă împărăţia cu ei, nu ar fi deloc de mirare să se afle într-însa ce le place lor). Matematica e adevărată, ca şi dreptatea, ordinea, mecanica sferelor. Dar numai pe o porţiune. Sus de tot e altceva.

„Teologii morţii lui Dumnezeu" cad în extrema cealaltă: îl contestă pe Dumnezeu Tatăl şi-l recunosc numai pe Cristos. Dar în ce fel! Numai ca simbol al omului, al aproapelui, al problemelor omeneşti – pe care se grăbesc să le confunde cu preocupările lor politice: războiul din Vietnam, drepturile civile ale negrilor, progresul ţărilor slab dezvoltate... Aţi înţeles? Dumnezeu desfiinţat, iar Cristos secularizat, politizat, criptocomunizat.

– Pînă la cibernetică poate că mai găseau scuze oamenii de ştiinţă lipsiţi de credinţă în Dumnezeu. Deşi Bettex, încă din veacul trecut, spunea că la cei simpli şi inculţi necredinţa este explicabilă, dar la savanţi desigur nu. Bacon, acum mai bine de trei veacuri, tot la cărturari se referea certîndu-i că nu-l pot gîndi pe Tatăl numai deoarece, potrivit cuvintelor *Evangheliei,* „se rătăcesc necitind Scriptura şi necunoscînd puterea lui Dumnezeu".

Cibernetica a dovedit peremptoriu ceea ce progresul neîncetat al Ştiinţelor dezvăluia cu încetul: implicata, absoluta necesitate a unui Mare Programator. Biologia: admite în cele din urmă că analizorii (cum ar fi ai văzului) intră în acţiune după un program dinainte stabilit *(înnăscut* zice Monod) şi că transmit numai selectiv – există neuroni specializaţi numai Pentru viziunea liniilor drepte, spre pildă –, realitatea fiind analizată în fiecare situaţie după criterii preexistente.

Codul genetic? Fixat şi invariabil, *programat.* Constituţia atomului? Numai după anumite modele arhetipale, *programate.* Limbajul? Structurat şi el, ca inconştientul, după program. Invarianta speciilor? Tot dovada unor limite prevăzute. Reţeaua legăturilor de rudenie? Cu numeroase variante, dar nu infinite, deci iar structuri, programare.

Acestea sunt viziuni cibernetice ale lumii, adică tot atîtea recunoaşteri ale unor *modele.* Să fie toate spontane şi întîmplătoare? Aida de! Cibernetica este suprema dovadă raţional ştiinţifică a *creaţiei,* noţiunea universală de programare *nu mai îngăduie* nici o îndoială cu privire la existenţa Creatorului.

Ceea ce, desigur, nu cuprinde şi necesitatea unui mîntuitor şi a întrupării sale. Acestea rămîn mai departe sub semnul libertății, sunt actul nostru cel mai de preț, mai specific diferențiator şi mai anti-en-tropic: actul de credință, la fel de antidestin ca şi Arta pentru un Malraux, ca şi anti-istoria pentru un Mircea Eliade.

Ipoteza hazardului creator al vieții mi se pare, față de a creației divine, din ce în ce mai puțin probabilă: pe măsură ce realitatea se dezvăluie în uluitoarea ei complexitate şi conexare. Puțin probabil în limbaj probabilistic e tot una cu zero.

(Dar calculul cu milioanele de maimuțe care bat la maşină vreme de milioane de ani? Nu vor bate pînă la urmă şi *Hamlet?*

Posibilitatea e pur teoretică, iar exemplul – scolastic – are tot atîția sorți de realizare ca şi tragicul sfîrşit care-l aşteaptă pe măgarul profesorului Buridan. Şi chiar dacă l-ar bate, nu va fi niciodată *scos din flux* şi nici nu va fi *trecut în acumulator* ori *stocat* ori *copiat:* Va fi tot o virtualitate.

Că pilda cu maimuțele dactilografe[43] e neconcludentă şi constituie o alegorie pseudo-ştiințifică rezultă şi din aceea că întreg raționamentul implicat suferă de un viciu elementar: o confuzie în privința verbului a bate. Maimuțele nu *bat* la maşina de scris în sensul operațional care singur ar da naştere unor serii combinatorii asupra cărora să se poată face calcule probabilistice, ci *lovesc* într-însa, asemenea copiilor care se aşează la pian şi se prefac a cînta. Dacă maimuțele ar putea fi învățate să bată clapele izolat, exemplul din nou n-ar fi bun pentru că în acest caz nu mai avem de a face cu serii de *întîmplări* ci de acte conştiente).

– Dumnezeu, precizează iezuitul Hausherr, nu este infinit, ci adevărat. Dumnezeu nu este Infinitul, ci Adevărul. El a creat infinitul, dar e o Persoană. (După cum şi pe om-persoană l-a creat prin suflu, prin cea mai directă şi personală relație. O Idee sau o Forță avînd de rezolvat aceeaşi problemă, ar fi găsit alt mijloc, dar e sigur că nu pe cel indicat la *Fac* 2,1 a suflat în fața lui suflare de viață).

Afirmația lui Hausherr şi textul biblic ne scot din „silogismele amărăciunii", deznădejde şi „coşmarul dialecticii".

– Dacă-mi îngădui să vorbesc de o barbă albă, de animale, dulcețuri şi flori în cerul al noulea nu o fac desigur dintr-un antropomorfism atît de extrem încît nu poate fi măcar bănuit, ci fiindcă mă gîndesc la stări duhovniceşti a căror echivalență metaforică e cel mai bine redată prin cățeluşi, pisicuțe etc.

[43] a lui Émile Borel.

– Aşa să fie? Nu cumva sunt nu numai stări ci şi transfigurata lor materialitate?

Poate că nu stăruim îndeajuns asupra faptului că Ierusalimul ceresc nu va fi *altă* lume ci tot aceasta, dezvrăjită, cu alte sensuri şi valori, la alte niveluri de curăţie şi intensitate, dar nu ruptă de imagistica proprie făpturilor create după chipul şi asemănarea divinităţii.

– Bătrînul Haydn e întrebat pentru ce muzica lui religioasă este veselă în loc de a fi ceremonioasă şi solemnă.

Răspuns:pentru că ori de cîte ori mă gîndesc la Dumnezeu mă cuprinde veselia.

BUGHI MAMBO RAG

– Oi fi d-ta, domnule, prinţ şi coborîtor direct din nu ştiu cîţi domnitori, dar te-ai pişat şi nu te-ai spălat pe mîini...
– Eu!?
– Da, d-ta, ce te faci că nu ştii, ai umblat cu mîna la daraveră şi pe urmă ai atins cănița din care bem noi, care nu coborîm din voievozi...
– Dar nici nu...
– Ba da! *De trei zile te urmăresc*, domnule prinţ, şi ieri tot aşa ai folosit tineta şi nu te-ai spălat, vrei să ne infectezi pe toţi...
– Dacă mă spălam puneam toată mîna pe cănită...
– Da, dar te spălat..
– Da nu vezi că nici nu e apă...
– Las' că ştim noi. Ce, ieri n-a fost apă? Şi tot nu te-ai spălat. Ce-ţi zici, pe ăştia lasă să-iia dracu de mitocani...
– Îmi atribui gînduri...
– Nu ţi-ar fi ruşine!
– Ruşine, dacă-i vorba aşa, să-ţi fie dumitale că-mi faci proces de intenţii şi-mi aduci acuzaţii gratuite...
– Ba să-ţi fie ţie, cît eşti tu de prinţ, porcule şi măgarule...
– Dobi...
– Bine ţi-au făcut că te-au băgat aici, aşa meriţi...
– ...toc împuţit ce eşti!
Tăcere, tăcere, domnilor, ***tăcere.*** Vine caraliul!

– Din Pantelimon ne-am mutat în strada Armenească, în centru. E frumos, dar atmosfera nu e alta, atîta doar că-s oameni mai numeroşi şi clădirile mai apropiate una de alta. O pace veche şi un fel de încredere în lume şi ale ei stihii domnesc şi aici.

Strada e asfaltată, cum mai liniştită nu se poate, pe margini sunt case „boiereşti", curți, grădini şi flori, întocmai ca la mahalaua de unde veneam. In fața casei noastre – o casă pe colț, din cărămizi aparente şi arse: verzi, roşii, albastre, albe – locuieşte familia Boerescu. D-na Eliza Boerescu e născută Florescu, e fiica generalului Ion Emanuel, fost prim ministru şi proprietar al unui mic castel în Calea Victoriei. în amintirea reşedinței părinteşti, are şi casa din Armenească un turn, mai micuț. îşi are domiciliul acolo şi sora doamnei Boerescu, domnişoara Florescu, o „fată bătrînă", sprintenă şi umblăreață, mereu în căutare de suferințe pe care să le aline. Colonelul Florescu, al treilea frate, capra rîioasă a familiei – decăzut, ajuns casier pe la Hipodrom – nu e primit de surorile lui.

Alături de noi e casa lui Mihai Şeteanu, consilier la Curtea de Conturi; băieții lui sunt unul cu un an mai mare, celălalt cu un an mai mic decît mine.

Noii vecini ne primesc amabil. Pe atunci vecinii erau ca rudele şi nici cel mai ticălos dintre oameni nu ar fi angajat slujnica plecată de la un prieten ori de la un vecin. în casa de vizavi muzica e la mare preț şi mama, bună pianistă, e chemată des. Pianul îi deschide şi uşile altor case, astfel încît ajungem să cunoaştem o mulțime de lume din societatea boierească.

La familia Şeteanu sunt poftit săptămînal şi la toate sărbătorile. Holul casei este imens şi cu înălțimea cuprinde două etaje. De Crăciun, fără greş, pom – cum nu mai văzusem şi nu mai aveam să văd. Unchiul răposatei doamne Şeteanu, generalul Zossima – cu o barbă albă de patriarh, în evantai, una din cele mai vestite bărbi ale Capitalei – e Moş Crăciun.

Frumoasa şi încăpătoarea vilă, cu scară interioară, e împodobită cu fast şi e plină de musafiri. Cadouri nenumărate, bunătăți, lumini. Totul nu-i decît veselie, căldură şi bună voie. Barba lui Moş Crăciun pare anume coborîtă din cer şi sfințeşte locul. Afară, strada e tăcută. E ca în *Colindul de Crăciun* al lui Dickens de fermecător şi de blînd. Dimineața, de Crăciun şi de Paşti, doamnele Boerescu şi Florescu mă răsfață cu o cutie de bomboane cît toate zilele...

Greu îmi va veni să cred, după mulți ani, că toți oamenii aceia au fost nişte bestii. Cît i-am cunoscut, superficial desigur, dar îndeajuns pentru a nu comite greşeli fundamentale, mi-au rămas mai degrabă în minte ca oameni de multă finețe, plini de bonomie şi simplicitate, pe care gîndul de-a fi nedreptățit ori insultat pe cineva nu le-ar fi dat pace, asemănători eroilor lui Gârleanu, Brătescu-Voineşti şi ai *Vieții la țară.*

Jilava, camera 9, 1960

Analizînd cu Anatolie Hagi-Beca fenomenul românesc, ne oprim asupra nuvelei *Călătorului îi şade bine cu drumul:*

Nuvela are un iz carageales c (titlul; lipsa de conținut reflexiv a personajelor; schematismul lor redus la o frază asiduu repetată: *aici la han în drum, la răspîntie, trebuie un băiat iute, spirt*); dar e un caragealism din care s-a dus orice acid şi orice venin.

Acum cerul românesc este cu totul limpede. Straturile politicăriei superficiale au dispărut; ambițiile deşarte, intrigile, neastîmpărul – fie şi-n doze reduse – s-au topit. Apare numai fondul arhetipal al sufletului românesc aşa cum este: voios, ahtiat de prietenie, doritor să vadă mulțumirea altuia (*Mă Năiță, dacă mă iubeşti, ia de ici bucățica asta grasă*), incapabil de a se bucura de unul singur, arzînd de nerăbdarea de a împărți cu altul orice noroc. (Beția solitară şi neagră, atît de frecventă la popoarele nordice şi anglo-saxone, nu există la noi, la noi petrecerea implică pe comeseni şi voia bună generală).

În nuvela lui Brătescu-Voineşti seria matematică a însuşirilor descrise de Caragiale şi-a atins limita şi se *integrează* într-o sumă desăvîrşită a seninătății nevinovate. Căci personajele din *Călătorului îi şade* sunt de o perceptibilă neîntinare, foarte aproape de vîrsta copilăriei – celei individuale sau comune.

Conştientul dispare şi – cu toate că nu se urmăreşte o psihanaliză – se dezvăluie inconştientul. Dar ce surpriză! De unde psihanaliza ne învață că înapoia conştientului aparent clar, demn şi curat, clocoteşte inconştientul cel sumbru, mocirlos, complexat şi abject, iată că în privința sufletului românesc lucrurile stau anapoda.

Stratul conştient prins de Caragiale mai cuprinde şiretenii, ambiții, umbre... Straturile mai adînci ale nuvelei lui Brătescu-Voineşti ne dezvăluie străfundurile unui lac de o mare limpezime, ca şi balada *Mioriței,* unde Palpită aceeaşi putere de transfigurare (în baladă, transfigurarea situației Gagice, în nuvelă transfigurarea prin simpatie şi prietenie a unor situații triviale) şi aceeaşi *pace* – principala moştenire lăsată oamenilor de Mîntuitor.

Vezi, Anatolie, *Călătorului îi sade bine* este o bucată de mare însemnătate pentru tipologia românească şi nemuritoare în literatura noastră deoarece rămîne ca o fotografie, mai bine zis o radiografie a caracterului unui norod. O radiografie care vorbeşte desluşit şi se interpretează uşor: straturile adînci ale sufletului românesc sunt calme şi senine, în lacul mioritic – modest ca suprafață, aşezat la periferia marilor centre ale civilizației, la „răscrucea marilor imperii" – se reflectă un cer cu totul curat.

Hagi-Beca şi cu mine suntem din ce în ce mai bucuroşi enumerînd esențele fenomenului românesc pentru care dragostea noastră – nostalgică – mereu se confirmă şi creşte.

– Care anume lucru făurit aici, pe acest pămînt, a izbutit să ajungă în cer?

Să ne gîndim bine.

Mîntuitorul, cînd se arată apostolilor după învierea din morți, are trup nestricăcios, trup de slavă. Lui Toma care, atunci, îi cere dovezi tangibile, îi arată stigmatele şi-l pofteşte să pună mîna pe ele. Pe trupul de slavă, aşadar, se vedeau stigmatele.

Pe de altă parte, ştim că Mîntuitorul s-a înălțat la cer cu acest trup, care purta semnele pironirii pe cruce – ducînd prin urmare de-a pururi în cer şi ceva pămîntesc. Acest ceva scos din vremelnicie: stigmatele sale.

Iată singurul dar făcut de lumea omenească celor din înălțimi: amprentele torturii.

Se petrec şi se repetă oare semnele de groază în veci de veci? Aduc ele a bolid scăpat de sub gravitații, rătăcesc şi ele în spațiu cu sinistra lor povară?

– Sufletul românesc atît de hîrşit de istorie şi întîmplări. Hîrşit, dar nu acrit.

Contactul cu pacea divină şi cu bucuria vieții nu a fost întrerupt.

– În camera 18 nu toți au ştiut că m-am botezat. Altfel, fostul şef al Frăților de Cruce nu m-ar fi poftit să iau loc lîngă el pe unica băncuță şi nu mi-ar fi spus: ei, acum să stăm de vorbă în contradictoriu, legionarul şi evreul, după cuviință. Vrei?

Îi arăt că nu avem ce discuta în contradictoriu pentru că unde ne aflăm toți credem acelaşi lucru. Şi-ar fi să dăm prea lesne cîştig de cauză planului cusut cu ață albă al administrației de a isca discuții şi certuri, aşezînd în aceeaşi încăpere oameni cu apartenențe politice, sociale sau etnice diferite.

Întîmplarea vrea ca după cîteva clipe să fie scos din celulă. Îl duc pînă la uşă şi-l sărut pe amîndoi obraji. Gestul meu e oarecum teatral, dar sincer. Simt că aşa trebuie să procedez. Nimeni nu-mi ia gestul în rîs. Dimpotrivă, se creează o atmosferă gravă. Omul care pleacă este şi el mişcat. Ne părăseşte cu un zîmbet de bucurie pe față, rostind: urmele revolverului legionar...

A rămas Mirel Gab., care, neobosit, mă învață sumedenii de poezii de Gyr şi Crainic şi splendida bucată a lui Sergiu Mandinescu. *Şi azi ca ieri.*

– O atmosferă de gravitate s-a mai produs odată, într-un cabinet medical, unde ne duc pentru extracții dentare, făcute cu dalta şi fără anestezie, de un felcer. În aşteptarea ordaliei noastre, caraliul țigan îşi omoară timpul punîndu-ne întrebări cu tîlc: cîți ani ai? la cît eşti condamnat? pentru ce? ce-ai fost? puneai şi tu femeile la şantan să se urce goale pe masă şi să le stropeşti cu sifon? (Chestia asta cu femeile goale stropite cu sifon pe mesele

şantanelor e obsesia tuturor, reprezintă pentru ei suprema vădire a bogăției şi desfrîului, idealul *nec plus ultra,* visul, Himalaia; e ducesa lor de Mortemart. Mai departe nu se poate merge, un fel de limită a vitezei luminii pentru teoria relativității).

Pe mine mă întreabă dacă-s Român. Sunt, îi răspund. Ce, mă, nu eşti jidan? Sîngele meu e evreiesc, îi dau eu replica, dar de gîndit şi de simțit gîndesc şi simt româneşte.

Îşi dă seama că n-a nimerit-o şi tace. Apoi se repede la altul: da' tu, bătrînule, cîte moşii ai avut?

(Răspunsul meu, parafrazîndu-l pe Churchill, a cărui mamă era din Statele Unite şi care declara: sunt cincizeci la sută American şi sută-n sută englez, ar fi putut să sune: sunt sută-n sută evreu şi mie-n sută român).

– Toate le putem afla, toate le putem cunoaşte, toate le putem învăța.

Numai suferința nu. Credem că ştim ce e suferința, că nu mai putem avea surprize, că am mers pînă la capăt.

Da de unde! Suferința e veşnic nouă, proteică la infinit, orişicînd *proaspătă.*

– Şi azi ca ieri
Dăm chiot de alarmă
Dar nu ne-aud îndepărtații semeni
Cato e mort, Scaevola de asemeni...

– Cea mai extraordinară cugetare citită vreodată, în afara textelor evanghelice, e a lui Kierkegaard. *Contrariul păcatului nu e virtutea contrariul păcatului e libertatea.*

– Lui C. G. Jung, în Ceylon, un preot îi spune: „Nu, lui Buddha nu i te poți ruga. Nu-l poți implora. Buddha nu mai e. E în Nirvana".

Asta-i marea deosebire. Cristos, care s-a rugat mereu, aşteaptă mereu ruga noastră. E cu ochii şi cu urechile la noi, mereu *la uşă.*

Cristos, ca şi Tatăl, lucrează mereu (*Ioan* 5,17), iar la fiecare liturghie se jertfeşte. El nu e în Nirvana, la odihnă, la repaus, la deconectare. E pe *şantier* şi *pune umărul.*

– Numai păcătoşii pot *gusta* creştinismul în toată plinătatea lui. Pricina e exprimată de Sf. Simion Metafrast în rugăciunea sa pregătitoare pentru Sf. Împărtăşanie: „Nu este nici un păcat care biruieşte iubirea Ta de oameni".

(Titlul cărții unui fruntaş al Grupului de la Oxford, A. J. Russell: *For sinners only.* Numai pentru păcătoşi. Atîta doar, că se pare că suntem cu toții păcătoşi).

BUGHI MAMBO RAG

... Va să zică începem cu sonetul lui Félix Arvers, primele versuri: *Mon âme a son secret, ma vie a son mystère...* În categoria sturionilor: nisetrul, morunul, cega şi păstruga, în a somonizilor: somnul, lostrița şi faimoasa varietate a Rinului: *truite saumonée* care este roz... Şi după ce ai frecat bine amestecul de cacao cu zahăr... Fanny Seculici, teosoafă, moartă, de malarie probabil, la Suez; pe cînd se întorcea de la un congres care avusese loc la Madras... Nu, e din *Le lac*: *O temps, suspends ton vol...* Da e Bucura Dumbravă, fratele ei fusese căpitanul vasului austriac pe care a venit în secret Vodă Carolla şaizeci şi şase... Dragă, la Sankt Moritz Titulescu locuia numai la Suvretta House şimîncarea lui favorită ştii care era? *Boeuf gros sel*, dragul meu, adică o bucată zdravănă de rasol de vacă, cu măduvă...

Aiud, mai 1961

Mare discuție în celulă despre vechea societate românească – veche adică dinainte de August 1944. Cei mai mulți o condamnă surprinzător de aspru. Recunosc şi accente care aduc cu *Citadela sfărîmată* lui Horia Lovinescu. Ba un muncitor pomeneşte de „străşnicia" societății capitaliste.

Tăcusem, dar după observația asta mă bag şi eu în vorbă, arătînd că spre a nu fi socotit tendențios mă voi referi – ca ori de cîte ori este cercetat comunismul - numai la dovezi aflătoare în texte de-ale părții adverse.

(Cine ar fi dorit, bunăoară, să dovedească inanitatea alegerilor n-ar fi avut să facă nimic alta decîtsă aşeze paralel numărul de voturi obținut de fiecare fruntaş al partidului şi numărul de ordine al locului pe care-l ocupă acelaşi în „nomenclator", care-i statutul de organizare al cadrelor, un fel de *Book of Precedency,* de Registru al Ceremonialului chinez ori al Etichetei spaniole, spre a constata legătura indisolubilă dintre numărul de ordine din nomenclator şi ordinea descrescîndă a numărului de voturi. Dacă Nr. 1 obține 99,6%, Nr. 2 obține 96,2%, Nr. 3 95,8%; niciodată nu s-a întîmplat şi nu s-ar fi putut întâmpla ca Nr. 5, de pildă, să aibă parte de un număr de voturi superior – sau egal – celui din dreptul numărului 4. Această atît de simplă verificare a două coloane de cifre – *cifrele vorbeşte* – ar fi fost mai edificatoare decît orice anchetă, greu de efectuat).

Că deosebirea dintre „vechi" şi „nou" e adeseori factice şi că părerea că tot ce e nou este, oricum şi fatal, mai bun e tare fragilă, se vădeşte hotărît de pe urma unui document asupra autenticității căruia nu poate exista vreo îndoială pentru că e vorba de o creație, a „noului" însuşi, de un film realizat de regim. Documentul, aşadar, nu poate fi respins ca duşmănos ori măcar compromis de părtinire. Conceput şi tradus în imagini de un regizor oficial,

distribuit unor actori autorizați (printre care artistul poporului, Gr. Vasiliu-Birlic), trecut prin numeroase etape de control de către toate organele competente şi purtînd viza cenzurii, miliției şi Securității; filmul *Două loturi* constituie – le-am spus colegilor mei – o irecuzabilă întărire a tezei că vechea societate nu era atît de straşnică pe cît se crede. N-o spune un adversar al noului regim, un agent al forțelor reacționare ori măcar un observator neutru, o spun – în fotografii neechivoce şi cuvinte înregistrate pe bandă sonoră – autorii filmului făcut după celebra nuvelă a lui Caragiale.

În film – film dealtfel credincios nuvelei, îndeajuns de bine ticluit şi cu haz interpretat – *turbatul,* şeful de serviciu al ghinionistului erou, îl întîlneşte pe acesta - care a lipsit de la birou *opt zilem* şir fără *să anunțe* – într-o circiumă şi beat. Şi ce face turbatul (implicația fiind că ceilalți şefi de serviciu, *neturbații,* s-ar fi purtat şi mai domol)? Îi spune că dacă nu vine a doua zi la serviciu sau cel puțin nu trimite cheile pentru că nici această elementară cuviință nu avusese), va cere... să fie dat afară din slujbă.

Asta o spune turbatul unui funcționar care lipsise opt zile de la serviciu, luase cheile sertarelor cu el, nu vestise că e bolnav, nici că nu poate veni, nici altceva şi care e surprins într-o circiumă şi beat!

Grozăvie: omul este amenințat cu darea afară din slujbă. Şi cum ne mai vine a rîde – îi spun preopinentului meu, muncitorul deținut politic, subjugat de magia cuvîntului *nou* – cînd ni se pomeneşte, cum faci dumneata – de severitatea şi neîndurarea vechii societăți de vreme ce ştim cu toții că după vreo cincizeci de ani pentru o întîrziere de două sau trei minute bietul funcționar (căruia nu-i mai arde să frecventeze *Carul cu bere*), pomenindu-se în situația de a nu se fi putut urca în autobuzul ticsit (în întîrziere şi el cu vreo treizeci de minute), ar fi fost chemat la cadre, beştelit ca ultimul trădător de neam, interogat ca cel mai primejdios spion şi concediat pe loc ori încunoştiințat că va fi azvîrlit pe drumuri la prima nouă abatere.

Dar chivuțele arestăluite înainte de prînz şi puse în libertate către seară pentru că venise inspecția şi le găsise „că nu aveau mandat". Chivuțe, dealtfel, nemolestate, bănuite nu fără oarecare temei şi ridicate de comisar cu prea puțină tragere de inimă şi cu duhul blîndeții.

Muncitorul nu s-a supărat. O fi suferit şi el şi-i om pe care-l poți amăgi uşor. Dar intelectualului D. I. Suchianu, scriitor şi beneficiar al vechii societăți, îi voi purta pică atîta timp cît voi trăi pentru cronica sa consacrată versiunii cinematografice a piesei *Citadela sfărîmată.* Nu numai că în cronică terfeleşte pe larg societatea din care şi el a făcut parte – la un loc destul de bun – dar se şi ridică îndîrjit împotriva nuanțării caracterului unui personaj – Matei – băiat de viață, nepăsător, dedat plăcerilor în piesă, tînăr boier cu idei înaintate şi suflet larg în film; susținînd că niciodată un membru al claselor posedante n-a putut avea sentimente nobile: prin definiție şi-n virtutea rasismului social era sortit să rămînă un fecior de bani gata, un parazit, un netrebnic.

Ridicolul aici întrece mîrşăvia, deoarece Suchianu pe sine se afuriseşte: a colaborat doar la „V i a ț a R o m â n e a s c ă", revista tineretului generos şi stîngist şi propriul portret şi-l reneagă – un portret la fel de încărcat de taine ca al lui Dorian Gray. Cît despre afirmația însăşi, e falsă, dovadă „V i a ț a R o m â n e a s c ă" şi redactorii ei.
– Zi de zi sunt mai dispus să cred că însuşirea de căpetenie a ființei umane nu este atît iubirea de sine cît ura şi invidia față de altul.

Iubirea de sine, în fond, nu e cine ştie ce periculoasă. Ura şi invidia sunt cauzele relelor. O dată cu progresul ele cresc şi domină scena.

Jacques Maritain: Istoria lumii face în acelaşi timp progrese pe linia răului şi pe aceea a binelui.

BUGHI MAMBO RAG

...Şi Alexander Cosma de Körösi, transilvănean din Trei Scaune, din satul Körösi, asta-i Chiuruşu, marele specialist în tibetană, a obținut mai mult dect sir Charles Bell care n-a făcut decît să pătrundă în Lhassa... cardinalul turba de mînie... folosind razele infraroşii care pătrund în adîncime... cu grele sacrificii personale şi şperțuri substanțiale a obținut pe la 1840 textele tibetane aşa cum Anquetil du Perron va obține textul *Upanişadelor*... A murit în India, la Darjeling... *Le ciel est si bleu, si calme*... Spune Marcellus lui Demetrios...

– Filmul *Două loturi* îmi aduce aminte de un altul cu o scenă extraordinară pe care toți cei ce au fost anchetați de către organele Securității o vor aprecia ca pe o ceşcuță de țuică bătrînă, rece, dintr-acelea cum gustam la Clucereasa, în grădină, vara, la umbră, scenă cu adevărat evocatoare a *paradisului general* care n-a fost, aşa cum credea Cezar Petrescu, localizat numai în dulce tîrg al Ieşilor, ci răspîndit în toată acea România în care şi Cezar Petrescu şi presa din Sărindar au tras cu nemiluita, pînă ce s-au trezit că le pare totuşi rău şi şi-or fi spus – în celulele de la Jilava, Aiud, Gherla, Galați, Piteşti ori Botoşani, pe bordul vasului *Transilvania* în drum spre statul Israel cu 70 de kilograme şi o patalama ori, ca Măria Banuş, zguduiți de căință în fața îndelung neluatei în seamă turle a Dragomirnei – că poate s-au pripit.

În scena aceea de pomină – şi rămîn credincios în a folosi numai piese din dosarul părții celeilalte – un tînăr pictor comunist este arestat de Siguranță şi dus într-un cabinet de anchetă. Acolo, după ce a mîncat *două palme* (unde eşti maiorule Jack Simon să te prăpădeşti de rîs?), se vede aşezat pe un scaun chiar în fața biroului anchetatorului şi i se ia un interogatoriu. Răspunsurile pe care le dă sunt consemnate de un dactilograf, iar dactilograful scrie la o maşină situată în imediata apropiere a învinuitului. Scena aceasta – evocată de regizorul unui film cenzurat, se-nțelege, cu toată grija - spune totul şi e mai edificatoare decît sute de volume şi mii de articole

pentru că recunoaşte, că, în timpul teroarei exercitată de Siguranță, învinuitul nu purta ochelari negri, era anchetat în prezența unul terț iar răspunsurile sale erau consemnate prin dactilografiere *aşa cum îi ieşeau din gură.*

Securitatea, odată cu noul, a revenit la sistemul inchizitorial; răspunsurile n-au mai fost înregistrate prin dactilografiere, ci prin redactare de către anchetatori, întocmai cum s-a procedat şi în cazul Ioanei d'Arc. Răspunsurile ei erau rostite în franceză, dar apoi reformu-l în latină şi stilizate de grefierii tribunalului inchizitorial, care schimbau cu totul sensul vorbelor spuse de Ioana. Procedeul anchetei inchizitoriale s-a repetat.

– Ai fost în casa lui Gheorghe Florian?

– Da.

Şi anchetatorul notează:

„Da, recunosc că am fost în casa conspirativă din strada... numărul... unde am avut legături infracționale cu legionarul Gheorghe Florian".

Cînd i se dă procesul-verbal spre semnare, anchetatul exclamă:

– Dar bine, eu n-am spus că era o casă conspirativă şi nici că Gheorghe Florian a fost legionar şi nici că am avut legături infracționale cu el.

Protest, fireşte, inutil. Şi pe care anchetatorul, de aceeaşi bună-credință ca şi grefierii inchiziției, îl socoteşte absurd. Anchetatorul redactează, el, răspunsul în *moderna lui latinească:* cu alte cuvinte îl transcrie în *limba aulică* a instituției unde slujeşte. Orice aşezămînt are limbajul lui oficial şi de realitate nu ia cunoştință decît pe căile folosite de organele informaționale de care dispune. Oare nu au convenit organele anchetatoare periferice că în str... nr... se află o casă conspirativă? Oare nu au hotărît aceleaşi aparate de Stat că Gheorghe Florian e un legionar notoriu? Oare poți avea cu un astfel de ins şi într-o asemenea casă alte legături decît infracționale? (*De vreme ce ştim căaşa-zisa sfintă Margareta, care pretinzi că-ți vorbea, este de fapt o diavoliță, nu-i oare drept şi corect să notăm: diavoliță mi-a spus să mă duc la Chinon?...*).

Ca atare, se consemnează adevărul şi nimic altceva, doar atît că e adevărul perceput şi înregistrat de anchetator şi transcris *in stilul lui,* în mod cuviincios. Deoarece anchetatorul nu se poate adresa ierarhiei altfel decît în acest limbaj protocolar, aulic, se exprimă numai adevărurile admise de instituție, casa unde se vedeau învinuiții se traduce prin *casa conspirativă unde se întruneau uneltitorii,* ceaiul la care fuseserăm invitați se preface în *şedința duşmănoasă organizată prin convocări telefonice* (negi că te-a înştiințat telefonic?), vocile ce-mi vorbeau ajung *demonii ma îmboldeau*

(însuşi părintele inchizitor şi teologii au stabilit că demoni erau de fapt cei pe care-i auzeai).

Stilistică şi ecleraj.

De îndată ce nu mai există o maşină de scris care să ţăcăne frumuşel şi să reproducă vorbele anchetatorului, şiretlicul funcţionează. Fără torturi, fără bătăi...

Realizatorii filmului nu au putut escamota adevărul istoric. Dar puţini spectatori, probabil, au înţeles cît de semnificativă era maşina aceea de scris, atotgrăitoare; ea reprezenta o lume întreagă, un univers mort: galaxia obiectivităţii.

Maşinuţa ţac-ţac-ţac simboliza tot ce se făcuse pe calea unui progres real vreme de veacuri. Cînd a fost scoasă din camerele de cercetare penală si anchetatorul a fost din nou abilitat să consemneze cu mîna lui răspunsurile învinuiţilor – adică să le stilizeze după concepţia şi din punctul lui de vedere şi în graiul instituţional respectiv –, toată opera lui Beccaria a fost anulată, ceasul istoriei a fost dat înapoi cu cinci secole şi situaţia în care s-a aflat curata păstoriţă de la Domiemy a devenit – ar trebui însă ca oamenilor de pe la 1430 să li se recunoască circumstanţa atenuantă că dactilografa încă nu fusese născocită – şi aceea a nenumăraţilor anchetaţi de către Securitatea unei orînduiri sociale care a făgăduit şi ea – ba şi mai consecvent – că va asigura fericirea oamenilor.

1965

Nenorocirea este că veacuri de-a rîndul - şi acum mai mult decît oricînd – pînă şi oamenii de bună credinţă (mai ales ei) văd în creştinism un fel de vag şi blînd cretinism, bun pentru bigoţi, creduli şi fiinţe pierdute cu firea.

În vreme ce e clocot, e scandal, e „curată nebunie", mai îndrăzneţ şi mai exigent decît orice teorie extremistă de *aventură, e happening* – e cel mai formidabil happening.

Creştinismul e dogmă, e mistică, e morală, e de toate, dar e în special un mod de a trăi şi o *soluţie* şi e reţeta de fericire. Mai că aş spune că e supradeconectare, supra-LSD. Pe lîngă doctrina creştină, cerinţele şi rezultatele ei, toate stupefiantele şi halucinogenele sunt leac băbesc, diluţie Hanemann minimală, roabă neolitică.

Nu există mai zguduitoare terapeutică (ne cere imposibilul) şi nici medicament mai eficace (ne dă libertatea şi fericirea fără a mai fi nevoie să trecem pe la traficanţii de heroină).

Creştinismul dă pace, linişte şi odihnă – dar nu searbede şi monotone, ci pe calea aventurii celei mai temerare, a luptei neîncetate, acrobației celei mai riscate. Un trapez la mare înălțime – şi nici o plasă dedesubt.

Nu înțeleg cum de nu văd pelerinii aventurilor şi petiționarii fericirii că trec pe lîngă ceea ce caută. Eu unul văd creştinismul ca pe un hiper acid lisergic şi o versiune mai „tare" a unor cărți ca *Arta de a fi fericit* sau *Cum să reuşeşti în viață* a lui Dale Carnegie.

Isihie: fericire. Şi nu numai în anumite locuri, la sfîntul munte. Pretutindeni. O rețetă universală.

1971

Opera rock-pop *Jesus Christ Super Star* intră şi ea, cred, în definiția de mai sus.

O socotesc ca pe ceva asemănător cu nuvela lui Anatole France, *Le Jongleur de Notre Dame,* care dealtfel e prelucrarea unei istorisiri din *Pateric.*

Măscăriciul face ce ştie şi ce poate în fața icoanei Maicii cu Pruncul, îşi aduce prinosul pe singurul drum ce-i stă deschis, al giumbuşlucurilor. Oficiantul regulamentar, de după un stîlp, priveşte îngrozit bîlciul. Dar Pruncul rîde şi bate din palme; iar Maică-Sa şterge cu marama Ei sudoarea sfintei nevoințe de pe fruntea saltimbancului.

– Jegul trupesc şi privățile murdare sunt ele condițiile unei vieți mînăstireşti autentice? Don Bernard Besret, tînărul fost abate normand modernist, scos din funcție de Roma, a pus şi el problema (*ah! la crasse*[44]) iară s-o rezolve; şi se poate întreba oricine dacă-s neapărat necesare. O mortificație în plus? Dovada atingerii unei stări de indiferență şi depăşire a micimilor lumeşti?

Răspuns: „în casa Tatălui meu multe locaşuri sunt" (*Ioan* 14,2). Mîntuirea, prin urmare, se poate dobîndi pe căi diverse. Lucrurile se petrec aici ca şi în artele plastice unde Lionello Venturi scrie că nu există o *singură* cale pentru realizarea absolutului ci foarte multe, egal valabile, judecata făcîndu-se numai după rezultat: opera frumoasă justifică şi omologhează metoda întrebuințată.

Unul se mîntuie cocoțat în sicomor, altul la fîntînă, altul pe drum drept, altul pescuind, altul scriind în registrul vămilor.

Aşadar: cui îi reuşeşte să-i devie indiferente jegul trupesc şi privățile murdare, şi să le depăşească, este cu atît mai bine.

[44] „mizerie" (fr.).

Pe cine însă nu-l lasă indiferent, pe cine îl tulbură şi îl sîcîie jegul trupesc şi privăţile murdare, pe acela nu trebuie să-l frămînte gîndul că sunt obligatorii; să nu cîrtească, *să se spele!*

(Pe urmă, mai e ceva: discuţia porneşte de la presupunerea normală, dar nu certă, că murdăria se datorează unor temeiuri teologice: depăşirea pămîntescului şi ataraxia sufletească; s-ar putea totuşi ca murdăria să nu fie decît lene şi nesimţire. Spre a fi valabile şi admisibile, jegul trupesc şi murdăria privaţilor trebuie să fie neapărat voite şi intenţionale).

Bune sunt jegul şi murdăria pentru cine le poate înfrînge, bună şi curăţenia (căci adevărat mai e şi că trupu-i templul duhului) pentru cei cărora jegul şi murdăria le sunt pricină de sminteală.

În fond, parafrazez cuvintele apostolice: „Şi cel ce mănîncă, pentru Domnul mănîncă... şi cel ce nu mănîncă, pentru Domnul nu mănîncă".

S-ar putea tot aşa spune:

Cine se spală, pentru Dumnezeu se spală. Şi cine nu se spală, pentru Dumnezeu nu se spală.

Aceasta cît priveşte curăţenia corporală, unde fiecare face după îndemnul conştiinţei; referitor la privaţi situaţia e mai complicată: a nu le curaţi înseamnă a impieta asupra libertăţii altuia care poate le vrea curăţate. Nu putem impune soluţia noastră şi calea noastră de nevoinţă altora. Textele evanghelice sunt clare, iar în *Morala ambiguităţii.* Simone de Beauvoir a confirmat pe deplin, cu mijloacele filozofiei moderne, tezele Mîntuitorului şi exegeza kierkegaardiană. De vreme ce suntem fiii libertăţii şi că opusă păcatului este nu virtutea ci libertatea, cred că jegul trupesc rămîne la libera voinţă a fiecăruia, dar că privăţile cată a fi păstrate în stare de curăţenie.

BUGHI MAMBO RAG

...De felul meu sunt brăilean, dar de născut sunt născut la Buzău, în 77. Venise barabafta turcească pe Dunăre să atace Brăila şi mama, sperioasă, s-a refugiat la Buzău, unde m-am născut... Bisectoarea este linia dreaptă care desparte unghiul în două părţi egale... Cuvînt românesc pentru *garrigue* nu există, e un fenomen specific regiunilor carstice din jurul bazinului mediteranean şi mai ales din sudul Franţei... M-am gîndit noaptea toată şimi-am adus aminte: *Simplizissvnms* e de Grimmelshausen, *Der grüne Heinrich* e de Gottfried Keller, iar *Galgenlieder* îs de Christian Morgenstern... Dar dacă nu freci bine-bine cocaoa cu untul, n-ai făcut nimic... da, domnule, după chef mergea negustorul în trăsură singur, în urma lui în altă trăsură pălăria şi într-o a treia, convoi, venea bastonul... alte vremuri... tăierea împrejur noi o socotim ca o lege ceremonială şi deci a căzut, dar ţinerea Sîmbetei e în Decalog, e lege morală, deci a rămas... M-aţi omorît cu legile

voastre morale şi ceremoniale, adventiştilor... îi spune Demetrios lui Marcellus...

Văratec, 1970

Există o ciudată ispită – de dreapta, conform Părintelui Cleopa – aş numi-o ispita credinței considerată ca panaceu totalitar al grijilor şi înlocuitor general al virtuților omeneşti, care-i o împătrită ipostază a trufiei combinată cu naivitatea:

a) convingerea că prin credință scăpăm de boli, că nu se poate să mai fim bolnavi; sau, dacă ne îmbolnăvim, că nu avem nevoie de medici şi medicamente, de vreme ce ne putem oricînd tămădui prin rugăciuni.

Convingerea aceasta care aduce întrucîtva cu observația făcută de Gide lui Mari tain (*îl chemi pe Cristos la telefon*), e tot una cu ispitirea lui Dumnezeu prin exigența unei minuni. Cel care o încearcă se pune în situația reclamantului care în loc de a se adresa tribunalului competent de gradul întîi ar trece de-a dreptul la calea extraordinară a recursului.

E totodată lipsă de modestie; medicii şi medicamentele sunt şi ele de la Dumnezeu, iar credinciosul care se îmbolnăveşte *întocmai ca toata lumea* se vindecă *întocmai ca toată lumea,* nu altfel – cu ajutorul medicilor şi al medicamentelor (fireşte, dacă îi este dat să se tămăduiască).

Dumnezeu desigur face minuni, dar cînd binevoieşte – şi istoria bisericii ne arată că nu sunt nici foarte dese şi nici obținute prin somații. (Este drept că Sadhu Sundar Singh l-a somat pe Domnul să i se arate şi a fost ascultat, dar el n-a cerut o vindecare trupească, ci a mers pe calea evanghelică a violenței - în sensul de la *Matei* 11,12 – către credință). La Lourdes numărul vindecărilor miraculoase recunoscute de comisia medicală întrece în mod considerabil numărul celor validate de biserică. Biserica s-a dovedit mai prudentă decît medicina. După cum şi în cazul giulgiului de la Turin, a dat prioritate argumentelor istorice asupra celor ştiințifice (razele infraroşii).

Sfîntul apostol Pavel a rămas cu vechea lui boală (de ochi?) şi după dobîndirea harului: „Datu-mi-s-a mie un ghimpe în trup, un înger al satanei, să mă bată peste obraz".

(Ce face, atunci, credinciosul? *Se roagă* pentru ca Dumnezeu să-l *ajute* şi să *binecuvînteze* tratamentul).

b) Convingerea că prin credință scăpăm de viforul ispitelor. Nu. Oarecum dimpotrivă.

Patericul: la intrarea unui sat de ticăloşi stau doi draci. în jurul mînăstirii de cuvioşi călugări nevoitori întru desăvîrşire stau două mii.

c) Convingerea că nu mai este trebuință de virtuțile obișnuite ale omului de rînd: înțelepciunea, judecata sănătoasă, iscusința, strădania...

Credinciosul are nevoie de ele întocmai ca toți semenii săi. Credința ne ajută, ne întăreşte, ne înalță, ne bucură, dar nu ține locul însuşirilor şi calităților omeneşti. (Ea, în general, – şi asta-i regula – nu conferă un statut excepțional. Ne dă fericirea, dar în raport cu lumea şi cu oamenii nu numai că nu ne acordă privilegii, ci ne creează îndatoriri în plus).

Dacă deci credinciosul comite o greşeală, o imprudență, o nesăbuință, el va trage toate consecințele normale – şi nu se poate plînge sau mira. Nu beneficiază de extrateritorialitate.

d) Convingerea că putem oricînd obține orice fără nici un efort; nu, putem obține prin rugăciune darurile duhovniceşti cele suprafireşti. Pe ale firii, şi care țin de slabele noastre puteri, trebuie să le dobîndim prin mijloacele comune. Acesta e şi tîlcul proverbului: Dumnezeu te ajută, dar nu-ți bagă în traistă, care nu este decît conspectul metaforic al unui pasaj din *Fapte* (12,7). Îngerul îi deschide lui Petru porțile temniței şi îl descătuşează pentru că acestea nu le-ar fi putut face singur. Dar îi porunceşte: încinge-te... încalță-te cu sandalele... pune haina pe tine, fiindcă stă în puterea lui s-o facă şi se cuvine, aşadar, să o şi facă numai cu mîinile sale.

Poate că şi nenorocitul de Cromwell a înțeles cum devine cazul cînd a spus: încrede-te în Dumnezeu şi ține-ți praful de puşcă la adăpost de umezeală (*Put your faith in God and keep your powder dry*).

– Cele patru tipuri recunoscute de pedagogul german Künecke apar invariabil şi în puşcării: *Cezar* (Închide fereastra! Nu folosiți tineta după ora nouă!), *Vedeta, Văicărilă* (sau *Vreau la mămica*) şi *Păcală* (decît să treacă neluat în seamă, mai bine o face pe tontul şi paiața).

BUGHI MAMBO RAG

...ajungînd să susțin că şi gramatica lui Pănini nu poate fi înțeleasă decît aplicîndu-i-se metodele cele mai moderne: structuralismul lingvistic şi logica formulă... Titulescu, în ciuda purtărilor lui de monarh, era şi tare copilăros: se juca neîncetat cu trenuri electrice din care avea plină casa... continuăm să expunem azi sistemul general al plantelor după Linné, am ajuns la încrengătura... iar pe dinele lui Samuel Vernon uitasem a vă spune că-l chema Dingo... Ştiți cumva numele vasului lui Ahab din Moby Dick?... cu P, începe cu un P... Logica aristotelică nu e de nici un folos, ne trebuie o logică analogică... şi făcută din lemn de balsa... zice cardinalul, înjurînd de mama focului în vreme ce muşchetarii o întinseseră de mult... Ştiință care poartă numele de aerofotogrametrie... drept în capul lui mi-ladyde Winter...

Bucureşti, septembrie 1964

Părintele Mina mi-a spus şi repetat numele preotului la care urmează să mă prezint dacă ies din închisoare. Numele acestui preot, în ziua eliberării, îl uitasem.

Deîndată după sosirea în Bucureşti, şi-n tot timpul luptei mele cu ploşniţele (două deparazitări n-au avut rezultate şi insectele nu s-au dat bătute – *armis suspectis pugnaverunt deinde victi se dediderum*[45] – decît în faţa verdelui de Paris, substanţă cu numele plin de farmec şi otravă ca-n *Florile răului*) mă chinui să-mi reamintesc.

L-am rugat pe naşul meu să-mi găsească un preot, oriunde, şi să procedăm fără amînare. V. este însă prins şi el de mii de griji şi încurcături, ştiu că mă pot bizui pe el, dar văd că va trebui să aştept şi sunt nerăbdător Totul a mers atît de bine acolo, de ce n-ar merge şi aici? E nevoie să mă zbat.

Mariana V. se bucură mult aflînd de botezul meu. A scăpat de arestare şi proces numai ca prin urechile acului. A fost anchetată şi ea, reţinută trei zile – şi a dovedit că nu degeaba e fiica unui foarte mare avocat şi unui foarte deştept om. (Recunoaşte că a citit *Pădurea interzisă şi* afirmă că imediat după aceea i-a dat foc: din declaraţia aceasta nu iese). Îi arăt Marianei cum stau lucrurile cu mine. Deîndată îmi propune să mă recomande preotului de la Schitul Dărvari, duhovnicul ei.

Schitul Dărvari e o bisericuţă de vis, în mijlocul unei grădini de roman semănătorist, şi e un fost metoc atonit. Trecusem de multe ori cu jind pe lîngă Schit şi făcusem odată învierea acolo cu tanti Viorica. Locul nu poate să nu atragă prin graţia, micimea, liniştea lui tupilată. *Fascinosum.*

Primesc aşadar fără a mai sta pe gînduri propunerea Marianei, şi văd şi în sugestia aceasta un fel de minune, un „rapel", o chemare a trecutului şi o împlinire a sa. Decid a mă duce să-l văd pe preot a doua zi. Cum îl cheamă? George Teodorescu, zice Mariana. îmi aduc aminte că acesta era numele pe care mi-l dase părintele Mina.

Preotul mă primeşte fără a-mi pune multe întrebări şi-mi fixează data de 12 Septembrie. La 14, ziua Crucii, mă va împărtăşi.

Sunt miruit într-o sîmbătă după-amiază, de faţă fiind, pe lîngă preot şi dascăl, naşii (V. a venit cu soţia lui, Rodica), Mariana cu soţul ei, inginerul I. Petc şi Paul Sim. Ceremonie scurtă. La ieşire: mireazma gradinei şi cerul unei zile regeşti de septembrie.

Soţii V. trebuie să „fugă" neîntârziat după treburi şi angarale (sunt într-o situaţie cu atît mai complicată cu cît ea a fost silită să divorţeze ca să-şi

[45] „avînd încredere în arme au luptat, apoi s-au dat învinşi" (lat.).

poată ține copiii în şcoli iar „recăsătoria" întîmpină subtilele împotriviri ale birocrației şi unor judecători conştiincioşi). Mariana şi Sorin mă poftesc la un ceai unde – lihnit – sunt răsfățat cu bunătăți de nost. Mariana ne-a făcut, tatei şi mie, următoarele versuri:

A mes amis
Sir Oscar et Nicolas

Statistique perplexe
A vraidire ii ne s'en trouve
Pas tant, dans le monde, qui soient
Dedaigneux de gros quiprouvent
Amoureux de ce qu'ils croient
A vrai dire el ne s'en trouve
A peine que deux ou trois,
Chevaliers de l'impossible
Melancoliques de la loi
Pour tout dire, ne sied-il guere?
De se mettre en châsse dejoie,
Carie monde dupossible
Redoute ce genre d'e'moi[46].

Tata rîde. Nu cinci, zece să fi făcut, şi merita.

– Hazardul.

Ateii fac mare caz de el.

Dar nimic, în lume, nu-l confirmă, nici extraordinara multiplicitate şi specializare a organelor şi nici precisele interconexiuni ale funcționării lor. Aceasta ca izvor al puterii de asamblare.

Ca declanşator de evenimente: mă întreb dacă acționează numai din întîmplare, cum s-ar zice. Hazardul are şi el facultatea lui selectivă şi, vorba lui Bernanos, nu oricui i se întîmplă orice.

Scriitorii o ştiu prea bine, toți. Auerbach, în *Mimesis:* abia iese cavalerul rătăcitor din castelul lui şi a dat la o fugă de cal de o prea frumoasă şi nobilă fecioară ținută în lanțuri de un tiran. La fel şi la Jean Genet: nici n-a apucat bine să plece de-acasă, că i-a şi ieşit în cale un marinar blond. Merge Father Brown să se plimbe? Misterioasa crimă are loc la primul colț, ori la al doilea. *Als ob* am exercita o atracție magnetică pentru anumite sorturi de evenimente, ar avea şi organismul nostru psihosomatic în totalitatea lui

[46] „La drept vorbind nu se găsesc / Atîția în lumea asta care / Să disprețuiască pe cei mari şi care (?) / Să iubească într-atît lucrurile în care cred (?) / La drept vorbind nu se găsesc / Decît abia doi-trei / Cavaleri ai imposibilului / Melancolici ai legii. / La drept vorbind, nu se cade de loc / Să te aşezi în raclă de bucurie / Căci lumea posibilului / Se teme de acest fel de simțământ" (fr.).

puterea lui selectivă globală întocmai ca şi celulele care-l compun, am circula pe nevăzute orbite preferențiale. Nu toți mezonii pi o iau la dreapta.

– Dacă lumea n-ar fi decît întîmplare – ba şi întîmplare întîmplătoare – dacă *homo sapiens* n-ar fi decît un produs datorat unui hazard cu totul şi cu totul improbabil, de ce există talente înnăscute? Cum de ştie natura să confecționeze prunci anume pregătiți pentru anumite îndeletniciri sau instrumente făurite de societatea omenească? De unde ştiau celulele (şi, tot atît de bine, neuronii) fătului Mozart că există pian şi clavecin şi curți de erau programate pentru o treabă despre care nu aveau cum să dețină informații? (Prin Leopold Mozart? Dar atunci cum rămîne cu numeroşii muzicieni ai căror părinți nu au avut nici o legătură cu muzica?). Şi de ce e dotată fiecare specie nu numai cu altă constituție fizică, dar şi cu alt *caracter,* atît de specific fiecăreia, atît de nuanțat altul decît al celorlalte?

– „Poruncă nouă dau vouă, zice Domnul, să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v'am iubit pe voi, aşa voi unul pe altul să vă iubiți" (*Ioan* 13,34).

Obişnuita formulă „iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuți" este înlocuită, pentru că Domnul ştie că nu toți oamenii se iubesc pe ei înşişi. Sunt unii, supărați şi bosumflați, care nici pe alții şi nici pe ei nu se iubesc.

Domnul, prevăzător, nu ia drept punct de referință dragostea de sine – care poate lipsi –, ci dovedita lui dragoste – dovedită cu sînge, chin şi moarte – față de oameni, singura specie la care egoismul poate fi înfrînt de invidie şi rîcă.

BUGHI MAMBO RAG

...În tabloul lui Szathmary, bunicul meu, colonelul Blaremberg, e lîngă domnitorul Carol, sunt amîndoi călări în seara bătăliei de la Plevna... Osman Paşa umbla nebun după români, să nu se predea ruşilor... *Mă, tu faci muhaia de mine, mă banditule, las' că ştiu, ia spune ce vorbeaşi voi acolo...* Pe cățea o chema Molda... Da, Smetana îi zice Vlatva... Aia e de Martinu... Ca Sf. Martin din Tours... De la Poitiers e Pictavinul... Granchester, Granda Castra adică... Şi Lytton Strachey şi John Maynard Keynes, amîndoi, erau rivali... Numai drumurile au fost de ei, pe cînd grecii... Îl căuta cu disperare pe domnitor, care pe urmă i-a lăsat spada şi l-a primit atît de frumos... La Bucureşti a privit defilarea de la o fereastră a hotelului Imperial, în fața Palatului... în Grecia, da, la Corfu... A ucis-o Luchieni, un anarhist... Monumentul Reformei, la Geneva, nu-i deloc urît... Şi pe Sadi Carnot... Declarația de război pe care a înmînat-o tatăl meu lui Burian nu era scrisă de Emil Porumbaru... L-am cunoscut bine pe Beldie, *Ideea Europeană* a fost o publicație interesantă... Era mare gastronom: masa nu o lua toată în acelaşi restaurant, ci fiecare fel acolo unde se gătea mai rafinat, lua bunăoară aperitivul la Rîşnovanu şi Babeş, peştele la Iordache, friptura la *Unchiul* în Buzeşti, desertul la Capşa... *Mă, ce complotați voi acolo, mă, tu faci muhaia de mine, mă banditule...*

– Mai tîrziu, cînd citesc *A l'ombre de la croix,* îmi dau seama că am trăit copilăria mea toată – Pantelimon, Clucereasa, strada Armenească – sub această umbră. Încă nu ştiam că aveam nu să fug de umbra crucii, de chemarea ei şi a clopotelor, ci să am parte de o altă soluție: a mă aşeza la picioarele ei şi a o îmbrățişa.

Fascinația mă luase de mînă demult şi mă domesticise. Iar greutatea maldărului de păcate de care mă despovăram – greutate îndelung rămasă imponderabilă şi brusc gravitațională la închisoare (*tremendum*) – îmi era cel mai valabil bilet de liber acces.

26 decembrie 1970

Înduioşetoare seară de Crăciun la doctorul Al-G. Bucate ardeleneşti (după tată) şi basarabene (după mamă). Gingăşia mamei doctorului, nu bătrînă, dar rămasă din alte vremuri – vremuri de tihnă. Evocarea vieții patriarhale din Basarabia: masa, de Paşti, stă întinsă trei zile în şir, acoperită de mîncăruri şi cozonaci. Uşile sunt deschise: intră, bea, se ospătează oricine pofteşte.

Primejdia, spune dr. Al-G., stă în căutarea perfecțiunii pe acest pămînt unde – prin definiție – cea nu poate exista. în lumea păcatului perfecțiunea nu se încheagă. Se cuvine aşadar să avem un nou ideal: idealul nostru să nu mai fie perfecțiunea – generatoare de băi de sînge, opresiune, intoleranță, închisori, torturi şi lagăre, ci – dimpotrivă – imperfecțiunea. Să recunoaştem că, lumeşte, suntem limitați şi să tindem cu toată puterea spre o imperfecțiune cît mai puțin rea, singura cu putință aici.

Şi în slujba Schimbării la Față se repetă mereu că celor trei apostoli, care erau cu el, Mîntuitorul li s-a arătat în slava Sa divină *pe cît se poate.*

Căci apostolii erau oameni.

Pe cît se poate. Nu putem nici privi măcar şi cu atît mai mult (ori cu atît mai puțin: dialectică lingvistică) nu putem realiza aici perfecțiunea desăvîrşită, iar toate regimurile care şi-o iau drept scop ajung cu binişorul la tiranie şi oroare, deoarece urmăresc o nălucă despre care nu pot să nu-şi dea cu timpul seama că sunt în măsură s-o făurească numai impunînd-o Prin decret. Cine urmăreşte societatea perfectă ajunge mereu la fericirea obligatorie sancționată de poliție şi codul penal. Numai guvernele relativiste sunt paşnice – şi, vorba colonelului Broser, poate că lucrul cel mai cuminte l-a exprimat, cinic şi revoltător, contele Taafe, ministrul austro-ungar: toate națiunile împărăției trebuiesc menținute într-o egalg stare de nemulțumire.

(Motiv pentru care oamenii politici *putrezi* din perioada directoratului francez au putut trece drept adevărați îngeri în comparație cu incoruptibilii perioadei robespierriste).

– Cine crede că religia creştină e îndemn la nătîngie, se înşeală amarnic. Amarnic se înşeală şi cine crede că e şcoală a slăbiciunii şi miorlăielii.

Iată ce zice autorul creştin Georges Bernanos, dînd o lecţie practică de creştinism, adică de curaj: „Singurul pericol care-l paşte pe un om deznădăjduit, cînd înfruntă ura ori disprețul, este de a se înduioşa asupra propriei sale soarte".

Creştinismul, ar trebui s-o ştie şi Henry de Montherlant, e tot un cavalerism: nu cere mai puțin avînt, mai puțină putere de îndurare, mai puțină demnitate şi ținută, mai puțină nepăsare pentru ce „se face" ori „se zice", mai puțin efort mereu reluat zi de zi, mai puțin antrenament decît orice sport, orice exercițiu, orice sistem militar-religios, orice morală de tip *buşido* şi de grup (Péguy, H. Franck).

Numai că are, în plus, şi o noblețe *super-rogatorie,* a bunătății şi iubirii. Reflexul de răceală ori silă al cavalerului sau al stoicului, creştinismul îl înfrînează. Conştiința zădărniciei finale a formelor lumeşti nu se loveşte aici de piedica melancoliei şi nici disprețul nu poate ceva împotriva dragostei izvorîte dintr-o euforie inaccesibilă încruntatului stoic, înciudatului campion, grijuliului gimnofisist.

– Codin Mironescu:

Sunt oameni care încep de la etajul doi. Au albuş, au gălbenuş, n-au icusar. Există o glumă, o ştii? Cred în botez, cred în Sf. împărtăşanie, cred în icoane... Dar în Dumnezeu? De...

Oamenii aceştia nu au discernămînt, adică darul esențial al deosebirii adevărului de eroare. Nu se integrează în adevărul bisericii. Fii atent, au multe însuşiri, n-au baza de la care totul începe.

– Pentru Max Scheler, pe acest pămînt, cînd e normal, însoțit de iubire şi liber, actul sexual reprezintă singura cale de contopire în cosmos, de comunicare cu finalitățile.

Cred şi eu ceva, tot surprinzător la început, cum e şi afirmația marelui filosof catolic: singura cale de a învinge pămîntul e curajul fizic.

Care nu-i numai secretul ultim al dreptului constituțional, e şi dovada asumării condiției de om.

Chesterton e de părere că respectarea cuvîntului dat îl specifică pe acesta, după cum pasărea e specificată de cîntul ei. Caracteristica aleasă de Chesterton e plină de farmec, dar nu mi se pare mai puțin hotărîtoare alta. Există alta, mai particulară, cu număr cuantic mai individualizat, cu spectru

mai inimitabil, cu amprentă mai identificabilă. Cristos nu s-a urcat întîmplător pe cruce: curajul îndurării unor suferințe cumplite a fost singura cale prin care a putut arăta că s-a făcut om cu adevărat, în întregime; prin care şi-a putut dovedi buna-credință.

Nici inteligența, nici înțelepciunea, nici tămăduirile, nici învățătura, nici chiar bunătatea ori mila nu ar fi fost probe serioase: singur curajul în fața durerii şi morții îi sta la îndemînă. Bătaia, sîngele, moartea, astea sunt dovezile care nu înşeală, care nu pot fi măsluite. Urîte? Grosolane? Mitocăneşti? Simpliste? Poate, dar categorice. Şi avînd ceva din brutala vulgaritate şi măreața sfruntare a faptului împlinit care-i *rupe gura* pînă şi Satanei.

Octombrie 1963

Tot contabilitatea rămîne pentru mine marea duşmancă, femeia roşie din Vavilon (aceea pe care martorii lui Iehova, sărmanii de ei – sunt patru în celula aceasta, toți cu pedepse mai mari de cincisprezece ani – o văd instalată la Vatican), ipostaza perfectă a diavolului.

Legea, cu blestemul ei, o exprimă contabilitatea.

1967

Claudel, foarte limpede: „Am încheiat un pact cu iadul. Acolo nu mai încape libertate, nu mai încape decît Legea, o precizie, o dreptate în acelaşi timp penală şi matematică".

Sub regimul blestemului şi Legii, pînă şi Dumnezeu e limitat. De-abia sub har e divinitatea într-adevăr atotputernică. Numai după ce a pătimit pe Golgota a putut Isus coborî în Iad şi dezlega sufletele drepților şi a putut fi înlocuit talionul cu iertarea.

- Echilibru, iarăşi şi iarăşi.

Dumnezeu nu este cumințenie lumească, formalism şi convenții literatură pilduitoare ori sclifosită cucernicie. Dar nu e nici delir sadic ori masochist. Transcendență e, transfigurare e, extaz e – dar nu frenezie nu amețeală; la frenezie şi amețeală duceau dansurile şi orgiile sacre ale paginilor; acolo, sau undeva tare pe aproape, mă tem că duc şi dansurile în horă ale dervişților în sufism. în creştinism însă extazul nu e niciodată tulbure. Dionysios şi Apollo se limitează aici reciproc. 0 fericire simultan nebunească şi controlată.

Dealtfel, marii sfinți, în frunte cu Tereza de Avilla şi Ioan al Crucii au socotit extazul ca legat de faza începătoare a unei vieți mistice şi contemplative. Cu timpul, stările „convulsive" – chiar dacă nu au nimic în comun cu frenezia şi *fanaticii* (în sensul misterelor antice) – încetează şi sunt înlocuite cu stări de

fericire calmă; după agitație vin liniştea şi cuviincioasa interiorizare; isihia e surîzătoare şi înțeleaptă, nu face tărăboi. De ce? Pentru că merge spre esențe, în vremea ce oricare extravaganță opreşte atenția asupra amănuntului exterior. Omul care de dragul lui Cristos şi-ar vopsi barba în albastru sau ar purta o pălărie cu pană mare de păun nu va fi niciodată în ochii semenilor săi omul lui Cristos, ci omul cu barba albastră sau omul cu pana de păun la pălărie: amănuntul pitoresc (fie el oricît de nevinovat sau chiar nostim) e o stavilă pe calea ce duce la esență şi deci joacă rol de opritoare.

Cu atît mai mult, creştinismul nu poate avea nici o legătură cu magiile de orice fel *(magie* este luat în înțeles de procedeu tipizat cu efecte sigure independente de efortul spiritual: adică în sens opus alchimiei care, ea, presupunea în prealabil curățenia sufletească şi mintală a operatorului), cu freneziile hedoniste, desigur, dar nici cu posesiunile, cu halucinogenele, cu beției oricît de vaticinant şi departe ar merge pe căile nopții, pe aleile delectării ori stupoarei (Henri Michaux). Nu prea ştiu cum să mă exprim, aş vrea să spun că în extazul creştin ființa omenească nu încetează de a fi rațională, modestă şi mai ales discretă. Isihastul, neapărat, e fericit, clocoteşte de fericire, *dar nu se prea vede.*

El nu seamănă cu acele fantome dintr-o poveste polițistă englezească, fantome care tot apăreau la o anumită oră într-o casă părăsită, purtînd lumini şi făcînd gălăgie. Despre acestea, detectivul consultat răspunde că, de bună seamă, crede în fantome (e un scoțian), dar adaugă: numai în fantomele discrete şi interiorizate, care nu atrag atenția asupra lor şi nu apar mereu la aceeaşi oră şi în acelaşi loc purtînd lumini şi iscînd zarvă în mod ostentativ. Ostentația nu poate fi însuşirea unei fantome autentice. Fantomele există, dar sunt cuminți, îşi văd de ale lor. Creştinul sincer – Doamne, iartă-mă – este supus aceloraşi reguli de modestie.

(René Guenon: oamenii ajunşi la stadiile înaintate ale spiritualizării si inițierii nu ne sunt cunoscuți, ca şi cum n-ar fi, pentru că sunt cu desăvîrşire *detaşați* de lume, de problemele ei şi de noi. Nu se manifestă, întocmai ca fantomele cinstite).

– În *Pale Fire,* Vladimir Nabokov explică: „După cum spune sf. Augustin, putem şti ce nu este Dumnezeu, dar nu putem şti ce este. Nu este deznădejde. Nu este teroare. Nu este țarină care gîlgîie în gîtlej; nu este hîrîitul întunecat al leşinului care ne duce la neant prin neant".

Aşa se conturează reacțiunea creştinului în fața durerii: neprovocare; asumare; refuz de a o preface în perversă bucurie; depăşire.

Miorița. Absurdul vieții: fărâmițat, descentrat.

Absurdul atroce al răstignirii, Mielul îl *dezintegrează:* şi le iartă lor că nu ştiu ce fac.

Gherla, decembrie 1963

Afară viscoleşte.

Cît de urîtă mi-a fost purtarea față de colegul meu de clasă, Rafael Cristescu. Ce puțin l-a înțeles copilul răzgîiat ce eram, plin de sine, sigur pe cele cîteva romane franțuzeşti pe care le citeşte, leneş şi tocilar (nu e contradicție) şi îngust la minte, închis, muncit de mereu aprinsele răni ale vanității.

(Cum de m-a putut zări Cristos Dumnezeu? Am fost, din ce în ce, atît de ascuns în mediocritate nemulțumită, în stupidă îngîmfare, în rău niciodată privit din exterior, în glod. Şi apoi, cu timpul, în hazna. Cum de m-a văzut, că şi pe ticăloşi ca să-i deosebească trebuie să se ridice şi ei nițel dintre bălării? Cum de s-a miluit? Ori vede cumva şi *altfel,* în *altă* perspectivă – cum şi crucea în tabloul lui Dali e văzută de altundeva – şi atunci afundarea ştearsă în murdărie i se arată şi ea tot în relief, tot ca o excrescență?).

A fost de un mare curaj. Profesor secundar sub Carol al II-lea, s-a numărat printre atît de puținii care, la plebiscit, au votat deschis împotriva constituției regale. Pe front, sub Antonescu, s-a dus ca voluntar. A căzut în fața Odesei, poate ca Péguy:Jăcîndu-şi datoria cu exces de zel.

Nu-mi păstrase nici o pică. îmi scria amical de pe front, mi-a spus că-s om cumsecade. (După cum Irlandezul îmi anunțase că Cristos mă va chema).

Bolnavul, cu febră, mai zace încă pe patul de spital, dar medicul a şi spus rudelor că e pe calea vindecării, iar rudele au pornit grăbite să dea vestea cea bună: pacientul zace pe ticălosul lui culcuş, *dar iată că se aud de departe paşi grăbiți pe coridor.*

Viscolul de afară îmi aduce în gînd primele versuri ale poeziei lui Trakl, pe care am învățat-o la 34, de la Bruder Harald:

Wenn der Schnee am, Fenster fällt
Lang die Abendglocke läutet
Vielen ist der Tisch bedeckt
Und das Haus ist wohl bestellt[47].

Apoi strofa finală, versul din urmă.

Pîinea şi vinul. Şi la Ignazio Silone, în decorul lui de munți pleşuvi, săraci, duri. Pîinea şi vinul, traiul şi surplusul. Pîinea şi vinul, trupul şi sîngele.

[47] „Cînd la geamuri cad zăpezi, / Lung în seară clopotul sună / Şi la masă mulți se-adună / Şi belşug în casă vezi" *(În iarnă. O seară de iarnă.* l-a variantă, trad. M. Nemeş în G. Trakl, *Poezii,* Editura Minerva, Bucureşti 1988, p. 211).

Materia şi spiritul. Necesarul şi prisosul. Prea curat trupul şi mult scump sîngele Domnului.

Nu ne este dat a le vedea, pîinea şi vinul, prefăcute în carne şi sînge. Măcar în simplitatea lor materială le vedem oare? Măcar strălucirea gospodărească o putem distinge neînduhovniciți?

– Există o frivolitate atee, grăbită ca a cucoanelor dichisite care trec foşnind, uşor parfumate, către locul de întîlnire. Frivolitate oarbă, încăpățînată, despre care Montherlant spune că e „tare ca oțelul".

BUGHI MAMBO RAG

... Nu era nevoie să fii mare strateg în 1939 ca să înțelegi că Franța avea să fie învinsă, doborîtă. Frederic al Il-lea, cel care spunea că suveranul trebuie să fie primul servitor al poporului său, enunțase demult şi alt adevăr: că războiul nu se cîştigă cu armatele, ci prin rezistența morală a națiunii... *Manuala* e un cerc mistic chinez, de la ea porneşte... A venit Şcoala Politehnică din Viena, toată, cu profesori şi studenți să vadă minunea de la Cernavodă, primul pod lung din lume în întregime din oțel şi cu grinzi în consolă... La englezi a fost altfel, n-au avut armată, dar au avut rezistență morală... Eduard al VII-lea îi spunea lui Clemenceau: la dumneavoastră se schimbă mereu guvernul, n-aveți stabilitate. Clemenceau de colo: dumneavoastră aveți guvern, dar n-aveți armată... Anul 1940 l-a infirmat pe Clemenceau, n-a fost o înfrîngere, ci o *descompunere*... îi spune Marcellus lui Demetrios...

– Adventiştii aceştia care zile întregi nu mănîncă dacă bănuiesc o urmă de grăsime în gamelă, legionarii aceştia care-şi dau bucățica de pîine bolnavilor, tinerii aceştia care au trăit ca fiarele ani de-a rîndul în munți, copiii aceştia care au înjghebat o Ligă Revoluționară Română şi au meşterit o bombă (îi lipseau numai declanşatorul, materialul exploziv şi posibilitatea de a funcționa), țăranii aceştia care n-au vrut să se colectivizeze sau care, beți fiind, şi-au strigat năduful în circiumă şi au înjurat apăsat după o lungă tăcere, uniții care n-au înțeles să-şi părăsească denominațiunea, iată oamenii pe care mi-i doream (inconştient poate), închisoarea, văd, e locul meu de împlinire, cum zice Toynbee despre imperiul otoman că a fost statul universal al ortodoxiei. Eroii aceştia modeşti, unii ridicoli (dar nu există eroi ridicoli: *accessorium sequitur principale*[48]) îi compar cu ce mi-a fost dat să văd la Paris între 1936 şi 1939.

Bunăstare. Abundență. Vacanțe plătite, cremele care înnegresc pielea, excursiile, automobilele, aperitivele. Aperitivele, grevele, vacanțele. Pînă la sațietate. Monotone. Dinainte ştiute. Şi să nu li se spună adevăruri neplăcute. Şi să fie lăsați în pace. Asta vor.

[48] „ajutorul îl urmează pe cel important" (lat.).

Andie Suares: interesant e Ignațiu de Loyola, adică interesante sunt problemele sufletului şi spiritului, interesantă e morala, e problema relațiilor dintre om şi dumnezeire, tot ceea ce nu este şi ar putea fi, neaşteptatul, surpriza, amarul, dulceața.

„N-au nici de doi bani idei nobile în cap. Trupuri fără suflet. Totul nu-i decît în haine şi-n formele vieții materiale. Sufletul e lipsă; spiritul e un fel de papagal incoerent, uzinatîn două miliarde exemplare; trăncăneşte în cuşca materiei sub privirea lui Vaucanson. Şi marele oftat fierbinte al lui Loyola se ridică din acest haos: «La ce bun să ai totul, dacă n-ai suflet?»"

Întocmai, da, lumea hedonistă şi indiferentă, lumea lui *je m'en fous,* universul lui ce-mi pasă mie, îndeosebi asta e: plictisitoare şi sterilă. Dacă-i vorba aşa, orice călugăr augustin din Libia – o recunoaşte unul ca Ludwig Lewinsohn – e mai viu decît un întreg cartier de sportivi din New York. Iar viciul e şi el dezolant şi neschimbător; şi, vai, constată Flaubert, nu-i mai rodnic decît virtutea.

Biciuitoare, antrenante, deschizătoare de perspective şi ferestre sunt cele ale gîndului, ale jertfei, ale orbecăirii după adevăr.

Je m'en fous. Nu-mi pasă, nu mă sinchisesc, mă doare-n cot. Țara lui Pernod-Vodă. Asta le era deviza: *et un Pernod pour Arthur*[49]. Îi durea în cot, ceva mai jos, de vecini, de părinți, de țara lor, de ieri şi de mîine, de dumnezeu, de orice, erau sătui, plictisiți, morți. N-au fost învinşi, Dumnezeu mi-este martor, iar învingătorii lor n-au avut nici un merit: aşteptau – singurul lor sentiment treaz – să fie, în sfîrşit, liberați de povara libertății.

Ironia îşi ia revanşa: la capătul inteligenței lucide stă nerozia oarbă şi suprarafinamentul dă în gropi. Iar eu mergînd pe străzi: totul e Dumnezeu, eroismul e totul. De aici țîşneşte izvorul farmecului şi al interesului pentru viață, flacăra. Morala, cea batjocorită, e poezia vieții îmbuibarea şi frica: mai retrograd nici că poate fi; mai sufocant; obloanele sunt trase, istoria şi avîntul încremenesc.

Merg la operă pentru *subiect,* delicații de ei. *Après moi le déluge*[50] acum cred că s-a spus; dar nu de Ludovic al XV-lea, au spus-o *toți!*

– Desigur că budismul, jainismul, zenul, antropo- şi teosofia etc. sunt mai uşoare decît e creştinismul. în creştinism Domnul e mereu prezent, dar nu impietează nici o clipă asupra absolutei noastre libertăți. Stă la uşă şi bate. Nu intră nechemat. Iar înainte de a da, întreabă: crezi tu că pot? Nu întreabă dacă solicitantul e vrednic de a primi, ci dacă e liber de a crede. Şi de răspuns răspunde tot pe măsura libertății: fie ție după credința ta.

[49] Cf. p. 72.
[50] „După mine potopul" (fr.).

Creştinismul e cel mai aproape de legea fundamentală a universului: lege care poate fi denumită a contradicției (*coincidentia oppositorum*), a paradoxului, a dialecticii, a bipolarității simultane. Cred, ajută necredinței mele.

– Brice Parain: libertatea provine din incertitudine. Nevoia noastră occidentală de libertate, caracteristica noastră esențială, vine de la incertitudine.

Totul, pentru noi, este cum să evadăm din camera închisă şi din infernul dialecticii.

Dacă universul nu-i decît o pulsație ritmică de expansiune şi contractare (la o perioadă de optzeci de miliarde de ani?), atunci e un coşmar.

Coşmar serios, nu teoretic, de vreme ce doctrina care şi-a făcut din dialectică un crez, după ce a constatat legea o proclamă totuşi trecătoare şi o desființează în societatea fără clase. A fost şi nu mai e. Iar cine se-ndoieşte, la pîrnaie.

Dialectica e infernul. Universul ritmat e coşmarul. Numai că (Hausherr) Dumnezeu nu-i infinitul. Infinitul e un aspect al universului creat. Dumnezeu, persoană, e altceva: e adevărul.

Temei de nădejde.

1969

– Există o singură artă creştină, care nu-i nici gotică, nici romantică, nici barocă, arta de a purta crucea (Franz von Baader).

Problema răului în lume: prima întrebare-încuietoare pe care ți-o pun ceicei ce se miră că poți crede.

Nu există explicație concludentă, răspuns categoric.

Dintre toate, cel mai coerent răspuns mi se pare cel dat de postoievski, însuşit de Pavel Evdokimov:

Dumnezeu a creat lumea inocentă, fără de rău. Dar pe om l-a creat liber, adică liber de a crea răul, de a-l introduce în lume. Acesta e *riscui* pe care şi l-a luat Dumnezeu prin actul creațiunii, riscul divin asupra căruia stăruie (aş zicefpe drept cuvînt) Losski în teologia apofatică. Omul a trecut de la ideea de rău, de la posibilitatea răului (ştiut de Dumnezeu ca virtualitate) la înfăptuirea răului.

(Nu înseamnă că răul a preexistat la Dumnezeu, altfel decît 0 ca opus al lui 1 în orice sistem binar; de vreme ce se poate ceva, se poate şi cazul contrariului acelui ceva, adică lipsa lui: *flip-flop.* Relaţia dintre rău şi bine nu implică preexistenta răului la Dumnezeu altfel decît 0 e implicat de 1, negativul de pozitiv, nefiinţa de fiinţă).

Introducerea răului în lume, ca principiu activ, este un *act de creaţie,* analog actului divin. Satana îl ispitea pe Adam şoptindu-i: „veţi fi ca Dumnezeu". Grăind astfel Satana nu a minţit pe de-a-ntregul: făptura, timp de o clipă, a devenit divină; a *creat* paralel cu divinitatea: răul. Care a contaminat lumea.

Ceea ce şi explică de ce singurul lucru pe care l-a dus Isus de pe pămînt în cer sunt stigmatele.

– Manicheiştii, precizează Rene Nelli, nu susţin că există doi dumnezei egali: unul al binelui şi luminii, altul al răului şi întunericului. Asta ar fi, zice, o prea gogonată prostie: Manicheismul (Nelli îl tratează sub forma sa catară) susţine altceva: că prin însuşi faptul creaţiei, al trecerii de la neant la fiinţă se declanşează forţe pînă atunci latente, virtuale. Forţele răului ar fi un fel de inevitabile *reziduurile* creaţiei, un produs de sinteză; în fond, *la part du diable*[51]. (Diavolul, în orice trecere de la unitate la binar, fiind zero).

Dostoievski şi Evdokimov: răul nu e o consecinţă necesară – cîtul infinit al unei împărţiri infinite – ci un act liber al omului.

Ruperea, oricum, s-a produs prin trecerea de la unul la doi, la bipolaritate, la dialectică. Sistemele antagoniste ale lui Ştefan Lupaşcu nu sunt şi ele expresia oricărui sistem binar?

– „Daţi deci Cezarului cele ce sunt ale Cezarului şi lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu" (*Matei* 22,21; *Marcu* 12,17; *Luca* 20,25).

Fraza e clară şi regimurile totalitare, adăugîndu-i şi *Rom* 13, cer credincioşilor să le dea ascultare şi respect. Iar mulţi creştini, care-şi confundă religia cu prostia, sar şi ei să le aprobe: „e text!"

Numai că nu citesc atent. Dăm Cezarului – se tălmăceşte: Statului – ce este al său, dacă e în adevăr stat şi se poartă în consecinţă. Cînd statul (Cezar) se îndeletniceşte cu ale lui, cu întreţinerea drumurilor, menţinerea ordinei, canalizări, transporturi, apărarea ţării, administraţie şi împărţirea dreptăţii, i se cuvine respectul şi tot ce este al său: impozitul, serviciul militar, civismul. Atunci însă cînd Statul nu mai e Cezar ci Mamona, cînd regele se preface în *medicine-man* şi puterea civilă în ideologie, cînd cere adeziunea sufletească, recunoaşterea supremaţiei sale spirituale, aservirea conştiinţei şi procedează la „spălarea creierului", cînd fericirea statală devine model unic şi obligatoriu, nu se mai aplică regula stabilită de Mîntuitor, deoarece nu mai

[51] „partea diavolului" (fr.).

este îndeplinită una din condițiile obligativității contractului: identitatea părților (lui Cezar i s-a substituit Mamona). Mîntuitorul nu numai că n-a spus să dăm lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu şi lui Mamona ce este al lui Mamona, ci dimpotrivă (*Matei* 6,24; *Luca* 16,13) a stabilit că nu poți sluji şi lui Mamona şi lui Dumnezeu. Cînd pe scaunul de domnie lumească stă un Cezar, îndemînarea nu este interzisă şi Biserica, de-a lungul veacurilor, şi-a avut politica ei. Dar cînd politica începe în mîinile Celuilalt, se aplică regula vaselor engleze care făceau piraterie sub pavilion străin: deîndată ce bastimentul inamic deschidea focul, era înălțat steagul național. Cezarului, cele cuvenite. Cu Mamona nici o legătură, oricît de mică – *nici asupra punctelor comune.* Lui Mamona numai blestemele din moliftele Sfîntului Vasile cel Mare.

(Diavolul: să încheiem un pact. – Nu. – Atunci hai să semnăm un document prin care recunoaştem şi tu şi eu că doi plus doi fac patru. – Nu. – De ce? Nu admiți că doi şi cu doi fac patru? De ce n-ai subscrie un adevăr incontestabil? – Nu-mi pun semnătura alături de a ta nici pentru a recunoaşte că există Dumnezeu).

– Cînd se produce conflict între porunca divină (sau dreptul natural) şi porunca omenească (legea pozitivă) nu încape îndoială pentru un creştin.

Dar creştinul, ca şi Hamlet, e îndreptățit să nu voiască a-şi pierde viața. Va încerca deci să găsească o soluție pentru a nu călca porunca divină şi nici a muri. Soluții, în general, se găsesc, şi nu toate sunt neapărat dezonorante.

Cînd regele Eduard al Vll-lea al Angliei a cerut să fie scos din formula de jurămînt pasajul potrivnic cetățenilor catolici, i s-a răspuns că formula nu poate fi modificată şi toate stăruințele regale au fost respectuos respinse. Regele totuşi era hotărît să nu-şi jignească o parte din supuşi. A rostit jurămîntul aşa cum i se prezentase, iar în dreptul pasajului cu pricina a fost apucat de o violentă criză de tuse. După aceea a rostit jurămîntul în continuare, pasajul anti-catolic fiind reprezentat prin respectiva tuse.

Creştinismul ne cheamă nu numai la oarbă supunere, ci şi la toleranță, înțelepciune, dreaptă socotință şi inteligență, aşa încît soluția lui Eduard al Vll-lea a fost creştină. Dacă însă, la nevoie şi la adicătelea, nu mai există scăpare, orice iscusință este exclusă: arborăm pavilionul național, ne vindem haina şi cumpărăm sabie, ne aşternem de moarte, înfruntăm primejdia.

Altfel trăim, dar trişti – şi cu insomnii, vorba tatei.

– Dramaturgul francez Paul Hervieu era un om ambițios, plin de ironie şi de simț practic. Totuşi, arată F. Vanderem care l-a cunoscut bine, cînd i se părea că are de îndeplinit o datorie, ironia, simțul practic şi ambiția piereau ca prin farmec. Asculta *milităreşte,* fără a se mai gîndi la interesul personal.

Omul de lume devenea erou. Fraţii Jerome şi Jean Tharaud: Singurul lucru important, orice ai face, este de a fi mereu eroic.

– Marele merit al ordinelor monahale în catolicism – fiecare cu accentul pe altă preocupare sau formă de vădire a dragostei – este de a fi recunoscut pluralitatea stilurilor. Fiecare îşi manifestă credinţa potrivit cu *personalitatea* sa.

Nu există nici un stil obligator.

Ana e o creştină dintr-o bucată, dar greşit crede că numai stilul ei - neîntreruptul surîs serafic, gesturile onctuoase şi mîinile împreunate, vorbele exclusiv cucernice - are putere de circulaţie.

La *Pateric* clar de tot: nici chiar stilul de viaţă creştină al unui mare pustnic din Tebaida nu este incomparabil şi inimitabil: stilul de viaţă al unui oarecare biet cismar din Alexandria, om însurat şi tată de copii, poate fi deasupra celui practicat de însuşi Sf. Antonie, marele nevoitor.

Iunie 1968

Nu pot rezista ispitei de a-mi repeta, de a-mi înşirui, bucurîndu-mi sufletul şi mintea, colecţia mea de paradoxe despre care sunt convins că duc toate către Cristos. Un fel de litanie, de *via dolorosa* analectică, dar plină de încîntări

Luther: Hier stehe Ich. Ich kann nicht anders. Gott helfe mir. Amen

Salvador Dali: Singura diferenţă dintre un nebun şi mine este că eu nu sunt nebun. (Frază evanghelic de ameţitoare, pauliniană).

Kierkegaard: Contrariul păcatului nu este virtutea, contrariul păcatului este libertatea. (Cea mai puternică rostire omenească. Vine *imediat* după Evangheliі).

Thomas Moore. I trust I make myself obscure. Adevărata dovadă a prieteniei şi încrederii: Cristos vorbind ucenicilor săi, la sfîrşit, *ca unoi prieteni,* devine din ce în ce mai obscur. (Pe măsură ce ai de spus lucruri mai însemnate, pe măsură ce te încredinţezi mai deplin şi te mărturiseşti mai nereticent trebuie să devii mai greu de înţeles şi să te exprimi mai paradoxal).

Adaog listei una din lozincile revoluţiei franceze din mai, luna trecută: „Fiţi realişti, cereţi imposibilul". (Probabil că nici nu şi-au dat seama cît de claudeliană şi de strict creştină e lozinca).

Şi, iarăşi, mereu, neîncetat: *Marcu* 9,24. Dacă „Iubeşte pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău, din tot cugetul tău, şi

din toată puterea ta" poate fi rezumatul Legii - *Matei* 22,37; *Marcu* 12,30; *Luca* 10,27 –; apoi „Cred, Doamne! Ajută necredinței mele" îmi pare a fi – cum să spun? – taina cea mai de taină a învățăturii creştine, noua învățătură, şi într-un anume fel pecetea darului Duhului sfînt.

Jilava, camera 18, martie 1960

Din toate cîte ştiu toți aici, din cîte aud, din cîte se citează nimic nu cred că poate sta alături de „Nici eu nu te osîndesc", de „Mare e credința ta, femeie", de „Cred, Doamne! Ajută necredinței mele". Fiecare e de ajuns pentru a mărturisi caracterul supraomenesc al Evangheliilor; din fiecare fenomen ce contribuie la alcătuirea acestor fraze *strigă* divinul.

Gherla, februarie 1963

Îndelung chinuit de cea mai buclucaşă boală într-o celulă aglomerată unde se află o singură tinetă: diareea.

(Şi la Securitate: interdicția de a merge la veceu în cursul interogatoriului, ceasuri multe de-a rîndul; anchetatorii, ei, lucrau cu schimbul.)

Două feluri de suferințe: pe de o parte crucea; pe de alta cununa de spini, palmele, scuipatul, biciuirea, hlamida roşie. Altfel spus: durerea şi batjocura.

Sunt parcă vieți ce se deapănă sub semnul tragediei şi altele sub semnul batjocurei.

Primele cuprind catastrofe mărețe, dileme, nicicînd înjositoare; un aer clasic le învăluie. Celelalte au parte nu atît de suferințe cît de belele, necazuri, complicate neajunsuri. în categoria întîi boalele vor fi: afecțiunile cardiace, tuberculoza, cancerul. Cealaltă duce lipsă de morți fulgerătoare, de accidente fatale, în ea mişună interminabilele înjosiri cronice: trînji, furuncule, varice, colită, scurgeri, eczeme, urcioare, bube, viermi intestinali. în loc de medicamente radicale, oblojeli; în loc de aspre dureri, stăruitoare sîcîieli. într-o parte: duşmănii şi violențe. în cealaltă: perfidii, chemări în judecată, şantaj. Ura şi răcnetul durerii; disprețul şi văicăreala extenuării.

Proverbul francez: diavolul e un obsedat, loveşte mereu în acelaşi loc. Pentru că ştie ce face: 1) monotomia agravează suferința. Sistemul fourierist al fluturării de la o muncă la alta ar duce şi în cazul durerilor la o alinare; 2) monotomia exasperează pînă şi cele mai bune intenții, oboseşte compătimirea, iscă sila.

Calvarul crucii s-a *descompus,* ca prisma cromatică: din el izvorăsc ambele mari ape ale încercării: tragicul, derîderea.

Să ne rugăm a primi harul curajului ori harul răbdării, adică pe cel mai adecvat cîmpului de luptă pe care avem a face față răului şi modului de provocare ales de Adversar.

BUGHI MAMBO RAG

… Glycophylusa, Platitera, Hodrigita, Vlahiternise… Dar explicația pe care o dă Nandriş picturii exterioare e mai legată de filosof ia greacă, de Platon şi Plotin… Mă întîlnesc în 54, tocmai ieşisem de la Canal, cu Demostene Botez, citisem întîmplător, nu ştiu cum, o poezie a lui în „Contemporanul", începea aşa: *În grădina țării mele a sădit un rus un pom*… Comandantul suprem era generalul Cerbacev, dar comandantul armatei a IX-a era generalul Tarakanov… Şi se termina: *pomul libertății-i zice*… Madame Tarakanova, la cincizeci de ani, era o femeie încă foarte frumoasă şi avea bijuterii spendide, foarte *grande dame*… Şi Turcii oranți, nu merg spre iad, se mîntuie poate şi ei de vreme ce se roagă… Îmi dă bună ziua, dar eu: am stat patru ani la umbra pomului dumitale şi am gustat din libertatea lui, aşa că nu te mai cunosc. …îi spune Demetrios lui Marcelius…

1965, toamna

Într-o marți seara, la catedrala Sf. Iosif, slujba sfîntului Anton. Cînd ies, trec în clădirea cea mare de alături, urc scări înalte şi dau de coridoare lungi şi curate, cu mulțime de uşi. Nu pare a fi nimeni în clădire, atît e totul de liniştit. După ce, oarecare timp, cutreier astfel întinderile, dau de cineva de-al casei, care mă îndrumează şi aflu camera unde locuieşte fostul meu profesor de franceză, Iosif Frollo, catolic fervent, bănuit de a fi *jésuite a robe courte*[52]. De la iezuiți, aşa cum şi-i închipuie prejudecata populară, luase oare obiceiul de a-şi freca mîinile, zîmbind?

Prejudecata populară judecă după imagini stereotipe - ca cele de la Epinal - şi nu ştie că iezuiții au constituit mereu aripa liberală şi progresistă a bisericii catolice; că au predat şi pus în circulație ştiințele pozitive, că predilecția lor a fost înspre matematici şi astronomie, că în discuția polemică asupra grației au luat partea concepției celei mai îngăduitoare pentru om (strășnicia au susținut-o janseniştii); că l-au *sustinut* pe Galileu în timpul procesului său – acuzatorii erau dominicanii, nu ei! – aplicînd teoria probabilității – creatorii căreia sunt – şi propunînd în mod foarte rațional ca sistemul lui Galileu să fie considerat ca o ipoteză ştiințifică.

Atunci cînd Henri Poincare va ajunge să scrie în *Ştiința şi Ipoteza* că este „mai comod" a zice că pămîntul se învârteşte în jurul soarelui decît că soarele se învîrteşte în jurul pămîntului, cînd se va dovedi mişcarea generală a tuturor corpurilor şi sistemelor cereşti unele în jurul altora, cînd fizica relativității va hotărî că între mişcări nu se pot stabili relații concepute pe dependență decît în funcție de puncte fixe de referință – relative şi ele –, cînd

[52] „iezuit cu roba scurtă" (fr.).

filosofia existențialistă, prin Camus, va recunoaşte că în fond problema pusă de Galileu şi Copernic e un fleac pentru că adevăratele preocupări majore ale omului gînditor sunt altele: ce e viața? ce-i omul? de ce există durerea? cum ajungem la fericire? s-a văzut că iezuiții nu greşiseră mult şi nu se pripiseră.

Îl găsesc pe fostul meu profesor într-o încăpere lunguiață, cu aspect de cameră de pensiune bunicică şi modestă; e în pat, bolnav, dar obrajii îi sunt rumeni şi ochii senini.

Îşi aduce cu greu aminte de mine, apoi se bucură izbutind să mă situeze în şirul generațiilor de elevi şi-l ajut să refacă o parte a componenței clasei.

Se bucură şi mai mult cînd îi mărturisesc (de aceea venisem, îmi păru o datorie, un fel de proiectare a unei fericiri prezente asupra unui trecut plin de farmec) că m-am botezat în închisoare (pe unde a trecut şi el). Dar vezi, îmi spune, acolo a fost uşor, greul e aici. Roagă-te, acum, să-ți păstrezi credința.

Îl îngrijeşte o doamnă în vîrstă, care-mi aduce dulceață.

Deşi înțeleg că profesorul e bătrîn şi bolnav, nu-i desprind nimic ostenit sau blazat pe față.

Cînd dau să plec şi sunt la uşă, mă opreşte şi-mi repetă:

Nu uita, acolo era uşor, greu e aici, acum. Fii cu băgare de seamă dacă vrei să nu pierzi ce ai primit: Roagă-te mult.

Da. Din ceasul liberării am putut constata din plin cîtă dreptate au teologii catolici făcînd deosebirea dintre grația suficientă şi grația eficace şi declarînd că aceasta din urmă ne este necesară clipă de clipă spre a nu cădea; le este necesară chiar celor înaintați în virtute, chiar sfinților (se roagă şi ei pentru iertarea păcatelor, nu *humiliter ci veracitei*), darmite nouă! Sfîntul Filip Neri: Ține-mă Doamne, de urechi, că altfel te vînd ca Iuda.

Acolo, Cristos mereu prezent (şi nu mereu cum îl vedea Gyr: „Ce trist era Crist") şi grația eficace lucrătoare, fără pauză.

După şocul botezului şi tensiunea închisorii urmează însă ca neofitul ce sunt să nu uite că trebuie să se considere drept o maşină cu *feed back,* adică singur să-şi întrețină arderea în temeiul materialului combustibil inițial. Bateria e încărcată pe viață. Dar funcționarea cere autosupraveghere, auto-reglare, ca să poată avea loc nu numai în poziție de încîntare şi entuziasm; ci şi la rece. în clipele cînd nu se mai aude *muzica neîntreruptă* de care vorbea Charles Du Bos.

Sus e neîntreruptă. Aici însă, trebuie să putem şi fără acompaniament muzical.

(Să-l parafrazez pe Valery? *Il faut tenter de croire*[53]).

– Rezumat al unui discurs ținut colegilor de cameră de la Aiud, după masa de seară, în apăsătorul interval pînă la stingere.

Cine vrea să înțeleagă ceva din esențele regimului care ne găzduieşte aici trebuie să facă apel la patru oameni de seamă – patru, ca *The three just men of Cordova* ai lui Edgar Wallace şi *Cei trei muşchetari* ai lui Alexandre Dumas.

Ei sunt:

Andersen cu povestea lui despre regele gol. Toată lumea vede, ştie că regele e gol, dar nimeni n-o poate spune. Nimeni nu poate spune că doi plus doi fac patru. Cu încetul lumea se obişnuieşte, se resemnează – şi-i devine cu totul indiferent dacă e sau nu e gol. Cît despre copilul care în povestirea lui Andersen strigă adevărul, în comunism *el* e cel mai condiționat, prudent şi grijuliu să nu vorbească ce nu trebuie.

Jules Verne şi romanul rachetei lansată spre lună. Racheta nu ajunge pînă la țintă şi se transformă în satelit al ei.

Fantezia lui Jules Verne exprimă tragedia comunismului: pornind de la ideea că scopul scuză mijloacele, uită pe drum de scop şi preface mijloacele teroriste (menite a fi temporare) în scop şi instituție.

Koestlera pus problema în *întunecime la amiază* iar *Victimele datoriei* de *Eugen Ionescu* prin scena finală (*avalez, mastiquez...*) redă cu formidabil simț dramatic tragedia: toți stau în jurul mesei rotunde – agenți, suspecți, binefăcători, complici – şi-şi aruncă unul altuia bucățile de pîine, se chinuiesc fără a mai şti de ce, habar nemaiavînd de scop. Cercul e perfect, egalitatea e neştirbită, hora se învîrteşte demențial la nesfîrşit.

Joc şi eu; strig: *înghite, mestecă, înghite, mestecă...,* din ce în ce mai tare şi mai repede – ca în *Bolero*–ul lui Ravel revăzut de Toscanini. Şi impresionez. Teatrul acesta improvizat, cu un singur actor în lipsă de altul şi cu o piesă inedită, îi distrează pe colegii mei.

Rostovțev, marele istoric al antichității, explică decadența imperiului roman în secolul al II-lea prin ajungerea la conducere a păturilor militare, adică, de fapt, a țăranilor: oameni foarte neştiutori, îngroziți de răspundere. Spre a rezolva grelele probleme ce li se pun în față, merg la soluțiile cele *mai comode*

[53] „Trebuie să încercăm a crede" (fr.).

pentru ei (morala producătorului, le va denumi mai tîrziu, propovăduindu-le, spre nenorocirea omenirii, Georges Sorel) şi mai accesibile minţilor lor simple. Exemplu: ce să ne batem noi capul cu urmărirea impozitelor, fiecare unde e acolo să fie ţintuit, la locul lui! Vom şti de unde să-l luăm. Astfel încasarea impozitelor devine *mai uşoară* şi tot astfel mijesc zorii noii lumi medievale întemeiată pe colonat.

Edgar Wallace: într-unui din romane, şeful bandei, Tod Haydn (*Two o'clock Tod*) distribuie rolurile: unul o va face pe lordul, altul o va face pe secretarul, altul pe bătrînul valet, alta pe frumoasa fiică a lordului... (E vorba de captarea unui bogat moştenitor venit din Australia). Şi ca treaba să nu se încurce şi nu cumva impostorii să se trădeze, Tod îi sileşte să-şi joace rolurile „în continuare", să-şi vorbească limbajul convenţional *chiar cînd sunt singuri, iară* de viitoarea victimă.

Aşa ajung şi terorizaţii şi reeducaţii să discute între ei ca şi cum mereu ar fi de faţă un agent al Securităţii. Pe urmă nu mai e nevoie nici de turnător, nici de autocenzură: fiecare îşi asumă rolul „în continuare", instinctiv, automat. Reflexul pavlovian e obţinut.

Efectul e pirandellian. Şi ce importanţă mai are dacă lordul e lord cu adevărat, de vreme ce totul se petrece *ca şi cum ar fi.* Pseudomorfoze.

– Deşi îmi dau seama că vin în contradicţie cu spusele Apostolului (*1Cor* 6,18-l9: „Fugiţi de desfrînare! Orice păcat pe care-l va săvîrşi omul este în afară de trup. Cine se dedă însă desfrînării păcătuieşte în însuşi trupul său. Sau nu ştiţi că trupul vostru este templu al Duhului Sfînt care este în voi, pe care-l aveţi de la Dumnezeu şi că voi nu sunteţi ai voştri?"), pentru care păcatul trupesc este *cel mai compromiţător* şi *angajează complet* persoana umană, cred că păcatul supărării şi al enervării este mult mai grav. Insul care, într-un magazin, în autobuz sau în tramvai, ori la birou ori la o coadă se enervează şi se răsteşte, insultă şi-şi iese din fire, nu numai că se dă în urît spectacol, dar se şi rupe cu totul de Dumnezeu. Cred că în toate bordelurile Parisului, Hamburgului şi Singaporelui, ba în toate localurile de pierzanie ale tuturor porturilor şi metropolelor lumii, în ocnele Guyannei, în temniţele de la Sing-Sing şi Dartmoor păcatele săvîrşi te nu strigă mai disonant şi mai jalnic la cer decît icnirile, certurile din senin şi insultele gratuite proferate, cu o ură vitriolată, de arţăgoşi şi îmbufnaţi. (Crimele, furturile, depravările au o oarecare legătură cu nedreptăţile şi complicaţiile lumii, harţa însă nu).

Supărările acestea – pe care nici nu le luăm în seamă, deşi dacă ne ciocnim de ele ne ustură ca un corosiv – nu sunt de fapt simple supărări, ci dezvăluiri ale unei stări sufleteşti de neîmpăcată opoziţie cu lumea creată de Dumnezeu; ale unei îndărătnice şi imense îndepărtări de la recunoaşterea deşertăciunii celor lumeşti. Dintr-odată cel din urmă fleac ia proporţii şi prinde vîlvătăi şi pune în cumpănă toată măreţia facerii şi toată bucuria de a trăi. Omul e ancorat în diabolism, prins în nisipul mişcător al mîniei

gratuite. Vicleanul, aici, cu adevărat îşi merită numele, cîştigă sută la sută şi fără nici un efort.

Dar vorbele! vorbele acelea la nivel de muşcătură de cîine ce se repede pe furiş, la nivel de lătrături chelălăite şi colţi arătaţi de dincolo de gard; care desigur nu stau în corelaţie cu involuntara îmbrîncire sau cotul atins în treacăt, ci sunt însăşi vărsătura Satanei. Tocmai contrariul supărăciosului îl prezintă sf. apostol *Iacob* (3,23) drept pildă de urmat: „Pentru că toţi greşim în multe chipuri şi dacă nu greşeşte cineva un cuvînt acela este bărbat desăvîrşit, în stare să se înfrineze în întregime".

De grele păcate avem prilej a ne înfiora, pentru mine nici unul nu-mi pare mai *străin* de afirmaţia că *împărăţia mea nu este din lumea aceasta* decît turbarea verbală a nervosului din autobuz.

– Soluţia descărcării prin insulte în autobuz e meschină şi e şi laşă Pentru că-i fără risc. Dacă un om, cu adevărat, nu crede în Dumnezeu, e bine să meargă pînă la capătul convingerii lui, ca Ivan Karamazov, şi şi omoare tatăl, direct sau printr-un Smerdiakov. Da, e mai bine să comiţi o crimă, şi să te lepezi formal de Cristos şi să treci la păgînism (printre păgîni, spune Chesterton, au fost oameni admirabili, iar Iulian Apostatul ca persoană se arată ireproşabil): e mai cinstit. Şi-mi vine a crede – întemeiat pe *Luca* 16 – că Dumnezeu se va uita cu mai puţină mirare la un apostat, un ucigaş sau un hoţ decît la cel care-l trădează în obscuritatea sudălmilor şi ocărilor împroşcate într-o aglomeraţie.

– Gravitatea păcatului trupesc provine de fapt din ceea ce nu e trupesc. Denis de Rougemont: Dacă sexualitatea ar putea rămîne pură, adică pur animalică, întocmai ca celelalte funcţiuni ale corpului, Dracul nu s-ar preocupa de ea.

1952-1959

Dumnezeu fiind infinit, căile prin care ne apropiem de El sunt de asemeni infinite, şi deosebirea lor nu-i cu putinţă fiindcă ţine de insolubila problemă a relaţiilor dintre corpuri.

În această infinitate de căi sunt – ca şi pe hărţile geografice – unele mai accentuate sau mai colorate şi care se întîmplă să poarte şi nume de persoane. Pe al oxfordianului irlandez care mi-a vestit botezul, nu l-am reţinut. Dar sunt alte trei pe care le socotesc legate de minunea încreştinării mele, transpunînd în termeni mie accesibili lucrarea harului.

I-am cunoscut pe Virgil Când. şi Paul. Sim. prin Tr.

Paul – ea îi zicea Pavlic – lucra la biblioteca Institutului de istorie, într-o cămăruță mobilată cu un singur birou, un scaun şi un dulap; fereastra mare, disproporționată în raport cu dimensiunile odăii, răspundea înspre copacii stufoşi dintre şoseaua Kiselev şi bulevardul Jianu. Alături, despărțită de cămăruță printr-un antreiaş, era sala de lectură a bibliotecii Institutului. Domnea acolo o linişte deplină şi binefăcătoare, cu totul rară în vuietul şi zarva, în panica şi hăituiala anilor 50, care în Bucureşti însemnau pentru atîția alții dintre locuitori: evacuări din case, cozi începînd de cu noapte, alergături fără sfîrşit şi fără noimă la sediile Oficiului de închiriere, inutile strădanii de a găsi un post, drumuri de la un serviciu de cadre la altul (orele de audiență fiind în general de la două la trei, iar cele pentru pîndirea şefilor la oficiile de închiriere între patru şi cinci dimineața), autobiografii pe zeci de pagini, referințe, retrăiri ale trimiterii de la Ana la Caiafa (ce limpede le este dat oamenilor în suferință să refacă şi să priceapă fiecare pas al calvarului) – şi parcă nu le venea a crede că Ana şi Caiafa erau dinainte înțeleşi, lucrau în perfectă cîrdăşie, aveau unul şi acelaşi număr de telefon şi că toate sculările în zori, toate actele, cozile, petițiile şi sesizările erau de florile mărului, de florile străvechiului pom al binelui şi răului care acum dase-n pîrg ca niciodată rodind fructe veninoase toate. Pentru alții Bucureştii erau ascunderea, teama de scrisori, de vecini, de prieteni şi duşmani, de noapte şi de zi – ca-n blestemul lui Moisi la Deuteronom: O! de-ar veni seara! O! de-ar veni dimineața!

Acolo, în mica oază de linişte (şi curățenie, era şi un loc îngrijit, pe cînd străzile şi casele pluteau în praf şi paragină), Paul Sim. mi-a încredințat, bătut la maşină pe foi subțiri, textul celor două volume ale *Spovedaniilor unui pelerin rus* în traducerea părintelui Chiricuță. Mi-a spus: „E o carte pe care o laşi după primele pagini sau o citeşti pînă la capăt şi te duce departe".

Paul – cu trup de uriaş, zîmbet copilăros, glas domol şi nimb de bunătate – era un tînăr istoric pe care-l atrăgeau toate epocile şi toate culturile. Pe Virgil Când. – scund, subțire, cu ochelari, glas înalt, priviri sfredelitoare şi gesturi iuți – aceeaşi vastă cultură nu-i dase voie să hoinărească mult; îl reținea îndeosebi sfertul balcanic şi bizantin al cadranului românesc. Ca şi Paul Sim., Duțu şi alți cîțiva tineri din jurul lui Mihai Avramescu, cercetători fideli ai după-amiezelor şi serilor de la Schitul Maicilor, studiase – clandestin – teologia şi-şi luase diploma de licență paralel cu nenumărate altele.

De la el mi-au venit lecturi consacrate ortodoxiei sudice (Paul era mai puțin atonit şi elin, la el predominau Paisie Velicicovschi şi un fel de incertă blîndețe slavă): icoanele bizantine (volumaşul lui Duthuit îl considera primordial), Ioan Scărarul, Ioan Damaschin, Maxim Mărturisitorul, Grigore Pallama, Nicolae Cavasilla; mă îndemna totodată spre istoria imperiului româno-bulgar, spre *Getica* lui Pârvan, ba şi proverbele lui Zâne. Dar mai presus de orice ținea la *Viețile Sfinților* care figurau în numeroase ediții printre cărțile lui; pe acestea îmi cerea să le adîncesc. între *Minee* şi *Sinaxar,* lucrări despre iconografie şi iconologie, am dibuit încet. (*Filocalia* mi-a dat-o Pavlic, în dar).

Virgil avea în camera lui din strada Popa-Tatu o bibliotecă vastă şi prețioasă şi-mi îngăduia să iau ce voiam dintr-însa. Totul îmi era permis, dar nu totul îmi era de folos, aşa încît mă călăuzea, cu zîmbetul lui de intelectual erudit şi rafinat, surprins şi nițel jenat de preferințele mele vag mundane şi mondene, căci mă duceam la el nu numai atras de ortodoxie ci şi ahtiat de lecturi, ca la o bibliotecă de împrumut Virgil dovedea şi o fermitate, ca de duhovnic, luată poate şi de la numeroşii lui Prieteni călugări; peste unii (se furişau discret) dădeam cînd sosea timpul schimbării volumelor.

Tanti Viorica era sora mai mare – văduvă şi lovită de viață – a colegei mele de birou, Marta Const. (Marta era întruchiparea veseliei, optimismului, un fel de Olguța, mai reținută poate, atrasă de pozne şi de pisici; mai copilăroasă decît mine chiar, îşi făcea mustăți de hîrtie recomanda: sipică cu stumeți, sau în variante: pisifirică cu frispeți, fizdrugă cu zdrubeți sau bizigă cu buzdăți. Estimp locuia într-o mansardă fără sobă, îşi întreținea mama bolnavă, îşi ajuta sora şi se zbătea să afle în care închisoare fusese dus logodnicul ei). Trecusem şi eu, de cînd mă înglobase marea epurare a baroului, în 1948, prin numeroase locuri de muncă unde nu prindeam cheag; curînd serviciile de cadre îmi treceau la dosar mențiunea „duşmănos" ori „nu prezintă încredere" ori „mai rău decît un legionar" (asta a fost formula preferată de şefii de cadre evrei şi avea să fie de mare folos anchetatorilor de la Securitate, şi mai ales maiorului Jack Simon), ceea ce mă silea să reîncep a căuta o slujbă. (Am dat şi de o femeie cumsecade, odată, şefă de cadre: te angajez, mi-a spus, orice ai fi, că te văd oropsit şi am nevoie de un om cu ceva carte, dar îți pun o condiție, s-o ştii: să nu-mi vii la serviciu în stare de ebrietate. În 1952 mi se înfundă rău şi mențiunea *cu totul necorespunzător* mă pune în situația de a nu mai fi angajat nicăieri).

S-a miluit de mine un membru de partid, şef de contencios al unui minister şi m-am văzut registrator la arhivă. Marta era juris-consultă, prin Marta l-am cunoscut pe Ştefan Popescu şi la Ştefan acasă, în grădină, am întîlnit-o pe Viorica. Logodnicul Martei, R-an (un Armean) şi Fănică Popescu fuseseră comunişti din tinerețe scoseseră reviste, lipiseră manifeste. (Jos pălăria!) Țineau de grupul lui Pătrăşcanu şi primiseră cuvenita răsplată pentru entuziasmul lor. R-an era închis, iar Fănică trecea pe la domiciliu între două detenții: lovit de o tuberculoză osoasă, abia dacă putea să umble. Căsuța lui vagon din strada Parfumului, plină de cărți, ziare, tablouri, reproduceri, cărți poştale ilustrate, fotografii, statuete şi discuri, cu mobile de stil disparate şi toate acele nimicuri de bună calitate care-şi revelează stăpînul drept altceva decît un om oarecare, te fermeca. în grădină erau o boltă de viță, straturi de ceapă şi roşii, flori cu grijă întreținute, o droaie de pisici (multe, născute prin beciuri, în stare de sălbăticie) şi o cățea neagră, grasă, flocoasă, cu numele de Smaranda... Un mic rai.

Ştefan, fiu de frizer din strada Carol, copil teribil care-şi amărîse părintele cu politica şi revoluția, mîncător de cărți, scriitor el însuşi, bețiv, bețiv pasionat nu de băutură ci de tipărituri, idealuri şi idei, începuse a bănui în puşcărie

(cea dintîi) existența unui Dumnezeu. Era totuşi rezervat în privința aceasta şi se mărginea la unele aluzii. Viorica însă îşi manifesta făţiş evlavia. Mi-a ghicit acele gînduri pe care nici eu nu le desluşeam? Oricum, mi-a fost de mare ajutor. Altfel decît Paul Sim. şi Virgil Când. Nu prin lecturi.

Ei îi datorez că în toți acei ani mohorîți şi agitați – în care clipele şi orele treceau infernal de încet iar golul săptămînilor şi lunilor mai repede ca vîntul - nu mi-am pierdut vremea toată pe la cozi, la spațiul locativ (fusesem alungat de două ori din casă), la raion, la cadre, la ghişete... M-a dus pe la biserici, pe la mai toate. Le ştia ca nimeni alta, aşa cum unele cucoane ştiu cofetăriile şi băcăniile ori boiangeriile; cunoştea în parte pe toți preoții, felul lor de a sluji, meritele şi cusururile lor, dacă era mai bine să mergi la vecernie, la maslu ori la liturghie în cutare loc, dacă predica era mai duioasă, mai savantă ori mai lungă aici ori acolo.

Am mers cu dînsa la vecernia de sîmbătă la mînăstirea Plumbuita, cu tramvaiul 1, şi l-am cunoscut pe starețul Sofian; am urcat treptele strimte ale bisericuții Bucur, printre flori, să-l auzim pe părintele Alexe, şi dealul Patriarhiei în ziua de 27 Octombrie, dimineața devreme, la scoaterea moaştelor Sfîntului Dumitru Basarabov; am făcut învierea la Mihai Vodă în curtea Arhivelor Statului (te-ai fi crezut la Sienna), la Sfinții Voievozi în Griviței, la Catedrala Neamului, atît de încăpătoarea clădire din spatele Arcului de Triumf – şi căreia unii îi spun greşit mînăstirea Caşin, după numele stației, deşi poartă hramul Sfinții Arhangheli (sau Voievozi că e tot una); am ascultat liturghii mărețe la Sf. Spiridon ori la Domnița Bălaşa, în basilici mari ca în piața Vergului ori la podul Sf. Elefterie; am intrat, plecîndu-ne capetele, în miniatura de biserică de pe chei, zisă Sf. Spiridon vechi, cea cu inscripție în limba siriacă; am văzut-o pe Viorica închinîndu-se la icoana Sfintei Varvara în biserica Enei, la cea făcătoare de minuni, a Maicii Domnului, din biserica Icoanei sau la cea din Olteni; ba am ajuns şi în cartiere depărtate, în Fundenii copilăriei mele, pe strada Mărțişor lîngă Arghezi, în Ferentari, la Ghica-Tei; şi-am revenit în centru, la biserica grecească din piața Pache, la pitită biserică a Doamnei printre magazinele de pe calea Victoriei (îmi vine a scrie: printre dughenele de pe Podul Mogoşoaiei), la capela Bibeştilor din strada Sapientei cu aspect de locaş de cult metodist - biserica Ortodoxă şi Istoria Românilor mă furau deopotrivă, laolaltă. Pretutindeni o urmam pe Viorica, bucuros; odată am auzit-o pe Olga Greceanu comentînd Scriptura într-o după-amiază de Duminică, la Bucur: desigur că noi nu suntem criminali, tîlhari, furi... desigur... dar ca să ne putem numi *ai Lui* e de ajuns? E de ajuns să nu săvîrşim păcate mari? La asta ne mărginim? Şi totuşi cutezăm a ne împărtăşi! Iar eu, nici măcar botezat, *simplu spectator,* înghițeam, ascultînd-o, o licoare cu slabe urme de otravă. Mergeam pretutindeni; frni făceam desigur şi eu cruce; priveam; ascultam, mă rugam: zvîcnit, nesigur, nedecis, încurcat. Dar nu ostenit, nu sătul.

Jilava, camera 24, 16 aprilie 1960

Mîine e prima zi de Paşti. Pastile au fost calculate după *mîna lui Damaschin.* în celulă, spre seară, peste toţi s-a lăsat amorţeala, nu se aude nici o şoaptă. (Ce mă, aţi murit? ne strigă prin vizetă caraliul „Biserică"). Pe bănci, înghesuiţi, deţinuţii - ca şi ostaşii din schiţa lui Brăescu, prinşi de înviere în căutarea străzii Stavropoleos – sunt duşi cu gîndurile departe – în timp şi spaţiu – de locul unde se află. Lîngă mine, V., naşul meu recent, vorbăreţ de felul său, tace de mult.

Deodată îmi şopteşte: dacă se va stinge lumina în seara asta, dar nu pentru cîteva clipe, ci dacă se va întrerupe curentul oarecare vreme – să ştii că înseamnă că vom ieşi înainte de termen. 0 voi stinge cu puterea fiinţei mele astrale.

Nu-i răspund.

Clipele pică indiferente, liniştea se adînceşte, coboară o moţăiala ce izolează pe fiecare în ghemul visărilor, regretelor ori neroziilor sale proprii. După un interval destul de lung, brusc lumina se stinge. în puşcărie, evenimentul este extrem de rar. V., cu braţele încrucişate, cu trupul încordat, nu tresare, nu scoate o vorbă. Dar simt că e ca în transă. întunericul durează mult de tot, pe coridoare se aud cişmele gardienilor în pas de alergare, şi înjurături. Bănuim pe sub uşă dîrele de lumină ale felinarelor.

Cînd se aprinde iarăşi becul, aproape de stingere, mă uit la V. să văd faţa lui rotofeie, strălucitoare, inundată de calmă biruinţă.

Nu comentăm.

1931

Anetta, înainte de prînz. în cameră, o inundaţie de lumină. Vorbeşte repede: Să vezi, am ascultat ieri o placă la Germaine:

S-a dus valsul d-altă dată
Shimmy, foxtrot şi java...

Aşa trebuie să fi fost după 1920, nu? Femeia fatală distrugea fericirea casei, burghezul era nenorocit şi nu se însura cu femeia iubită, ea pleca mai departe, indiferentă şi rea, el mergea de rîpă, afară ploua, treceau trenurile în noapte, farurile se reflectau în picături, oamenii se sinucideau, hoţii în frac săreau pe fereastră, fetele fugeau de-acasă, se jucau toţi de-a lumea nouă... Vrei să mergem la şase la cinema? se dă un film cu William Powell şi Myrna Loy.

Gherla, Paştele 1961

Încă de mult, Marinică P. ne-a spus lui Sile Cătălinoiu şi mie că are, perfect cusute într-un colț de batistă, cîteva fărîme de împărtăşanie, date lui cu vreo trei ani în urmă de părintele Ion Iovan, duhovnicul Vladimireştilor.

Am hotărît, cîteşi trei, în lipsa unui preot în celulă, să ne grijim singuri. Vom ajuna sîmbăta şi Duminica dimineață şi vom păstra cîte ceva din mîncarea de sîmbătă, dacă se va putea. Sile, care a venit de curînd în celulă de la bucătărie, unde a stat vreo cîteva luni, are la dînsul o punguliță de plastic şi într-însa cîțiva biscuiți uscați şi opt bucățele de zahăr. Marinică ştie la perfecție toate rugăciunile împărtăşaniei.

Izbutim să punem de o parte felioarele de pîine care, în săptămîna aceea, ni se dau sîmbătă. Ajunăm, ne rugăm.

Duminică la prînz ne urcăm la etajul al patrulea unde e patul lui Sile. Ne aşezăm turceşte. Marinică recită pe îndelete întregul şirag al rugăciunilor. Apoi spunem fiecare: Cred Doamne şi mărturisesc... şi Luați mîncați... De pe podul palmei cu grijă spălată înghițim fiecare cîte o firimitură de grijanie; firimiturile sunt de necrezut de mici, aproape invizibile. Apoi mîncăm cu mare poftă cartofii care în ziua aceea se nimeresc a fi fost, ca niciodată, curățați şi oarecum fierți. Ronțăim biscuiții şi zahărul. Marinică rosteşte rugăciunile de mulțumire.

După deşteptare, încercarea de a cînta în surdină *Cristos a înviat* fusese brutal reprimată de gardieni. Acum însă, la prînz, ne dau pace şi din cîte un colț, de sus de unde suntem cocoțați auzim – ca din văi, de colo, de dincolo – cîte o îngînare de cîntec şi o reluăm şi noi, şuşotind.

– Creştinismul respingînd frica şi prostia, păcate groaznice, nu poate decît aproba aforisme ca acestea:

„Activitatea duce la mai multe împliniri decît prudența" (Vauvenargues);

„Mai bine e să te înşeli decît să nu faci nimic" (Goebbels);

„Cine nu riscă, pierde totul" (Fouche).

Iar întrebării: „Ce să facem?" şi răspunsului (implicat în citatele de mai sus): „Trebuie să facem ceva", le stă în față fraza lui Yves Guyot: „Primul lucru pe care trebuie să-l facem e să nu facem prostii".

– Există în *Evanghelii şi* în literatura patristică concizii vrednice de clasici.

Bunăoară la *Ioan* 13,30 cînd Iuda iese de la Cina cea de taină fulgurantul: „Şi era noapte". Nici poeții cei mari n-au găsit cale mai evocatoare şi mai scurtă; şi rapiditatea – crede Pasternak – e modul poeziei.

În *Pateric*: curtezana care ori de cîte ori venea un anume mare pustnic în oraş după treburi îi dădea milostenii şi-i plăcea să-l asculte. Odată, după ce bătrînul îi vorbise, l-a întrebat: „Părinte, este ispăşire?" Zise bătrînul: „Este".

Atît. (L-a urmat pe loc şi a dus-o la o mînăstire de femei; în pustie).

– Ion Omescu se gîndeşte la o piesă de teatru, vrea s-o scrie după ce se liberează, reia teza lui Paul Raynal despre Iuda: fără el nu se putea, şi-a jucat rolul; de ce să fie osîndit?

Cred însă că deşi se ştia ce va face, rămîne vinovat. Dumnezeu, atotştiutor, are preştiința reacțiilor şi purtărilor noastre, dar nu ne sileşte să reacționăm şi să ne purtăm într-un anume fel. Avem, neîncetat, opțiuni.

Dacă faci un bine unui om rău şi nu te aştepți să-ți fie recunoscător, prevăzuta lui urîtă reacție nu te va mira, dar tot odioasă rămîne.

Trădarea lui Iuda era de aşteptat şi a fost folosită; tot trădare e.

S-ar zice că această aşteptare (o să vezi că...) îl face şi mai odios: nu şi-a putut ieşi din piele. A rămas în automatism. Iar porunca dintîi e: cine vrea să fie al meu să iasă din sine...

– *Bhagavad Gita* înfățişează năzuințele omului superior: a fi eliberat de ură, dorință, frică, dragoste şi milă.

Cuvintele acestea definesc limpede poziția axiologică a hinduismului şi totodată limitele sale în teoria valorilor.

Liberat de milă şi dragoste!

Ce uriaşă deosebire şi nu e greu a spune în defavoarea cui – îi afirm dr-ului Al-G.

Dr-ul Al-G. susține că liberarea de milă şi dragoste, în *Bhagavad Gita,* nu poate fi interpretată ca o scădere în raport cu doctrina creştină, ci ca o depăşire absolută a bipolarității.

Mă rog, o fi, dar îl înfrunt cu propria lui teorie despre originalitatea creştinismului.

O dată cu descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă despre secta esenienilor, universitatea din Ierusalim, rabinatul internațional şi cărturarii

evrei de pretutindeni au făcut foarte mare caz de asemănările dintre esenieni şi creştini. Tîlcul amploarei ce s-a dat textelor eseniene este uşor de dibuit, se urmărea a se dovedi că şcoala lui Isus Cristos nu este decît o ramură oarecare a iudaismului. Doctrină interesantă, creştinismul, onorabilă, dar – vedeți – e numai şi numai o comunitate rabinică printre altele, o variantă. Iar de vreme ce-i aşa – şi textele descoperite dovedesc profunda asemănare (în fond identitate) a creştinismului cu mediul înconjurător şi cu anterioritatea – , la ce bun atîta agitație în jurul unei religii pretinse nouă, al cărei cap nu-i nici o nevoie să-l considerăm divin pentru a o explica? Ia citiți sulurile: e aproape acelaşi lucru. *Işu* e „regele dreptății", adică şeful unei sinagogi puriste şi nițel dizidente.

Aşa să fie? Nu.

Nu, doctrina esenienilor seamănă cu a lui Cristos, *seamănă, dar nu răsare.* Sunt şi trăsături comune şi diferențe majore. Sunt asemănări care merg pînă la un punct şi acolo încetează. Şi fătul în embriogeneză repetă filogeneza, dar nu se opreşte la stadiul de peşte. Şi pruncul omenesc face gesturi ca ale puiului de maimuță, dar pe la zece luni tînărul primat e stereotip, în vreme ce vlăstarul uman o apucă pe căile nesigure ale adaptării imperfecte, căile lui Edgar Daque. Apa, dacă e pusă la fiert, începe a emite aburi pe la 60°, zice dr-ul Al-G., dar de fiert nu fierbe decît la 100° şi apa fiartă e cu *totul altceva* decît apa caldă sau apa care e aproape fiartă ori pe punctul de a fierbe. Fierberea e *un fenomen nou,* de neînlocuit, de neasemuit, e surpriză, motiv de mirare.

Creştinismul față de esenism e ca apa care fierbe față de apa din care ies aburi.

Tot aşa, după ce-i reamintesc propria-i metaforă, îi pot răspunde lui Al-G.: or fi, ba şi sunt, în textele vedice şi budiste şi în ale celorlalte religii, pasaje despre milă şi dragoste şi precepte similare cu cele evanghelice. Dar sunt întâmplătoare, izolate, nu sunt coordonatele care susțin construcția şi nu ele rezumă doctrina. Dragostea nu este nici în hinduism nici în Legea veche axa, temeiul, esența, principiul, criteriul, *totul* – aşa cum e în *Evanghelie.* Nu e apa care fierbe.

Şi în sistemele aritmetice cu baza 12 apare cifra 10; are însă altă valoare ca în sistemul zecimal.

Savanții apologeți ai textelor eseniene îmi par în postura de evoluționişti încremeniți în ajunul unei mutații.

În creştinism dragostea nu e un oarecare precept, unul, e *singurul* lucru ce va rămîne cînd se vor fi dus toate, după cum spune Pavel.

– Într-atîta şi-a respectat Dumnezeu creația încît pentru a intra şi a interveni într-însa i s-a supus (motiv care mai tîrziu l-a inspirat pe Francis Bacon să

scrie: *naturae non imperatur nisi parendo*[54]). S-a smerit şi s-a furişat printre noi luînd ca şi noi calea naşterii din femeie şi trup cu adevărat omenesc (trupul Domnului n-a fost, cum le-a plăcut unor eretici să creadă, o nălucă). Creaţia nu este, după tot ce vedem cu ochii şi tot ce ni se spune în Sfînta Scriptură, un joc ori un fleac pentru Creator: de vreme ce şi-a dat pe unicul său Fiu pentru ea şi a luat asupră-şi *riscul* imens de a *pierde partida* înseamnă că e ceva teribil de serios şi pentru El şi pentru noi. Mai înseamnă că nu trebuie cumva să ne închipuim că Dumnezeu este dispus să-şi calce legile sau să le suspende efectul cu una cu două. El e gata să *ne ajute* a ne croi drum prin ele, din milă şi caritate – şi mai mult întărindu-ne decît înlăturînd orînduirea naturală din drumul nostru –, dar nu a-şi lua creaţia *à la légère*. Să luăm aminte.

– Nimic nu-i mai anticreştin decît morala producătorului, nefericita născocire a lui Georges Sorel.

E contrară marilor principii ale creştinismului: spiritul de jertfă şi ideea că acela care dă nu are neapărat dreptul la răsplată.

Morala producătorului – esenţial contabilă – nu ştie nici de *mărinimie,* nici de *serviciu.* Ţine de mentalitatea talionului, întru nimic mai puţin îngustă şi simplistă.

Lumea n-a fost creată în temeiul moralei producătorului; cu totul invers: în temeiul dăruirii şi spre binele exclusiv al consumatorului. Pînă la urmă, Făcătorul se lasă de-a pururi consumat în Euharistie.

Jilava

Nu te lasă grijile să dormi sau te deşteaptă din somn. Dar se întîmplă ca şi de pe urma fericirii să te pomeneşti treaz în toiul nopţii. Aşa mi s-a întîmplat mult timp după ce am fost primit botezul. Doar din bucurie – *aut of sheer joy, aus lauter Freude* – deschideam brusc ochii, cuprins de o stare euforică, izvoditoare nu de adormire – ca la stupefiante – ci de veghe, de viaţă supraintensă; de somn îmi ardea mie? de odihnă? de uitare? de *oblivon* ori *evadare*? Nu, de prea plin îmi venea să mă reped jos din pat ori de pe prici, să alerg, să strig de bucurie, să-i zgîlţîi şi pe ceilalţi, să le spun cît sunt de fericit, să-i rog să-şi dea seama ce comoară posedă cu toţii, ce sobiţă minunată[55], ce *tranchilizant* fară prescripţie medicală. Noroc de mine că străşnicia regulamentului mă împiedică să mă dau în spectacol. Ceva din felul meu diurn de a fi trădează probabil, măcar în parte, veselia mea lăuntrică; deoarece unora le sunt surprinzător de drag în timp ce altora le impun o solidă antipatie.

– „Tu, ateu? Aida de, eşti mult prea vesel” (Dostoievski în *Adolescentul*).

[54] „nu poţi să-i porunceşti naturii decît pentru a i te supune” (lat.).
[55] Aluzie la primele semne ce însoţesc rugăciunea inimii.

Ianuarie 1961

Mutați de la Jilava la Gherla. In maşina-dubă stăm strînşi ca sardelele supra-presate de cine ştie ce nou procedeu electronic de mare eficiență, ca laserul, stereofonia, hi-fi-ul; de necrezut. Să nu dea Dumnezeu omului cîte poate îndura: în loc de vaiete se aud amintiri politice ori picante, versuri, controverse ştiințifice... Stau lipit de Al. Bilc., scriitor, poet, gazetar şi umorist – şi foarte mare grad masonic. Am ghinion, căci e un om gras, dar am noroc pentru că e vesel şi gura nu-i tace. L-a cunoscut pe Ionel Fernic, pe Cincinat Pavelescu, l-a cunoscut pe Maurice Magre. I-a citit în palmă doamna de Thèbes. L-a cunoscut pe Alexandre Millerand.

Duba – suprasolicitată – înaintează tîrîş-grăpiş. Sosim la gară înspre amurg, undeva în cîmp, departe de peroanele ale căror lumini abia se zăresc printre rafale de zăpadă, ne înconjoară o perdea groasă de alb cenuşiu, care înțeapă; viscoleşte ca-n Bărăgan, suflă crivățul ca-n nopți de pomină. Azvîrlim geamantanele şi boccelele la pămînt înainte de a sări din maşina-dubă. Apoi le ridicăm şi alergăm cu ele, luptînd cu vîntul, pînă la vagoanele-dubă. Aici alt necaz: scările sunt atît de înalt aşezate îneît cei mai mulți nu se pot urca. Se cațără cîțiva mai tineri care ajută celorlalți să se cocoațe şi ei, cu chiu cu vai, caraghioşi.

Lui Bile, n-am vrut să-i spun cît de străin mă simt, m-am simțit de francmasoni. Manole surîdea citind extravagațele şi confuziile Buletinului an ti iudeo-masonic al doctorului Trifu (în guvernul iudeo-masonic prevestit, figura la interne ziaristului Scrutător de la „Adevărul" cu numele său de Blumenfeld şi cu prenumele Canalie – Canalie Blumenfeld –, iar la finanțe Marmorosch-Blank, ca şi cum numele celor doi asociați ai vestitei bănci ar fi fost ale unui singur ins), dar tendința o aproba. Mania misterului, la masoni, îl scotea îndeosebi din sărite, şi nu-i putea suferi. Era şi el gata să le atribuie, de nu toate, multe din năpastele care au lovit biata omenire. Bile. e treizeci şi trei şi e în consiliul internațional, dar precizează că e de rit scoțian – antic şi acceptat –, că nu face parte din marele-orient, revoluționar şi ateu. Ei, cei din ritul scoțian, cred în Dumnezeu şi în lojile lor sunt înscrise familiile regale şi princiare ale apusului şi toată negustorimea americană. Manole, desigur, ar fi osîndit amabilitatea mea față de bietul mason, lepădat – vorba lui Koestler – de propriii lui copii (ca şi socrul lui Dinu R). Nu cumva e şi doctorul Trifu pe aici?

Vifornița – nu numai tineretul – ne ajută şi ea, celor rămaşi în urmă, Printr-o bruscă schimbare a direcției vîntului, să ne putem sui. îmi vîjîie în minte şi-n urechi cuvintele din *Kindertotenlieder* ale lui Mahler: *In diesem Wetter... In diesem Wetter...*

Şi-apoi, fără pauză, tonalitatea virînd nu mai puțin iute ca vîntul versurile lui Cincinat, prietenul lui Bile:

Frumoasa mea cu ochii verzi
Ca două mistice smaralde
Te duci spre alte țări mai calde
Melancolia să ți-o pierzi.

BUGHI MAMBO RAG

... Tacuerimus, tacueritis, tacuerint... Fordul cu mustăți era o maşină nervoasă... Nu, dle, nu *sarailie*, ci *serai-gli*, care înseamnă prăjitură împărătească, de palat... Principiul strategic esențial al armatelor române a fost din totdeauna atragerea duşmanului într-un defileu ori un coridor în care acesta să nu-şi poată desfăşura forțele, aşa a fost la Posada, la Rovine, la Călugăreni, la Podul Înalt... Năpădită de furie, milady de Win-ter scrîşneşte din dinți...

– Cînd Kierkegaard scrie că Dumnezeu nu vrea să se arate sub chip extravagant, orbitor şi obligator de uriaş papagal roşu, el parafrazează doar cuvintele de la *Luca* 17,20-21: „Împărăția lui Dumnezeu nu va veni în chip văzut şi nici nu vor zice: Iat-o aici sau acolo. Căci, iată, împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru".

E de mirare că un popor atît de ascuțit la minte ca acela iudeu s-a putut opri asupra unui Mesia glorificat, cuborînd din cer cu un alai definitiv care nu ar mai fi îngăduit nici cea mai mică îndoială, ci doar prosternarea, constatarea. Cum de n-au bănuit că planul divin va recurge la o cale mai puțin simplistă? Soluția mesianică închipuită de Iuda este de o naivitate egală cu soluția scenică a unui *deus ex machina.*

– La *Marcu* 9,24 problema simultaneității credinței şi necredinței apare în toată acuitatea ei. Prima impresie este că de vreme ce credința coexistă cu necredința, aceasta din urmă e precumpănitoare. Că de fapt, rămîne doar ea.

Dar nu e decît o primă impresie, greşită.

Există în dialectica simultanelor credință-necredință un *punct critic* pe care, rugîndu-ne mai departe, îl depăşim. Prin faptul că mă rog, deşi mă îndoiesc, deşi prin urmare nu cred în mod absolut, *cred*! Aceasta e credința: depăşirea punctului critic al dialecticii.

Depăşirea aceasta (stăruința în rugăciune cu toate că mă aflu în stare de incertitudine) presupune un act de curaj. Ca şi în teorema lui R. Thom sunt pe vîrful neutru şi catastrofic, la egală distanță între credință şi necredință. Dacă merg mai departe, dacă mă rog, dacă nu mi-e frică să cred, înseamnă că risc, pariez, mă avînt, săr în gol, optez – îndrăznesc. Exact ca în regula statornicită de însuşi Domnul: îndrăzniți!

(Cît despre senzaţia de umilinţă pe care o încerca văzînd că nu putem crede în mod cu totul pur şi neşovăitor, trebuie şi ea depăşită. Cum? Printr-un act de smerenie: să recunoaştem că ispita, jalnica ispită a necredinţei, face parte din condiţia noastră omenească cum fac parte şi atîtea alte infirmităţi şi inferiorităţi. Tot de smerenie ţine adaosul esenţial: „a zis cu lacrimi" – lacrimile mîntuitoare ale căinţei, speranţei şi beatitudinei).

Jilava 1961 şi fabrica Stăruinţa din Vitan (1965-l968)

Printre ţigani. Rasismul este o demenţă, dar – cum să spun? – nerasismul, contestarea unor rase deosebite, fiecare cu însuşirile ei, este o nerozie.

Sunt mai ales certăreţi, rostul vieţii lor e gîlceava, harţa: gălăgioşi; fără de larmă şi tărăboi se asfixiază şi pier; pîngăritori, au un dar neîntrecut de a terfeli totul; mincinoşi, minţim cu toţii, dar idealizăm realul, la ei e altfel, ca la antimaterie. Şi găsesc de cuviinţă să-şi întărească minciunile cu jurăminte grele: să-mi sară ochii, să-mi moară mama, să fiu nebun.

Dacă ar fi să-i iau în serios, ar trebui să se înalţe maldăre de ochi, ca cele atribuite lui Ante Pavelici de Malaparte în *Kaputt;* să se perinde în faţa fabricii nesfîrşite convoaie de dricuri, întrerupînd orice trafic; să fie balamucurile pline pînă la refuz.

Şi nu le poţi intra în voie. Oricît de frumos le vorbeşti: orice umilinţă, orice făţărnicie: deopotrivă de inutile. Leneşi, urăsc pe cine le cere un efort, o lene îndărătnică, violentă ca instinctul de conservare. Şi nu pot bea în cîrciumi, numai afară pe stradă, cu sticlele înşirate alături şi puradeii roată; o maidanofilie, un exhibiţionism, o nostalgie a bîlciului; şi un jind al ocării, ţipetelor, poalelor date peste cap. Spurcăciunea. Dracul sordid, dracul poltron, dracul ţopăitor. Cărora Coşbuc le-a găsit nume atît de Potrivite şi care-n infern îşi fac din cur o goarnă.

August-septembrie 1931

Lecturi pentru acest sfîrşit de vară caldă (prin perdele lumina *curge* în cameră): *Poeziile lui A. O. Barnabooth* de Valéry Larbaud (recomandate de Anetta, stăruitor şi cu surisuri complice), *Perit at End House,* recentul „poliţist" al Agathei Christie, tot după sfatul Anettei; şi – le-a venit rîndul după o lungă aşteptare – *Le Grand Meaulnes* de Alain Fournier şi corespondenţa Alain Fournier – Jacques Rivière.

Toate mă încîntă. Dar versurile lui Valery Larbaud mă tulburâ, mă emoţionează şi-mi pare că deţin taina comuniunii dintre mine şi Anetta: *Oh, splendeurs de la vie commune et du train-train ordinaire, à vous cette âme perdue!*

– Între instinct şi inteligenţă, între furnicar şi individ, între automatism şi libertate, pentru creştinul care nu-i hotărît să intre la mînăstire ci rămîne în lume, singura soluţie este echilibrul şi dreapta socotinţă.

Omul priveşte cu spaimă furnicarul (ori stupul ori colonia de termite sau oricare altă societate animală) unde fiinţa individuală nu-i decît o *piesă* care-şi repetă funcţia la nesfîrşit, unde pe orizontul perfect circular nu se înscrie nici un „punct omega".

Descartes ghicise, cibernetic, aspectul de maşină automată al fiecărei unităţi dintr-o specie animală – precum şi al speciei însăşi.

Iar acum cînd – datorită exploziei demografice şi progresului ştiinţei – *organizaţia* (în care Bertrand Russell vedea antipodul libertăţii individuale) se înfăţişează din ce în ce mai evidentă şi mai acaparatoare, nu se merge hotărît la automatism, al cărui echivalent pe plan biologic este instinctul? Altfel spus, nu cumva instinctul, departe de a fi premergătorul şi vestitorul inteligenţei şi o formă elementară de comportament, este un procedeu superior, infinit mai sigur?

Să nu fie.

După chipul şi asemănarea sa. Şi a suflat în faţa lui suflare de viaţă.

Echilibrul teandric – ideal şi totodată soluţie – arată omului că poate vieţui creştineşte în lume.

Nu e nevoie de automatism, numai de civism.

Libertatea nu se confundă cu libertinajul şi nebunia.

După dezordine – şi dezmăţul acolo duce – urmează întotdeauna (Erich Kastner în *Fabian)* prostia, adică o altă asuprire.

(Heliade Rădulescu: urăsc tirania şi mă tem de anarhie).

Datorită civismului, pe de o parte, şi libertăţii sprijinită şi limitată de morală şi de credinţă în Dumnezeu, pe de alta, putem ieşi din coşmarul stupului, organizaţiei, dresajului, fără a cădea – prosteşte – în anarhie. (Sigur că funcţionarii, în numele moralei producătorului şi al comodităţii, asta ar prefera: stupul, ori măcar, în aşteptare, puţin colonat).

Echilibrul ne fereşte de iadul pregătit nouă dincolo de licenţa lui Ivan Karamazov: turma dobitocească.

– Rău facem cu toţii că nu citim mai mult din istoria religiilor, din lucrările lui Mircea Eliade.

Am afla cu toţii că sacrificiul e o constantă a istoriei şi un imbold al omului. Fără de sensul sacrificial suntem lipsiţi de uneltele construcţiei.

Dar noi vrem Taborul fără a trece pe la Golgota. *Bine este nouă să fim aici,* dar nu *ia-ţi crucea ta şi urmează mie.*

În lumea aceasta – în care împărăteşte diavolul, în care, aşadar, contabilitatea e stăpînă – există două conturi, două coloane, două partide; la Indieni sistemul contabilităţii în partidă dublă se numeşte *karma.* Talmudul vorbeşte făţiş de scrib şi registre. Dar sensul e unul şi acelaşi: totul se plăteşte.

Domnul *a plătit preţ;* ne-a *răscumpărat.* Plata ori jertfa e o lege a lumii, de neînlăturat, la fel de absolută ca legea Boyle-Mariotte! *Ţal!* zicea Caragiale.

Pas de te înţelege cu o lume care acordă oarbă credinţă legilor fizicii, dar nu-şi dă seama de legea sacrificiului.

Dar în sacrificiu, eu care-l confund pe contabil cu diavolul, n-ar trebui să văd tot un calcul, o *captatio benevolentiae;* un fel de *avans, ca la tranzacţii?*

Nu, e o recunoaştere a dualităţii din lumea creată *(yin–yang,* Vişnu-Siva, făurire-distrugere); mai e şi act gratuit.

Atunci şi actul gratuit al lui Gide e admirabil? Nu, pentru că Lafcadio ajunge la extaz prin omor, adică prin nenorocirea altuia, în vreme ce o altă lege absolută o găsim formulată la Dostoievski: oricine are dreptul la fericire, dar nimeni n-are dreptul s-o întemeieze pe nenorocirea altuia, pe batjocorirea sau nedreptăţirea altuia. (Fericirea trebuie *inventată* de fiecare pe cont propriu, prin mijloace originale, de unde şi caracterul reprobabil al crimei, furtului, adulterului, înşelăciunii, denunţului; în toate acestea fericirea e obţinută de la altul, e luată. Crima e parazitară).

Dar dacă victima e un nemernic nevrednic de viaţă? N-are a face, Pentru că:

a) turpitudinea victimei nu justifică pe asasin;

b) crima lui Raskolnikov e o tragedie nu prin moartea unei bătrîne cămătărese, ci prin prăbuşirea iscată în fiinţa lui;

c) individul – oricît de înzestrat şi de superior – nu e Dumnezeu şi nu-i poate lua locul.

– Constantin Hr. (vecinul meu de stranã de la Schitul Darvari) e instalator de profesie, poartă barbă mare călugărească, ajută preotului la altar şi nu ezită să proorocească. Ameninţă cu iadul pe cine nu ascultă liturghia toată în

genunchi, mănîncă (oricît de puțin) carne sau bea (fie şi-n cantități mici) vin ori nu se deşteaptă la miezul nopții spre a se ruga. Adeseori mă exasperează, dar îl respect – ca toți cei ce vin la Schit: sinceritatea credinței lui aprige şi formaliste e absolută – şi aparține categoriei de predicatori care fac ceea ce predică. Eu îi spun „nea Costică", mai ales „frate Hr." – şi-i place.

Dar ştiu că amenințările lui (nu te poți mîntui! nu te poți numi creştin dacă bei, dacă mănînci, dacă mergi la teatru...) fac parte din diavoleasca ispită de dreapta a desăvîrşirii absolute, aşa cum o închipuie mirenii.

O ştiu de la evrei: dacă nu respectați toate cele şase sute treisprezece porunci talmudice şi dacă nu trăieşti în ghetto nu poți fi evreu.

Aceeaşi mentalitate. Una e desăvîrşirea monahală, alta e viața creştinească obişnuită. Sub cuvînt că nu eşti desăvîrşit – ce bine ar fi – nu înseamnă, gata, că eşti al diavolului şi că mai bine ai face toate blestemățiile, că totuna e!

(C. Hr. e altminteri un prieten devotat şi un om admirabil).

– După citirea atentă a ultimelor lui romane, Dostoievski ne apare ca unul ce a cunoscut marea taină finală a ortodoxiei: isihia şi rugăciunea inimii.

Makar Ivanovici din *Adolescentul* - omul mereu fericit, pribeagul voios neştiutor de oboseală – o dovedeşte cu prisosință. Pe Makar Ivanovici nedreptatea şi răul nici nu-l pot atinge; e întruchiparea însăşi a idealului din *Spovedaniile pelerinului rus,* a versetului 17 din capitolul 5 al *Epistolei întîi către Tesalonicieni,* e ortodoxul care trăieşte necontenit bucuria învierii.

Drept este că *Adolescentul,* ca operă literară, nu-i cel mai de seamă în seria marilor romane dostoievskiene. în acest *loc secundar şi-z* îngropat autorul comoara.

Septembrie-noiembrie 1964, Fundeni

Toamnă caldă, regească. Singurul anotimp – de obicei scurt – în care Bucureştiul dezvăluie cît de frumos este.

Bănuit de arterită. îşi fac de cap şi mațele. Şi destul de şubrezit.

S.F. i-a vorbit de mine doctorului Marian I., care mă primeşte în secția de cardio-vasculare de la spitalul Fundeni.

Secția e la etajul trei.

Totul îmi pare – şi este – curat, îngrijit, îmbietor, luxos. încă n-au început operațiile. Camarazii de cameră sunt tineri şi veseli, au impresia cî sunt în vacanță. Mîncăm nu în salon, ci într-o sală de mese care s-ar zice că e la o pensiune de localitate balneară. La început tinerii mai înjură, mai ales de cele sfinte, apoi, la rugămintea mea, înlocuiesc înjurăturile şi consimt să înjure de marmură, văzduh, ceară şi alte nevinovate substantive.

(Regret că nu le pot traduce şi lămuri originea înjurăturii franceze *jarnicotton,* ticluită de confesorul regelui Henric al IV-lea, abatele Cotton; în locul oribilului *jarnidieu* – contracție a cuvintelor *je renie Dieu*[56] – el a propus suveranului pe aceea rezultată din *je renie Cotton*[57]; adoptarea, în hohote de rîs şi mare exaltare, a propunerii – validată de posteritate – e cît se poate de onorabilă pentru toți cei implicați).

Seara iau ascensorul şi mă urc la etajul opt unde, pe toată suprafața clădirii, se întinde o imensă terasă. Luminile oraşului scînteiază în depărtare. Efect de feerie, de grandoare, şi mai ales de nemărginire, de libertate. *Nici un zid.*

În general, seara, pe terasă e lume destul de puțină. Alerg de la un capăt la altul şi îngîn ori strig în gura mare: slavă ție, Cristoase Dumnezeul nostru, slavă ție. Mă închin şi mulțumesc şi, pe cît mă lasă vocea, cînt.

Cam ieftin efectul de lumini, dar pentru mine e de ajuns. Contrastul cu spațiul înzidit al celulei şi cu becul ei orbitor e terapeutic.

– Proiect de scrisoare către Manole, la Bruxelles:

Dragul meu, ca maurrasist şi voltairian ce erai (ce eşti?) mi-ai spus de atîtea ori că dacă te-ai ruga ai face-o ca La Hire: Doamne, poartă-te cu mine aşa cum m-aş purta eu cu tine...

Iată, aşa s-a purtat cu mine.

– Da, pot spune: „Îndulcitu-m-ai cu dorul tău, Cristoase, şi m-ai schimbat cu dumnezeiasca ta dragoste".

Dar pe de altă parte: „Întru strălucirile sfinților tăi, cum voi intra eu, nevrednicul? că de voi îndrăzni să intru în cămară, haina mă vădeşte că nu sunt de nuntă".

(La ospățul împărătesc pot avea acces în jurul mesii rotunde marii criminali şi păcătoşi, arzînd de strălucirea grozăviilor săvîrşite şi repudiate; dar „săracii şi ticăloşii", cei mici şi meschini pînă şi-n păcate? Cei de iertat

[56] „îl reneg pe Dumnezeu" (fr.).
[57] „îl reneg pe Cotton" (fr.).

pentru frică şi lepădare. Domnul iartă *orice.* Iartă şi păcatele mizerabile. Există o nădejde - pîlpîită ca flacăra de candelă – şi pentru drojdia, pleava păcatului).

1954

Trixi, pe care o vizitez adesea de cînd a fost exclusă din partid, plînge uşor. Dramatica şedinţă de excludere a zguduit-o pînă-n cele mai ascunse fibre. Oricum, plînsul acesta se deosebeşte de crizele lacrimogene pe care le isca fie şi cea mai modestă glumă a mea cu privire la iubiţii conducători. Ajunsesem să mă satur şi eu, mă feream de ea; susceptibilă şi atentă la orice inflexiune a vocii, îmi închidea telefonul din te miri ce, sughiţînd şi hohotind. Eram mai abitir ca Zița, ambetat peste poate, şi pe măsură ce ea se înălța (sau se afunda?) în ierarhie, iar în jurul meu nenorocirile se înmulțeau, dobîndeau proporții, îmi luam cîmpii, la propriu, porneam după-amiezele de acasă, colindam – singuratic drumeț, ori strivit în supraîncărcate autobuze-hardughii – împrejurimile Bucureştilor, păduri, lacuri, bisericuțe, conace vechi, Pasărea, Pustnicu, Bragadiru.

Excluderea din partid, urmîndu-i pierderea funcției de secretară de organizație şi, apoi, o îndelungată atrofie muşchiulară însoțită de o stare depresivă acută, venind în şir peste ea, m-au adus iarăşi în casa din strada Corneliu Botez.

Acum Tr. plîngea molcom, îmi spunea că-i pare rău, că-i dezamăgită, că vrea să organizeze un salon reacționar (s-o ajut).

În primăvara lui 1953, aproape însănătoşită, începe să meargă, cam pe la trei-patru săptămîni odată, la Câmpulung unde-s prietenele ei, Tanya şi Irina Ol.-ky, două rusoaice albe născute în România după 1917. In septembrie îmi remite o scrisoare a lui Dinu Ne, pe care l-a cunoscut la domnişoarele Ol.-ky; e cu domiciliul forțat la Câmpulung, rezerva mea îl interesează, speră că nu-i port pică. în termeni foarte amabili, Dinu mă pofteşte să vin să-l vizitez.

Ceea ce hotărăsc să fac. Trixi se bucură grozav; bate copilăreşte din palme, sare pe cît o lasă picioarele slăbite de boală. Apoi mă învață cum să procedez, unde să trag la Câmpulung, îmi dă adresa unei case vecine aceleia unde îşi are domiciliul Dinu cu soția lui, îmi arată că e mai bine să nu mă duc la miliție să mă anunț.

Clandestinitatea aceasta mi se pare exagerată, dar mă distrează, şi mă supun. Aflu totodată că voi întîlni şi pe un alt fost elev al liceului Spini Haret, mult mai mic decît mine, care-i „fugar" în oraşul unde n-am mai fost din vremea copilăriei de la Clucereasa şi trăieşte acolo de cîțiva ani sub un nume fals şi cu buletin de identitate plăsmuit.

Urmez întru totul instrucțiunile date de Tr. Sunt primit cît se poate de cordial de către Ne. şi soția lui de care mă leagă din primele clipe o simpatie reciprocă. Ei locuiesc nu departe de malul rîului, într-o casă cu turn şi grădină, umedă, mucegăită, tristă, dar nu fără farmec, cu ziduri mîncate de muşchi şi încolăcite cu iederă de culoare închisă. (Ceea ce aşterne peste domiciliul obligator al locatarului un aer de surghiun la moşie al unui boier bănuit de hainire). Aflu că la Câmpulung vine lume multă de tot, că Dinu citeşte, expune, rezumă, întreabă, răspunde, comentează. Dintre toți elevii lui Nae Ionescu el a moştenit suflul socratic în gradul cel mai înalt, mai stăruitor. Misteriosul prieten spirist mi se recomandă Crăifăleanu, poartă o mustață vădit lăsată în scop de camuflare, ridicol de stufoasă pe o față tinără de intelectual subțire cu reflexe de monden rafinat.

Întrunirile din casa cu turn – în cursul cărora se serveşte ceai fără zahăr, fiecare aducîndu-şi-l cu sine plus un corn, două sau trei – discuțiile de înalt nivel filosofic, măiestria descoaserii spirituale de către gazdă a celor prezenți exercită o puternică atracție asupra mea. Crăifăleanu este un om îneîntător, de toate e informat, a citit toate cărțile din lume, îl adoră ca şi mine pe Alphonse Daudet, e aprig consumator de ceai – se pricepe să-l pregătească după tipic - străluceşte; seniorie de mare clasă. Mă ştie din liceu, cînd eram într-a şaptea eu, în prima el; eu pe el, nu. Ne împrietenim la cataramă în cel mai scurt timp şi nu trec nici douăzeci şi patru de ore pînă ce aflu că numitul Craiffy e fiul avocatului Mişu Paleologu, om de mare ispravă.

Dinu – personalitate puternică înzestrată cu daruri harismatice – îşi exercită influența nu numai prin vorbire, citire, dialoguri cu şi prin întinsă şi intensă corespondență.

După ce mă întorc la Bucureşti, începem a ne scrie unul altuia cu mare şi harnică regularitate. Tr. merge acum aproape săptămînal la Câmpulung. Vreau să-i încredințez ei scrisorile, – apoi – cuprins de o vagă teamă absurdă – o rog să-i comunice ea gîndurile mele lui Dinu, verbal; dar ea stăruie să întrebuințez calea scrisului şi a poştei (pentru Dinu este o mare plăcere să primească o corespondență cît mai vastă).

(Dinu avea să păstreze toate scrisorile mele, ca şi ale lui Mihai Rădulescu şi ale altora; făcute frumos pachet, legate cu o panglică, aveau să-mi fie puse plocon pe masa de anchetă de către locotenentul major Onea).

Uneori Craiffy şi Dinu vin, clandestin se-nțelege, în Bucureşti. De cîteva ori îi găzduim la noi, tata şi cu mine. Craiffy e temerar, mustața e o apărătoare de comedie, aduce a recuzită de trupă de saltimbanci – exact ca în *Căpitanul Fracasse,* ca în trupele lui Pascally ori ale lui Matei Millo, la sfârşitul vieții. Dar rodomontada prinde şi Craiffy nu-i dibuit, nu e suspectat niciodată deşi a petrecut şase ani la Cîmpulung, la cîțiva paşi de sediul miliției; niciodată slujitorii statului democrat popular (pleonasm, spunea Manole, voi scrie un studiu intitulat statele pleonastice) nu s-au întrebat din ce trăieşte, unde

lucrează, ce-i cu tînărul acela mustăcios şi elegant (elegant ori dramatic de zdrenţuros). Abia după amnistia din 1955 vor afla şi ei adevărul.

1966

Citirea *Evangheliilor* îmi aduce în minte fraza aceasta a cardinalului de Retz: „Adevărul răspîndeşte, cînd e la un anumit carat, un fel de strălucire căreia nu i se poate rezista".

– Alt argument, la prima vedere consistent şi el, împotriva creştinismului. Şi de acesta dau prin diverse celule.

Cum se poate, zic oamenii, şi nu numai ateii, ca faptele unei vieţi vremelnice (o, cît de vremelnice) să ducă la fericirea veşnică ori la osînda veşnică?

Disproporţia, zău, pare absurdă. Sentinţe veşnice – se înfioară T.L. – şi cîntăreşte, adînceşte, reţine cuvîntul al doilea, nu trece repede, încearcă a-l rotunji, a-l mîngîia cu palma, dar de departe, ca pe o bilă încărcată electric, brăzdată de fulgerul care înseamnă pericol de moarte – sentinţe veşnice pentru lucruri care se petrec între barierele unei infime temporali taţi! Şi cum de s-ar putea stabili relaţii de cauzalitate pentru domenii despărţite de o prăpastie mai ameţitoare decît cea dintre rai şi iad? E ca în exemplele aritmeticii elementare, nu poţi aduna mere cu nuci.

Argumentul, îi răspund şi lui T.L., şi de fiecare dată, e impresionant, dar nu-i valabil pentru că trece peste unele observaţii psihologice cu privire la durată.

Clipele de suferinţă pe care le trăim, întocmai ca şi cele de plăcere – dacă ne este dat a le trăi – le trăim ca timp absolut, ieşit din vremelnicie. Ei, ce-s şase ceasuri pe cruce, trec!

Trec repede în temporalitate, dar – bergsonian vorbind – *nu trec deloc* ca *durată,* imobilizează timpul. Da, trec pentru spectator ori comentator, dar pentru cel care nu le numără, ci le parcurge, care nu numai le parcurge, dar le şi trăieşte, adică le *umple* nefinitul şir cu infinitele (discontinuităţi ale durerii pulverizate în miliarde de miliardimi de secundă, le alimentează cu particulele sîngelui şi aşchiile durerii de-a lungul unei infinitesimale serii unde nu există putinţa de integrare – artificiu de calcul echivalent cu nădejdea – nu sunt şase ore, adică de şase ori trei mii şase sute de oscilaţii ale pendulului, ci şase ore de veşnicie.

Zece ani de putere absolută pentru tiran ori o domnie de zece ani pentru nerăbdătorul moştenitor nu sunt un biet deceniu, sunt un timp scos din curgere şi relativitate, altă entelehie decît a lui Heraclit ori Einstein.

Dar clipele organismului nu-s conectate şi ele veşniciei, absolutului cosmic? Sau pe plan trivial, gîndească-se fiecare la clipele unei operații dureroase, unei extracții dentare cu atingerea nervului: par ele sincronizate cu numărul de bătăi ale pendulului?

Disproporția, prin urmare, e mai puțin absurdă decît ne vine a crede. Capodopera artistică nu ne scoate şi ea pe oarecare durată din Timp? Proust. *Verweile doch*[58]. Faust nu şi-a vîndut sufletul pe vreo douăzeci, treizeci ori cincizeci de ani, ci pentru o doză de viață (sau durată) absolută, adică pentru o veşnicie. Iar Brahma creează mereu noi şi noi veşnicii. Să nu-l facem pe diavol mai înşelător decît e: în pacturile pe care le încheie cu feluriți Fauşti el oferă nu ani ci eoni. (Eoni falşi, deoarece sunt emişi fără garanția rezervei de legitate a creației, dar utilizabili pentru cine-şi construieşte iluzia cu ei).

Corolar: e la fel cu păcatul originar. Nu s-a produs o singură dată. Fiecare îl comitem la rîndul nostru, fiecare, în parte, cădem: ieşim din unitate şi păşim sub blestemul dualității binelui şi răului.

Păcat nu numai originar, ci şi de fiecare dată original.

După anchetă

Nu i se pretinde nimănui să fie erou sau martir. Nu toată lumea are harul sfinților de la Lyon: Blandiana şi Irineu, chinurile cărora depăşesc şi desfid capacitatea noastră de înregistrare – puterea cutremurului sparge seismograful.

(Pe atunci domnea înțeleptul Marc-Aureliu).

Dar i se poate oricui pretinde să nu dea mai mult decît i se cere. Porția impusă ajunge, nu este nevoie să îndepărtezi cu un gest larg al brațului lingurița ce ți se întinde şi să smulgi polonicul, linguroiul, ciorbalîcul pentru a înfuleca, morfoli şi morfoli cu nesaț din materia unt mirositoare.

Se aplică şi zicala lui Talleyrand (Toynbee o atribuie lui Voltaire): *Surtout pas de zéle*[59].

(Ce Dumnezeu! Nici un judecător nu acordă *ultra petita*[60]. Nici un comerciant cu scaun la cap nu dă cincizeci de mii celui care-i cere cinci mii. Dar se vede că teroarea produce un fenomen asemănător cu cele cunoscute drept paradoxale în fiziologia creierului (zgomotul mare nu trezeşte din somn, vorbitul în şoapte da), cu efectul de groapă din fizica nucleară (mai întîi

[58] „Opreşte-te dar" (grm.). Motivul Clipei din *Faust,* I,1 de J. W. Goethe.
[59] „Mai ales fără zel" (fr.).
[60] „mai mult decît cererea" (lat.).

nucleul respinge cu forțe uriaşe particula ce se apropie, dar dacă aceasta izbuteşte a sări peste punctul critic nu numai că rezistența scade: particula e atrasă, acaparată, repulsia devenind nesăbuită ospitalitate).

– Teama de un pericol real şi imediat – localizat în timp şi spațiu – se numeşte frică şi este un simțământ normal. Teama stîrnită de o simplă virtualitate (de multe ori zămislită de o închipuire ce a prins aripi) poartă numele de laşitate. Frica: de automobilul care vine cu viteză mare către mine e natural să mă feresc, de nebunul care se repede asupră-mi cu un cuțit fug. Mă atacă un cîine turbat, mă dă maiorul Jack Simon cu capul de pereți: tresare în mine teama. Abjecțiunea creatoare de catastrofe începe o dată cu formula: Să nu se spună că... Să nu se cheme că... Dar dacă cumva, ia mai bine să mă duc eu să-l denunț...

Laşitate e şi panica terorizatului. Panica terorizatului îl excită pe terorist, jocul acesta de oglinzi dispune de o putere amplificatoare analoagă intensificării unui izvor de lumină aşezat între două suprafețe reflectante.

Pe cît este frica de normală (definția fricii au dat-o englezii: curajos se numeşte omul care ştie doar el cît îi este de frică) pe atît poate – prin gratuitatea ei – scoate laşitatea din sărite pe omul cel mai îngăduitor.

Provocarea aceasta a răului (căci îl stîrnim), măsurile acestea de apărare luate în vid, chezăşuirea aceasta aprigă a unui viitor incert (prin urmare disponibil), invitația la necruțare şi demență lansată călăului se îmbină constituind un bloc de îndărătnicie mai rece decît un ghețar, o masă densă şi lucioasă la care nu încape acces. *Oul* lui Felicien Marceau, suprafața netedă prin care n-ai cum trece.

Laşitatea slujbaşului care nu se hotărăşte să ia o măsură perfect legală. Laşitatea autorilor de referințe pe care nimeni nu-i obligă să spună *absolut tot* ce ştiu. Refuzul încăpățînat de a da curs cererii legale şi inofensive a solicitatorului sub cuvînt că s-ar putea să se creadă că... Laşitatea corului de adulatori care-l îmbie pe tiran şi-l fac să piardă orice fărîmă de bun simț. Mucarerul, voluntar, plătit peste haraciu. La trei ani, la un an. Imaginația la pîndă, neadormită. întrecerea între terorizați, care va da mai mult. Devansarea gîndurilor pe care teroristul nu le gîndeşte şi poate nu îndrăzneşte să şi le formuleze; ori nu-i îndeajuns de sofisticat în arta chinuirii pentru a le formula. Diabolică, neagră, pervertită gătire şi netezire a căilor răului.

Ori poate că secretul teroarei este de a pune pe terorizat în situația de a-l provoca pe terorist să ceară din ce în ce mai mult. De a stabili între cei doi o strînsă colaborare, ca între partenerii actului sexual, ca între operat şi chirurg. De a-l obliga pe terorizat să refacă procesul de gîndire al teroristului

şi a-i atribui intenţii mai crude şi raţionamente mai subtile decît are în realitate.

Numai în felul acesta îmi explic imaginea rămasă mult timp neclară pentru mine: a învinuitului *care ajută ancheta* (şi pretenţia acesteia de a fi ajutată).

– Aşa şi cu egoismul, diferit de răutatea gratuită.

Egoismul e firesc. Dintre două gamele o aleg pe cea mai plină.

Răutatea gratuită nu e de la lut, ci de la diavol. Suntem patruzeci în celulă şi avem numai trei linguri prăpădite de care abia ne putem folosi. După ce şeful camerei e scos din celulă, se găsesc la el sub saltea vreo zece linguri bune. Răutatea combinată cu prostia dă un produs mai dens ca oţelul îmbogăţit cu wolfram, tungsten, mangan...

– Bunăvoinţa şi gentileţea nu implică neapărat prostia şi nu exclud ironia. Dovadă anecdota cu Talleyrand şi tînărul bijutier.

Talleyrand, în prezenţa unei doamne, primeşte pe tînărul trimis al bijutierului. I se oferă două inele deopotrivă de orbitoare. Doamna nu ştie pe care să-l aleagă. Talleyrand se adresează tînărului: dumneata pe care l-ai alege pentru logodnica dumitale? Tînărul ezită, alege. Prea bine, surîde Talleyrand, ia-l şi oferă-i-l, i-l dăruiesc. Iar doamna rămîne cu celălalt.

– Ni se cere să avem simţul tragic şi eroic al existenţii.
Şi să nu le luăm în tragic.
Să ieşim din noi, să nu ne gîndim la noi.
Şi să fim nepăsători la ale lumii.
Să considerăm fericirea drept prima noastră datorie.
Şi să nu uităm că prima datorie a creştinului este să ştie a suferi.
Să fim curajoşi şi îndrăzneţi.
Şi să fim blînzi şi smeriţi cu inima.
Să nu scoatem sabia.
Şi totuşi să fim ai Unuia care n-a venit să aducă pace pe pămînt ci sabie şi foc; dihonie şi despărţire între fiu şi tată, între fiică şi mamă, între noră şi soacră.
Să nu ţinem la viaţă, să fim oricînd gata s-o jertfim, defăimînd deşertăciunile.
Şi să avem drept scop suprem dobîndirea vieţii veşnice.
Să nu căutăm mîntuirea în moarte sau neant, ci păstrînd modesta condiţie luptătoare a omului.
Şi să ne purtăm ca prinţii, să fim desăvîrşiţi, să ne îndumnezeim.
Să vedem în creştinism reţeta perfectei fericiri.
Şi totodată doctrina torturării fiinţei de către un Creator hotărît să ne vindece de ale lumii.

Să ne mai mirăm de Kierkegaard şi de Chesterton că din paradox fac temeiul filosofiei lor?

1924 ori 1925

Excursie cu maşina. (Un *Pierce-Arrow* deschis, uriaş). Sunt pe bancheta din fundul maşinii între părinții mei.

Pe o şosea, deodată, dintre stejari, o biserică şi o cruce în bătaia soarelui.

Puternică senzația produsă de strălucirea crucii metalice şi de *unicitatea* ei în cadrul tabloului unde totul e natural, numai crucea e făcută de mîna şi cugetul omului.

Jilava, ianuarie 1962

Vis fulgerător: e o noapte de iarnă, cu vifor şi nămeți, cumplită şi străveche. Pe străzile troenite şi pustii ale Bucureştilor umblă disperat un om fugărit, ros de întrebarea: unde să se ascundă? Poliția e pe urmele lui, cu ordinul de a-l împuşca. Urmăritul se uită încoace şi încolo, neştiind cărei uşi (gangurile, curțile n-ar fi sigure) să-şi încredințeze soarta. Omul acesta încotoşmănat şi hăituit e Căpitanul. El face la întîmplare cîțiva paşi, sună la o oarecare uşă, fie ce-o fi. E pe strada Armenească. A sunat la mine. Eu locuiesc acolo. îi deschid, îl poftesc înăuntru, nu-l întreb cine e (ştiu). Îl ajut să-şi scoată şuba. în cameră e o vatră şi-n vatră focul arde cu flăcări înalte. Deîndată pun de ceai, aduc rom, mă agit, îl omenesc. îi pun la dispoziție a doua odaie – locuința are două camere, taman cît trebuie. El stă încruntat, norii năpastei îi înconjoară fruntea înaltă; bucuros de căldură şi hrană, dar şi bănuitor, ager şi neînduplecat. Nu-i gata să creadă orice, e şeful, e luptătorul care cercetează terenul cînd, atent la orice detaliu, înaintează în necunoscut. îmi spune cine este, îi spun cum piă cheamă şi se înfioară se crede vîndut. Dar iată că izbutesc să-l conving sa nu plece în viforniță şi la pieire, să treacă în camera cealaltă; e însă neconvins, se pleacă doar de nevoie ursitei. Cînd dau să deschid uşa spre a mă napoia în camera întîi flăcările din vatră par a cuprinde casa toată...

– Credinciosul e fericit, aşadar apărat, însă e şi vulnerabil, *expus* ca un convalescent, ca un jupuit de viu. E în casa de sticlă, îl văd toți, şi-n situațiile cele mai intime.

Ciți în Cristos v-ați botezat, în Cristos v-ați şi îmbrăcat: dar nu numai în cel de slavă, ci şi în cel al durerii şi abjecției, cel pălmuit de sluga arhiereului, pus cu fața acoperită să ghicească cine îl îmbrînceşte, îndemnat să se bucure de către cei care îngenunchind înaintea lui îşi băteau joc de el.

Cine va bea sîngele meu şi va mînca trupul meu, eu voi fi cu el: dar sîngele care a curs de pe cruce şi trupul sfîrtecat prin răstignire.

Nu numai că trebuie să ne înălțăm pe noi, ci şi scînteia divină din noi trebuie s-o aprindem.

Orice teofanizat participă la cele două suferințe ale Mîntuitorului: batjocura şi răstignirea. Trebuie să ştie că în ochii multora pare de un ridicol irezistibil şi mai trebuie să ştie că s-a înfrățit cu durerea, trainic frate de cruce.

– Sălăşluieşte oare în noi cîte un anume *păcat principal,* cu adevărat singurul dăunător insului respectiv? Reduce el prin a sa prezență pe celelalte la simple accidente lipsite de gravitate? Se poate afirma, analogic cu Buffon, că *păcatul e omul însuşii?* Se poate vorbi ca şi Taine, de păcatul cel riguros personal ca de *une faculté maîtresse*[61]?

Ştim care anume e păcatul cu siguranță primejdios, luînd aminte la calea *nouă rezervată* spre iad?

Medicina, demonstrînd că microbii toți se află în corpul omului şi că numai unul, la boală, devine ucigător, descrie o situație paralelă.

Există temperamente fiziologice şi morale; sensibilități corespunzătoare anumitor elemente ale mediului înconjurător. Alergii. Sensibil la frig, bunăoară; de frig să se ferească. Alergie la parfumuri: de ftiirezme se va păzi. împotriva esențialului păcat aducător de moarte va duce nevăzutul război cel care şi-l cunoaşte: pe celelalte îşi poate îngădui a le lua peste picior.

Statisticile par a dovedi că puțini canceroşi pier de tuberculoză ori de pe urma unui accident. Diavolul e specializat. Ştie el unde bate. Are, Pentru tot omul, o poartă anume, *personală,* ca-n apologul lui Kafka.

1969, duminică

Predica de astăzi a părintelui G.T. reaminteşte rugăciunea zilei de miercuri. Prin păcatele noastre îl răstignim pe Cristos, prin gîndurile noastre necurate îl *batjocorim.*

Într-un anume sens, păcatul cu gîndul e şi mai abject decît cel cu fapta pentru că – nevăzut – îl însoțeşte necesarmente fățărnicia impostura. Eşti în privilegiata situație a escrocului față de spărgători care-şi riscă, el, viața, a hoțului din casă (*de care nu te poți feri*) față de tîlharul la drumul mare, cu tot pitorescul său alai: calul, pistoalele la brîu, căciula pe-o ureche.

Cu fiecare faptă rea *batem un cui în* crucea sa.

Imagine de groază.

[61] „facultate călăuzitoare" (fr.).

Paharul din care gustăm la împărtăşanie e plin de sîngele său, sînge în care sunt toate păcatele, urgiile, ticăloşiile, meschinăriile noastre. Din ele ne adăpăm. Femeia care aduce despotului vasul plin de sîngele fiului ei răpus din înaltă poruncă: na, satură-te.

Imagine de groază.

Dar mai de groază este a cuielor bătute odată cu fiecare păcat. Ce fac oamenii cînd, de pe crucea troiței, crivățul şi intemperiile au smuls trupul Domnului? Se uită, îşi văd de drum

Iar la vremea de soroc
Îl întind din nou pe cruce
Şi-i bat cuiele la loc

Jilava, mai 1960

V. îmi mărturiseşte că la zece mai era mai rău decît mahalagiii: se scula cu noaptea-n cap, se dichisea, alerga pe bulevard, la defilare. Cînd apărea familia regală îi dădeau lacrimile în ochi. Niței mai tîrziu, între veghe şi somn, mă vizitează umbra doamnei de Branszky însoțită de a perechii executate în 1793, de a ucisului rege portretizat de Van Dyck -atît de fin, de neajutorat, de a legitimului conte de Chambord, cu bărbuța lui de arhiduce austriac. *Ich bin auch königtreul!*[62].

- *Gen* 8,12: „Dar porumbelul nu s-a mai întors la el".

De ce văd în această propoziție toată tristețea sfîrşitului copilăriei? Un *Mystère Frontenac?* Un fel de iremediabilă degradare a inocenței? Nostalgia lumii care nu mai poate fi: ulița copilăriei, vacanța mare, cele două văluri purificatoare: amintirea şi nădejdea?

În septembrie luminile se aprind devreme, cînd cerul nu-i încă invizibil, ci roz-vinețiu şi serile-s călduțe: pe Calea Victoriei (vin dinspre Calea Griviței unde am luat de la pictorul Petrescu-Găină, din cămăruța de la hotelul Bratu, un vraf de reviste *Historia*) pătrunde – cuceritoare, dulce otrăvită – mireazma subtilă a Suburrei.

Gherla, Zarea, martie 1964

Nu cred, îmi joc mie însumi jocul credinței. Nu sunt creştin, nu pot fi. E o iluzie, o bună intenție, e o luptă (meritorie, da); însă o imposibilitate, sunt prea departe.

[62] „Şi eu sînt loial regelui" (grm.).

Lungi ceasuri de calmă deznădejde.

Apoi mă liniştesc: bun, rău, puțin sau mult credincios, sunt totuşi botezat. E un fapt. Dumnezeu ne judecă şi după gînduri. Dracul ne ține sau nu prin fapte: faptele îi sunt opozabile, după cum prin fapte îşi valorifică pretențiile (la cîntar). La el, *actele vorbeşte.*

Dacă-i aşa, apoi port indelebila pecete, ştampila, tatuajul; sunt şi eu pe veci însemnat cu fierul roşu al Blestematului şi Batjocoritului.

Nu sunt în regimentul de gardă al uhlanilor; dar sublocotenent în regimentul de infanterie Nr. 743 cu garnizoana într-un sat de pe frontiera nord-estică tot sunt, tot ofițer al armatei germane se numeşte că sunt.

– *Firescul,* în celebrul vers al lui Boileau, este desigur tot una cu *adevărul.*

Chassez le naturel, il revient au galop[63]. Mă întreb dacă numai el, alungat, revine degrabă. Minciuna, deopotrivă. Într-atît suntem coborîtori nemijlociți ai păcatului din vechi, comis sub semnul şi la adăpostul minciunii. Minciuna s-ar zice că a dobîndit rang de trăsătură firească în constituția noastră psihică, în orice *epistemé* ar generaliza Michel Foucault.

Şi, spune părintele romano-catolic Ion Pop (suntem în camera 44 de la Gherla). Nu numai în sens peiorativ; de voită şi interesată denaturare a unui adevăr. Ci şi ca nevoie de a falsifica, a schimba, a fabula, a ne masca; poate că acesta e motivul pentru care biserica a condamnat atîta vreme teatrul şi pe comedianți. In înțelesul acesta, arta de la Picasso încoace şi în special arta supra-realistă, care reaşează lucrurile create, le combină în *altfel,* dezmembrînd realitatea şi făurind alte asamblări de Părți alcătuitoare, trădează o viziune anti-tomistă şi păcătoasă a lumii. Pentru părintele Ion Pop, în *Doktor Faustus* Adrian Leverkühn este pedepsit fiindcă muzica dodecafonală este o pretenție luciferică de a stabili alte armonii, de a contesta legile lui Dumnezeu.

– La puşcăriaşi mult savurata zicală indiană – decît să umbli e mai bine să stai în picioare, decît să stai în picioare e mai bine să şezi, decît să şezi e mai bine să stai culcat, decît să stai culcat e mai bine să dormi, decît să dormi e mai bine să mori, decît să mori e mai bine să nu te fi născut – reprezintă însăşi valoarea de contrast a creştinismului. Care-i dragoste de viață, făgăduință de a trăi veşnic. Unamuno: jindul nemuririi eului, iată ce-i creştinismul.

[63] „Alungați firescul, el revine în galop" (fr.).

În India, la toate religiile, ţelul e dispariţia, desfiinţarea, dezgustul. Creştinismul, dimpotrivă, este *alb,* este goethean (*Am Anfang war die Tat*[64] este o afirmaţie creştină în care autorul a *sărit* peste *La început era Cuvîntul* de-a dreptul la *Toate prin el s-au făcut*), este exaltare: fericirea de *a fi.* După chipul şi asemănarea celui care a grăit: Eu sunt cel ce sunt.

Buddha ne îmboldeşte cu neantul. Cristos ne oferă totul.

Paris, 1938

În afară de dragostea de viaţă creştinismul e şi entuziasm.

(Cît de trist îmi închipui că trebuie să fie pentru Dumnezeu să vadă imensul plictis scîrbit al Indiei; ori nepăsarea teoretizată şi inteligentă a Franţei!).

Chesterton: „Tot răul provine nu din faptul că locomotivele sunt prea admirate, ci dintr-acela că nu sunt destul de admirate. Păcat nu e că locomotivele sunt mecanice, ci că oamenii sunt mecanici".

Paris, 1938

„Mîncau, beau, se însurau,
se măritau pînăin ziua cînd a intrat
Noe in corabie şi a venit potopul
şi i-a nimicit pe toţi" (Luca 17,27).

Cît de bine văd că singurul lucru important nu-i decît eroismul, în sensul larg, adică posibilitatea pentru om de a suferi, a vibra, a se zbuciuma. Idealul de camping, formula lui *ce-mi pasă mie,* lui *mă doare-n cot,* disprețul acesta pentru *cuvintele mari* (toate: şi Datoria şi Sufletul şi Dumnezeu şi Omul şi Revoluţia şi Misterul şi Libertatea şi Ordinea şi Civilizaţia), s-ar putea să dizolve lumea.

Spun că sunt moderni. Modern a fost Peguy, care se ruga în autobuze, un erou şi un entuziast; s-a dus să moară cu trupul pentru „cetăţile trupeşti" într-un război lumesc pe care-l socotea drept.

(Adaos 1965: Peguy se conformă îndrumărilor date de Krişna lui Arjuna în *Bhaghavad Gita*).

Paris, decembrie 1938

Montherlant (în *Echinocţiul din septembrie*): „Oricine crede în orice o fi trece drept un fraier, un tont". Toată cartea e scrisă împotriva „deştepţilor" care au convingerea că „nu pot fi duşi".

[64] „La început voi pune fapta" (*Faust,* I, 1, trad. L. Blaga în J. W. Goethe, *Faust,* vol. I, Editura pentru Literatură, Bucureşti 1968, p. 59).

Groaza de fraiereală – obsesia şmecherilor, *onoarea* lor, singura – este impulsul josniciei. Balzac (*Modeste Mignon*): „A nu fi niciodată fraierit, maximă ticăloasă care este dizolvantul tuturor simțămintelor nobile ale omului".

A nu uita că fraier în româneşte vine de la germanul *Freiherr,* adică om liber. Omului liber (în cavalerism se confundă cu nobilul) îi pasă prea puțin dacă a fost şmecherit de un mişel.

Bucureşti, 1935-1936

Manole despre tradiție şi progres: O fi fost el Condorcet revoluționar, însă nu era lipsit de bun simț, progresul nu-l concepea în afara cercetării experiențelor trecute şi a legăturii cu istoria. Citeşte-l (slavă Domnului, biblioteca Fundației Carol este deschisă toată ziua), vei vedea că se exprimă la fel ca Ortega: progresul nu se poate realiza decît ştiind ceea ce a fost, spre a nu cădea în aceleaşi vechi erori. Eu îl respect nespus de mult pe bunicul meu şi trebuie să-l pot înțelege cu totul pe bunicul meu. Dar el trebuie să mă poată înțelege pînă la un anumit punct şi apoi să nu mă poată totuşi pricepe. Asta e secretul tradiționalismului.

Tradiție şi progres înseamnă că sunt lucruri pe care el să nu le înțeleagă, iar eu da - adînc. Cu toate acestea, dacă el ar fi trăit o sută de ani s-ar cuveni să le poată înțelege, fiindcă acele lucruri pricepute şi gustate de mine nu sunt perversități şi deviații, ci continuarea liniei începute. (Ca şi cum progresul ar fi o linie dinainte trasată).

– Manole îl admiră grozav pe Guizot.

Uite, dacă spre pildă Guizot ar reveni în lume ar trebui să regăsească absolut neschimbate şi absolut intacte: noțiunile primare ale sufletului omenesc; dispozitivele de bază ale civilizației; principiile moralei.

Acestea au caracter static şi permanent. Nu sunt în devenire. Odată aflate, odată sădite, se păstrează. Progresul constă în menținerea lor, ba chiar în transformarea lor în şi mai statice, şi mai indiscutabile, şi mai absolute reguli.

Ar trebui să se afle şi în prezența a ceva nou şi de neînțeles pentru el: poezia lumii moderne, estetica, sensibilitatea, farmecul şi melancolia ei. Pe acestea le pricep eu, el nu.

Ar trebui să mai găsească la un grad altul decît al epocii lui, la un grad mai înalt, termometrul progresului. Să fie adică ordinea şi libertatea mai puternice decît în vremea lui.

În toate însă el să se poată repede pune la curent şi la punct, refăcînd drumul parcurs, fiindcă acel drum e drumul logic şi firesc al progresului care nu orbecăieşte, ci merge pe linia trasată, merge *mai departe* însă în *aceeaşi direcţie.*

Şi trebuie să nu ne jucăm de-a cuvintele! Uite, camaraderia e doar pentru oameni foarte, foarte cumsecade şi presupune un mare progres moral, e o subtilitate psihică şi etică, simpla ei existenţă dovedeşte un standard ideativ extrem de avansat, e posibilă numai între bărbaţi şi femei căliţi în morală. Dar ei zic camaraderie şi înţeleg desfrîu. Au schimbat numele, nu relaţia. Păi desfrîul e de cînd lumea şi nu constituie nici o noutate, nici un progres. Pe cînd camaraderia – care-n primele clipe l-ar mira pe Guizot – e o noţiune progresistă.

Bucureşti, 1931

Manole despre necesitatea de a practica religia în care suntem născuţi:

Cu Iehova, dragă, eu sunt în raporturi reci, dar onorabile. Uite ce spunea Alberti, florentinul: le spune burghejilor cetăţii să meargă cu ostentaţie la biserică; nu din religiozitate să meargă, ci *ad pompam,* ca să se deosebească de cei ce joacă la loterie, de aventurieri, de capitaliştii nedemni.

Trebuie, fîrtate, să dominăm de undeva istoria şi viaţa, fără a ieşi din ele. Ne trebuie o perspectivă a demnităţii: să facem prin urmare, cu mult calm, gesturile hieratice izbăvitoare apte să asigure perpetuitatea umană şi onorabilitatea, să ne deosebim de toţi derbedeii: să mergem la biserică, adică la templu. Nu mergem la templu din misticism, ci din ostentaţie, în calitatea noastră de oameni moderni şi mîndri.

De ce vom face gesturile hieratice ale religiei în care întîmplător ne-am născut? Pentru că, deşi individuale, au intenţionalitate socială, sunt gesturi colective exprimate individual. Şi de ce sunt izbăvitoare? Pentru că dau omului conştiinţa valorii sale proprii, subsumînd-o fluxului istoric. Şi sunt absolut necesare fiindcă sunt modul exterior prin care ne afirmăm bunele relaţii cu Dumnezeu, Dumnezeu fiind personificarea părţii superioare a fiinţei noastre, şi a elitei sociale. Gesturile hieratice exprimă aşadar ce este mai presus de brîu în noi, sunt izvor de onorabilitate. La templu cu noi. Şi nu discret, nu modest; ostentativ!

Bucureşti, 1933

Manole despre revoluţii: cum se face că numaidecît după 1789, adică după început şi Victorie, se dezlănţuie reacţiunea? Pentru că democraţia a dat drumul celei mai teribile dintre forţele reacţionare: maselor. Şi de ce au izbucnit curînd războaiele? Pentru că, după cum spune Sorel, pacifiştii sunt cei mai buni asociaţi ai „negustorilor de tunuri".

– Nu aruncați mărgăritare porcilor, zice lumea. Dar textul evanghelic este mult mai dur şi mai trist: „Nu dați cele sfinte cîinilor nici nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor; ca nu cumva să le calce în picioare şi, *întorcîndu-se, să vă sfîşie pe voi"* (*Matei* 7,6).

Ni se atrage atenția: făptuirea binelui este o acțiune riscantă, nu numai că de cele mai dese ori e degeaba, dar şi poate antrena pe săvîrşitor în primejdii de moarte.

Paris, 1937

În cartea mai veche a lui Henri Franck, scrisă înainte de război:

„Dacă noua repartizare a muncii pe care o va face orînduirea socialistă n-ar avea drept consecință decît să micşoreze puțin mizeria materială a oamenilor, dacă n-ar introduce în viață, odată cu nițel mai multă dreptate reală, un idealism nou, înnoirea producției, întinerirea artei, dacă n-ar frnprăştia în inima oamenilor un entuziasm la fel de arzător ca cel care i-a însuflețit pe creştini, pe grenadierii lui Napoleon şi pe revoluționarii rușii, ar trebui să deplîng ruina civilizației burgheze şi să mă tem de o întoarcere la barbarie... Mi-e teamă, mă îngrozesc... Dacă poporul nu se mai însufleţeşte pentru lucruri ca Afacerea Dreyfus, ca răscoala poloneză ca suferințele Alsaciei, ca revoluția rusă, dacă se mărgineşte la un marxisrrî steril, la un materialism urîcios, atunci îl disprețuiesc şi mi-e frică de el. Dacă nu mişcă decît pentru pofte, pentru invidie şi ură... dacă nu-i gata să-şi dea viata... s-a zis cu toate... Şi din nefericire... frică-mi este că aşa va fi... atunci strădania poporului va avorta deoarece eroismul trăieşte numai prin rîvnă şi cutremurare".

1964

Însemnătatea nemărginită a sentimentului de incertitudine. Tot una cu angoasa. Nu ştiu. Pînă în clipa în care îl primim pe Cristos nu ştim ce-i cu lumea. Şi după aceea: nu ştim ce va fi cu noi, la sfîrşit. Angoasa e semnul speciei umane, numărul nostru cromozomic pe plan psihic.

– Dumnezeu Tatăl ne-a dat pe Moisi şi pe prooroci; Cristos ne-a dat Revelația şi Evangheliile. Dar hotărîrea, de fiecare dată, pînă la urmă tot noi trebuie s-o luăm. Hans Failada: tot omul moare pentru sine. Hotărîrea e tot atît de însingurată ca şi moartea.

Cristos ne ajută prin Cuvîntul său, dar ne lasă liberi a decide. Şi cum decidem? Avem la îndemînă două puteri: învățătura Sfintei Biserici şi dreapta socotință, care-i act de libertate potrivit definiției lui Denis de Rougemont: libertatea nu-i un drept, e un risc pe care trebuie să-l asumăm.

Suntem ajutați, sfătuiți, miluiți, călăuziți: dar la sfîrşit, tot eul vorbeşte, adică tot duhul, care e liber.

O frază cu totul creştină a lui J. P. Sartre: „Important nu este să spui: Iată ce au făcut din mine, ci: Iată ce am făcut eu din ceea ce au făcut din mine".

Iulie 1966

Cu dr. Al-G. despre Europa şi Asia.

Eu: Principala însuşire a civilizației-culturii occidentale este caracterul ei de generalitate, se adoptă uşor şi se adaptează oriunde. Celelalte civilizații şi culturi, oricît de sofisticate, sunt mai regionale; China şi India îşi pot însuşi cultura albă incomparabil mai iute decît Europa pe a lor.

Nu-i chiar înlesnirea aceasta semn de inferioritate? Nu, sunt cazuri cînd uşurința, departe de a semnala superficialul, relevă o grație, grația fiind după Alain economia mijloacelor.

Alfabetul latin, pentru că e cel mai uşor de citit din toate cîte sunt, înseamnă că stă în urma celorlalte? Cifrele „arabe" (de fapt indiene) sunt inferioare celor latine? Ori sistemul zecimal altora? Prin descoperirea lui zero n-au dovedit Indienii că şi ceea ce este „practic" poate fi creator de neghicite semnificații şi nebănuite domenii de cugetare?

Generalitatea civilizației-culturii occidentale, simplitatea caracterelor latine şi a numerotației arabe nu aparțin unor zone de superficial şi inferior, ci participă de la iuțeala şi degajarea trupurilor glorificate. „Uşor" aici nu se opune lui „greu" (în sens de adînc, de serios) şi nu înseamnă uşuratic, frivol, ci desfide pe „greoi", aşa cum la Simone Weil *(La pesantem et la grâce)* grația e pusă în contrast cu gravitația (= atracție a pămîntului, încetineală, îngreuiere, grăsime, grosime, grosomănie).

Gherla, octombrie 1963

Ne vine în celulă doctorul L, medic psihanalist. Îi spun că nu cred ca psihanaliza să fie atît de ştiințifică pe cît zice şi s-ar zice că e; cred însă că marele, adevăratul, înduioşătorul merit al psihanalizei ar putea fi acesta: că s-a aplecat cu înțelegere (sau în orice caz cu bunăvoință, fără scîrbă sau suspectă curiozitate) asupra unor dureri nouă.

Leon Bloy: sunt în biata inimă omenească locuri încă inexistente şi unde suferința intră spre a le da, în sfîrşit, ființă. Relativitatea, aidoma: nu spațiul cuprinde aprioric materia, ci materia în expansiunea ei creează spațiul.

Pe linia aceasta psihanaliza se arată de nu sub aspectul ei cel mai ştiințific, în orice caz cel mai omenesc, mai durabil. Înseamnă însă că dăm de un apel

la „simpatie” şi compasiune, ceea ce nu-i ştiinţific, întocmai: psihanaliza a uitat că e mai înainte de toate un leac, abia ulterior a devenit o ştiinţă cu pretenţii sistematice şi obiective, iar leacul e Prin definiţie milos, compătimitor.

– Altă conversaţie cu acelaşi:

Pe cînd termenii de complex, libido sau refulare ajungeau atît de Populari, alt cuvînt de seamă al psihanalizei era lăsat în umbră. El nu este mai puţin însemnat; a rămas oropsit fiindcă e mai puţin plăcut şi fiindcă stă mai puţin la îndemînă tuturor celor care fac din psihanaliză exclusiv o justificare. Cuvîntul respectiv e sublimarea.

Vulgarizatorii psihanalizei seamănă cu ereticii inochentişti care din versetul *unde însă păcatul s-a înmulţit, darul a prisosit* (*Rom* 5,20) deduc dreptul nu numai la existenţă, ci şi la propăşire şi extindere a păcatului.

Adevărul e altul: că harul ajută pe marii păcătoşi să iasă din păcat nu să se încăpăţîneze în el; şi cu atît mai puţin să-l rodească. Din libido Freud nu face un sălaş al dospirii nevrozelor sau psihozelor, ci un ternei de perfecţionare, o substanţă din care se pot filtra produse din ce în ce mai rafinate.

Sublimarea este aşadar cuvîntul din urmă al psihanalizei, hotărîtor; e ţelul, şi tocmai el a fost acoperit cu vălul uitării şi al nepăsării.

– Ultima conversaţie cu doctorul I.:

Îi spun că există nişte versuri de T. S. Eliot care se potrivesc de minune psihanalizei. I le citez trunchiat.

La Bucureşti le regăsesc: „ *We must try to penetrate the other private worlds / of make believe and fear. / To rest in our own sufferingis evasion of suffering. / We must learn to suffer more”.*

Trebuie să încercăm a pătrunde în celelalte lumi particulare ale iluziei şi spaimei; deoarece dezechilibraţii *au ieşit din generalitate,* s-au refugiat ori pierdut în cîte un univers al lor, altul decît cel iniţiat de puterea divină, şi acolo domină armele diavoleşti: irealitatea, frica; *de-am rămîne numai în propria noastră suferinţă, ne-am eschiva de la durere:* durerea poate fi o şcoală a egoismului, contactul cu suferinţa nu înnobilează dacă ea devine motiv de auto-compătimire, auto-cocoloşire, egocentrism, cult al eului pătimitor; *trebuie să învăţăm a suferi mai mult:* nu este numai proiectul oricărei psihanalize, ci modul în care creştinul atacă problema vieţii, *his own approach,* cheia lui franceză, şperaclul lui de neconformist al vieţii hedoniste.

– De ce suferim? De ce există nedreptatea? Cum de nu sunt lucrurile aşa cum s-ar cuveni să fie? De ce sunt, Doamne, atît de josnic, iar ceilalți atît de nepăsători? De ce avem parte de boli şi ne este dat să murim? De ce propăşesc răii şi sunt pedepsiți cei buni? De ce îşi poate face ris cel viclean de noi?

Biblia le rezolvă pe toate de felul acesta, toate logicele, înțeleptele, modestele, îndreptățitele noastre întrebări printr-un *act de autoritate* şi un răspuns fără drept de apel. Sentința e dată de pe scaun, deliberarea n-a durat. Atît în vechiul cît şi în noul *Testamentul* se vorbeşte sumar, fără înconjur, menajamente, farafastîcuri, politețuri, ocoluri.

Pavel (*Rom* 9, 20-23) ne-o taie scurt: „Dar omule, tu cine eşti care răspunzi împotriva lui Dumnezeu? Oare făptura va zice celui ce a făcut-o: pe ce m-ai făcut aşa? Sau nu are olarul putere peste lutul lui, ca din aceeaşi frămîntătură să facă un vas de cinste, iar altul de necinste? Şi ce este dacă Dumnezeu, voind să-şi arate mînia şi să facă cunoscută puterea sa, a suferit cu multă răbdare vasele mîniei sale, gătite spre pieire? Şi ca să arate bogăția slavei sale către vase ale milei pe care mai dinainte le-a gătit spre slavă?”

Voila ce qui s'appelle parler![65] Scurt şi cuprinzător. *Good old strong language*[66]. De aceea au crezut Luther, Calvin şi janseniştii că pot jubila. Asta e! Verde şi pe şleau. Dacă-ți place.

În *Cartea lui Iob,* Elihu, fiul lui Barahuel din Buz pune capăt lungilor plîngeri ale lui Iob şi iscusitelor discuții ale prietenilor săi în acelaşi stil militar:

Cap. 33,12-l3: „Dar aici îți voi răspunde că tu n-ai dreptate, fiindcă Dumnezeu e mai mare decît omul! De ce grăieşti împotriva lui, fiindcă el nu dă nimănui socoteală de toate cîte face?”

Cap. 35,4-7: „Iată ce-ți voi răspunde şi ție şi prietenilor tăi: Priveşte cerurile şi îndreaptă într-acolo ochii; uită-te la nori: cît sunt ei de sus față de tine! Dacă păcătuieşti, ce rău îi faci lui Dumnezeu, şi dacă păcatele tale sunt numeroase, ce-i strică lui? Dacă eşti drept, ce dar îi faci sau ce primeşte el din mîna ta?”

Cap. 36,22-23: „Da, Dumnezeu este nespus de mare prin puterea lui! Cine poate să dea învățături ca el? Cine i-a dat învățătură cum să se poarte? Şi cine poate să-i spună: Aceasta ai făcut rău?”

Cap. 37,23-24: „Pe cel Atotputernic nu putem să-l ajungem cu priceperea noastră, el este de tot înalt în putere şi bogat în judecată şi nu calcă niciodată dreptatea în picioare. Pentru aceea oamenii se tem de el şi i se închină, el însă nu-şi pogoară privirile asupra nici unuia dintre cei ce se cred

[65] „Iată ceea ce se cheamă a vorbi” (fr.).
[66] „Straşnicul grai de altădată” (engl.).

pe sine înțelepți". Iar după vorbirea lui Elihu, Iob trage singura concluzie cu putință, grăind către Domnul:

Cap. 42,3: „Cine cutează, ai zis tu, să bîrfească planurile mele din lipsă de înțelepciune? Cu adevărat am vorbit, fără a înțelege, despre lucruri prea minunate pentru mine - şi nu ştiam".

Oamenilor le cam place să citească primele treizeci şi unu de capitole din *Cartea lui Iob,* ale disputei creaturii cu Făcătorul, ale înşirării tuturor nedumeririlor, ale protestelor formulate de logică şi de simțul justiției – divanul gîlcevii omului cu Dumnezeu. Sfîrşitul *Cărții* însă este evitat. Şi totuşi el dă cheia cifrului.

Cifrul tradus în clar e simplu: nu putem pricepe. Ne înconjoară tainele. Ne rămîne numai a ne smeri, cuminți. Ne rămîne numai a repeta rugăciunea: „Miluieşte-ne pre noi, Doamne, miluieşte-ne pre noi, că nepricepîndu-ne de nici un răspuns rugăciunea aceasta aducem Ție ca unui stăpîn noi, robii Tăi; miluieşte-ne pre noi". *Nepricepîndu-ne de nici un răspuns.*

– De ce suferim şi de ce e nedreptate? Printre altele şi pentru că viața e o aventură, este Aventura.

Chesterton: Aventură nu-i să te urci pe un yacht supra-elegant şi să faci înconjurul lumii; aventură (şi romantism) este să-ți rodeşti viața care *ți-a picat acolo* unde te-ai născut din întîmplare şi-n condițiile *date.* Asta e tot ce poate fi mai legat de primejdii, de neprevăzut şi de Mister.

(După cum şi minunea cea mai mare este că există legi statornicite şi că universul funcționează după ele, minunile fiind excepția).

– Sunt oameni între oameni. Regulamentul este *unui,* iar ordinele sunt *aceleaşi.* Dar nu toți gardienii le aplică la fel. Unii cu zeloasă grijă, cu îndîrjire, cu bucurie. O întreagă panoramă. *Biserică,* la Jilava, a cărui poreclă se datoreşte faptului că înjură folosind numai acest cuvînt pentru că ştie că jigneşte pe cei credincioşi (şi-şi închipuie că deținuții politici trebuie să fie toți bisericoşi). *Mareşalul,* mic de stat, nespus de mulțumit de postul lui şi de el însuşi, cu priviri înalte, reci, disprețuitoare; se ține țanțoş de parcă ar fi înghițit o umbrelă, o suliță, un vilbrochen; cînd i se dă raportul trece prin fața şirului deținuților cu un zîmbet încîntat, ca Napoleon în seara bătăliei de la Austerlitz – ceea ce (fără de voia lui) produce mereu o destindere. *Pisică,* plăcerea căruia este să intre pe furiş în celulă şi să prindă în flagrant delict pe cei toropiți de moțăiala. Şi ceilalți: cei cruzi, sălbatici, bătăuşii, distribuitorii de zile de izolare, de ore în genunchi ori sub pat. Unul cu nas subțire şi ochelari cu ramă de tablă ca un amploaiat caragealesc, scund, duhnind a răutate de la o poştă, ca bețivul a băutură. Cei răi din nepăsare, conştiinciozitate, prostie. Complexații. Sadicii. Mîncătorii de sticlă pisată şi purtătorii de sîrmă ghimpată de-a dreptul pe piele, ca mătuşa lui Bertie Wooster. Imbecilii care dau *crezare* instrucțiunilor orale şi iau în

serios ce li se spune despre criminalitatea deținuților politici. Le deprindem, tuturor, maniile; spre a ne feri; spre a ne acomoda; aşa cum fetele, la bordel, cunosc *damblaua* fiecărui client.

Locotenentul Ştefan de la Jilava îi întrece pe toți prin inovația sa: scuturarea saltelelor, tortură de seamă şi supremă belea. Saltelele de la Jilava nu sunt pătrate, nu sunt dreptunghiulare, nu sunt sferice. Forma lor ține de figurile geometriei descriptive ori de ale geometriilor neeuclidiene; un echivalent al numerelor ireale; un fel de ozeneuri nezburătoare. Făcute din pînză răritã, ruptă, roasă, ele scot la cea mai mică atingere nori de zdrențe, de scame, de praf şi de un fel de pîclă, de ceață, de negură, de brumă alcătuită din firişoare de murdărie cristalizată ce se porneşte a pluti în camera neaerisită unde rămîn ca un smog zile întregi. Oştiri de draci ies din saltele o dată cu zdrențele şi colbul şi se cuibăresc în sufletele manipulanților, le otrăvesc, exacerbează nervii şi duc la disperare. Apoi trec de se aşează prin ungherele celulei unde poluează totul în cîrdăşie cu smogul.

Dar iată că viața nu-i numai din alb şi negru şi că oamenii nu-s toți deopotrivă. Sunt şi gardieni care nu aplică regulamentele cu aceeaşi străşnicie şi nu dau ascultare ordinelor în mod nereflectat. *Coreeanul şi* Boiereanu de la Gherla, Nedelea de la Jilava (numele anchetatorilor de la Securitate şi ale gardienilor sunt pseudonime), ori cel ce ne spune (cînd ştie că nu-s turnători de față): Dacă v-aş aplica regulamentul întocmai, n-ați mai ieşi nici unul de aici. Nu ne deschid uşile şi nu taie gratiile cu pila ca să evadăm. Nu contravin dispozițiilor. Nu calcă legile. Dar nu fac exces de zel. Nu jignesc. Percheziționînd agale şi fără de convingerea că un ac făcut din sîrmă ar putea periclita securitatea statului. Găsind prilejuri de a zîmbi îngăduitor, de a zvîrli un chiştoc, de a rezolva o situație fără a recurge la măsuri disciplinare. Moderați.

Dovadă că, ordinele criminale, un om nițel abil şi cumsecade le poate ocoli fără a-şi ridica stăpînirea în cap.

E ceva ce se poate.

Există eroism şi sfințenie. Dar există şi o moderație, modestă ce-i drept, nepretențioasă, care şi ea este de mare preț. De cîte ori nu-s binecuvîntați cei care – lăturiş – ştiu să aplice – omeneşte, creştineşte, româneşte, bătrîneşte – litera neînduplecată.

– Ce dovedeşte existența caraliilor cumsecade, că regimul e bun? Că, totuşi, şi-n cadrul lui se pot realiza reformele care vor duce înspre libertate?

Cîtuşi de puțin. Nu aceasta o dovedeşte.

Ce dovedeşte atunci?

Că Dumnezeu este atotputernic.

De vreme ce pînă şi printre gardienii de închisori şi lucrătorii de la Securitate îşi poate găsi slujitorii, înseamnă că puterea divinității nu are margini.

În *Doctorul Jivago* există un personaj episodic ale cărui manifestări sunt mereu benefice; e un general de Securitate, pe nume Ievgraf şi poate orice: face rost de apartamente, de unt, de ciocolată, de portocale, de medicamente lipsă în comerț.

Prezența unui Ievgraf dovedeşte ea că regimul comunist e bun?

Dovedeşte:

a) că în regimul comunist binele poate fi realizat numai *întâmplător,* pe căi *ocolite* şi *nelegale,* adică neconforme cu principiile, prin urmare *neprincipiale* (concluzie: între ideea de Bine şi comunism există o discrepanță de principiu);

b) că Dumnezeu - care-i dincolo de bine şi de rău – nu ezită să lucreze cu oricine şi să recurgă pentru îndeplinirea planurilor sale ori pentru a uşura suferințele oamenilor chiar la indivizi din tagma asupritorilor, precum: fariseul Nicodim, care era *unul de-ailor* (membru al completului de judecată); prigonitorul Pavel; sutaşul Corneliu; vameşii...

– Cum funcționează perfecta logică demențială?

Premizele: Burghezia trebuie să piară;
Cine nu e cu noi e cu ei.
Concluzia: Pe rangă cu el!

Poate că arestările din perioada 1947-l950 să fi avut şi caracter de teroare politică. Cele din 1958-l959 sunt numai demențiale. Regimul e consolidat, orice justificare politică a dispărut. Acum maşina se roteşte de la sine. Mătura ucenicului vrăjitor bate darabana. Țelul e uitat. *Înghițiți, mestecați.* Sunt puşi sub stare de arest spiritişti, bridgişti, dansatori, corişti. Lotul bridgiştilor, lotul spiritiştilor, lotul Patriarhiei, lotul ascultătorilor la radio, lotul comentatorilor, lotul filateliştilor (au făcut schimburi de mărci, pe una se afla chipul mareşalului Antonescu).

Aflați, domnilor, că dracul stă şi el la uşă, întocmai ca Domnul. Numai că în loc să i se aplice *Apocalipsa* 3,20 adică discretul şi nobilul „iată, tau la uşă şi bat; *de* va auzi cineva şi va deschide...", i se aplică *Facerea* 4,7 adică grosolanul: „stă *la pîndă* la uşa ta". Iar nebunia – care e plecarea duhului, a suflării divine –, fiică dreaptă a diavolului, stă şi ea cu geamantanul făcut ori, după caz, cu traista-n băț, gata oricînd să intre – posomorită ori deşănțată, erinye ori paparudă – în casă, în minte, în membre. *Hap țup. Papè Satan, papè Satan aleppe.*

Atît aşteaptă, să fie chemaţi. Şi binele şi diavolul şi nebunia. Deosebirea e de manieră: boierească la primul, mahalagească la ceilalţi. Heine: *Ich rief den Teufel und er kamm*[67]. Numai că, acei din veacul al XX-lea au putut constata că nu e atît de „şarmant”[68] pe cît credea progresistul poet.

Maurras: civilizaţiile sunt la fel de vulnerabile ca indivizii, ajunge un pumnal înfipt în spate ca să piară.

Echilibrul mintal al indivizilor şi al colectivităţilor nu e mai puţin fragil, stă pe aceeaşi muche de cuţit. (Poate că nu întîmplător apare din nou obiectul acesta care se foloseşte şi pentru a omorî).

– Cînd o entelehie oarecare devine absolută (fie ea bună) şi dobîndeşte caracter de monopol, demenţa e aproape.

Oamenii politici în genul lui Calvin, Robespierre şi Hitler, care nu cunosc nici o altă satisfacţie şi preocupare decît punerea în practică pe calea politicii a ideii lor unice, uşor ajung la nebunie.

În condiţiile lumii care s-a rupt de Dumnezeu nici un absolut nu poate revendica exclusivitatea.

Ian Kott: Hamlet e nebun, deoarece atunci cînd politica elimină toate celelalte sentimente, devine ea însăşi o imensă nebunie.

Se poate merge atît de departe încît să se susţină că slăbiciunile, metehnele ba şi viciile conducătorilor politici devin temei de limitare şi îmblînzire, izvor de libertate. Un „putred” ca directorul Barras va fi mai tolerant şi va face mai puţin rău decît incoruptibilul Robespierre. Norocul nostru, spune un nobil personaj al lui Balzac, a fost că surorile lui Napoleon erau nişte tîrfe; ce ne-am fi făcut altminteri!

Paradoxul este explicabil: virtuţile sunt şi ele supuse relativităţii şi nu devin eficace decît puse în slujba Binelui divin şi practicate în numele lui Cristos. Altfel, vegetarienii, antialcoolicii, abstinenţii sexuali, harnicii, insomniacii îşi pot pune meritele la dispoziţia demonului. La extaz ajung Şi călugării prin rugăciunea inimii, şi nărăvitul heroinei. Domnul ne-a pus în gardă spunînd că demonul poate lua chip de înger luminos.

– De cealaltă parte a oglinzii – dacă pot spune aşa – e la fel: nu orice suferinţă e valabilă. Tîlharul cel rău nu a suferit mai puţin decît celălalt dar

[67] „Strig după dracu' şi el vine” (grm.).
[68] „stupefiant”.

nu i-a fost de folos. Virtutea şi suferința, aşadar, sunt şi ele supuse relativității celor lumeşti: sunt valabile numai prin sensul lor.

Dar împărtăşania însăşi! îți este după cum te-ai apropiat de ea: spre bine, tămăduirea sufletului şi a trupului, spre iertarea păcatelor şi viata de veci, spre bucurie, sănătate şi veselie – ori spre osîndă.

Henry de Montherlant în *Port-Royal:* „Există o suferință care nu-i roditoare, o suferință moartă şi care tîrăşte în moartea ei tot ce sufletul află în juru-i... Atenție însă! Dacă ai crede că-i de ajuns să cunoşti suferința pentru a fi mîntuit, te-ai înşela cu desăvîrşire. Degeaba suferi, dacă eşti în afara Bisericii nu ți-e de nici un folos. Cîți eretici n-au riscat moartea, ce zic? Cîți nu au dorit-o şi care acum ard în foc? Diavolul are şi el martirii lui".

Cînd povestesc *Frații Karamazovm* celula 44 şi fac distincția dintre suferința care nu-i mereu mîntuitoare pentru pătimitor şi suferința mereu sfîntă ca spectacol, părintele Ion Pop se supără şi pe mine şi pe Dostoievski, ba şi pe ortodoxie (vină port şi eu fiindcă am găsit de cuviință să afirm că asta-i concepția ortodoxă).

– Dostoievski vorbind despre greutatea de a realiza personaje pozitive zice că în literatura universală nu cunoaşte decît două: pe Don Quijote şi pe domnul Pickwick. „Dintre toate figurile frumoase ale literaturii cea mai desăvîrşită este a lui Don Quijote".

Thibaudet. Ideea lui e că scriitorului îi vine lesne a crea ce-i este inferior, greu ce-i este superior. Exemplu: Flaubert, *Doamna Bovary,* unde Homais e atît de viu, iar profesorul Lariviere atît de şters.

Prințul Mîşchin trebuie desigur adaos celor două nume indicate de Dostoievski, ca şi Hamlet şi Alceste. La Mîşchin, Romano Guardini cutează a deosebi elemente eristice. Nimbul care-i înconjoară capul după ce e pălmuit de Ganea. În *Pickwick* fară îndoială că toți se poartă după cum observă Chesterton: ca şi cum ar fi în paradis. Aici, bonomia, voia bună, bunătatea şi veselia sunt treptele scării lui Iacob.

Dar nicăieri nu e paradoxul evanghelic mai evident ca în Don Quijote, nicăieri nu e problema pusă mai universal, nicăieri îndepărtările şi apropierile de ideal, pendulările între ceea ce suntem şi am dori să fim, ceea ce am uitat că suntem şi ar trebui să fim, ceea ce am ajuns a fi şi suntem meniți a fi, nu sunt contrastate mai sfîşietor, nicăieri jocul fără de sfîrşit castel-cîrciumă, mîrlan-senior, om-demon sau om-înger nu se desfăşoară într-un ritm mai dătător de fiori.

1965

Traducerea lui *Don Quijote* în româneşte (E. Papu, I. Frunzetti) îngăduie o adîncire a tâlcurilor atît de extraordinare ale cărții.

Ca şi traducerile lui Murnu. De ce (întrebarea e a lui Lovinescu), tradus în româneşte, Homer e mai viu, mai savuros şi mai netransformat decît în alte limbi? Fiindcă româna păstrează o mireazmă telurică pe care altele au pierdut-o de nu se mai ține minte cînd, Românei, ca atare, i se potriveşte spusa despre Nicolae Filipescu: singurul boier care miroase a cojoc țărănesc. Traducerile franceze prin care atîția cititori români s-au furişat pînă în preajma lui Don Quijote sunt reci, sulemenite, grațioase, dar mecanice; subjonctivele sunt somptuoase, dar tertipurile stilistice sterilizante.

Limba română, prin opoziția dintre elementele latine şi orientale, precizează paralelismul, răsfrînge în oglinda grăirii dualitatea Don Quijote–Sancho Pânza, amplifieînd-o, aducînd în grosplan bipolarismul firii omeneşti fără a fi nevoie, ca în alte limbi, să se meargă la trivialități.

Cavalerul o dă mai pre latineşte, iar scutierul foloseşte tot ce este balcanic, turcesc, levantin, fanariot. Astfel ruptura e şi mai intensă, pe cînd eroul apare mai puțin departe: sărman ca Dionis, nebun cum e Călin, nobil deopotrivă ca Luceafărul, poznaş ca Nastratin, frate mai mare cu Păcală şi Pepelea, e însuşi *omul* pe care Cristos îl cheamă să iasă din sine şi să cuteze a fi, a redeveni el însuşi cel de la început. Re-înnobilarea, re-îndumnezeirea omului şi a lumii, iată scopul predicării Evangheliei, iată şi tema din *Don Quijote.*

Aprilie 1960

Partea cea mai groaznică a proceselor în care acuzatul mărturiseşte Şi recunoaşte totul este că nouăzeci şi cinci la sută din faptele incriminate corespund adevărului.

Atît doar – că nu sunt criminale.

De aceea s-au lăsat înşelați juriştii occidentali: obişnuiți cu formele clasice ale proceselor, ei au cercetat conformitatea dintre declarații şi fapte, fără a se mai întreba dacă faptele sunt şi criminale. Erau atît de convinşi, li se părea atît de evident ca faptele incriminate să fie infracțiuni, îî au considerat lucrul ca de la sine înțeles. N-au revizuit axiomele.

Ce ni s-a imputat nu era fals. Cetisem cărți de Mircea Eliade, de Emil Cioran, de Eugen Ionescu. Mersesem des la Tr. să bem ceai din serviciul *Rosenkavalier,* să pălăvrăgim şi să ne mai descărcăm sufletul. Rajk, ce-i drept, se văzuse cu Tito: de ce oare şeful unui guvern nu s-ar fi dus în vizită la şeful unui stat vecin şi aliat?

Mult mai puțin gravă ar fi fost condamnarea pentru fapte inexistente Ar fi fost o simplă eroare judiciară; au mai fost. Giraudoux: naufragiul *Titanicului* a fost o nenorocire blîndă, intra în ritmul vieții, ultima bună înainte de 1914 cînd începe neaşteptata, originala catastrofă. Soljenitîn (ori Pasternak): cînd

a izbucnit războiul în 1941 oamenii au răsuflat uşuraţi-ieşeau în sfîrşit din fantasmagoria teroarei pentru a păşi din nou pe făgaşul normal al unei vechi nenorociri omeneşti. Jules Romains, văzuse, Kafka prevestise: *poliţia pentru oamenii cumsecade.* Anticreştinismul ce face? Generalizează păcatul, acum toţi sunt în stare de vinovăţie permanentă, nu mai eşti osîndit pentru ceea ce ai făcut, ci pentru ceea ce eşti.

1968

Concepţia arhitectului Nicolas Schoffer despre artă (emoţia artistică poate fi realizată de-a dreptul pe cortex, fără a mai fi nevoie de intervenţia unor mijloace estetice) nu este un mod de a exprima extazul religios?

Opera de artă asigură o stare cu totul asemănătoare isihiei (Linişte + Pace Sufletească + Fericire, adică un LPSF duhovnicesc, paralel formulei de bază CHON[69] din viaţa organică).

– Manole:

Ortega ne învaţă să nu facem „moralei nouă" onoarea de a o considera drept o nouă morală. „Morala nouă" nu există, e numai titlul pe care omul-massă îl dă imoralismului său, dorinţei de a nu mai avea nici o îndatorire, de a nu se mai supune nici unei reguli.

Drepturi fără datorii, mă, e ca şi cum ai vrea lumină fără întuneric şi mămăligă fără mestecau. Dreptul şi datoria, iată cel mai bun exemplu de cuplu invariabil.

– Ortega (în preajma celui de-al doilea război mondial): oamenii de astăzi iau atitudini tragice şi se joacă de-a tragedia deoarece cred că lumea de astăzi nu mai e cu putinţă.

Seamănă cu copiii răsfăţaţi care-şi permit de toate pentru că ştiu că nu riscă nimic, care emit cecuri fără acoperire pentru că va interveni pînă la urmă familia şi va plăti. Dar tragedia e cu putinţă.

Războiul şi întîmplările ulterioare au confirmat spusele lui Ortega-Acum tragedia s-a banalizat, face parte din mediul înconjurător, e u[11] element şi ea în ecologie.

Adevărul despre *imediatitatea* tragediei l-a relevat de la început creştinismul. De vreme ce Mîntuitorul a murit pe cruce, plătind cu sînge şi cu moarte pentru noi, nu încape îndoială că la baza tainelor ce ne împresoară e ceva

[69] „carbonul, hidrogenul, oxigenul, azotul".

tragic. învierea e bucurie, dar Gabata, Calvarul şi Golgota nu ne îngăduie a pierde fie şi o clipă din vedere tragedia.

Pascal n-o pierduse: Ultimul act e sîngeros oricît de frumoasă ar fi fost comedia; i se aruncă în sfîrşit omului ţarină pe cap şi asta-i încheierea.

BUGHI MAMBO RAG

... A, uitai, Hispano-Suiza, marcă bună, apare în cartea lui Pietre Frondaie, *L'homme à l'Hispano*, tînărul acela care se sinucide pentru ca a minţit-o pe iubita lui că-i om bogat, iar el era un biet pîrlit care luase cu împrumut maşina unui prieten... Dar cofetăriile! Cea mai bună din toată ţara era fără îndoială Embacher de la Făgăraş, aş pune pe urmă pe Dîmboviceanu la Cîmpulung, Manzavinatto la Galaţi, Flagner la Braşov, Avgherinides la Balcic, la Iaşi erau două, Tufli şi Georges, deopotrivă de bune... Dar cu nuvelele lui Negruzzi şi Odobescu ce faci? şi cu *Interior* de Fînteneru, cu *Fata moartă* de Missir?... La Bucureşti marele maestru a fost unul singur, Marineseu de la *Orange* în bulevardul Pache, apoi *Verdun*, lucrase la Capşa, neîntrecut în cremele de castane... Cel mai bun păstrăv, s-o ştii de la mine, e cel afumat în cetină de brad... Urzică e *ortie*, fireşte... Îi spune Demetrios lui Marcellus...

– Că nu-i atît de simplu, că totul nu-i pe fond roz, că la început va fi fost o catastrofă, ceva cumplit, o dovedesc suferinţele şi cruzimile: de la uciderea dreptului Abel - trecînd prin măcelărirea pruncilor – pînă la înfiorătoarea Răstignire şi la orice crimă sadică. Peste toate stă ca o pîclă de sînge şi tenebre, de absurd şi strigăte neputincioase, indicînd fără putinţă de îndoială ceva cutremurător, fioros, urît.

Cardinalul Newman: „Ce poate fi spus despre faptul acesta al suferinţii omeneşti, care străpunge inimile şi zăpăceşte raţiunea? Altfel nu pot răspunde: ori nu există nici un Ziditor, ori societatea aceasta vie a oamenilor se află cu adevărat alungată de la prezenţa Lui... *dacă* există un Dumnezeu, *de vreme ce* există un Dumnezeu înseamnă că specia omenească este implicată într-o oarecare teribilă calamitate originară”.

Jilava, martie 1962

Pictorul George Catargi, miniaturistul, este un extraordinar povestitor – şi are ce povesti. Născut la Reni, a cunoscut viata sibarită pe care o duceau moşierii ţinutului înainte de 1914, aveau un club al lor, constituit după regulele şi tabieturile celor din Londra: se îmbrăcau la Paris; numai lenjeria de corp nu şi-o spălau şi călcau în străinătate, ca Alexandru Marghiloman.

Catargi studiase la Odessa şi Petrograd, fusese ofiţer în armata roşie, făcuse o călătorie în jurul lumii însoţind-o pe regina Maria.

Genul picturii miniaturiste fiind rar (avusese un singur rival, un suedez), cîştigase mult şi organizase expoziţii în ţări felurite, unele foarte depărtate (Africa de sud).

Arestat şi osîndit pentru spiritism şi practicarea terapiei prin magnetism, nu pierde nici un prilej de a vorbi – convins – despre horoscoape, hermetism, impulsiuni psihosomatice, piramide, civilizaţia maya, ruinele din peninsula Yucatan, dimensiunea a patra, lumile paralele, statuile uriaşe din insula Rapa-Nui, procesul şi tainele cavalerilor templieri. Moise, fireşte, e pentru el nepotul de soră al lui Ramses al II-lea, egiptenii au fost în America, Atlantida e mama tuturor civilizaţiilor şi iniţiaţilor, farfuriile zburătoare poartă fiinţe extraterestre mult superioare nouă.

Îl ascult îndeajuns de rece. Pînă cînd, rămas aproape surd de urechea dreaptă de pe urma tratamentului pe care mi-l aplicase Onea, mă învoiesc să-mi facă nişte pase magnetice. Urmează vreo zece şedinţe după care aud iar perfect!

Catargi se bucură din toată inima: stabilim să-l vizitez după liberare. Locuia în vîrful turnului unei frumoase vile de culoare roşie pe dealul Patriarhiei. Acolo are să-mi pregătească tot felul de bunătăţi – căci e mîncăcios şi gastroman rafinat –, şi în special covrigi cu susan, tăiaţi în două, cu miezul scos, înlocuit cu un amestec de unt, sardele şi măsline, apoi puşi la cuptor.

– Gustul mîncării acesteia şi simplă şi fistichie, servită în turnul cu vedere panoramică asupra întregului oraş nu aveam să-l cunosc. George Catargi s-a stins (de inimă), puţin timp după ce m-a lecuit şi fără a-mi lua în nume de rău reiterata afirmaţie că în Cristos nu pot vedea un simplu mare iniţiat responsabil al sistemului solar ori o fiinţă suprateresträ al cărui cadavru concetăţenii săi l-au răpit din mormîntul săpat în stîncă şi-n care nimeni, niciodată, nu mai fusese pus.

Decembrie 1955

Virgil Când.:

„Vin unii şi-mi spun: aş duce o viaţă creştină dacă aş putea... dacă aş avea condiţii, dacă ar fi... dar aşa e imposibil... Şi le răspund: Asta e viaţa de care ai parte, *ăsta-i* lozul pe care l-ai tras; *acum* trebuie să fii creştin; dacă aştepţi să ai confort şi timp liber şi să fie iar linişte şi bunăstare şi să se ducă jupîneasa la piaţă şi să găseşti brînză în toate băcăniile ai putea pierde prilejul de a fi ceea ce spui că doreşti să fii. Trebuie să te poţi mărturisi creştin oriunde, în tren, în subsol, printre dobitoci, într-un spaţiu locativ comun, pe cruce, într-o cameră de trecere, la coadă”.

1961

De închisoare nu pomenise, ştia că acolo e uşor.

(Îmi aduc aminte de vorbele lui cu prilejul unui interogator ce mi se ia despre Virgil Când., Paul Sim. şi Al. El.)

– Din punctul de vedere al deplinei noastre responsabilităţi cred că filosofii existenţialişti au dreptate. Scuza „împrejurările; mi-au fost potrivnice" nu e invocată decît de cei slabi şi nehotărîţi. Pentru o personalitate puternică – dintre acelea cărora Alain le spunea firi de crocodil: Goethe, Descartes, Stendhal, Spinoza – împrejurările sunt mai curînd ceea ce istoricul Arnold Toynbee numeşte *challenge,* o provocare, un imbold.

Oamenii care au ceva de făcut şi de spus nu sunt opriţi locului de o întîmplare, cu o „nenorocire": numai pentru cei de talia d-lui Berthelemy darea afară din casă şi împrăştierea mobilelor (cu prilejul intempestivei sale evacuări de la *Temple,* spre a face loc perechii regale ce urma să fie internată acolo în toamna anului 1792) le concentrează tot restul vieţii asupra proceselor şi intervenţiilor urmărind redobîndirea avutului; numai pe unii ca aceştia faptul trivial – oricît de neplăcut şi de nedrept – i-a putut abate din cale; ceilalţi trec ca expresurile fără opriri prin gările mici, înaintează ca ştafetele, cu mesajul strîns la piept sau în pumn.

La urma urmei împrejurările sunt mai întotdeauna grele. Şi fiecare – mai arată – Alain – tot ceea ce vrea obţine, dar ceea ce vrea *cu adevărat,* nu ceea ce spune că i-ar plăcea să aibă; ceea ce se dobîndeşte prin neprecupeţit sacrificiu, cu nedezminţită încăpătoare, înfrîngînd lenea, nestăruind asupra scrupulelor.

Împrejurările nu pot fi scuză decît pentru rataţi şi rataţii – pe plan social (o spune unul din ei) sau duhovnicesc – sunt cei ce s-au dat bătuţi, n-au avut mesaj sau nu le-a fost destul de scump. (Ori nu l-au recepţionat destul de clar.)

Mîngîierea e alta, o exprimă zicala Englezilor: totul nu e să învingi totul e să lupţi pînă la capăt.

Biruinţa nu-i obligatorie. Obligatorie e lupta. Să nu te predai din prima clipă, ca social-democraţii germani în iulie 1932.

Capra d-lui Seguin, în nuvela lui Alphonse Daudet, a mîncat-o lupul; dar *în zori,* după ce ea luptase toată noaptea.

Asta-i singura noastră datorie sfîntă: de ne este dat să cădem, să fie-n zori.

– Dar, zice părintele G.T., în creştinism e altfel; trebuie să învingi. în cer intră numai cei care au biruit în războiul purtat împotriva Satanei. Vai şi amar de cei învinşi.

– Despre acea circiumă în care Don Quijote le cere țăranilor să vadă – dezvrăjind-o şi dezvrăjindu-se pe ei – un castel (castelul ai cărui liberi şi legitimi moştenitori sunt ca fiii chemați la desăvîrşire de un Tată desăvîrşit), a spus şi americanul Henry David Thoreau un lucru drept: „Dacă ați făcut castele în aer, n-ați lucrat în zadar; deoarece acolo s-ar şi cuveni să fie toate. Acum, puneți dedesubt şi fundațiile".

Bucureşti, septembrie 1964

Deşi am experiența fericirii de după botez, aştept cu mare *curiozitate* prima împărtăşanie în biserică. Nu sunt decepționat. Am mers tremurînd spre altar şi m-am înapoiat năpădit de bucurie şi linişte. Detaşării euforice produse – aşa se pare – şi de droguri, i se adaogă aici dorința de a le face altora binele, o imparțială înțelegere a oricărui om; nu gentilețea nițel isterică, a celui care a aflat o veste plăcută şi se întrece în a fi binevoitor cu toată lumea, ci o mai adîncă hotărîre de a te purta frumos. Da, aşa cum a promis regina Victoria la începutul domniei: *I shall be good*[70].

Dar şi o îngrijorare. Te simți mult mai răspunzător, îndatorat. (*Luca* 12,48: „Şi oricui i s-a dat mult, mult i se va cere de la el şi cui i s-a încredințat mult, mai mult i se va cere"). Şi ce poate fi mai mult decît însuşi Trupul şi Sîngele însuşi?

Jilava 1961

Întemeietorul sectei adventiste care a dat drept soroc a celei de-a doua veniri a Domnului anul 1844 (întîi primăvara, apoi toamna), martorii lui Iehova şi milenişti trec toți peste cuvintele categorice ale Mîntuitorului (*Matei* 24,36 şi *Luca* 17,20) unde se arată că ziua şi ceasul nu sunt cunoscute de nimeni, nici de îngeri, nici de Fiul, ci numai de Tatăl.

Calculele sectante se întemeiază pe interpretări riscate ale unor texte obscure din proorocirile lui Ezechiil şi Danul şi Apocalipsă, şi dovedesc înfumurare.

Bine face biserica romano-catolică oprindu-i pe laici de a citi şi interpreta singuri *Apocalipsă.*

Scene apocaliptice au fost mereu în istorie şi poate că adevărul (consecință a ultimelor cuvinte din *Luca* 4,6) e simplu: vremurile de catastrofe sunt o constantă a omenirii, un parametru al lumii care trăieşte sub blestem. Semne sunt multe, de fiecare dată, şi mulți se fudulesc crezînd că fac parte

[70] „Voi fi bună" (engl.).

din ansamblul clipelor finale. Există o ispită (trufaşă şi nerăbdătoare) a sfîrşitului.

Taina judecății de apoi este bine păstrată şi copilăroasele încercări de a o dezvălui sunt ca o sfidare a spusei Domnului.

– Despre egalitate ca patimă:

Sf. Grigore din Nazianz: dorința de egalitate este aceea care a provocat prăbuşirea lui Lucifer.

- *„Biblia* nu este o carte pilduitoare" (*Catehismul episcopilor catolici olandezi).*

– Poarta aceea sortită fiecărui om anume, de care pomeneşte Kafka în apologul de la sfîrşitul *Procesului,* îmi confirmă părerea că primim toți din partea divinității o sarcină a noastră. Divinitatea ne dă, sub diferite forme, numeroase prilejuri de a o îndeplini în cursul vieții, dar de ea nu scăpăm; tot la ea ne întoarcem, orbita pe care ne mişcăm, întîmplările care ne ies în cale, opțiunile care ni se oferă la ea ne trimit.

Pe aceasta o numesc unii „destin", iar alții la ea se referă, cred, cînd spun că libertatea constă în acceptarea necesității. Astfel că hazardul, pentru fiecare, e limitat, specific.

(Creştinul recunoaşte acestea, dar mai ştie ceva: credința e *suprema armă secretă cave* anihilează toate necesitățile, împrejurările şi situațiile Şi pulverizează hazardul).

– Consider semn de noblețe capacitatea de a vorbi respectuos şi tolerant despre adversar. Exemplul, felul în care *Catehismul episcopilor catolici olandezi* încheie paragraful dedicat sîngeroaselor războaie religioase din veacul al XVI-lea: „Fie-le tuturora sîngele roditor".

1935

Deşi logica unei gîndiri maurrasiene ar vrea să adoptăm forma cea strictă şi tradițională a religiei de care ținem prin întîmplarea naşterii, după experiența sinagogii ortodoxe trecem şi pe la Templul Coral, mai în centru, mai vast, mai elegant, cu orgă şi cor. Atmosfera protestant-liberală îi place prea puțin lui Manole. Dar nădăjduieşte să nu ne mai fie dat să auzim ceva în genul lui „flacărăs"[71].

[71] Cf. nota 34.

Nu trece însă multă vreme pînă cînd acel căruia îi place să-şi spună Şef-rabin senator dr. I. Niemirover, mai marele Templului, să devină inamicul Nr. 1 al lui Manole. Îl enervează grasierile, pîntecele prea rotund al clericului, îmbrăcămintea lui strident civilă, perioadele oratorice încîlcite, o filozofie strictisim raţionalistă şi surîsuri complice („aduc a scîrbavnicul obicei masonic de a-ţi gîdila palma cu trei degete cînd le dai mîna sau a celor trei puncte de sub semnătură").

Se mai adevereşte că şi grăirile şef-rabinului împrumută o românească ciudată, şi sunt cîntate pe o melodie supărătoare pentru urechile unui om de la Dunăre. Folosirea desigur datorită unui *lapsus linguae* în cursul unei comparaţii istorice a cuvîntului Cătălina pune capăt aventurii noastre corale: Manole nu mai vrea să calce în Templu şi să audă de senatorul doctor.

– Mîntuitorul, după înviere, trece prin uşi zăvorite. Dacă ne-am mărgini a considera drept taină doar felul acesta am cădea în senzaţional, am confunda pe Cristos printre fakiri şi taumaturgi. Tainele, zice *Catehismul episcopilor catolici olandezi,* descriu o circumferinţă nespus mai cuprinzătoare. Există o altă minune, cu adevărat mare şi vrednică de a ne înfiora: prezenţa pretutindeni şi în acelaşi timp a Mîntuitorului. Pe lîngă aceasta păşim ca şi cum nu ea ar fi principala; ne reţine prea mult o minune de parcurs, ce riscă să devină (deşi autentică) piatră de poticnire pentru minţile slabe.

– Pe urmă, în 1936, vine şi polemica dintre ziarele „Universul" şi „Dimineaţa", care-l scoate pe Manole din răbdări şi-l îngrijorează. Trage o scrisoare de desolidarizare cu presa din Sărindar – o scrisoare dură şi cumpătată – pe care o propune spre semnare clerului şi comunităţii evreieşti. N-avem nici un succes, suntem priviţi cu ostilitate şi dispreţ. Napoleon Arie, membru ca şi Manole al partidului conservator de sub sefia lui Grigore N. Filipescu, vrea să ne ajute, dar nu are destulă influenţă. 0 nouă scrisoare, semnată doar de Manole şi de mine, este concepută şi redactată, dar nici de ea nu se alege nimic.

– Toţi cei ce, savanţi ori oameni de rînd, se mulţumesc a primi drept răspuns ia marile întrebări pe care şi le pune omul despre rostul lui în lume, despre univers şi viaţă, despre suferinţă şi nedreptate fraze ca: universul a fost dintotdeauna şi va fi mereu, viaţa e un fenomen natural, întîmplarea a creat totul, gîndirea e forma superioară a conştiinţei omeneşti, dovedesc că sunt tare puţin exigenţi. Asemenea răspunsuri sunt simple stereotipii simpliste şi-şi au echivalentul în: cînd vorbeşti cu mine să taci din gură.

Dimpotrivă, nimic nu e firesc şi totul e de mirare şi minunat. Evoluţia e o taină şi o minune. întrebările pe care şi le pune conştiinţa sunt o taină. Natura şi legile ei implacabile sunt o minune. Din toate părţile enigmele ne

împresoară şi tabără asupră-ne, neîntrerupt şi mai persistent decît razele cosmice. Şi nici măcar prostia sau indiferența nu pot constitui pînă la urmă un cîmp magnetic care să ne apere de ele, aşa cum întinsul cîmp magnetic al pămîntului amortizează oarecum şocul mezonilor. Angoasa (ori exaltarea) pînă la urmă tot scutură orice suflet, fie şi cel mai obtuz: îl scutură în celula din închisoare, pe patul de suferință, în clipa morții ori din senin, pe stradă, pe drum drept. Orice fapt e anti-destin. Orice operă e anti-natură. Orice hotărîre e anti-neant. Iubirea de aproapele (zice *Catehismul episcopilor catolici olandezi)* e un mister de credință. Dragostea şi iertarea nu sunt naturale. Natural e principiul al doilea al termodinamicii.

Şestov: dezvoltarea universului nu e cîtuşi de puțin naturală, ceea ce ar fi natural e să nu fie absolut nimic, nici univers nici dezvoltare.

– Omul însuşi e mister pentru că îl locuieşte divinitatea. Fericitul Augustin: „Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul şi asemănarea sa, în gîndire: acolo e chipul lui Dumnezeu. Iată de ce gîndirea nu poate fi înțeleasă nici de către ea însăşi întrucît e un chip al lui Dumnezeu". *Mens ipsa non protest comprehendi nec a se ipse ubi est imago Dei.*

1965

Există în arta aceasta, de care dau după întoarcerea din închisoare, un *ascetism,* o renunțare la materie *(less in more*[72]), o aspirație spre formele pure, spre geometrie, care ar fi „esența bună", cea necoruptă de contingențele multiple ale realității. Un fel de manicheism. Sau, în orice caz, de sărăcie franciscană: materia şi natura nu sunt propriu-zis rele dar vrednice de a fi disprețuite ca secundare. Tendința e platoniciană, dinspre tipare, modele, esențe.

1964, toamna

Proiect de scrisoare la Bruxelles:

Ştiu, Manole, că din îndepărtatul Bruxelles nu te-ai supărat; ai dat din umeri, poate ai surîs. Măcar de te-a durut nițel, egotismul inteligent – al cărui adept mi-ai scris că eşti acum, ca Stendhal la Civitta Vecchia, spre sfîrşit – te îmboldea să nu insişti, să nu dai prea mare importanță încă uneia din surprizele vieții. De altfel, ca şi mine, şi tu ai scos de multă vreme verbul a se mira din lexic.

Îți datorez puținul bun simț la care pot să-mi caut refugiul, îți datorez a fi reuşit, mai tîrziu decît ceilalți, să mă orientez nițel în lumea asta pentru mine încîlcită; îți datorez de a fi fost scos din marasmul minciunilor c'onvenționale specifice societății şi epocii în care am fost tineri, de a fi intrat

[72] „mai puțin e mai mult" (engl.).

în legătură cu „oameni atît de onorabili" ca Tocquieville, Guizot, Royer-Collard, de Broglie, Prevost Paradol, nu mai ştiu cîți lorzi judiciari şi cîți constituționalişti, conform principiului tău că dacă nu putem frecventa aristocrația, măcar în camera lorzilor ori printre doctrinari şi senatori romani s-o căutăm; tu, ani numeroşi înainte de Raymond Aron, ai ştiut şi mi-ai dovedit că opiumul intelectualilor se numeşte socialism; m-ai rupt de sub influența neghiobiei înfumurate şi iluziilor oarbe ale presei din Sărindar; mi-ai înlesnit să înțeleg ceea ce mai toți care astăzi trăiesc în aceeaşi parte a lumii ca tine nu pot înțelege, ei care se zbat din răsputeri să ajungă unde suntem noi cei de aici.

Cu multă răbdare ai îndurat capriciile mele de copil crescut în răsfățuri, prejudecățile mele de client exclusiv al tarabelor cu volume franțuzeşti, la modă. Mi-ai dezvăluit tăriile spațiului dunărean şi, dezvăluindu-mi-le, m-ai convins să iubesc şi m-ai încredințat pământului unde m-am născut. Şi cum de-am cutreierat restaurantele de prin Văcăreşti cu sioniştii cărora le trînteam că niciodată nu vom fi cu ei, dar că ne plac fiind oameni dintr-o bucată şi neplecați prostiei! Şi cît de bine am petrecut la Duque în piața Rosetti proiectînd istoria parlamentarismului român; ori scriind împreună, făcînd cele mai neconformiste afirmații (neconformiste față de mediul în care trăiam, de fapt tu le numeai liberal-conservatoare)! Şi ce frumos ne pregăteam de examene în fundul grădinii de pe lîngă strada Vaselor, sub nuc, spre vară, cînd maică-ta, la înserat, admirind, dar şi disprețuind nițel atîta rîvnă şcolărească, ne aducea apă rece şi dulceață de trandafiri.

Ne-am înțeles mereu şi ne putem încă înțelege, deşi eu am apucat-o pe calea fetelor lui Moses Mendelsohn, de care rîdeai. Am fost în locuri unde tu nu ai fost, într-un soi de imponderabilitate. Orice efort de închipuire e zadarnic. Oricît de bine intenționați şi de ştiutori ar fi cei de la Houston, în imponderabilitate ei n-au fost. De-a surda discută cei ce n-au fost cu cei ce au fost în imponderabilitate. Să nu cădem în ridicolul unui dialog între surzi.

Bucureşti, 1971

Păcatul împotriva Sfîntului Duh: cel care nu se iartă.

Mă întreb dacă nu cumva o fi înjosirea persoanei semenului nostru – care e chip şi asemănare a lui Dumnezeu. De vreme ce dovada dragostei de Dumnezeu o facem iubindu-ne aproapele (adică făptura sa), dovada hulei nu o dăm urîndu-l şi batjocorindu-l, reducîndu-l la rang de *obiect,* adică tratîndu-l ca şi cum ar fi lipsit de duh? Să nu fie oare creştinul în stare a pricepe ceea ce Simone de Beauvoir a precizat atît de bine: că temeiul oricărei morale e respectarea libertății celuilalt, e considerarea lui ca pe o ființă a cărei libertate nu poate fi siluită?

Cred în quasi-identitatea acestor două Cuvinte: duh şi libertate. Cred că răpindu-i omului libertatea îl lipsim de pecetea duhului.

Procedeele anchetei penale bazată pe ideea că „justiția e o formă a luptei de clasă" şi procesele cu „mărturisiri complete", unde omul e pus să se terfelească singur *pînă la capătul nopții* (Iuda îl vinde pe Cristos noaptea, la capătul căreia ne duce şi Celine) unde trebuie să ajungă să-i fie scîrbă de el însuşi şi să se urască de moarte (astfel încît viața pe care şi-a salvat-o prin trădare să nu mai prețuiască nimic), unde trebuie să-şi dea seama că a coborît pînă pe treapta cea mai de jos şi nu-şi mai poate răbda eul - şi se leapădă de libertate –, unde nu mai poate nici să iasă din sine şi să-şi ia crucea, pentru că a rupt şi ars toate punțile cu lumea stihiilor, nu constituie ele pilda vie şi întreagă a misteriosului păcat, singurul pentru care Isus spune lămurit că nu poate fi iertare?

Sau ce au făcut ofițerii vasului american din Atlantic predînd Ruşilor pe marinarul lituanian care izbutise să se refugieze pe bordul navei lor? Au chemat pe Ruşi la bord şi li l-au înmînat. Ca pe un obiect. Ruşii au început să-l omoare în bătăi încă de acolo. Marinarul urla şi se ruga să nu-l predea. L-au predat.

Preşedintele Nixon – (Franz-Ferdinand, el, a fost mai indignat aflînd că nu i s-a dat colonelului Redl – trădător şi spion dovedit – posibilitatea de a se spovedi şi împărtăşi înainte de moarte) – a luat unele vagi măsuri de ordin administrativ şi au fost şi cîteva demisii. Dar sunt convins că Dumnezeu n-a privit lucrările cu atîta nepăsare. (*Şi cine va primi un prunc ca acesta în numele meu, pe mine mă primeşte. Iar cine va sminti pe unul dintr-aceştia mici care cred în mine, mai bine i-ar fi lui să i se atîrne de gît o piatră de moară şi să fie scufundat în adîncul mării*). Cristos e blînd şi smerit cu inima, dar în timp a fost om şi El, întreg, şi măcar o dată m-au scos din sărite şi pe El, cînd a şi pus mîna pe bici şi a izgonit pe zarafi din curtea Templului (*Matei* 18, 5).

Scena aceasta atroce de pe vasul american, unde cruzimea, răutatea şi oarba imbecilitate (care-i *păcat!)* se amestecă în vîscoase părți egale, nu se poate să nu-l fi răsculat şi pe Cristos cel din Treime, care acolo sus îşi mai poartă stigmatele şi – o ştim bine – se pricepe uneori să şi pedepsească. Vai şi amar, prin urmare, de căpitanul, ofițerii şi mateloții aceia; unul n-a protestat, n-a înălțat glas, n-a schițat o mişcare şi nu şi-a dat foc; vai de ei şi de toți cei ce – vorba lui Kierkegaard – încap în mîinile Dumnezeului celui viu.

(Pentru expresia „Dumnezeul cel viu" am eu o părere a mea: că nu e numai veşnicul Creator, ci şi Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac şi al lui Iacob, adică al viilor şi nu al morților, – adică cel pe care-l interesează ce fac viii –, ci şi Cristos răstignitul în care freamătă şi-n cer amintirea fățărniciei nemiloase, a prostiei biruitoare şi a răutății funcționăreşti din lume.)

– Cîteva ore puteau în orice caz aştepta Americanii de pe vasul din Atlantic: să fi cerut părerea preşedintelui comandant suprem al armatei. Graba.

Graba imbecilă de a pune orbeşte în aplicare „dispoziţiile". Aceeaşi grabă ca în recomandarea lui Caiafa – şi aceeaşi ipocrită invocare a preeminenţei interesului general asupra dreptăţii individului.

Nelson la Copenhaga, ofiţer disciplinat şi el: şi totuşi nu s-a supus ordinului. *Nu l-a văzut.* Un prinţ de Homburg abil şi înzestrat cu simţul humorului. (Tot ideea mea: că nu e negreşit nevoie de eroism şi jertfă, ci numai de a nu face zel, a nu te grăbi şi a fi niţeluş-niţeluş de tot – abil. Căci abilitatea poate fi pusă şi-n slujba Binelui, Binele nu respinge nici un slujitor. Există şi o *fraus pia*[73]).

– Mai este un caz pentru care cred că Cristos va lovi, al singurului comunist trecut printr-un proces de transfigurare şi ajuns la sfinţenie şi martiriu: Imre Nagy. Cît de liber suflă duhul şi ce neaşteptat îşi alege sălaşurile: în sufletul unui activist mai întîi (şi ani mulţi) plin de zel stalinist si posesor al unei prea frumoase perechi de mustăţi vrednice de un falnic *Feldwebel*[74]. Înlăuntrul omului ăstuia cu figură tipică de solgăbirău ori de domn notar ardelean (parcă în Zaheu nu? ori în vameşul Levi ori în sulemenita Magdalenă ori în toţi pescarii aceia de bună seamă burduhănoşi?) se petrece în interval de numai zece zile (timpul e limitat ca într-o piesă clasică) prefacerea deplină. Nagy e la sfîrşitul celor zece zile *altul.* Nu şi-a schimbat politica, şi-a schimbat sufletul. Nu mai vorbeşte la postul de radio un om politic cinstit, vorbeşte un inspirat, *care a înţeles.*

Şi urmează trădarea. Transfiguratul e vîndut de către cei care-l găzduiau (ambasada iugoslavă de la Budapesta). Marile puteri nici una nu ridică un deget pentru cel dus la jertfire. Pînă la urmă ne amestecăm şi noi, în toată această murdară tărăşenie şi ne pătăm mîinile cu sîngele nevinovatului primindu-l pe teritoriul ţării (al ţării unde mai venerată decît oricare alta e sfînta lege a ospitalităţii) şi învoindu-ne să fie luat, pornit şi ucis. Să nu fie sîngele lui asupra noastră şi a fiilor noştri!

Asemenea fapte se apropie de a lui Iuda, la *scara umană* (vorba lui Leon Blum). Cînd s-au certat dealtfel comuniştii între ei, n-au şovăit să recurgă la hulita onomastică a creştinilor spre a-l caracteriza pe Tito, brusc ajuns întrupare a lui Iuda.

– Înjosirea semenului este păcat împotriva Duhului sfînt pentru că e des-personalizare. Obligîndu-l pe acuzat să recunoască, să-şi denunţe prietenii, să-şi ceară pedepsirea, să se murdărească şi compromită iremediabil, i se ia sufletul. Acesta e sensul expresiei asiatice: a *pierde faţa.* (Faţa, chipul divin).

[73] „greşeală onorabilă" (lat.).
[74] „plutonier" (grm.).

Demonismul face şi el progrese, doar n-o să stea el singur în afara evoluției: înainte victima era torturată şi omorîtă. Acum i se ia şi duhul, să rămînă – spiritualiceşte – jupuit de viu. Ca Peter Schlemihl fără umbră. Dar trupul fără suflet ce nume poartă? Numele de cadavru, înainte de a fi fost executați, cei ce-şi pierduseră fața la procesele cu mărturisiri complete, au fost cîtva timp – în intervalul pînă la punerea în aplicarea sentinței – au fost, cu adevărat, nişte cadavre vii.

Gherla, camera 77 de carantină

Cum a fi fost în celula lui Monte-Cristo nu ştiu. Dar în puşcăriile pe unde trec numai de tăcere nu dau şi numai în mormînt nu am senzația că sunt.

Ci o agitație neîncetată, mai rău ca în America în metro. Taylorism. Secunde numărate, nanosecunde! Coşmarul timpului fracționat, folosit pînă la demență. Şaptesprezece ore pe zi. Douăzeci şi cinci miliarde două sute milioane de nanosecunde. Mereu, mereu altceva.

Tortura temniței subterane, obscură şi umedă, în care eşti dat singurătății şi uitării în fundul unei gropi. Dar şi a celulei supraaglomerate, iureşite cu „program continuu" şi supraveghere de fiece clipă, unde liniştea e la fel de fantezistă ca ielele şi balaurii.

De asemenea păcatul lenei, dar şi al contrariului ei, al extremei celeilalte: neastîmpărul, forfota, obsesia întrebuințării timpului. Istovirea. Graba. Căluşeii diavolului. Hora drăcească din *Setea şi Foamea.* Cristos, însă, ce făgăduieşte? *Odihna.* Ce ne lasă? Pacea.

Noiembrie 1960

Sosim la Gherla deşălați, spetiți; amorțiți; înțepeniți. De unde coborîm se pot zări căsuțe şi ulițe. Zi de toamnă tîrzie, rece, ploioasă. Călcăm în bălți de apă şi noroi. După nesfîrşita călătorie în vagonul-dubă ticsit, aerul şi burnița ne fericesc.

În loc de o maşină-dubă ne aşteaptă nişte camioane obişnuite. Suntem ghemuiți, înghesuiți în poziții nefireşti, absurde, ca nenorociții de pe garrotte din ilustrațiile lui Goya, şi acoperiți cu prelate.

Pe drum, săltînd puțin prelatele, apar clipiri de străzi desfundate, felinare, oameni zoriți. Serviete, găleți, basmale. Apoi o clădire pătrată, înaltă, în care sunt lumini: închisoarea. Proporțiile clădirii şi luminile produc o stranie senzație îmbietoare. Moment de nebunie: amintirea unei sosiri la Braşov, la hotelul Coroana, odată seara, spre toamnă, cu mama. Căldura din hol. Mirosul de fripturi dinspre restaurant. Un băiat se repede să ia geamantanele. Uşa turnantă. Zîmbete în jur.

Suntem primiți cu bîte şi toroipane.

– (Prieteni dragi, de vreți să vă pregătiți pentru viață şi să nu aveți surprize, bune sunt studiile, bună e ingineria şi mai bună meseria – brățară de aur –, bune-s tehnica dentară şi sudura, bune sunt limbile străine şi biblioteconomia, dar după cum cea mai rapidă cale pentru a înțelege ce se întîmplă astăzi este a studia sfîrşitul imperiului roman – Montesquieu, Gibbon, Mommsen, Ferrero, dar mai ales Rostovțev – tot aşa cea mai sigură metodă pentru a evita surprizele în viață şi a le putea face față cu oarecare calm, cea mai temeinică pregătire este studiul Calvarului şi al Golgotei. Asta e şcoala practică şi tehnică, asta e adevărata şcoală profesională a meseriei de om în lume).

– De vreme ce individul nu are putere decît asupra limbajului că nu poate ieşi din el şi comunica decît prin el – zice Brice Parain – ce poate face? N-are încotro, trebuie să vorbească.

Prin cuvinte se afirmă adevărul, prin cuvinte se pot aduce liniştea şi fericirea.

Acțiunile nu sunt şi ele decît tot cuvinte, căci pot servi numai la afirmarea adevărului.

Două precizări

a) Să ai ce spune. De aceea vorbesc rar oamenii care gîndesc şi simt. Şi reciproca: „Să taci! Greu lucru cînd n-ai nimic de spus!" (Michel Corvin).

b) Cuvintele să fie convertibile, ca moneta – hîrtie. Pentru cuvinte convertibilitatea e în fapte, nu în aur.

Brice Parain: Curajul plăteşte peşin. Cuvîntul e perfid. S-a întors împotriva noastră fiindcă n-am făcut nimic pentru el... N-a produs decît deznădejde... Curajul, cînd e mare, se poate mulțumi cu ce face singur. Cuvîntul, pentru a fi adevărat, mai trebuie să fie şi împlinit.

– Tot Brice Parain confirmă întrutotul esențiala teză creştină asupra vieții şi scopului creațiunii: „Singura noastră bogăție, care e bucuria de a trăi".

Bucureşti, noiembrie 1970

Incinerare la oribilul crematoriu: sala aceea în stil francmason, Iorga ar fi spus sinagotic, şi placa de gramafon care rîcîie şi scîrțîie timp de peste trei sferturi de oră cu fadinguri lungi datorate uzurii, cei prezenți simțindu-se şi mai stingheriți.

Aici parcă mai mult ca la cimitir se simte cît de singur e fiecare.

(Porcul omorît la Clucereasa, în ajun de Crăciun şi pîrjolit în curte în vreme ce – împrejur – porcii ceilalţi zburdă şi grohăie. Sau găinile şi puii care se năpustesc să mănînce mațele şi pielițele găinii curățate; ciugulesc cu atenție, nu lasă o fărîmă).

Toată lumea în picioare de o parte şi de alta a unui catafalc acoperit cu o pînză. La Indieni şi la Romani rugul ardea, era un spectacol, se Producea o participare. La țară e pămîntul, sunt bocitoarele, preoții, natura. Aici nu-i decît aşteptare, plictiseală în sunet de muzică pompoasă şi stridentă, golul şi singurătatea fiecăruia. Un fel de şedință: de s-ar termina!

Factorul comun al oamenilor poate fi numai Dumnezeu, numai prin el ne putem reciproc tolera şi încerca să ne iubim. în lipsa acestui catalizator reacțiile rămîn de respingere şi indiferență. Laplace credea că se poate lipsi de această ipoteză, dar progresul ştiințific l-a determinat pe Werner Heisenberg să ceară sprijinul filosofiei, iar lumea de rînd s-a convins că are nevoie de acest ocol pentru a nu se preface în țarc de animale, ori în casă de nebuni.

– Puritatea absolută, absolută, da, o admitem. Dar virtutea (care-i înfrînare, deci presupune dorința păcătoasă) ne indispune.

Şi totuşi G. B. Shaw recunoaşte că virtutea, fiind obținută prin luptă, e superioară. Lui Dostoievski i se datorează o viziune ce pare definitiv explicativă: am fost în paradis, în lumea inocenței; am căzut, ne-a murdărit păcatul; prin mîntuire ieşim din mocirlă şi ne îndreptăm iar spre inocență; de data asta însă va fi o inocență meritorie căci va păstra, îngrozită, amintirea răului şi va fi afirmarea conştientă a binelui, o trăire nu o simplă stare. Aşa se înțelege de ce omul va fi socotit deasupra îngerilor.

Gherla, ianuarie 1964

Portretul lui Dorian Gray, povestit de inginerul Rosetti.

Îl povesteşte foarte bine, dar ca pe o istorioară fantastică.

Eu cred că este un roman creştin cu teză morală: anume că de realitate nu putem scăpa. *Undeva,* ea se înscrie. Nu există procedeu – artă, minciună, fățărnicie, iluzie – care s-o poată împiedica, pînă la urmă, să se manifeste pe unul din planurile vieții.

Dorian Gray şi portretul nu pot fi simultan frumoşi: ori în ființa vie, ori în imagine, realitatea e înregistrată.

Arta poate transfigura, dar nu poate escamota realitatea.

Dictaturile care-şi creează lumea lor perfectă sunt şi ele confruntate cîndva de forțele paralele ale realității.

Limbajul convențional al lui Orwell (*newspeak*) sau *chestionarele* de care vorbeşte Soljenițîn în *Pavilionul canceroşilor* nu pot împiedica - și nici cele mai ticluite rapoarte – consemnarea răului şi realității.

Poate că realitatea e aceea care va birui, oricît de tîrziu, porțile iadului» porțile iluziei şi ale minciunii care-şi închipuie, prosteşte, că pot sugruma tumoarea răbdător crescîndă.

(Degeaba trece *Talmudul* răstignirea sub tăcere).

Februarie 1934

La Braşov cu mama şi Virginia. E, în iarnă, o zi de toamnă caldă; spre seară începe a ploua mărunt şi des. Pe la zece, mama şi Virginia rămînînd la hotel, ies să mă plimb. Simt, brusc, dorința de a intra într-o biserică.

Biserica Neagră, fireşte, e închisă, încerc o ciudată senzație de blîndețe, de apropiere a pietrelor acestora uriaşe; monumentul nu striveşte străzile şi casele, s-ar zice că are o forță ocrotitoare. închisă e şi biserica catolică şi, ceva mai încolo, una ortodoxă. Urc pînă în Şchei, la biserica Sf. Nicolae, la care mă uit de dincoace de gardul care o înconjoară. Străbat apoi cîteva din ulicioarele în pantă ale Şcheilor. Revin în centru şi mai umblu multă vreme pe străzile aproape pustii, în ploaia călduță, odihnitoare.

Biserici sunt; închise; mă uit, în întuneric par severe, mari, inaccesibile.

1953

Teoria pluralității planurilor de conştiință, a lui Ionel Gherea, mi-o confirmă avocatul D. Gh., de la Oficiul juridic al ministerului unde am fost primit ca registrator la arhivă.

Om cult şi talentat, D. Gh. e jurist şi compozitor. E membru de partid şi totodată „reacționar" cum mai convins nu se poate. înjură – cu vorbe alese – minciunile oficiale şi soarta care-l obligă să le cînte în slăvi (cu vorba, cu scrisul şi cu partiturile). E obişnuit să trăiască bine, o leafă nu i-ar ajunge, aşa încît n-are încotro, e silit să se supună. Dar la oficiul juridic, între prieteni şi oameni de încredere, poate deschide supapa, îşi poate da drumul, răsufla, răcori.

Cînd însă vine de la cursurile politice pe care le ține la Uniunea compozitorilor (căci ştie teorie şi e pus să şi predea) nu rezistă plăcerii de a povesti ce bine şi clar a expus marxism-leninismul: bucuria i se citeşte pe

față, o bucurie pe bună dreptate mîndră; legitimă. Doar a vorbit frumos. Şi se referă şi la conținutul prelegerii, ca şi cum ar rezuma vreun curs de vară, savant şi popular, la universitatea de la Văleni.

E sincer şi cînd se leapădă de Mamona şi cînd se făleşte cu talentul său de conferențiar al unei doctrine pe care o detestă. Simultaneitatea dualității planurilor de conştiință e perfectă, iar taina e de nepătruns, fiecare cu ale sale; cele două ființe coexistă paşnic. Mă întreb ce se va întâmpla cînd vor comunica, totuşi, potrivit ideii din *Dr. Jekyll şi Mr. Hyde*: groaza dublei personalități e că despărțitura nu poate dura mult. Sau poate că Robert Louis Stevenson greşea şi că dedublarea e posibilă pînă la Judecata de Apoi?

(Temă de reflecții, *giocoso:*

Luca 12,2-3: „Nimic nu este acoperit care să nu se descopere şi nimic ascuns care să nu se cunoască. De aceea cîte ați spus la întuneric se vor auzi la lumină şi ceea ce ați vorbit la ureche, în odăi, se va vesti de pe acoperişuri").

Jilava, mai – iunie 1960

Starea de euforie şi recunoştință de după botez mă îmboldeşte să caut prilejuri de a face binele şi a mă arăta cît mai prevenitor, serviabil, fără cusur. Şi cît de bucuros mă simt că-s atît de liniştit şi de indiferent față de micimile şi deşertăciunile din jur!

Prima lecție de modestie şi trezire la realitate mi-o însuşesc în celula unde am fost transferat după ieşirea din cea în care am primit botezul.

Fereastra e bătută în scînduri, dar sus e un pătrat mic neacoperit. Pe acesta îl putem ține închis sau deschis. în principiu este interzis a te apropia la mai mult de doi metri de fereastră, dar unii gardieni se fac că nu văd şi în camera aceasta suntem lăsați a manipula pătrățelul după voie.

Jumătate din cameră doreşte să-l țină închis. (Vreți să ne omorîți? Trage dom'le, e un curent ucigător!).

Cealaltă jumătate susține să fie deschis. (Vreți să ne omorîți? Ne sufocăm dom'le, e o căldură de moarte).

Ce minunată ocazie de a-mi arăta mărinimia, blîndețea şi detaşarea. Zic: cum vreți, mi-este egal, nu mă pronunț.

Pe loc se realizează unanimitatea celulei, care mă duşmăneşte. Din toate părțile se aude: ce, vrei să te pui bine cu toată lumea? Vrei să fii şi-n car şi-n căruță, şi cu slănină-n pod şi cu porcu-n coteț, nu-ți merge, ori cu carne ori cu brînză... Ura e generală, a țîşnit spontan şi sincer.

Modestie, băiete! Ia-o încet. Nu sunt nici şase luni de cînd ai intrat la puşcărie şi nici două de cînd te-ai botezat şi te şi crezi Simion Stîlpnicul! Mai uşor cu nepărtinirea şi disprețul față de mărunțişuri.

Îmi trebuie cîteva zile ca să înțeleg. Votez cuminte pentru fereastra deschisă. Toate se potolesc ca prin farmec. Jos de pe capră, jos de pe stîlp, *tombé de la branche!*[75]

– Misterul:

Simone Weil: Cel mai teribil paradox al libertății creştine este că a fi ales de Dumnezeu înseamnă a fi părăsit de el.

Pascal: Dacă Dumnezeu există trebuie să fie de neînțeles.

Thornton Wilder: Semnul sub care stă calea lui Dumnezeu este semnul ciudățeniei. Dumnezeu este ciudat. (Cuvîntul englezesc *strânge* poate fi tradus şi prin: straniu).

– Deoarece lumea nu e numai materială, deoarece o susțin forțele spirituale[*], înseamnă că forțele spirituale negative sunt distrugătoare.

Brice Parain: „Minciuna, viclenia, calomnia pot fi mai groaznice decît gloanțele unui revolver".

La ce se poate aştepta o societate care preface bănuiala, invidia şi denunțul în principii călăuzitoare? Machiavelli: „Seamănă cucută şi se aşteaptă la holde mănoase".

– *Apoc* 3,20: „Iată, stau la uşă şi bat; de va auzi cineva glasul meu şi va deschide uşa, voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu mine".

Dar pe ilustrații uşa este reprezentată de obicei fără clanță. întreabă un copil: cum poate intra de vreme ce nu e clanță? Răspuns: clanța e pe dinăuntru.

---

[75] „căzut de pe cracă" (fr.).

[*] Soljenițîn (*Casa Matrionei*): „Nu se spetea să-şi cumpere lucruri şi apoi să le păstreze mai dihai decît propria-i viață.
Nu alerga după găteli. După veşmintele care-i împodobesc pe cei sluți şi pe cei dăunători.
Neînțeleasă, părăsită pînă şi de soțul ei, mamă care înmormîntase şase copii, dar nu şi firea ei prietenoasă, străină în ochii surorilor şi nurorilor ei, lucrînd prosteşte pe degeaba pentru ceilalți – nu agonisise avuții să le aibă în ziua morții. O capră de un alb murdar, o mîță cu picioarele strîmbe, nişte ficuşi...
Şi noi toți trăind în jurul ei nu înțelesesem că ea era dreptul acela despre care vorbeşte proverbul şi fără de care nu există sat să poată dura.
Nici oraş.
Nici pămîntul nostru întreg". (*Nota aut.*).

15 Noiembrie 1969

Invitat la Huşi de părintele Mina. în jurul desfiinţatei episcopii, transformată în muzeu regional, li s-a îngăduit foştilor călugări de la schitul Brădiceşti să înjghebeze o mică şi modestă comunitate mînăstirească. S-au aciuiat în dependinţele şi grajdurile episcopiei, deteriorate rău; le repară pe cît pot şi refac biserica, foarte mare, cu hramul Sfinţii Apostoli.

Sunt primit cu prietenie. Stareţul e un bătrîn cu barbă lungă, albă, ca-n basme şi legende. (*Lasă arhimandritul toată grija schitului...*). Au o vie destul de întinsă, o îngrijeşte cu pricepere unul din ei, şi o cramă aşezată în pivniţele palatului episcopal: datează din vremea lui Ştefan cel Mare, cramă adîncă, rece, cu bolţi uriaşe şi butii cît toate zilele. De aici scoate chelarul un vin fără pereche; mi se încredinţează şase sticle ca vin de împărtăşanie pentru Schitul Dărvari.

Totul e meritoriu şi înduioşător, iar strădaniile călugărilor impresionante. Două lucruri însă nu-mi sunt după voia inimii: apa, la Huşi, e puţină, proastă şi sălcie. (Iar în mintea mea noţiunea de mînăstire e legată de aceea de apă curată şi înviorătoare.) Apoi, la masă, de lăsata secului, vine vorba de un călugăr, coleg de-al lor, rău bolnav, care se află – după cîte înţeleg – singur într-un loc îndepărtat. Stareţul întreabă dacă s-a dus să-l vadă şi să-l ajute cel căruia i se ceruse s-o facă. Nu numai că nu s-a dus – a fost năpădit de treburi - dar mai şi adaugă o justificare: bolnavul nu e singur, e cu Dumnezeu.

Ceilalţi par mulţumiţi de explicaţie şi dau din cap: aşa e, nu e singur, e cu Dumnezeu.

Îmi trece prin minte să-l întreb pe cel cu misiunea neîndeplinită: desigur că bolnavul nu e singur, ci cu Dumnezeu, dar dumneata, cuvioase, care cunoşti porunca de a-ţi iubi aproapele şi ai citit parabola samarineanului milostiv şi nu ai dat ascultare poruncii stareţului, domnia ta eşti sigur că eşti cu Dumnezeu?

– Thornton Wilder: „Numai cei ce şi-au dat seama de nefiinţa lor sunt în stare să preaslăvească lumina soarelui".

1969

Un biolog, H. Laborit, a descoperit (?) o substanţă, AG 256 care – în organism – nu face decît să transmită durerile la creier.

Materialitatea aceasta neaşteptată, departe de a duce apa la moara ateiştilor, îi înfundă. E de neconceput s-o credem întîmplătoare. Imposibil să se fi iscat din senin o substanţă specializată în transmiterea durerilor. Adăugîndu-se

colac peste pupăză desăvîrşitei angrenări a funcţiunilor, alungă ideea hazardului cu măturoiul.

Căci dacă, la urma urmei, am fi dispuşi să admitem că prin simplul joc al întîmplării particulele elementare (şi stările materiei) s-au aglomerat alcătuind atomi care la rîndul lor prin îmbinare au format molecule (cu putere selectivă!), care şi ele s-au strîns în celule, apoi în micelii care prin altă aglomerare au dat naştere la ţesuturi care şi ele s-au adunat în organe care au alcătuit apoi aparate care au creat sisteme ce s-au închegat în fiinţă, dacă tot acest lanţ continuu, aglomerat şi aglutinat ar putea fi eventual privit ca simplu produs al întâmplărilor, apoi e foarte greu (şi prea puţin probabil) de conceput că tot din întîmplare s-au ivit substanţe specializate, purtătoare ale durerii.

Tocmai materialitatea aceasta îmi dovedeşte existenţa unui plan, unor intenţii, unui program realizat cu acelaşi material - de un creator. De vreme ce rezultatele (d. ex.: durerea) nu sunt efecte secundare (joc secund), ci *prevăzute,* prezenţa unui creator e implicată.

Creator, fireşte, şi nu doar atît: mare arhitect, demiurg, mare anonim. Cristos Mîntuitorul, Unul din Treimea cea de o fiinţă şi nedespărţită, e altceva. Pe el nimic nu-l *dovedeşte* în sens judiciar, nu-l dezvăluie prin logică; e în afara logicii sistemului; e neaşteptatul, paradoxul; la el ajungem prin liberă şi *ne*-socotită credinţă. El şi năruie totodată orice explicaţie strict materială, în care nu încape. „Cred întru tine, dar mă rog ţie întăreşte credinţa mea. Te iubesc, dar mă rog ţie sporeşte dragostea mea...”

1971

Malraux la nevenirea lui Iuda la picioarele Crucii se gîndeşte, cînd scrie, că nici Chateaubriand nu s-a dus la Sf. Elena.

– Ce ne-au prevestit Saint-Simon şi saint-simoniştii, societatea industrială în care-şi puneau toată nădejdea, s-a realizat.

Apologul, desigur, e genial ca proorocire; dar e şi stupid, pierzînd din vedere că a doua zi după ce regele, fratele regelui, prinţii, miniştrii, conţii, episcopii şi prefecţii vor fi pierit, prima grijă a muncitorilor, inginerilor şi altor „industriaşi” va fi să aleagă alţi „paraziţi” – nu aceiaşi (cu toate că...) – dar în orice caz alte personaje tot „politice”, „statale”, „ceremonioase”.

Noua zeitate a societăţii industriale a descoperit-o Brice Parain, e preţul de cost, nu alta. Dacă demnitatea individuală a omului s-a pierdut fără urmă, efectul nu e un rezultat al barbariei, ori o ignoranţă, o cruzime stupidă, ci un mod de a fi al civilizaţiei industriale. Organizarea industrială este rezultatul unei concepţii transcendentale al cărei sediu nu se află în individ, ci în colectivitate.

„Este evident că civilizația industrială impune dictatura... *în cele din urmă totul ține de prețul de cost...* nici măcar nu domnesc inginerii ori directorii ori administratorii, ci prețul de cost, iar toți guvernanții nu-s decît slugile lui".

– În sprijinul tezei din *Doktor Faustus* (că muzica dodecafonală a lui Arnold Schönberg e demonică întrucît se întemeiază pe armonii *altele* decît cele receptate cu plăcere de organele auditive create de natură şi încearcă să edifice o altă lume unde serii arbitrare înlocuiesc melodiile) scrie Ernest Ansermet.

Timpul muzical nu e o „viteză", măsura şi-o trage nu din timp, ci din cadență, iar durata noastră psihică este ondulatorie. între duratele noastre psihice şi momentele energetice muzicale relația nu poate fi decît continuă şi curbă. Doar fraza melodică dispune de curbură şi de arcul logaritmic mijloacele unei receptări ondulatorii sunt impuse de psihologia noastră.

Nu-i oare la fel în artele plastice?

Arta e concentrare a vieții (definiția lui Balzac), transcendere şi transfigurare, dar nu poate fi revoltă împotriva armoniilor fundamentale: pe acestea, dimpotrivă, ni le apropie, ni le intensifică, ni le dezvăluie.

– Nu de aripi are nevoie spiritul omenesc, spune Bacon, ci de *plumb.* Cu prea mare uşurință se avîntă în cele mai înalte abstracțiuni pierzînd orice contact cu omenescul şi realitatea.

– Definiții ale artei, dovedind că arta nu-i, cum cred unii, demonică. „Scrisul e o formă a rugăciunii" (Kafka).

„Scrisul ca şi dragostea e poezie" (Arghezi).

„A picta vise şi a căuta absolutul. Obiectele sunt numai idei simplificate" (Gauguin).

„Rostirea tainei prin taine" (Kandinsky).

„Limbajul desenului reîmprospătează ideea paradisului şi culorile străvechiului tablou" (Hugo Ball).

- Bucuria de a trăi, caracteristică a creştinismului.

Marcel Jouhandeau: „Faptul că viața-i o sărbătoare i-a scandalizat pe unii. Dacă au ales să fie nefericiți, treaba lor... Deşi am parte de toate grijile, toate necazurile, toate dezamăgirile, nimeni nu află nimic, nici măcar eu".

Asta-i curată isihie şi fidelă ascultare a cuvintelor domneşti: Dacă vrei să-mi urmezi mie, *ieşi din tine.*

– Doctrinele vitaliste, toate, orice nume ar purta după pretextele economice ori doctrinare în numele cărora au pus mîna pe putere, sunt vizate de Denis de Rougemont: scopul lor nu e de a desființa zeii, ci de a le înşfăca puterea divinizînd-o pe acest pămînt.

(„Şi au schimbat slava lui Dumnezeu celui nestricăcios întru asemănarea chipului omului celui stricăcios şi al păsărilor şi al celor cu patru picioare şi al tîrîtoarelor... ca unii care au schimbat adevărul lui Dumnezeu jn minciună şi s-au închinat şi au slujit făpturii...” *Rom* 7,23-25).

– Închisoarea ca şcoală de adevăr.

Oscar Wilde: „Viața de închisoare te ajută să vezi oamenii şi lucrurile aşa cUm sunt în adevăr... Cei de afară se lasă amăgiți de iluziile unei vieți mereu schimbătoare. Se mişcă odată cu viața şi contribuie la irealitatea ei”.

BUGHI MAMBO RAG

... pe urmele panterei Baghera...pînă la urmă şi generalul Firu, autorul *Epignozei*, a renunțat la spiritismul dumneavoastră... cea mai bună miere fiind cea de salcîm... înaerogamele... îi spune Marcellus lui Demetrios...

1971

Aha! în *Bhagavad Gita* lucrurile nu-s luate uşuratic, iar principiul egalității este examinat mai de aproape. Şi nu cumva par a se referi la o „şcoală”, pe care o ştiu şi eu, versurile acestea:

„Făpturile demonice nu ştiu nici să progreseze nici să se oprească,
în ele nu există nici curăție, nici regulă de purtare, nici adevăr;

– Lumea, spun, este fără adevăr, fără bază, fără stăpîn;
născută fără înlănțuire cauzală, avînd capriciul drept temei; ce altceva?

– Sprijinindu-se pe sistemul acesta, sufletele acestea pierdute, minții acestea slabe
stăpînesc lumea prin fapte de cruzime şi sunt hotărîți s-o distrugă.

– Dedați dorințelor ce nu pot fi îndeplinite, plini de fățărnicie, mândrie și dispreț
iau din cauza tulburării minții apucături rele, iscă deprinderi josnice.

– Cuprinşi de nenumărate griji ce şfîrşesc odată cu moartea, avînd mai presus de toate dorinţele şi bucuria cărnii, sunt încredinţaţi că asta e totul”?

„Slava lui Dumnezeu este să
ascundă lucrurile, iar mărimea
împăraţilor este să le scoată la lumină”.
(Pilde 25,2).

– Întreabă. Cere. Bate. îndrăzneşte. Nu te teme. Nu te spăimînta. Stăruie. Năvăleşte. Fii treaz. Fii întreg la minte.

Tot atîtea îndemnuri care cu prisosinţă arată că nu se cuvine să fim proşti! Dovadă e însuşi faptul că Dumnezeu e un Dumnezeu ascuns, că trebuie să-l aflăm, să-l descoperim; că lumea Lui trebuie s-o putem descifra. Nimic nu ne e dat mură-n gură, natura e complicată şi dialectică, *dincolo* de complicaţii şi dialectică ni se cere s-o desluşim; sensurile ei stau *dincolo* de realitatea imediată. O vastă cimilitură în care numai o minte întreagă se poate descurca. Şi pînă la urmă, în acest rebus, îl găsim pe Dumnezeu ascuns – unde? în locul cel mai puţin probabil fiindcă era cel mai evident – unde nu ne-am fi gîndit, ca în *Scrisoarea* lui Poe – înlăuntrul inimii noastre!

Le pur ennui de vivre[76]
Paul Valery

– Camera bine închisă a lui Sartre nu conţine nici cazane cu apă clocotindă şi pucioasă, nici furci, nici ţepi. Iar băiatul de serviciu al hotelului-iad le atrage noilor veniţi atenţia asupra faptului că, aşteptîndu-se a găsi acolo obiecte de tortură şi draci cu picioare despicate, dau dovadă de concepţii învechite, romantice.

De asemeni celulele de anchetă şi detenţie nu se cer neapărat prevăzute cu o instrumentaţie specială. Ce minunat loc de reculegere s-ar zice că e o cămăruţă la Securitate; o chilioară: un pat (un paralelipiped de piatră acoperit cu o saltea de paie), o pătură frumos împăturită, o măsuţă prinsă în zid, un bec, o tinetă. Cît îi trebuie omului, cum spune Tolstoi. Şi nici o unealtă de tortură: o poate constata orice jurist democrat străin venit în vizită şi control.

Dar în cămăruţa cu pardosea de piatră şi zugrăvită în două culori (cafeniu închis şi verde spălăcit) tortura nu e mai puţin la ea acasă ca în beciurile inchiziţiei şi gestapoului sau în taberele Pieilor Roşii. Fără nici o unealtă? Fără. Fără apă clocotită, roţi, lanţuri, fiare înroşite, sfredele? Fără.

Cine se miră să încerce a sta şaptesprezece ore, zi de zi, timp de un an - termenul e experimental – fără a se putea sprijini cu spatele măcar o clipă de un perete sau de o spetează. (Pătura aceea frumos şi savant împăturită şi lipită de perete trădează cea mai mică încălcare a regulamentului: nu e voie

[76] „Purul plictis de a trăi" (fr.).

să şezi decît la marginea „patului" în dreptul vizetei – ochiul gardianului la fiecare douăzeci de secunde şi, dacă bănuieşte, mai des).

Cine se miră, să încerce a dormi numai cu faţa în sus şi obrazul neacoperit sub un bec de o mie de lumini. Dacă deţinutul se întoarce la dreapta sau la stînga, în timpul somnului, e deşteptat; dacă-şi bagă mîinile sub plapumă e deşteptat; dacă sforăie, e deşteptat.

Cine se miră, să încerce a sta douăzeci şi patru de ore în picioare sau a se plimba în cerc pînă cade jos; ori, pur şi simplu, să petreacă un an pe cîtiva metri pătraţi în frig pătrunzător şi în căldură zăpuşitoare, avînd drept unică perspectivă de schimbare să fie scos cu ochelari negri la „plimbare" într-un ţarc cît o palmă, unde e singur între patru pereţi de beton şi supus aceleiaşi supravegheri de fiecare clipă.

(În ţarcul unde eram dus se vedea un capăt de ramură cu două-trei frunze. Dincolo de beton şi sîrma ghimpată, rezumau tot neaşteptatul lumii lui Dumnezeu).

Cine se miră, să încerce a-şi lega bine ochii şi a merge orbecăind. E mai uşor decît a păşi pe întortocheate coridoare, tras de un gardian, zorit şi supărat.

Tortura fără unelte, prin aşezarea faţă-n faţă, în vid, a două entităţi: omul şi timpul pur. Tortura prin Timp. Omul şi Timpul, nimic altceva: umple-l! Tortura prin speranţă a lui Villiers de l'Isle Adam; iar aici tortura prin timp şi mister. Nu ştii ce e în jurul tău cînd te duce cu ochelarii negri, nu ştii de unde vin ţipete sfîşietoare (muzică concretă pe discuri, de cele mai multe ori), nu ştii cît e ceasul (pe ţărani îi lasă indiferenţi). Picătura chinezească a căutării care la fiecare douăzeci de secunde te cercetează. Timpul, unealtă invizibilă care nu lasă urme, mai puţin chiar decît bastonul de cauciuc. Timpul, darul cel mai de preţ; şi duşmanul cel mai necruţător cînd e izolat şi abstract, cînd nu mai e decît clopot de vid în care persistă a vieţui numai neliniştea, nesiguranţa, închipuirea dezlănţuită.

Concluzia practică? Una cunosc: să-şi umple tot omul memoria cu fapte bune ca să aibă cu ce se obloji şi mîngîia. Ele, singure, pot îndulci scurgerea lentă şi rece a timpului pur.

– De partea opusă a torturii prin timp stă tortura convieţuirii cu o sută de oameni într-o încăpere de 20 mp. Adevăratul nume al acesteia e tortura prin balamuc, deoarece omul în condiţii excepţionale de presiune se sminteşte. Puşcăria, fie vorba între noi, e uşoară; teribil e balamucul. Şi organizatorii ei au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a preface temniţa în balamuc. Bătaia, ranga, brutalităţile cele mai grozave, chinurile fizice cele mai studiate nu-s decît floare la ureche faţă de chinul prin nebunie.

– Definiția dreptății.

Proudhon: „Este însuşirea de a simți şi afirma demnitatea noastră, adică de a o voi şi apăra, atît în persoana altuia cît şi în propria noastră persoană".

După cum bunătatea implică inteligența, dreptatea implică voința. De Gaulle, cu dispreț: „Oamenii de bunăvoință: – bună poate, dar unde e voința?"

Hegel:„Preceptul evanghelic iubeşte-ți aproapele ca pe tine însuți nu vrea să zică iubeşte-ți aproapele cu tot atîta tărie ca pe tine însuți, deoarece a se iubi pe sine este o expresie lipsită de înțeles; înseamnă: iubeşte-ți aproapele ca şi cum ai fi tu însuți".

Scrima: „Înseamnă a spune că trebuie să te învoieşti a muri eul tău spre a renaşte în al celuilalt. Partea înfiorătoare, dacă mă pot exprima astfel, a rugăciunii pentru unitate este că ne descoperă că nu mai e de ajuns să te rogi pentru celălalt: trebuie să *devii* celălalt".

– Alain, vorbind despre Stendhal, ne dă, cred, cea mai bună definiție a omului curajos (pe care-l numeşte „omul cu adevărat vrednic de numele acesta"): este cel ce nu ține seama de pericole exterioare, *pentru care primejdia poate veni numai de la el însuşi.* Iar cunoaşterea de sine presupune un fel de război pe care-l duce eul cu sine însuşi şi ceva asemănător cu un pariu generos pus pe latura sublimă a sinelui.

(Filosoful acesta radical şi pozitivist, se cunoaşte că a făcut războiul. Şi el aşează virtutea curajului pe culmi.)

– Heidegger cunoaşte paradoxul lui Don Quijote de vreme ce scrie: „Orice om este întotdeauna infinit mai mult decît ceea ce ar fi dacă ar fi numai ce este".

– Cine e mai fraier? Cine-l urmează pe Cristos sau cine se încredințează diavolului?

S-ar zice că Cristos cere mai mult, prea mult; ca să-l urmezi vrea să-ți laşi casa, femeia, frații, părinții, copiii, țarina, vitele, pînă şi morții să-i laşi neîngropați.

Atît demonizații cît şi creştinii sunt oameni înzestrați cu sentimentul infinitului. Creştinismul e o martirizare a tot ce-i lumesc, dar şi dă ceva în schimb: liniştea aici şi făgăduința mîntuirii viitoare. Pe cînd diavolul *e mai exigent:* în schimbul simțămîntului demnității el nu oferă decît deznădejdea. Ii dai conştiința, pacea, somnul, îți vinzi prietenii şi rudele, cedezi absolut totul şi mai mult ca totul – şi toate pe degeaba. Ce-a obținut Iuda de la

diavol? Nimic. A fost fraierit. S-a ales cu disprețul bătrînilor şi a restituit banii; s-a ales cu ştreangul şi cu hohotul de rîs al Necuratului.

Sfinților li se cere mult, dar nu chiar totul – şi nu degeaba. Postesc, priveghează, se înfrîng, dar inima şi sufletul nu şi le dau.

Contractul încheiat cu diavolul e mult mai oneros decît cel încheiat cu Domnul. De fapt nici nu-i contract, e păcăleală. Dai totul, nu primeşti nimic. Plata neantizării diavoleşti e deznădejdea cu perspectivele ei fireşti: moartea, sinuciderea, ruşinea şi ciuda iscate de înțelegerea faptului că ai fost tras pe sfoară. (Sfoară sau frînghie, frînghia sinucigaşului Iuda).

– Adeseori un anumit ton pedant însoțit de cuvinte sforăitoare cu aspect ştiințific impresionează, aşa încît prostii gogonate, bazaconii se aleg cu adîncul respect al tuturora. Ar fi de ajuns să fie nițel scuturate pentru a se vedea cît prețuiesc.

Chamfort: Există prostii bine îmbrăcate, aşa cum există dobitoci foarte dichisiți.

– Poate fi o asceză blîndă şi degajată, fără nici o legătură cu puritanismul bosumflat?

Despre Sf. Francisc: „Surîdea lumii şi nu profita de ea".

Înfrînarea nu presupune simțăminte de ură şi silă la adresa vieții. Greşit gîndesc duşmanii creştinismului – ori şi adepții săi – că nu se cere altceva decît să urăşti păcatul şi răul. Creştinismul nu poate fi rezumat printr-o formulă negativă şi de ură, chiar dacă negația şi ura au în vedere pe ale diavolului.

Nu-i creştină, dar ştie ce spune autoarea acestor rînduri fundamentale: „Dacă nu iubim viața pe seama noastră şi prin alții, zadarnic încercăm pe orice cale ar fi s-o justificăm" (Simone de Beauvoir).

Şi Hegel: „A-l iubi pe Dumnezeu e tot una cu a te simți cufundat în totalitatea vieții".

1964

Cred aşa: că dacă din închisoare pleci şi de pe urma suferinței te alegi cu dorințe de răzbunare şi cu sentimente de acreală, închisoarea şi suferințele au fost de haram. Iar dacă rezultatul e un complex de linişte şi înțelegere şi de scîrbă față de orice silnicie şi şmecherie, înseamnă că suferințele şi închisoarea au fost spre folos şi țin de căile nepătrunse pe care-i place Domnului a umbla.

Puterea de a iubi, la ieşirea din închisoare, trebuie să fi crescut în proporţii de necrezut.

Balzac: dragostea care nu creşte zi de zi este o patimă netrebnică.

Desigur că n-am suferit încă de ajuns pentru ca să am acele îngăduitoare maniere şi acea tandreţă neclintită pe care le obţinem numai după crunte înşelătorii şi reiterate călcări în picioare.

De şmecheri şi canalii distanţarea se realizează prin nepăsare şi refuzul de a-i întîlni pe terenul lor. întocmească, de vor, proces-verbal de carenţă. Duelul presupune oarecare egalitate.

– Preoţii şi cărţile de evlavie îi dojenesc pe oameni că dispropor-ţionează cele trei elemente constitutive ale rugăciunii (slăvire, mulţumiri, cerinţe) în favoarea celui din urmă – cel egoist.

Şi au dreptate. (Reducem rugăciunea la un cerşit). Dar atîta vreme cît în ritualul liturghiei şi al ierurgiilor refrenele de bază vor fi „Doamne miluieşte" şi „Dă Doamne", dojanele vor părea formale şi vor veni în contrazicere cu simpla constatare asupra căreia nu degeaba stăruie teologii mai noi că omul vede în Cristos în primul rînd pe cel căruia i se poate adresa pentru a cere ajutor şi sprijin împotriva ispitelor, suferinţii, singurătăţii.

– Catarii, creatori ai unei atît de rafinate culturi, iubiţi de oameni de calitate ca Denis de Rougemont ori Rene Nelli, aureolaţi de înfrîngere, mister şi martiriu, generatori ai unor devotamente incomparabile, în contrast atît de acut cu brutalul Simon de Montfort şi îndîrjiţii dominicani, susţineau totuşi lucruri spăimîntătoare.

Credeau că numărul sufletelor a fost statornicit la *Facere* o dată pentru totdeauna. Numărul lor, aşadar, nu putea creşte. Ceilalţi, oamenii în supranumăr (comparaţia ar fi: nemembrii ori neoamenii de partid) nu au suflet, sunt pură materie, aparţin numai lumii materiale, *massa damnata.*

Concepţie aristocratică, firească; dar prezumţioasă (i se substituie lui Cristos în calitatea sa de Judecător) şi, lucru grav, lipsită de mărinimie.

Cu drăguţii de martori ai lui Iehova care cred că la una sută patruzeci şi patru mii se reduce numărul celor mîntuiţi (şi recrutaţi firesţe printre *studenţii Bibliei*) se aseamănă prin urmare bunii şi nobilii catari.

„Desigur că nu faptele
îţi vor aduce cerurile,

dar credința şi faptele merg laolaltă
şi-ți urmează pas cu pas ori, de nu,
nu credem ce spunem,
şi doar credem că avem credință"
(Tersteegen *Weg der Wahrheit*).

– Sf. Apostol Pavel mereu stăruie: nu prin fapte ci prin credință ne mîntuim.

Luther, Calvin, *Epistola către Galateni, sola fide.* Şi cei care au aerul de a implica: de vreme ce cred, la ce bun faptele?

La *Efes 2,* 9-l0, paradoxul apare desluşit: [9]Nu din fapte... [10]Pentru că a Lui făptură suntem, zidiți în Cristos Isus spre fapte bune.

Comentar: Nu încape îndoială că faptele pe care nu ne putem baza nu sunt faptele bune, ci faptele legii (*Gal 2,*16: „Ştiind însă că omul nu se îndreptează din *faptele legii,* ci numai prin credința în Cristos Isus... iar nu din *faptele legii,* căci din *faptele legii* nimeni nu se va îndrepta").

Credința adevărată (vie) şi faptele bune alcătuiesc ceea ce în fizica modernă, care a renunțat la cauzalitate, se numeşte un cuplu invariabil.

Epist. Sf. Apost Iacob 2,14: „Ce folos fraților, dacă zice cineva că are credință, iar fapte nu are? Oare credința poate să mîntuiască?"

Şi 2,17: „Aşa şi cu credința: dacă nu are fapte, e moartă în ea însăşi".

Opoziția dintre cele două (credință, faptă) este aşadar factice; cum ar putea ființa credința fără împlinirea voii Domnului care-i săvîrşirea de fapte bune?

Tit 3,8: „Voiesc să adevereşti aceasta cu tărie, pentru ca cei care au crezut în Dumnezeu să aibă grijă să fie în frunte la fapte bune".

Dar dacă totuşi crezi şi faci ceea ce n-ai voi să faci (*Rom* 7,19)?

Asta vine, cred, cum e la regulele de politeță; cine trebuie să salute pe cine: cel din trăsură pe cel de pe jos, cel însoțit pe cel care e singur etc. Şi sunt înşirate toate, puzderie, foarte precis. Apoi printr-o singură dispoziție finală totul este anulat: omul politicos, deîndată ce vede un cunoscut, îl salută.

În rezumat: ne mîntuim, desigur, prin credință, nu prin fapte. (Dacă am crede că ne mîntuim prin fapte am cugeta ca fariseii, am vedea în mîntuire un contract, un drept, un act magic, Dumnezeu fiind obligat să ne dea mîntuirea în schimbul faptelor bune). Dar credința atrage inevitabil după sine faptele bune, ori măcar dorința ori încercarea de a le face şi părerea de rău cînd dorința nu se împlineşte, cînd încercarea dă greş. Din credință şi fapte se naşte o încîlceală şi o încurcătură fără seamăn, pe care nimeni nu le

poate pricepe şi dezlega. Una ştim: că peste toată această încîlceală şi această încurcătură se lasă un nor luminos, se lasă nesfîrşita milă a Domnului Isus.

– Constat că nu înțeleg decît de bîtă. E o surpriză pentru un wtelectual. Dar, vorba ceia, *asta-i situația.* Dumnezeu, milostivindu-se, bate ori de cîte ori e nevoie. Cu ierburi amare, cu varga, cu scîrbe, nu mă cruță. Mă bagă-n sperieți, că de frică ştiu. Aşa, bătrîneşte. Ciomăgit mă trezesc şi-mi vin în simțiri pentru un timp.

Şi cît de sincer jinduiam către sfințenie la închisoare. Ce aproape mă credeam de puritate.

Tot tata, săracu, după ce i-am spus că m-am botezat: Numai să fi fost sincer, şi să-ți dau un sfat: nu-ți băga în cap că acum s-a zis, Dumnezeu o să se ocupe numai de tine. Nu uita că mai sunt vreo trei miliarde.

– Thierry Maulnier: De vreme ce toate se termină, toate se termină rau.

Proust către doamna E. Strauss: Pentru noi fericirea e o eroare.

Amold Toynbee: Cuvîntul parohie – cu o rezonanță atît de locală, de intimă, evocator de cuib şi cămin – e de la verbul grecesc care se tălmăceşte: a viețui printre străini.

Concluzie: Rugăciunea în care stă scris că patria noastră e în cer exprimă un adevăr elementar. A da crezare fericirii pămînteşti e o greşeală boacănă, fără scuze.

– Creştinismul e bucurie şi rețetă de fericire. E şi asumare a durerii.

Léon Bloy: „Ştim că stelele sunt mereu în acelaşi loc pe cer, dar potrivit feluritelor stări ale atmosferei par mult mai depărtate decît în alte momente, ori dau impresia că sunt mult mai apropiate şi seamănă cu lacrimi de lumină gata să picure pe acest pămînt. Aşa e şi cu Dumnezeu. Bucuria îl îndepărtează, pe cînd amărăciunea îl apropie şi s-ar zice că-l sălăşluieşte în noi".

„Secretul suferinței nu i se va dezvălui pe deplin omului decît în ziua cînd va înțelege angoasa Fiului lui Dumnezeu, care-şi dă viața şi sîngele pentru oameni şi vede în veşnicul prezent al torturii prelungite pînă la capătul istoriei lumeşti că oamenii nu răspund cu dragoste dragostei lui, că fac totul pentru a o da uitării şi tot amînă prin acest încăpățînat refuz coborîrea sa de pe cruce".

„Îi ceream să mă învrednicească de a suferi pentru fraţii mei şi pentru el însuşi, cu trupul şi cu sufletul. Mă gîndeam însă la prea cinstite şi prea curate suferinţe care, îmi dau bine seama astăzi, ar fi fost tot bucurie. Nu mă gîndeam la suferinţa aceea drăcească pe care mi-a trimis-o şi care consta în a se retrage în aparenţă de la mine şi a mă părăsi, fără apărare, în mijlocul celor mai înverşunaţi duşmani ai mei".

„Nu suferim decît fiind depărtaţi de Dumnezeu, dar suferinţa aceasta ne apropie de Dumnezeu. Se poate astfel spune că Dumnezeu este în acelaşi timp Fericirea pierdută, căinată, şi Suferinţa, deoarece întoarcem spatele Fericirii. El e Dumnezeul răstignit pînă la împlinirea veacurilor. Totul aşadar stă sub semnul căderii, care-l preschimbă pe om în fiinţă a remuşcării, a surghiunului, a durerii iar pe Dumnezeu însuşi – Dumnezeu care nu poate fi decît al Bucuriei! – în Dumnezeu al lacrimilor; Domnul care stă spînzurat pe lemn, Sfîntul Duh care suspină şi Maria, care plînge pe Munte".

„De raiul pămîntesc nu ne mai apropiem decît suferind şi suferinţa aceasta e singurul lucru care ne poate convinge că pierduta Grădină tot mai există".

– Propoziţia lui C. G. Jung, „Nostalgia luminii e nostalgia conştiinţei", o interpretez în sensul afirmaţiei că prostia nu are nimic de a face cu doctrina creştină.

Lumina nu este numai Beatitudine ci şi înţelegere, în contrast cu prostia din care face o netrebnică armă diavolească.

– Aparent paradoxalei constatări a lui Bettex că incultului îi este îngăduit să nu creadă, savantului însă nu, îi vin în sprijin cuvintele lui Newton: „Corpurile, recunosc, stau unele faţă de altele *ca şi cum* s-ar atrage; dacă se atrag într-adevăr nu ştiu şi nici nu mă pricep a spune cum s-ar putea atrage".

– Totul în felul cum s-au petrecut lucrurile cu mine din clipa în care am trecut pragul Securităţii şi pînă în ziua mirungerii îmi dovedeşte cu prisosinţă, cu simplitate, existenţa şi posibilitatea minunilor.

Cred în minuni ca şi în legile elementare ale fizicii şi aritmeticii. Primul efect al credinţei este acceptarea minunilor (ceea ce nu contrazice respectul datorat legilor de funcţionare a universului, statornicite de Dumnezeu).

Bettex: „Cine se apropie de tatăl tuturor sufletelor prin pocăinţă, prin lepădare de sine sau prin rugăciune stăruitoare şi plină de căldură se ridică treptat, treptat pînă la acele lumi unde minunea este la ea acasă; a cărui privire este totdeauna îndreptată numai către pămînt şi umblă numai după avuţii şi plăceri, acela din ce în ce devine mai orb pentru lucrurile înalte;

simțul, această față a spiritului, se zbîrceşte şi în cele din urmă piere de tot, pînă cînd el nu mai vede în ce este adînc şi măreț, în tot ce este adevărat şi frumos decît numai mofturi şi înşelăciune".

Dracul, încheind contractul faustian, cîştigă pe toate tablourile, nu numai că va avea sufletul, dar şi lumescul i-l otrăveşte omului păcălit, i-l corupe, i-l terfeleşte, i-l întunecă, i-l devalorizează în bani mărunți. (Nu greşesc, nu „cobor" şi eu folosind un limbaj atît de comercial? Nu, acesta-i terenul, am intrat în ulița cămătarilor).

– Citirea atentă a capitolului 17 din *Evanghelia lui Ioan* dezminte pe cei pe care lumea aceasta îi plictiseşte precum şi pe cei care se dezinteresează de treburile ei.

Domnul, în rugăciunea pentru sine, pentru apostoli şi pentru toți credincioşii, nu se roagă pentru scoaterea oamenilor din lume (versetul 15), ci spune cu totul altceva; că nici El, nici credincioşii lui nu țin de lume, de spiritul ei viclean (versetul 16).

Aşa fiind, conducătorii popoarelor şi ai treburilor obşteşti n-au dreptul să nu se străduiască din răsputeri a face viața oamenilor mai bună şi funcționarea aparatelor administrative mai eficientă: *(Idem* Pavel la *Col* 3,22: „Orice lucrați, lucrați din toată inima ca pentru Domnul şi nu ca pentru oameni"). Iar indivizii nu sunt, sub cuvînt de credință, îndrituiți a încerca față de viață simțăminte de plictiseală şi față de semenii lor simțăminte de nepăsare. Nu sunt *din* lume, dar sunt *în* lume şi atîta vreme cît sunt pe acest pămînt datori sunt a-l îngriji în toate felurile.

Dezinteresarea este o erezie izvorîtă din cu totul greşita interpretare a capitolului 17 de la Ioan, iar plictiseala este un păcat a cărui obîrşie se află în lipsa de iubire față de creațiune.

În sensul acesta nu socotesc deloc drept hulitoare versurile lui Jacques Prevert (lăsînd fireşte, cu înțelegere, la o parte tonul şugubăț al poetului satiric şi forma neconformistă a unui intelectual din zilele noastre):

Notre père qui êtes aux Cieux
Restez-y
Etnous nous resterons sur la terre
Qui est quelquefois si jolie[77]

[77] „Tatăl nostru care eşti în ceruri / Rămîi acolo / Cît eşti tu de sfînt / Şi noi o să rămînem pe pămînt / Fiindcă pămîntul cîteodată e frumos" (*Pater noster,* trad. Gellu Naum în Jaques Prevert, *Poeme,* Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti 1965, p. 20).

Cum de-am putea crede (raportîndu-ne şi la *Luca* 16) că Dumnezeul ceresc îşi pune nădejdea în nişte fiinţe care n-au fost măcar în stare să aibă grijă de lumea pe care le-a dat-o?

Cît despre versurile aceluiaşi Prevert:

...ceux qui crèvent d'ennuile dimanche
après-midi parce qu'ils
voient venirle lundi
etle mardi et le mercredi et le jeudi
etle vendredietle samedi
et le dimanche après midi[78]

le socotesc absolut ortodoxe şi exprimînd o sănătoasă repulsie faţă de nenorociţii care nu gustă minunatul dar pe care ni l-a făcut Dumnezeu: viaţa; faţă de orbii şi neputincioşii care nu se pot bucura, fiindcă nu vor, de priveliştea frumuseţilor fără număr ale lumii create.

Catehismul episcopilor catolici olandezi: Dar viaţa însăşi este, ea, o minune care-ţi poate tăia răsuflarea.

Plictiseală? Nepăsare? înseamnă că te opreşti în drum. Creştinul nu se opreşte. Pentru el sunt valabile puternicele cuvinte ale lui Malraux: „Totul e semn. A merge de la semn la realitate semnificată înseamnă să adînceşti lumea, să mergi către Dumnezeu". (Lumea ca multitudine de sensuri ce trebuie dezvăluite, destăinuite; şi dezbărate de scoriile neghiobiilor şi răutăţilor noastre).

Ioan 17 ne cere altceva: să renunţăm la păcătoşenie. Numai că într-atîta suntem legaţi de ea încît ne place a o confunda cu lumea şi a socoti că fără de păcat lumea nu mai are nici un haz.

– Mă rog, cam acelaşi lucru a spus, în limbaj neconvenţional, şi Felicien Marceau: „Nu suntem în lume ca să mergem la cinema. Trebuie să ai de lucru, să cauţi să agoniseşti..."

– Lordul Halifax, ministru de externe al Marii Britanii în 1938-l939, se întreba: *Cine-s eu ca să judec?* (Să judece guvernul german şi partidul naţional-socialist). Şi trăgea concluzia: creştinul neavînd căderea să judece pe un altul, ţara lui nu putea face nimic pentru a veni în ajutorul micilor naţiuni europene sau al năpăstuiţilor.

[78] „...cei ce crapă de plictis duminica / după-amiază pentru că / văd cum vine luni / şi vineri şi sîmbătă / şi duminică după-amiază" (fr.).

Ca individ, fără îndoială, onorabilul Wood, apoi lord Irwin, apoi lord Halifax, ca individ şi în calitate de creştin nu putea judeca pe nimeni. Dar ca ministru şi slujbaş public era dator să apere dreptatea, şi la nevoie cu forța. (Ihering: *Recht ist nicht nur hoher Gedank sondern lebendige Kraft*[79]). A confundat scrupule personale cu îndatoriri ale bărbatului de Stat. Confuzie gravă: în caz de conflict între conştiința individuală şi datoria față de colectivitate, soluția este demisia.

„Omul public" trebuie să asigure aplicarea ordinei lumeşti şi respectarea relativei noastre dreptăți umane. Nu se poate refugia în neparticipare. Cavalerii rătăcitori făceau acte de justiție. Iar sfinții, dacă înspre ei jinduia lordul Halifax, se retrăgeau cu totul din lume, nu încurcau treburile pământeşti, trăiau în deşert şi nu pe Whitehall.

– A ierta, a uita.

Predica părintelui G.T.:

Penitenții vin şi-i spun: sunt gata, părinte, să-l iert, ducă-se cu Dumnezeu, dar de uitat, asta nu, nu-l pot uita.

Le răspunde: iertarea fără uitare nu face doi bani. îți voi pune după cîteva clipe patrafirul pe cap şi-ți voi zice: eu nevrednicul preot te iert şi te dezleg. Cum ți-ar veni să-l auzi pe Cristos că sare de colo: n-ai decît să-l ierți sfinția ta, că eu de uitat nu-l uit?

– Gîndul la Judecata de Apoi: întocmai ca la o treabă notată în agendă.

Imagine obsedantă: să nu ajung a-l vedea pe Cristos că-şi întoarce capul, că-şi acoperă fața cu mîinile - gest de obicei însoțit de o ridicare a cotului – gest îngrozitor şi care poate rupe inima cea mai dîrză. Asemănător – ca apartenență de gen – cu acele cuie pe care le batem în crucea Răstignitului odată cu săvîrşirea fiecărui păcat.

Vara la Jilava

E cald şi-n camera ticsită, unde aerul pătrunde numai pe un colțişor de fereastră, e o zăpuşală grea. Mă chinuieşte setea. Apa e viermănoasă şi mă feresc s-o beau nu numai pentru că e oribilă, ci şi de teama de a nu da în diaree, boala mea cronică. Diareea într-o celulă e păcatul capital.

Spre seară zăpuşeala devine concretă, apasă, turteşte, ca şi cum s-ar fi întreit presiunea atmosferică ori s-ar fi dublat gravitația.

[79] „Drept nu e doar gîndul mai înalt, ci puterea plină de viață" (grm.).

Valentin Gligor, un băiat tînăr din Sibiu, arestat cu doi ani în urmă cînd se pregătea să plece la vatră din curtea regimentului, îmi oferă firimituri de pîine, sfătuindu-mă să le sug încet: conţin şi apă.

Gestul, înduioşător, are într-însul ceva absurd şi este identic cu modul în care-şi potolesc setea fiinţele umane în *Dincolo de oglindă* de Lewis Carroll: mănîncă biscuiţi.

Pentru mine însă nu e nici ridicol, nici absurd. Şi nădăjduiesc să-i fie socotit lui Valentin Gligor drept paharul de apă despre care Cristos zice că dacă a fost dat însetatului în numele Său nu va rămîne fără de răsplată.

1968

Pe lista păcatelor împotriva Sfîntului Duh aş adăuga acel „E un accident de parcurs" rostit de ministrul francez Michel Debre – şi necontrazis nici de Generalul de Gaulle, nici de Andre Malraux – după ocuparea Cehoslovaciei şi moartea lui Ian Pallach.

– Trei „condiţii" ale libertăţii. (Cuvîntul „condiţie" este înţeles ca în *Condiţia umană*).

Condiţia comună: nu se tem de moarte:

a) creştinul dezrobit de păcat şi prea puţin lacom de bunuri pămînteşti;

b) cavalerul cu sabia la şold, gata s-o pună în slujba dreptăţii şi să-şi apere dreptul;

c) omul modern cu bani în portofel. Drieu La Rochelle: banii, ăştia-s libertatea!

Caricatura: derbedeul cu punga doldora şi revolverul la subsuoară, gata să tragă pentru a-şi împlini poftele şi tremurînd de frică să nu fie prins.

– Strada Armenească.

Sfîrşit de iunie, cald. (Verile pe atunci erau sigure şi cuminţi. Se instalau la timp potrivit, fără grabă, dar şi fără şovăire, şi durau pînă pe la începutul anului şcolar).

După-amiază, nu prea devreme. începe a se presimţi uşoara răcoare a serii. în faţa casei Boerescu, o căruţă în care sunt îngrămădite nenumărate cufere, lăzi, geamantane, baloturi. Căruţa o porneşte agale, pe strada Armenească în sus, spre a tăia drumul la gară. Mai tîrziu apare o trăsură cu muscal; cele două doamne – poartă amîndouă voaletă – se suie în birjă însoţite de

valijoare, boccele, săculețe. La țară e nevoie de multe. Trăsura o ia către bulevard, pe calea lungă.

De ce, nu ştiu; scena aceasta pe care o privesc din curtea casei noastre îmi rămîne ca un simbol al unei de-atunci nemaiîntâlnite păci.

Strada pe care nu e nimeni. Roțile de cauciuc, groase. Trapul festiv al cailor. De nicăieri primejdii, schimbări.

În astfel de momente trebuie să fi scris Browning:

God's in His heaven
All's right with the world[80]

(Benda: Dumnezeu aparține metafizicei statice).

Viena 1928 (Centenar Schubert)

Pe străzi, la fiecare douăzeci de metri, cîte un cerşetor în genunchi, cu mîinile împreunate sub bărbie, ca pentru rugăciune. Nu cer, stau nemişcați.

Impresie de groază.

Dar dacă e cerşetorie organizată?

(1954: *Patericul.* Nu cerşetorului, ci lui Cristos facem orice pomană. „Să fie primit": asta-i explicația formulei. Se poate spune că oricare cerşetor e Domnul deghizat?)

– Ceilalți sunt holograme, umbre, fantoşe: ra sunt numai cei care-şi prefac ideile în fapte, dau realitate cuvintelor rostite, trec pe plan existențial conceptele şi visările planului ideativ – şi sunt decişi a plăti, la nevoie, cu prețul ce nu poate fi tocmit, prețul maxim, singurul care nu înşeală niciodată, cel bun, pe nume: viața.

Eroii mei preferați sunt de aceea, martirii: Don Quijote (a intrat în cuşca leului!), T. E. Lawrence (*Lawrence of Arabia*), monseniorul Affre (arhiepiscopul Parisului), Ludendorff la Munchen în 1923 pe pod, comunardul Delescluze, Peguy, Ian Pallach.

Punerea în joc a libertății şi vieții, mai mult decît semn de ținută morală e semn al trăirii. Cît despre valoarea ideilor plătite cu libertatea sau viața, ce importanță? Erou este şi cel care-şi dă viața pentru o cauză nedreaptă, în care el crede. De exemplu ministrul Comunei, Delescluze.

[80] „Şi Dumnezeu e-n viață; / în lume-s bune toate" (*Trece Pippa,* trad. Leon Levițchi în Robert Browning, *Versuri alese,* Editura Univers, Bucureşti 1972, p. 81).

Camus în *Omul revoltat,* cu puterea de sinteză şi infailibilitatea geniului cînd vorbeşte *ex cathedra,* a lămurit lucrurile: e vrednic de respect cel care, cînd ia hotărîrea de a ucide, îşi jertfeşte şi propria viaţă (cazul anarhiştilor ruşi şi al teroriştilor acţionînd în numele partidului socialist revoluţionar, evocaţi în exaltanta carte a lui Boris Savinkov – *Ceea ce n-a fost* – şi în mai slaba piesă *Les justes* de Camus). Iar cei care poruncesc uciderile de la distanţă, din birouri (toate aparatele tiraniilor călcate pe model mafiotic), pe drept răspund la numele de ticăloşi.

Lion Feuchtwanger dă definiţia partidului naţional-socialist: o vastă organizaţie bine pusă la punct pentru aducerea la îndeplinire a crimelor hotărîte de ştabi – restul nu-i decît poezie.

– Dar pilda cea mai perfectă de adecvaţie între idei şi existenţă a dat-o *convenţionalul Phillipe* Le Bas.

În şedinţa din 9 Thermidor anul II, a Convenţiei naţionale, cînd au fost condamnaţi la moarte Robespierre, fratele lui, Couthon paraliticul şi Saint-Just, celălalt membru al Comitetului de salvare publică se afla la locul său pe una din băncile cele mai de sus ale amfiteatrului. Deşi robespierrist, are prieteni mulţi şi este unanim simpatizat pentru caracterul şi purtările lui amabile. Teroristul acesta e om de treabă în relaţiile personale! Dealtfel, mai mult din prietenie faţă de Robespierre i-a adoptat politica, nu-i deloc fanatic şi extremist.

După votarea osîndei, Le Bas se ridică de pe locul lui cerînd să împărtăşească soarta colegilor din Comitet. Vecinii îl trag de braţ, apoi de pulpanele hainei, făcîndu-i semn să tacă, în timp ce preşedintele şi ceilalţi deputaţi se fac că nu-l aud. Dar Le Bas strigă tot mai tare. Vecinii îl ţin vîrtos de pulpane, îi acoperă glasul cu şt! şt!, adunarea nu-i dă ascultare, mîini prieteneşti îl apasă pe umeri să şadă.

Atunci Le Bas face gestul, gestul mîntuitor care-l trece pentru totdeauna în rîndurile eroilor şi oamenilor vii ce n-au făcut degeaba umbră pămîntului: îşi scoate redingota lăsînd-o în mîinile binevoitoare şi se repede la tribună pentru a pretinde să fie trimis la eşafod.

N-au mai avut încotro.

Nu vreau s-o fac pe Dante, dar mai că aş pune mîna-n foc că Le Bas e în paradis.

Argumente de text:

Domnul arată: Cine ține la viața lui o va pierde, iar cine-şi pierde viața lui pentru mine o va găsi (*Matei* 10,39) şi repetă: Cine va voi să-şi scape viața o va pierde; iar cine îşi va pierde viața pentru mine o va afla (*Matei* 16, 25). Tot astfel la *Marcu* 8,25 şi *Luca* 9,24: Căci cine va voi să-şi scape viața o va pierde; iar cine va pierde viața sa pentru mine şi pentru *Evanghelie,* acela o va scăpa; Cine va voi să-şi scape viața o va pierde, iar cine-şi va pierde viața pentru mine acela o va izbăvi.

Dar oare pentru el şi-a dat viața Le Bas? Desigur că nu. Simpatizant sau ba, se solidarizase cu asasinii şi fanaticii.

Numai că în afara textelor citate, se mai află unul, la *Ioan* 15,13. Şi acesta i se aplică de minune. Domnul: „Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca viața lui să şi-o pună pentru prietenii săi". Pentru nespusa onoare de a fi exemplificat un adevăr rostit de Cel ce este Adevărul – şi a-l fi exemplificat pe *calea regală* a jertfirii bunului celui mai de preț cu o încăpățînare vie, înflăcărată, străină de orice şovăială – sunt convins că regicidul, complicele asasinilor, partizanul tiraniei s-a izbăvit.

– Poate că, sigur că dacă n-aş fi trecut prin închisoare, n-aş fi înțeles nici gestul lui Delescluze, nici pe al lui Le Bas.

Acum înțeleg şi nu mă pot gîndi la ceea ce au făcut aceşti doi oameni, Pentru ale căror convingeri politice nu am decît repulsie, fără a mă înfiora Şi a mi se face pielea de găină şi a fi cuprins de o admirație fără margini §i un respect egal cu veneração.

– Scenă din *Spovedaniile unui pelerin rus.*

Pelerinul ajunge la cocioaba în care locuieşte o pereche sărăcită: le-a ars casa, el şi-a pierdut un braț, viața pentru ei nu mai e decît o ruină.
Soții citesc *Evanghelia sfîntului Ioan* şi ea izbucneşte în plîns. Bărbatul îi înțelege amarul şi o consolează spunîndu-i că nenorocirile îi justifică pe deplin lacrimile.

Ea însă: Nu plîng din pricina nenorocirilor noastre, ci de bucurie, bucuria de a citi *Evanghelia* aceasta.

Desigur, desigur: nebunie curată. Contabilii şi raționaliştii să-şi vadă de drum. Oamenii raționali – care nu-s raționalişti – pot însă încerca.

Jilava, 1961

Perioadă de înăsprire a regimului. Cîți oameni admirabili în jurul meu! Şi sfinți, o mulțime de sfinți! Şi parcă aşa s-ar cuveni să fie, acceptă cu simplicitate.

Suferința, ori de cîte ori e îndurată sau cugetată cu vrednicie, dovedeşte că răstignirea nu va fi fost inutilă, că jertfa lui Cristos e roditoare.

Braşov, august 1926

Am luat masa cu mama la *Rothenbächei*: salată de cozi de raci, friptură de vițel de la rinichi, cremă de zahăr ars, bere Czell (mai dulce decît celelalte). Cînd plecăm, pe la două jumătate, căldura e în toi şi nu se vede nici o birjă. Dar suntem foarte dispuşi să batem drumul pe jos, cu toate că de pe strada Lungă, aproape de capăt, şi pînă la hotelul *Coroana* distanța e mare. Cît e totul de odihnit în căldură şi cît e de miloasă viața şi de lipsită de urîțenii, în acest munte magic al orăşelului, refugiu, dar şi rai. *Rothenbächer* e un restaurant vestit în toată țara, vin Brătienii cu maşina de la Florica şi de la Sinaia să dejuneze aici.

Drumul e lung, căldura neclintită, realitatea bine ascunsă, fericirea deplină.

– A, Brahma nu (ce-i pasă?); dar Işvara, Domnul, ne vrăjeşte - şi ne vrăjeşte în două feluri nu în unul; nu numai cu *maya* cea stupidă, a vrajbei, ținerii de minte a răului, pizmei şi fățărniciei, ci şi cu cea mult mai subtilă şi fermecată a dulceților nevinovate ale acestei lumi, cu nenumăratele ei tentacule – *dear octopus*[81] – ce se desfăşoară pe evantaiul duioşiilor permise: de la ceaiul englezului şi cafeluța orientalului pînă la splendorile artei şi gîndirii. A, Işvara Doamne, tu nu ne uşurezi sarcina.

Gherla

Sfaturi practice date (în deplină cunoştință de cauză), după o convorbire cu părintele Traian Pop, celor loviți de un viciu capital, de un păcat cronic grav.
în primul rînd, nu mai săvîrşi păcatul. (Asupra acestui dintîi sfat suntem ispitiți a trece repede pentru a ne pierde în lamentații şi analize. Şi totuşi este pe cît de simplu pe atît de esențial. Nu este de ajuns să ai conştiința păcatului... E mare lucru, dar se mai cere înfrînarea)

Apoi, nu te lăsa atras de ispita exhibiționismului, de plăcerea – şi morbidă şi indiscretă – de a ferici pe toți oamenii cu amănunte tehnice şi confidențe intempestive. Păcătoşii care procedează astfel se aseamănă cu bolnavii care socotesc necesar să dea informații din cele mai puțin apetisante şi mai lipsite de interes pentru alții.

Alt pericol este al tendinței de tragedizare. Nu orice om atins de un mare viciu este, necesarmente, un erou tragic. Se poate să fie un ins foarte banal şi un spirit foarte mediocru. Gravitatea viciului nu implică măreția caracterului, ascuțimea minții, tăria personalității.

[81] „dragă caracatiță" (engl.).

Sfatul al patrulea: nu strică puțină îngăduință față de tine însuți, oarecare zîmbet şi modestie. Nu te lua prea în serios şi în sublim. Nu te grăbi să admiți că eşti o făptură cu totul excepțională, a iadului şi a Răului. E o belea, fireşte, şi mare, dar n-o preface Blestem, ci mai degrabă în provocare; *challenge.*

În sfîrşit: caracterul dramatic al viciului, ca şi al bolii, nu te îndreptățeşte a nesocoti remediile de bun simț.

Domnul a grăit limpede: Pe cine vine la mine nu-l voi scoate afară. Nici o restricție.

Şi nu fi supărat pe Dumnezeu. Sunt, în producția de massă, şi aparate defecte. Proverbul e şi el îngăduitor: din zece mai greşeşte şi Dumnezeu una. (Dacă sunt credincios, cum de pot cita o zicală atît de şugubăț agnostică? îl aprob pe Blaga? Pomenesc zicala drept pildă de luptă împotriva tragedizării).

– Surorile T., la Focşani, primiseră o educație aleasă şi se număraseră Printre cele mai frumoase fete ale oraşului. Una din ele, mai ales, Sofia, strălucea. într-atîta încît, tînără căsătorită, reținuse în timpul primului război mondial atenția fermecată a generalului Averescu. Cealaltă, J cînd am cunoscut-o, era şi ea o femeie încă destul de tînără, nu atît frumoasă cît distinsă, elegantă, atrăgătoare; porecla „marchiza" i se potrivea de minune. Coafura – imitînd-o pe a doamnelor din secolul al XVIII-lea – portul: mereu rochii de mătase pe fond gri, maro ori violet, croite astfel încît să cuprindă şi gîtul, zîmbetul mai mult sugerat, manierele, o gentileță distantă (şi pentru toți aceeaşi) evocau numaidecît titlul nobiliar legat de acele însuşiri pe care însoțite de o expresie inteligentă, pătrunzătoare, subtilă – le transmit tablourile meşterilor francezi din timpul ultimilor Ludovici.

Cu marchiza se potrivea şi serviciul de ceai din porțelan fin căruia ii ziceam *Rosenkavalier.* Aceeaşi distincție, un acelaşi reflex de perfecțiune, o aceeaşi patină de lux rafinat şi totodată o aceeaşi nuanță de nostalgică şi fragilă prezență a trecutului.

Apartamentul, încăpător, bine împărțit, era prost ținut. Fotoliile mai toate desfundate, mobilele puține, covoarele foarte jerpelite.

Spre deosebire de maică-sa şi mătuşa sa, Tr. – mică, rotundă la față – nu era nici frumoasă şi nici gen „cucoană mare". La ea freamătul, capacitatea de a se devota, interesul pentru viață, nesfîrşita răbdare în a da fiecăruia atenție şi a-l asculta, inteligența mobilă (aproape ahtiată, dînd senzația de răsuflare oprită), darul de a isca şi transmite simpatia fără a pierde ceva din misterul unei ființe pe care nu era greu s-o ghiceşti drept neconvențională, țineau locul altor calități mai exterioare. Față de prieteni ea nu se mulțumea să le

fie auditoare negrăbită şi plină de solicitudine. Deîndată punea problema: ei, ce facem? (La plural). Cum te pot ajuta?

La ceaiurile noastre, Tr., comunistă pocăită, participa cu puține vorbe. îşi lua în serios rolul de gazdă şi cu toate că numeroasele sanvişuri şi dulciuri erau pregătite de marchiză (menajeră de soi), ea le servea, alergînd din casă la bucătărie, ținînd seama de gusturile fiecăruia, elogiind-o discret pe maică-sa.

După o fază mistică (Duțu, Paul Sim., Virgil Când.) au urmat ca musafiri statornici – ulterior vizitei la Cîmpulung – Dinu N., Al. Pal. („Crăifăleanu" pînă în 1955), Paul Dim., Ghiță Vetra, Mihai Răd. şi eu. (Nego de cîteva ori în 58).

Mondenitatea seniorială o susține – în afară de marchiză – mai ales Paul Dim., mereu spilcuit, dezinvolt, cu sacul plin de glume şi rafinate cancanuri din lumea bună. Dandyul acesta are păreri politice hotărîte, citeşte aproape totul şi judecă temeinic. Îl critică pe Voltaire ca teoretician, dar nu îngăduie să fie atacat de oricine. E un senior, zice, nu orice mîrlan – pentru că merge Duminecă cinci minute la biserică – are dreptul să-l ponegrească pe acest mare domn.

Articolul lui Cioran din *N.R.F.*[82] – *Scrisoare către un prieten de departe* – Paul Dim. ni-l aduce. Tr., deîndată, propune multiplicarea şi răspîndirea articolului. l-l dictăm, pe rînd, cu toții. Bate febril la maşina ei, cam hodorogită. Curînd copiile sunt gata.

După cîteva zile aflăm de arestarea lui Paul. Dar s-a făcut în cadrul unei acțiuni îndreptată împotriva grupului liberal din jurul lui Bentoiu şi Aznavorian.

Aznavorian îl întîlnise din întîmplare pe amicul nostru şi rămăsese impresionat. Acasă, în jurnalul ținut cu grijă, îi atribuise lui Paul un post de ministru în viitorul guvern pe care-l pregătea. Ministrul fără ştire şi voie ne lipseşte mult. Ne întîlnim mai rar, mai fără plăcere şi chef; ceştile sunt la fel de grațioase şi îmbietoare, Tr. la fel de vioaie şi fertilă în punerea de teme de discuție. Dar senzația de fragilitate a porțelanului şi a vieților omeneşti ne dă tîrcoale mai tenace.

– Nu există dovezi absolute.

De vreme ce *avem:*

– experiența Michelson-Morley (asupra unui sistem nu se pot face observații absolute din lăuntrul lui);

[82] „Nouvelle Revue Francaise".

– principiul incertitudinii al lui Werner Heisenberg;

– teoria relativității şi a relativității generalizate; pluralitatea planurilor de conştiință;

– geometriile ne-euclidiene; de vreme ce:

– „nu există semne" (pentru că pot fi interpretate, după cum arată Sartre);

– axiomele nu pot fi demonstrate;

– legile fizice n-au decît un caracter statistic şi probabilist;

– fiecare cercetător ştiințific înainte de a-şi începe observațiile trebuie să-şi calculeze „ecuația personală";

– intrăm în contact şi lucrăm numai cu aparențe şi idoli (*idola fori, theatri, tribus, specus*[83];

– limbajul nu este mijloc cert de comunicare, rezultă că singura cale ce ne rămîne deschisă este a liberei credințe.

– Domnul, cu zarafii din curtea Templului, nu mai e blînd şi îngăduitor. Nu-i iartă, *pentru că ei ştiu ce fac.* Nesfîrşita sa bunătate nu zăgăzuieşte atotînțelegerea sa şi nu-l împiedică să procedeze lucid. Dacă întrupatul are toate însuşirile omului, o are desigur şi pe cea mai înaltă: dreapta socotință (cuvînt pe care prefer să-l întrebuințez mai degrabă decît pe cele de inteligență sau deşteptăciune, echivoce).

„Cînd simul dreptății şi moravurile
se clatină, cînd frica tulbură mințile
atunci puterile oamenilor de o zi seacă.
Dar în familiile vechi trăieşte cunoaşterea
măsurii adevărate şi legitime,
şi din ele se ivesc mugurii noi ai dreptății".
Ernst Jünger

Cînd Claus Schenk von Stauffenberg – în jurul căruia e o pleiadă de paladini cu nume izvoditoare de legendă (Yorck von Wartenburg, Schwerin von Schwanenfeld, Adam von Trotz zu Stolz, Merz von Quirnheim, Axei von dem Bussche, Wessel Freiherr von Freytag-Loringhofen) – ia hotărârea să treacă la acțiune, el ştie ce-l aşteaptă. Ştie că trebuie să făptuiască *acum* şi că va trece în istorie drept trădător. De nu va face însă ceea ce trebuie, va fi trădătorul propriei sale conştiințe. Şi acest curaj – foarte rar – l-a avut discipolul lui Ştefan George. Poate că Stauffenberg a fost ultimul autentic

[83] „idolii forului, teatrului, tribului, peşterii" (lat.). Cf. Fr. Bacon. *Novum Organum.*

aristocrat. Aristocrat: insul care vrea să fie mai bun, care-şi cunoaşte mai multe datorii decît drepturi, care pentru nimic în lume nu şi-ar îngădui o nedelicatețe sau un gest de iritație față de unul mai mic decît el.

(Cavalerul buşido prinde un hoț la el în casă şi-l aruncă pe fereastră, schilodindu-l; e sancționat nu pentru răniri, ci fiindcă şi-a pierdut cumpătul).

– Vreme de un ceas, Stauffenberg s-a putut crede stăpînul Germaniei şi cumpăna istoriei a şovăit. Europa s-ar fi putut să fie. Doar un ceas. Avea dreptate Marcel Proust: sunt oameni pentru care fericirea este o eroare.

– Marcel Jouhandeau despre:

vicii şi tărie

„Mai bine să ai toate viciile din lume decît unul singur... Se poate totuşi să n-ai decît un singur viciu şi să-ți duci traiul cu el, numai să fii mai tare ca el. Admițînd că slăbiciunile noastre ne sunt date, ne putem da singuri tăria, care-i o strunire a slăbiciunilor noastre. Trebuie să fii întotdeauna mai tare decît tine însuți, la drept vorbind nici n-ai vreo alta îndatorire morală. Tăria unui ins este pe măsura slăbiciunii sale. Nu e tare decît fiindcă e şi slab şi e mai tare decît slăbiciunea sa, şi cu cît e slăbiciunea mai mare cu atît e mai mare şi tăria, numai s-o domini, cît de puțin. Forța morală, oricît de slabă ar fi, nu constă decît în a fi mai tare ca tine însuți... Tăria morală a cuiva e pe măsura nevolniciilor sale; tăria mea morală e direct proporțională cu nevolnicia morală care mă pîndeşte".

Minune

„Noi suntem minunea, faptul că existăm. Este mult mai extraordinar faptul că omul este imperfect decît acela că Dumnezeu este perfect. Noi suntem minunea, nu Dumnezeu".

Riscul divin

„Aşadar iadul nu-i o lucrare a lui Dumnezeu, ci a omului; iadul este riscul lui Dumnezeu, nu al omului.

Sunt în stare, de unul singur, să ridic în fața lui Dumnezeu o împărăție asupra căreia Dumnezeu n-are nici o putere: iadul.

Acolo unde sunt, acolo e o voință liberă şi acolo unde e libera mea voință, iadul absolut şi veşnic există virtual.

Ce emoție, copil fiind, să descoperi că eşti un om inviolabil împotriva căruia pînă şi voința lui Dumnezeu nu poate să facă nimic...

M-ai dăruit pe mine însumi mie, ceea ce înseamnă că pot dispune de mine pe veci, chiar împotriva ta...

Iadul este cea mai mare durere a lui Dumnezeu înainte de a fi a mea..."

Prostie

„Dumnezeu este o relație, cea mai frumoasă relație, de care nu se poate să voieşti a te lipsi fără a da dovadă de prostie.

Va să zică, lui Dumnezeu, căruia îi datorez propria şi absoluta mea suveranitate, i-aş tăgădui însăşi ființa, ca şi cum n-ar însemna să mă reneg mai mult şi-n primul rând pe mine însumi".

Iad

„Iadul nu este altundeva decît în locul cel mai arzător al inimii lui Dumnezeu, în inima însăşi a Cerului. Iadul este gelozia lui Dumnezeu, ideea sa fixă, imboldul singurei sale dureri de neînțeles. Dacă mă pierde pe mine, nici îngerii nu-i sunt consolare".

– Manole împotriva lui Woodrow Wilson:

Idealismul lui Wilson a produs numai nenorocire: în America, unde era cunoscut, n-a avut succes; nu i s-a ratificat tratatul, n-a fost reales. Congresul l-a primit cu toată răceala. Succes a avut în Europa, unde se fotografia împreună cu doamna şi numeroşi prieteni, prin castele (ca Briand care juca golf cu plenipotențiarii britanici şi Cicerin care apăruse, ftiare demnitar comunist, cu un joben strălucitor la conferința de la Geneva). Nicolson, care crezuse în diplomația la lumina zilei, în conferințe internaționale şi în entitățile wilsonismului, şi-a schimbat părerile după ce a lucrat la Paris. O inteligență aspră, tare ca diamantul e mai bună ca tot idealismul din lume. Intențiile bune nu ajung, verificarea vine mai tîrziu, din apropierea de realitate. Inimile filantropice pot provoca dezastre în lumea faptelor. Odată săvîrşite, greşelile politice nu pot fi răscumpărate cu lacrimi. Să-ți spun eu ce a scris Maurras, uite ce a scris Maurras în cartea lui despre preşedintele Wilson: „Sîngele e acel care plăteşte. Adevărații filantropi sunt cei care pun nițică pătrundere şi rațiune în slujba forțelor oarbe ale inimii".

– Sfaturi pentru un anchetat (valabile oricînd, oriunde):

Să vorbească puțin, sau mai bine zis, să scoată cît mai puține sunete pe gură. Economie de foneme. Nu numai să nu trăncănească, dar şi să fie zgîrcit la formulări. întrebării: „îl cunoşti?" să i se răspundă cu „Da", iar nu cu „Da, îl cunosc". Între două cuvinte sinonime să fie preferat cel compus

din mai puține litere, (Nu „rareori", ci „rar"). Însăşi cantitatea de vibrații sonore poluează atmosfera şi-i măreşte periculozitatea.

Să vorbească numai şi numai cînd e întrebat şi să se mărginească a răspunde – cît mai strict – întrebării fără a mai adăuga ceva.

În tăcerile care se lasă în cursul interogatoriului – tăceri abil create de anchetator –, să se ferească a umple aceste penibile momente luînd el inițiativa. E greu dar e foarte important. Să nu cedeze ispitei conversative, ispitei de a îndulci lucrurile prin declarații necerute. (Alt pericol: cînd anchetatorul spune: „să discutăm liber": atunci se impune o atenție mărită).

Să mintă cît de mult, întotdeauna, din principiu. Intercalarea adevărului (chiar inocent) rupe cursivitatea minciunii (o spune Proust). Idealul ar fi ca adevărul să fie rostit numai acolo unde e de neînlăturat: anul naşterii, domiciliul, numele părinților.

De ce? De ce să nu se spună adevărul, cînd nu e primejdios?

Pentru două motive:

a) Avînd de a face cu un adversar mai presus de orice mincinos şi fiu al unui tată care-i însăşi minciuna, e bine să minți mereu, neîncetat, ca exercițiu, ca *antrenament;*

b) *Principiul armelor egale* cere ca în orice luptă potrivnicii să folosească acelaşi fel de unelte. Altfel e măsluire, e şarlatanie. Manole: i s-a reproşat lui Robespierre că în şedințele din Thermidor ale Convențiunii a ținut discursuri în loc să recurgă la forță. Dar s-a purtat cinstit: ținînd discursuri îşi trimisese adversarii la ghilotină, cu discursuri e atacat, cu discursuri răspunde.

Principiul armelor egale impune omului cinstit să nu se dea în lături de la folosirea unor procedee neplăcute, atunci cînd adversarul nu e corect.

Bolingbroke (viitorul Henric al IV-lea), erou al lui Shakespeare: otrava nu place mereu celui care o foloseşte. (Citat de Malaparte în *Tehnica loviturii de Stat*).

A nu folosi arme asemănătoare cu ale potrivnicului sub cuvînt de noblețe etc. nu este dovadă de superioritate ci de prostie şi trădare a principiilor pe care le aperi şi a nevinovaților pe care-i laşi pradă tâlharilor. Se vor folosi acele procedee pe care le-a ales partea cealaltă. Rațiunea este accesibilă numai oamenilor raționali (Andre Maurois). Față de omul rațional se va recurge la rațiune. Față de zarafi Domnul n-a şovăit să pună mîna pe bici.

Din proprie inițiativă să nu se dea pentru nimic în lume vreun nume propriu. Nici un nume propriu altul decît cel menționat de anchetator.

Henri Bremond în *Istoria literară a sentimentului religios în Franța* (volumul IV – secolul al XVII-lea – îl luasem cu mine la Securitate ia primul interogatoriu) îl critică aspru pe abatele de Saint Cyran pentru a fi comis enorma greşeală de a pronunța el dintîi felurite nume proprii.

Mai presus de orice să se evite sinceritatea! Ca de foc, ca de ciumă, ca de sirene, să se ferească anchetatul de sinceritate. Anchetatorul îi va vorbi mereu de sinceritate; îl va amăgi cu nada sincerității făgăduindu-i marea şi sarea, îngăduința şi circumstanțe atenuante. Iar anchetatul – încrezător, cinstit, naiv – va raționa că, într-adevăr, sinceritatea e calea cea mai bună pentru a provoca îndurarea. (E şi calea care impune eforturi reduse, nu mai are de născocit, ci numai de relatat.)

Eroare! Aşa e la oamenii cumsecade. La şmecheri e altfel, sinceritatea duce numai ta catastrofe. Cel care a ales calea sincerității nu va mai cunoaşte pacea cît va fi închis (şi mai tîrziu la fel): e mereu chemat, mereu solicitat, mereu silit să vorbească, să-şi aducă aminte, să trădeze.

– Prostii: bine, vi s-au dat condamnări excesive, dar *ceva* tot trebuie să fi fost, ceva tot ați făcut voi.

Ceva, da, nu însă esențialul, nu singurul lucru despre care e vorba.

E ca la şedințele sau spectacolele de prestidigitație. Ceva şi acolo e: e lumina, e jobenul, e iepurele, e prestidigitatorul în frac. Toate-s adevărate Şi frumoase: muzica, panglicele, glumele, reflectoarele. Un singur lucru nu-i adevărat: că iepurele iese din joben. Dar toate luminile, muzicile, glumele, salturile sunt menite să dea impresia că iepurele iese din joben. Pentru asta sunt prezenți atîția spectatori, pentru asta are loc toată mustăria: şi tocmai asta nu se petrece. Iepurele iese de oriunde, numai din joben nu.

La proces e la fel: totul se desfăşoară pentru a dovedi că acuzații sunt criminali după cum dincolo toate-s puse în mişcare pentru a te convinge că iepurele iese din țilindru.

Digitație rapidă. La Englezi: *leger-de-main,* mînă uşoară. Totu-i iuțeală, amețeală. Opt şi cu a brînzii nouă. Uite popa nu e popa. înrudire cu dracul, mereu grăbit. Răstignirea s-a făcut şi ea sub semnul repeziciunii: să nu ne apuce sîmbăta! Să nu se vadă sforile! Iute. Dați-i zor. Şi apoi să uităm. Atît erau de grăbiți încît au renunțat la o parte din plăcere; l-au pus pe Simon din Kirene să poarte crucea: scape blestematul de chin pe cîteva clipe numai să meargă treaba mai repede.

– Kierkegaard despre rugăciune:

„Omul care trăieşte în vremelnicie îşi închipuie şi crede că la rugăciune esențialul, scopul silinței lui este că Dumnezeu aude ceea ce el îl roagă. Şi totuşi, în veşnicul înțeles al adevărului, e tocmai pe dos: rugăciunea nu are temei în adevăr cînd Dumnezeu aude ceea ce e rugat să împlinească, ea are temei cînd *cel care se roagă* nu încetează de a se ruga pînă ce ajunge a fi *el însuşi* cel care aude ce vrea Dumnezeu. Omul vremelniciei face risipă de vorbe şi în consecință devine exigent cînd se roagă; dar acela care se roagă cu adevărat se mărgineşte să asculte".

– Manole despre întemeierea republicii franceze:

În 1875 republica e votată cu melancolie, cu severitate. Mai toți nu sunt decît „republicani resemnați", nu fac decît să continue opera restaurației din 1815. Chiar şi cînd „republica conservatorilor" e înlocuită cu a republicanilor după neizbutita încercare de la 16 mai, nu vine revoluția. Mac-Mahon e silit să renunțe la ideea unui minister Rochebouet, cu funcționari, militari şi tehnicieni, e nevoit să încredințeze puterea republicanilor. Cine ajunge preşedinte al Consiliului? Dufaure, fostul demnitar al regelui Ludovic-Filip, fostul ministru al republicii conservatoare. Tot Dufaure, Dufaure *in aeternum* zice Daniel Halevy. Republicanii din 1875 nu luau ca îndreptar visările unui poet. În 1848 Lamartine e şeful guvernului, după 1871 Victor Hugo e slăvit, dar e ținut deoparte. I se vor face funeralii naționale, va fi înmormîntat la Pantheon, deocamdată în juru-i sunt numai admiratori, dar în viața politică a statului nu are nici un amestec. Din punct de vedere politic, Gambetta îi era cu totul ostil lui Hugo. Marele poet îşi închipuia, la întoarcerea lui dintr-un îndelungat exil, că va fi aclamat şi pus în fruntea statului. A fost într-adevăr primit cu entuziasm de gloate, dar guvernul provizoriu abia dacă l-a luat în seamă. Pentru Gambeta, Hugo era un bătrîn utopist, un poet visător, un fanatic, un bărbos.

– Lecția închisorii este o lecție de realism. Instituțiile omeneşti, bolile omeneşti, caracterele omeneşti, sistemele politice ori sociale pot fi descifrate cel mai bine în momente de criză. Situația-limită pe care o reprezintă închisoarea ne ajută să vedem lucruri elementare, estompate de ritmul normal al scurgerii timpului. Închisoarea e un contact nemijlocit cu infrastructurile, lasă cu mult în urmă marxismul şi psihanaliza, reputate drept căi ale pătrunderii în adîncuri şi adevăruri finale. Cît de *salonarde* par marxismul şi freudismul, de *politicoase,* de fluşturatice în raport cu seriozitatea închisorii: s-ar zice că-s decor de piesă de Marivaux, ori discuție în *Prețioasele ridicole,* în *Femeile savante,* în *Coana Chirița*!

Lecția creştină a închisorii (pentru că, mai presus de orice, învățătura lui Cristos este o doctrină strict realistă, conformă cu adevărurile cele mai brutale şi mai nemijlocite) o rezumă Kierkegaard:

„Încetul cu încetul, şi din ce în ce mai bine am observat că toţi cei pe care Dumnezeu i-a iubit cu adevărat, modelele etc. au trebuit să sufere cu toţii în lumea aceasta. Mai mult, că doctrina creştină e aşa: să fii iubit de Dumnezeu şi să iubeşti pe Dumnezeu înseamnă a suferi.

Creştinismul este un mesaj existenţial, care face din existentă ceva mai paradoxal şi mai greu decît a fost vreodată înainte şi va mai putea fi vreodată în afara creştinismului.

Creştinismul există pentru că există o ură între Dumnezeu şi oameni. Să fii creştin înseamnă să fii chinuit în fel şi chip. Cel mai bun lucru este să fii în stare de a născoci nesfîrşite moduri de a te chinui tu însuţi; dacă însă nu eşti destul de tare, poţi oricum nădăjdui că lui Dumnezeu *i se va face milă* de tine şi te *va ajuta* să ajungi la starea de suferinţă.

E lucru teribil clipa aceea în care Dumnezeu scoate instrumentele în vederea operaţiei pe care nici o putere omenească nu o poate aduce la săvîrşire: să-i smulgă omului dorinţa de a trăi, să-l omoare pentru ca să Poată trăi ca un mort. Menirea vieţii acesteia este de a te duce la cel mai înalt grad al scîrbei de viaţă.

Dumnezeu este vrăjmaşul tău de moarte.

Iată încercarea: să devii creştin şi să stărui în a rămîne creştin: e o suferinţă căreia nici o altă durere omenească nu-i poate opune boldul şi frămîntările ei. Şi totuşi, nu creştinismul e crud, nu Cristos e crud. Cristosul este în sinea sa blîndeţe şi dragoste; cruzimea provine din feptul că în această lume trebuie creştinul să-şi petreacă viaţa şi în ea frebuie să-şi exprime condiţia sa de creştin deoarece Cristos *nu-i chiai atît de blînd,* adică atît *de slab,* ca să-l scoată din ea”.

Suferinţa, unii oameni sunt pregătiţi s-o accepte. Dar îi doare că n-o pot înţelege. Iată însă că tocmai neînţelegerea Kierkegaard o descoperă ca parte integrantă indispensabilă a unei suferinţe adevărate:

„Dacă există cumva o bucurie, şi o nespusă bucurie a creştinului, ea nu poate consta decît în a accepta (*iar nu a înţelege, pentru că înţelegerea ar desfiinţa într-un fel anume suferinţa*) să fie aşa.

Oamenii care nu se dăruiesc lui Dumnezeu au parte – înfricoşătoare ironie - de bucuria că Dumnezeu nu-i chinuieşte în viaţa aceasta. Nu, doar pentru cei pe care-i iubeşte şi care i se dăruiesc poate fi el numit omeneşte vorbind, duşmanul lor de moarte, dar din dragoste”.

Creştinismul: reţetă de fericire (în înţelesul cel mai american, mai practic) şi tortură de neîndurat. Simultan, deopotrivă. Numai că naşterea din apă şi duh preface – fără a o desfiinţa – şi suferinţa în fericire. Dacă Cristos n-ar fi înviat, raportul ar fi fost altul, invers. Dar a înviat. O ştim.

BUGHI MAMBO RAG

... Ştia, conu Alecu, ştia că are să se întoarcă mai curînd sau mai tîrziu, încaltea... Dovadă că Brătianu ştia ce face e că Maria a fost mai înverşunată decît toţi, îşi cunoaşte bine plodul. Alecu a vrut să ajungă la o împăcare fiindcă îşi cunoştea oamenii şi nu se îndoia că aveau să-l primească şi să-l aclame pe dezertor cînd se va înapoia, că dezertor a fost, şi de două ori. La Odessa cu Zizia fugit în plin război, părăsindu-şi şi postul de ofiţer. Şi s-o ştiţi de la mine, e notoriu, a luat şperţ – şperţ – la un contract de furnituri militare încă de pe cînd era prinţ, că ce-a făcut cînd a fost rege nu mai e nevoie să spun... dar nenorociţii de Vaida şi de Tătărescu...

1934

– Manole despre libertate şi morală:

Societatea e în stare să se opună unei măsuri tiranice sau imorale numai cînd e ea însăşi foarte morală. Cu atît mai mult o democraţie: ea nu se poate lipsi de morală - şi nici de regalitate. Cu cît se merge mai departe cu dreptul de vot, cu atît democraţii ar trebui să se sprijine pe cele mai rigide principii morale. (Da parcă n-a spus-o Montesquieu! La el cuvintele sunt: republică şi virtute). Sufragiul e acum absolut: dacă deţinătorii lui nu sunt înfrînaţi de morală, vor putea face orice vor, vor putea proclama cele mai imorale măsuri pe cale de lege. Democraţii nu-şi dau seama ce fac atunci cînd, în numele libertăţii scrisului, cer drepturi depline pentru autorii imorali şi afirmă inexistenţa pornografiei.

Pentru a putea fi liberală se cere ca societatea să fie întîi supusă moralei. Cine nu vrea să înţeleagă această necesitate şi nici nu-i convine să o recunoască deschis, recurge la un subterfugiu şi afirmă – auzi, mă – că societatea are nevoie de „cultură adevărată şi adîncă?" E o formulă care cîntăreşte o mie de tone de greoaie ce e, iar înăuntru e goală. Trebuie să ai curajul de a spune lucrurilor pe nume nu ajunge cultura, mai e nevoie de morală. Ăsta-i cuvîntul pe care-l evită cu toţii şi de care se tem: morala. Cultura singură nu ajunge: poţi să fii instruit şi totuşi brutal, simplist, nătîng şi elementar. Ceea ce cred democraţii că ajunge: aşa-zisul sentiment democratic e fireşte şi mai puţin suficient. Sentimentul democratic nu-i decît o părere politică, vine şi se duce, o iei şi o laşi după împrejurări şi potrivit cu interesele tale. Dar morala e temelia culturii şi vieţii politice a societăţii. Cultură „adevărată", „adîncă", ştiinţă „înaintată", spirit democratic „puternic" sau „înalt": vorbe goale, mă. Cîtă vreme ţine de ele, libertatea dansează pe o sîrmă subţire, e o ladă cu indicaţia „atenţie! fragil" încăpută pe mîini de hamal ameţit. O consolidează morala, numai ea. Ascultă, morala e izvorul libertăţii, morala e condiţia libertăţii, morala e pavăza libertăţii.

Bucureşti, 1931

„Dumnezeu să ne binecuvînteze
pe toţi şi pe toate”.
Dickens, *Colind de Crăciun în proză*

Casa – parter şi etaj în stil olandez – unde locuiesc văduva doamnă Iosif, cele trei fiice ale ei, o bunică senzaţional de bătrînă, încă o nepoată, o bucătăreasă şi două jupînese, e pe strada Justiţiei; îşi mai au domiciliul acolo patrusprezece pisici adulte şi nouă cîini şoricari. Dintre pisicile adulte, de vîrste diferite, sunt mereu gravide vreo cîteva, iar prin colţuri se află coşuri cu noi prăsile: pui care abia au făcut ochi, vietăţi cu aspect de şoareci şi mîţişoare pufoase şi jucăuşe. Şoricarii se înmulţesc şi ei, cu toai puţină intensitate, dar constant. Între aceste două specii şi între toate aceste animale se creează complicate relaţii de rudenie, care l-ar ului (1966) pe Claude Levi-Strauss, răsturnîndu-i structurile endogamice. Pe scara interioară a casei – destul de prost luminată (clădirea întreagă-i [c]am părăginită) – este primejdios să circuli, furnicîndu-ţi între picioare tot felul de făpturi în diverse stadii ale creşterii. în sufragerie, la orele de masă, se adună în cercuri concentrice toate animalele.

Locuitoarele umane ale casei adoră cîinii şi pisicile, le acordă cea mai devotată grijă şi le sunt roabe.

E ca într-o piesă de Noel Coward şi ca într-un roman de Dickens.

Se simte că asupra casei acesteia duhul lui Dumnezeu se lasă adeseori.

La Dickens mai ales îl poartă gîndul pe musafir. Care-i esenţa operei lui Dickens? De ce este atît de mare acest romancier la prima vedere simplu povestitor al unor melodrame? Secretul este că în opera lui nici răii nu sunt chiar răi. Mai mult o fac pe răii, aşa li s-a scris rolul.

Dickens este Origen al lumii moderne. Desprindem uşor în opera lui pe un adept al apocatastazei origeniste. Cititorul pricepe că, la Dickens, toţi pînă la urmă se mîntuie, pentru că toţi în prealabil se vor pocăi. Totul se va termina cu bine. Răul şi Răii n-au fost decît aparenţe trecătoare.

Apocatastaza – secretul operei lui Dickens şi al imensului ei surprinzător succes – este ne-ortodoxă. Biserica a osîndit-o de mult. Din pricina ei n-a fost trecut Origen în rîndurile sfinţilor. Dar continuă să rămînă o dulce iluzie a sufletului nostru.

Biserica discută dacă avem ori nu dreptul de a ne ruga pentru sufletele din iad. Dar Lebedev (în *Idiotul)* se roagă pentru doamna du Barry. Preotul din *Le journal d'un cure de campagne* de Bernanos se roagă pentru Martin Luther. Bernanos, el, se ruga pentru Iuda. Sf. Dominic pentru osîndiţii din iad. Iar Sf. Ioan Scăraru se roagă pentru însuşi Satana.

Gentilul abate Mugnier fusese întrebat dacă într-adevăr crede în iad. Abatele: cred, firește, de vreme ce așa ne învață sfînta noastră Maică, Biserica. Dar mai și cred că nu e nimeni într-însul.

– 1935, Manole despre morală și libertate.

Fundamentul drepturilor naturale e în educația pe care o primesc oamenii, în mentalitatea lor: ține de ceea ce cred, de faptul că au sau nu o credință în vreo regulă, de părerea pe care și-o fac – în sensul cel mai simplu – despre cinste și corectitudine. Nu e nevoie să știe multe lucruri, e neapărată nevoie să fie convinși de valoarea unui singur cuvînt, un adjectiv: cumsecade.

Teoreticienii democrației privesc prea sus: cred că distrugînd religia-morala, onoarea, proprietatea, respectul și distincția vor obține totul.

Cînd eu le spun acestor atît de progresiste personaje că vor pierde totul, sunt luat în batjocură. Ce legătură, spun personajele, poate să fie între viața de familie și libertatea politică, între morală și puterile Statului, între educație și drepturi? Să știi că greșesc rău de tot, dumnealor. Drepți e o disciplină autonomă, dar nu poate funcționa decît într-o societate morală. Prevost-Paradol și Victor de Broglie credeau că dînd massei sufragiul universal o satisfaci, o împiedici de a mai cere altceva pentru că – ziceau ei – ce altceva ar mai putea cere? Nu puteau bănui că în curînd massa va cere mai mult, va întrebuința drepturile ei politice în scop nepolitic, va cere unele reforme sociale, apoi Reforma socială, apoi revoluții morale și în sfîrșit catastrofe mintale, totul.

Mă, poate că e întristător, dar așa e: ne așteptam să nimerim undeva departe, suntem readuși pe cale circulară la instituțiile și ideile cele mai de toate zilele. La familie, la educație, la cinste, la moralitate am ajuns! Da, mă, aici e miezul. Dacă spui că legile trebuie să fie conforme cu idealul de justiție al grupului social, nu ajunge; grupul poate să aibă un fals ideal de justiție. Dacă spui că votul universal va rezolva totul, minți; pentru că votul universal poate introduce sau aproba tirania. Dacă aștepți ajutorul de la cultura științifică ești naiv, știința nu se sinchisește de drepturile individuale. Alta e baza drepturilor omenești fundamentale și naturale: e imaginea înduioșătoare și înălțătoare, sfîntă și gravă a omului cumsecade. Credința în coexistența libertății cu surparea principiilor e o glumă sau o inconștiență. S-o creadă ăi din Sărindar. Libertatea e bun de preț și e rară: popoarele care din cînd în cînd, în cursul istoriei, se bucură de libertate au noroc. Știi parcă ce spune La Rochefoucauld: trebuie virtuți mai mari și tărie mai multă pentru a ști să duci o viață fericită decît pentru a îndura nenorocirea.

– Dezbaterile pentru Constituția din 1923. Episcopul Vartolomeu al Rîmnicului Noului Severin: cer ca în articolul 5 despre drepturile Românilor să se prevadă că legea doar consfinţeşte drepturile naturale ale omului.

– Nu folosesc un stil exagerat şi hulitor cînd afirm sus şi tare ce rețetă americană de fericire şi ce carte de-a lui Dale Carnegie la puterea *n* este creştinismul. Căci iată cum scrie *Isaia* (55,12): „Şi voi cu veselie veți ieşi şi în pace veți fi călăuziți: munții şi dealurile vor izbucni în strigăte de veselie înaintea voastră şi toți copacii cîmpului vor bate din palme!”

(Şi David – în 2*Regi* cap. 6 – care joacă şi sare înaintea chivotului şi se dezgoleşte înjosindu-se în ochii snobilor şi răspunzîndu-le: Binecuvântat este Domnul, cînta-voi şi voi juca înaintea Domnului şi mă voi înjosi şi voi fi încă şi mai mic în ochii voştri, sau în *Ps* 95: Să se veselească cerurile §i să se bucure pămîntul, clătească-se marea şi toate cele ce sunt întru ea; să se bucure cîmpiile... toți copacii pădurii... Şi 97,10: Rîurile vor bate din palme...).

– Noi vorbim de blîndețea lui Isus – arătînd că a mers la moarte ca mielul la junghiere, că a tăcut ca oaia cînd e tunsă – şi enumerăm smerenia bunătatea, ascultarea. Dar de o altă însuşire a sa – pe care trebuie să fi avut-o de vreme ce a primit să moară de moartea înfiorătoare de pe cruce - nu pomenim. însuşirea aceea este curajul.

– Ştim oare ce suntem? Ce proclamăm cu emfază ori bună credință (ori amîndouă) că avem în cuget? Poate cineva să afirme că e sau nu creştin?

Pilda lui Iulian Apostatul ar trebui să ne pună pe gînduri. Citirea tratatelor consacrate epocii şi a monografiilor (Bidez, Allard...) arată că figura împăratului socotit drept cel mai aprig vrăjmaş al creştinismului este incomparabil mai complexă decît pare, iar un studiu mai atent ni-l revelează ca pe un creştin fără voie.

„Ai învins Galileene!” ar fi putut spune mult înainte de a fi rănit mortal pe cîmpul de luptă cu Perşii. Acest admirator al Vechii Rome şi închinător al vechilor zei, care vorbea destul de prost latineşte, scria în elină şi n-a fost în toată viața lui la Roma, era un intelectual cu mîinile veşnic pătate de cerneală, cu barba neîngrijită (ca şi Părinții deşertului), mic de stat, slăbit de posturi şi asceză. Moralist fără prihană şi om fără scăderi, luase atitudine împotriva filosofilor atei din şcoala cinică, mitologia o admitea numai ca alegorie şi pentru valoarea ei simbolică. Credea în providență, în nemurirea sufletului, în necesitatea mîntuirii, în nimicnicia materiei, în viața de apoi (cu pedepse şi răsplăți), în eficacitatea rugăciunii, în castitate şi virtuți.

Acest creştin fără voie a dorit să reorganizeze politeismul după tiparele cele mai creştine şi călăuzindu-se întocmai după modelul bisericii noi. În planurile lui de reformă, biserica politeistă avea să fie şi ea unitară, ierarhizată (avînd în frunte un pontifex-maximus, împăratul-teocrat), împărțită pe circumscripții teritoriale (ca diocezele); în templele reconstruite şi renovate aveau să aibe loc slujbe imitate după cele creştine (coruri, predici); preoții politeişti trebuiau să devină pilde vii de viață morală, încetînd de a mai fi simpli oficianți ai unor sacrificii. Homer devenea o carte sfîntă, ca şi *Biblia;* miturile urmau să fie interpretate poetic, un misionarism politeist era menit să ia locul celui creştin. Figura noului preot păgîn era concepută după a rivalului: nu mai e un civil care slujeşte ocazional, ci un preot de profesie curat şi pios, exemplar.

În acest păgînism (ori politeism, cum îi plăcea să spună) Iulian introducea noțiunile specific creştine de milă şi caritate şi instituțiile proprii creştinismului: ajutorarea săracilor, spitalele, asociațiile în scop de binefacere. Iulian este omul moralizării politeismului, al unui Olimp purificat unde Venus este zeița matrimoniilor şi Bachus tatăl bucuriilor cinstite.

Iulian reneagă şi refuză o religie pe care de fapt o admiră şi o doreşte, pe care o imită pas cu pas.

(Adversarii, mai totdeauna, seamănă între ei).

Cinstit, curajos, muncitor, patriot, sincer, „absolut ireproşabil" ca împărat şi om, s-a priceput totuşi – cu iscusință de intelectual şi sînge rece de teoretician – să persecute cu neostenită subtilitate şi să născocească unele din cele mai perfecționate metode de împilare cu mănuşi din cîte aveau să fie vreodată. N-a învins pentru că ceea ce voia să facă el nu era decît ceea ce se făcuse şi se făcea în fața ochilor lui uluiți: Iulian era un creştin fără Cristos, ființă încadrată în teratologie; iar monştrii în general, nu au o viață lungă.

Mai rezultă ceva – enigmatic şi scandalos pentru raționalişti: că toate virtuțile şi instituțiile creştine sunt lipsite de valoare dacă nu se întemeiază pe dragostea de Cristos. *El* Adevărul, nu morala predicată sau instituțiile întemeiate sau calitățile practicate în spiritul unor doctrine oricît de apropiate de învățătura lui. Nu există creştinism fără de Cristos - că dacă ar exista, mulți evrei, politeişti, masoni şi puzderie de oameni cu moravuri curate ar fi demult creştini.

– Lumea ştie că Henric al IV-lea şi-a abjurat protestantismul pentru a putea să intre în Paris şi să devină regele Franței: „Parisul face, zău, cît o liturghie". Dar ce se ştie mai puțin este cum a evoluat ulterior regele, cum din catolic de convenință a devenit catolic convins. Cardinalul Du Perron a putut constata evoluția marelui suveran care, acum conştient de superioritatea catolicismului, a menținut edictul prin care stabilise libertatea religioasă.

– Exigenții.

Pe Sainte-Beuve critic nu pun mare preț; poeții lui preferați sunt Lebrun şi Calemard de La Fayette. Cu privire la Stendhal, Balzac şi Baudelaire a scris cu foarte mari rezerve şi ironii. Dar a fost un istoric de seamă şi pătrunzător.

Oricum, la un moment dat cred că ajunge pe culmi: cînd ia apărarea doamnei Roland, acuzată de teatralism pentru că înainte de a se urca pe eşafod a exclamat uitîndu-se la statuia Libertății: Cîte crime se comit în numele tău!

Teatralism? zice Sainte-Beuve. Desigur, pentru că executările în timpul revoluției franceze aveau un caracter teatral. Osîndiții erau duşi în căruțe de la temniță la locul unde se înălța ghilotina; transportul se efectua ziua-n amiaza mare şi celor sortiți morții le era îngăduit să ia atitudine, să-şi arate curajul (ori teama – ca biata doamnă du Barry, ca bietul Camille Desmoulins), să vorbească. Decapitarea avea loc într-o piață publică, mulțimea spectatorilor se înghesuia pe bănci aşezate amfiteatral.

Acuzația adusă unei femei curajoase îl scoate din sărite pe Sainte-Beuve care – cuprins de o sfîntă şi nobilă indignare şi (vorba lui Racine) de o mînie legitimă – se adresează criticilor exigenți: lăsați, domnilor, data următoare are să se poarte mai bine!

Exigenții stau cu ochii ațintiți asupra drepților şi oamenilor de ispravă, pîndindu-le necruțători cea mai mică abatere. Canaliilor sunt gata să le treacă orice cu vederea, să le găsească neîncetat scuze.

Gherla, 1963

Conversație cu colonelul Traugott Br. Formula lui Nietzsche – *Jenseits von Gut und Böse*[84] – nu este, îi spun, decît repetarea unui adevăr creştin de mult ştiut, asupra căruia a stăruit cu deosebită pricepere Meister Eckhartîn secolul al XlV-lea. Dumnezeu e dincolo de toate celelalte noțiuni ale relativității noastre.

Meister Eckhart speria călugărițele din Colonia – şi-şi scandaliza superiorii – începîndu-şi predicile cu fraze ca: Dumnezeu nu e bun, Dumnezeu nu e drept, Dumnezeu nu e necuprins, Dumnezeu nu e puternic. Urma o pauză de consternare, iar după aceea fraza era reluată: aşa cum nu e nici rău, nici nedrept, nici mic, nici slab; Dumnezeu stă dincolo de aceste subîmpărțiri. (Prosper Merimee în *Cronica domniei lui Carol al IV-lea* a imaginat o situație asemănătoare, dar în stil glumeț: pariul pe care-l cîştigă un predicator exclamînd pe ton de injurie la începutul cuvîntării sale: „sîngele şi moartea Cristosului!")

[84] „Dincolo de Bine şi Rău" (grm.).

Formula nietzscheană a fost interpretată în sensul că ne este permis să fim răi. Înseamnă că n-a fost măcar citită cu atenție. E o invitație la starea unde nu mai există nici binele, nici răul, după cum în acea „regiune" nu mai pot fi concepute în nici un chip bipolaritățile, dualitățile, contradicțiile.

Acolo unde nu există *(încă* mi există ori nu *mai* există) ştiința binelui şi răului, stăpîneşte bunătatea pură a lui Dumnezeu şi a primelor zile ale creatiunii.
Cît de greşit este să poți crede că dincolo de bine şi rău ar fi permanentizarea şi definitivarea unuia din cei doi termeni. Pe tărîmul acela binele e unul şi e absolut. Acolo ajung cei doi eroi ai *Cavalerului Ordinului Santiago,* tatăl şi fiica, în piesa lui Montherlant, contopindu-se în *Unul.*

Cum mi-aş închipui, exprimată în termeni lumeşti, o asemenea stare? prin muzica lui Mozart, care şi ea nu e nici tragică, nici veselă, ci grațioasă şi euforică, *nedespărțită, neştiutoare.* Şi în orice caz nu prin rămînerea printre răbufnirile dublului teren predilect al răutății: mahalagismul şi zavistia.

1969

Kisiakov, personajul unui roman de Henry Troyat, duce pînă la capăt raționamentul ereticului Marcion (Dumnezeul din *Vechiul Testament,* Tatăl, este de fapt zeul răului).

Fantasmă de manicheism absolut: răul, ca şi binele, este de esență divină. Vrînd să alunge răul din creațiune, Cristosul l-a trădat pe Dumnezeu care, furios, s-a bucurat de răstignire, de umilințele şi de suferințele lui Isus.

Dumnezeu, creatorul lumii aşa cum este ea, nu-i tot una cu blîndul prooroc voitor de o lume din care să dispară tot vicleşugul. Tatăl a tăcut şi n-a intervenit pentru că îl ura pe crucificat, lăsîndu-l să moară în chinuri.

Într-atîta ni se pare nouă oamenilor de bizară ideea iertării încît Zola în romanul său *Madeleine Ferrat* susține că Cristos poate ierta, dar Dumnezeu Tatăl nu; şi că pînă la urmă tot suntem aspru pedepsiți pentru ceea ce am făcut, măcar de ne-am căit. La Tatăl nu ține căința!

(Marele umanist, umanitar şi progresist Zola!).

Jilava, Gherla, Aiud

„Teologia exprimă starea noastră
mai bine decît zoologia"

(Emil Cioran).

Două nume stîrnesc interesul tuturor celulelor prin care trec. Sunt în măsură să dau informații despre Teilhard de Chardin şi Eugen Ionescu, ale căror opere le-am citit în întregime datorită lui Dinu Ne.

Cu privire la Eugen Ionescu reacțiile sunt două: simpatie şi curiozitate la tineret şi aversiune indignată la oamenii în vîrstă. Costache Bursan, care-mi arată multă afecțiune, după ce-i povestesc una din piesele citite, se răsteşte la mine supărat foc. Mă face cu ou şi cu oțet. Degeaba îi arăt că nu sunt (vai!) autorul piesei, ci numai povestitorul, degeaba invoc afişul din hanurile farwestului: „Nu trageți în pianist", conu Costache rămîne îmbufnat timp de trei zile, iar după ce se împacă mă roagă „să nu mai colportez asemenea orori".

(Pățesc şi mai rău cu părintele M. cînd rezum într-o seară caldă, la Jilava, *Brave New World* de Huxley. A durat pînă ce l-am putut convinge că nu sunt partizan al zămislirii în eprubetă a copiilor. Părintele M. e un om bun şi înțelegător; mai tîrziu, surîzînd, mi-a spus că-i pare rău; dar cu profesorul Petrescu, un fost cuzist, am avut de furcă din pricina *Fermei animalelor* a lui George Orwell în care, zor nevoie, ținea să vadă opera masonilor!).

Virgil Bit, Mihai R, I. Bod., Gh. de la Țară şi o mulțime de alți tineri mă ascultă cu atîta atenție şi bună dispoziție cînd îl prezint pe Eugen Ionescu încît îmi dau şi mai bine seama de valoarea autorului şi de puterea lui de a exprima spiritul epocii noastre.

Povestesc din Ionescu: *Cîntăreața chealã, Jacques ori supunerea, Scaunele, Lecția, Amadeu oricum să te descotoroseşti de belea, Victimele datoriei, Rinocerii* (pe care-i citisem cîteva zile înainte de arestare).

În convorbirea dintre soții Martin în *Cîntăreața chealã* („Ce coincidență ce coincidență...") desprind o foarte savantă construcție, mi se pare incontestabilă analogia cu o fugă de Bach. Un foarte bun specialist în muzică îmi dă dreptate. După cum e firesc, stărui asupra *Victimelor datoriei,* care este istorisirea unei anchete. Tinerii ascultă fermecați, ba şi ceilalți sunt prinşi. De multe ori, între zidurile vechi ale Jilavei, Aiudului şi Gherlei, un eterogen şi neaşteptat public în zeghe aplaudă piesa aceasta a lui Ionescu mai abitir – probabil – decît publicul (în haină de seară??) de la teatrul La Huchette. De aceeaşi atenție se bucură *Huis-Clos* de Sartre şi *Procesul* lui Kafka, ambele pline de putere profetică şi făcute parcă anume spre a fi povestite în locuri ca acela în care ne aflăm. Pe Kafka şi Sartre îi ascultă cu interes şi bătrînii. (Conu Costache nu mai spune că sunt „prostii şi sfruntate porcării"). Dreptatea cere să spun că şi dintre adulți unii se arată receptivi față de Eugen Ionescu. (Avocatul D. Vgl., bunăoară, caracter dificil, om ciufulit, ascultător pretențios, deîndată se înclină fără rezerve. E şi mare wagnerian şi nietzscheist).

Reacțiile față de Teilhard de Chardin sunt mai nuanțate, vîrsta nu mai e un criteriu despărțitor. Preoții catolici sunt discreți, ortodocşii nu-l resping. O

dată mai mult se manifestă atitudinea degajată a ortodoxiei în raport cu ştiința: o lasă să-şi vadă de ale ei. (Desprind aici şi nițică înțeleaptă desconsiderare: ce importanță au descoperirile lumeşti! Pe cînd la catolici se vădeşte o îngrijorare legată de rolul imens pe care-l joacă materialitatea, politica în catolicism - justificată şi ea: de vreme ce pumnezeu a creat lumea şi a lăsat-o să-şi chivernisească treburile, cine sa se ocupe de ele de nu oamenii şi în special cei mai calificați dintre ei?).

Din discuțiile purtate rețin cîteva puncte:

a) trecerea, prin evoluție, de la simplu la complex pare a fi o realitate incontestabilă. E vorba de o evoluție cronologică, nu cauzală. Ideea de bază a lui Teilhard – că evoluția în timp e certă dar că între specii nu există relații descendente – poate fi exemplificată foarte bine astfel: lucrurile se petrec - pare-se – ca într-o vitrină unde o mînă nevăzută înlocuieşte în fiecare anotimp obiectele expuse. Înlocuirea – toamna – a sandalelor cu galoşi nu înseamnă că din sandale coboară galoşii; şi tot astfel şoşonii – iarna – nu s-au realizat prin lentă evoluție din galoşi;

b) „cazul Teilhard arată că iezuiții au rămas în fruntea ramurei inovatoare şi îndrăznețe a catolicismului şi că tot sunt foarte atraşi de ştiință (*c'est leur péché mignon*);

c) din partea autorului, o extraordinară modestie omenească: admiterea ipotezei că în drumul spre punctul omega rolul speciei noastre s-ar putea să nu fie decît realizarea unui nou strat geologic. (Dar atunci nu înseamnă că jertfa de pe cruce a fost zadarnică? Să nu fie!).

d) *metecreştinismul* de care-i place lui Teilhard să pomenească nu-i cumva o supărătoare concesie făcută limbajului la zi, un *aggiornamento* sosit pe aripile modei ca să dea satisfacție tuturora şi să ne fericească prin întrebuințarea de termeni cît mai ştiințifico-grandioşi?

Creştinismul metamorfozează omul. Ce-ar putea fi *dincolo* de creştinism? Valery se întreba şi el dacă există altceva mai bun decît lumina. După teoria expansiunii universului ar exista viteze superioare celei a luminii. Or fi şi tahioni? Dar nu văd în metacreştinism altceva decît vechiul creştinism înțeles mai temeinic, însuşit mai deplin. Altfel, sunt dispus să spun şi eu ca puritanii americani din sud: *it's good enough for me*[85].

1962

Un lucru-mi pare cert, că lumea oamenilor simpli este o lume complicată, iar lumea oamenilor complicați este o lume simplă.

[85] „e perfect pentru mine" (engl.).

Acum un veac, Bagehot deosebea în regimul constituțional englez două părți: una strict practică şi utilitară: cabinetul; şi alta ceremonială, solemnă, bună pentru masse: parlamentul plus Coroana, cu pompele şi tradițiile lor (colorate şi strălucitoare).

Cu cît sunt oamenii mai sofisticați cu atît dau mai puțină însemnătate formelor; pe cînd oamenii simpli abia se adună laolaltă că şi alcătuiesc regulamente straşnice.

Apoi sunt şi din cale-afară de „serioşi", adică izvoditori de tiranie „Mandarinii" sunt mai uşuratici, adică mai toleranți. Nu degeaba s-a putut spune la moartea lui Sacha Guitry: Sacha, ne-ai învățat că şi uşurătatea poate fi o virtute.

A! cît de regulamentari, de exigenți, de idolatri ai tipicului şi formei sunt oamenii simpli din celule.

– Bunul sălbatic şi simplitatea omului primitiv sunt basme, romane, *fiction.*

Sălbaticii sunt teribil de complicați şi meticuloşi: sociologia, etnografia şi antropologia o dovedesc. La ei totul stă sub semnul tabuurilor – sunt sute, mii de tabuuri – şi al stringenței sistemelor de reglementare minuțioasă. întotdeauna forma are prioritate asupra fondului.

Față de a triburilor primitive, viața omului modern e de o simplicitate cristalină şi de o libertate absolută.

– Seriozitate. Bună-credință. Iată dubla impresie pe care o face relatarea sfîntului apostol Pavel cu privire la răpirea lui în rai în timpul vedeniei de pe drumul Damascului. Pavel nu poate da nici un fel de amănunt; ce a văzut şi auzit nu se poate spune în cuvinte.

Rudolf Steiner, în schimb, descrie meticulos universul care i-a fost arătat în cursul călătoriei sale suprafireşti. Detaliile lui Steiner le evocă pe ale unui inventar sau ale unei cărți de geografie.

Teosofii şi spiritiştii suferă de aceeaşi slăbiciune; taxonomia lor e prea meticuloasă: dau cifrele cele mai exacte pentru durata perioadei dintre două încarnări, pentru nivelurile spirituale, pentru numărul spiritelor din fiecare categorie...

Deosebirea mi se pare hotărîtoare. Se simte autenticitatea vedeniei Sfîntului Pavel, la ceilalți imposibilitatea de a rezista ispitei cifrelor şi sistematizării. Cifrele acestea atît de precise ale antroposofilor şi teosofilor ating o dublă coardă sensibilă a maselor: rigurozitatea numerică şi nevoia de senzațional (sperie-mă!).

Nebunia *Evangheliei* e o nebunie calmă şi modestă. Creştinismul recunoaşte existența unor taine şi nu se străduieşte să le rezolve cu cifre a căror valabilitate nu poate stîrni unei minți cîtuşi de puțin raționale decît nevoia să ordone muşchilor motori schițarea unui zîmbet.

– Cifrele şi amănuntele teosofilor şi antroposofilor – contrastînd cu discreția Sf. Pavel - dovedesc o naivitate dezarmantă, dacă nu şi o lipsă de simț critic. Mania sectanților de a fixa anul armagedonului, data sfîrşitului lumii etc. contravine textului categoric în care Domnul exclude aflarea unei date precise. Există o pornire de a cuceri oamenii spăimîntîndu-i şi totodată măgulindu-i prin vestirea unor evenimente catastrofale şi grandioase la care li se făgăduieşte că vor participa. Inconştientă abilitate? Mondanitate? Fantezie?

Posibilitatea de a cunoaşte data precisă a sfîrşitului ar veni în contradicție cu principiile de bază ale lumii care sunt: incertitudinea, libertatea credinței retragerea lui Dumnezeu în taine inaccesibile probelor categorice.

Bucureşti, 1969

Oricît mi-aş propune să tac şi să nu-l supăr pe extraordinarul dr. Al-G., nu se poate să ne vedem fără a discuta (eu încep) despre meritele respective ale creştinismului şi budismului.

Îi citez o frază din *Catehismul episcopilor catolici olandezi,* „Mîntuitorul n-a scăpat de suferință datorită unei asceze. A străbătut-o în toată adîncimea ei".

Divinul dulgher a pus şi el umărul, *il a mis la main à la pâte,* nu s-a uitat, de sub un copac, oftînd şi acoperindu-şi fața.

Povestea cu Sf. Cassian Romanul şi Sf. Nicolae s-ar potrivi de minune pentru a exprima deosebirea dintre creştinism şi budism. Sf. Nicolae care-şi suflecă şi-şi murdăreşte hlamida lăsîndu-l pe Dumnezeu să aştepte pentru ca să-l ajute pe un țăran să-şi scoată căruța din glod în vreme ce Sf. Cassian îşi păstrează hlamida imaculată şi se grăbeş'te spre a se înfățişa cu vrednicie lui Dumnezeu (care-i va da cu delicateță peste nas şi-l va lauda pe întârziatul şi noroitul Nicolae) simbolizează însuşi creştinismul: religia care *ia parte* la tragedia omului şi la necazurile lumii. (Nu numai la tragedii, ci şi la belele, la scîrbe).

– Atîția cărora le vine greu să creadă în Cristos, dar sunt gata să ia drept bun tot ce au spus Helena Petrovna Blavatsky, Mrs. Armie Besant, Helen White, Krishnamurti, colonelul Olcott... Şi încă... sunt atîția pseudo-yoghini în occident... atîția prooroci în India...

Tuşea, nuvela lui Hugh Walpole: naivitatea îndărătnică a milenismului e Prinsă subtil. Walpole: toate calculele acestea sunt făcute de oameni interpretează pe Ezechil, pe Daniil şi *Apocalipsa* fără a şti ebraica ori aramaica şi fără să aibă elementare cunoştinţe de cosmografie. (Un istoric ca Jerome Carcopino dovedeşte în cartea sa despre Iuliu Cezar cît de complexe elemente sunt necesare pentru computul unei date calendaristice aparţinînd *trecutului* îndepărtat).

Cernica, 1970

Părintele stareţ Roman: creştinismul e riscul absolut, iar viaţa de călugăr e riscul dus la paroxism. Nu ţi se oferă nici o certitudine. Nimic. Numai primejdii, numai riscuri. Nici certitudinea că vei muri măcar acolo, la mînăstire. Că vei rezista. Că vei avea ce mînca. Şi nici, mai ales, că ai făcut bine călugărindu-te. Şi nici – culmea – că ai ales calea mîntuirii. S-ar putea ca după atîtea nevoinţe şi mizerii să nu te mîntuieşti, să arzi ca orice păcătos care s-a lăfăit în bucurii, belşuguri şi confort, şi s-a hrănit cu multe desfătări alese, ori spre deosebire de cutare om cuminte care şi-a dus viaţa pe cît s-a priceput fără a visa semeaţă desăvîrşire.

Numai şi numai incertitudini. Dai totul, nu primeşti nimic. Şi rămîi absolut singur, şi nici de tine nu poţi fi sigur, mai puţin ca de ceilalţi. Vei putea oare răbda fără a cîrti?

Creştinismul, călugăria: iată saltul (şi dincolo, vorba lui Lytton Strachey despre cardinalul Manning, nu e o saltea), iată cuptorul aprins (în care să te arunci), iată podul care se surpă în urma ta, iată flota căreia îi dai foc, aventura. Cecul e fără garanţie şi semnătură, mergi cu el la bancă şi nu ştii dacă va fi onorat. Mînăstirea (ori credinţa, nu-i mai brează) nu oferă nimic şi ia totul şi te aşteaptă, rece, la cotitură.

(Mînăstirea, aşadar, pare a fi întru totul conformă idealurilor lui Georges Bataille şi teoriei acestuia despre dezinteresare şi jertfă - din care îşi face temeiurile viziunii despre lume şi viaţă. Şi faza supremă a mult admiratului *pot-latch,* instituţie a Pieilor Roşii. Numai că pot-latchul călugărilor este total şi întrece pe al căpeteniilor indiene, care nu-i serios şi e fariseic pentru că urmăreşte fala şi vaza: care dă mai mult? care-i cel mai dezinteresat?).

– Cele şase elemente din domeniul cărora îşi iau termenii şi-şi aleg imaginile parabolele din *Evanghelie*: ogorul, via, năvodul, gospodăria, turma, cireada.

Lecţie de simplicitate şi realism. Şi de morală foarte clară. Familia. Munca. Sinceritatea. Ascultarea.

Unde-s toate subtilităţile şi raţionamentele noastre, firul nostru tăiat în patru? Şi toate cocoloşelile şi răsfăţurile noastre?

Peste peisajele din *Evanghelii* suflă un vînt aspru şi curat. Nimic bizar. Nimic în plus. Oamenii plîng cînd le mor copiii, doresc să se tămăduiască dacă sunt bolnavi, se veselesc la nunți, fac ospețe, trudesc pentru a-şi cîştiga pîinea.

Înfrînare. Severitate. Şi echilibru; echilibrul, marele secret dezvăluit de psalmul 121: „Ziua soarele nu te va păli şi noaptea luna nu te va vrăji". Nici chemarea lunii, tulbure, opalescentă, nici topirea în văpaia demonului de la amiază. Doar cafeniul dur al solului, iar în răcoarea scurtă a serii – după împlinirea zilei de muncă – albastrul domol al cerului.

Gherla, camera 44

Noaptea, mergînd spre tinetă, se întâmplă să-l văd pe firavul părinte Traian Pop în capul oaselor, pe saltea; nu doarme, se roagă; din ochii pe jumătate închişi i se preling lacrimi: fața îi este luminată extatic.

Priveliştea aceasta îmi despică inima-n două şi dacă în clipa aceea mi s-ar cere să-mi dau viața mi-aş da-o fără a sta pe gînduri. M-aş arunca pe fereastră în curte. Dar fereastra are gratii, e bătută în scînduri şi eu nu-s decît un sentimental impresionabil, totul la mine se petrece pe planul emotivității, care-i superficialitate. În sfîrşit.

Cu părintele Traian Pop stau de vorbă despre păcatul cu gîndul. E un punct teribil de îngrijorător şi de însemnat pentru mine. Mîntuitorul a vorbit cum nu se poate mai limpede: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: să nu săvîrşiți adulter. Eu însă vă spun vouă: că oricine se uită la femeie, poftind-o, a şi săvîrşit adulter cu ea în inima lui".

Se pare că trebuie să ne silim a înțelege. Nu-i „chiar aşa". Mi se explică de ce:

Mai întîi simpla ispită nu-i tot una cu păcatul. Ispita nu devine „păcat cu gîndul" decît dacă o reții, dacă o „prelucrezi" în cuget, punînd în funcțiune viziunea extraretiniană, simțul paroptic. (Pilda cu păsările care zboară deasupra casei. Ispita nu devine păcat cu gîndul cînd păsările trec în zbor, numai cînd coboară şi se aşază).

Apoi, nu încape îndoială că păcatul cu gîndul e un păcat şi păcatul cu fapta e alt păcat. Două. Aşadar făptuirea primului nu implică pe a celuilalt. Cine păcătuieşte cu gîndul n-are nevoie să-şi ia pe cap încă un al doilea debit. Mai bine împovărat cu unul decît cu două.

Teologii occidentali n-au judecat pur logic, au supus logica unei constante confruntări cu lecțiile realului. Au dat dovadă de „un robust simț" arătînd că totuşi există o deosebire între cele două situații. Altfel nu s-ar mai face distincție între *înfrînare* şi *desfrînare,* n-ar mai fi nevoie de două cuvinte. înfrînatul se poate să fie necurat în cuget, dar nu trece la fapte. Teologii

occidentali au evidențiat că a voi să ucizi pe cineva nu e tot una cu a-l ucide. Cine-şi propune să dea de pomană nu e aidoma celui care efectiv dă. (N-are martor).

Raționamentul: „de vreme ce păcatul cu gîndul e păcat, n-are nici un rost să mă înfrînez de la faptă" e o ispită diavolească. (Şi cu cît e raționamentul mai impecabil cu atît e mai drăcesc pentru că vine pe calea preferată de cel în miezul împărăției căruia Dante a văzut gheața: pe calea logicei). Batjocoreşte pe Domnul interpretîndu-i cuvintele literal împotriva sfatului expres de a pune spiritul deasupra literei şi de a nu răstălmăci un verset anume scoțîndu-l din întregul context al *Scripturii.* Atribuie divinității intenția de a ne supune unor ispite cărora nu se poate rezista.

Se urmăreşte a ni se pune în cîrcă un al doilea păcat, ca şi cum n-ar fi de ajuns unul.

Ispită totalitară: *aut Caesar aut nihil.* Asta e trufie. Mai bine muncita înfrînare decît aroganta desfrînare.

În *Predica de pe munte* s-a mers mai departe decît în *Decalog:* desăvîrşirea nu constă în ne-făptuire, ci în ne-gîndire. Urmează că trebuie să ne străduim a stăpîni gîndul, nu numai trupul, convinşi fiind însă că nu este tot una păcatul cu gîndul şi trecerea la fapte. Modestie.

Cazuistică? E un termen inventat de jansenişti împotriva iezuiților, unul din acele cuvinte care acoperă o nedreptate făcînd apel la simplismul masselor (uneori se lasă cucerite şi minți superioare: Pascal, Bossuet). Cazuistica a fost o reacție a bunului simț, a bunătății sufleteşti şi a spiritului larg împotriva absolutismului şi absurdului formulei: totul sau nimic.

– Iehoviştii

Mai toți ați părăsit ortodoxia pentru motivul că „popa din sat era bețiv" sau „era curvar" sau „făcea politică" sau „era lumeț..."

Ca şi cum valabilitatea învățăturii lui Cristos ar fi la cheremul ticăloşiei cutărui popă din cutare comună.

(Dar e mai palpitant să fii printre cei 144 000 de aleşi şi să faci parte dintr-o asociație cu sediul la New-York într-un turn, decît să fii o oarecare oaie a unei turme nediferențiate la o periferie a Europei).

Copii mari.

Spun: ce valoare pot avea tainele săvîrşite de un preot nedemn? Deplină valoare. Soluția a fost dată încă din anul 311 la conciliul din Arles, după erezia donatistă, care judeca întocmai ca martorii lui Iehova.

Ex opere operato[86].

Ambele erezii (donatistă, iehovistă) țin de un purism infantil: confuzia între instrumentul uman şi esența divină, care *trece prin* instrumentul uman ca un curent electric instantaneu, necontaminat de tubul prin care se scurge.

– *Qui latronem exhaudisti*
Et Mariam absolvisti[87],

eşti şi Cel care l-ai văzut pe Natanail şi l-ai strigat pe Matei şi *mihi quoque appelasti*[88].

Mirarea extraordinară de a fi chemat. Eu!?, am vrea, neîncrezători, să spunem. Nu ne vine a crede că s-a putut opri la o ființă a cărei netrebnicie o cunoaştem la perfecție, că s-a hotărît să poposească în aşa murdar sălaş. Uimirii i se adaugă teama, am vrea să fugim de răspundere (de năpastă?) şi, ca Moisi, am fi ispitiți să argumentăm (spre a scăpa): cine sunt eu ca să mă alegi? Eu nu sunt om îndemînatic. Alege pe un altul.

Exclamația aceasta lăuntrică de surprindere şi tulburare o vădeşte convingător gestul mîinii vameşului în tabloul lui Caravaggio, intitulat *Chemarea Sfîntului Matei.* Viitorul apostol stă la masa lui de vameş, înconjurat de un platnic şi de cîțiva tineri. În degetul pe care şi-l îndreaptă către sine se ghiceşte simțămîntul omului pentru care e atît de greu să creadă că tocmai el este recrutat. Cum de e cu putință? Atît de superficial mă cunoaşte? Ori poate că-i place să facă numai ceea ce pare imposibil? Ori poate că e de o bunătate pe care nici n-o putem închipui?

Pe unii îi alege de buni ce sunt, pe alții de răi ce sunt; pe unii pentru că îi iubeşte, pe ceilalți pentru că îi e milă de ei.

Rugăciunea Sfîntului Ioan Gură de Aur, care se citeşte în locul pericopei din *Evanghelie* la slujba învierii: să vină toți care au postit din ziua întîi, să vină şi cei care postesc din ziua a treia; ba nu, şi cei care au postit din ziua a şasea; şi cei care au postit numai din ziua a opta să vină; Şi cei din ziua a noua, a zecea; să se apropie şi cei care nu postesc decît din ziua a unsprezecea. Şi cei care n-au postit deloc, vină şi ei. Vină toți: masa e bogată, vițelul e mult. E ziua pe care a lăsat-o Dumnezeu ca să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa.

(Cînd în parabola fiului risipitor rătăcitul vine acasă, e încă plin de murdăria cocinelor în care a trăit. Ce face tatăl? Îi iese întru întîmpinare *alergînd* şi-l

[86] „săvîrşit în afara lucrării (divine)" (lat.).
[87] „Cel care l-ai mîntuit pe tîlhar / Şi pe Maria ai eliberat-o" (lat.).
[88] „şi chiar pe mine m-ai chemat" (lat.).

îmbrățișează: așa împuțit cum e acest învins; nu așteaptă să-și ceară mai întîi iertare ori măcar să ajungă pînă în dreptul (de nu și la genunchii) tatălui; și nu-i cere să se spele, să facă baie, să se curețe cît de cît. Nu. *De-a dreptul* la ospăț, *ilico,* hai, ce mai stăm!).

1933

Omul politic – el poartă grija orînduirii pe cît se poate de mai bună a celor lumești – nu i se cere numai bunătate, ci și multă inteligență și priceperea menirii lui: aceea de a fi priceput.

Manole îl citează, firește, pe Maurras: omul politic serios are inimă pentru sine și minte chibzuită pentru toți.

– Miopia oamenilor normali. Nu pot crede că totul e cu putință.

David Rousset: „Oamenii normali nu știu că totul e posibil!"

Aldous Huxley: „Aici te înșeli, răspunde arhidiaconul. Nu există limite. Oricine e capabil de orice, să știi, de absolut orice".

Îngerii, sfinții și duhovnicii sunt buni, dar nu sunt naivi, creduli: ei știu că răul n-are fund, că omul poate coborî fără sfîrșit. Secretul lipsei lor de prostie: ei știu că dracul există.

De naivitate și credulitate se poate lecui – fără a cădea în cinism – numai cine crede în existența diavolului.

1970

Observația lui Kenneth Clark (în *Civilisation*), că în primele veacuri ale erei noastre creștinismul punea accentul în artă pe reprezentarea Bunului Păstor (un tînăr frumos purtînd pe umeri un miel), a învierii, a înălțării, adică pe a subiectelor dătătoare de nădejde, capabile să îmbie și să liniștească, de natură să atragă prozeliți cît mai mulți. Abia mai tîrziu a îndrăznit arta să apuce pe calea realismului și – oprindu-se acum în special asupra Răstignirii, Calvarului și a martirilor – să mărturisească adevărata condiție a omului în lumea *aceasta,* lume a suferinții, nedreptății și absurdului.

1950

Manole despre principialitate: Să-ți dau eu un exemplu de principialitate. Cînd, după ce a fost grațiat, Dreyfus s-a înapoiat de la insula Dracului, primul lui gînd a fost să se ducă să-i mulțumească lui Clemenceau. Desigur. Știi ce-a făcut Clemenceau? A refuzat să-i întindă mîna. îl disprețuia fiindcă primise să fie grațiat în loc de a răbda pînă ce va fi fost rejudecat, achitat și reabilitat. „Arăta a negustor de creioane". (Tigrul către Jean Martet).

Şi o altă pildă, din tabăra cealaltă: colonelul Henry care s-a sinucis cînd a văzut că cei mai mulţi prieteni îl părăsesc deoarece au înţeles că se folosise de un act fals.

Dar să ştii că în hulitul veac al XlX-lea – pe care nici eu nu-l iubesc, dar faţă de ce a urmat... – mai toţi erau cumsecade. Chambord a fost şi el un om de onoare. încăpăţînarea lui e condamnabilă (pentru că şi-a lipsit ţara de binefacerile unei monarhii), dar e cinstită, inspiră un adînc respect. Pentru a nu-şi călca idealul, renunţă la tron. I-ar fi venit uşor să primească restauraţia şi apoi să impună regimul personal. N-ar fi izbutit, dar putea să încerce. N-a vrut să profite de situaţie; a spus deschis şi a repetat cu insistenţă ce vrea şi ce va face. Ţinea să fie primit aşa cum e. Nu inducea pe nimeni în eroare, scrupulozitatea lui era desăvîrşită. Un pretendent care este implorat să revie pe tron, un principe pe care toată lumea îl aşteaptă şi care constant refuză deoarece nu-i permite conştiinţa să fie monarh constituţional poate fi acuzat de lipsă de inteligenţă. Acuzaţie gravă, ce nu-i atinge însă moralitatea. Se poate spune că Chambord a fost lipsit de patriotism. Acuzaţie şi mai gravă, care n-ar trebui să piardă din vedere că pentru el era patriotică atitudinea pe care o luase, lui aşa i se părea, aşa era convins că trebuie să procedeze. Chambord inspiră ciuda, totodată şi consideraţiunea. Avea cui să semene, era cinstit ca bunicul lui, Carol al X-lea. Royer-Collard care-l combătuse îi spunea totuşi lui Victor Hugo: Carol al X-lea a fost un rege om cumsecade. Cînd în 1832 s-a aflat că ducesa de Berry, văduva principelui asasinat de Louvel în 1820 şi mama lui Chambord, o napolitană stricată şi care provocase un început de revoltă în Vendeea împotriva lui Ludovic-Filip, e însărcinată, Carol al X-lea deîndată a hotărît să nu-i încredinţeze mai departe creşterea vlăstarului regal. Degeaba l-au trimis legitimiştii pe Chateaubriand la Praga să caute să-l înduplece, să o scuze pe ducesă, să prezinte pruncul pe care-l purta în pîntece ca pe „copilul Vendeeii". Om cumsecade, pe Carol al X-lea nu-l impresionau formulele neroade. După cum, lăsînd modestia la o parte, nici pe mine nu mă dau gata prostiile solemne şi gogoriţele pretenţioase ale presei din Sărindar.

1971

Mişcarea „Gay Christianity" din Statele Unite mi se pare un pleonasm, după cum Manole spunea că termenul „guvernul autoritar" e un Pleonasm. („Că ce fel de guvern e acela fără autoritate?") Creştinismul e religia fericirii, nu are nevoie de adaosul „gay", care-i implicat în numele însuşi al religiei învierii şi transfigurării, a bunei vestiri. O veste bună ce altceva poate produce decît bucurie?

–*Vae victis.*

Huxley: suntem pedepsiţi pentru că am fost pedepsiţi.

Maria-Antoinetta către doamna Campan: suntem pedepsiți pentru nenorocirile noastre.

Şi *Evanghelia* ştie să fie aspră: celui ce n-are (n-are credință, nădejde, fapte bune, rost pe lume) şi puținul pe care-l are (şi nu-l rodeşte) i se va lua.

– Nu vrem să admitem că există şi taine, asta-i nenorocirea.

Dostoievski: Ce-i taina? Totul e tainã, prietene, taina lui Dumnezeu e pretutindeni... Cît de bine e pe acest pămînt, dragul meu... Şi că există şi taine, cu atît mai bine.

– Divinitatea şi credința sunt parametri ineluctabili, de care nu te descotoroseşti în veac. Obții numai, cum spune Huxley, transferări. Ştiința în zilele noastre n-a desființat teologia, a înlocuit-o.

Dostoievski o ştia de mult: „A trăi fără Dumnezeu nu-i decît chin... Omul nu poate trăi fără a îngenunchea... Dacă-l alungă pe Dumnezeu, îngenunchează în fața unui idol de lemn sau de aur, sau imaginar. Sunt idolatrii cu toții, nu atei".

– Iată că o dată cel puțin iudaismul a rupt registrele contabile şi le-a azvîrlit foile nebuneşte în văzduh. Rabi Nahman din Brațlav: n-avem nevoie de nimic altceva decît de nițică viată dulce.

Bucureşti, 1964

„*Citadela*", de Saint-Exupery. Cartea tipărită nu reprezintă versiunea definitivă: autorul n-a apucat să o stabilească. Sunt şi contradicții şi o atmosferă pseudo-nietzscheană, care stinghereşte: Dar şi lucruri minunate. Copiez:

„Le-am urît deşteptăciunea care nu era decît de contabil".

„Aşa că esențialul în luminare nu este ceara care lasă urme, ci lumina".

„Aud glasul nebunului: trebuie să dărîmăm zidurile acestea inutile şi să nivelăm scările acestea scurte care complică mersul. Atunci omul va fi liber. Dar eu răspund: atunci oamenii vor deveni vite de obor şi de teama de a nu se plictisi vor născoci jocuri neroade care tot de reguli vor fi conduse numai că vor fi reguli fără măreție".

„Căci e întotdeauna posibil să surpi templul şi să ridici piatra pentru un alt templu. (Şi celălalt nu e nici mai adevărat nici mai fals, nici mai drept nici mai nedrept)".

„Oricine înjoseşte înseamnă că e josnic".

Despre prietenie: „Intrucît e năruit ceea ce ți-a plăcut mai mult la un om pentru că mai e şi altceva ce nu-ți place?".

(Comentariu: dezamăgirea în prietenie e un simptom care dezvăluie niveluri mai profunde. Ne doare nu mîrşăvia pe care o descoperim la celălalt – la urma urmei nu ne sinchisim de ea – ci descoperirea propriei noastre mîrşăvii reflectată la celălalt, căci nu ne-am fi împrietenit dacă nu exista între noi un fond comun, aceleaşi ape subterane pe care sunt clădite două case şubrede).

„Om este acela care poartă într-însul ceva mai mare decît el".

Despre rugăciune:... „Căci nu mă apropiasem de Dumnezeu, un Dumnezeu care te lasă să te apropii de el nu mai e Dumnezeu. Şi nici dacă ascultă de rugăciune. Şi pentru întîia oară ghiceam că măreția rugăciunii stă mai ales în aceea că nu i se răspunde şi că în acest schimb nu intră urîțenia vreunui negoț. Şi că ucenicia rugăciunii este ucenicia tăcerii". (E exagerat şi eretic, imitația nietzscheană e vădită, dar cuprinde gîndul exact că la rugăciune omul este cel care trebuie să se străduiască a prinde ce i se spune).

14 iulie 1963

Există o ură neîmpăcată împotriva binelui şi o groază adîncă şi disprețuitoare față de tot ce este frumos.

Într-atîta încît mă întreb dacă surprinzător nu e faptul (care-i indigna pe cărturari şi farisei) că Cristos mînca şi bea cu vameşii şi păcătoşii, ci faptul că vameşii şi păcătoşii mîncau şi beau cu Cristos.

Este o minune că Cristos cel fără de păcat se simțea ca printre ai săi în societatea ticăloşilor. Dacă stăm să ne gîndim bine, minune şi mai mare (şi care constituie încă o dovadă, dirimantă, a divinității sale) este că aceşti ticăloşi consimțeau să petreacă în tovărăşia neprihănirii. Cum de-au răbdat? La început, căci apoi ciudatul lor comesean a făurit din ei făpturi nouă. Dar la început singura explicație a înfrîngerii unei porniri atît de înverşunată la ființa omenească este că Domnul a făcut o minune care deşi nevăzută (şi uşor trecută cu vederea) nu e mai puțin uluitoare decît celelalte toate.

1965

Nici una dintre virtuți şi nici unul dintre atributele divinului nu poate fi izolat şi idolatrizat. Numai cumpănitul lor ansamblu reprezintă desăvîrşirea.

Ca atare, nici adevărul – singur – nu e un criteriu absolut. Citind pe Luther (*De servo arbitrio*) mă conving şi mai mult de aceasta şi-mi amintesc aforismul lui Pascal: „Pînă şi din adevăr îți poți face idol, deoarece adevărul

fără dragoste nu e Dumnezeu, ci e chipul lui, şi-i idol, pe care nu se cuvine nici să-l iubeşti nici să i te închini".

BUGHI MAMBO RAG

... Aşadar nominativ *puruşá*, acuzativ *puruşam*, instrumental *puruşena*, dativ *puruşaia*, ablativ *puruşat*, genetiv *puruşasia*, locativ *purusé*, vocativ *puruşa*... conjugarea a TV-a: *audiverim*, *audiveris*, *audiverit*, *audiverimus*... o mangustă mîncată de cobre... *audiveritis*, *audiverint*... îi spune Demetrios lui Marcellus ...

1935

Manole: Uite, eu n-am nimic împotriva literaturii. (Vezi bine; mi-a mărturisit că a scris un roman, se cheamă *Freud* şi *Conu Costache*). Dar politica e altceva. Politica stă deasupra. *Mai întîi politica.* Şi să nu-mi spui altfel, că ți-l citez nu numai pe Maurras ci şi pe Joseph de Maistre care i-a pus pe literați şi pe oamenii de ştiință la locul lor. Uite, cazul Morny.

Dacă Morny nu murea în 1865 e foarte probabil că politica față de Prusia şi Italia ar fi fost altfel dusă şi poate că războiul nu izbucnea în 1870. Morny se împotrivise influenței exercitate de Eugenia. Deputat în timpul monarhiei din Iulie, nu era un om făcut de Napoleon al IlI-lea. Ca ministru s-a arătat capabil; îi îndemna pe funcționari să nu fie birocrați, în greaua sarcină de preşedinte al corpului legislativ a fost neîntrecut. În 1863, cînd cu intrarea lui Thiers în Corpul legislativ, a declarat că îl bucură această alegere a unui adversar. Curtenitor şi politicos, avea o grijă deosebită pentru respectarea liniştii ori de cîte ori vorbea un deputat opoziționist, ținea ca acesta să fie ascultat cu atenție şi deferentă. Emile Ollivier a putut afirma în plin Corp legislativ că e republican şi n-a fost nici arestat, nici ucis, nici sterilizat, nici închis într-un ospiciu, nici măcar admonestat. Cu Emile Ollivier tactul lui Morny a dat rezultate excelente: Ollivier a trecut de partea imperiului. Reformele liberale din 1860 sunt datorate lui Morny, care-i spunea lui Ollivier că el unul a fost întotdeauna conservator şi liberal.

Şi ce face Alphonse Daudet? în *Le nabab* îl prezintă pe Morny sub numele de duce de Mora. Tabloul lui Daudet, din punct de vedere literar, e frumos. Din punct de vedere istoric, e fals. Morny fusese în tinerețe un *dandy,* rămăsese pînă la sfîrşit un om de lume elegant. Dar n-a fost deloc mondenul frivol pe care şi-l închipuie Alphonse Daudet. Mora e mondenul cinic, stricat, atotputernic şi senzațional, e impecabilul snob. E Brummel. Daudet recunoaşte că e şi Richelieu, dar portretul e făcut din culise, de nu din oficiul de lîngă bucătărie. Morny n-a fost un duce milionar, un om politic fără scrupule, un „parizian" în sensul romanelor de aventuri galante, un demnitar luxos şi leneş. Daudet a văzut numai pe mondenul blazat şi obosit, pe satrapul putred. Pe marele om politic inteligent şi harnic, n-a ştiut să-l vadă. La lumina lumînărilor i s-a părut că desfrîul îl doboară pe Morny;

micului provincial şi gazetar, secretarului (şi doar nu era slugă!), nu-i venea a crede că un om atît de bine îmbrăcat poate fi obosit din cauza muncii, eforturilor şi activității ce depunea ca preşedinte al Corpului legislativ. Morny a murit învins de muncă, după ce a îndeplinit cu abilitate şi strălucire o funcție mult mai delicată şi mai extenuantă decît aceea de împărat. Istoria nu trebuie să-l judece după cele spuse, fără răutate de altfel, de un secretar pe care-l scăpase din mizerie şi de la moarte (pentru că îi dăduse mijloacele de a-şi vindeca tuberculoza). Ea trebuie să-i recunoască acestui om inteligent, cumsecade şi muncitor toate meritele lui. Tu ştii că eu nu-s bonapartist, dar nu e drept ca al doilea imperiu să apară ca dictatura destrăbălaților din veacul trecut. în sunetele valsului, Napoleon al IlI-lea n-a ordonat crime şi, printre orgii, Morny n-a delapidat banul public. Nu e Aretinul. Numai imaginația dezlănțuită a cititorilor de romane în fascicole şi-i închipuie pe Napoleon al IlI-lea şi pe Morny ca pe nişte Aretini. Dar veacul nostru, mă, oferă spectacole atît de senzaționale încît cei care nu pot crede că în secolul al XlX-lea o dictatură putea fi un simplu regim politic neparlamentar al unor oameni de ispravă şi al unei societăți normale nici nu pot fi condamnați.

– Giono, în timpul ocupației Franței de către Germani: Să ne supunem. Mai bine un măgar viu decît un leu mort.

Aşa e. Aşa e. Eroismul e ridicol şi fals, vorbele mari sunt goale, bătrînii îi trimit pe tineri la război, bogații îi îndeamnă pe săraci să rabde, sătulul îi dă flămîndului sfaturi... Da, da, da. De trei ori da. Corneille e răsuflat, iar cu sentimente frumoase nu se face literatură bună. Viața n-are preț.

Ştiu. Dar nu e mai puțin adevărat că eroismul şi demnitatea au şi ele "Părțile lor", vorba lui Goricã. Şi au gesturile demne şi purtările eroice un farmec al lor, un haz propriu, o forță emoțională care nu-s chiar de trecut cu vederea. (Unde mai pui că într-o celulă e mult mai plăcut să ai drept colocatari adepți ai onoarei decît părtaşi întru cedare de-ai lui Giono, în privința cărora sunt pornit a crede că ar isca zilnic discuții centrate asupra distribuirii gamelelor).

Exemplu: Sf Petru cînd zice: „Du-te de la mine, Doamne, că sunt om păcătos" (*Luca* 5,8), ori cînd cere să fie răstignit cu capul în jos. Ofițerul german care ordonă plutonului său a da onorul lui Bergson în curtea comisariatului unde bătrînul venise ca să fie trecut pe listele de evrei. Sau Bergson însuşi, catolic din convingere, care nu acceptă să se boteze în timpul ocupației străine pentru ca să nu poată fi bănuit că a făcut-o din interes. Sau – e o reacție în lanț – preoții catolici care-l consideră totuşi drept creştin şi botezat cu „botezul intenției".

Sau legenda prințesei Godiva care s-a învoit să călărească goală pe străzile oraşului Coventry pentru a obține de la soțul ei ridicarea unor împilări – şi

nici unul din locuitorii oraşului n-a ieşit din casă, afară de unul singur pe care concetăţenii săi nu l-au pedepsit decît nemaivorbindu-i niciodată. Sir Lawrence Mont îşi trimite cuscrul, pe Soames Forsyte, în casa marchizului de Shropshire. Pentru a-i înlesni marchizului participarea la o acţiune de binefacere, Soames se oferă să-i cumpere un tablou atîrnat în sufrageria casei. Proprietarul vrea să dea jos tabloul pentru casă poată cumpărătorul vedea semnătura pictorului. De vremea ce-i aici, zice Soames, dovada-i ca şi făcută, nu-i nevoie să vă deranjaţi. Mont ar fi fost încîntat de cavalereasca purtare a burghezului său cuscru, dar numaidecît după aceea ar fi simţit o strîngere de inimă cînd Soames îi răspunde marchizului că nu poate plăti cinci sute de lire pe tablou. (Va să zică tot neam de negustor a rămas, tocmeala i-a intrat în sînge!). E prea puţin, adaugă Soames, şi indică un preţ mai mare. Marchizul se împotriveşte. Dacă vreţi, încheie Soames - şi l-ar fi dat gata pe Mont – *eu nu mă tocmesc.*

– Că rolul credinţei este hotărîtor în tot ceea ce aparţine domeniului ideativ am ştiut-o mult înainte de a fi primit harul. Din dreptul public, din citirea lui Ortega y Gasset, din spusele lui Manole.

Şcoala de drept privat de la Lyon, urmînd teza lui Em. Lévy, arătase că, în cele din urmă, dreptul de proprietate nu are alt temei decît faptul că ceilalţi oameni cred despre proprietar că e legitimul deţinător al bunului. Dacă nu există titlu de proprietate (sau se merge dincolo de cel mai vechi act disponibil), prescripţia de treizeci de ani rezolvă totul. Şi-n dreptul public nu e altfel. Puterea - enigmatica noţiune fundamentală a dreptului public, entitatea paralelă proprietăţii din dreptul privat – este ea însăşi o formă de credinţă.

Manole.

După ce a căzut de la putere. Troţchi povesteşte că a fost întrebat de nenumărate ori cum se face că a putut cădea? Celor care-l chestionau astfel, Troţchi socoteşte că puterea le apare ca un obiect material pe care l-ai scăpat din mînă, un ceas, o riglă sau un carnet. El însă dă cărţile pe faţă: puterea se pierde cînd influenţa anumitor idei şi anumitor stări psihice descreşte în sferele diriguitoare şi în rîndurile masselor. Se schimbă credinţele, se preschimbă sufletele, apar idealuri şi planuri noi. Troţchi a căzut – el o spune, nu eu – nu pentru că s-au urzit comploturi împotriva lui, ci pentru că oamenii nu mai gîndeau şi credeau ca el, nu se mai aflau pe acelaşi plan spiritual cu el. I se spunea că e individualist şi aristocrat, lui, teoreticianului revoluţiei permanente, pentru că massele erau obosite de revoluţie şi voiau să fie lăsate să trăncănească în jurul unei sticle de vin (vorba vine) ori să meargă la spectacole de balet ori să bîrfească în voie. Troţchi e tot pe poziţii revoluţionare, dar nu mai e popular şi cade dintr-o dată şi de la sine, nu-l trînteste nimeni, cade fără să intervină nici o catastrofă pentru că nu-l mai ţine nimic, întocmai ca unul căruia i se surpă sub picioare scaunul ori scara pe care s-a suit.

Puterea nu e decît o stare, un rezultat: guvernanții nu sunt la putere fiindcă au mijloacele de coerciţiune în mînă, ci au mijloacele de coerciţiune la dispoziţie pentru că sunt la putere. Mă, cine crede altfel, crede ca persoanele care-l plictiseau pe Troţchi cu întrebări, crede că puterea e un obiect care scapă din mînă, se cucereşte, se fură, se ascunde. Un fel de talisman, de coif al Nibelungului. Puterea nu e decît un element de gradul al doilea, provine, decurge de la un altul. Iar elementul iniţial e credinţa massei omeneşti care e cuprinsă într-o formă statală anume. Dreptul, aşadar, nu-i decît o religie, un sistem de credinţe.

Guvernanţii cad atunci cînd nu mai au vlagă şi voinţă de putere şi nu le mai au fiindcă s-a petrecut ceva înlăuntrul psihicului lor. Adevărul e că entuziasmul lor a pierit deoarece nu mai e alimentat de sentimentele massei. Scade potenţialul lor guvernamental, cum să nu scadă, de vreme ce a scăzut nivelul izvorului, adică s-a micşorat încrederea poporului. Guvernul e umbra, imaginea din oglindă, curentul electric, mandatarul; Poate atîta cît i se deleagă. Oamenii care-l compun sunt apţi să lucreze atîta vreme cît simt că sunt sprijiniţi; cîtă *potentia agendile* transmite uzina generatoare, adică massa guvernată, atîta acţiune guvernamentală depun. Puterea e numele ceremonial pe care-l poartă consensul nostru al tuturora, e voinţa comună a grupului, cea mai înaltă, voinţa generală de care tot vorbeau ăia din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Înseamnă că între guvernanţi şi guvernaţi se stabilesc nişte raporturi sufleteşti şi că ocîrmuitorii – de la ţarişti la troţchişti – pierd orice siguranţă şi orice putinţă în clipa în care simt că s-a întrerupt curentul care-i lega de popor. Dar dacă lucrează tiranic şi tot nu cad? Asta înseamnă că trebuie să recurgem la tata Freud şi să constatăm că, inconştient, poporul îi sprijină şi nu este ostil tiraniei.

– Cardinalul de Retz, în acest text fundamental, e poate primul constituţionalist care a înţeles cum stau lucrurile: „Parlamentele nu-s oare idolul noroadelor? Ştiu că le socotiţi drept nimica toată deoarece Curtea este înarmată; tare vă rog însă a-mi îngădui să vă spun că trebuie socotite drept foarte mult ori de cîte ori se socotesc ele însele drept totul". Iată unde am ajuns: „Încep ele însele prin a socoti armatele dumneavoastră drept nimica toată şi nenorocirea este că puterea lor stă în imaginaţia lor; şi se poate cu adevărat spune că spre deosebire de toate celelalte feluri de puteri, ele pot, cînd au ajuns la un anumit punct, tot ceea ce cred că pot".

Possunt quia posse videntur.

După Retz, un salt pînă la Robert Musil: „Crezurile omeneşti nu sunt, probabil, decît nişte cazuri particulare ale creditului. în iubire ca şi în afaceri, în ştiinţe ca şi la săritura în lungime, trebuie să crezi înainte de a cîştiga ori de a-ţi atinge ţinta; cum de n-ar fi la fel de adevărat şi-n viaţă în general?... Cînd această credinţă se isprăveşte – pentru că nu există nici

justificare, nici acoperire – falimentul nu se lasă aşteptat: epocile şi imperiile se prăbuşesc aidoma afacerilor cînd creditul lor e consumat".

De hotărîtoarele cuvinte ale cardinalului de Retz se leagă şi acestea, nu mai puțin înzestrate cu harul de a dezvălui lucruri ascunse, ale lui Joseph de Maistre: „L-am întrebat într-o zi pe un militar de seamă: *Ia spune-mi, domnule general, ce înseamnă o bătălie pierdută? N-am izbutit niciodată să înțeleg bine ce e.* Mi-a răspuns după o clipă de tăcere: *habar n-am.* Iar după o a doua tăcere adaugă: *e o bătălie despre care crezi că al pierdut-o...* o bătălie nu se pierde materialmente... Frederic al II-lea, de pildă, care oricum se pricepea în treburi de felul acesta, zicea: *Să învingi înseamnă să înaintezi.* Care însă e cel ce înaintează? E cel a cărui conştiință şi dîrzenie îl determină pe celălalt să dea înapoi... Imaginația e aceea care pierde bătăliile".

– Necesitatea unui plan de-al doilea, adică a transcendenței. Malraux: „Istoria artei este că întotdeauna oamenii au cerut artei prezența a ceva ce nu este ceea ce ei pot realiza". „Altfel spus, nu există artă decît din momentul în care ceva se opune realității. Acest ceva oamenii nu l-au găsit decît în transcendență". Iar Kafka defineşte poetul: „un telegraf viu între Dumnezeu şi oameni".

– Mă surprinde că suprarealiştii au trecut aproape cu toții în rîndurile antifascismului de vreme ce faimoasa declarație a lui Hans Johst: „Cînd aud cuvîntul cultură pun mîna pe revolver" a fost precedată de o alta, a papei suprarealismului: „Actul suprarealist cel mai simplu consta în a ieşi în stradă cu un revolver în mînă şi a trage de istov în mulțime". (De ce s-o fi refugiat Andrei Breton în Statele Unite cînd i s-a realizat visul e un mister, încă unul din misterele care ne depăşesc).

1941

Tata (e în timpul guvernării lui Antonescu) ne explică fratelui meu şi mie că n-are nici un rost să ne supărăm. Trebuie să înțelegem că altfel nu se poate.

Mai tîrziu mi-am adus aminte de vorbele lui şi de ale lui Saint-Exupery: „De vreme ce sunt de-al lor, nu-i voi renega niciodată pe ai mei, orice ar face. Nu voi predica niciodată împotriva lor în fața altora. Dacă va fi cu putință să li se ia apărarea, îi voi apăra. Dacă mă batjocoresc, voi închide batjocura în inima mea, şi voi tăcea. Orice aş gîndi atunci despre ei, nu voi juca niciodată rolul de martor al acuzării".

– Dialectica bine-rău, spre deosebire de altele, nu este egalitară. Față de rău, binele e mai gingaş, mai instabil, *mai puțintel* la făptură. Binele: e mereu în stare de inferioritate (fragilitate), nu se poate lua la luptă dreaptă cu potrivnicul său.

Camus: „Binele e o visare, un proiect mereu amînat şi urmărit cu un efort istovitor, o limită pe care n-o atingem niciodată, domnia lui e imposibilă. Numai răul poate merge pînă la marginile sale şi domni absolut".

– Teoreticienilor cumințeniei, cedării şi compromisului, apologeților „înțelepciunii" şi criticilor „eroismului nebun", lui Jean Giono şi unora dintre prietenii mei le-aş spune aceste cuvinte ale lui Gorki (îi trecuse şi lui): „Nebunia vitejilor, iată înțelepciunea vieții".

1970

Pentru ca bărbații de stat europeni şi americani să ştie cum să se Poarte cu statele simiene pe care au găsit de cuviință să le înființeze în Africa şi alte părți ale lumii unde faza arboricolă încă nu a fost în întregime depăşită, precum şi cu alți mîrlani şi țopîrlani care şi-au luat-o rău de tot în cap, ar trebui să aibă cunoştință de una din cele mai nobile scene petrecute (nu sunt prea mulți ani de atunci) pe pămînt românesc – şi să ia pildă.

Marele pictor şi autenticul boier Theodor Pallady obişnuia să dejuneze în oraş: la Jockey Club, la Dobrică pe Aurel Vlaicu ori la restaurantul din Buzeşti ținut de Mişu, fostul bucătar al Automobil Clubului.

În Buzeşti, pe vreme caldă, Pallady mînca odată în grădină, avînd carnetul de schițe în față. La o masă alăturată un tip tînăr, solid, cu păr creț, barbete, haină cu umerii vătuiți, cămaşă violet şi cravată galbenă. Lîngă el o *coardă,* expresivă. Pallady o desenează.

Tipul, enervat (făcut?), se ridică şi se propteşte în fața artistului.

– Cum de îndrăzneşti s-o fixezi pe doamna şi s-o pictezi?

Pallady mormăie un răspuns vag politicos şi explicativ, apoi tace.

Tipul stăruie şi, împins de tăcerea şi bătrînețea interlocutorului, trece pe alt registru:

– Ia ascultă, porc bătrîn...

Pallady, şaptezeci şi cinci de ani, fost elev al unei celebre scoale de box de la Paris, îşi pune carnetul pe masă, nu-şi suflecă mînecile, se scoală agale şi-i arde vlăjganului un uppercut care-l trînteşte peste o masă învecinată.

Ce păcat că n-are cine şi cum afla.

(Mai întîi să coboare din copaci. Pe urmă om sta şi de vorbă).

– Pe pămînt turcesc, dar cu extrateritorialitate: moartea lui Constantin Brâncoveanu şi a fiilor săi confirmă povaţa dată de lordul Chesterfield lui Philip Stanhope (fiul său): de trăit poţi trăi cum vrei, de murit să mori ca un gentleman.

Mundana viaţă a voievodului se încheie într-un fel care-l consacră ca gentleman (nu s-a *turcit)* şi-l aureolează ca sfînt (nu s-a lepădat de creştinism).

Gherla (Zarea), 2 august 1964

După masivele plecări din Aprilie (mai ales bolnavi, foarte mulţi pe targa, i-am zărit prin interstiţiile seîndurilor de la camera 35) a urmat citirea de către comandantul închisorii a decretului general de graţiere, la 17 iunie. Pentru prima oară se vorbeşte despre „deţinuţi politici". Pînă acum: „Ce faaace? Deţinuţi politici? Nu zău, mă? Voi sunteţi infractori împotriva securităţii statului, asta sunteţi". Urmează ca la data de 23 august să „nu mai existe practic nici un deţinut politic". Despre graţiere ştiusem cu o zi mai înainte, prin morse. Dar acel „practic" mi s-a părut suspect. Poate că n-a fost luat cuvîntul în sensul lui corect care e „de fapt", „concret" – ci în sensul răspîndit, dar neexact, de „situaţie generală în care cazurile excepţionale fiind foarte rare nu contează". Gardienii – acum sunt mai vorbăreţi, ba fac şi aluzii la „ce să-i faci aşa a fost, să nu plecaţi cu supărare" – îmi spun că măsura are un caracter absolut. Cu toate acestea, după seria de plecări de la sfîrşitul lui iunie, văzînd că nu fac încă parte nici din seria care a început să fie liberată la 25 iulie, cunosc o stare ilogică de nerăbdare şi anxietate. E stupid, nu mă pot reţine, dar iau aminte că-mi pare rău să fi fost urgisit printre ultimii. Aveam să fiu într-adevăr liberat în chiar ultima zi: numele meu începe cu litera S, n-aveam pile de nici un fel, nu eram bolnav incurabil, fusesem „nesincer cu ancheta", nu figuram pe listele de turnători („au colaborat cu organele de administraţie") şi nu mă număram printre reeducaţi. Dar evenimentul liberării se apropie şi poate avea loc din clipă-n clipă. In mica celulă de la Zarcă, singur, îngenunchez şi fac un bilanţ. Am intrat în închisoare orb (cu vagi străfulgerări de lumină, dar nu asupra realităţii, ci interioare, străfulgerări autogene ale beznei, care despică întunericul fără a-l risipi) şi ies cu ochii deschişi; am intrat răsfăţat, răzgîiat, ies vindecat de fasoane, nazuri, ifose; am intrat nemulţumit, ies cunoscînd fericirea; am intrat nervos, supărăcios, sensibil la fleacuri, ies nepăsător; soarele şi viaţa îmi spuneau puţin, acum ştiu să gust felioara de pîine cît de mică; ies admirînd mai presus de orice curajul, demnitatea, onoarea, eroismul; ies împăcat: cu cei cărora le-am greşit, cu prietenii şi duşmanii mei, ba şi cu mine însumi.

Stau deci în genunchi şi mulţumesc lui Cristos Dumnezeu şi-i făgăduiesc să fac tot ce voi putea spre a mă purta de-acum încolo ca un domn rece în faţa tuturor adversităţilor, piedicilor, zădărîrilor; numai vesel, mereu recunoscător pentru orice bucurie, orice vorbuliţă bună care nu va fi blestem

sau înjurătură; şi voiesc mai bine moartea decît să fac păcate strigătoare la cer.

Mulţumesc sincer, făgăduiesc serios... Dar cîţi n-au mulţumit şi n-au făgăduit? Gîndul acesta nu mă clatină totuşi pentru că experienţa celorlalţi nu ne e transmisibilă. Aşa îneît buna mea dispoziţie rămîne, doar tulburată de o oarecare agitaţie. Umblu fără a mă opri prin micuţa celulă. Perspectiva liberării mă furnică, dar mă cuprinde apoi şi presimţirea că mă voi întoarce în închisoare - şi parcă mi-o doresc. Poate că aici trebuia să rămînem cu toţii, poate că era mai uşor, mai bine.

Jilava, camera 25

Montherlant în *Port-Royal* rezumă concepţia protestantă despre mîntuire: „Neliniştea e o dovadă sigură a puţinului folos pe care-l tragem de pe urma sfintei împărtăşanii şi oricine nu se simte fericit aici pe pămînt nu poate să fie fericit dincolo. Crezi în Dumnezeu şi ţi-e frică de ceva?"

Frumos vorbesc janseniştii, dar tocmai cei care cunosc „teama şi tremurul" trec uşor peste incertitudinea legată de condiţia umană în ultima clipă. înfricoşătoare e judecata lui Cristos pentru că nimeni nu ştie care va fi verdictul; meritele, faptele bune, nu sunt precumpănitoare; iar cît priveşte credinţa noastră, putem fi siguri că-i adevărată? Protestanţii – îngăduind individului să-şi deducă mîntuirea din starea sa de linişte sau fericire – înlătură tragicul şi angoasa din viaţa creştinului.

Ortodocşii – atît de axaţi pe înviere şi-n consecinţă pe bucurie – sunt mai aproape, cred, de esenţa dramei îndoindu-se mereu de soarta lor. Inginerul Pete. îmi atrage atenţia asupra acestui punct, unde văd multă onestitate şi un adevărat tremur: tocmai că asta nu se poate şti! tocmai că nimic nu e rezolvat pînă în ziua judecăţii.

– Creştinismul şcoală perfectă a contradicţiei şi paradoxului, cea mai dialectică dintre concepţii.

Prima datorie a creştinului: a fi fericit.

Prima datorie a creştinului: a simţi adînc nenorocirea condiţiei omeneşti.

Ieşirea din dilemă: soluţia dogmatică: credinţa în transfigurare şi înviere.

Creştinul (sau omul – e totuna) se cuvine a fi zîmbitor, tolerant, raţional, degajat, convins de relativitatea celor lumeşti; deci nitel sceptic şi foarte îngăduitor; şi totodată – ştiind că aici se joacă partida pe viaţă şi pe moarte – că *numai în trup* ne putem mmtui (trupul e trup de moarte şi Pavel aşteaptă să fie scăpat de el, dar, pe de altă parte, odată ieşit din trup nu te mai poţi mîntui) – trebuie să fie grav, absolut convins de adevărurile revelaţiei, aprig

în convingerile sale şi-n simțul tragic şi eroic al existenței, abisal în deschiderile sale asupra tainelor vieții. Este necesar, ar spune un istoric al culturii, să îmbine ceea ce Kenneth Clark numeşte „zîmbetul rațiunii" din secolul XVIII cu aspra ascultare şi înflăcărată credință din secolele XII-XIII.

Dar cum pot fi îmbinate aceste două lucruri atît de opuse: secolul XVIII şi secolele XII-XIII? Rațiunea şi credința? Zîmbetul şi gravitatea? Îngăduința şi ascetismul?

Nu ştiu. (Dacă nu cumva răspunsul pertinent ar consta în răsturnarea întrebării: cum de-au putut ajunge să fie despărțite?). Cunosc însă o pildă care – în mod tainic – pare a dovedi că opusurile pot coincide, că există o posibilitate de împăcare (integrare) a divergențelor viziunii. Pilda e simplă, nițel zărghită, şi sunt cu totul dispus să-i recunosc un caracter neserios, un iz de poznă nastratiniană; prea locală pentru a putea pretinde la valabilitate generală; şi, desigur, supărător de reacționară. Iat-o în toată ambiguitatea ei, în dialectica ei filocalie.

La un sfînt călugăr cunoscut pentru curățenia vieții lui, duhovnic riguros, fără multă cărturărie, vine să se mărturisească o femeie al cărei soț a fost arestat pentru motive politice. Deîndată scoate un revolver. Ce mă fac, părinte, e al bărbatului meu, l-am luat la mine să nu dea cineva de el. Călugărul o fulgeră cu privirea îndelung; apoi, căseîndu-şi îmbrăcămintea: „Valeu, valeu, dă-i drumul în anteriu".

(*Luca* 8,8: Cine are urechi de auzit să audă).

1967

Admirabilul Athenagora, patriarhul întîlnirii de la Ierusalim şi al sărutului de la Istambul – al ecumenismului față de care m-am legat să-i fiu fidel – îi spune lui Olivier Clément că merge spre Cristos pentru că îl iubeşte şi „nu e silit de nimic", pentru că Cristos – care a refuzat să coboare de pe cruce şi să prefacă pîinile în pietre – e totuna cu libertatea.

Cristos ne dă libertatea (*Ioan* 8,32: „iar adevărul vă va face liberi") şi fericirea sub forma de rețetă practică de uz cotidian.

Cine-şi repetă mereu maxima lui Kierkegaard: „Contrariul păcatului este libertatea" şi cine ştie că libertatea este bunul suprem înțelege ce poate însemna creştinismul.

Nu-i reproşez lui Giono că a îndemnat la cedare în fața răului în numele superiorității vieții asupra morții. îi obiectez că a trecut cu vederea Peste alt adevăr: că viața - desigur infinit superioară morții – nu este nici ea bunul suprem dacă nu e însoțită de calitatea-i *ab initio* consubstanțială, adică de libertate. Cînd Benda spune că bunul suprem al omului nu e viața, ci libertatea, el enunță un adevăr de care Giono n-a vrut să țină seama. Benda

e un scriitor care nu se compară cu Giono. Dar dacă adevărul poate ieşi din gura copiilor şi a săracilor cu duhul, de ce n-ar putea veni şi de la autorii cu o frază mai puțin pitorească?

– La urma urmei. Pascal ne îndeamnă să pariem.

Bine.

Dar dacă?...

Dar dacă e aşa cum presupune Renan: s-ar putea ca realitatea să fie tristă?

Dar dacă s-ar adeveri coşmarul lui Jean-Paul: în catedrala pustie, sub orologiul pe al cărui cadran fără ace au încremenit cifrele veşniciei, Shakespeare dă de veste morților că nu există Dumnezeu?

Dar dacă universul, cum a crezut J.B.S. Haldane, nu e doar mai ciudat decît gîndim noi, ci mai ciudat decît putem gîndi?

Atunci - cu atît mai rău pentru natură şi univers. îmi repet cuvintele abatelui Valensin.

(De fapt, e numai o iluzie: cei de mai sus se referă la universul corupt, singurul prins de simțuri şi de concepte).

– Smerit, da, cel care afirmă adevărul. Dar nu întrucît afirmă adevărul. Proclamarea adevărului e mereu solemnă pentru că adevărul e solemn.

Cine se ruşinează să mărturisească pe Cristos va fi ruşinat la Judecată. Cristos e Adevărul.

Mărturisirea adevărului e un act ce se face numai *solemniter.*

– Buddha, ieşind din palat, a văzut moartea, boala, foamea, sărăcia. Acestea toate țin, într-o oarecare măsură, de fire. Ura dezlănțuită şi predicată, nebunia, tortura nu le-a întîlnit. Secolul al XX-lea a văzut, în afară de calamități, toate fumurile iadului şi demenței, a văzut că iadul poate fi, că e în orice clipă gata să treacă de la virtualitate la închegare. Abisul, situațiile limită şi angoasa ieşită-n stradă şi postată pe la colțuri au arătat omului de rînd al secolului al XX-lea că diavolul există şi că e aproape de el. Prin urmare, secolul al XX-lea e cel mai pregătit să devină creştin.

– Creştinismul nu e prostie mieroasă. Prințul Mîşchin – idiotul – numai prost nu e. Pe toate le ştie, pe toți îi înțelege, cunoaşte răul ca puțin alții. Dar

dintr-însul nu trage concluzia cinismului, iresponsabilității şi deznădejdii, ci deduce soluția bunătății, apărării dreptății altora şi smeririi eului – întreita soluție creştină. Singura posibilă, dacă avem nițică minte şi privim realitatea în față.

1971

În Statele Unite s-au creat biserici ale homosexualilor. Contra. De ce? în primul rînd: Cristos nu respinge pe nici unul din cei care vin la el. Aşadar, nici pe homosexuali.

Însă, ca şi pe toți ceilalți, nu pentru ca să se justifice şi să se confirme în păcat, ci pentru ca să se lase de el.

Cristos n-a respins pe curve şi pe hoți, dar nu spre a-i binecuvînta în poziția lor de curve şi de hoți, ci pentru a-i ajuta să nu mai fie. Greşit ar fi să se creadă că homosexualilor le-ar asigura un tratament preferențial, pe ei primindu-i fără ca să se curețe şi libereze din robia păcatului lor.

Domnul, din milă şi bunătate, ascultă orice rugăciune; scopul rugăciunii nu este însă întărirea în păcat. Mauriac îi spunea lui Gide: n-are-a-face la ce renunți, totul este să renunți; ca atare în cazul homosexualilor problema nu se pune în alți termeni decît ai înfrînării.

În al doilea rînd: creştinismul este prin esență universalist şi ostil oricărei segregații. Nu este conform cu spiritul învățăturii lui Cristos să existe o biserică pentru albi şi una pentru negri, o biserică pentru femei şi una pentru bărbați, o biserică pentru bogați şi una pentru săraci, o biserică pentru homosexuali şi una pentru heterosexuali, o biserică pentru intelectuali şi una pentru analfabeți. Tot astfel, ar fi necreştin şi nu lipsit de ridicol (segregația duce spre ridicol) să ființeze biserici speciale pentru hepatici, cardiaci, bolnavi de calculi renali...

Destul că-l rugăm pe Dumnezeu fiecare în limba noastră şi că ne despărțim pe naționalități şi confesiuni, nu mai e nevoie să creăm alte particularisme.

Gherla, iulie

În camerele dinspre şosea, vara, căldura e atît de mare încît gardienii îngăduie deținuților să-şi lepede hainele vărgate şi să stea în chiloți. Zăpuşala atingînd în anumite ore intensități de neînchipuit, unii se urcă pe paturi, apucă doi cîte doi un „cearşaf" şi-l agită spre a încerca să iste o adiere.

Stau cu Marinică P. şi Sile Căt. şi învăț *Cîntecul Potirului* al lui Crainic. Pîinea şi Vinul. Ca la Trakl şi la Ignazio Silone. Caracterul atît de simplu [a]l creştinismului întemeiat pe două realități, două biete şi-n acelaşi timp splendide realități: pîinea şi vinul.

Şi iată, potirul la gură te-aduce
Isuse Cristoase, tu, jertfă pe cruce
Adapă-ne, sînge de Sfînt Dumnezeu

Ca bobul în holdă, ca mustu-n ciorchine
Eşti totul în toate şi toate prin tine
Tu, vinul de-a pururi al neamului meu.

Ca prin minune încep să simt o răcoare, o umezire a gurii arsă de sete (nici la Gherla nu pot bea apa, sălcie); şi o imensă recunoştinţă, niciodată n-am ştiut mai bine ce e smerenia, cît de „săracă" şi „ticăloasă" e condiţia umană.

Gherla, 1961

Foarte mulţi îşi reneagă trecutul, dezmint pînă şi lucruri notorii. „N-am fost!" Exemplu de cinste şi sinceritate colonelul C. L. care după ce se recomandă adaugă – spre ştiinţă şi bună regulă: am fost prefect legionar de Oradea şi senator legionar.

Bucureşti, 1965

Cu Sorin Vas. şi Ştefan Pop. despre nebunie.

Secretul nebuniei – pentru Sorin Vas. şi Ştefan Pop. – stă în discontinuitatea ei, în lipsa de coerenţă şi de consecvenţă a nebunului.

X. Y. zice că e Napoleon Bonaparte.

Foarte bine. Sunt gata să-l cred. Dar nu pot deoarece el se poartă ca N. B. numai pînă la un punct. Apoi trişează, se opreşte. Nu e consecvent cu el însuşi, nu e coerent. Mai bine zis nu-i serios în nebunia lui.

E nebun nu pentru că se socoteşte N.B., ci pentru că nu e în mod continuu N.B.

Napoleon Bonaparte e Napoleon Bonaparte pentru că el se poartă mereu ca atare, pe cînd X.Y. se mulţumeşte ca ceilalţi să-l trateze ca şi cum ar fi N. B.

Victor Hugo: era un nebun care se lua drept V.H. La fel şi Bonaparte.

Dar Victor Hugo şi Napoleon Bonaparte se purtau ei înşişi, prin propriile lor mijloace, ca V.H. şi N.B.

Mulţumindu-se ca alţii să-i recunoască situaţia de N.B., nebunul dă dovadă de neseriozitate.

Foarte bine, îi accept punctul de vedere. Da, eşti N.B. Fii!

Şi iată că nu poate fi. Pe cînd N.B. e un nebun care *poate să fie* N. B.; care-şi poate realiza modelul şi-l poate pune în funcțiune.

Lui X.Y. îi lipsesc mijloacele de a se purta ca N.B. în cele din urma, din concesie în concesie, se declară mulțumit dacă i se spune: Maiestatea Voastră.

Pe scurt, nebunul nu crede consecvent, continuu şi coerent că e N.B. În acest sens *el ştie că* nu e N.B. şi că e nebun: în acest sens orice nebun o face pe nebunul. La X.Y. există undeva o întrerupere, o scurgere (*une fuite*), o flanşare.

Dacă domnul de cristal din nuvela lui Henri Duvernois ar fi coerent, n-ar trebui nici să vorbească deoarece cristalul nu vorbeşte. Aşadar nu-i consecvent cu el însuşi. Nebunul, fiind slab, are nevoie de alții, depinde întru-totul de ei. N-are şi N.B. nevoie de alții? Ca să-l recunoască. Pe cînd X.Y. are nevoie de alții ca să fie, existențial. El există numai reflectat.

Vorbele lui Sorin Vas. şi Ştefan Pop. îmi confirmă proasta părere despre nebuni pe care o am de la Chesterton şi de la Manole („Să n-aud de nebuni!"). Nici Mîşchin, nici Don Quijote, nici Alcest, nici Hamlet nu sunt nebuni. Nebuni suntem noi care ne credem în cîrciumă în loc de a vedea că suntem în castel. De nebunie trebuie să ne vindecăm, nu de rațiune. Nu în întunericul tulbure, nu în semi-minciuna demenței ne stă scăparea, ci în lumină şi adevăr, la picioarele lui Cristos care-i vindeca pe demonizati.

Lucerna, 1938

Comemorarea operei *Siegfriede* Wagner, la vila din Triebschen, pe malul lacului celor pentru cantoane. Aici a scris compozitorul *Călătoria pe Rin* a eroului după al cărui nume îl botezase pe fiul său de curînd născut.

Dirijor: Arturo Toscanini.

Într-una din seri, în sala de concerte, simfonia I-a de Brahms, de asemeni dirijată de Toscanini.

Nu trece mult de la începutul executării simfoniei şi plafonul se deschide; cohorte de îngeri coboară din ceruri şi umplu sala. Valuri de euforie se revarsă peste tot. Se simte că şi bucata şi execuția stau sub lucrarea harului sfințitor.

Îmi închipui simfonia I-a de Brahms concepută noaptea, la Viena, spre sfîrşit de primăvară: compozitorul iese de la *Kafeehaus*, tîrziu, şi se îndreaptă pe jos către casă. Calea e lungă şi trece pe la *Votivkirche.* E răcoare. A plouat. Din cînd în cînd se mai aude, îndepărtîndu-se, bubuitul unui tunet. Ultimele tramvaie trec, gonind. Toată melancolia vieții se adună în jurul

compozitorului, toate chemările, trecătoarele bucurii, permanentele frumuseți, nostalgiile. Mai ales pentru că ştie că va muri este sufletul omului cucerit de atîta evanescență şi i se pare lumea în jurul său atît de solidă. Cel ce străbate cu pasul apăsat al unui trup bondoc străzile aproape pustii nu e necunoscător al vieții sub toate aspectele ei şi nici al trecutului; ştie că umblă pe locuri unde au mers Haydn şi Mozart, Schubert şi Johann Strauss. Prezentul însă e al lui; prezentul cu exigentele şi decepțiile lui şi cercetat de ceva nepieritor. Mă întreb dacă nu la simfonia I-a de Brahms s-a gîndit Mateiu Caragiale cînd a descris valsul cîntat la birtul din Covaci. (*Tot mai învăluită, mai joasă, mai înecată, mărturisind duioşii şi dezamăgiri, rătăciri şi chinuri, remuşcări şi căințe, cîntarea înecată de dor...*).

Aşez simfonia I-a alături de tetralogia lui Wagner (Paul Morand preferă *Tristan şi Isolda*) şi *Don Giovanni,* reuşita supremă a muzicii pentru Kierkegaard.

Nicăieri nu cred ca orăşanul, în muzică, să fi fost mai aproape de Dumnezeu, cutreierîndu-şi, profan, oraşul. (În literatură: *Gaspard de la nuit* de Aloysius Bertrand şi – fireşte – Chesterton, întreg).

1971

Audiție integrală, stereofonică, a operei rock-pop *Jesus Christ Superstar* de Andrew Lloyd Webber şi Tim Rice.

Personajul Măriei Magdalena – text, partitură, voce, interpretare – e extraordinar. Toată puterea de creație şi dragostea autorilor pentru operă aici s-au concentrat.

Cel mai tainic pasaj din *Evanghelii* – mai greu de înțeles decît chiar *Luca* 16 ori *Ioan* 17 – mi se pare ungerea din Betania.

Cînd Iuda spune: ce risipă! e păcat de bani! un vas atît de scump şi s-ar fi putut ajuta atîția săraci! Iuda vorbeşte în numele nostru al tuturor. Toți judecăm ca el: da, e păcat, atîta risipă de mir şi sunt atîția săraci!... Vorbeşte logica omenească, migăloasă şi pizmaşă. (Pentru noi înşine nimic n-ar fi prea scump, pentru alții orice e prea mult. Şi nici pe noi nu îndrăznim să ne răsfățăm!). Vorbeşte meschinăria îngrijorată de a limita pornirea spre dărnicie ori spre sacrificiu.

Iar răspunsul lui Cristos, nițel brusc: ia mai dă-i încolo de săraci, că or să tot fie săraci cît va fi lumea şi o să-i tot aveți, pe cînd pe mine nu, iar femeii acesteia i-a fost milă de mine – răspunsul acesta e de natură a stîrni cea mai justificată (*righteous*) indignare a fariseului care mocneşte în fiecare din noi. E nedrept şi scandalos! ne vine a zice, mai grijulii de gospodărire şi chiverniseală decît oricînd.

Aşa să fie: orgoliu din partea miruitului? (Să nu fie!). Ori nepăsare faţă de alţii? (Să nu fie!) Prea bună părere despre sine şi nevoie de alintare? (Să nu fie!). Dispreţ pentru săraci? (Să nu fie!).

Ungerea din Betania e altceva. De fapt e o lecţie – ca tot ce se petrece şi se spune în *Evanghelii.* Cele rostite pentru noi sunt rostite, să ne fie de învăţătură.

Şi ni se dă o lecţie rea, anevoie de adus la îndeplinire: datoria noastră cînd vedem o suferinţă, un om în pătimire, pe aproapele nostru pe o oarecare cruce, ori în apropiere, în preajma, în perspectiva unei cruci, datoria noastră nu este să ne refugiem în abstracţiuni şi generalizări, în dragostea de omenire şi emiterea dorinţei de a se modifica legile şi sistemele sociale, ci e să-l *ajutăm* şi să-l *mîngîiem* şi, *pe loc,* să-l *covîrşim* cu bunătatea noastră pe omul *acela* şi suferinţa *aceea* anume.

Nimic nu-i prea bun, nimic nu-i de ajuns, nimic nu-i prea scump pentru lovitul, năpăstuitul, suferindul, nenorocitul nostru semen, chip al lui Dumnezeu.

Măria Magdalena[*] aşa gîndeşte – şi de aceea purtarea ei va fi relatată atîta vreme cît li se va citi oamenilor din *Evanghelii.* Aşa cugetă şi aşa face: vede pe Cristos, ghiceşte imensa lui durere, presimte tragica lui soartă, înţelege că-i vorba de o jertfă. Şi nu mai ştie decît un singur lucru: să-l mîngîie pe nevinovatul prigonit. În textul operei rock-pop, parafrazare a textului evanghelic, ea-i spune: nu te gîndi la noi, nu te mai gîndi, dormi liniştit, totul va fi bine, în noaptea asta lasă pămîntul să se învîrtească singur.

Cutează să-l ducă cu vorbe bune şi să-l mintă pe Cristos.

Dragostea de mamă pentru copil: totul are să fie bine, dormi, lasă, nu te sinchisi de noi. Dragostea cu totul dezinteresată pentru că dă la o parte eul: *nu te gîndi la noi.* (Exact contrariul pildei maxime de egoism; văduva care în faţa mormîntului soţului strigă: *cui mă laşi?*). Şi pentru că – spre deosebire de Iuda – înlătură şi acel subtil transfer al egoismului care constă în a trece asupra neprecisei entităţi a sărăcimii jignirea adusă şi persoanei noastre şi simţului nostru de economie şi micime, care pentru nimic în lume nu ne-ar fi îngăduit să facem un gest atât de inutil şi de spectaculos, scoţîndu-ne fie măcar şi pentru o clipă din acra noastră cumînţenie.

---

[*] Opera atribuie Măriei Magdalena ungerea din Betania confundînd trei personaje evanghelice. La Matei şi la Marcu ungerea din Betania este atribuită unei femei nenumite şi are loc în casa lui Simon Leprosul. (Aici protestul împotriva risipei este al tuturor apostolilor sau al cîtorva dintre ei). Sf. apostol Luca vorbeşte de „o femeie păcătoasă" care sărută şi unge picioarele lui Isus în „casa unui fariseu". În *Evanghelia de la Ioan,* cea care a uns cu mir pe Domnul e Maria, sora lui Lazăr din Betania.
Şi pentru părintele R. L. Bruckberger (*Marie-Madeleine,* Paris, 1952), „păcătoasa", Maria din Magdala şi Maria din Betania (sora Martei şi a lui Lazăr) sunt una şi aceeaşi femeie, autoarea ungerii. Contra: Lagrange şi alţi comentatori. Textele de bază: *Matei* 26,6 şi urm.; *Marcu* 14,3 şi urm.; *Luca* 7,37 şi urm.; *Ioan* 11,2 şi 12,3 şi urm. (*Nota aut.*).

Pilda Mariei-Magdalena – şi cît de vie o face opera rock-pop – înseamnă pentru noi că nu trebuie să ne eschivăm în abstracţiune şi generalizare, cu gîndul la săracii care nu sunt prezenţi şi constituie o simplă categorie mintală (sau altfel spus un alibi); că se cuvine să-l mîngîiem pe Cristos, adică pe *cel prezent,* care suferă în faţa noastră şi aşteaptă, acum, aici, compătimirea (co-pătimirea) noastră. A! nu-i rău să vrei binele omenirii şi al sărăcimii şi al clasei muncitoare, dar e uşor; mai greu e să-l duci pe braţe la tinetă pe deţinutul ăsta paralizat (şi care poate simulează), să-i dai plosca operatului ăsta care nu se poate da jos din pat (şi care, poate, niţeluş, exagerează); să rabzi sforăiturile generalului Constantinescu-Ţăranu fără a-l deştepta din somn şi a-l soma răţoit să se întoarcă pe o parte (nu i-ar fi, zău aşa, imposibil), să-l oblojeşti pe nesimţitul ăsta care urinează în gamelă, să-l asculţi pe neînduratul pisălog care nu-şi află linişstea decît turuindu-şi fără încetare necazurile, ranchiunele, amarul.

Aceasta-i lecţia Mariei-Magdalena: o lecţie de modestie, ca tot ce-i creştinesc. Suntem chemaţi a nu ne pierde în vagi şi măreţe planuri şi deziderate, ci a da ajutoare practice (neplăcute, la nevoie; scîrboase, la nevoie; agasante, de va fi cazul) celui de lîngă noi. A ne fi milă de actuala şi reala durere a vecinului. în parabola Mariei-Magdalena, aşa cum o vede opera rock-pop – iar parabola se va citi atîta vreme cît vor fi ascultate *Evangheliile* - Cristos nu e numai Dumnezeu pentru care orice sacrificiu am face e prea mic – ci e şi simbolul omului îndurerat din faţa noastră. Pe el să-l ajutăm, cu fapta, acum, cu ce putem, măcar cu o vorbă bună, o consolare, o ureche atentă, un dar, o frecţie, un drum la farmacie, pe el, nu pe cei care nu-s prezenţi, nu abstracţiunile şi categoriile care-s curate, depărtate, discrete şi pline de calităţi, care – ele – nu sforăie gălăgios şi nici nu urinează în gamelă. Să ne ajutăm semenul plin de răni şi de păcate, de urîte şi puturoase răni, de mîrşave şi meschine păcate, cusurgiu şi plin de manii, obraznic, nemulţumit, nerecunoscător, murdar, încăpăţînat, pretenţios, căruia nimic nu-i este bun şi care binelui ce i se face îi răspunde dacă nu chiar cu sudălmi în orice caz cu înţepături, ironii şi resentimente.

Maria-Magdalena are un singur gînd: să-i arate lui Cristos că nu e nepăsătoare; vrea să-i îndulcească suferinţa, să-l consoleze, să-i îndulcească teribila sarcină. Şi pentru că nu poate să-l *ajute* propriu-zis, face atît cît poate: îi aduce o jertfă inutilă şi costisitoare, schiţează un fel de ritual, un gest al cărui sens e: dacă altceva nu-s în stare să fac, măcar să plîng şi să mă păgubesc pentru Tine. Mirul, desigur, nu înlătură crucea, dar o stropeşte cu puţină rouă, se numără printre hotărîtoarele pricini care dovedesc că jertfa de pe cruce n-a fost, ea, zadarnică.

– Trei fiinţe cred că au stropit cu puţină rouă crucea lui Cristos: Maria-Magdalena, tîlharul cel bun şi, din vreme, Nicodim care i-a arătat Domnului că şi în rîndurile compacte ale făţărniciei îndărătnice va putea rodi sămînţa cea bună. (Trei fiinţe – şi lacrimile Mariei).

Puțin mai înainte, marama Veronicăi fusese singura stație îndurătoare a Calvarului; iar dacă s-a întipărit Sfînta Față pe țesutul materialului este pentru a ne demonstra că orice durere e nepieritoare şi orice nedreptate va striga în veci.

– La Betania s-a desfăşurat – din cîte au fost vreodată pentru inimile mic-burgheze – cel mai *anarhic*, mai *sfidător aristocratic şi* mai *scandalos spectacol.* Gise în *Les Thibault: „Vivent les courants d'air",* şi deschide toate uşile şi toate ferestrele. Nicăieri nu-s oamenii mari mai înfruntați de copii şi neconformişti: se sparg vasele, se risipesc bunurile, se pierde bunătate de ulei, dezmățatele intră-n casă, profeții se lasă atinşi de ele, or să se spargă geamurile! şi ce mizerie va fi pe jos, unsoarea asta pătează, va trebui să fie curățată.....Şi partea cea mai nostimă e că la Betania şi oamenii mari, oamenii în toată firea, reprezentați prin Marta – se poartă de tot ciudat: se spetesc să le facă de mîncare tuturor copilandrilor şi zăltaților ăstora...

– Sfinta Tereza din Lisieux: „Al dragostei, cu adevărat, este a jertfi totul, a da în neştire, a fi mînă spartă, a spulbera pînă şi nădejdea roadelor, a se purta nebuneşte, a risipi fără nici o măsură, a nu socoti niciodată".

– Cît priveşte pe Iuda:

Iuda se pierde fiindcă raționează prea subtil, prea ingenios; e sofisticat. în cazuri grele cel mai bun lucru este să aplici soluția simplă, simplistă a bunului simț, a bunului simț căpos. Dacă judeci: de vreme ce Isus a venit ca să ne mîntuiască, de vreme ce ca să ne poată mîntui trebuie să fie răstignit, de vreme ce pentru a fi răstignit e nevoie ca cineva să-l trădeze mă voi jertfi eu şi-l voi trăda eu – judeci prea subtil şi sofisticat. Şi prea abstract. Nu! Cel mai bun lucru e să judeci simplist, țărăneşte şi să aplici regula vulgară; orice ar fi, eu nu-mi trădez prietenul și învățătorul!

Nu ştiu exact care sunt posibilitățile, nu-i sigur că preoții şi scribii nu vor găsi alt mijloc, nu vreau să ştiu nimic, nu mă avînt în raționamente iscusite şi cumplite deducții, ştiu numai una şi bună, lăsată din moşi strămoşi: eu prietenul şi învățătorul nu mi-l trădez. Facă-se mîntuirea lumii cum o şti mai bine Dumnezeu, eu nu-s decît un vierme şi datoria de biet om e să aplic morala de uz comun. Motive sunt multe, scuze și mai şi, plouă cu argumente, nu vreau să aud de ele.

Iuda s-a pierdut şi pentru că a vrut să-şi asume o misiune divină, a găsit de cuviință – dovadă de inimaginabilă trufie – să se substituie lui Dumnezeu.

Trebuie să fi fost mai rezervat: nu ştiu. Nu intervin. Nu mă bag. Eu nu-l vînd.

Căci orice ar spune Iuda, oricît de rafinate şi chiar de impersonale, dezinteresate şi grandilocvente vor fi fost motivele sale, bunul simţ popular va putea oricînd traduce prin odiosul şi de mult încărcatul cu noroi cuvînt de *trădător* frumoasele sale reflecţii (şi au cuvintele o putere de pîngărire şi demistificare a lor, provenită poate din lungă uzură). Bunul simţ ordinar îl va putea oricînd lua pe Iuda la întrebări - şi *va termina repede cu el:*
– Mă, tu te-ai dus la popi?
– Da, dar ca să...
– Mă, l-ai vîndut?
– Să vedeţi că...
– Mă, ai luat treizeci de arginţi?

(Dracul cu fapta ne prinde; cu ce poate; ca poliţia federală pe gangsteri, de nu pentru marile lor fărădelegi, pentru fraude fiscale).

– N-am vrut să-i iau mai întîi şi-apoi i-am restituit...
– Da i-ai luat. Treizeci?
– Da. treizeci, însă...
– Mă, l-ai sărutat tu?
– Da, dar am făcut-o ca să...
– Mă, ţi-ai dat seama şi tu de vreme ce te-ai spînzurat.
– Dar tocmai asta dovedeşte că...
– Nu ţine, mă pramatie, eşti un trădător.

La ananghie şi în dilemă singura cale bună pe care poţi apuca e să te ţii de regula brută, populară. De ce n-am fost eu martor al acuzării? (Bine mi-ar fi stat, ca ceilalţi ieşiţi după nici cinci ani şi pun'te, fă rost de reţete pentru somnifere!). Fiindcă mi-a venit în ajutor Dumnezeu să găsesc la anchetă scăparea din subtilităţi şi raţionamente şi să refac judecata mahalagiului din Pantelimon şi a ţăranului din Muscel.

Simplu! Cît mai simplu, cît mai elementar. Nici o complicare. Orice ar fi şi orice s-ar întîmpla şi oricît ne-ar ispiti logica, rămînem la pravila naivă, cea mai cazonă şi mai nediferenţiată: acolo e siguranţa. Una şi bună: nu vînd (ori: nu trădez, după cum o fi cazul). Celelalte, vorba Simonei Weil, incumbă lui Dumnezeu, facă ce-o şti, nu e treaba mea. Eu nu sunt Dumnezeu. Eu sunt un biet păcătos, care nu ştiu multe, dar ştiu că nu-mi trădez stăpînul. Eu, cu de la mine putere, nu mă înalţ la rangul *de coredemptor.*

Aşa trebuie să judece Iuda şi să nu piardă din vedere capacitatea terfelitoare a cuvintelor, care-s un fel de ţaţe ce nici ele nu ştiu multe şi din cel ce a luat treizeci de arginţi şi a dat un sărut făţarnic de dragul poliţiei nu fac un erou subtil, ci un vulgar vînzător.

– Da, sentimentele pot fi sincere şi complicate, vorbele sunt teribil de precise şi poartă în ele toată încărcătura de rele a vechimii. Drama lăuntrică a lui Iuda va fi fost mare şi motivele sale mai complexe poate decît sunt redate în

Evaghelia Sfîntului Ioan. Dar cînd au trecut din *pshyé* la lumina faptelor şi pe planul grăirilor, oricare ceaţă învăluitoare şi estompantă s-a risipit: haloul confuziei dispărînd n-au mai rămas decît bolovanii apăsători ai calificărilor, ai încadrării în prea puţin nuanţatele vorbe ale oamenilor.

Feriţi-vă de cuvinte! Fugiţi de subtilităţi! Nu semnaţi declaraţiile fără a le citi cu atenţie!

– Motivul pentru care arhiereii au ţinut morţiş să-i remită banii lui Iuda şi la sfîrşit să nu-i ia înapoi, neîngăduindu-i să procedeze „idealist şi dezinteresat", pare a fi dorinţa de a da întregii tărăşenii un caracter sordid, de a înfunda în mocirla abjecţiei (Isus, şeful: un nebun! Iuda, complicele: un vînzător! a lucrat pentru noi) întreagă noua mişcare.

Noua mişcare trebuia să fie de la început lipsită de orice noblеţe şi eroism, atît în ceea ce priveşte „principalul vinovat" cît şi în ceea ce priveşte agentul informator.

Securitatea a moştenit acest fel de a proceda, martorul acuzării întotdeauna se acuză şi pe sine (măcar pentru faptul că a fost de faţă cînd s-a comis „sacrilegiul"). El crede că, servind organele de anchetă, îşi asigură bunăvoinţa lor. Tot atît de puţin pe cît şi-a asigurat-o Iuda pe a bătrînilor şi arhiereilor! *Trebuie compromişi toţi:* şi acuzatul şi martorii şi agenţii, toţi trebuie deopotrivă feşteliţi şi după ce se vor fi acuzat reciproc şi vor fi fost aduşi la o stare de ameţeală în care nu mai ştiu nici ce-au făcut, nici ce să mai facă, după ce le va fi fost tăgăduită orice putinţă de reabilitare şi orice mîngîiere (*Ce ne priveşte pe noi? Tu vei vedea.*) vor fi deopotrivă azvîrliţi în a patra stare a materiei morale, în aceeaşi magmă puturoasă a disprеţului şi uitării.

– Psihologia şi pedagogia germană – îmi spune Bruder Harald Sigmund – deosebesc în prezenţa vieţii de toate zilele două atitudini: *Ichhaftigkeit,* punctul de vedere al insului care raportează toate la el, le judecă numai în funcţie de interesele, preferinţele şi gusturile lui; capacitatea lui de a se simţi jignit e imensă, lumea pentru el este un cerc al cărui centru se află în sinea lui; din lanţul reacţiilor între *n* elemente desprinde numai ghinioane, sfruntări, piedici personale. Imperialismul egocentrist depăşeşte cu multgeocentrismul ptolemeic, acela concepînd o armonie a sferelor şi planurilor cereşti, pe cînd eul omenesc nu vede în ceilalţi decît rivali şi poticniri. *Sachlichkeit,* dimpotrivă, reprezintă pe cel care e dispus să privească şi ce-i stă în faţă: interlocutorul, treaba, circumstanţele, materia. Tipul acesta e capabil a înţelege că şi în faţa lui există realităţi – personalismul nu ascultă de Hume şi Berkeley – şi uneori poate concepe şi punctul de vedere al altuia ori obiectivitatea unei situaţii.

Deosebirea nu e numai estetică dar şi etică. Tipul egocentric e mult mai predispus la suferinţă şi se poate oricînd prăbuşi în genunea care se deschide la orice pas în dreapta şi-n stînga amorului propriu rănit. Creştinismul care, paradoxal, înalţă persoana şi apoi o supune realităţii obiective, ne poate vindeca de rănile atroce ale susceptibilităţii, reducîrîd problema locului pe care-l ocupăm în coadă la băcănie sau la casa de bilete la proporţii echilibrate. Eroina din *Planétarium* al Nathaliei Sarraute îndură chinuri cumplite în legătură cu stilul unei clanţe: e nefericită pentru că nu e creştină.

Adevărul ne face liberi şi-n acelaşi timp ne descătuşează nu numai din robia păcatului ci şi din jugul (care nu-i uşor) şi de povara (care nu e bună) a fleacurilor, susceptibilităţilor împunsăturilor amorului propriu. Dincolo de *Sachlichkeit* putem găsi liniştea necesară pentru a ne pune în slujba altei cauze, mai vrednice: *die Sache Jesu.*

– Expresia aceasta: „războiul nevăzut" referitoare la condiţia creştinului în legătură cu un puternic şi nemilos adversar nu e o poveste metaforică, e o treabă serioasă. Creştinul duce un război pe care trebuie neapărat să-l cîştige, nu încape „onorabilă predare" şi de aceea el nu poate considera războiul drept ceva superficial. El îşi concentrează toată viaţa în jurul victoriei urmărite, el îşi însuşeşte pe deplin cuvintele feldmareşalului Rommel: odată declarat războiul, nimic alta nu mai contează decît să-l cîştigi, restul tot e zeamă de varză.

– Întemniţatul poate aprecia mai bine ca alţii observaţia lui Chesterton: „Situaţia nenorociţilor se înrăutăţeşte datorită faptului că, spre a medita asupra irevocabilităţii soartei lor, dispun de nesfîrşite răgazuri. Pentru oprimat cele mai rele clipe sunt – din zece – acele nouă zile cînd nu e oprimat".

1963

În celula 88 (dacă nu mă înşel) de la Gherla, mare şi ticsită, sunt mulţi preoţi de toate confesiunile. Ecumenismul e pus în practică. În fiecare dimineaţă, din iniţiativa unui preot dîrz şi a unor mireni inimoşi, se organizează o slujbă interconfesională. Stau laolaltă preoţi romano-catolici, uniţi, ortodocşi, pastori luterani şi calvinişti. Unul din luterani e partizan al mişcării liturgice (*Berneuchner Bewegung*) din cadrul protestantismului. Cîţiva predicatori sectanţi se ţin la început de o parte. Apoi unii dintre ei (şi tolerantul Traian Crăcea, băiat excelent) ni se asociază.

Nimic nu poate reda splendoarea acestei slujbe lipsită de altar, odăjdii, icoane, tămîie, orgă şi obiecte de cult. Siluetele slabe îmbrăcate în zeghe, capetele tunse, feţele palide, cuvintele şi cîntecele murmurate (să nu audă caraliii) făuresc o atmosferă care rivalizează prin intensitate şi energie

creatoare de entuziasm cu cele mai fastuoase ceremonii din cele mai măreţe catedrale ale lumii. Locurile magice ale creştinităţii – Capela Sixtină, catedrala din Chartres, Sfînta Sofia, Athosul, din Wartburg, mănăstirile Zagorsk şi Optino – par a fi toate aici, în duh şi *in principio.* Ne simţim ca în catacombe, dacă ar veni peste noi primejdiile şi năprasnele sunt sigur că toţi le-am înfrunta. Cuvintele Domnului: unde sunt doi sau trei adunaţi în numele meu, voi fi şi eu, îşi află aplicarea. Nu, nimic nu poate reda, explica, transmite incomparabila frumuseţe a slujbelor acestora de înfrăţire ecumenică. Lor, cel puţin tot atît de bine ca societăţii dinainte de revoluţia franceză, li se pot aplica vorbele lui Talleyrand: cine nu le-a apucat nu ştie ce-i *la douceur de vivre*[89]. Prezenţa lui Cristos este orbitor de evidentă şi orice s-ar întîmpla mai târziu – nu ne-am prefăcut în îngeri – nu se va putea şterge senzaţia de răpire la cer pe care o dă improvizata pseudo-liturghie. Încercăm şi un sentiment de adîncă recunoştinţă faţă de cei ce ne-au pus în situaţia de a ne împărtăşi din asemenea inimitabile şi incomparabile momente care ne scot din timp mai tare decît madeleinele lui Proust.

1970

Preoţii care se grăbesc să aprobe cu înflăcărate cuvinte de laudă măsurile morale luate de unele guverne totalitare (desfiinţarea prostituţiei, interzicerea avortului, îngreunarea divorţului) au în gînd, cred, ntai mult literele şi drasticităţile decît spiritul care stă la baza acelor măsuri. Căci spiritul nu poate sufla decît acolo unde e libertate şi unde yirtutea iese din liberă alegere. (Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate îmi sunt de folos). Dacă nu s-ar pune teribila problemă a ispitei, mai că s-ar concepe oraşul în a cărui piaţă centrală, în faţa catedralei, s-ar alinia bordelul, circiuma şi tripoul. *Numai că ar fi goale.*

Într-o fază ulterioară situaţia de fapt ar fi ca în morala impusă: bordelul, circiuma şi tripoul ar fi nu numai goale, ci şi *închise,* căci n-ar avea cine le ţine.

(Şi-mi place să mi-l închipui pe diavol, înapoia obloanelor trase, alergînd de colo pînă colo; *răcnind ca un leu şi căutînd pe cine să înghită.* Sau, în altă versiune decît a Sfîntului Petru: rezemat de oblon, scăpărînd întunericul localului pustiu şi verdele meselor de joc cu zîmbetul amar al deznădejdei ofensate).

– Şi-n orice caz nu pot fi de acord cu preoţii (chiar dacă printre ei se numără prea cuviosul şi admirabilul Sofian B.) care înalţă în slăvi edictele miliţiei cu privire la tunsul părului, fustele fetelor etc. Pentru că dau preeminenţă unor zădărnicii uitînd că vin din partea unor slujitori ai Celui care lasă asupră-ne Spaima şi Minciuna. Pe acestea le uităm. Ca să ne extaziem în faţa unor

[89] „plăcerea de a trăi" (fr.).

fleacuri? Ca să strecurăm ţintarul şi să facem neluată în seamă cămila? Vedem paiul şi camuflăm bîrna? Dăm zeciuială din chimion şi mărar? Aud?

– Pentru a ne primi la el, Cristos nu pune nici o condiţie prealabilă, absolut nici una. *Noi însă* cînd devenim ai lui ne lepădăm de necurăţie nu din obligaţie, ci dintr-o nespusă ruşine şi dintr-o elementară bună-cuviinţă.

– După cum sediul eului nostru intelectual, creierul, este aşezat în cutia craniană îndeajuns de tare pentru ca numai burghiul electric s-o poată perfora în caz de intervenţie chirurgicală, totul se petrece *als ob* şi sediul activităţii noastre psihice şi morale ar zăcea într-o nepătrunsă carapace de egoism, agresivitate, încăpăţânare şi trufie pe care nici razele cosmice n-o pot birui.

Singure cuvintele lui Cristos au darul de a putea să topească – uneori – carapacea aceasta formidabilă. Atunci, instantaneu, irezistibilul nevăzut laser dizolvă totul în calea sa şi răscoleşte miezul din carapace, mai dur ca materia aştrilor în stare de implozie unde un milimetru cub reprezintă greutatea unui miliard de tone.

– Echilibrul – secretul vieţii – nu este tot una cu eclectismul, mediocritatea şi compromisul. Nu se situează pe linia medie dintre extreme, ci dincolo de ele, sintetizîndu-le, însumîndu-le, depăşindu-le, dogmatizîndu-le (Blaga). Nu e o tranzacţie, ci o şi mai acută extremizare, o ieşire din dilema aparent ireductibilă, ieşire ce duce pe singurul unde poate miji adevărul: al contradicţiei şi paradoxului.

(De pildă afirmaţia lui Goethe „mai bine o nedreptate decît dezordinea” şi zicala *pereat mundus fiat justitia*[90] se echilibrează astfel: să fie dreptate ca să nu piară lumea prin dezordine).

– Eleganţa şi discreţia creştinismului.

Dovezi:

Cine nu recunoaşte binele care i s-a făcut săvîrşeşte un mare păcat. Dar mai mare e păcatul celui care aşteaptă să i se arate recunoştinţa pentru binele făcut.

Cine posteşte se cuvine să-şi ungă părul şi să-şi spele faţa.
Cine se roagă să se închidă în camera sa şi să încuie uşa.
Cine face milostenie să nu ştie stînga ce face dreapta sa.
Cine e poftit la cină să se aşeze la capătul de jos al mesei.

[90] „piară lumea, fie dreptate” (lat.).

Nimeni să nu silească pe aproapele său, nici măcar pentru a-i face un bine. Nici Domnul nu intră nechemat.
Cine e în slujba lui Mamona, măcar aceluia să-i fie credincios (*Luca* 16,11).

– Celebrele versiuni ale lui Longfellow: *Life is real, life is earnest*[91].

Desigur că viața e reală şi serioasă de vreme ce e de la Dumnezeu, că într-însa a coborît Cristos şi că aici se hotărăşte dacă vom fi mîntuiți ori osîndiți pe veci.

Dar tot atît de adevărat este că viața-i ireală şi neserioasă; iluzie şi deşertăciune. (Aceasta o spune şi hinduismul).

Dacă ne luăm numai după Longfellow ajungem la o concepție „mic burgheză", strimtă, anostă, contabilă a vieții.

Dacă ne luăm numai după hinduism dăm de murdărie, mizerie, dezgust şi nepăsare.

Trebuie prin urmare să ne luăm simultan după două concepții diametral opuse. Trebuie să credem două adevăruri care se exclud. Nu se poate! Se poate: dovadă sfinții, eroii şi nenumărații oameni de bine.

(Se poate şi pentru că cele două puncte de vedere nu sunt contradictorii şi inconciliabile – cum ar fi Dumnezeu şi Mamona – ci reprezintă două fețe ale unei singure complexe realități pe care mințile simpliste le despart în mod absolut, dar cele echilibrate le armonizează ca blagoslovită iscusință)

– De ce dă uneori terorizatul mai mult decît i se cere? (Întrebarea aceasta mă obsedează). De ce atribuie călăului sau anchetatorului gînduri mai subtile, pretenții mai mari, o sete de cruzimi mai înfiorătoare decît cele reale? Pentru că, terorizat fiind, panica lui e mai inventivă, închipuirea lui mai exacerbată, toată activitatea lui neurologică mai intensă. Anchetatorul nefiind terorizat (ori mai puțin şi în alt fel) e oarecum mai liniştit; adevărul este că terorizatul e *mai rău* şi *mai primejdios* decît asupritorul său.

– Zic şi eu că existențialiştii au dreptate cît priveşte partea *descriptivă,* după cum spunea Fr. W. Foerster despre Schopenhauer că nu e anticreştin şi că drept este tot ceea ce *descrie.*

1966

Discuții cu evrei în casa verişoarei mele Vally.

[91] „Viața e reală, viața e garanție" (engl.).

Admit, eventual, trecerea de la o credință la alta. (Mai ales dacă a fost constrînsă. Unii mă întreabă dacă am fost cumva silit s-o fac, în închisoare.) Cum de-am putut să trec însă de la spirit la materie? Ar fi înțeles să mă închin în duh altundeva, dar cum de mă pot împărtăşi cu pîine şi vin (cu „alimente" şi din acelaşi pahar cu toată lumea), cum de pot săruta icoane făcute din lemn, chipuri cioplite?

Şi-mi zîmbesc subțire.

Le zîmbesc şi eu. Or fi ei ştiutori, ştiu şi eu cîte ceva: că oamenii nu-s numai spirit ci şi materie. Domnul e duh; dar s-a întrupat, carne s-a făcut.

Iată că o religie atît de rațională şi de socotită invocă supremația intangibilă a spiritului. Iată că un *Weltanschauung* atît de ancorat în lumesc şi în reuşită se intimidează dînd de speciile ori chipurile materiei. Ce curioasă teamă şi repulsie față de materialitatea pîinii, vinului şi icoanelor la oameni care vorbesc infinit mai deferent şi laudativ despre lume decît adepții lui Cristos! Şi parcă e şi o tulburată, feciorelnică teamă de a se apropia de Dumnezeu, de a-i cere şi a-i da prea mult, de a stabili prea intime legături cu el. Şi cîtă freudiană mîndrie: cum de-aş coborî eu, om creat de Creator, pînă la materie!

Sunt însă dispuşi să mă înțeleagă: ce-am făcut am făcut într-un moment de mare şi explicabilă nefericire, deznădejde.

Cînd dau să arăt că, dimpotrivă, într-un moment de inexprimabilă fericire am făcut ce-am făcut, zîmbetele subțiri reapar, compătimitoare.

Nu mai am ce spune. Zîmbesc, acum rezervat.

Noi nu facem prozelitism, asta-i superioritatea religiei noastre. Aşa încheie ei discuția. Nu-mi dau timpul să le spun că se făIesc, vorbind adevărul. Lipsa aceasta de prozelitism (trecerea la iudaism: nu numai foarte rară ci şi foarte grea, cazul Palliere) e de fapt un rasism.

– Convorbire cu Al. Pal.

Ne inspiră neîncredere păcătoşii care n-au în gură decît neprihănirea, neostoirea, necontaminarea. Cred cu toții – verbal – în monofizitism şi manicheism, concep viața religioasă numai sub forma etericului şi absolutului. O *concep,* la propriu, căci în fapt îşi duc mai departe viața de păcat sub cuvînt că păcatul fiind irezistibil, iar creştinismul tot una cu etericul absolut, nu pot ieşi din dilema în care se află. Lui Satana îi consacră viața lor păcătoasă, iar lui Cristos vorbirile şi scrierile lor slăvitoare ale purității celei mai rafinate.

Cît de departe sunt de teandria creştină, şi de cel ce propovăduia metanoia pe străzi, în sate, pe drumuri, pe la ospeţe, te miri unde şi te miri cui.

Şi ce uşoară e soluţia pe care şi-au găsit-o.

Dar creştinismul nu-i uşor şi Cristos e greu de păcălit; el aici ne cere să ne purtăm – după puterile noastre – creştineşte. Aici în lume, făcînd eforturi şi-n plină necurăţie. Şi – vorba lui Kierkegaard – nu-i el atît de *slab* încît să ne scoată din lume. Şi nici – se-nţelege – catît de naiv încît să nu ştie de ce se vorbeşte cu atîta intransigenţă şi exclusivism despre neprihănire: vocabularul psihanalitic îi este cunoscut, cum îi sunt toate, deci şi *compensaţiile* şi *transferurile.*

1967

Cartea lui Claude Tresmontant *Comment se pose aujourd'hui le problème de l'existence de Dieu.*

Îmi pun şi eu întrebări: dacă lumea nu-i decît rezultatul întîmplării de ce există boli şi fenomene ciclice? de ce există menstruaţia ca fenomen periodic? de ce există pentru fiecare boală cîte un remediu corespunzător în complexul lumii vegetale, lumii organice sau lumii anorganice? de unde vine perfecta coordonare a părţilor constitutive ale unui organ şi perfecta coordonare funcţională a organelor unei fiinţe? care-i explicaţia fenomenului de „respingere" (cu alte cuvinte cum află celulele unui corp că noile celule absolut identice au aparţinut altei *unităţi,* cum de le adulmecă drept *străine?*) de ce există perioade de evoluţie accelerată? de unde capacitatea de selectivitate a celulelor şi grupurilor de celule? şi acele „semne de punctuaţie" din codul genetic, recunoscute de biologi, tot isprăvi ale întîmplării sunt? Dar relaţiile mecanice bazate pe şi exprimate matematic de pătratul anumitor mărimi (distanţă etc.)? Astea pentru nimic în lume nu mi le pot închipui explicate prin simpla întâmplare.

Infinita complexitate a oricărui organism şi ameţitoarele detalii şj „finețe" de construcţie nu ne mai permit – date fiind cunoştinţele noastre – să luăm drept probabilă ipoteza întîmplării. Ipoteza creaţiei e mult mai plauzibilă.

Suntem siliţi să presupunem un creator, un agent, un motor, un programator.

Cît despre suflet, nu mai e nevoie a-l dovedi. Tresmontant (pag. 367): Ce este un om fără suflet, un om care „şi-a dat sufletul"? Un cadavru. Omul are neapărat şi suflet de vreme ce fără acesta nu mai e decît cadavru.

Einstein: „De mirare e că universul e inteligibil" şi „O ştiinţă care nu mai se miră şi nu venerează e o ştiinţă moartă".

Ipoteza întîmplării apare din ce în ce mai copilăroasă, mai „primară” (cuvîntul nefiind luat în sens administrativ).

Alta e teribila problemă: cine e Programatorul şi ce urmăreşte?

(Asupra acestei întrebări se apleacă, nesfîrşit de bun şi de milos, Isus Mîntuitorul, dîndu-ne – singur – putința să-i găsim răspuns).

(1971 – În ziarul „România Liberă”, la rubrica deceselor, nu mai este voie să fie întrebuințat cuvîntul „biserică”. Locul unde se va face slujba funebră se menționează ca orice adresă: strada şi numărul. Dar este îngăduit a spune: „Corpul neînsuflețit”, ceea ce constituie o mult mai gravă încălcare a materialismului).

– O constatare a binecunoscutului pictor şi teoretician al artei, Andie Lhote precum şi afirmațiile lingviştilor cu privire la rolul scriitorului şi poetului față de cuvinte se potrivesc de minune cu ceea ce produce credința în sufletul dăruit cu har.

Andre Lhote: „Nu există progres, ci descoperire încîntată a unor procedee vechi cît lumea... Esențialul e ca această descoperire să fie cu adevărat descoperire, şi încîntată, iar nu o moştenire searbădă şi izvorîtă din resemnare”.

Cuvintele, în vorbirea de toate zilele, se rutinează, se banalizează, se automatizează. Ce face poetul? Singularizează cuvîntul pentru a-i da forța de a produce o senzație; *reînnoieşte percepția,* blazată, şi reîmprospătează facultatea cuvîntului de a o trezi din amorțeală.

Credința operează la fel. Ne redescoperă lumea, oamenii, viața şi ne scoate din acreală, din plictis, din mohoreală. înnoieşte şi înviorează întocmai ca arta poetului sau a pictorului. Capacitatea noastră de a percepe frumosul şi binele devine brusc puternică. Acum, dragostea dărîmă zaplazurile indiferenței şi bănuielii, sfărîmă zidurile şi plafoanele închistării în egoismul veşnic rănit şi supărat. Deodată, percepțiile – şi cele morale şi cele sensibile – cresc vertiginos. Lumea e alta pentru credinciosul copleşit de fericire – bogată, nouă, îmbietoare, captivantă, euforică – exact ca pentru artist în clipe de inspirație. Lucrează doar aceeaşi putere: harul sfințitor. (Drogatul dispune şi el de acces la euforie, dar cum totul se plăteşte, artificiul la care trebuie să recurgă îi condiționează obținerea stării de încîntare şi redescoperire de produse materiale şi de concursul altor oameni ce-i compromit liniştea şi fericirea în tot restul vremii; dialectica nu iartă, iar ataraxia la drogați e funcție de agitație şi obsesie, coloane susținătoare ale iadului).

– Credinciosul nu e necesarmente şi în mod continuu într-o stare extatică; însă oricum rămîne, măcar puţin, stăpîn pe sine şi liberat de angoasele şi spaimele produse de stăruitoarele concretețe ale cotidianului.

– Limbajul pentru Brice Parain e modul prin care exprimăm puterea noastră de a transforma ideile în fapte, făgăduințele în adevăruri.

Anchetele Securității şi relațiile create între oameni de regimurile teroriste îmi atrag atenția asupra unor alte înfățişări ale limbajului, acute la unele categorii sociale şi chiar morale.

Pentru cei pe care i-aş cuprinde sub genericul „şmecheri", graiul e cu totul altceva decît pentru Brice Parain: e un ceremonial, o capcană şi un rit. în loc de a fi o expresie a realului, gîndurilor şi simțirii, un mijloc de transmitere a cunoştințelor, cugetării şi emoției, e mai ales un sistem de minciuni, o rețea de capcane şi un zgomot de fond.

Cuvintele ajung să însemne ceea ce era în dreptul roman „formula", în lipsa exactei folosiri a căreia orice act devenea nul. Litera se substituie întru totul spiritului, intenția nu mai are nici o importanță. Cuvintele, astfel, devin incantație magică dar şi mijloc de tortură şi cursa în care-l poți prinde pe adversar. (În concepția aceasta, fireşte, orice om îți este doar adversar şi raporturile nu pot fi decît raporturi de adversitate produse de tripticul: bănuială, frică, pîndă – întreită barieră electrostatică).

Cînd şmecherii află că vorbirea poate fi şi altceva decît ceremonial şi capcană, începînd să adulmece rosturile pe care i le intuieşte un Brice Parain, uimirea lor e fără margini.

– Din milă față de năpăstuit nu trebuie să cădem, aici pe pămînt, în [a]ltă eroare. Scriptura a prevăzut acest pericol şi ne povățuieşte să nu apărăm pe cel slab contra celui drept.

Concepția unor scriitori ca Jakob Wassermann pentru care oricine : o fărîmă de autoritate (magistratul, tatăl, profesorul) este vinovat, concepția aceasta nedreaptă – şi anapoda – trebuie revizuită. (Manole se i duşman implacabil al romancierului).

– J. Madaule despre *Besi:*

„Adevăratul subiect al cărții e lipsa lui Dumnezeu. Şi totodată nevoia de Dumnezeu. Jinduirea după Dumnezeu. Jinduire care nu-i numai rusă ci omenească. Nu mai e chip să refacem lumea fără Dumnezeu, nu mai e chip nici de a trăi omeneşte fără Dumnezeu, de cînd s-a făcut om spre a ne izbăvi".

– Curajul.

Dostoievski: „Frica e blestemul omului".

– Nu numai în dreptul constituțional, ci în toate domeniile e la fel. Curajul este taina finală, învinge acel care este dispus să moară. Partida despre care se ştie şi se vede că nu e gata să înfrunte moartea este, de la început şi în mod sigur, ca şi învinsă. Istoria este a celor ce au ştiut să moară ori să nu le fie teamă – fizic – de perspectiva ei. (Cred că acesta-i adevăratul înțeles al zicalei – asiatice mai ales – că moartea e uşa vieții).

Gherla, martie 1964

În legătură cu problemele ecumenismului aflu că una din cele mai însemnate în ruptura dintre catolicism şi ortodoxie – a lui *filioque* – nu constituie pentru marele teolog ortodox Sergiu Bulgacov un temei dogmatic. Nu există vreo dogmă asupra relației dintre Duhul Sfînt şi Fiu şi prin urmare opiniile asupra acestui punct nu constituie erezii, ci sînt doar ipoteze teologice transformate în erezii de mentalitatea panbănuitoare de schisme încuibată în biserici.

1937, Paris

Manole despre trei fenomene ale timpului: invazia verticală a barbarilor (expresia e a lui Rathenau), domnia proştilor, trădarea oamenilor cumsecade.

Primul: năvălesc nu barbarii din alte continente ci, de jos în sus, derbedeii. Barbarii aceştia preiau locurile de conducere.

Al doilea: au sosit - pur şi simplu, în sensul cel mai categoric – proştii şi inculții la putere şi în ciuda tuturor legilor economice şi tuturor regulilor politice fac prostii, ca nişte ignoranți ce se află.

Al treilea: în loc de a se împotrivi, oamenii cumsecade adoptă tative binevoitoare, se fac că nu văd şi nu aud, pe scurt trădează. fac datoria. Imparțialii şi încrezătorii înregistrează şi tac. Sunt cei vinovați.

1937, Paris

În vizită la Ernest Seilliere, care de curînd a scris referindu-se la Jules Lemaître: „Nu-l voi urma nicicînd; devenit antiliberal odată cu vîrsta, aprobă critica severă a doctrinarilor care, zice, îl irită cu vorbe mari ca dreptatea, ordinea, civilizația. Cuvintele acestea eu unul le socotesc foarte nobile deoarece includ speranțe; nu devin periculoase decît dacă aceste speranțe ajung excesive şi nerăbdătoare. Nu trebuiesc osîndiți decît cei care abuzează

de ele pentru a masca naturismul lor funciar şi a pregăti în realitate nedreptatea, dezordinea şi retrogradul".

Fără de cuvintele acestea mari vor pieri toate, şi *cele mici.*

Aşa e dom'le, se bucură Manole, care-l citează pe Prosper Merimee („Îmi plăceți, doamnă, pentru că sunteți aspră, nimic nu urăsc mai mult decît oamenii care iau totul cu binişorul") şi priveşte încruntat Parisul. Libertatea nu înseamă indulgență pentru criminali şi derbedei. Libertatea, el ar apăra-o ca în secolul al XIX-lea, ca energie, politică de mînă forte şi-n sunet de fanfară.

– Sunt vitalişti şi necredincioşi care spun că-l privesc cu simpatie pe Cristos, dar resping creştinismul ca fiind întemeiat pe oribila idee de morală.

Nu putem despărți pe Cristos de creştinism, nu putem da deoparte lumina – una cu Domnul.

Orişice religie care propune ca obiecte ale cultului forțele nopții şi străfundurile inconştientului ajunge neapărat la sfințirea cruzimii sau a mlaştinei.

Julien Benda: „Se gîndeşte la alde Gide, alde Valery. Au pierdut discernămîntul copleşiți de idei, copleşiți de învățătură... N-au avut destulă moralitate spre a purta povara culturii".

Oameni ca aceştia trăiesc în iluzii şi printre extreme. Sau văd omul nespus de rău sau cred că există ființe pentru care înalta virtute e starea naturală. De fapt chiar pentru cei mai buni virtutea presupune voință şi efort. Adevărul este că dintre obligațiile civilizației nici una nu e plăcută Şi nu vine de la sine. Dulce e trîndăveala, nu munca. Toate gesturile vieții zilnice, începînd cu întreținerea curățeniei corpului, conțin strădanie. Pravila e grea şi pentru călugări. E îndoielnic că sinceritatea – dacă ar fi mălțată la rang de regulă unică absolută – ar dezvălui peisaje grandioase: mai curînd mici urîțenii.

Gide: morala îl plictiseşte, e bună numai pentru ființele dornice de repaus. De unde! Morala nu e statică, presupune progresul constant, morala nu e nici uşoară nici plictisitoare. Henri Massis: răul e banal, dezordinea e banală, excepționale sunt lucrurile bune, însuşirile alese. Renunțarea şi lenea sunt monotone. Efortul e creator de noutăți interesante. Ştim mereu dinainte cum vor reacționa fariseii, imprevizibil e Cristos.

Dacă e vorba de anost, zice Suares, apoi obscenitatea e monotonă, rituală, răul sau viciul sunt mereu aceleaşi, de o uscăciune apăsătoare. în general vorbind, defectele sunt uniforme. Searbăd prin lipsă de inventivitate e viciul.

Pentru a ieşi din încurcătură, plictisiții de creştinism şi de idealul binelui recurg în cele din urmă la manicheism, rezolvă totul înlocuind etichetele. Procedînd astfel cad sub proorocirea lui Isaia (5,20): „Vai de cei ce numesc răul bine şi binele rău, care spun că întunericul este lumină şi lumina întuneric, care dau amărăciunea în loc de dulceață şi dulceață în loc de amărăciune".

Se pare că acum se ştie că nici natura nu e indiferentă; cunoaşte direcții preferențiale; cu atât mai mult viața spirituală unde realitatea cedează pasul, neîncetat, sensului.

– Seilliere: nu optimism psihologic (omul e bun aşa cum e) şi pesimism moral (nu-i cereți să se îmbunătățească) – cum vor naturiştii – ci pesimism psihologic (omul nu e bun) şi optimism moral (poate fi îmbunătățit de morală şi religie).

– Dreptatea lui Dumnezeu, oamenii nu o ştiu – şi nici n-o pot şti. Le este accesibilă, aici, numai cea omenească.

Şi nici nu se cuvine să pretindă a crede că pot sesiza dreptatea divină, consecința ineluctabilă a pretenției acesteia nesăbuite fiind întotdeauna catastrofică.

Se cuvine însă ca ei să aplice, să se străduiască să aplice neîncetat dreptatea omenească - ştiind bine că ea nu este tot una cu dreptatea divină. In acest sens cred că trebuie înțeles şi Montaigne: *Il faut sobremeni se meler de juger des ordonnances divines*[92]. (Formulare, desigur, echivocă, dar nu neapărat sceptică ori atee, ci ortodoxă: singurul drum ce ne este deschis e al dreptății omeneşti, pe acesta să mergem)

– Orice salt *dincolo de bine şi rău,* orice ignorare a situației noastre, *dincoace* de limita dintre omenesc şi divin, nu poate duce (Nietzsche, Stavroghin, Ivan Karamazov) decît la demență ori satanism.

1964

Una din primele griji, la Bucureşti, este să-i scriu lui Ionel Trăil. Cu adevărat pot spune că mi-e „un prieten de cînd lumea".

Cu patru-cinci ani mai mic ca mine, îl țin minte, copil bucălat, sosit într-o bună zi de-a dreptul de la Paris în casa din strada Armenească. Nea Iancu – taică-său –, băiat de țăran din Mehedinți, fusese coleg cu tata la liceul din Brăila şi rămăseseră ca frații (al treilea era doctorul Butoianu). După ce

[92] „Trebuie să judecăm cu multă atenție poruncile divine" (fr.).

învățase ca bursier la Brăila, Ion Trăil, studiase – strălucit – la Fontainebleau şi Liege şi ajunsese ataşat militar al României la Paris, unde se căsătorise cu o franțuzoaică de mare frumusețe, pariziană de origine bretonă. Tante Alice reprezenta ceva rar: o bretonă necredincioasă. Nu-i suferea pe popi şi spunea că o apucă groaza văzînd „sutanele negre". Dar la ea gentilețea şi finețea funcționau – aş spune mai bine: clocoteau – la un nivel de intensitate atît de neasemuit încît trecea prin viață înconjurată de un nimb de farmec, dulceață, bunătate, drăgălăşenie şi altruism, cum numai la marii sfinți şi la unii pustnici se întîmplă a fi. Era înzestrată de Dumnezeul în care nu credea pe căile obişnuite, dar de care se apropia pe căi de bună seamă necunoscute nouă, şi în darul facerii de miracole. Cu zîmbetul ei care topea orice gheață, orice supărare, orice icnire de răutate şi înverşunare, ştia să împace vrăjbile, să aline durerile, să trezească nădejdi. Era mereu gata, la orice oră din zi şi din noapte, pe ploaie, pe vînt, pe viscol sau în toiul lui Cuptor, să sară din pat, să iasă din casă, să alerge la capătul pămîntului pentru a se duce să dea ajutor, să scoată pe cineva dintr-o încurcătură sau o belea sau pur şi simplu pentru a face un serviciu ori un drum, pe scurt pentru a fi de folos. Nu ezita, la nevoie, să spună o minciună, ba şi mai multe, să cerşească, să insiste, să intre pe fereastră după ce fusese poftită să iasă pe uşă, să se umilească (după criteriile omului obişnuit, căci pentru ea cuvîntul de umilire spre binele altuia, ca şi cel de oboseală, era inexistent), să ia asupră-şi vini străine dacă de aici atîrna liniştea celui ce făcuse apel la ea. Femeia aceasta, pe cît era de bună era şi de inteligentă, de spirituală, de plină de cele mai rafinate însuşiri ale grației. Izbitor de frumoasă şi de elegantă, îmbina chipul reginei cu sufletul sfintei într-un anonimat pe care dezvăluindu-l nu pridideai a te uimi, a nu-ți veni să crezi, a fi biruit de admirație.

De simpatia ființei acesteia rarisime am avut norocul de a mă bucura ta tot timpul copilăriei şi tinereții mele. N-a încetat de a-şi dovedi prietenia – mereu nemărginită, căci altfel nu o putea concepe – şi părinților mei şi mie. Pe cine nu fermeca? Pînă şi pe nea Iancu. Olteanul acesta este şi a fost de o cinste pe care i-ar fi putut-o invidia zece canonici ardeleni; de o putere de muncă formidabilă; impecabil şi ireproşabil în serviciu; extrem de cult (sfărîmînd legenda potrivit căreia ofițerii sunt prin definiție agramați, după cum Arthur Schnitzler în nuvelele şi piesele lui a dovedit că nu sunt necesarmente proşti şi răi); dar şi ursuz, necruțător cu greşelile, strîns la pungă şi drastic cu sine şi cu alții, nezăbavnic la mînie. Singură tante Alice se pricepea, folosind o abilitate mai degrabă întru totul îngerească decît demonică, să dărîme etanşa barieră a severității şi nu odată scăpa de necaz un inferior sau un elev de şcoală militară care nu salutase îndeajuns de reglementar.

Zilele rebeliunii le-am petrecut în casa generalului Trăil, în camera lui Ionel (plecat în provincie), sub portretul Căpitanului (căci Ionel devenise legionar). Generalul era ostil simpatiilor politice ale fiului său – şi cît am stat la ei în zilele acelea de Ianuarie i-am putut citi pe față durerea în clipele cînd soarta părea să-i favorizeze pe legionari şi uşurarea cînd biruința a rămas de partea cealaltă. (Dacă rebeliunea reuşea cred că nea Iancu ar fi avut de înfruntat

ura portarului blocului – zavergiu pasionat – căruia prezența mea i s-a părut foarte suspectă. Şi noroc de portar, după aceea, că generalul era legalist şi că procedeele marchizului de Galiffet în Mai 1871 îi inspirau oroarea).

Dovada totalei sale prietenii, Ionel mi-a dat-o în vara anului 1946 cînd a venit să-mi propună să plecăm împreună din țară. A stăruit zile în şir. Prilejul era extraordinar. O pereche de bătrîni evrei urma să treacă – avînd acte pentru ei şi fiul lor – din sat în sat, predați de o comunitate alteia, prin Transilvania şi Ungaria pînă la Viena. Fiul a murit cîteva zile înainte de plecare şi bătrînii hotărîseră să ia cu ei un Român, de preferință un fost legionar. Ionel le fusese recomandat şi le-a cerut să mă ia şi pe mine şi apoi i-a convins să încercăm a ne strecura toți patru. Deşteptul de mine am refuzat să plec.

Ionel însă a izbutit să ajungă teafăr şi nevătămat în Austria împreună cu binefăcătorii săi de care s-a despărțit cu lacrimi. La Paris unde, fiind născut acolo, i s-a dat cetățenia franceză pe baza legii lui de Gaulle asupra dobîndirii naționalității, a lucrat mai întîi într-o librărie; pe urmă a intrat într-o comunitate călugărească ortodoxă de pe bulevardul Vaugirard. Revista pe care o scotea comunitatea – *Vestnik* ori *Le Messager* – mi-o trimitea şi, din cînd în cînd, îmi şi parvenea.

Să-i pot scrie lui Ionel că fac parte din obştea creştină ortodoxă şi ca mi s-a deschis sufletul înțelegerii şi drăgostirii a tot ce e românesc este pentru mine o bucurie apropiată de a botezului.

Îi scriu, aşadar, cu întîrziere însă. îmi răspunde cu o ilustrată închisa în plic; reprezintă învierea şi poartă cuvintele franțuzeşti *En verité il est ressuscité!*[93]

(Tante Alice murise la Ştefăneşti lîngă Florica în 1956. Ducea o viață de țărancă. Nea Iancu a trăit pînă la nouăzeci şi doi de ani şi a murit tot acolo, în căsuța lor înconjurată de o grădină de zarzavaturi şi o sfoară de vie).

– Suntem cu totul lipsiți de simțul misterului în acest veac al XX-lea în care numărul amatorilor de romane polițiste – *dintre care cel dinții sunt eu* – este atît de mare. îi iubim pe Edgar Poe, pe Conan-Doyle şi pe Edgar Wallace, ne pasionează aventurile impecabilului lord Peter Wimsey, ale mustăciosului Hercule Poirot, ale spilcuitului Philo Vance, ale comisarilor Ellery Queen tatăl şi fiul, ale cinicului Sam Spade, ale discretului Mr. Fortune, ale banalului Maigret sau ale complicaților eroi ai lui John Le Carie – şi nu adulmecăm misterul la tot pasul în jurul nostru. Detectivul-preot (la fel de puțin insolit ca şi preotul-muncitor de fabrică) al lui Chesterton, părintele Brown, ne atrage însă atenția asupra omniprezenței misterului, ce revine în fiecare din nuvelele de polițism metafizic unde apare acest Father Brown.

[93] „Adevărat a-nviat" (fr.).

Catehismul episcopilor catolici olandezi desprinde misterul în locurile cele mai neaşteptate. Soții, spune catehismul, nici nu ştiu de ce taine adînci sînt înconjurați şi ce taine adînci exprimă cînd venind acasă de la lucru el îi spune ei: ce frumoasă eşti în seara asta, ori ea îi spunea lui: te aşteptam, dragul meu, ai întîrziat.

Gherla, 1964

Cînd le vine un om nou în secție şi nu se întîmplă să aibă cine ştie ce treabă de-a lor, gardienilor le face mare şi deosebită plăcere să-i pună cît mai numeroase întrebări, cu toate că de cele mai multe ori cunosc din fişă răspunsurile. Dar e o distracție care ține loc de taclale la circiumă, e un mijloc de a omorî timpul, de înviorare (nici pentru ei totul nu-i veselie, îşi petrec şi ei o mare parte a vieții între zidurile mohorîte şi-n puterea închisorii: unora atmosfera dramatică le gîdilă importanța, pe alții îi toropeşte) şi mai ales de a satisface mahalageasca propensiune către bîrfă, vorbărie fără rost şi curiozitate. Singura adevărată mare plăcere a Mahalalei: nu băutura, nu sexualitatea, nu banii, ci relația cu celălalt – de teama singurătății – sub întreitul ei aspect de văicăreală, clevetire şi ceartă.

Cînd sosesc la Zarcă, plutonierul – unul sever – mă ia în primire yădit bine dispus să converseze. Întrebările sunt cele obişnuite, le cunosc, îşi urmează cursul într-o ordine aproape invariabilă: cum îți zice ție, mă? cîți ani ai, mă? de unde vii? de unde eşti de felul tău? ce-ai fost tu în civilie? eşti însurat, mă? da copii ai? La cît eşti condamnat? ce-ai făcut?

La ultima întrebare arăt că n-am vrut să fiu martor al acuzării. Ce spui, mă? Cum adică n-ai vrut? – Dau amănunte, dar cred că ştie despre mine mai mult decît îmi închipui eu, căci reia: tu eşti ăla, mă, care ai făcut-o pe grozavu? – N-am vrut să-mi trădez prietenii, dom'le major. – Ce spui, mă? şi zii, n-ai vrut? – N-am vrut. – Şi nu te-a scuturat aşa nițel? – Ba m-a scuturat. – Şi n-ai spus, mă, ce trebuia? – Nu, domnule major. – Rău, mă, rău de tot, înseamă că eşti un ticălos.

Şi fără a face o pauză: mă, tu ai mîncat azi? – Am mîncat, dom'le major. – Şi zici că n-ai vrut să fii martor al acuzării. – N-am vrut. – Păi asta e grav de tot, mă, ce nu puteai spune adevărul? Eşti un mare ticălos, mă, şi zici c-ai mîncat? Ia, planton, mai adă-i o gamelă de mîncare de la regim şi vezi să fie plină.

1972

Vizită Anei. Vine de la spital unde a fost operată de rinichi. A suferit mult. E şi Floriana de față, cu ochii ei rotunzi şi codițele ei care mereu răspîndesc lumină, bunătate şi devotament.

Ana socoteşte că trei pericole amenință creştinismul occidental: raționalismul, sentimentalismul şi moralismul.

Protestantismului mai ales îi dă tîrcoale moralismul. Catolicismului, raționalismul; iar sentimentalismul bîntuie pe unde poate, pretutindeni.

Ortodoxia, firește, nu trece cu vederea nici rațiunea, nici sentimentul şi nici morala. Pe toate trei se sprijină şi tustrelelor le face loc. Dar pe deasupra lor aşează harul care le îmbină şi, îmbinîndu-le, le cumpăneşte nelăsînd pe nici una să strice echilibrul.

Ortodoxia, de aceea, nu coboară la nivelul nici unei din cele trei adjuvante ale credinței, ci se menține la acel - integral şi inefabil - al sacrului. Harul e ordonator, armonizator şi cumpănitor.

– Prea Sfințitul Alex. S., episcop unit:

O consecință a războiului nevăzut pe care-l ducem cu demonii este că singura persoană pe care suntem îndreptățiți s-o înşelăm e persoana noastră însăşi. în războiul al cărui cîmp de luptă e lăuntrul nostru orice viclenie e legitimă. De unde şi noțiunea de *fraus pia* care i-a scandalizat fără temei pe toți protestanții. Putem să ne şi amăgim făgăduind ispitei că o vom împlini săptămîna viitoare, luna viitoare, ducînd-o cu zăhărelul cu vorba, cu preşul (eu rezum, înaltul prelat n-a folosit acest cuvînt) de la o dată la alta, ca bolnavul care pentru a dobîndi răbdare îşi fixează termene pînă cînd va mai îndura să stea în pat sau ca prizonierul care la anchetă îşi dă şi el termene de rezistență de la o şedință de tortură la alta. în noi înşine în luptă cu nevăzutele duhuri rele avem dreptul să recurgem la ceea ce Francezii au numit „vicleşuguri de Piei Roşii". Francezii au mai admis că *en mariage trompe qui peut*[94]. Pe tartorul şmecherilor, pe Aghiuță, pe Sarsailă, pe Belzebuth, pe Michiduță, pe împielițat, pe Scaraoțchi – numele populare ale demonului o dovedeşte - suntem îndrituiți să-l păcălim cum ne vine mai la îndemînă.

Bucureşti, august 1964

Tata îmi spune că Gigi Tz. a telefonat mereu întrebînd dacă am sosit, îl chem şi mă pofteşte la el, în strada Udricani, la fratele lui, Mişu, unde stă de cînd s-a văzut liber în septembrie '63. îl găsesc într-un studio improvizat, în mijlocul unor vrafuri de cărți, mape, discuri, laviuri, desene, uleiuri şi pînze albe. Două autoportrete se impun prin frumusețea şi puterea lor. Laviuri desăvîrşite şi uleiuri pline de farmec şi de paradis românesc. S-ar zice că n-a încetat de a lucra în ultimii patrusprezece ani. Îi cer deîndată iertare pentru supărarea stupidă pe care i-am pricinuit-o cu mai bine de cincisprezece ani în urmă şi văd că m-a iertat în adevăr, pe de-a-ntregul. De prima oară îmi pune la pick-up *Requiemul* de război al lui Britten şi bucăți de Messiaen, care mă înnebunesc.

[94] „în căsnicie înşeală cine poate" (fr.).

Au izbutit să fie salvate multe dintre cărţile şi lucrările lui. În 1944 cînd a fost arestat pentru spionaj în favoarea englezilor rămăseseră la mine o mulţime de caiete cu desene inspirate din textele mesajelor emise de radio Londra în programul *Les Frangais parlent aux Frangais.* Auzind de arestarea lui şi aşteptîndu-mă la o percheziţie, n-am vrut să distrug caietele, dar pe vreo cîteva pagini unde apărea, caricatural, Hitler am avut naivitatea să-i fac acestuia nişte mustăţi enorme!

Acum sunt mai cunoscător şi-mi vine a rîde cu multă compătimire de Procedeul meu. Şi Gigi şi eu ne aflăm mult înţelepţiţi, vindecaţi de susceptibilităţi şi ne mirăm de supărările noastre de altădată ca de lucruri reale. A trecut şi el printr-o convertire: are la gît un lanţ cu o cruciuliţă şi-mi mărturiseşte dragostea, încrederea şi recunoştinţa ce poartă Mântuitorului.

1954

La cursurile Facultăţii de Drept, Iulia Ionescu era mereu prezentă în banca doua din dreapta catedrei, obţinea notele cele mai mari şi învăţa ca o elevă model. Cuminte, serioasă, îmbrăcată modest, cu părul strîns în „telefoane" peste urechi, era şi o colegă perfectă. Dar cu toată admiraţia, respectul şi afecţiunea ce i-am purtat (eu stăteam în banca întîi în stînga catedrei) şi-i port, recunosc că am deosebită slăbiciune de sora ei mai mare, colegă şi ea cu noi, mult mai puţin harnică şi conştiincioasă – Gabriella –, aparţinînd genului femeii elegante şi mondene, care întîlnindu-se cu Ella N., atunci cînd Iulia s-a întrebat ce-oi fi devenit eu şi emitea presupunerea că sunt comunist şi ocup un post mare, a izbucnit: el! niciodată, sunt sigură că nu!

Gabriella venea rar pe la cursuri, nici nu ştiam că luase aminte la mine. Să perceapă intuiţia ori privirea aruncată în fugă mai desluşit decît atenţia binevoitoare uzată de frecuşul zilnic? Sau poate că mărinimia -neţinînd seamă de logică – nimereşte mai exact?

– Creştinismul nu se confundă cu prostia, prostia e un păcat:

Sf. Bernard din Clairvaux (citat de Daniel-Rops): „Nu se cuvine ca mireasa Cuvîntului să fie stupidă".

– Model de prietenie şi de purtare frăţească e Mallarmé în relaţiile lui cu Verlaine.

Verlaine e mereu în suferinţă ori se bagă în toate belelele.

Mallarmé, în apartamentul lui din *rue de Rome,* e senin, familist, calm şi harnic: viaţa lui de poet (ermetic) se desfăşoară într-un cadru de impecabilă cumînţenie burgheză.

De fiecare dată, la fiecare ghinion şi supărare, Verlaine i se adresează lui Mallarme. Care-i gata oricînd să-i vină în ajutor.

Nici un reproş, nici un cuvinţel moralizator, nici un sfat. Serviabilitatea nu oboseşte, nu cercetează, nu se îngîmfă, nu-şi caută scuze. Ca un robinet pe care-l deschizi, de care te foloseşti, d-aia e făcut. O dată, de două ori, de şapte ori, de şaptezeci de ori cîte şapte.

Bani, intervenţii, sprijin, drumuri, scrisori de recomandare, orice.

O dată nu se plînge, o dată nu refuză, nu se eschivează. Bunătatea funcţionează ca un aparat, obiectiv, ca şi cum ar fi nu o facultate di-l domeniul condiţional, ci însuşirea indicativă a unui existent. Bunăvoinţa devenită instinct, reacţie automată, funcţiune socială.

BUGHI MAMBO RAG

... Cea mai bună dovadă că era bolnav de arghirofilie în cel mai înalt grad şi că n-a fost decît un pungaş venit în ţară numai ca să lege măgarul de gard şi să plece înapoi la barurile de noapte, la tripourile şi la vilele somptuoase din apus e că în septembrie, cînd generalii Gheorghe Mihail şi Paul Teodorescu i-au oferit să-i salveze tronul şi să ia situaţia în mînă, s-a derobat. Gheorghe Mihail şi Paul Teodorescu aveau cele mai serioase şanse. Pe el însă tronul nu-l mai interesa. Îşi atinsese scopul. Nu mai voia decît un tren, repede de totşis-o întindă cu Lupeasca spre mult iubitele lui baruri, idealul a zeci de ani de glorioasă domnie, vorba lui Teofil Sidorovici...

– Nu, domnule!

Plăcerea de a şti să spui *nu, nu, domnule,* anchetatorului care-ţi cere nume, ofiţerului politic care-ţi propune situaţia de turnător, diavolului care te ispiteşte, scîrbelor care fac tot ce sunt şi ele în stare pentru a te scoate din răbdări.

(Pilat trebuie să fi citit în ochii omului adus în faţa sa, ochii omului de care ar fi vrut să se descotorosească îmbiindu-l să-şi ceară scuze, să comită o cît de mică josnicie care să-i dea procuratorului putinţa de a-l elibera, Pilat trebuie să fi citit şi simţit acest *nu, domnule,* emiţător de distanţare).

– Măcar de cuprind şi o doză de convenţionalism, formulele din rugăciune: „din vina mea, din vina mea, din prea mare vina mea" sau „să ne rugăm pentru prietenii şi duşmanii noştri", „pentru cei ce ne urăsc şi pentru cei ce ne iubesc pe noi" nu pot să nu trezească în eurile noastre sentimente de admiraţie şi desfătare, ele ne scot puţin din ce auzim în juru-ne de dimineaţă pînă seara: fiecare apărîndu-şi cu cerbicie punctul de vedere şi

dînd vina numai pe ceilalți, recunoscîndu-şi dreptatea numai sieşi, blestemîndu-şi nu numai potrivnicii ci şi pe oricine îi iese în cale, îi stă alături (ce faci dom'le! un'te bagi!), îi vorbeşte, respiră în imperiala lui raza de acțiune.

Trecem prea repede cu vederea uriaşele rezerve de noblețe şi înaltă seniorie din creştinism.

Aceste tendințe de a-ți recunoaşte greşeala, de a lua asupră-ți raspunderea, de a fi gata să ierți, de a nu consimți să te răzbuni şi să le creezi vrăjmaşilor tăi o situație aparte (e aici, recunosc, o doză de mîndră dar şi plină de farmec detaşare), de a nu fi bănuitor şi a nu atribui altuia ele tale gînduri dovedesc prezența în religia creştină a spiritului arisatic celui mai subțire.

(Predica de pe munte considerată şi ca Declarație a datoriilor omului liber şi nobil).

– În camerele din închisori – pentru că acolo e violent amplificată exacerbată – am înțeles cît de mizerabilă e situația noastră în lume: prin simpla noastră existență deranjăm pe alții.

N-avem încotro. Se cuvine să înțelegem că orice am face şi oricît ne-am strădui, tot supărăm. Singura soluție e resemnarea. Ce putem face? Să tăcem, să tăcem. Să nu facem răul, şi nici binele cu sila. Dar şi trecînd, tăcînd, tot nemulțumim. Odată pentru totdeauna se cade să ne băgăm bine în minte: deranjăm doar pentru că suntem prezenți. Şi să nu ne oprim aici: mai trebuie să recunoaştem că şi ei ne deranjează pe noi! Gînd înfiorător: Căci nu suntem mai buni ca ceilalți, tot în aceeaşi oală ne aflăm şi fierbem înăbuşit.

Absurdul e unul din parametrii condiției omeneşti.

Ieşim din obezi prin dragostea de Cristos, cale ocolită, dar sigură către iubirea de aproapele şi îndurarea prezenței lui.

Bucureşti, ianuarie 1958

La un colț dau de Mihail Avramescu. E în civil, complet ras, fără pălărie, poartă o scurtă şi un pulover cu guler rulat. Pe fața de culoare cenuşie i se citeşte amărăciunea: soția a obținut divorțul, nu mai are parohie, e sărac, descumpănit, compromis.

Cred că aşteaptă pe cineva, oricum mă reține şi-mi spune că orice ar fi şi s-ar întîmpla, rămîne ortodox pînă la sfîrşit. Apoi mă ia de braț şi însoțindu-mă îmi face o profesiune de credință guenonistă. II întreb atunci de ce s-a botezat. Din igienă, îmi răspunde.

În situația – limită în care se află – părăsit şi blamat de toți – e de o simplicitate absolută şi vorbeşte mai deschis ca oricînd. Apropierea de acest om cu adevărat şi-n cel mai puternic înțeles *nenorocit* mă înfioară. Parcă nu găsesc mijlocul de a fi cît mai prietenos cu el. În fața prăbuşirii spirituale, ca şi alături de patul cancerosului, ne pierdem în vorbe goale, stupide.

1970

Cîtă dreptate are dr. Al-G. cînd spune că mai presus de orice trebuie să ne ferim de idealul perfecțiunii. (Fireşte de al perfectării lumii, nu de al perfecționării lăuntrice: acolo se cuvine să căutăm desăvîrşirea şi sfințenia). *Ucigaş fără simbrie de* Eugen Ionescu: oraşul perfect şi splendid, numai marmură, flori şi soare, în care locuitorii stau pitiți în casă, pe sub mobile. Sau New-Yorkul, Los Angeles, Dusseldorf de astăzi unde nimeni nu îndrăzneşte să iasă pe jos după înserare. Ori Eloizii şi Morlocii din *Time Machine* a lui Wells. Noaptea Morlocii îi smulg pe Eloizi din palate şi-i mănîncă. Huliganii metropolelor încă nu-şi mănîncă victimele, deocamdată le jefuiesc şi le omoară. Dar o să vină şi asta, mîncatul, am deplină încredere!

Necredincioşii contemporani, cînd au cultură ştiințifică, nu mai îndrăznesc să nege pur şi simplu pe Dumnezeu, ca aceia de altă dată. Ei înțeleg că probabilitatea existenței unui creator al universului se impune şi de aceea preferă să se situeze mai degrabă pe pozițiile agnosticismului decît ale ateismului şi recurg la metafore tehnico-ştiințifice. Astfel Arthur Koestler: „Dumnezeu nu răspunde. Dumnezeu şi-a scos telefonul din priză".

(Rămîne de văzut: a) dacă-l şi sunăm: b) dacă ştim ce să cerem, căci dacă cerem lui Dumnezeu să ne rezolve problemele noastre de organizare lumească, apoi cu drept cuvînt ne putem aştepta să auzim „ați greşit numărul").

– Devoțiunea mea particulară e Crucea.

Crucea este esența misiunii lui Cristos – a lui Mesia pe acest pămînt.

La Cruce se referă Domnul ori de cîte ori face aluzie la menirea lui, la botezul cu care trebuie să se boteze, la paharul pe care trebuie să-l bea. Totul în cuvintele, tăcerile şi vestirile sale duce spre punctul final al Golgotei.

Crucea pentru creştin (şi să nu pierd prilejul de a repeta, orice om e creştin): simbolul interferenței cerului cu pămîntul, al spiritului cu materia.

Crucea este tiparul care, singurul, ne îngăduie să înțelegem taina lumii şi a vieții, e singura *cheie* de care dispunem.

Ferindu-se de semnul crucii, protestanții pierd din vedere că el nu evocă numai un groaznic instrument de tortură (şi nu întâmplător chinul constă în țintuirea verticalității făpturii, în pedepsirea Omului prin însăşi Poziția sa specifică luată-n derîdere, vertical dar lipsit de libertate, vertical dar cu mădularele în proză, vertical dar expus spre ocară), ci şi repetarea conştientă a integrării noastre în semnificațiile ultime.

Mai mult decît orice alt simbol, Crucea este desăvîrşită şi completa *mundi.* 0 *imago mundi* simplă, integrală, care spune totul. Mai bine, dragă doctore Al-G., decît complicatul şi fastuosul Barabudur.

Ianuarie 1954

Din nou la Schitul Maicilor. Plecat tîrziu. Drumul acasă pe jos, prin nămeți. Nici un tramvai, nici un autobuz. Oraşul ca pustiu. Impresie dezolantă de părăsire, de regres: cîtă deosebire față de Bucureştii dinainte.

Simt că părintele Mihai nu înțelege: vin la ei, merg pe la slujbe, citesc autori creştini; de ce nu face pasul hotărîtor?

De ce? mă întreb.

Din lene, fără-ndoială. Şi de frică: mi-e frică, doresc oare cu adevărat botezul sau e numai o pornire (sentimentală, cerebrală...)? Nu caut o compensare, o supapă, o portiță, o bucurie nouă în searbădă tristețe care mă înconjoară? (Un loc răcoros pe năduşită pernă de dormit, cum ar zice Cocteau). Din nesiguranță, aşadar. Şi dintr-un fel de ruşine, cum demonul îi mărturiseşte lui Ivan Karamazov: la înviere ar fi voit să strige şi el de bucurie, să umple universul cu un uriaş hosana, dar *s-a jenat,* nu-i *sta bine.* Şi din motive mici, mici de tot, dar nu chiar mici: ce-or să zică rudele, prietenii? Mama, sunt convins, ar fi fost de acord dacă i-aş fi cerut consimțămîntul, dar era prea cuminte şi timidă ca să fi luat, cînd mai trăia, inițiativa. Şi Manole! Ce-ar zice Manole, care mi-a povestit nu o dată anecdota cu negustorul ovrei a cărui prăvălie pe colț purta emblema „La Jean", pe cînd la celălalt colț al străzii ființa magazinul „La Iancu". S-a botezat omul, românizîndu-şi numele, tot în acel de Iancu. Şi ce-a urmat? Lumea, spre a-l deosebi, nu i-a mai spus decît „Conu Iancu jidanu". Şi-apoi rabinul G., alături de care am încercat zadarnic să-mi aflu un loc în sinagogă, rabinul G. ai cărui doi băieți au fost ucişi sub ochii şi-n brațele lui în pădurea de la Jilava în timpul rebeliunii?

Şi după cum oamenii, pe măsură ce îmbătrînesc, decad şi duc o viață mai lipsită de sens şi bucurii, dar țin mai mult la ea şi se agață cu încăpățînare de vid, în timp ce tinerii plini de avînt sunt oricînd gata să se jertfească, să se înroleze ca voluntari ori să se sinucidă, aşa şi eu trăiesc prea meschin, prea murdar, prea stupid pentru ca să găsesc în mine puterea săvîrşirii unui act de curaj, de încredere, de speranță şi de sfruntare. Spațiul locativ, cadrele, slujbele din care abia primit sunt dat afară, autobuzele, cozile,

boala, orele petrecute în sălile de aşteptare ale spitalelor m-au împotmolit într-un mîl de oboseală tîmpă. (De ce nu încerci să amesteci muşeţel cu tei şi sunătoare? De ce ţii un regim atît de sever? De ce nu faci cerere de plecare? De ce nu încerci să te înscrii în partid şi tu? De ce n-ai plecat la vreme? De ce nu te-ai dat cu ei? De ce nu te adresezi procuraturii?...).

Sosesc acasă tîrziu de tot, frînt, iritat. Acasă: bucuriile colocaţiunii-în odaia de alături, zaiafet mare, cu ghitare, banjouri şi cîntece de inimă albastră pînă-n zori.

1970

De cînd cu introducerea calculatoarelor în toate domeniile de activitate trăim un fel de animism maşinist. După ce şi-a prelungit mîna cu ajutorul uneltei apoi cu al maşinii, omul măreşte cu ajutorul maşinii electronice însăşi eficienţa minţii sale.

Dar asta nu poate duce la tăgada supremaţiei spiritului; şi nici la trecerea cu vederea a faptului că avem o conştiinţă. Omul percepe că percepe, ştie că ştie, îşi gîndeşte gîndirea.

Acestea toate le spun înşişi ciberneticienii, mai raţionali decît comentatorii din afară.

Să nu ne facem că nu ştim; ştim prea bine că ştim; ştim prea bine că suntem fiinţe conştiente. N-ar fi nici serios şi nici corect *(fair)* să pretindem că nu realizăm complexitatea situaţiei noastre de fiinţe roase de remuşcări, obsedate de ideea dumnezeirii (tot argumentul sfîntului Anselm rămîne cel mai puternic), nevoite să facă eforturi pentru a-şi dovedi că nu sunt decît materie. Iar dacă n-ar fi decît maşini, ce dovadă mai bună decît calculatoarele că au fost create de un programator cu veleităţi teleologice?

BUGHI MAMBO RAG

... i-am spus domnule sunt un oarecare un nimeni un ies un igrec dar dumneata care eşti contabil şef... Află că mecanizarea agriculturii au introdus-o la noi marii moşieri, încă înainte de primul război mondial. Firmele McCormick şi Lanz îşi aveau încă de pe atunci reprezentanţele în ţară, şi nu degeaba... Al lui Rimbaud e rimbaldian, al lui Giraudoux e giralducian...

– Faţă de zeii antici, Dumnezeul monoteist pare înzestrat cu puteri limitate. Zeii făceau *orice* voiau, pe cînd despre Dumnezeu, Bossuet spune că nici El nu poate face nimic împotriva raţiunii. Şi mai cunoaştem că Dumnezeu nu poate face decît binele. Există oare limite ale puterii divine?

Teologii explică deosebind între a voi şi a putea: Dumnezeu *poate* orice, dar nu *vrea* orice, nu vrea răul, vrea numai binele, este binele.

Pascal (scrisoarea XIV din *Provinciale)* rezumă: „Dumnezeu, neavînd nici o putere cînd e vorba de a face răul, e atotputernic pentru a face binele, pe cînd demonii n-au nici o putere pentru a face binele şi n-au Putere decît pentru a face răul".

– Dumnezeu nu vrea decît binele, nu face răul: de aici nu trebuie să ne poarte gîndul spre uitarea altui adevăr, atotputernicia sa. Duhul suflă unde vrea şi Dumnezeu e *suveran* în aprecieri şi alegeri: îl preferă pe vameş, o laudă pe desfrînată, cheamă pe cine n-ai crede.

Logica noastră, morala noastră, bunul nostru simţ nu fac cît o ceapă degerată în prezenţa suveranei şi neaşteptatei atotputernicii divine, care adeseori ne uimeşte de nu ne şi scandalizează. Pentru că nu o putem înţelege. Lucrul acesta se cuvine a fi înţeles: că nu o putem înţelege. Şi cu adevărul acesta trebuie să ne obişnuim: că trebuie să ne învăţăm a ne supune.

Un singur lucru *nu poate* Dumnezeu: să ne mîntuiască fără de consimţămîntul nostru.

– Minunate şi pline de bun simţ sunt, în *La part du diable,* sfaturile lui Denis de Rougemont pentru lupta pe care o ducem cu puterile răului.

Se cuvine să folosim numai forţa? Ori numai duhul?

Cuminte este să ne împotrivim diavolului cu ajutorul vicleniei şi subtilităţii, cu ajutorul ironiei şi inteligenţei şi *totodată* cu ajutorul tuturor armelor credinţei, speranţei şi dragostei – a căror eficacitate el n-o cunoaşte.

Tot astfel tiranul trebuie atacat cu avioane, tancuri, propagandă masivă şi o disciplină de fier – şi *totodată* cu un nou ideal. Numai astfel pot evita oamenii de bine să fie anexaţi pe plan extern şi pe plan lăuntric.

Demonul simplificării vrea să ne împingă pe una din căi, deşi numai prin folosirea amîndurora putem spera şi birui.

– De vreme ce facem parte ca mădulare din corpul mistic al Domnului Cristos,
de vreme ce, întotdeauna; duhul precumpăneşte litera,
de vreme ce nici un text biblic nu poate fi interpretat desprins de conţinutul Scripturii întregi,
de vreme ce legea supremă e dragostea,

de vreme ce trebuie să fim oameni iar nu copii la minte,
de vreme ce împărățiile lumii acesteia nu sunt decît deşertăciune şi aparţin diavolului (*Luca* 4,6),
înseamnă că ori de cîte ori dreptul natural intră în conflict cu legile şi regulamentele lumeşti şi mai ales cînd legile şi regulamentele emană de la un pseudo-Cezar care de fapt e însuşi Mamona ori de la slujitorii lui, cînd sfidează în mod vădit morala naturală, textul de la *Romani* 13,l-2 trebuie aplicat cu înțelepciune şi măsură. El în orice caz nu poate voi a spune că suntem datori a executa orbeşte şi neghiobeşte ordine potrivnice bunului simț şi poruncilor divine. *Romani* 13 nu poate acoperi laşitatea şi nu scuteşte de îndatorirea de a judeca şi cumpăni ce facem.

1970

Unde e vremea cînd Sartre scria (*Situations* II)*:* „Scriitorul are nevoie de libertatea cititorilor" sau „Libertatea scrisului implică libertatea cetățeanului. Nu se poate scrie pentru sclavi. Să scrii înseamnă să voieşti într-un anume fel libertatea" sau încă: „Datoria omului de litere nu e numai să scrie, ci să ştie să tacă la nevoie"?

– Asupra apropierii de Cristos, proba care nu înşeală, criteriul definitiv este buna dispoziție. Numai starea de fericire dovedeşte că eşti al Domnului. Virtuosul îmbufnat nu e prietenul Mîntuitorului, ci jinduitorul după diavol. Ascetul arțăgos nu e autentic.

Există mijloace obiective, în artă, de a recunoaşte autenticul şi a da deoparte copia. Pentru a deosebi creştinul de caricatura ori imitația sa nu există procedeu mai sigur decît a cerceta dacă postulantul este sau nu vesel şi mulțumit. Dacă ipochimenul e intolerant ori morocănos ori agitat, ori mahmur, ori necăjit, nu e creştin oricît de perfect de fidel ar fi virtuții. E virtuos, dar nu e creştin. Creştinul e liber, aşadar fericit. Acesta şi este sensul genialei şi inspiratei fraze a lui Kierkegaard (de sub a cărei obsesie nu pot ieşi): contrariul păcatului nu e virtutea, contrariul păcatului e libertatea. Vămile văzduhului sunt numeroase. Aici pe pămînt la vama care nu poate fi înşelată proba constă în starea de fericire.

Virtuosul neîmblînzit nu ştie şi nu poate rosti „dulce Isuse", toată sfera *dulcelui* îi este străină, inaccesibilă – şi uită că jugul Domnului e blînd şi povara lui uşoară.

(Poate că din *Evanghelia după Matei,* la *Predica de pe munte,* s-au pierdut unele rînduri ca acestea: „Ați auzit că s-a spus celor de demult: să nu săvîrşiți păcate. Eu însă vă spun vouă că oricine se întristează nesăvîrşind păcate a şi păcătuit în inima sa").

Vezi şi *Tartuffe,* piesă antijansenistă.

– Sau dacă ne hrănim numai cu ceai şi iaurt (ca L.-F. Celine) şi totuşi ne este plină de otravă, apoi vai de ceaiul şi de iaurtul acela că mai bine am consuma numai fleici în sînge (spre scandalul rabinilor) şi am bea vîrtos (spre indignarea pastorilor) şi n-am avea parte – cum cred că au răii doldora de apă şi poame – cu cei ce dau zeciuială din izmă, strecoară ţînţarul, văd paiul din ochiul vecinului şi umblă îmbrăcaţi în caftane lungi.

August 1964

Izbutesc să aflu (anevoie, fiindcă se fereşte de vizite) că Dinu Ne locuieşte la familia Cassasovici, rudele sale, în apropiere de grădina Icoanei.

Pe seară, nu-l găsesc acasă. Aştept. Cînd vine, tîrziu, îmi pare şi mai slab decît la Securitate în scena confruntării, pentru el invizibilă şi nebănuită. E – şi mai palid, cu obrajii de tot scofîlciţi (dantura! boala noastră a tuturor). E teribil de emotiv şi de emoţionat, căinţa (obsedantă e sinuciderea lui Mihai Răd.) îi dă aerul şi-i insuflă gesturile unui personaj dostoievskian. Vrea să-mi ceară iertare, eu vreau să-i spun cît îi sunt de recunoscător şi se iscă o scenă niţel ciudată în care ne întrecem cu plecăciunile, mulţumirile, scuzele, iertările şi îmbrăţişările. Dar curînd ne liniştim şi vorbim deschis şi curat. Îi vine greu să creadă că sunt cu totul sincer folosind cuvîntul de recunoştinţă. În cele din urmă pricepe (avea să priceapă de-a binelea – şi să mi-o spună – numai la Văratec în vara lui 71 cînd în prezenţa sa, a soţilor Stolojan, a lui Al. Pal, şi a unui magnetofon am scos în evidenţă caracterul de Mărturisire ortodoxă şi românească - Chicago *1*959 – al nuvelei *O fotografie veche de 14 ani* de Mircea Eliade: „Da, într-adevăr, n-ai fi putut interpreta astfel nuvela dacă n-ai fi fost în închisoare şi cred acum că-mi eşti recunoscător") şi înduioşarea lui e atît de adevărată, mirarea lui dispare atît de lin, ochii lui se uită la mine cu atîta blîndeţe în cît îmi uşurează să găsesc acele cuvinte care-l pot convinge din ce în ce mai mult că şi în clipa aceasta ca şi în boxă sunt şi am fost nu numai pe deplin sincer ci şi rămas în urma celor ce aş fi vrut să comunic.

Apoi, cînd plec şi mă conduce pînă la poartă, cerul înstelat şi căldura serii de august, trecînd peste stângăciile şi exagerările noastre, ne învăluie cu mantia diafană a celei de-a treia virtuţi teologale, pe noi care am trecut dincolo de pragul celei de-a doua, cîntată de Peguy.

Singur, mă întreb dacă voi reuşi să-i explic lui Dinu că de fapt îi datorez prilejul fără de care nu m-aş fi putut naşte a doua oară, din apă şi din duh.

1972

Primesc din Londra, trimisă de Gigi, poza altarului, nou, al catedralei de la Coventry: un bloc făcut din pietre şi cărămizi aparente, acoperit cu o tablă de lemn de o simplitate absolută, de un dramatism biruitor. Un altar înălţat

pe locuri unde au fost nenorociri şi suferinţe. Singura inscripţie de deasupra altarului: „Tată, iartă-ne”.

Au englezii defectele lor, dar şi cînd se decid să fie nobili! Oraşul Coventry, distrus de Germani, îşi reface catedrala sub semnul asumării în mod egal de către toţi - atacanţi şi victime, învingători şi învinşi – a vinilor.

Pliantul care însoţeşte poza cuprinde două citate din Sfîntul Apostol Pavel. Unul din *Epistola către Romani* (3,23): „Fiindcă toţi au păcătuit şi sunt lipsiţi de slava lui Dumnezeu” şi celălalt din *Epistola către Efeseni* (4,32). „Ci fiţi buni între voi şi milostivi, iertînd unul altuia, precum şi Dumnezeu v-a iertat vouă în Cristos”.

Au ştiut să aleagă şi să îmbine laolaltă esenţele credinţei şi practicismul vieţii: convingerea că toţi suntem păcătoşi, fără osebire, toţi ne-am abătut şi netrebnici ne-am făcut şi că tot ce ne rămîne la îndemînă este să ne îngăduim, să ne iertăm, să ne facem din bunăvoinţă lege nedezminţită. Celelalte soluţii sunt iluzorii.

Churchill în 1940:

Libertatea: „Eu am dreptate şi tu n-ai. Iar pentru dreptul tău de a nu avea dreptate eu sunt gata să mor”.

Sinceritatea: „Nu vă pot oferi decît sînge, năduşală şi lacrimi”.

Politica: „În război: hotărîrea, în caz de înfrîngere: sfidarea. De biruinţă: mărinimia”.

- Noblețe.

Marcel Jouhandeau: „Cea mai mare ticăloşie: să crezi că ţi se datorează ceva, să pretinzi ceva de la alţii, oricît de puţin ar fi”.

Simone de Beauvoir despre noţiunea de „aproapele nostru”: „Am cunoscut un copil care plîngea deoarece murise fiul portăresei blocului; părinţii copilului s-au săturat: «La urma urmei băieţelul ăsta nu ţi-e frate». Băieţelul ăsta *nu-i* fratele meu. Dar dacă-l plîng nu mai îmi este străin. Hotărîrea o iau lacrimile mele. Nimic nu-i hotărît dinainte. Cînd ucenicii l-au întrebat pe Cristos: cine e aproapele meu? Cristos n-a răspuns printr-o enumerare. A povestit parabola bunului Samarinean. Aproapele omului părăsit în drum a fost acela care l-a acoperit şi i-a venit în ajutor; nu *suntem* aproapele nimănui, ni-l facem pe un altul aproapele nostru făcîndu-ne aproapele său printr-o faptă”.

– Căința adeseori nu-i altceva decît resentiment. Preotul de țară al toi Balzac: „Căința dumitale nu-i decît simțămîntul provocat de o înfrîngere pe care ai suferit-o, ceea ce e groaznic, e deznădejdea Satanei şi era poate căința oamenilor dinainte de Isus Cristos; dar căința noastră, a catolicilor, este înfiorarea unui suflet care se loveşte pe o cale greşită si căruia, în lovitura aceasta, i s-a revelat Dumnezeu. Dumneata semeni cu Oreste, încearcă să devii Sf. Pavel".

Creştinul nu-i supărat pe nimeni şi nu-i nemulțumit de nimic. Supărat şi nemulțumit e numai de şi pe sine.

– Se găsesc în cuvîntările lui P. P. Carp formulări cu adevărat creştine:

„În politică greşelile se îndreaptă, nu se răzbună". „Rău faceți că vă legănați în strania şi periculoasa iluzie că murdăria se poate spăla cu sînge".

„Primul semn al unei stări înapoiate, sub punctul de vedere al culturii, este intoleranța. Cînd cineva crede că numai el are dreptate, cînd cineva crede că în afară de concepția creierilor săi nu mai este nimic alt în viata socială, acela este un om incult, care n-a avut încă putința de a-şi da seama cît de variate, cît de multiple sunt manifestările gîndirii omeneşti".

– Creştinismul nu poate să nu recunoască nenorocita condiție a unor categorii de muncitori din secolul al XlX-lea.

Eroarea marxistă constă în a spune că fiind sărac şi silit să-şi vîndă forța de muncă, muncitorul englez din veacul al XlX-lea nu era liber.

Liber era. Era însă nenorocit. Asta e altceva.

Se face o confuzie între libertate şi nenorocire. Şi ceea ce trebuie desființat e nenorocirea, nu libertatea.

> „*Ci cuvîntul vostru să fie: Ceea ce este da, da; şi ceea ce este nu, nu; iar ce este mai mult decît acestea, de la cel rău este*" (Matei 5,37).

Extraordinar e cazul lui Brice Parain, care de la lingvistică ajunge la sfințenie.

Studiile şi cercetările sale îndelungi l-au dus la concluzia realistă că la început a fost Cuvîntul.

„Cuvîntul «ceaşcă» nu există fiindcă există ceaşca. Pentru că mai întîi există cuvîntul, există şi noţiunea de ceaşcă. Ba poate chiar că datorită cuvîntului ceaşcă a venit pe lume ceaşca sub formă de obiect!"

Semiologic, fenomenologic, realist se constată prioritatea limbajului asupra lucrurilor.

Limbajul însă beneficiază de un monopol absolut. Căci nu puteifl stabili contacte cu ceilalţi, nu putem ieşi din izolare *decît* prin limbaj care-i singura noastră punte spre a trece de la singurătate la comunicare, la Celălalt, la colectivitate şi civilizaţie.

Apoi Parain se avîntă mai departe, raţional şi neînfricat:

„Singurul mijloc de a vorbi corect, pe de-a-ntregul, este, la urma urmei, de a trăi corect. Aşa şi cred. Cînd spun a trăi corect mă gîndesc la a face cît mai puţin rău cu putinţă, a minţi cît mai puţin cu putinţă, a merge pînă la capătul făgăduinţelor noastre, a fi – ce mai la deal la vale – niţeluş sfinţi.

Limbajul cinstit, limbajul acela care ne liberează de limbaj, e un soi de sfinţenie".

1969

> *„Tot ceea ce mina ta prinde să săvîrşească, fă cu hotărire, căci în iadul în care te duci nu se află nici fapte, nici punere la cale"* (Eclesiast 9,10).

Verbele *a face* şi *a fi.*

În *l'Etre* et *le Néant* Sartre consacră un strălucit capitol verbelor a fi, a avea şi a face; plin de observaţii interesante, subtile şi rodnice. (Recitesc volumul, citit în 1945).

Să mă opresc, ca la Cluj în ziua liberării, numai la *a face* şi a *fi,* accentuînd latura – aş zice – eshatologică. Să repet, să completez.

Viaţa este hotărîtor legată de verbul *a face*: trăirea noastră pe acest pămînt, trecerea noastră prin această lume constituie *faza lui a face.* Moartea (ori stările prevestitoare şi asemănătoare ei) stau sub seninul lui *a fi.* (Moartea însăşi ar putea fi definită ca trecerea în starea lui a fi, un a fi absolut, purificat de orice contingenţă).

Starea lui *a fi* se prezintă aici – măcar că nu atinge absoluta puritate de dincolo – ca deosebit de grea şi primejdioasă. (Ceea ce ne îngăduie a bănui cît de grea şi de primejdioasă se va putea prezenta *dincolo*).

Cînd fiinţa omenească e redusă la a fi o conştiinţă singuratică, aflată în comunicare doar cu ea însăşi şi silită să parcurgă scurgerea timpului clipă de clipă numai cu forţe proprii, ea nu mai are de unde solicita şi primi distracţii, distrageri, alibiuri, portiţe de scăpare, materie primă. Ea stă, iremediabil şi inexorabil, faţă-n faţă, rost către rost (în sensul lui Dinu Noica) numai cu sine.

Şi cînd e numai cu sine, numai amintirea perioadei lumeşti a lui *a face* îi mai rămîne. Acum, în imponderabila „fiinţosferă" singurul punct de sprijin şi orientare e centrul de gravitate al trecutei şi definitiv încheiatei „faciosfere". Orice „facere" e prin definiţie imposibilă. Soldul s-a calculat, s-au tras liniile, s-au pus sigiliile.

Iată de ce este bine să ne îngrijim de sanie şi de căciulă vara şi să cugetăm cît mai suntem în faciosferă la ce se va mtîmpla în faza inevitabilă a lui *a fi.*

Pe veşnicul *a fi* noi ni-l clădim singuri, iar veşnicia aceasta – rai ori iad – e funcţie variabilă de ceea ce *facem.* Picătură cu picătură, zi de zi, clipă de clipă, acţiune după acţiune, gest după gest, *făcîndu-l* îşi pregăteşte permanentul *esse.*

Iadul şi raiul pot aşadar fi considerate ca stări de fiinţare pură; conştiinţa (sau sufletul, sau eul sau duhul, sau cum i s-ar spune) se află acum însingurată şi neajutorată de nimeni şi de nicăieri, faţă cu veşnicia, cocoţată pe maldărul de făptuiri săvîrşite în faza lui *a face.*

Dincolo – oricît am jindui (e sensul parabolei dreptului Lazăr şi al bogatului nemilostiv) – nu mai putem face nimic niciodată (*nevermore* zice Poe): verbul a face piere, e ca şi cum nici n-ar fi fost vreodată. Rămîne însă, în toată groaznica lui plinătate şi semnificaţie, verbul a fi – el şi nimic altceva.

Atunci să te văd, omule! Atunci cînd ai rămas doar cu fiinţa ta orice devenire fiind exclusă, *tel qu'en toi même l'éternité te change...*[95]. Fără prieteni, fără televizor, fără zgomotul vecinilor... Atunci se va vedea şi ce ţi-ai clădit, pe care ţi le-ai ales: oile sau caprele.

Cam sentenţios, dar împrejurărilor excepţionale ce mi-au dat prilejul de a cunoaşte plinătatea verbului a fi le datorez această înţelegere şi poate şi dreptul – de nu datoria – de a spune sentenţios ce ştiu.

Dacă *aici,* în celula de închisoare în care te nimereşti singur, timpul e atît de greu de îndurat, dacă aici „a fi" se poate suprapune chinului, cu atît mai înfiorătoare trebuie să ne pară fiinţarea veşnică, absolut pură, dezbărată de orice îndulcire şi devenind – prin simplul fapt al existenţei ei - din ce în ce (cu toate că scapă de sub devenire) mai apăsătoare.

[95] „în aşa fel încît, în tine însuţi, eternitatea te schimbă" (fr.).

Verbele a face şi a fi sunt deopotrivă de gingaşe: unul prin evanescența lui, celălalt prin veşnicia lui. Goethe arăta cît de greu este a face. Dar greutatea sa păleşte în fața lui a fi cînd acesta îi urmează. Fericiți cei ce pot întîmpina pe a fi *şi* pot intra în împărăția lui mulțumiți fiind de felul în care şi-au încheiat relațiile cu a face.

– Mauriac despre libertate: nimic nu poate întrece libertatea copiilor lui Dumnezeu. Numai ea dă preț soartei unui om. Pe ea trebuie s-o păstrăm în viața noastră, în a nației, în a bisericii. Pe ea s-o restituim celor ce i-au uitat gustul.

Sarea pămîntului.

Je puis toujours pleurer[96].

– Darul lacrimilor.

Această supremă binefacere făcută credincioşilor săi de Domnul, această singură cale pentru ieşirea din impasul menționat la *Marcu* 9,24, este cunoscută, recunoscută şi mărită de un spirit sceptic şi atît de stăpînit de pudoare ca al lui Valery. Discipolul lui Mallarmé (cel care spunea: în poezie nu plîng – după cum nici nu-mi şterg nasul), nu ezită să scrie: „Pot plînge oricînd, şi, poet ce mă aflu, am băgat de seamă că nu există gîndire care, urmărită pînă cît mai aproape de suflet, să nu ducă la țărmurile lipsite de cuvinte, țărmurile acelea mute unde mai rămîn doar mila, tandrețea şi un soi de amărăciune pe care ni-l dă amestecul de etern, de întîmplător şi de vremelnic: ursita noastră".

Aprilie 1968

Părintele Benedict Ghiuş, însoțit de Floriana, vine cu Sfintele Taine, înainte de Paşti, să mă împărtăşească la spitalul Pantelimon. Mă spovedeşte acoperindu-mi capul cu patrafirul. Senzația de mai adîncă reculegere decît în uşa altarului, la Schitul Dărvari. Cei doi colegi de cameră ne-au lăsat singuri. Floriana stă de pază pe coridor, în fața uşii. Sunt în pat, în ghips pînă peste coşul pieptului. Parcă aş fi în închisoare, la fel de neputincios, de prefăcut în obiect, de aflător la cheremul celor ce dispun de mine - şi tocmai de aceea de necrezut de liber, de avîntat, de fericit. Scăpat de trupul acela de moarte? de răspundere? de osînda alegerii dintre bine şi rău?

Oricum, degajat, „desprins" şi zburînd – cu gîndul. Parcă numai eroii lui Jack London sunt călători printre stele?

După împărtăşanie beau tot vinul rămas în pahar. Părintele Benedict surîde. Numai dacă vom deveni asemenea copiilor.

[96] „Pot să plîng oricînd" (fr.).

– Înțelepciunea popoarelor de mult a înțeles că între prostie şi credință e o prăpastie.

Proverbul german: Dumnezeu ajută pe marinar la vreme de furtună, dar timonierul trebuie să fie la cîrmă; proverbul englez: Dumnezeu dă ini, dar nu construieşte poduri; proverbul danez: Dumnezeu hrăneşte păsările care dau din aripi; proverbul ceh: cel căruia Dumnezeu i-a descoperit locul unde se află o comoară trebuie s-o scoată singur din locul acela; proverbul basc: Bunul Dumnezeu e bun, dar nu-i prost. Ioana d'Arc: să trudim, Dumnezeu va trudi.

– Dacă ni se cere imposibilul şi să ne îndumnezeim, înseamnă că ni se cere să facem şi minuni, la rîndul nostru: să prefacem apa de rînd în vin ales; sărăcia pămîntului în belşug; scaieții, ciulinii şi pălămida în roade şi trandafiri; meschinăria în mărinimie, neîncrederea în voioşie; nepăsarea în bunătate samarineană; fățărnicia şi legalismul în dragoste şi flacără; circiuma în castel şi bordeiul în salon. Prin purtările şi prin strădaniile noastre. Minunile acestea ne sunt accesibile - ne sunt predestinate: prin puterea cuvintelor şi a faptelor lumea *aceasta* poate îmbrăca alte culori şi, în aşteptare, trece în alte tonalități.

Noiembrie 1948

Epurat din barou, găsesc o slujbă la recent întemeiata Editură Agir. În fiecare dimineață se citește în colectiv articolul de fond al ziarului „Scînteia".

Organizația de partid, prin tînăra tovarășe Lotto, doritoare de a promova oamenii simpli, o poftește pe femeia de serviciu să citească ea astăzi. Femeia se codește, rușinată. Tovarășa Lotti, mai cu binișorul mai îmbrîncind-o, o așează pe un scaun, îi pune ziarul în mînă și ia loc lîngă dînsa. Își petrece brațul drept peste umerii cititoarei, urmărind textul odată cu ea, în care timp surîde beatic și ocrotitor. Poza e menită a înfățișa, în stil concret și duios, alianța dintre intelectualitatea progresistă și oamenii muncii precum și a dovedi armonioasa convețuire cu naționalitățile conlocuitoare.

În articol e vorba de ministrul francez Jules Moch și cititoareapronunță „Moc". Cu un zîmbet și mai ocrotitor, cu un gest deosebit de de gingaș al mîinii stîngi – gingaș și depreciativ - și cu o încrețire a frunții, ce exprimă modestia și, în fond, zădărnicia superiorității culturale, tovarășa Lotti îndreaptă: „Moș". (Partidul nu greșește, știe tot).

Atunci intervin și arăt că pronunțarea corectă este „Moc".

Tovarășa Lotti nu cutează a mă contrazice, iar sala toată (sunt destul de mulți angajați) freamătă de setisfacție. Rîsete, un murmur prin care se revarsă scîrbă refulată, o răsucire generală de-a-nșezutelea și-un fel de foială pe loc – însoțite de scurte suspine – manifestă bucuria tuturor.

Tovarășa Lotti arată foarte stingherită. Lectura continuă fără ca brațul ocrotitor al organizației de partid să mai încolăcească gîtul oamenilor simpli; vraja s-a rupt, poza a ieşit voalată.

1969

De fiecare dată cîte unul se ia drept Dumnezeu şi statorniceşte reguli nouă, de pe cîte un munte înalt. Unul, sau cîțiva. (Acum, situaționaliştii, după marxişti: altă lume, alte axiome. Şi totul, fireşte, la modul absolut). Şi de fiecare dată găsesc o turmă. Vitrinele sunt primenite: alte mărfuri, alte odoare, alte garnituri. Şi cîte un intelectual care cunoaşte bucuria inefabilă de a fi Profet. (Se înnoiesc – lesne de-nțeles – nu numai zorzoanele din vitrine ci şi inventarul din pivniță: se ascut alte cuțite, se ung alte pistoale, se şapirografiază alte manifeste).

1937, Chartres

Ce să fie? Oare vitraliile? Spațiul interior bine folosit, nedînd nici senzația de strîmtoare şi aglomerare nici pe aceea de vastitate derutantă? Sau faptul că monumentul se arată privirii încă de la mari distanțe în plină cîmpie? Amintirea lui Peguy? Fericita proporție dintre ornamente şi simplicitate? 0 anumită *neîngnjorarefață* de simetrie?

Cine ştie. Dar simt că mă aflu într-un loc magic, un loc curat, locuit de duh, într-unui din locurile alese ale lumii, unde nu încape îndoială că Dumnezeu e prezent.

(Impresie identică în 1969 şi 1970 la Agapia Veche şi la Procov, locuri sfințite de strădanii, de nevinovați, de aspirații. Şi, năvalnic, la Frăsinei).

Octombrie 1956

Tata mi se arată sub cea mai bună formă în două împrejurări:

Dinu Ne. vine clandestin de la Cîmpulung pe două-trei zile. N-are unde locui. îi spun tatii, care imediat îşi cedează patul şi-mi cere să-l Primim pe Dinu „regeşte", „fără economii". Avem în bloc apă caldă de două ori pe zi. Pentru Dinu e o fericire. Se simte perfect.

Apoi, zilele revoluției din Ungaria. Tata, din ce în ce exultă şi nu-şi încape în piele. Toată ziua – adică de pe la patru şi jumătate după-amiază și pînă noaptea tîrziu – ascultăm la radio, rîdem, nu ne vine a crede, batem din palme, ne lovim cu mîinile pe coapse, umblăm ca nebunii prin cameră, fluierăm, şuierăm, tata mai mult decît mine.

Eu, la Ministerul Industriei Uşoare, în calitatea mea de registrator, circul peste tot locul pentru a distribui corespondența. La secretariatul conducerii nu-mi este îngăduit să trec pragul, dar altminteri intru unde vreau. Merg

țăpor şi zîmbesc. Tac chitic, umblu țanțoş. în jurul meu, pe toate coridoarele, în toate birourile: tăcere. Oamenii tac, toți cu nasurile-n hîrțoage şi hîrtii. Nu se privesc unii pe alții. Dar se simte ceva. O tăcere bogată, ca în *Le silence de la mer,* măreața carte a lui Vercors (unde se vede că demnitatea nu e vorbă goală, unde e cîntată poezia ținutei – există o poezie a ținutei, vezi epopeea lui Roland, vezi Cezar, a cărui ultimă grijă, înjunghiat de moarte, este să-şi tragă toga peste picioare –, unde tatăl şi fiica nu vorbesc cu ocupantul oricît de cumsecade ar fi acesta, oricît le-ar fi de simpatic sau de drag, şi oricît le-ar părea de rău şi le-ar veni de greu). Parcă ghicesc şi la alții zîmbete ascunse. (Şi-un fel de foiala la foştii bocitori ai lui Stalin). Ca în *Ciuma* lui Camus, unde spre sfîrşitul epidemiei, ici-colo, pe cerul coclit de arşiță şi miasme începe a se zări – fugar, firav, ruşinos – cîte un petic de albastru, iar oamenii încep şi ei – timid – a-şi zîmbi unul altuia.

Da, adulmec surîsuri şi colțuri de cer albastru. Fericirea e de scurtă durată. Sub ochii neclintiți ai generalului Dwight Eisenhower şi ai ministrului său de externe John Foster Dulles (fi-le-ar țarina cît mai grea, m-ar îndemna inima să le urez, dar nu mă lasă credința), ruşii ocupă Ungaria şi scaldă în sînge revoluția. Nu degeaba se învață istoria în şcoli: ca în 1849.

Tata e zguduit, iar zîmbetele la minister se dizolvă mai înainte de a fi apucat să se închege; prinde din nou a mirosi a covată de rufe şi a lături de varză; albastrul revine la cafeniu şi căcăniu, iarăşi; şi iar simțim cum ne cuprind frigul şi întunericul.

Noiembrie 1968

Floriana a fost astăzi după-amiază naşă la botezul nepoatei ei. A slujit părintele Sofian. Măreția sobră a curții mînăstirii Antim; intimitatea paraclisului (unde a fost săvîrşit botezul); cumințenia extraordinară a Domnicăi, botezata; barba albă, glasul senin, gesturile foarte lente ş[1] hieratice ale starețului; dar mai ales purtarea Florianei au transformat un banal botez într-o lungă, prelungă şi parcă dinadins prelungita ceremonie tainică şi cutremurătoare, i-au dat adevăratul înțeles, atît de fantastic: imersiunea într-un cazan cu apă (simbol al mormîntului) şi semnul crucii fac dintr-o netrebnică făptură biologică o *digenis*[97], o fiică a Legămîntului, o ființă liberă şi nobilă, vie. Floriana se închină, crede într-un Dumnezeu, aşteaptă învierea morților, se leapădă de Satana, rosteşte formulele cu aşa seriozitate şi convingere, cu o voce atît de fermă şi caldă, cu priviri atît de limpezi şi îndreptate numai înspre tărîmuri lipsite de suspine, durere şi întristare, cu o față atît de luminată de nădejdi absurde, încît paraclisul - unde într-un colț duduie o sobiță, unde e lume putină şi totul e tainic, intim, inițiatic şi găocit - poartă închipuirea înspre Optino şi Athos şi, locaşul pare a fi sala palatului de la Camelot în ziua apariției Graalului.

Emile Mâle: frumusețea e pretutindeni, dar nu se dezvăluie decît dragostei.

[97] „(ființă) născută a doua oară" (lat.).

1936

Sioniştii ne invită la masă pe Manole şi pe mine. Cinăm la un restaurant evreiesc din Văcăreşti, unde la intrarea şefilor sioniști lumea se ridică în picioare. Proprietarul localului şi chelnerii se reped să ne întîmpine de parcă ar veni şeful statului. (Şi-n concepția sionistă aşa şi e: deputații, gazetarii şi organizatorii aceştia sunt reprezentanții viitorului stat național).

Am oarecum impresia - dar o contrazice veselul decor – că sunt în Irlanda pe vremea luptelor Sinn Fein-ului ori printre Chouani: ierarhia subterană e alta decît pe străzile oraşului! Orchestra cîntă imnul Speranței şi o violonistă între două vîrste oftează apăsat şi ne face ochi dulci.

Ni se servesc cele mai autentice (şi mai savuroase) fripturi româneşti, pe care teoreticienii renaşterii ebraice le mănîncă de istov (dimpreună cu murături grozave). – Preînchipuire a ce avea să fie mai tîrziu în statul Israel. – Pe ziduri sunt afişe care interzic discuțiile politice, dar de ele nu se sinchiseşte nimeni. Toată mînia sioniştilor e îndreptată împotriva asociației U.E.R. a doctorului W. Filderman. Manole îşi cîştigă entuziaste simpatii unanime spunînd despre careva: „un uerist, un prost". (Iar despre șeful advers: cu mania asta ardelenească a titlului de doctor are să se pomenească într-o noapte chemat la telefon pentru o naştere!).

Cina, după cuviință, se prelungeşte: atmosfera devine din ce în ce mai cordială. Fripturile sunt însoțite de un vin vrednic şi el de oaspeți. Violonista cîntă solo. Manole o dă cu melodii autohtone şi sioniştii – uitîndu-şi doctrina – i se unesc pentru cîteva clipe în celebrarea frunzei verzi şi a mîndrii de sub deal. In cît nu se mai ştie bine – convorbirea politică a fost de mult părăsită – dacă petrecerea are loc sub semnul speranței ori al Leliței.

Abia tîrziu, la plecare, pe strada rece şi goală, se despart iar drumurile şi – era să zic, dar ar fi greşit – apele.

– 1866: înțelegerea dintre liberali şi conservatori pentru răsturnarea lui Cuza: *monstruoasa coaliție.*

– 1966-l970: Vedem încă una, cu ochii, de nu monstruoasă în orice caz ciudată, surprinzătoare. Alianța dintre comuniști şi bătrîni împotriva tineretului.

Comuniştii îi urăsc pe tineri pentru că după douăzeci şi cinci de ani de educație materialistă merg pe stradă în costum de cow-boy, poartă în jurul gîtului lănțuguri de care atîrnă cruciulițe, jinduiesc după muzică pop şi se pricep la şmecherii. Bătrînii, pentru că sunt obraznici, dezamăgiți, neascultători şi se dovedesc față de regimul de care lor – bătrînilor – le-a fost aşa teamă, ori nepăsători ori neînspăimîntați; aşa încît vechea generație iese făcută de rîs! înseamnă că le-a fost cumva frică degeaba? *Să nu fie!* Aşa ceva

nu pot admite. Trebuie să *le fie frică şl tinerilor!* Să tremure şi ei, să se denunțe unii pe alții, să-şi vîndă sufletul, să se plece, să se conformeze, să cumpere frigidere şi maşini de spălat şi ei, deopotrivă. Şi-apoi de ce să fie generația asta nouă parcă mai frumoasă, mai înaltă, mai zveltă, toți şi toate? Şi de ce să li se îngăduie atîta cafea şi atîta coniac şi îmbrăcămintea asta fantezistă şi atît de sfidător potrivnică uniformelor de altă dată, surori gemene cu ale puşcăriaşilor?

Mai dihai ca-n 1907, cînd reprezentanții celor două partide se împăcau şi se îmbrățişau lăcrămînd în Cameră, bătrînii reacționari sunt de perfect acord cu miliția, criticii fradiționalişti osîndesc pe noii literați onirici cu aceeaşi osîrdie ca ştabii realismului socialist, ba şi preoții în predicile lor se dezlănțuie împotriva părului lung, fără a se uita în jurul lor unde ar vedea zugrăvite pe toți pereții lăcaşurilor de închinăciune chipurile pletoase ale arhanghelilor, sfinților şi pustnicilor. (După cum educatorii, profesorii de istorie şi patrioții le-ar putea vedea, în cărți şi tablouri, pe ale voievozilor, haiducilor şi voinicilor).

Ciudată coaliție. În casa lui Mişu At. dau într-o seară de duminica de o pereche de intelectuali – vîrstnici, eleganți, distinşi, franțuziți – proaspăt întorşi dintr-o lungă şi interesantă călătorie în occident. Au fost în Olanda la un congres de medicină (domnul e doctor, profesor, academician), apoi au vizitat Germania Federală, Anglia, Franța, Italia. Sunt îngroziți şi indignați de cîte au văzut în rîndurile tineretului. După ce povestesc pe-ndelete scene erotice văzute în filme şi urmărite pe viu, răsuflă uşurați: la noi nu-i aşa! A nu! Cînd au trecut granița la înapoiere le-a venit – ca şi lui Lascăr Viorescu – să coboare pentru a săruta pămîntul patriei vigilente cu tineretul. După cîte am văzut dincolo! *Heureusement que nous avons le communisme*[98] (pentru că, după cuviință, esențele le rostesc în franțuzeşte ca nişte autentici boieri ce se află). Că s-au împăcat cu bandiții de comunişti o ştiam, că primesc a-i reprezenta la congresele ştiințifice din străinătate e lucru de mult intrat în uz; dar să-i aud pe intelectualii şi boierii aceştia declarînd că avem din fericire comunismul îmi provoacă totuşi o tresărire.

Dar copiii ăştia care poartă cruciulițe ştiu ei ce înseamnă ele? E de presupus că pentru foarte mulți nu-s decît podoabe insolite, mijloc de a-şi afirma originalitatea ori de a scandaliza, pretext contestatar, în fond: jucărie. O fi. Oricum e şi altceva: protest, neconformism, tiflă dată supunerii oarbe şi asumării necondiționate a prostiei şi răutății.

Şi mă întreb: erupția asta de cruci să fie, după douăzeci şi cinci de ani, numai întâmplătoare? Să fie simbolul ales chiar fără nici o semnificație pentru cei ce-l poartă? *Hereusement que je le ne crois pas*[99].

[98] „Din fericire noi avem comunismul" (fr.).
[99] „Din fericire nu cred asta" (fr.).

– Cînd se adresează lui Simon şi Andrei, lui Ioan şi Iacob, Domnul – ca unor oameni simpli – le explică de ce îi cheamă. („Şi vă voi face pescari de oameni"). Lui Levi, vameşul, ca unuia mai acătării, se mulţumeşte a-i spune foarte concis: urmează-mi. Fă-te-ncoa, pare Domnul a porunci. Şi, „lăsînd toate": (*Luca* 5,28), chematul se scoală.

Cine crede că harul se înfăţişează blajin ori sfios, se înşeală. E instantaneu şi arogant. Domnul n-are timp de pierdut cu cine ştie că-i al său. Ne cheamă Fiul unui Dumnezeu *viu,* care *încă lucrează.* Şi acest Fiu are treabă cu noi. *He means business.*

Mai 1960

Căratul tinetelor la Jilava ia, cînd ele sunt pline ochi, aspecte jalnice Şi caraghioase. Cea mai neînsemnată mişcare neconformă cu echilibristica salturilor de pe trapez poate avea drept consecinţă răsturnarea conţinutului vasului îndeobşte cunoscut sub numele de „tun".

Cad în repetate rînduri la „scoaterea serviciilor" alături de părintele Mina. El e îndemînatic, eu nu. Se întîmplă să se reverse tunul. Pedepsele a cazul acesta sunt aspre. La iuţeală punem spurcăciunea jos şi ne repezim sa adunăm fecalele şi să ştergem cu degetele sau cu batistele urmele de lichid. Uneori izbutim, alteori nu. Părintele Mina lucrează atît de repede jncît mie îmi rămîne puţin de făcut. Pedepsele, alături de părintele Mina, îşi pierd caracterul sordid şi iau aspect de mortificare. Apoi, cuviosul nu e numai monah, ci şi ţăran mucalit. Rîde atît de sincer încît mă învăţ şi eu să fac haz mare de adunarea rahatilor.

BUGHI MAMBO RAG

... Ţibică Romalo era beat criţă, nu mai ştia ce e cu el... Hop că vine şj Miclescu, făcut şi el... Eram de serviciu la Cotroceni, iarna, şi ne găseşte în curte prinţesa Ileana şi imediat, ce-i cu voi, zice, venea din oraş, dispune să ni se servească o gustare, oţi fi înghemţaţi, şi ni se aduc două tăvi enorme, parcă le văd, şuncă, icre negre, lacherdă, şalău, wisky şi şampanie... Povestiţi-ne, domnule amiral, povestiţi-ne... V-am mai spus eu, cred, povestea asta cu cămaşa, de mai multe ori, dar dacă vreţi: eram pe bordul iachtului imperial *Standart* şi veneam de la Peterhoff, trecusem prin Baltica, Gibraltar şi Bosfor pînă la Livadia. Ţarul care era foarte bine dispus mă cheamă înainte de a debarca şi-mi spune: Sablin...

1970

Nicăieri n-am găsit o mai clară deslușire a motivelor pentru care intuisem la poporul român un fond creştin irecuzabil – datorită căruia pînă şi defectele Românilor par scăldate de o lumină atenuantă - decît în studiul lui Mircea Eliade asupra *Mioriţei* (capitolul *L'agnelle voyante* din volumul *De Zalmoxis à Gengis Khan,* Paris, 1970, trimis de Virgil Ier).

Interpretarea eliadiană are într-însa ceva din absolutul soluțiilor după a căror formulare orice discuție devine inutilă. *Roma locuta*[100].

Ce nu înseamnă *Miorița:* resemnare, fatalism, chemarea morții, pasivitate, pesimism.

Ce înseamnă: anti-istoricitate, transfigurare a condiției adamice.

Poporul român e înzestrat cu o putere transfiguratorie ce-i permite să preschimbe întregul univers şi să pătrundă în cosmosul liturgic (să participe la celebrarea liturgiei cosmice ar spune Maxim Mărturisitorul). Împotriva soartei nu te poți apăra ca împotriva unor vrăjmaşi; nu poți decît să dai un înțeles nou consecințelor ineluctabile ale destinului în curs de împlinire. Nu-i vorba de fatalism, de vreme ce fatalistul nici nu crede că poate preface semnificația ursitei.

Ciobanul săvîrşeşte o transmutație – *le grand–oeuvre*[101] al denigraților alchimişti –, îşi transformă nenorocirea în taină mistică. înfrînge soarta. Dă un sens fast nefericirii, asumînd-o nu ca eveniment istoric, personal, ci ca taină. Impune un sens atît absurdului vieții, cît şi teroarei istoriei.

Întocmai ca şi creştinismul, românismul poate anula urmările aparent iremediabile ale unei tragedii, dîndu-le valori nebănuite, scoase din *alte serii.* Adversitatea degradantă devine contrariul ei, după cum şi ruşinoasa spînzurare pe lemnul crucii ajunge a fi, prin Cristos, biruință asupra morții şi scoatere de sub mînia Creatorului.

- Tot despre Sf. Pavel şi păcatul trupesc.

În orice caz, din cuvintele apostolului nu se poate deduce monopolul păcatului trupesc. Tendința există mai ales la puritani şi e trăsătura lor cea mai respingătoare. Cutezanța de a confunda iubirea de Cristos şi virtutea cu înfrînarea sexuală, de parcă păcatul trupesc ar fi *singurul şi* nesăvîrşirea lui ar da dreptul la deplină linişte şi licență de a săvîrşi cu o conştiință împăcată – *d'un coeur léger*[102], vorba bietului Emile Ollivier – pe toate celelalte: invidia, trufia, răutatea, zgîrcenia...

Importanța excesivă dată sexualității provine de multe ori din setea de bîrfă şi scandal şi se explică prin aceea că sexualitatea fiind absolut comună e un mijloc de a reduce oamenii de seamă la nivelul tuturor. (Wilde? Verlaine? Socrate? Homosexuali. Sviatoslav Richter? Pederast. Byron? Chateaubriand? Incestuoşi. Stendhal? Impotent. Hugo? Tolstoi? Priapici). Bucuroasă şi

[100] „Roma a spus-o" (lat.).
[101] „marea operă" (fr.).
[102] „cu inima uşoară" (fr.).

uşurată chemare la numitorul comun. Obsesie a fiinţelor arţăgoase, neîndurătoare, obsedate, care cred că L-au apucat pe Dumnezeu de picior şi au în buzunar cheia raiului pentru că nu săvîrşesc păcatul trupesc.

Romain Gary: Refuz să fac din comportamentul sexual al individului criteriul meu unic de judecată asupră-i.

Folosirea de către Scriptură a cuvîntului *mirele* pentru a-l desemna pe Isus Cristos ori asemuirea împărăţiei cerului cu un ospăţ de nuntă, faptul că prima minune Domnul a săvîrşit-o la o nuntă, parabola fecioarelor – deşi cuvintelor *mire, nuntă* li se dă cu totul altă accepţiune decît cea fenomenală – ar fi trebuit totuşi să potolească zelul monopolist al celor care nu-şi dau seama că alegerea unor metafore nu este întîmplătoare.

– Orient şi Occident.

Patriarhul Athenagora spune despre filosofii religioşi ruşi că au îmbinat simţul misterului cu al libertăţii.

Libertate şi *mister mi* sunt ele chiar noţiunile de care ateii încearcă să se descotorosească? Şi după izgonirea cărora îşi aşteaptă vremea, cu prilej, prostia şi tirania.

(Aproape la fel şi Olivier Clement: „E nevoie de regăsirea Orientului şi Occidentului pentru a se dovedi că doar misterul poate lumina viaţa").

Simţul misterului nu numai că nu împiedică sau nu frînează cercetarea şi setea de cunoaştere, ci le îmboldeşte; singurul lucru pe care-l stingheresc este prostia trufaşă ce crede a şti totul şi a fi aflat în cîteva formule (aplicate cu ajutorul poliţiei) rezolvarea-panaceau a problemelor şi angoaselor omeneşti de o nemaipomenită complexitate.

– Lumea aceasta zadarnică şi în care ni se hotărăşte soarta pe vecie nu este atît de neimportantă, de zadarnică şi de iluzorie de vreme ce Cristos a venit să moară aici.

Bulgacov: Lumea, oarecum, farmecă, fascinează şi ea pe Dumnezeu: şi-a dat pe singurul lui Fiu pentru lume.

– Profesorul Ştefan Todiraşcu:

S-au adeverit cuvintele Sfîntului Maxim Mărturisitorul cum că nu oricui îi este spre bine sănătatea, fericirea, bogăţia, liniştea...

Spre pildă Petre Țuțea. (Pentru care am mîncat atîta bătaie. Onea nu voia pentru nimic în lume să creadă că nu-l cunosc, că „n-am cinstea să-l cunosc"). Înainte de a fi arestat, a cerut prietenilor să jertfească pentru el un cocoş lui Aesculap. La ieşirea din închisoare: în locul socratismului, o credință vie.

– Pămîntul românesc nu e cotlon de barbarie, ci arie de cultură care a putut vrăji pînă şi pe romanul Ovidiu. *Dieu est né en exil* de Vintilă Horia. Ovidiu îl află aici pe „Dumnezeul necunoscut" al grecilor pe cel propovăduit atenienilor de Pavel, Dumnezeul care venise de altfel chiar atunci pe această lume de surghiun pentru toți cei a căror patrie este în cer.

În care, Cristos şi creştinismul nu sunt pomeniți; nimic nu e rostit; totul e sugerat, presimțit: virtual, iminent. Se văd peisaje sterpe şi obiecte din cele mai banale: semne încă nedescifrate. Dar totul exprimă sensuri şi semnificații, bănuieli pline de splendoare.

J. L. Borges: Arta este iminența unei revelații care nu se produce.

Aici însă, iminenta revelație, întrupată, e pe punctul de a exploda iar bucata de lume înfățişată de scriitor a şi fost înnobilată de razele soarelui celui de taină care urcă spre geana zorilor, peste *limes*.

Londra 1938

Duminică îmi petrec după-amiezele plimbîndu-mă în City. Străzile sunt absolut pustii. Merg trei-patru ore în şir fără a da de un singur om. Cîte o pisică iese dintr-un gang şi-mi taie iute drumul ori o ia agale de-a lungul zidurilor. Am impresia că pentru mine singur se desfăşoară ca pe o scenă turnantă decorul acesta urban, că sunt spectatorul unic al unei feerii ca Ludovic al II-lea al Bavariei în operele lui Wagner, uneori montate şi cîntate numai pentru el.

La intervale dese: biserici, capele. Unele pitite prin curți, ganguri, colțuri neaşteptate. (Dickens: case mici despre care s-ar zice că s-au jucat de-a v-ați ascunselea printre cele mari). Sunt închise. Aş dori să intru. M-ar primi Cristos? Nu mă poate primi. Cu alde mine nu are a face, ne urăşte. Dar dacă nu urăşte pe nimeni? Dacă se plimbă şi el pe străzile acestea pustii şi misterioase în căutare de suflete? Dacă e liberal şi tolerant şi are o inimă de vînător? Ca să mă apropii de el ar trebui să trec prin apa unui cazan, să mănînc pîine şi să beau vin care sunt carne şi sînge. De ce a statornicit barierele acestea? Ce departe e. Ce ferecat. Şi totuşi simt că mai păşeşte cineva pe caldarîmul acesta (bîntuit de atîtea fantome); dar nu calcă, lunecă; pluteşte oare pe asfalt aşa cum a mers, zice-se, pe valurile lacului de la Tiberiada?

Jilava, celula 13

Adus de la Gherla pentru a fi anchetat în procesul pornit împotriva lui Nego (calitatea de martor – neaudiat – în procesul nostru nu i-a fost de folos): în celula în care sunt repartizat e şi Nicolae Balotă, venit de la Dej. E închis de mai bine de şapte ani, are desăvîrşitele maniere ale dublei sale calităţi: vechi puşcăriaş şi om de suflet. Nu e numai un izvor nesecat de cunoştinţe şi un povestitor abil, ci şi un credincios. Ştie liturghia pe dinafară, cuvînt cu cuvînt. Mai întîi mi-o explică în linii generale, în părţile ei constitutive de acţiune dramatică, apoi mi-o recită şi cu acea răbdare pentru oamenii din afară nu numai de neconceput dar nici de închipuit (Titi Pantea: a învăţat de la Johnny Rotaru gramatica engleză; cu ajutorul alfabetului Morse, prin perete, cîtă vreme au stat – un an şi jumătate – în celule vecine) mă ajută s-o învăţ şi eu. Textul liturghiei – neînsoţit de orgă sau cor, de miros de tămîie, de gesturi hieratice, de lumini şi culori, de mişcări şi ritm – îmi apare în puterea sa ascendentă de tragedie, de *happening,* care culminează cu momentul senzaţional al dublei chemări: luaţi mîncaţi, beţi dintru acesta toţi. În biserici urzeala „subiectului" este însoţită de tot ce-l însoţeşte spre a predispune, emoţiona, covîrşi. Aici înfrunt textul în toată consistenţa sa extra-pură. decorul atît de sobru al celulei – piatra cenuşie şi fierul negru – reţine cuvintele şi împiedică avînturile sentimentului şi imaginaţiei. E un *joc strîns,* aşa trebuie să fi fost în sala sinedriului, e minutul de adevăr. Cristos, tăstignit, ne face faţă. Parcă nici nu avem soluţia de a scăpa de privelişte ghemuindu-ne la picioarele crucii. Sau acoperindu-ne ochii. Trebuie să-l privim drept, să-l înfruntăm, *să ne uităml*a spectacolul torturii, *să asistăm* la crucificare.

Martie 1969

Paradoxala lege creştină a suferinţei ca pricină de rodnicie şi izvor de bucurii se adevereşte şi la spitalul Pantelimon, unde zac în ghips pînă la piept după accidentul de circulaţie de la sfîrşitul lui decembrie.

Floriana vine aproape zilnic, după ce străbate oraşul de la un capăt la altul cu tramvaiul 14, la ora de vîrf. O călătorie pe întreg traseul liniei 14 cînd aglomeraţia e în toi nu poate fi calificată drept „mic sacrificiu". Şi nu numai Floriana! Sunt prins în mreaja dovezilor de prietenie şi legănat ca un copil.

Pe noptieră am *Biblia* şi o carte de rugăciuni – (ostentaţie, nu zic ba, dar e şi mărturisire a lui Cristos: *Iar de cel ce se va ruşina de mine înaintea oamenilor...*) - de care unul din medici rîde (la vizita în colectiv). Crezi că Dumnezeu te iubeşte? vrea să ştie. Se şi vede! răspunde cînd afirm că mi-a arătat dragostea Sa în chip neîndoios. *Biblia* a mai atras atenţia uneia din infirmiere, o fată serioasă şi atentă cu bolnavii, care-mi şopteşte că e penticostală şi-mi strecoară caiete pline cu poezii religioase copiate de mîna ei. Din conversaţiile mele cu ea constat cu oarecare surprindere că *Bibliei* ei îi preferă poezioarele lor – sincere, înduioşătoare, dar şi tare dulcegi.

După scoaterea ghipsului şi repetate zadarnice încercări de a folosi cîrjele, ajung la concluzia că nu voi mai putea merge. Cad cu cîrje cu tot, şi mă cuprinde o deznădejde apropiată de ceea ce teologii numesc *accedia,* formă gravă a pierderii legăturii cu Dumnezeu. Medicii mă încurajează, dar îmi atrag atenţia că s-ar putea să nu mai pot umbla decît în cîrje ori cu bastoane, poate numai o cîrje sau un baston după cîtva timp.

Dintre enoriaşii de la Schitu Dărvani unul mai ales se ocupă de mine: fratele Costică Hr. Lui îi împărtăşesc deznădejdea care m-a cuprins şi mă ascultă îngrozit. Mă ceartă ca pe un nerod, ca pe un păcătos, ca pe un apostat. Şi îngrijorarea lui înflăcărată, cuvintele lui aspre, subita lui elocinţă – e un om cu un vocabular redus dar acum e-n largul şi-n elementul lui, are de scăpat un suflet – mă smulg brusc din genunea în care lunecam. Din fereastra camerei se vede crucea de pe biserica lui Alexandru Vodă Ghica. Mi-o arată şi mă conjură să-mi îndrept privirile numai într-acolo. Aşa şi fac. Treptat, ies din deznădejde, frînt de oboseală, dar liber. încep să şi fac paşi mărunţi, tremurînd pe cîrje.

– Tema filosofiei indiene pare a fi căutarea adevărului. Adevărul acesta e *atman,* care-i identic cu *brahman* care sălăşluieşte în adîncurile fiinţei care se identifică întregii lumi. N-ajunge deci că ieşi *din tine* ci din tot, căci tu nu te deosebeşti de tot: *tat tvam asi*[103].

Marea problemă pentru om e relaţia cu totul şi soluţia tragediei spirituale în care el se află ar trebui să poată răspunde întrebării: cum poţi ieşi dintr-o situaţie absurdă, fără început şi fără sfîrşit. Veşniciile veşnic se făuresc şi veşnic pier. Erele îşi urmează una alteia, în ritm accelerat. Veşnic fiinţele sunt prinse în cicluri de suferinţe şi chinuitoare dorinţi. Aşa încît unica problemă interesantă este: cum şi pe unde să te furişezi în afară? Cum poţi evada din existenţă (care se întinde pretutindeni în „spaţiu" şi durează fără sfîrşit în „timp")?

Problemă identică aceleia pusă de Gaston Lerouxîn *Misterul camerei galbene,* şi a cărei formulare e scurtă: există putinţa de a scăpa dintr-un spaţiu absolut închis? În romanul lui Gaston Leroux (părintele dominican Bruckberger ne dă voie să citäm romanele poliţiste în cadrul teologiei, iar Chesterton numai asta face) tentativa de crimă a fost comisă într-o încăpere din care detectivul constată fără doar şi poate că n-a putut ieşi nimeni. Singura fereastră e zăbrelită, în faţa singurei uşi a stat în permanenţă cineva, intrări secrete nu există, pereţii sunt perfect etanşi, pe coşul sobei nu s-a putut furişa nimeni. *Camera galbenă* e simbolul unui sistem închis cum e universul. Cum aşadar ajungi dincolo de margini? Pe plan logic şi material nu începe vreo posibilitate de evadare, întocmai cum nu se putea ieşi din camera galbenă. (Aici soluţia s-a arătat la capătul unui raţionament de impecabilă stringenţă deductivă, absurd la început; din moment ce asasinul n-a putut ieşi există o singură concluzie: că asasinul n-a ieşit şi că prin

[103] „acesta eşti tu" (scr.).

urmare n-a fost în cameră nici un asasin. Dar rănile de pe corpul victimei cum se explică? Oricum altfel, numai prin producerea lor de către un asasin nu). Rezultă că atîta vreme cît sunt folosite mijloacele materiale, existențialiştii au deplină dreptate şi condiția umană e deznădăjduită şi drăcească. Dar existențialiştii pierd din vedere că însăşi deznădejdea noastră *nu e sigură de ea* şi că însăşi logica noastră *ştie* că iu e absolută; şi că există şi *alte* căi. Dintr-o situație absolut fără ieşire, dmtr-o *cameră galbenă,* dintr-un *sistem închis,* se află o cale înspre Jibertate (*ein Wegins Freie*), e aceea (materialo-transcendentă) indicată la *Ioan* 3: a doua naştere.

A doua naştere (din apă şi duh) e trapa secreta ce duce înspre imaterialul pod, nevăzutul plin: al spiritului. Această de-a doua naştere – mister al repetiției – ar putea să poarte şi numele de *irealitate imediată* (Blecher). Misterului spațiului închis i-a dat tîrcoale şi Mihail Sebastian. Îl cunoaşte şi Mircea Eliade? Că lumea aceasta e plină de mistere camuflate pe care se cuvine să le ghicim, pătrundem, dezvăluim, o ştie prea bine. Că există ieşiri înspre o altă lume şi că s-ar putea să fie căi, își dă fără îndoială seama. Eliade însă nu formulează soluții creştine şi nu subscrie dreapta credință. Şi totuşi e mai creştin decît crede şi decît au bănuit comentatorii săi – şi mai puțin partizan al hinduismului. Cheia poziției lui Eliade: *Nopți la Serampore.*

Concluzia *Nopților la Serampore* este că lumea aceasta e cu adevărat cum ne învață hinduismul şi budismul: o maya, o iluzie, o vrajă. Dar procedeele fakiriste, oculte, tantra, yoghine sau magice *tot* cu iluzii şi magii lucrează şi ele. Procedeele acestea nu duc, întunecînd aparențele şi rupînd legăturile sensoriale cu lumea, la realitatea absolută şi esențială ci numai la *alte iluzii*.

(Nu ieşim din creație, doar trecem dintr-un sistem în altul, dintr-o cloacă într-alta).

Concluzia *Nopților la Serampore* obligă pe cetitor să se întrebe dacă autorul nu se numără printre adepții şcolilor indiene pentru care *nirvana* şi *samsara* sunt de fapt tot una şi să constate că e mult mai sceptic față de posibilitățile tehnicilor extatice indiene decît se crede sau a dat singur de înțeles în alte lucrări publicate în străinătate. Tehnicile extatice desigur interpun un văl între eu (aşa-zisul eu) şi lumea înconjurătoare (aşa-zisă lume înconjurătoare), ele estompează aşa-zisa realitate şi frîng inexorabilul lanț care îl leagă de timp (iluzoriul timp). Dar rămîne întreagă problema de a şti ce fac cu eul după ce îl scot din maya comună? Ei bine, *Nopțile* arată cît se poate de categoric că eul nu e purtat în lumea esențelor – porțile rămîn ferecate –, ci doar transplantat în *alt* sistem de iluzii, ce-i drept mai lax, *cu* serii simultane de timpuri diferite, cu surprize mai neaşteptate, dar tot iluzoriu şi el. Trecem în alte orînduiri – pentru noi interesante, ciudate, atractive –; la fel de ne-esențiale, de ne-adevărate, de ne-absolute ca şi orînduirea în care trăim cînd suntem în stare de trezie şi su'puşi conştiinței generale.

Mai sunt şi cuvintele lui Dostoievski: „Fantasticul este tot una cu realul; fără real nu există fantastic".

– Există un singur fantastic care nu amăgeşte şi nu duce pe alte tărîmuri ale iluziei, care nu e o simplă schimbare de decor: e fantasticul credinței. Care nu tăgăduieşte realitatea, ci o transcende; care nu trebuie să iasă din camera galbenă pentru a o părăsi; care nici nu e fantastic pentru că nu distrează mintea cu un alai (o *comedie)* de alte lumi posibile tot neesențiale, ci o solicită să se concentreze asupra realității; care nu stupefiace ştiința, ci transfigurează lumea şi metanoizează eul.

Creştinismul e surprinzătoarea cheie a camerei galbene, iar călătoria la Serampore e inutilă.

1970

> *„Te slăvesc pe Tine, Părinte, Doamne al cerului şi al pămtntului, că ai ascuns acestea de cei înțelepți şi cei pricepuți şi le-ai descoperit pruncilor"* (Luca 10, 21).

Primesc de la fostul meu coleg Alexandru Ciorănescu, fruntaş împreună cu Rafael Cristescu al clasei noastre de la Spiru Haret, acum profesor la universitatea din insulele Canare, volumul de nuvele al lui Mircea Eliade. Cartea e tipărită în româneşte la Madrid.

Din *La țigănci şi alte povestiri,* pusă acum în vînzare la Bucureşti după o aşteptare de mai bine de un an în depozite, lipsesc *In strada Mântuleasa* şi *O fotografie mai veche de Mani.* Nu e de mirare. (Cum de-au tipărit *Adio* pe o elegie legionară).

La Țigănci, Adio, In strada Mântuleasa: trei perfecțiuni. Dar pentru mine *O fotografie* exprimă mai mult decît oricare nuvelă fantastică a lui M. E. adevăruri cutremurătoare şi face loc în cadrul literaturii universale viziunii româneşti şi ortodoxe despre viață şi tainele ce ne înconjoară. In ea regăsesc tot ce cred mai intens şi iubesc mai pasionat.

La prima vedere: o nuvelă de Hemingway ori Aldous Huxley. Decorul şi recuzitele: un bar anglo-saxon. Un reflector, mese din lemn vechi, lumină indirectă, pahare de cristal şlefuit, clinchetul sticlelor, băuturi tari, vremelnica clar calda frățietate a localurilor unde se consumă alcool, melodia sfîşietor de vulgară a unei guriste.

Surpriză: din nuvelă lipsesc şi tehnica indiană a contemplației şi motivele mitico-ritualiste şi chiar fantasticul. Fantasticul nu apare decît sub ipostaza destinului mereu prezent în cotidian.

Eroul: Dumitru, Românul cu nume banal (hramul bisericii româneşti din New York e Sf. D.), care-i vorbeşte pastorului Dugay-Martin „cu credința lui naivă, idolatră şi vană" şi încearcă să-l exorcizeze, să-i dovedească posibilitatea transfigurării şi izbăvirii. Fostul pastor-escroc despre Dumitru: „E mai aproape de Dumnezeul adevărat decît noi toți. Şi tot el are să-l vadă cel dintîi cînd Dumnezeul adevărat îşi va arăta din iou fața".

Misterul nuvelei nu-l constituie fotografia Teclei – problemă gen dorian Gray – ci puterea mîntuitoare a credinței care preface nuvela într-o *Mărturisire de credință, ortodoxă şi românească, Chicago 1959,* următoare Mărturisirii ortodoxe a lui Petru Movilă, sinodului de la Iaşi din 1642 ori enciclicii de la Constantinopol a patriarhilor ortodocşi (1848).

Ce respinge Dumitru? Respinge marile descoperiri (ori marile iluzii) ale occidentului: spiritul universal (Hegel! Noica!), semiologia, zenul (asiatismul! Eliade însuşi!), televiziunea, limba universală (Cioran! care nu concepe culturi exprimate în limbi periferice), Istoria, semantica şi sociologia (tot structuralismul!). Şi cine e Dumitru? E Românul din Sarmația. *Le paysan du Danume*[104], omul simplu, fiul lui *Mutter Natur*[105]. Nu numai atît, e şi adevăratul intelectual care nu confundă rațiunea cu prostia şi cultura cu *unus liber*[106]. Nu e *homo unius libri*[107]. E omul care crede în Dumnezeu şi în miracole, nesofisticat şi neamăgit de pseudo-ştiințe cu nume sonore, care în barul hemingwayano-huxleyan mărturiseşte Logosul, întruparea lui Dumnezeu şi mîntuirea.

Şi totul cu virulența *Scripturii,* dar şi cu ceva din Creangă, Caragiale şi Brătescu-Voineşti.

Cînd Dugay-Martin afirmă (pe urmele „teologilor morții lui Dumnezeu": Hamilton, Von Buren, Alitzer, Robinson, Cox ori Vahanian) moartea ori retragerea lui Dumnezeu – („Dumnezeu s-a retras din lume, a dispărut. Pentru noi, oamenii, e ca şi mort. Putem spune, fără urmă de nelegiuire, că Dumnezeu a murit pur şi simplu pentru că nu mai e cu noi, nu ne mai este accesibil. S-a retras, s-a ascuns undeva. Acel „undeva" nu face parte din lumea noastră, e ceva pe care filosofii îl numesc transcendent. Dar pentru noi, oamenii, transcendența e o formă a morții. Dumnezeu *nu* intervine în lume. Aş mai spune ceva, dar nu îndrăznesc s-o spun: că bine face că nu intervine, pentru că lunga lui absență, politica lui de neintervenție în istorie, mai poate însemna şi altceva: că pur şi simplu Dumnezeu s-a retras definitiv, adică, într-un cuvînt: a *murit"*) – ce face Dumitru? Se porneşte pe contra-argumente? Protestează? Încearcă să-l convingă pe interlocutor? Cîtuşi de puțin. în cel mai pitoresc, mai cald, mai dulce stil țărănesc îi trînteşte un neaşteptat: *Să vă dea Dumnezeu noroc, doctore Martin. Noroc şi*

[104] „Țăranul de la Dunăre" (fr.).
[105] „Mama Natură" (grm.).
[106] „o singură carte" (lat.).
[107] „omul unei singure cărți" (lat.).

sănătate! (Nici Creangă n-ar fi găsit răspuns mai isteț, mai sfătos, mai plin de savoare şi nici Brătescu-Voineşti mai drept mergător la inimă.)

Şi-i dă mai departe: *Dar degeaba încercați să mă speriați dumneavostră cum că Dumnezeu ar trage să moară.*

Acest *speriați e* vrednic de toată lauda şi spune mai mult decît mii de vorbe; a încerca să-l faci pe cineva să creadă că Dumnezeu nu există sau că a murit înseamnă a voi să-l „bagi în sperieți". Şi „degeaba" se împerechează de minune cu „speriați", amândurora adăugîndu-li-se şugubățul condițional *ar* ce încheie fraza cu un brio de *opera buffa. Al trage* are toată faconda – are însă şi arierplanurile – unei întorsături caragialeşti – nu ține stimabile! – căreia i s-ar alătura şi dulcea naivitate

a reacțiunii unui personaj din N. Gane, Em Gîrleanu. Hogaş ori Brătescu-Voineşti.

Nu mă las eu aşa uşor păcălit, dus şi îmbrobodit de o trăznaie de intelectual țăcănit, are aerul de a spune Dumitru cu bunul simț al țăranului sau tîrgoveților a cărui credință – dincolo de istețimea şi năstruşnicia răspunsurilor ce se pricepe a da – e tare ca stînca (şi pentru el *eine feste Burg ist unser Gott*[108]).

Că Dumnezeu nu există – *n-ar* exista, mai bine zis, nuanța, modală e de importanță majoră – nu poate fi în ochii unui om întreg la minte decît o şotie, o păcăleală. Iată că indianistul a dus cu el la Chicago esențele credinței țărăneşti ce-şi rîde de teologumenele filosofiei ateiste şi-n care mioriticul înfrînge dintr-o singură lovitură (ca voinicul pe spîn, pe balaur) – pe calea derizoriului (ce spui dom'le! ia mai pleacă cu ursu de-aici că sperii copiii) – vaticinațiile unui nietzscheism de duzină. La ce-s bune semiologia, sociologia, spiritul absolut şi limba universală dacă vin să îndruge că Dumnezeu nu există şi că nu face minuni?

Să fie sănătoşi acolo la ei domnii care le dau crezare. Iar dumitale, domnule doctor Martin, care mi-ai vindecat nevasta prin credința dumitale şi darul pe care ți l-a dat Dumnezeu, atît îți spun: noroc şi sănătate să-ți dea acel Dumnezeu despre care încerci să-ți bați joc de mine spunîndu-mi că nu există.

Rezultatul final: Dugay-Martin se dă învins.

De urmărit în tot cursul nuvelei voita simplitate sfătoasă şi isteață a stilului pentru accentuarea caracterului niței naiv şi niței ridicol al eroului (aparent naiv şi ridicol e şi Mîşchin) spre a-l identifica personajelor literaturii române în care se evidențiază tocmai sfătoşenia, curăția sufletească şi o anumită

[108] „o cetate puternică e Dumnezeul nostru" (grm.).

isteţime doveditoare a unei priceperi adînci şi unei înţelepciuni puţin pornită să se dea în vileag.

Cînd Dumitru tot repetă: *Venisem petru Festival* el evocă mono-fraza cetăţeanului turmentat, după cum tot caragialeşti sunt: *Păi tocmai asta este... Să vedeţi dumneavoastră... Daţi-mi voie să spun şi eu...*

Dar degeaba încercaţi să mă speriaţi dumneavoastră cum că Dumnezeu ar trage să moară e de la Neculce, Anton Pann şi Creangă, un Creangă de zile mari, în vreme ce reacţia omului pe care-i greu să-l amăgeşti pentru că ştie el ce ştie, care-i legat de mai străvechi şi tainice adevăruri decît ale vremelnicelor ştiinţe şi filosofii, vine de-a dreptul de la fonduri tracice, de la *Creanga de aur,* de la *Petrea Dascălul,* de la *Cumînţenia pămîntului.*

Valorile româneşti şi creştine mărturisite occidentului: fără de ele orice cultură şi civilizaţie se află în pericol de moarte.

Dispus să cred: că demonetizatul cuvînt „deşteptăciune" – atît de folosit în sens pejorativ pentru a caracteriza poporul român – e reînviat în cel mai înalt înţeles. Şi aş merge mai departe, mult mai departe: aş spune că numai în stare de har a putut glăsui eroul cu atîta răbdare, bonomie, îngăduinţă şi înţelepciune cînd i s-a spus că nu există Dumnezeii şi nici minuni: nu mă las eu păcălit cu astfel de fleacuri; nu cred că pe lume sunt numai escroci; nu cred că totul e farsă şi hazard orb, *idiot's delighi*[109]. Cînd Dumitru îi răspunde lui Dugay-Martin, cel căruia nu-i vine a crede că poţi face binele şi că Dumnezeu îşi ocroteşte făpturile, care se îndoieşte de el însuşi şi de toţi şi de toate, de bine, de nădejde şi de minuni (mai ales), cînd îi răspunde *noroc şi sănătate să va dea Dumnezeu,* singura concluzie ce poate fi trasă este citarea textului de la *Filipeni* 4,4: „Bucuraţi-vă pururea întru Dumnezeu. Şi iarăşi zic: bucuraţi-vă".

– Cu cît Dugay-Martin se recuză mai hotărît, mai temător, cu cît deznădejdea se afirmă sfruntat mai incurabilă, cu cît moartea lui Dumnezeu e înfăţişată mai dezolantă şi mai de netăgăduit, surîsul lui Dumitru – nuanţat de o foarte uşoară supărare – devine mai calmant şi mai binevoitor. Nu sunteţi un escroc, îi arată Dumitru fostului pastor ajuns barman (şi i se adresează pe un ton oarecum patern, ca un vîrstnic unui ţînc neştiutor): sunteţi cu adevărat un om al lui Dumnezeu, lumea e cu adevărat a sa, Dumnezeu există, minunile sunt reale, bucuraţi-vă! Aşa vorbeşte un om simplu de la Dunăre, nu excepţional de cult, pe care nici cele mai strălucite formulări literare şi nici cele mai concludente formulări filosofice nu-l pot scoate din credinţa sa în bine. El, Dumitru, Românul, ştie mai mult decît toţi fercheşii nietzscheeni şi savanţii structuralişti ai lumii occidentale (ştiu nu numai *cine l-a moşit pe Mahomet,* dar au şi numărat toate cuvintele şi toate literele din toate cărţile scrise vreodată), ştie una şi bună: că Dumnezeu

[109] „bucuria proştilor" (engl.).

există şi poate lucra prin oricare din făpturile sale, oricît de păcătoasă şi mişelă ar fi dacă o alege.

Şi iată că încrederea lui e contagioasă!

Isteț, înțelept şi sfătos, Dumitru e însăşi ortodoxia şi însuşi românismul. Dar am greşi fundamental dacă am crede că din *O fotografie* rezultă vreun exclusivism geografic. Dumitru nu numai că mărturiseşte pe Dumnezeu dar îl şi revelă pe Dugay-Martin sieşi. îi dovedeşte deznădăjduitul D.M. că nu e pierdut şi că nu trebuie să-l renege pe Dumnezeu pentru că – deşi el, Dugay-Martin, n-o ştie – Dumnezeu e cu el, îi dă puteri, îl vrea.

O fotografie, aşadar, nu înseamnă numai *Cu noi este Dumnezeu* ci şi, întru totul deopotrivă, *şi cu voi* este Dumnezeu. Atîta doar că – deocamdată cel puțin – n-o ştiți, nu vă vine a crede.

Nota optimistă din încheierea nuvelei îl îndeamnă pe cititor să vadă că şi cei de la Chicago şi din alte părți – Sorbona, Oxford, Salamanca, lena, zice Sergiu Mandinescu sunt şi ei de la Dunăre, adică de la Dumnezeu.

– Ce bine se potrivesc cuvintele de la *Efeseni* 4,13-l4 celor de mai sus: „Pînă vom ajunge toți la unitatea credinței şi a cunoaşterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvârşit, la măsura vîrstei deplinătății lui Cristos. Ca să nu mai fim copii şi jucăria valurilor, purtați încoace şi încolo de orice vînt al învățăturii, prin înşelăciunea oamenilor, prin vicleşugul lor, spre uneltirea rătăcirii".

– (Spun şi eu: „Dumnezeu *există*", deşi exprimarea este cum nu se poate mai greşită. Pentru a ne afirma credința, n-am găsit, noi oamenii, nici un alt termen decît pe acesta, cel mai nepotrivit din toate. Am putea eventual spune: Dumnezeu *este,* dar *există* e de un antropomorfism, mai rău, de o materialitate – *choséité, Sachlichkeit, reitate, estimé* – şocantă. Pentru că toată lumea foloseşte expresia mă potrivesc uzului comun, înțelegînd şi de aici că bieții de noi, chiar cînd vrem să ne apropiem de Creator cu bunăvoință şi frumoase intenții, nu vădim – spre marea dreptate a unui Barth, a unui Bultmann, a unui Tillich – decît că ne este imposibil s-o facem).

– Nu le-ar prinde rău oamenilor să-l citească mai mult pe Dickens, melodramatic şi romanțios cum e.

(Citind an de an în după-amiaza ori seara zilei de 24 Decembrie *Colindul de Crăciun* fac şi eu o faptă bună – poate singura mea faptă bună, lăsînd la o parte luarea Sfintei împărtăşanii şi cuvintele de încurajare spuse lui Noica în

boxă. Iar de inevitabilele şi sentimentalele mele lacrimi la sfîrşitul lecturii nu-mi este ruşine, mă fălesc cu ele ca de o ispravă).

Ar vedea oricine că proştii şi canaliile nu trebuie lăsaţi să-şi facă de cap. Răii trebuie împiedicaţi de a face răul, iar proştilor nu trebuie să li se permită să facă prostii în locuri de conducere.

Astăzi, din nefericire, occidentul nu mai are încredere în sine ca în veacul al XlX-lea şi nu mai crede în libertate, creştinism şi superioritatea culturii sale, e ca şi pierdut. Or fi mulţi ticăloşi printre albii occidentului, dar ideile specifice Europei – libertatea, ordinea, persoana, dragostea, dreptatea – sunt nobile idei cu valoare generală. Ele sunt compromise de cei ce nu mai vor să le apere şi îngăduie să fie înlocuite cu invidia, răutatea, demenţa, tirania în care – nenorociţii – văd acum aurora imaculată a începutului şi idealului.

– În prima zi, cînd au fost transferaţi de la Securitate la închisoare şi băgaţi într-o celulă unde erau numai preoţi, părintele arhimandrit Benedict Gliniş – citîndu-l pe Léon Bloy – i-a spus pastorului Wurmbrandt: „Dacă sunt mîhnit de ceva, este că nu suntem sfinţi".

– Iar despre „neluarea în tragic a păcatelor". În ce sens? în sensul că pe diavolul care ne batjocoreşte ispitindu-ne cu iluzia poftelor, trebuie şi noi să-l batjocorim batjocorind păcatele, adică demascîndu-le, demistificîndu-le şi dîndu-le în vileag drept ceea ce sunt: nişte prostii ridicole. (Aceasta este şi tema *Visului unei nopţi de vară* de Shakespeare: ridicolul şi nerozia patimilor trupeşti apar – în regia lui Peter Brook – atunci cînd Titania se îndrăgosteşte de Bottom prefăcut în măgar; caricaturizarea obscenităţii îi răpeşte diavolului masca tragică şi mantia strălucitoare a iluzionistului, îl reduce la ipostaza de paiaţă caraghioasă. Putem şi noi rîde pe seama lui Mefisto).

1942

De la spitalul din colţ – nu sunt mai mult de 50 de metri pînă la noi – doctorul Leopold Brauchfeld vine de trei ori pe zi să-i facă mamei injecţii, în faza ultimă a cancerului numai Dilaudid-Atropina, în doze masive, are eficacitate.

Mai degrabă decît a evreu moldovean şi medic, Leopold Brauchfeld arată a condotier italian din secolul XIV şi a erou de film. întrăm în vorbă, uneori vine şi noaptea. Deşi e rezervat şi reticent nu-mi vine greu a bănui, a ghici că doctorul e comunist şi că *activează* într-un fel sau altul. Nu rezistă ispitei de a face niţică propagandă şi simte şi el nevoia de a vorbi. Şi ce îmbietor vorbeşte!

Soţia lui – medic şi ea la acelaşi spital – e o femeie de o frumuseţe izbitoare, trupeşă şi oacheşă; e Sulamita însăşi. Amîndoi muncesc de zor, sunt plini de

abnegație şi devotament față de pacienți, modeşti, neînfricați, pe stradă lumea se opreşte să se uite la minunata pereche pe care o alcătuiesc, „el înalt şi ea înaltă".

După cîtva timp nu se mai feresc de mine, îşi petrec la noi clipele de răgaz, vin cu viorile şi ne cîntă (sunt buni muzicieni) şi-mi spun multe…

Îi ascult, şi o clipă, o clipă îmi pare că… „Antifascismul" lor însă – oricît ar fi ei de curați, de cinstiți, de vrednici, de chipeşi, de admirabili – e totuşi masca sub care stă altceva. Superioritatea lor personală nu justifică *alt* fascism, mai abitir.

Atenție, să nu ne lăsăm cuceriți de calitățile oamenilor spre a le îmbrățişa ideile. Perechea Brauchfeld nu se poate compara cu oamenii printre care mă învîrtesc, dar lumea pe care o vor ei e şi mai rea… Una este eroul, alta este ideea. Altă gîscă-n altă traistă. Vorba ovreiului: Tecuci e Tecuci şi Rîmnic e Rîmnic.

– Domnul le spunea fariseilor şi cărturarilor: nici pe voi nu vă mîntuiți, nici pe alții nu-i lăsați să se mîntuiască (*Matei* 23,13; *Luca* 11,12). In raporturile dintre Dumitru şi Dugay-Martin dimpotrivă, nu numai că pe sine se mîntuie Dumitru prin credință şi încredere, dar şi pe Dugay-Martin îl ajută să se mîntuie dezvăluindu-i prezența duhului divin într-însul. „Nu ştiți oare ai cărui duh sunteți?" (*Luca* 9,55) Dumitru ştie; Dugay-Martin nu ştie; dar află.

– Cristos a înțeles că pentru a se revela oamenilor, Dumnezeu făcîndu-se trup va trebui să se jertfească şi pentru ca jertfa să fie autentică şi buna Sa credință indiscutabilă, va trebui să-şi dea viața. Numai dîndu-şi viața – aici e totul, orice altceva e fleac, numai fapta aceasta face probă absolută, numai curajul în fața morții nu este echivoc şi nu poate fi bănuit ori interpretat – era în măsură a dovedi că n-a venit în lume degeaba şi că intențiile sale erau *serioase.*

– Léon Daudet: epocile istorice au bolile lor proprii. Exemple: evul mediu – ciuma; secolul XVI – sifilisul; secolul XIX – tuberculoza; secolul nostru – cancerul.

Cred că au şi păcatele, viciile lor specifice. Unele, desfrînarea; altele, lăcomia; ori setea de cuceriri, cruzimea etc.

În veacul al XX-lea pare să predomine păcatul de angelism, dorința de a realiza perfecțiunea absolută. Convingerea deținerii unicei formule a fericirii duce la dreptul de a o impune prin orice mijloace.

De unde: intoleranța, şi dreptul rezultat: cele mai abjecte căderi în cele mai putrede vechituri. Se urmăreşte noul şi perfecțiunea şi se repetă greşelile cele mai clasice şi se obține putregaiul cel mai banal.

Păcatul de angelism, a cărui inevitabilă consecință este intoleranța, contrazice, terfeleşte esențiala însuşire a omului: libertatea, consacrată de Cristos Isus atît cît priveşte respectarea ei de către divinitate (Stau la uşa inimii şi bat) cît şi ca supremă făgăduință (dezrobirea din păcat vă va face liberi).

Berdiaev: tragedia antică este aceea a destinului, tragedia creştină este aceea a libertății.

1965

Abatele (ulterior cardinalul) Danielou: creştinismul nu trebuie să îmbrace neapărat formele greco-latine. Creştinismul nu e numai mediteranean, e universal, aparține oricui în lume şi se cuvine să ne obişnuim cu ideea că se va putea înfăți şa sub aspecte diferite de cele pe care le cunoaşte bazinul lui *mare nostrum.*

Cristos nu e legat de nici una din formele noastre, oricît de frumoase ori de venerabile. Au fost şi vor fi alte ceremonii, alte decoruri, alte obiceiuri. S-ar putea să vie lucruri (*Kommende Dingen*) cu totul diferite – şi nu sade bine să ne speriem. Credința, dogmele, biserica sunt nemuritoare şi inalterabile, dar culorile, melodiile, veşmintele, graiurile, gesturile se schimbă; au fost şi vor fi alte bucurii, alte moduri de a sărbători, de a îndura; Crucea doar e pe veci. De ce ne-am mira? De ce ne-am teme de *altceva...* Nu suntem oare mădularele unei biserici căreia i s-a făgăduit un cer nou şi un pămînt nou?

– Pînă şi martiriul – nu numai modul de închinare – poate avea stilurile lui, diverse.

Omul poate merge la moarte şi se poate justifica pe căi proprii, egal valabile.

Sub Henric al VlII-lea, John Fisher nu stă mult pe gînduri; stilul lui e al rapidității, pricepe situația din primele clipe, grăieşte, şi alege calea directă înspre eşafod.

Thomas Moore, în schimb, vrea să trăiască. Din toată inima, dar nu cu orice preț. (Întocmai ca şi Socrate, aşa rezumă Bury atitudinea ilustrului acuzat: viața, da, însă numai cum o înțelegea el). Pînă în ultima clipă Moore caută o soluție – cinstită, care să nu contravină convingerilor sale – pentru a putea să rămînă în viață. Nu se grăbeşte să se pronunțe; va citi actul a cărui aprobare i se cere cînd îi va fi supus şi se va pronunța atunci. Deoarece ştie – şi se ştie – că nu va accepta *orice,* aşteptarea lui nu are caracter infamant.

Ceea ce s-a şi dovedit cînd a refuzat să depună jurămîntul care i s-a părut că nu-l poate depune şi s-a dus să moară, cu sînge rece şi calm deplin.

Nici Domnul n-a *căutat* moartea. A aşteptat-o, dar *n-a forțat* lucrurile. Mîntuitorul, prin urmare, nu aprobă setea de moarte, nerăbdarea, sinuciderea camuflată. Aş zice că, dimpotrivă, curajul creştinesc presupune dragostea de viață, dacă a trăi nu înseamnă a te ruşina de el şi de tine însuți. Viața e darul lui Dumnezeu, păstrarea ei cît mai mult se impune. Nu însă cu orice preț: în orice clipă, fără grabă şi fără şovăială, trebuie să fim gata s-o dăm pentru ce ne depăşeşte, pentru acel lucru fără de care nu am supraviețui noi, ci cadavrul nostru viu, *turcita* noastră umbră. Numai astfel, pierzînd-o, îi dăm vieții o valoare. Paradoxul acesta – cel mai amețitor – l-a formulat învingătorul însuşi *expressis verbis:* cine ține la viața lui o va pierde, iar cine-şi pierde viața pentru Mine o va găsi. (A se lua aminte că pentru Mine înseamnă şi pentru cei mai mici ca El care sunt în suferință şi nedreptate ori pentru o idee care se poate prevala de a fi conformă cu voia lui).

– Supărarea mea pe lordul Halifax, ministrul de externe al guvernului Neville Chamberlain, şi a teoriei sale pseudo-creştine (*Who am I to judge*[110]), care implică totala cedare în fața puterilor răului, îşi găseşte conformarea (strălucită) în observațiile lui Sainte-Beuve despre Malesherbes: „Un om politic mare şi adevărat nu trebuie să fie bun aşa cum e un particular, ci trebuie să acționeze şi să cîrmuiască în interesul oamenilor buni şi cumsecade; iată care-i este morala; dar pentru aceasta trebuie să creadă că există răul şi răii, s-o creadă tare şi să se ferească neîncetat de ei".

– Gherla, camera 87 (după o conversație cu părintele LP).

Să nu crezi în Dumnezeu, treacă meargă. Nu oricine are destulă minte ca să-l conceapă ori destul suflet ca să-i cunoască dragostea. Dar să nu crezi în diavol! Asta-i de neînțeles! Pe diavol, slavă Domnului, avem îndeajuns material aperceptiv ca să-l putem simți mereu în jurul nostru, mereu la pîndă, foindu-se, forfotind, fîțîindu-se – *waiting,* ca Mr. Micawber *for someting to turn up,* poate pică ceva – la dispoziția noastră oricînd, folosind orice prilej, gata la orice chemare, chelner atent, cerşetor neobosit, mulțumindu-se cu oricît. Să nu se uite că principala lui tactică – ştiută de Thomas Mann şi Dostoievski şi toți cei ce l-au studiat de aproape – constă în a pretinde că nu există. Luther, cînd azvîrlea călimara după el, făcea lucrul cel mai firesc – şi mai cuminte – din viața lui.

– Carp în ziua de 12 februarie 1901, la senat.

[110] „Cine sînt eu ca să judec?" (engl.).

E pusă la vot încrederea în guvern. Se vede limpede că votul va fi negativ dacă membrii guvernului nu votează şi ei, conform obiceiului. Carp interzice miniştrilor să voteze.

Guvernul cade.

Un domn. (De altfel, nesentimental: guvernului cu două feţe care declară că-şi pune capul la dispoziţia preşedintelui consiliului, îi răspunde sec: „N-am ce face cu el").

– Ştiu şi eu că Cristos ne-a cerut să fim buni, milostivi şi curaţi, dar prin toată purtarea sa ne-a îndemnat să avem şi ţinută. Ţinuta nu e apanajul exclusiv al aristocraţilor de sînge ori al discipolilor lui Nietzsche, Malraux, Montherlant; e şi o trăsătură esenţial creştină şi întru nimic nu ne cere Domnul şi Dumnezeul nostru mai puţin decît cere codul cavalerismului să fim bravi şi nobili.

Spectacolul englezului care se îmbracă în smoking pentru cină, deşi e singur sau pierdut într-un fund de colonie, nu e ridicol pentru că gestul lui minor dă viaţă ideii pe care a formulat-o Saint-Exupery şi a reluat-o J. P. Sartre (îngrozit că s-ar putea să nu se poarte bine, dacă va fi torturat) în memorabilele cuvinte: „Voi fi propriul meu martor". (Care constituie şi textul cel mai potrivit pentru un torturat singur în celula sa).

Gentlemanul se fereşte să comită mîrşăvii pentru că *se vede pe sine însuşi din afară şi* îi este neplăcut să fie spectatorul unei scene dezolante.

Alte implicaţii:

indiferenţă faţă de păreri şi trăncăneli, prejudecăţi şi stereotipii, dar detaşat respect datinilor şi obiceiurilor;

purtare faţă de oameni nu cum ar merita, ci în conformitate cu gradul de distincţie (Manole spunea onorabilitate) la care rîvneşte (sfat categoric al lui Polonius pentru Laertes);

înţelegerea faptului că prin ţinută nu înlocuieşti eroismul, dar cel puţin te apropii de el – e, oricum, *the next best solution* (înlocuitorul cel mai bun), voinţa de noblеţe fiind, spune Eugenio d'Ors, prin ea însăşi înnobilatoare.

1963

Ţinuta în veacul nostru, veacul închisorilor şi lagărelor, nu mai e o problemă teoretică. Era foarte puţin probabil ca cineva să-l pălmuiască pe cardinalul-principe de Rohan cînd întrebării „ce veţi face dacă veţi fi pălmuit?" i-a răspuns cu vestita vorbă de duh: „ştiu ce ar trebui să fac, dar nu ştiu ce voi face". Dar e foarte probabil ca un European, începînd cu a treia decadă a

secolului al XX-lea, să fie ridicat de acasă sau de pe stradă, închis, pălmuit, torturat, făcut de batjocură. Acestuia, întrebarea cum te vei purta i s-a pus stringent şi imediat. Una este să ai un număr de bacili Koch în corp şi alta să fii bolnav de tuberculoză. E drept că şi orice gentilom putea fi provocat la duel la orice colț de stradă pentru un scuipat sau o căutătură. Dar gentilomii alcătuiau o categorie restrînsă, de nu profesională, educată şi pregătită în vederea unor asemenea posibilități. Antrenată. Copilăria şi tinerețea lor se desfăşura sub semnul creării reflexului instinctiv: insultei i se răspunde cu provocarea la duel. Altfel e pentru țărani, funcționarii, profesorii, preoții, liber profesioniştii care umplu camerele de închisoare prin care trec. Pentru ei, pînă mai deunăzi, schingiuirea, bătaia, decorul celulei erau necunoscute, negîndite. Iată de ce problema ținutei ni se pune cu toată prospețimea şi acuitatea – grăbită, brutală – a tot ceea ce tine de rubrica existențială.

Sibiu, 1970

Val. Gl. mă duce pe motocicleta lui cu ataş la Răşinari.

Splendoarea satului acestuia românesc întreg construit din piatră, ca acelea săseşti, cu aceleaşi porți uriaşe, acelaşi aspect de putere, belşug şi înstărire. Septembrie 14, ziua Crucii. Mergem la biserică, apoi la mormîntul lui Şaguna şi la casa lui Goga. Sunt fotografiat în fața casei lui Goga; sărut zidul casei. Nu-s ridicol? şi melodramatic? Oi fi, dar, covîrşit de frumusețea locului şi de dragoste fac ce-mi vine a face, nu-mi pasă de ce s-ar putea spune. Măcar atât drept avem pe acest pămînt, să nu ne sinchisim, cînd suntem fericiți, de părerea celorlalți.

Apoi, de la Răşinari, o întindem pe Valea Stezii pînă la Curmătură.

O fotografie o trimit la Paris, Monicăi L. şi lui Virgil I., or rîde oare şi ei?

Septembrie, 1940

Englezii dau un examen greu şi-l trec foarte cu bine.

Ploi de bombe cad peste Londra, şi ei se plimbă pe străzi şi pe acoperişuri şi după ce s-a dat alarma. Nu le pasă. Preoții fac slujbe în bisericile năruite. Regele şi regina n-au părăsit capitala şi nu se bagă nici ei în adăpost.

Curajul ca însuşire comună. Ca lucru de la sine înțeles. îndărătnicia în fața primejdiei. Calmul ca virtute. *Aristocrație.*

– Poezia înfrîngerii, respectul pentru moarte şi cei ce mor transfigurați prin resemnare şi simțămîntul datoriei împlinite. Japonezii, samuraii. *Miorița.* (Care e şi retragere în natură: poate că păstorul nu ia nici o măsură de apărare fiindcă, scîrbit de invidia şi josnicia celorlalți, preferă recontopirea în

natură vieții alături de doi netrebnici.) Cazul Codreanu: înfrîngerea şi moartea tragică îl trec în măreție, îl scot din lume şi din vremelnic. Biruitor, desigur că ar fi ieşit maculat din contactul cu politica şi angajarea în realitate.

– Malraux:

Cine e cavaler? „Oricine moare pentru ceea ce a ales".

– Eforie Nord

Întîlnirea cu Ştefan Teodorescu, acum profesor la universitatea din Freiburg:

Ceea ce caracterizează poporul român este *amenitatea.*

De fapt îl repetă pe Alexandru Isaevici[111]: bunăvoința între oameni este singurul lucru important, nimic altceva nu contează. Nu sistemul politic sau economic este determinant, ci tonul relațiilor dintre oameni. Dacă există bunăvoință ori amenitate, restul nu contează.

– Iar Malraux: „Jertfa singură poate privi tortura drept în ochi, iar Dumnezeul lui Cristos nu ar fi Dumnezeu fără de răstignire".

– Valery: „La urma urmei, nimeni, înaintea creştinismului, nu spusese că Dumnezeu este dragoste".

Septembrie 1970

Dr-ul Corneliu Ax. ne vorbeşte entuziast despre biserica-cetate de la Biertani. Suntem într-o excursie, el, soția (născută Mareş, e Fiica inginerului Nicolae Mareş, mort la Sighet), Paul C. şi eu.

De la Sighişoara ne abatem acolo. Şi-ntr-adevăr locul depăşeşte entuziasta descriere a fostului meu coleg de şcoală.

Ne conduce o săsoaică între două vîrste, foarte amabilă, ne dă o mulțime de amănunte. Biserica a fost catolică, a devenit luterană şi oarecare timp a fost sediu episcopal. Călăuza, doamna Anna Philp, ne arată capela rezervată de reformați celor rămaşi catolici; amănunt înduioşător şi nobil.

E şi o zi măreață de toamnă caldă, cu cer senin, cu aer imobil, scăldată-n dulceață şi inefabil. Biserica e pe o înălțime. Printre creneluri comuna se vede pustie; pe ulițe nu trece un singur om. Liniştea e desăvîrşită. Miroase puternic a fin cosit îmbătător. Pe vechile ziduri cenuşii se cațără grape de frunze roşii (un roşu cu nenumărate nuanțe). Am, o clipă, impresia că sunt cu adevărat în rai, la propriu, că pe drumul de la şoseaua națională pînă aici

[111] Personaj neidentificat.

(un drum prost) am avut un accident, că am murit şi că am intrat în paradis. O clipă, dar nespus de lungă şi de convingătoare Fericirea e totală, iluzia e aproape absolută.

N-am murit, nu suntem în cer, dar locul e dintre cele mai frumoase ce se pot închipui şi vrăjile trecutului şi ale lui septembrie îl fac şi mai irezistibil.

Deodată încep a bate clopotele, trase de doamna Philp la ore fixe. întreaga boltă, de-un albastru preacurat, răsună.

Herr, mach uns frei![112] scriu eu la sfîrşit în registrul de însemnări al vizitatorilor.

– Scuze, domnilor profesori M. Ralea, G. Călinescu şi Tudor Vianu, li se pot găsi multe şi cu piatra e greu să arunci. Ținută, oricum, nu se poate spune că vor fi avut. Talent, maeştrilor T. Arghezi şi M. Sadoveanu nu li se poate contesta. De ținută însă n-au dat dovadă.

Dar n-au fost oameni politici, publici! N-au fost, asta chiar spun şi eu, că n-au fost. Dar ar fi putut să fie, spun, şi mă refer la o frumoasă vorbă a lui Mirabeau: „Orice om curajos devine un om public în zilele de urgie".

– Două trăsături de caracter ale cardinalului de Retz:

Nu putea înțelege cum de era cu totul lipsit de mărinimie şi suflet un om atît de inteligent ca Mazzarini şi cum de nu putea da crezare nimănui (deoarece pe toți îi bănuia asemenea sieşi).

Se străduia să țină minte numai răul pe care i-l făcuseră Ana de Austria şi cardinalul, iar binele pe care i-l făcuseră să-l uite.

Jilava, sfîrşit de noiembrie

Rafale de ploaie şi vînt. Urlete. Se aude cum totul, afară, geme. Jilava şi-a îmbrăcat veşmîntul ei spectral de lăcaş sinistru şi solemn. Pe coridor răsună ecouri prelungi. Smulse din țîțîni (ori din cîrlige), scîndurile ferestrei se prăbuşesc dezvăluind o noapte cedată strigoilor. Putem deosebi silueta gardianului care controlează gratiile plimbînd peste ele, ca pe coardele unei harfe eoliene, un drug de fier: se emit sunete grave şi lugubre.

Închisoarea s-ar părea că e toată *Vasul fantomă* ori corabia zguduită de valuri în actul întîi din *Furtuna* ori casa împresurată de viscol la *Răscruce de vînturi.*

[112] „Doamne, fă-ne liberi!" (grm.).

Toată această sinistră măreție (zidurile îşi descoperă abia acum grosimea, celulele adîncimea iar coridoarele nesfîrşirea) îmi poartă – neaşteptat – gîndul spre cavalerul japonez care solicită să fie inițiat în secta zen şi pe care maestrul îl primeşte izbindu-l cu pumnul în față. Solicitantul ştie să primească: el, neînfricatul, surîde şi tace.

Mai creştineşte nici că se putea.

Nirvana nu cumva o fi nu neantul, ci demnitatea ontologică? Dar iarăşi nu încape îndoială că inferioritatea asiatismului în raport cu doctrina creştină provine din două cauze: ignorarea Satanei şi neputința de a percepe simțul tragic al existenței.

Gherla, camera preoţilor; Bucureşti, 1965

Iar „limitele" puterii lui Dumnezeu.

A fi atotputernic înseamnă a dispune de libertatea să faci *orice,* binele sau răul. în acest înțeles Dumnezeu nu e atotputernic pentru că nu face răul. Dar nu-l face nu pentru că nu poate, ci pentru că nu vrea să-l facă.

Ceea ce a exprimat Montesquieu prin spusa lui Uzbek: „Deşi Dumnezeu e atotputernic, el nu-şi poate călca făgăduința şi nici nu poate înşela pe oameni".

Benjamin Constant în *Cursul de drept constituțional* socoteşte pe Dumnezeu limitat pentru că nu poate interveni în treburile omeneşti decît pentru a sancționa dreptatea. (Motiv pentru care nu trebuie *să-i ispitim,* cerîndu-i lucruri pe care ştiam că nu le poate aproba).

Dumnezeu nu-i place lui Andre Gide tocmai pentru că nu e straniu, cinic, gratuit, pentru că nu rîde; zeii antici îi sunt simpatici deoarece nu cunoşteau limite morale şi-şi băteau joc de muritori.

J. Chevalier: Dumnezeu e chezaşul ordinei şi al moralei – putere nelimitată, dar putere morală.

A. N. Whitehead: Singura limită care i se impune lui Dumnezeu este aceea care decurge din bunătatea sa... Nu-i adevărat că Dumnezeu este din orice punct de vedere infinit. Dacă ar fi aşa, ar fi deopotrivă de bun şi de rău... E ceva hotărît, şi ca atare e mărginit.

E. Burger: Nu infinitul este mai adînc decît Persoana, ci Persoana e mai adîncă decît infinitul.

Noi ştim că Dumnezeu adevărat nu e cel al panteiştilor, totul, orice-ul şi nedefinitul; e Dumnezeul ordinii şi bunătății, dragostei şi dreptății.

Anatema este cine spune că Dumnezeu are o putere limitată, dar greşit ar fi să înțelegem că poate acționa după capriciu – ca zeii vechi.

Discutăm astfel în celulă despre atributele şi puterile lui Dumnezeu şi uităm că trăim vremi ale dictaturii etatiste. Voltaire văzuse cum aveau să stea lucrurile (*Despre necesitatea de a crede într-o ființă suprema*): „Ferească-ne însă Dumnezeu de un tiran mînios şi barbar care necrezînd în Dumnezeu şi-ar fi sie însuşi Dumnezeu".

Are dreptate Paul Dim. cînd ia apărarea lui Voltaire contra vulgului.
– Fericirea, zeii le-o invidiau muritorilor. Oamenii, în antichitate, se fereau să se considere fericiți şi cu atît mai mult nu îndrăzneau s-o spună de teama de a nu stîrni mînia zeilor şi a fi prigoniți.

Cu Dumnezeu e altfel: nu numai că nu ne pizmuieşte fericirea, dar ne şi îndeamnă neîncetat să fim fericiți, ne promite fericirea, ne-o prepară.

Avea, aşadar, dreptate Saint-Just să spună că fericirea e o idee nouă, modernă. Cît priveşte jertfa, Dumnezeul creştinilor e de asemeni înnoitor: e exclusivist şi monopolist, şi-o rezervă toată pentru el.

1971

Monseniorul Helder Camarra, arhiepiscopul oraşului Recife (zis şi Pernambuco), cleric „roşu".

Lui i se aplică *Matei* 24,23-24: „Atunci, de vă va zice cineva: iată, Messia este aici sau dincolo să nu-l credeți. Căci se vor ridica cristoşi mincinoşi şi prooroci mincinoşi şi vor da semne mari şi chiar minuni ca să amăgească de va fi cu putință".

Mai cred despre înaltul prelat cu floare roşie la butonieră că se face vinovat de păcatul acela despre a cărui existență sunt perfect convins: păcatul de prostie.

– Kipling. Liceele englezeşti. Principiile de educație: dormitoare neîncălzite, băi reci, bătăi de dimineața pînă seara, suferințe, umilințe nedreptate. Mai ales nedreptate. Ca să-i pregătească pentru viață? Desigur. Dar şi pentru Dumnezeu. Să învețe că Duhul suflă unde şi cînd vrea, că suntem pe acest pămînt în surghiun şi printre scîrbe, şi printre oameni care nu ne iubesc, pe care nu-i interesăm şi care nu sunt dispuşi să ne asculte, să ne laude, să ne alinte...

27 noiembrie 1950

La birou, discutîndu-se puritatea unei expresii (sunt translator), tovarăşa Riana, şefa secției, ne-a recomandat să ascultăm glasul poporului.

În tramvaiul 25, spre seară, aud glasul poporului. Taxatoarea, lăţoasă, bătînd întreagă (păr, faţă, îmbrăcăminte) în bej, strigă cît o ţine gura vorbind cu o babă şi un soldat. Baba sade pe bancă, cu un pachet enorm în poală. Soldatul, slab şi foarte tînăr, se apleacă să răspundă în şoapte. Susţin tustrei existenţa lui Dumnezeu sau în orice caz a unei puteri superioare. Prind numai glasul taxatoarei:

… Mi-a spus că de ce mă închin. Dar tu nu te închini, fa? Auzi, că de ce mă închin…

Ce urmează se pierde într-un uruit, apoi aud iar:

putere… ţine apa… zice că e natura. Mi-a venit să-i dau cu ceva în cap.

Intervine baba, dar n-o aud. Şi nici pe soldat nu-l aud.

Dar lăţoasa continuă:

Trebuie să existe. Ce-i tot dai cu natura, fa? Fără puterea lui s-ar naşte copii? Te făcea mă-ta pe tine?

Acum toată lumea ascultă. Se lasă în cuprinsul vagonului, întreruptă numai de zgomotul asurzitor produs de părţile metalice ale mijlocului de transport în comun, o tăcere atentă, al cărei caracter desigur nu poate fi decît dialectic şi materialist.

Taxatoarea, după ce rupe nişte bilete, dă să continue, dar sunt grăbit şi obligat să cobor. îl invidiez pe Léon Daudet care povesteşte cum, prins de farmecul sintaxei folosite în conversaţiile populare, urmărea adesea pe străzile Parisului, pînă departe, grupuri sau perechi vorbind pitoresc şi miezos.

– Mircea Eliade în *O fotografie veche de 14 ani* (bucată la fel de importantă pentru sufletul românesc şi puterea sa transfiguratorie ca şi *Luceafărul, Legenda Meşterului Manole* şi *Moriţa*):

„Simţi că prietenul nostru a început să se transfigureze, că are Spiritul universal în el. Dar procesul de transfigurare nu e terminat. Pentru că, vedeţi, nu izbuteşte să exprime misterele. Şi atunci, la ce e bună limba universală, limba aceasta americană, *dacă nu poate exprima misterele?'*

– Erezie este a spune ca Zola: dacă te iartă Cristos nu te va ierta Dumnezeu Tatăl.

Dar erezie este şi a spune ca teologii morţii lui Dumnezeu: Dumnezeu a murit, numai Cristos este.

Căci Cristos tot la Tatăl ne duce; numai el este poarta, el este singurul mijlocitor, dar în final tot la Tatăl ajunge, ajungem.

Textele, mai ales în *Evanghelia Sf. Ioan,* sunt numeroase şi concludente (5,43; 6,38; 7,16 şi 29; 8; 16,28; 17,8): „Eu am venit în numele Tatălui meu ...”; „Pentru că m-am coborît din cer nu ca să fac voia mea, ci voia celui ce m-a trimis pe mine...”; „Învăţătura mea nu este a mea, ci a celui ce m-a trimis...”; „Căci de la el sunt şi el m-a trimis pe Mine...”; „Pentru că nu sunt singur, ci eu şi Tatăl, care m-a trimis pe mine...”; „Veţi cunoaşte că de la mine însumi nu fac nimic, ci precum m-a învăţat Tatăl aşa vorbesc...”; „Eu vorbesc ceea ce am văzutla Tatăl meu...”

Textul esenţial este însă la 10,9: „Eu sunt aşa; de va intra cineva prin mine se va mîntui; şi va intra şi va ieşi şi păşune va afla”.

De ce spune Domnul „şi va ieşi”? Pentru a ne arăta că nu poate fi izolat de Tatăl şi de Duhul Sfînt. La Sf. Treime ajungem numai *prin* Cristos, dar la Sf. Treime suntem chemaţi să ajungem la sfîrşit.

Teologii care se opresc la Cristos, se fac aşadar vinovaţi de erezie, ei pierd din vedere existenţa Treimii pe care vor s-o despartă cu toate că ştiu prea bine că e una şi nedespărţită.

1934

Conversaţie cu Manole (e şi Anetta prezentă; zîmbeşte şi ascultă): cum putem ieşi dintr-o dilemă inextricabilă?

Mi-l citează pe Keyserling (deşi nu-l suferă): „Supravieţuitorii au fost aceia care au ştiut şi au vrut să-şi asume un risc în plus”.

E străvechea şi profund echitabila lege a beneficiului legat de risc: numai investind în plus, riscînd, eşti îndreptăţit a cîştiga. Prudenţii pierd. Există legi în toate domeniile. Domeniul dilemelor tragice şi le are pe ale lui. Principala e legea „riscul în plus”, un fel de lege a plus valorii, a caprei în odaie, a voitului adaos, a ieşirii printr-un act de nebunie (singura soluţie după La Rochefoucauld pentru unele situaţii).

Anetta, ducîndu-se la o şedinţă literară, a citit în pauză un afiş: Bufet pentru publicul consumator, i s-a părut însă în prima clipă că stă scris: pentru publicul conservator. îi povesteşte lui Manole confuzia ei. Manole rîde cu poftă. Anetta se înclină uşor: *se simte gratificată.*

– Esteticienilor puri să le dea de gîndit aforismul lui Vauvenargues: „Ca să ai gust trebuie să ai suflet."

– Jules Romains (*Le vin blanc de la Villette*): Dacă n-ar fi Dumnezeu, le-ar reveni drepților onorabila sarcină de a-l înlocui.

1965

Cu Al. Pal.: Cristos a venit în primul rînd ca să ne scandalizeze; să aducă foc şi dezbinare; să laude pe Maria care stă degeaba şi s-o certe pe Marta care nu-şi vede capul de atîta muncă; să se ferească de neîntinații farisei şi să caute dinadins tovărăşia hoților şi a tîrfelor; să nu piardă nici un prilej de a călca sfințenia sîmbetei; să ne scuture, zgîlțîie, amețească, scoată din fățîni, din prejudecățile cele mai onorabile şi ancestrale, din raționamentele cele mai impecabile, din obiceiurile cele mai sancționate de obşte, din adîncurile noastre cele mai stratificate; să ne ardă cu sabia înroşită în foc. Pentru ca să ne poată trezi la ceva nou. La ceva cu totul nou, neaşteptat şi nebănuit: la libertate şi milă. Scoțîndu-ne de sub lege şi din păcat, nu la o biată moralistă de virtute ne cheamă, ci la deplina libertate, la condiția de onoare. Şi totodată, cum zice Fericitul Augustin, răpindu-ne îngrijorării căreia îi cedase Marta, ne duce la Bucurie. („Marta trebăluia, iar Maria benchetuia").

De la condiția de sclav trecem la aceea de om liber. De la trudă şi agitație la linişte şi la ospăț.

La onoare ne invită creştinismul, nu la onoarea de comandă şi ceremonie, ci la neînfricata asumare a calității de om înzestrat cu duh divin. *Noblesse oblige*. Frica n-are ce căuta în domeniul spiritului, nici meschinăria. Frica nu poate fi un atribut al spiritului liber.

– Nici idealismul nu e o chezăşie, dacă ideea nu e subordonată lui Dumnezeu.

Drieu La Rochelle: „Ideea e ahtiată de sînge".

Ideea poate fi tot atît de însetată de sînge ca şi zeii revoluției franceze din titlul cărții lui Anatole France.

Nici cele mai înalte şi nobile idei nu fac excepție, dimpotrivă. Numai Fiul, după trup, al celui ce a spus „Izbăveşte-mă de vărsarea de sînge, Dumnezeule, Dumnezeul mîntuirii mele" îi poate feri şi pe intelectuali şi pe idealişti de logica ispită a folosirii oricăror mijloace pentru realizarea scopului (măreț, desigur) şi de atracția sîngelui menit să compenseze uscata lor viață şi bicisnicul lor trup.

1945

Filmul sovietic *Trenul pleacă spre răsărit.* Dans, cîntec, umor.

Pentru cine a crezut în revoluția socială (şi mă gîndesc la Bellu Z., la Siren Rab., la Germania D., la Tr. în primul rînd), o singură soluție: sinuciderea.

Atîția ani de închisoare, ocnă, exil şi deportare în Siberia, atîtea suferințe, jertfe şi nădejdi (principesa Alexandrina Kolontay: *să ne culcăm devreme, tovarăşi, mîine începe o lume nouă*) pentru a se ajunge unde? La formele cele mai abjecte ale operetei americane, la treptele cele mai de jos ale amuzamentului mic-burghez, la banalitățile cele mai sfîşietoare ale repertoriului revuistic. Mult sub nivelul spectacolelor de la „Marna": Titi Mihăilescu şi Violetta Ionescu (aceştia lipsiți, sărmanii de ei, de orice veleități mondial înnoitoare).

Comunismul poate socializa toate bogățiile, poate întemnița pe oricine, ucide pe cine pofteşte, dar îi stau în față – dîrze, indestructibile – trăiniciile: nevoia de iarmaroc, clişeele, internaționala vulgarității, a *Calului bălan,*

Pierre Gaxotte strigase şi el, comentînd reclamele pentru împrumutul de stat cu dobîndă şi pentru loteriile de stat: păi, le ştiam! Aici ne aduceți? Păzea, oameni buni!

La toate mă aşteptam: la orice, dar nu la apoteoza spectacolelor de antract ale cinematografelor de cartier. Bietul nostru Iulian: sus fustele, jos pantalonii.

Nu era, zău, nevoie de G.P.U., N.K.W.D., de K.G.B. ori de *Materialism şi Empiriocriticism.*

– Cristos nu se arată idealist în grăirile sale. Lucrurilor le spune pe nume: curvă, curvie... Niciodată nu edulcorează, nu îndulceşte şi nu recurge la perifraze, la eufemisme. Adevărul în toată asprimea şi virulența lui. Ca pe masa de operație, ca la picioarele eşafodului. Nici un văl, nici o iluzie, nici o cocoloşire. Pentru că numai avînd realitatea crudă în față ne putem cutremura şi o putem părăsi, transfigurînd-o.

– Spovedania este un exemplu de limbaj precis.

Penitentul: Nu prea am spus adevărul.

Duhovnicul: Vrei să spui că ai mințit?

Penitentul: Nu m-am purtat prea corect.

Duhovnicul: Adică ai furat?

Etc.

– Pentru creştin totul se petrece ca şi cum vorbele, gîndurile şi faptele s-ar imprima pe o trainică şi perenă peliculă. Impulsurile electrice exprimă orice fel de energie iar materia e supusă principiului unității. Pelicula, aşadar, va fi probabil una. Pe ea se înregistrează filmul prin a cărui derulare, la sfîrşit, tot ce a fost acoperit, ascuns, tăinuit, va ajunge cunoscut, va veni la arătare, va ieşi la iveală, va fi descoperit şi dat pe față; filmul care-l va face pe Satana să hohotească de rîs dacă îndurarea Domnului nu-i va rezerva surpriza de a desfăşura o bobină de pe care căința şi iertarea vor fi şters totul.

Dacă-i aşa, ar fi de mirare ca orice comportament, oricît de neînsemnat, să nu ne angajeze în întregime, ca orice exemplu, oricît de mărunt - în fundul celulei, în beciul poliției şi sub becul orbitor al camerei de anchetă - să nu aibă o valoare absolută.

BUGHI MAMBO RAG

Preda, Radu şiStroie... Clothos, Athropos şiLachesis... Mă trimisese Vaida în Portugalia să studiez constituția lui Salazar... Se numeşte artimon... Se numeşte ax cardanic... Se numeşte dendrită... Se traduce prin condiționalul trecut...

– Că arta, spre deosebire de ce crede şi Nego, nu e lucru diavolesc o dovedeşte constatarea că şi ea, aidoma credinței, e bazată pe libertate şi nu are valoare decît dacă e un produs al libertății artistului şi propune ascultătorului sau cititorului un caz de libertate. Teatrul, în special, nu poate trăi decît alimentat de libertate; construit în lumina determinismului, pe epicul obiectiv (Brecht) ori pe fatalități fiziologice, e mort. Fatalitățile fiziologice (frigiditatea, sterilitatea, impotența, inversiunea) – întocmai ca bolile cronice – stîrnesc compasiunea, dar nu interesul artistic. Un match care ia sfîrşitpentru că unuia din concurenți i s-a făcut rău nu e pasionant; o şedință a unui parlament totalitar, unde se ştie dinainte cum se va vota (în unanimitate), poate fi o ceremonie, dar nu va avea niciodată caracter dramatic. Secretul oricărei drame e absoluta libertate a persoanei. Suspansul cel mai captivant provine din libertatea discreționară a individului – forma sa culminantă fiind desigur concretizată în piesa pe care o jucăm cu sufletul nostru.

– Vai de noi dacă nu s-ar afla în *Evanghelie* parabola judecătorului nedrept. Ea ne pune la dispoziție soluția – grea, greoaie, disperată – a stăruinții.

Şi că nu avem de a face cu un judecător nedrept şi nici măcar cu unul drept, ci cu un boier mărinimos ne-o arată altă parabolă, a lucrătorilor tocmiți la vie. Atenție însă: suntem ispitiți a prefera să renunțăm la plată decît să primească şi cel tocmit în ceasul al unsprezecelea cît primim noi.

– Ne revoltă, ca şi pe fiul cel mare din parabola fiului risipitor, nedreptatea lui Dumnezeu faţă de cei drepţi. Pentru fiul cel cuminte niciodată n-a tăiat tatăl un viţel gras; prietenilor lui nu le-a făcut ospăţ şi nu le-a dat prilej să bea şi să joace. Toate cele bune numai pentru risipitor.

Drepţii, protestând, dovedesc lectura neatentă a textului. E adevărat că pentru ei n-a fost nici viţel, nici ospăţ, nici joc, nici inel în deget... A fost şi este altceva, ceva menţionat la versetul 31 al capitolului 15 din Luca: *toate ale mele sunt ale tale.*

Au prin urmare şi drepţii ceva, de care nu se pot văicări că-i puţin lucru: *toate* ale Tatălui.

Părintele Paulin Lecca (de la Cozia) împarte lumea în patru categorii:

Cea a fiului risipitor care nu se mai întoarce la Tatăl. Sunt şi dintr-aceştia, rămîn printre roşcove şi porci.

Cea a fiului risipitor care se întoarce şi intră la ospăţul împărătesc.

Cea – foarte numeroasă, poate cea mai numeroasă – a fiului bun, care e drept şi cuminte, dar e călduţ şi fudul şi cu toate că e drept nu intră la cină!

Cea – vai, rară – a fiului drept care nu e numai cuminte ci e şi înflăcărat şi ia parte la cina împărătească. Pilde: Sf. Fecioară, Sf. Ion Evanghelistul. Ei reprezintă idealul.

(Cf. teoria Nemo-Balotă despre Doktor Faustus).

– „Cîntecul omului”

În *Vechiul Testament* omul îşi manifestă supremaţia faţă de restul creaţiunii şi facultatea de a se înălţa, răspunzînd – odată cu Moisi, patriarhii, drepţii şi proorocii – atunci cînd e chemat de Dumnezeu cu vorbele: „Iată-mă, Doamne!”

Prezent, *drepţi,* gata la ordine, oricînd disponibil şi dispus, neşovăitor, prompt. Se împlineşte, înduhovniceşte şi îndumnezeieşte îndeplinind voia creatorului.

În *Noul Testament* treapta cea mai ridicată pe care o poate atinge creatura este indicată de Domnul prin cele spuse lui Toma Necredinciosul: Fericiţi cei ce au văzut şi au crezut; dar mai fericiţi cei ce au crezut fără să vadă.

A crede fără dovezi palpabile şi fără înscrisuri. Fără zapisuri şi ipisoace. Surete şi izvoade. Lucrul cel mai puţin neguţătoresc ce poate fi. Cel mai nobil. Să ai încredere. Să nu te îndoieşti. Să primeşti adevărul – întocmai ca

emoția artistică a lui N. Schoffer – fără să mai treacă pe calea ocolită a rațiunii cortexului. A crede *pe cuvînt,* cuvîntul Domnului Cristos care el însuşi nu-i decît Cuvîntul.

1971

„Pînă cînd, proştilor, veți iubi prostia?”
(*Pilde* 1,22).

Tinerii, astăzi, caută puritatea, exorcizarea, liberarea de orori, p_e întreita cale: a sexualității, muzicii şi stupefiantelor. Ororile de care le este scîrbă sunt cu adevărat oribile: războiul, fățărnicia, minciuna, ura.

Rămîne numai de văzut dacă idealul spre care tînjesc le va oferi altceva.

Rămîne numai de văzut dacă mijloacele pe care le-au ales se vor dovedi eficace.

Le-aş atrage atenția asupra următoarelor puncte:

a) Dacă nu-s cu desăvîrşire proşti ar trebui să nu piardă din vedere că există o forță – cu două fețe – care se uită la ei şi-i poate vindeca de orice alean răpindu-le orice mijloace de evaziune. Forța e una, fețele sunt două: a lui Brejnev, a lui Mao;

b) Mijloacele la care au recurs sunt aleatorii. Nu numai stupefiantului greu de procurat, dar şi sexului şi muzicii regimurile totalitare se pricep a le da caracter de inaccesibilitate. Pentru a le îndulci amarul şi a lecui deznădejdea, mai accesibilă rămîne credința. Mai ales că devenind şi ea inaccesibilă în mult rîvnitele regimuri, prezintă avantajul de a putea fi găsită în locuri mai greu de etatizat.

– Don Quijote...

Putem şi noi oricînd – dintr-o clipă într-alta – prin voința şi capacitatea noastră de fericire, dacă înfrînăm imperialismul individual (numai eu am dreptate şi drepturi, numai eu nu sunt nebun, numai mie mi se cuvine), dacă ne însuşim în cît de mică măsură simțul relativității şi al ridicolului certurilor, ambițiilor, resentimentelor; dacă stăruim asupra definiției date lui Isus Cristos de pastorul Dietrich Bonhoeffer: Cel care există numai pentru alții – *nur für andere da ist* –; dacă înțelegem cîtuşi de puțin toată mizeria invidiei şi mîniei, ruşinosul, sfîşietor de ruşinosul şi jalnicul ridicol al geloziei, invidiei şi răutății aşa cum trebuie să pară văzute de pe cruce şi cum desigur par văzute din închisoare sau de pe patul de moarte, putem, zic, într-o clipită să transformăm circiuma în castel, celula, spitalul, strada, mahalaua, biroul în salon - salon de marchiză franceză din secolul XVIII, de

prinț al Renaşterii, de conac englez în mijlocul unui parc cu gazon centenar; sau chiar în colț de rai, în camera de ospăț în casa din Betania.

Scriptura ne arată că şi crucea – instrument de chin, batjocură şi blestem – poate deveni instantaneu pentru cine ştie să se poarte pe ea – făgăduință de mîntuire şi prag de paradis.

– După felul cum vorbim şi ne purtăm s-ar zice că suntem posturi de radio emițătoare, hotărîte să emită fără întrerupere şi să bruieze orice alt post.

1971

Nemo – de față fiind şi Andrei Brz. – osîndeşte sentința *Amicus Plato sed magis amica veritas*[113], o consideră văditoare de răutate şi îngustime de minte. Mai prețios ne este prietenul ori vecinul decît un aşa-zis adevăr despre care nu ştim cît va fi valabil. Dragostea de aproapele nostru e adevărata noastră datorie, aproapelui se cuvine să-i sărim în ajutor; pe cînd, în numele unor nesigure şi vremelnice adevăruri, conştiincioşii sunt mereu gata să-şi persecute şi denunțe semenii. Adevărata *veritas* se cheamă *caritas.*

Poporul român mereu aşa a procedat, a pus caritatea deasupra „adevărurilor" momentane, pe vecin şi prieten mult mai sus decît glaciala obiectivitate.

(Mi se confirmă astfel teoria mea din *Secretul scrisorii pierdute*).

– Ce-i dau oamenii lui Dumnezeu cînd lui Dumnezeu îi este sete?

Oțet şi fiere.

Paris, iulie 1936

Piața Concordiei. Loc magic şi privilegiat al frumuseții. Centru al Europei. Pavilionul din stînga (stînd cu fața spre Arcul de Triumf) al grădinii Tuileriilor. Zi de vară copleşitor de caldă, văzduhul vibrează de arşiță. Pavilionul însă e răcoros şi pustiu. Mă plimb îndelung printre nuferii lui Monet. Senzație de zăduf, de străfunduri acvatice şi înalte presiuni, de clipocit al fîntînii peste care se apleacă Melisanda, în care se oglindeşte fata de împărat.

Farmecul neîntrecut al picturii impresioniste, cea mai producătoare de evanescență. *Verweile doch, du bist so schön*[114]. Senzație de umbre colorate, de clipiri şi unde.

[113] „Mi-e prieten Platon, dar mai prieten mi-e adevărul" (lat).
[114] „Rămîi că eşti atîta de frumoasă" *(Faust,* I, 1, trad. L. Blaga în *op. cit,* p. 80). Cf. nota 57.

Léon Daudet e cel care a scos în evidenţă umbrele colorate ale impresioniştilor. Cît îl iubea mama! Şi pentru că era lacom, scrisese despre o mătuşă a sa: „Timp de douăzeci de ani a cunoscut neasemuita fericire de a fi patroana celei mai grozave bucătărese din Franţa, o femeie care fu pentru bucătărie ceea ce a fost Baudelaire în poezie, Rembrandt în pictură şi Wagner în muzică".

Dincolo de apă, pe cheiul Bourbon, o cafenea cu măsuţe pe trotuar, sub o tentă albastră.

Senzaţie de acută fericire.

Repede sfîşiată de gîndul la guvernul Blum, instalat cu pompă, un minister uriaş, împărţit pe secţii, care îşi ia sarcina de a ferici pe toţi în cel mai curat stil conu Leonida: lege de murături şi pensia după legea veche, statul să plătească, d'aia e stat. Şi dreptul pentru toţi francezii de a-şi vîrî capul în nisip. *Et un Pernod pour Arthur*[115].

A! explicaţia istoriei nu o dă nici materialismul, nici teoria providenţială, nici nimic altceva. Singura explicaţie raţională a căderii statelor şi prăbuşirii civilizaţiilor e cea dată de Romani: *Quos Jupiter perdere vult...*[116].

– Durkheim e marele vinovat. El e teoreticianul Statului – Dumnezeu. Orice formă de stat îngrădit nu e posibilă decît într-o societate care crede în Dumnezeu. Dacă nu, statul ia locul divinităţii şi nu mai poate fi limitat.

Puterea regelui Ludovic al XIV-lea era absolută – şi desigur că a şi abuzat de ea. (Revocarea edictului din Nantes etc.). Dar o mărgineau parlamentele provinciale, dreptul de critică din partea acestor parlamente, biserica, drepturile tradiţionale ale provinciilor, ale „stărilor", ale „stărilor" sociale – „constituţia regatului". Regele se temea de puterea divină, de confesorii lui şi de gura lumii. Iar în materie de literatură declara că „domnul Despreaux se pricepe mai bine ca mine".

Puterea absolută a Regelui-Soare se profilează nulă în comparaţie cu a dictatorului ateu contemporan, căruia cu adevărat i se aplică spusa lordului Acton: puterea absolută corupe absolut.

E prea puţin. Puterea absolută devine neapărat dementă.

– Împotriva teoriei (lui Sartre şi altora) după care semnele nu pot fi interpretate (*Nu există semne!*) şi nimic în lume nu chezăşuieşte pe

[115] Cf. p. 72.
[116] „Celor pe care Jupiter vrea să-i piardă / le răpeşte mai întâi minţile" (lat.).

Dumnezeu, aceste cuvinte ale lui Tocqueville: „Nu-i nevoie ca Dumnezeu să vorbească el însuşi pentru ca să descoperim semne sigure ale voinței sale".

Orice încercare de carteziană plecare de la o presupus posibilă *tabula rasa* e fățărnicie pentru că nu ne putem preface că nu ştim.

– Două precizări cu privire la răstignire:

a) vinovații

Nu numai saducheii, fariseii şi autoritățile romane, ci fiecare dintre noi.

Rugăciunea din ziua de vineri: „Mărturisesc înaintea ta, întru această zi a răstignirii tale, întru care ai pătimit şi ai luat moarte, pentru păcatele noastre, pe cruce, că eu sunt cel care te-am răstignit cu păcatele mele cele multe şi cu fărădelegile mele cele rele".

b) Nu e un fapt istoric petrecut acum două mii de ani, ci un eveniment care se repetă de-a pururi şi în fiecare ceas, se repetă neîncetat şi dacă ochii noştri ar şti să vadă ar putea oricînd avea în față îngrozitorul spectacol înzestrat cu perenitate şi ubicuitate.

Ceea ce, în *La mort d'Atahualpa,* Valéry Larbaud îşi închipuie cu privire la executarea regelui incaş - ea are loc fără întrerupere într-o cameră orbitor luminată a hotelului Sonora Palace (*De nu ar greşi cineva uşa!*) – este adevărat pentru răstignirea Domnului, pe care veşnic o înnoim.

1969

Casa inginerului I. Pete. – din atît de respectabila stradă „Dim. Onciul" – nu e prea mare, dă însă o certă impresie de soliditate grădina din față, bine îngrijită, acareturi în spate, ferestre cu geamuri bombate strălucitoare şi perdele cu falduri, de un alb desăvîrşit.

În interior familia celui care-mi ceda bucățica lui săptămînală de pîine, cînd eram în criză, şi care nici măcar o dată nu s-a răstit la cineva, e alcătuită din oameni care nu se poate să nu-ți meargă drept la inimă: toți muncesc ori studiază, se respectă între ei, se poartă frumos cu slujnica (sunt în cîmpul muncii, îşi pot îngădui s-o țină), sunt bucuroşi de oaspeți: nimic forțat, nici un vicleşug, nimic distonant ori straniu. Cinste, virtute neostentativă, credință moderată, bunătate firească, gentilețe din belşug.

Majoritatea tăcută. Revăd cu ochii vechiul meu ideal, strada Armenească şi casa Şeteanu şi casa Boerescu şi toată lumea aceea pe care nesăbuiții şi imbecilii s-au grăbit s-o dărîme pentru ca apoi (dar şi Galsworthy în *Forsyte Saga* a pățit la fel, la sfîrşit îl reabilitează pe proprietarul Soames) să jinduiască după ea şi să caute s-o refacă în apartamentele lor de două ori

trei camere din blocurile proprietate personală construite după normă (confortul unu sporit) ori să se ducă s-o caute – cu 70 kg – în Israel.

Interview cu dramaturgul Franz Molnar: „Mi se pare că principiile care determinau acum un sfert de secol succesul unei piese sunt astăzi complet schimbate. Pe atunci viața era liniştită. Societatea era bogată, se trăia bine şi fără enervare, era aproape plictisitor".

(Criminalei doctrine a plictiselii, expusă de Lamartine în vremea domniei lui Ludovic-Filip – *Franța se plictiseşte, domnilor* – i s-au adus atîtea osanale şi i s-au dat atîtea satisfacții încît cele mai plate şi mărunte idealuri „mic burgheze" au ajuns a fi aureolate de nostalgie şi înconjurate de strălucitoare lumină. Crapă cu toții acum după ele, toți umblă cu limba scoasă după simplele componente ale vieții burgheze dinainte. Cum le mai lasă gura apă – şi bale – după o locuință, hrană şi puțină linişte!).

– Ritualul rugăciunii.

Obiceiul de a folosi textele rugăciunilor de obşte este criticat ca dovadă de formalism şi nesinceritate.

Sinceră e numai rugăciunea izvorîtă din cuget şi inimă, nu textul gata formulat pe care-l citim din carte ca pe o rețetă: (La capătul pericolului stă rîşnița de rugăciuni a Tibetanilor.)

Poate că soluția cea mai nimerită ar fi: a) recitarea rugăciunilor de obşte pentru a se crea o atmosferă de linişte şi reculegere, aceasta însemnînd faza de pregătire, de *punere în situația oratorie;* b) rugăciunea propriu-zisă, făurită de fiecare, imnul de slavă şi mulțumire, apoi (sau mai întîi, e firesc, nu-i cu supărare) spunerea păsului – inima revărsată; c) după care s-ar cuveni să urmeze partea cea mai însemnată, faza *ascultării* în care următor vorbirii – şi era oare nevoie să spunem ce ne doare şi ce dorim, ca şi cum nu s-ar şti? – suntem atenți să desprindem îndemnurile care ni se dau; inima acum e *pe recepție.*

– Discuție, la Jilava (în 1961, cred) cu profesorul Vasile Barbu şi cu tânărul Gheorghe M., admiratorul înflăcărat al Legiunii (deşi mult prea tînăr ca să fi putut face parte din Mişcare). Le invoc mai ales cazul Stelescu.

Legionarii, ce-i drept, omorau. Dar executanții (desemnați după ce se pronunța sentința unui tribunal de Sf. Vehme) mergeau şi ei la moarte sigură, căci erau obligați să se predea. Nu fugeau după ce ucideau, ştiau că vor muri şi ei, astfel încît se încadrau în definiția lui Camus: revoltat autentic nu e cel care trimite la moarte stînd în biroul lui, ci „dreptul" care piere o dată cu victima.

– Microsemnalele.

Ororile regimurilor totalitare nu pot fi în general detectate decît dacă regimul respectiv practică o brutalitate simplistă (exemple: tiranii din vechime şi evul mediu, mongolii, Timurlenk, nazismul...). Deîndată însă ce avem de a face cu sisteme subtile şi grijulii de salvarea aparenţelor – unde se lucrează sistematic şi savant – depistarea este incomparabil mai grea şi în faţa istoricului se iveşte problema *crimei perfecte.* Aflarea adevărului în acest caz a înfrînt mulţi specialişti şi detectivi de seamă. Istoricul sau cercetătorul, acum, trebuie să dea dovadă de însuşiri neobişnuite şi să nu ezite a se referi la metode aparent străine de ştiinţa istoriei şi disciplina politicii. El trebuie să nu se ferească de a recurge la metode proprii detectivilor şi medicilor. Vreau să vorbesc de *microsemnalele* care, singure de obicei, îngăduie străpungerea stratului de vid înapoia căruia este izolată crima perfectă.

Regimurile totalitare au grijă să ia toate măsurile necesare – mergînd foarte departe pentru acoperirea adevărului. Nu deci prin simptome a căror examinare stă la îndemîna oricui se va putea rezolva misterul. Numai microsemnalele – acele amănunte infime ori efecte secundare ori imprevizibile consecinţe datorate evoluţiei creatoare pe care nici criminalul cel mai prudent şi mai organizat nu le poate prevedea şi evita – sunt în măsură să arunce lumină asupra acestor „afaceri tenebroase". (Numai crima absurdă şi gratuită – a maniacilor, bunăoară – ar putea să pară înzestrată ca o forţă absolut sfidătoare. Dar absurdul e şi el absurd, nu e previzibil – şi-n momentul în care te încrezi în absurd şi hazard dai dovadă de o credinţă *raţională* în absurd şi hazard, credinţă inconsecventă, absurdă!).

Intuiţia clinicianului este şi ea întemeiată pe astfel de microsemnale pe care numai deprinderea specialistului de bună credinţă şi inteligent le percepe, deîndată. Acestea sunt cele care nu-l pot amăgi, oricît de ticluite, derutante ar fi simptomele. Boala şi minciuna (bolile *mint* şi ele, se camuflează) sunt depistate de fulgerătoarea sensibilitate la microsemnale a specialistului ori cercetătorului cinstit care nu se mărgineşte să analizeze ceea ce vinovatul - boala sau tiranul – îi prezintă cu făţarnică obiectivitate spre analiză.

Medicul specialist sau cercetătorul serios, dintr-o lovitură de mînă aruncă-ncolo vraful de probe adunate metodic şi-şi alege el calea spre adevăr opridu-se asupra acelor amănunte izvorîte din complexitatea vieţii – care-i prea fertilă şi încîlcită spre a putea fi în întregime prevăzută de regizorul crimei perfecte – *care-i vorbesc lui.*

– În *l'Interdiction* a lui Balzac, numele judecătorului Jean-Jules Popinot e vădit ales cu intenţii ironice. Familia Popinot aparţine taberei ostile convingerilor autorului. Un văr al judecătorului ajunge ministru al comerţului şi conte sub hulita monarhie din iulie. Dar Balzac este un scriitor prea autentic şi un om prea cinstit ca să nu poată vedea şi la personajele care nu-i sunt simpatice trăsăturile bune; şi-l prezintă pe zisul Popinot ca pe

un judecător integru şi inteligent asupra căruia un dosar prea bine pus la punct nu are influența scontată. Popinot este un judecător care ia aminte la microsemnale şi află lucruri neaşteptate.

Nu pe el l-ar fi dus cu zăhărelul impunătoarele volume publicate de ministerul de justiție al U.R.S.S. sub titlul de *Procesul troțchiştilor şi al dreptei* unde sub o mecanică perfectă se ascund prestidigitația şi mascarada.

August 1964

Cristos ne conferă calitatea de oameni liberi, adică de nobili. Dar ne cere efortul păstrării noii noastre stări, efortul - ar spune existențialiştii – de *a fi ceea ce suntem. Gal* 5,1: „Stați deci tari în libertatea cu care Cristos ne-a făcut liberi".

Robul se cunoaşte de îndată şi de departe, îl trădează amănuntele: neliniştea, pofta, tremurul mîinii, susceptibilitatea... Şi cu atît mai mult îl cunoaşte Dumnezeu care – tot *Gal* 6,7 –: „nu vă amăgiți, nu se lasă batjocorit".

Dostoievski în *Frații Karamazov* reia tema lui Cervantes, Markel (fratele lui Zossima) spunînd şi el că viața e un rai, numai că noi nu vrem să ştim (că suntem în rai) căci dacă am vrea să ştim chiar mîine s-ar întinde raiul peste toți.

– Clipele de fericire a căror prezență o păstrăm vie sunt supuse unei selecțiuni care ne scapă cu totul şi foloseşte criterii ciudate. S-ar crede că ne rămîn cele de bucurie intensă, ori legate de însemnate evenimente favorabile. Nu. Supraviețuiesc instantanee lipsite de orice semnificație.

Mie, spre pildă, ca izvor nesecat al senzației de fericire inefabilă, îmi rămîn imaginile plimbărilor pe care le făceam cu mama, pe jos, pînă la şosea, după sfîrşitul iernii. Trotuarele din nou curate. Aerul iute, cerul îndeobşte albastru. La începutul după-amiezii, lume puțină. Mergem departe, ne înapoiem nițel obosiți, luînd-o pe Calea Victoriei. Oprire la cofetăria Nestor: o prăjitură compactă, un pahar de apă rece, sorbit.

De ce atîta senin?

În zilele de sete, în zilele de zăduf, în zilele de ger, la puşcărie, din amintirea clipelor acelora banale îmi scoteam – ca dintr-o fîntînă fermecată – puteri şi consolări. Şi mai ales puterea de a mă concentra ca să mă rog.

– Virtutea personală a tiranului, oricît de incontestabilă, nu justifică tirania. Calitățile personale n-au la oameni de felul acesta nici o valoare, sunt anihilate de păcatul strigător la cer al desființării libertății omului, de

groaznicul păcat al prefacerii semenilor în dobitoace; dobitoace, desigur, de vreme ce li se răpeşte principala însuşire a duhului: libertatea. Virtuți personale aveau şi fariseii, ba încă multe, erau nu numai cumsecade ci şi riguroşi. Calvin la fel. Şi sunt sigur că şi Caiafa era plin de frumoase purtări şi ducea o viață model.

BUGHI MAMBO RAG

...numai scoțienii şi românii, nu cumva cimpoiul a fost dus de o legiune romană transferată dintr-un loc în celălalt?... Jakob Fallmerayer... hopliții... că nu-s decît slavi, nici urmă de sînge grecesc... scîndurile stupilor trebuie să fie... Heliopolis... la Gruzini şi la Basci... asta-i arta, domnul meu... îi spune Demetrios lui Marcellus...

Ciudată contradicție între *Vechiul* şi *Noul Testament.*

În cel vechi, Atotputernicul deşi se înfățişează ca un Dumnezeu aspru, răzbunător pînă la neamul al şaptelea şi legiuitor al talionului, după ce îi îngăduie diavolului să-l încerce pe Iob în fel şi chip, intervine la sfîrşit spre a restabili dreptatea. Mult încercatul Iob îşi redobîndeşte sănătatea şi averile şi moare îmbelşugat, sătul de zile.

Cînd Abraam, dînd ascultare poruncii divine, înalță cuțitul spre a-şi ucide fiul, apare îngerul care opreşte brațul tatălui şi cruță jertfa.

Dumnezeul legii implacabile se dovedeşte pînă la urmă îndurător.

Nu tot astfel în noul legămînt. Aici Cristos nu este numai încercat, se îngăduie să moară pe cruce şi îngerii nu coboară să-l salveze ca pe Isaac. Martirii mor şi ei cu toții, în chinuri ca şi învățătorul lor. Dumnezeul a cărui milă a fost dezvăluită oamenilor şi care-i trece pe aceştia de sub blestemul legii la har, în mod cu totul neaşteptat se poartă nespus mai dur.

Explicația pare a fi una singură: înainte de întrupare sufletele nu se puteau mîntui, mergeau toate în iad, pînă şi ale drepților. Datoare era prin urmare divinitatea să le răsplătească binele măcar aici pe pămînt. După ce Cristos coboară cu sufletul în iad, situația e alta; oamenilor li se deschid cerurile şi pot cunoaşte fericirea veşnică. Nu mai este necesar ca răsplata să se producă pe plan material, iar groaznica realitate a pămîntului – unde totul e durere, nedreptate, suferință – poate fi dezvăluită în toată plinătatea ei şi lăsată să se desfăşoare pînă la capăt, *pînă la capătul nopții.*

(Şi mai e un motiv: odată cu venirea Domnului am trecut de la copilărie la maturitate. *Ni se poate spune adevărul.* Ni se poate vorbi pe şleau. Ni se poate da ca hrană carnea, nu laptele).

BUGHI MAMBO RAG

... Istorii ale imperiului otoman?... Vasul căpitanului Ahab se numea Pequod, p, e, q, u, o, d, aşa... Cea mai bună e a suedezului turcit Mouradja d'Ohsson, mai e a lui Hammer în treizeci şi două de volume, apoi a lui Cantemir în latineşte... „La voi toţi perii capului sunt număraţi" e la Matei, după ce spune că două vrăbii se vîndpe un ban... A lui Iorga e în nemţeşte, e publicată la Gotha... Mi ţi-o înşfacă de păr pe milady de Winter...

1955

Filmul documentar *Nacht und Nebel. Noapte şi negură* e titlul dat de Hitler planului de nimicire a celor din lagăre.

Trist şi înfiorător.

Tr., Paul Dim., Al. Pal., Mih. Răd. l-au văzut şi ei. Le atrag atenţia că trist şi înfiorător este nu numai ce s-a întîmplat ci şi că, după ce autorii planului au fost nimiciţi cu preţul morţii a zeci de milioane de oameni, a nenumărate suferinţe şi distrugerii unui imens număr de bunuri, se permite refacerea altor lagăre, altor închisori, repetarea altor nedreptăţi şi cruzimi – în număr şi mai mare.

Nu cumva abia acum e mai potrivit decît oricînd numele de *Noapte şi negură*? Nu cumva ironia necruţătoare a istoriei îi dă titlului o şi mai mare putere de întunecare şi înnegurare?

– Cînd oamenii şi-l închipuie pe Dumnezeu, e ca în *Bhaghavad Gîta.* Krişna e stăpînul, fulgerul, puternicul, taurul...

Cînd Dumnezeu se adresează oamenilor le spală picioarele.

– Boeria Domnului: duhul dă fără măsură.

Ştie să şi recunoască. Celui care are (are credinţă şi fapte bune) i se va mai da. (Clătinat şi îndesat). I se restituie mai mult decît a venit să ceară. Dar şi invers: celui ce nu are (nu are credinţă şi fapte bune) i se ia şi puţinul ce i se pare că ar avea.

– Singura deviză ce împacă libertatea cu aristocraţia e a Junimei; şi totodată a oricărei biserici creştine: intră cine vrea, stă cine poate.

– Dovadă că funcţionarul nu se poate apăra zicînd: am executat ordinele, că poartă o răspundere, e faptul că în Crez se spune „în zilele lui Ponţiu Pilat", iar nu în zilele lui Tiberius Claudius Nero Caesar.

Nu numai agitaţia ori graba sunt vrăjmaşe libertăţii, ci şi viteza în sine.

Denis de Rougemont: cele mai măreţe spectacole naturale sunt spectacole ale încetinelii sau imobilităţii. Rapiditatea nu poate fi isprava unui spirit *întrupai,* ci numai a imaginaţiei sale pervertite. Efectele vitezei ţin de domeniul materiei lăsate în voia maniei sale de a tot cădea. Deîndată ce spiritul intră în joc, el provoacă încetiniri şi întârzieri, de unde şi pierderi de timp. Invenţiile menite a le umple trec mereu dincolo de ţintă. Şi astfel o eră a vitezei devine o eră în care materia predomină. Provizoriu: căci se întîmplă ceva curios. La anumite viteze foarte mari materia începe să se spiritualizeze.

Gherla, 1964

În ultimele săptămîni, brusc, atmosfera se destinde. La duş suntem lăsaţi să ne spălăm; nu ni se mai porunceşte „echiparea" îndată după ce ne-am udat şi săpunit. Deţinuţii mai acătării sunt chemaţi la îndelungate conciliabule cu organele de administraţie şi ofiţeri de securitate veniţi din Bucureşti şi Cluj. Li se cere ca dovadă de reeducare – să dea declaraţii de recunoaştere a vinovăţiei, de făgăduinţă a unei bune purtări pe viitor, de ataşament faţă de regim. Pe un ecran improvizat în sala mare de la parter apar cartiere de blocuri noi în diverse oraşe. „Le recunoaşteţi? le recunoaşteţi? aşa-i că nu?" exultă directorul închisorii. Unii, mai ales dintre cei de la Botoşani, din aşa-zisa cameră a lorzilor - numai „istorici", ţigări fine, reviste alese şi tot felul de farafastîcuri – sunt luaţi cu maşina şi duşi prin ţară să vadă realizările. Mulţi nu ştiu cum să procedeze în privinţa declaraţiilor: să le dea? să nu le dea? Să-şi facă lungi autobiografii – iată că sosesc cu hîrzobul din cer topuri de coli de hîrtie, cerneală, condei – în care să-şi renege originea socială, părinţii, tinereţea, prietenii?

Pe cine îmi cere părerea îl sfătuiesc să-şi caute de treabă, e clar că ni se pregăteşte eliberarea; cu sau fără declaraţii tot plecăm. Dar dacă totuşi nu va fi aşa? Dacă nu vine decretul? Şi dau oamenii declaraţii, se leapădă de cele mai dragi idei, de ei înşişi, scriu febril. Ai crede că vor scrie scurt şi cuprinzător. (Sau se vor referi la generalităţi: daţi-i cu patriotismul, mi-este sfatul, şi cu poporul). Să vezi şi să nu crezi: oameni care scriau cu greu dobîndesc şi ei cursivitatea şi darul povestirii Efectul declanşator al pacientului întins pe canapeaua psihanalistului. înşir'te mărgărite.

Se organizează şedinţe. La una din ele, pentru combaterea sectanţilor, ia cuvîntul şi pastorul luteran Wurmbrandt care-i beşteleşte pe iehovişti. (Urît. Nu-mi place. Iehoviştii sunt cum sunt, dar deocamdată ne aflăm camarazi de suferinţă. Dar nu-i adevărat ce spune Wurmbrandt? E, adevărul însă nu se cuvine a fi rostit oricînd şi oriunde. Nu e valoare absolută. În curtea închisorii şi-n prezenţa administraţiei adevărul despre iehovişti nu este că sunt nişte bieţi nătîngi, ci că sunt nişte victime şi nişte martiri). Sunt cu atît mai nelămurit cu cît despre Wurmbrandt nu ştiu şi n-am aflat decît lucruri foarte bune.

Mă pomenesc dus pe sus la o şedinţă a cărei temă marxistă e dispariţia treptată a statului. (Fie spus în treacăt, pînă una-alta are aerul de a o duce foarte bine, Statul). Participă numai deţinuţi, nici un gardian, nici un *politic,* nimeni. Şi lucrurile totuşi merg ca pe roate, discuţiile se desfăşoară şnur. *Ça vous donne un avant-gout*[117] de ce are să fie afară.

La următoarea şedinţă nu mă mai înhaţă; nu mă silesc, sunt însă pus să spăl şi să frec scările celor trei etaje ale Gherlei. Apa o scot din cişmeaua care e în curte. Frecatul pietrelor măcinate şi îmbîcsite nu-i uşor. Dar nu mi-e zău, inima grea căci nimic nu se poate asemui cu dezolarea şi puterea emetică a unei şedinţe de reeducare şi teorie. Imaginea prevestitoare e clară: maşina va funcţiona singură, singură şi foarte lin.

– Va trebui să vorbesc, măcar puţin. Domnul, după ce vindecă bolnavii, îndrăcitii, păcătoasele le spune să meargă în pace şi să tacă. Au mers în pace, dar n-au tăcut! Cum ar fi putut oare să tacă, să nu strige ce li s-a făcut.

Psalmul XXXIII: Bun este Domnul, gustaţi şi vedeţi.

1967

Spre seară, la începutul toamnei, îmi sună la uşă Camil Demetrescu. II poftesc, bucuros, înăuntru. Sunt grăbit, spune, am trecut doar să văd ce faci. Dar intră niţel! Se codeşte, îmi calcă pragul parcă stingherit şi s-ar zice, într-adevăr, că stă pe cărbuni de nu aprinşi, oricum călduţi. Nu înţeleg.

– În sfîrşit, mă lămureşte. Nu e singur, e însoţit de cineva, un om care aşteaptă jos în faţa casei. Să poftească sus, exclam, du-te de-l cheamă numaidecît. – Nu îndrăzneşte. – Cum adică? Ce vorbă-i asta? Da, e Bellu Zilber, nu îndrăzneşte, nu ştie dacă...

Mă aflu în pijama, halat şi papuci. îmi pun degrabă pardesiul pe umeri şi fără a-l mai lăsa pe Camil să-şi încheie fraza, mă năpustesc pe scări în jos; în dreptul uşii de intrare îl zăresc pe Bellu Z. făcînd *les cent pas*[118], agale. Îl iau de mînă, îl trag în holul blocului şi-l îmbrăţişez. Suntem amîndoi foarte emoţionaţi.

Misterul Timpului. Farsele pe care ni le joacă viaţa, surprizele pe care ni le rezervă, mereu. „De cealaltă parte a baricadei”... Ce departe şi ce „exterioară” pare scena: ceaiul de prin '30 unde se lua în beţe cu Manole! *Conjunctura.* Ehei. *Zădărnicie* a... Cine ar fi bănuit, atunci, printre ceşti, sanvişuri, pahare şi citate că vom fi amîndoi clienţi (el mult mai fidel) al puşcăriilor comuniste şi că ne vom regăsi, eu întărit în anticomunism, el vindecat de comunism?

[117] „Asta vă dă o idee” (fr.).
[118] lit. „cei o sută de paşi” (fr.).

Sus în cameră nu mai încetăm de a vorbi şi povesti. Se adevereşte mai „reacţionar" ca mine, şi tare jenat, spăşit... Ceea ce-i răpeşte dialecticii mult din ironia ei şi o colorează în fără de sfială duioşie omenească.

Iulie 1964

Pînă la urmă toate se încurcă: poziţiile se tulbură, anii de temiţă se adună în progresie geometrică, căluşeii şi scrînciobul pe fiecare îl ameţesc. Se desprind cu încetul două secrete: 1) toată lumea are niţică dreptate şi 2) tot omul e nebun deşi crede că numai ceilalţi sunt.

La început sioniştii şi legionarii, ţăranii şi intelectualii, liberalii şi cuziştii, comuniştii şi social-democraţii, cartiştii şi antonescienii se adulmecau neîncrezători şi se priveau miraţi. *Cum de poţi fi Persan?* Pînă la urmă rodajul convieţuirii scoate din uz ochelarii ca dioptrie de îngustare, începi să constaţi că o anumită doză de dreptate e în şi la fieştecine şi că se prea poate întîmpla să fii Persan.

Explicaţia teoretică a lui Pierre Lasserre: lumea este mult prea complexă spre a putea fi cuprinsă într-o singură sistematizare oricît ar fi ea de grandioasă. Nu există nici o doctrină capabilă să dea toate răspunsurile.

Nu înseamnă că n-ai dreptul să-ţi formezi convingeri şi să le susţii. Chesterton: de vreme ce este părerea mea, desigur că o socotesc dreaptă şi cred în ea, altfel aş fi necinstit.

Ştiu totuşi că prin însăşi condiţia umană nu poţi crede şi pretinde a fi găsit o formulă absolut completă. Lumină şi întuneric e pentru toţi şi ploaia cade şi peste buni şi peste răi.

Nebun, e nebun. Uite-l cum mănîncă arpacaşul, îl lasă să se răcească şi-l mănîncă rece. – Nebun, e nebun de-a binelea. Uite cum înfulecă arpacaşul fierbinte, de parcă n-ar putea să-l lase să se răcească niţel. Şi pe urmă se miră că-l apucă burta. – E nebun, domnule, e nebun de legat, ţine cănuţa în mîna stingă şi se spală cu dreapta. Anormal, să ştii că-i anormal. – Dement, dement cu adevărat, la ce te poţi aştepta din partea unui om – om, vorba vine – care se spală la fund ţinînd cănuţa în dreapta şi-şi dă cu apă cu stînga. – Nebun, cînd îl cauţi se spală, d'aia n-avem pj$_c$ de apă. – Nebun şi puturos, nu se spală cu săptămînile, l-ai văzut vreodată apropiin-du-se de căldare? – Nu ţi-am spus că e nebun, uite-l cum se culcă cu faţa în sus şi cu batista pe ochi. - Da ce sunt nebun şi smintit ca el să dorm culcat pe o parte şi neacoperit pe ochi să-mi stric vederea? – Nebun, numai un nebun mai poate admira pe Sadoveanu şi pe Arghezi. Trebuie să fii nebun, oricare ar fi fost netrebnicia atitudinii lor politice, să nu-ţi dai seama de nepieritoarea valoare literară a unui Sadoveanu sau Arghezi. – E omul nebun şi n-ai ce-i face învaţă versuri de dimineaţă şi pînă seara. – Să ai prilejul de a învăţa poezii aşa frumoase şi să nu-l foloseşti e nebunie curată. – Nu vezi că nici nu

stă măcar pe tun, abia se aşează că s-a şi ridicat. – Nebun... stă de nu se mai termină pe tun, oameni ca ăştia, s-o ştii, îşi merită pedeapsa.

Nu e numai războiul tuturor împotriva tuturor ci şi o certificare generală şi reciprocă a stării de nebunie. Peste puțin timp înțelegi că nimeni nu e nebun ori, şi mai bine, că toată lumea e nițel nebună.

Aparatul nostru de emisie-recepție e acordat îndeobşte pe o singură lungime de undă şi ni se pare – iluzie audio-vizuală – că orice altă lungime e aberantă.

Din obiceiul, mania, capriciul sau preferința sa, face fiecare o regulă principială pe care o socoteşte universal valabilă, aidoma principiului moral al lui Kant. Spune Kant să ne purtăm în aşa fel încît să putem deveni pildă pentru toți iar noi am tradus ca o maşină electronică neperfecționată: oricine nu face întocmai ca mine, nu se spală, nu ține cănița, nu bea, nu doarme, nu-şi face nevoile ca mine e nebun şi vrednic de orice năpastă.

Nițică dreptate au toți. Pînă şi sectanții scot la iveală unele lipsuri ale marilor culte, nu spun numai copilării. Pînă şi social-democrații rostesc uneori înțelepciuni. Pînă şi... Uite, bunăoară, Iorga. Asasinat mişeleşte, apostolul neamului, savantul, scriitorul, marele ziarist, muncitorul fenomenal, geniul. A fost filmată expunerea leşurilor legionare pe caldarîmul Cotrocenilor după omorîrea lui Armând Călinescu. Pelicula îi arată pe Iorga şi Argetoianu veniți la spectacol. Cu vîrful ghetei Iorga împinge un cadavru. Aşa cel puțin îmi povestesc legionarii. Mai sunt şi vindictele lui împotriva oricui îl criticase, darea afară din slujbă, scoaterea din pîine... Purtarea lui neiertătoare pînă la sfîrşit față de E. Lovinescu şi Mircea Eliade, care formulaseră observații moderate, respectuoase.

Dar niciodată turpitudinea victimei nu scuză pe ucigaş. Nu încape deci scuză pentru cele petrecute în pădurea de la Stîlpnicul, ci numai – pentru noi, nu pentru ucigaş – încredințarea că dreptul şi nedreptul, lumina şi întunericul, binele şi răul sunt distribuite în mod mai pestriț decît bănuiam.

Lui Iorga, dealtfel, i se aplică întocmai vorbele lui Bossuet despre abatele de Rance: *c'est un homme contre lequel on ne saurait avoir raison*[119]. E atît de mare încît nu poți avea dreptate împotriva lui.

Oricum, de cîte ori aud *e nebun,* surîd şi mă scutur, cu toate că văd că nici o convingere nu-i mai bine ancorată decît aceasta: toți ceilalți sunt nebuni, numai eu sunt normal. Omul superior, zice doctorul Al-G., este cel care-şi consolidează lungimea de undă personală de emisie şi totodată îşi lărgeşte neîncetat gama de recepție.

[119] „e un om împotriva căruia nu se cade să ai dreptate" (fr.).

– Despre nebunie am mai învățat ceva: că principalul – în închisoare ori în situații-limită – este să nu înnebuneşti. George Orwell (1984): nu izbutind să te faci auzit, ci rămînînd zdravăn la minte duceai mai departe moştenirea omului.

De ce? Pentru că nebunia este contagioasă şi pentru că orice regim totalitar este şi nebun.

Este. Dar pe de altă parte, dialectica: mulți s-au ținut tari numai pentru că erau nebuni. Nebunia a fundamentat numeroase cazuri de păstrare a demnității. Poate fiindcă insul stăpînit de o monomanie disprețuieşte mai uşor decît alții ispita bunurilor.

Nebun. Am şi eu o reputație de nebun bine stabilită, mai ales printre amicii evrei. Ce bine mi-a prins nebunia aceasta în ultimii douăzeci şi cinci de ani. Ce mă făceam dacă nu eram nebun? înnebuneai! îmi răspunde rațiunea.

BUGHI MAMBO RAG

...Singurii coborîtori direcți din Basarabia, Brădeşti... Îi spune Marcellus lui Demetrios...

– Pînă la urmă ce rămîne? Rămîn versurile pe care ni le citează inginerul Radu Rosetti, bun povestitor de romane şi mai ales de nuvele de Kipling şi care ne dă şi interesante amănunte despre misiunea întreprinsă în martie 1918 din ordinul perechii regale şi al guvernului de la Iaşi, de către bunicu-său, colonelul Radu Rosetti, pentru a explica puterilor aliate – la Londra şi la Paris – semnarea păcii de la Bucureşti. Versurile sunt simple:

Life is mostly froth and bubble.
Two things stand like stone:
Kindness in another's trouble
Courage in your own[120].

Simple, dar idealul lor – gentileța în necazul altuia, curajul în al tău – e mai puțin modest decît pare.

1967

Ceva asemănător la Henry James: „Trei sunt în viața omenească lucrurile importante. Primul este să fii amabil. Al doilea este să fii amabil. Şi-al treilea este să fii amabil".

[120] În versiunea a doua a *Jurnalului fericirii* autorul ne oferă propria sa traducere: „Viața-i mai cu seamă spumă şi baloane de săpun / Două lucruri stau de piatră: / îndatorința cînd necazu-l loveşte pe altul / Curajul, cînd pe tine te loveşte" (engl.).

James întrebuințează cuvîntul *Kind,* care înseamnă nu numai amabil, ci şi îndatoritor, plin de bunăvoință, drăguț, grijuliu de binele altuia, bun, gentil.

Dacă dragostea de aproapele nostru ne este inaccesibilă în esența ei, măcar sub forma amabilității o putem manifesta relațional.

– Cu Floriana despre ceea ce ea numeşte eshatologia lui Marmeladov.

Dumnezeu, la sfîrşit, îi va chema în rai şi pe toți păcătoşii: Hai intrați şi voi porcilor, şi voi beților…

Pentru că nu s-au încrezut.

Ceea ce e iremediabil de antipatic şi respingător la farisei este necurmata conştiință a propriei valori şi dreptăți; ispita de înfumurare a omului drept.

Pe ne-creştini tocmai iertarea păcătoşilor şi a beților îi jigneşte (e o greşeală pe undeva în evidența contabilă, nu iese soldul). Dar creştinii ştiu mai mult: că păcatul trufiei e mai grav decît darul beției.

(Zice: porcilor, dar nu zice: sadicilor, torționarilor, denunțătorilor…)

1932

Sus pe strada Traian, la un număr mare, e o casă simplă dar nu fără confort: o grădină cu globuri de sticlă colorată, patru camere spațioase în jurul unui hol, cu mobile vechi; doar în odaia fetelor sunt două divane moderne, joase, capitonate în albastru. În casa aceasta socotită – ca aşezare, construcție şi împărțeală – drept cu totul conformă onorabilității de către Manole, locuieşte familia inginerului Sorin, familie unită şi fericită. Părinții trăiesc doar pentru a le face fetelor toate plăcerile. Şi sunt fete bune, dealtfel, studente amîndouă, nu lipsesc de la nici un curs, seminar, piesă de teatru, film. Citesc toate cărțile noi, sunt veşnic ocupate şi vine la ele toată lumea, studenți, elevi, verişori din provincie şi capitală, scriitori debutanți, poeți modernişti, intelectuali de stînga. Aceştia predomină.

Într-una din camere e biblioteca, mare, cu volume şi broşate şi legate în piele; în hol e patefonul, în sufragerie doamna Sorin pregăteşte tratații.

Sevastia şi Silvia scriu uneori mici articole în revistele de extremă stingă, Silvia a deținut cîtva timp o cronică cinematografică, dar nu ele sunt centrul preocupărilor literare din strada Traian, ci cîțiva tineri poeți foarte avangardişti şi cîțiva ziarişti specializați în reportaje. Verişoara fetelor Sorin, Sirena Rabinovici, e sufletul salonului acestuia literar şi politic, o fată cu părul cît o claie, negru şi creț; fostă studentă în medicină (acum urmează filosofia), e bună şi tandră cu cei pe care-i susține, care dau dovadă de activism (acesta-i cuvîntul pe care-l foloseşte), dar şi capabilă să arunce

priviri ucigătoare şi vorbe tăioase celorlalți. Cu toate că domnul Sorin, care e inginer, se scoală devreme, reuniunile durează pînă foarte tîrziu într-o ambianță de o mare animație.

Mă surprinde, intrînd (e o zi de început de noiembrie), faptul că Sevastia poartă mănuşi negre, mănuşi pe jumătate, care nu cuprind degetele în întregime, denumite mitene, cum foloseau elegantele de pe vremuri, ceva *très fin de siècle*[121]. Silvia, bucuroasă că tot ce stă în legătură cu sora ei este remarcat şi produce senzație, îmi arată că le poartă fiindcă într-o carte de curînd apărută despre Andre Gide a citit că marele scriitor îmbrăca în tinerețea lui asemenea mănuşi. Silvia, cu ochii înlăcrimați, surîde: „Nu-i aşa că are gust intelectual?"

În vreme ce, în odaia fetelor, Sevastia aşezată pe divan, cu mîinile prinse de genunchi, recită poezii şi apoi toți discută conjuncturа politică şi se strecoară aluzii la partidul clasei muncitoare şi sunt ridicați în slăvi cîțiva tineri care s-au fotografiat în pielea goală şi i-au trimis pozele lui Iorga acasă, eu trec în dormitorul soților Sorin, unde nu e nimeni. E un dormitor de modă veche cu două paturi de lemn încărcate cu multe înfloriturі, pernele şi plăpumile sunt adunate la mijloc, mai e un dulap mare cu oglindă, pe toți pereții fotografii de familie. Perdelele nu sunt trase, prin ferestre se vede curtea pînă-n stradă, plouă încet, felinarele sunt aprinse. Deasupra paturilor sunt chipurile a doi bătrîni, probabil părinții domnului Sorin. Bătrînul Silberherz poartă favoriți lungi şi ochelari. în odaia fetelor discuțiile sunt aprinse. În jurul Sevastiei, pe divan, s-au strîns fete şi băieți, grămadă. Tema discuțiilor e viitorul, un viitor strălucit pe care sunt fericiți că-l presimt şi pe care făgăduiesc să-l distribuie tuturor, fără excepție, şi lumii întregi. Am impresia că-i văd nu adunați laolaltă, ci aliniați pe un raft şi supuşi cercetării zîmbitoare, condescente a lui Manole.

Ce-o să rămînă din scrisorile (îşi scriu mult), articolaşele şi discuțiile lor? Poate, prin biblioteci, la secția periodice, cîteva numere răzlețe ale unor reviste literare uitate, figurînd doar în notele şi aparatul documentar al unor lucrări, unde numele lor adeseori ciudate, ostentative, zburdalnice vor da cititorilor de mai tîrziu simțăminte de nostalgie.

BUGHI MAMBO RAG

...Tigrul, Eufratul, Fison şi Gihon... Sadrac, Meşac şi Abed-Nego...

Decemhrie 1971

Seară petrecută, în cerc restrîns, la Magdalena S. Aflu de la unul din musafiri detalii despre surorile Sorin şi obişnuiții casei lor şi despre alte

[121] „ultra finețea secoluiui" (fr.).

saloane literare mă rog – cu tendințe analoage – de pe vremuri – mai ales despre al unei familii Rudich.

M-am înşelat profund. De pe urma oaspeților care frecventau casele de negustori şi liber-profesionişti evrei de prin cartiere semicentrale n-au rămas numai note în subsolul manualelor de istorie literară; au rămas amintiri mai palpabile.

Cei mai mulți, ascultînd – ca şi urmaşii lui Goethe din discursul de recepție al lui Ollănescu-Ascanio de îndemnurile Sirenelor Rabinovici au activat după 23 August şi n-au rămas necunoscuți: au izbutit, unii, să se afirme şi totodată, cred, să confirme cîteva din teoriile adversarilor lor nu numai moderați ci şi extremişti. Dintre oaspeții familiei Sorin cîțiva s-au ridicat sus. (Unul, săracul, s-a sinucis în plină ascensiune). Iar dintre tinerii fotografiați în pielea goală unul cel puțin e bine ştiut şi acum sub numele de Aurel Baranga.

După o perioadă de conştiinciozitate intransigentă (Felicia Brey., fiică de mare bancher, fostă elevă a liceului Regina Măria, solicitată prin 1948 de o colegă de clasă în vederea unei referințe pentru ocuparea unui post de muncitoare, o denunță în scris ca pe o fiică de moşier, fascistă, rasistă, exploatatoare, iar soțul Feliciei, îmbrăcat în uniformă de ofițer de securitate, cu iuțeala schimbării decorului pe o scenă turnantă, se dovedeşte un apărător vajnic al cuceririlor aceleiaşi clase muncitoare odinioară preamărită în casa iginerului Sorin) a urmat una de nu mai puțin totală dezamăgire. Soțul Feliciei Brey. – tată a doi copii numiți Vladimir şi Lenina – nu mai poartă uniforma sa de maior. O mulțime de cadre de conducere nu pot îndura valurile succesive de retrogradări. Aşa încît tabloul din nou s-a schimbat. Nu mai sunt conştiincioşi. Acum cei mai mulți s-au zburătăcit peste întreg pămîntul (în Noua Zeelandă, în Brazilia, în Olanda, în Spania, în Canada – ba şi în Israel). Sevastia Sorin e în Argentina, Silvia a murit în Australia, după ce fusese căsătorită cu un mare negustor de diamante. Alții, rămaşi în țară, se zbat să obțină pensii cît mai mari şi alocații speciale ca vechi ilegalişti. Au dificultăți cu noile servicii de cadre – a! cît îi cred şi-i înțeleg – şi cu noul aparat de stat care, inexplicabil, îi priveşte cu nepăsare ori chiar cu lipsă de simpatie

Gazda noastră din astă seară nu mai e preşedintă la Tribunalul Suprem: după ce a fost simplă judecătoare la un tribunal raional e acum pensionară.

Principala lor distracție acum e povestirea de anecdote (împotriva regimului), din care ştiu puzderii – nu însă atît de multe încît să nu fie nevoiți să le repete. Sunt prins şi eu, mut, într-o avalanşă de glume dinadins povestite - o, surpriză! – cu un uşor accent evreiesc. Conversația ajunge un fel de oratoriu alcătuit din recitative unde fiecare, pe rînd, îşi aduce contribuția de amărăciune rostind cîte o anecdotă după ce are să întrebe – schițîndu-şi teama cu un gest dubitativ al mîinii şi o mişcare de încrețire a sprîncenelor - dacă nu e ştiută. Este (căci mulțimea anecdotelor nu alcătuieşte o serie care

să tindă spre infinit), dar în temeiul aplicării unei convenţii tacite (de ajutor reciproc şi îngăduinţă colectivă) toţi cei prezenţi se declară neştiutori şi gata să asculte. Efectul este de o monotonie ritualistă, quasi-totemică.

Avea aşadar dreptate Sainte-Beuve cînd a spus: *Il n'y a que de vivre; on voit tout et le contraire de tout*[122].

Iată că oaspeţii familiilor Sorin şi Rudich sunt acum jigniţi şi decepţionaţi. Mistica s-a transformat în politică şi politica în resentiment.

BUGHI MAMBO RAG

...să ai grijă să torni sosul de ciocolată fierbinte peste grisul care trebuie să se fi răcit...

„Şi iată că de-acum încolo te vezi osîndit să stigi «Eu, eu, eu» în gol, şi la asta nu încape răspuns".

Saint Exupéry

– Dar nu numai foştii oaspeţi ai familiilor Sorin, Rudich şi altele. Resentimentul e general. Anecdotele bîntuiesc peste tot locul. Sunt toţi dezamăgiţi, de ei înşişi şi unul de altul, vestitorii lumii fericite. Sunt acriţi de serviciile de paşapoarte, de noile formulare, de reintrarea în rîndurile masselor. Demisionaţi, pensionaţi, trecuţi în retragere, transferaţi, obosiţi, plictisiţi, sătui de invidie şi ambiţie, nu mai jinduiesc decît după frigidere de mare capacitate, apartamente în centru, maşini din import, conturi la Cec, şuncă proaspătă de Praga, muşchi de vacă fără oase şi excursii individuale.

A trecut vremea entuziastă şi mărinimoasă de pe la 1946 cînd doamna Neuman, soţie de mare negustor şi bogătaş, luînd parte în societate la un joc de canastă pe cocoşei – parcă banii mai au vreo valoare? – lăcrimează în plină partidă (deşi nu pierde, în faţa ei se înalţă mormane de piese de aur) şi răspunde discretei întrebări a celorlalte jucătoare: nu, nu mă doare nimic, dar mi-e gîndul la copiii vietnamezi.

De atunci a cunoscut alte griji, mai apropiate: ginerele ei, însuşi casierul general al partidului, a trecut prin puşcărie; în Vietnam s-a încheiat pacea, au mai fost şi copiii coreeni, s-a încheiat armistiţiu şi-n Coreea, pe Calmanovici l-au împuşcat, Steluţi s-a sinucis cînd i-au arestat băiatul, şi cîte şi cîte nu s-au mai petrecut.

– Sunt toţi sătui pînă peste cap unii de alţii – iată, toţi – da, toţi – prietenii şi colegii i-au dezamăgit, recunoscător nu e nimeni, totul e sluţenie, plictiseală, vid. Avîntului, nădejdii în minunata zi de mîine, credinţei în partid le-a luat locul pragul bătrîneţii acre.

[122] „Nu trebuie decît să trăieşti; se vede totul precum şi contrariul său" (fr.).

Dar nu-i oare asemenea şi-n rîndurile foştilor deţinuţi politici? Amintirea anilor închisorii s-a dus. Mai că-mi vine a-i regreta. (Cum şi Gambetta ducea dorul Adunării naţionale unde fusese în minoritate şi atacat dar trăise printre cei mai aleşi şi mai subţiri oameni ai ţării).

Constatarea din *Imitatio Christi* cu privire la caracterul inevitabil al decepţiei la sfîrşitul oricărei vieţi, oricărei aventuri, oricărei întîmplări, cu privire la simţămîntul golului total şi al amărăciunii fără leac e valabilă pentru toţi, de orice parte ar fi. Foştii deţinuţi politici s-au dezamăgit şi ei reciproc: unii s-au arătat necinstiţi, alţii birutori, ingraţi, ranchiunoşi, carierişti... Ceilalţi dacă le pomeneşti de închisoare, dau din umeri, te consideră pisălog, ramolit, zaharist.

– Trixi, liberată în '62, a găsit un post de foarte mică funcţionară. A fost apoi profesoară de limbi străine occidentale la o legaţie popular democratică. Are acum o slujbă mai bunicică, nu grozavă; noroc de ea că i-a picat o moştenire din occident şi i se îngăduie să călătorească într-acolo destul de adesea.

– După 23 August, Petre Iosif (doctorul L. Brauchfeld) a fost numit director al Operei (cînta doar la vioară); a lucrat apoi în cadrul Comitetului central; dezamăgirea l-a făcut să ceară şi obţină un „post ideal": e ataşat cultural la Roma.

– Fac glume, spun anecdote, se dezic. Şi cred că-s izbăviţi.

Numai că-i mai complicat. Nu orice păcătos are dreptul să se suie pe cruce, îmi spune Ion Caraion şi mă lămureşte:

Ca să te poţi răstigni şi libera trebuie:

mai întîi să te căieşti, să-ţi mărturiseşti vina în public, să te autodenunţi şi să recunoşti: am greşit! am fost un porc!

în al doilea rînd să te cureţi prin suferinţă autoimpusă, trecînd prin faza deşertului, a pustniciei, a focului purificator;

abia atunci poate urma şi treapta a treia, abia atunci dobîndeşti *dreptul,* privilegiul de a te sui pe cruce.

Pe cruce nu te urci de la o zi la alta, hop! şi s-a zis, spui o anecdotă şi ai trecut vămile.

– Dacă s-au descompus atît de vizibil cei apăsaţi numai de remuşcări ori deziluzii politice ori acriţi de anchete şi interogatorii (s-au denunţat unii pe

alții), de colocațiune (unde s-au exasperat şi duşmănit unii pe alții), de cadre, de schimbările liniei, cum aş arăta eu cu mocirla în urma mea, cu viața mea irosită şi făcută albie de porci? De n-aş fi creştin!

Iată însă că sunt. Clopotele acum şi pe mine mă cheamă prietenos, familiar. într-un anume fel mă pot dezvălui şi eu ca-n *Caravana* lui Hauff: *Ich, bin der Räuber Orbazan*[123]. Creştinismul mă păstrează cu ceva tineresc în mine şi neplictisit, nedezamăgit, nescîrbit, nesupărat. Prezenței veşnic proaspete a lui Cristos îi datorez să nu dospesc şi fermentez în supărarea pe alții şi pe mine. Acesta-i norocul meu, nefiresc, negîndit: să-mi fie dat să cred în Dumnezeu şi în Cristos, cunoscînd dealtfel ce a spus Unamuno: să crezi în Dumnezeu înseamnă să doreşti ca el să existe şi în plus să te porți ca şi cum ar exista.

Numai creştin fiind mă vizitează – în pofida oricărei rațiuni – fericirea, ciudat ghelir. Numai datorită creştinismului nu umblu – crispat, jignit, pe străzile diurne, nocturne ale oraşului – spațiu proustian descompus de timp – şi nu ajung să fiu şi eu – cum spune François Mauriac în *Destine* – unul din acele cadavre pe care le poartă, vii, apa curgătoare a vieții şi să nu mă număr printre cei ce încă n-au înțeles – *Fapte* 20,35 – că mai fericit este a da decît a lua.

[123] Cf. nota 12.

LISTA PRESCURTĂRILOR ONOMASTICE

A

AL Bile. - Alexandru Bilciurescu
Al. El. - Alexandru Elian
(Dr.) Al-G. - Sergiu Al-George
Alecu, Al. R, Al. Pal. - Alexandru Paleologu
Alice - Alice Trăilescu (n. Ellin)
Ana - Alia Avramescu
Andrei Brz. - Andrei Brezeanu
Anetta - Amelia Pavel?

B

Bellu Z. - Bellu Zilber
(Dna) Brăiloiu - Marioara Brăiloiu

C

(Dna) C. - Constantinescu-Porcul
(Col.) C. L. - Constantin Luca
(Păr.) Cleopa - Ilie Cleopa
Codin Mironescu - Alexandru Mironescu
Corneliu Ax. - Corneliu Axene
Costică Hr. - Constantin Hristea
C-tescu-Țăranu - Ion Constantinescu-Țăranu

D

(Av.) D. P. - D. Pavel
Dinu. Ct. N., Dinu Ne. - Constantin Noica
Dinu P.- Dinu Pillat
Duțu - Alexandru Duțu
Em. V. - Emanuel Vidraşcu

F

Floriana - Floriana Avramescu

G

(Păr.) G. T. - George Teodorescu Gh. de la Țară - Gheorghe Zamfir Gigi Tz. - Gh. Tomaziu

H

(Păr.). Haralambie V. - Haralambie Vasilache

I

I.Bod. - Ion Bodonea
(Păr.) I. P. - Ion Pop
(Ing.) I. Pete. - I. Petculescu?
Ică - Mihai Antonescu Ionel Trăil.
Ion Trăilescu Irina Ol-ky - Irina Olşevsky
(Păr.) Iuliu - luliu Făgărăşanu

L

Lenuța - Elena Paleologu

M

Manole - Em. Neuman
Marian I. - Marian Ionescu
Mariana V. - Mariana Viforennu
Marinică P. - Marin Popescu
Marta Const. - Marta Constantinide
(Păr.) Mihai - Marcel Avramescu
Mihai F. - Mihai Făget
Mihai Răd. - Mihai Rădulescu
(Păr.) Mina - Mina Dobzeu
Mircea M. - Mircea Mirescu
Mirel Gab. - Mirel Gabor
Mişu At. - Mihai Atanasiu Monica L. - Monica Lovinescu

N

N.N.P - N. N. Petraşcu
Nego - Ion Negoițescu
Nemo - Virgil Nemoianu
(Păr.) Nicolae - Nicolae Lupea

P

Paul C. - Paul Copelovici
Paul Dim. - Paul Dimitriu
Pavel Sim., Pavlic - Paul Simionescu
Păstorel - Al. 0. Teodoreanu

R

Radu Ant. - Radu Antonescu

S

S.F. - Alexandru Filipescu?
Sandu L. - Sandu Lăzărescu
Scrima - Andrei Scrima
Scurtu - Gheorghe Scurtu
Sile Cât. - Vasile Cătălinoiu
(Păr.) Sofian - Sofian Boghiu
Sorin Vas. - Sorin Vasile
Streinu - Vladimir Streinu
Ştefan Pop. - Ştefan Popescu

T

T.En. - Theodor Enescu
Tanya Ol-ky - Tanya Olşevsky
Todiraşcu - Ştefan Todiraşcu
Traugott Br. - Traugott Broser

V

Val. Gl. - Valentin Gligor
Viorica - Viorica Constantinide
Virgil B., Virgil Bit. - Virgil Bulat
Virgil Cd. - Virgil Cândea
Virgil Ier. - Virgil Ierunca
Voiculescu - Vasile Voiculescu

Z

(Dna) Z. - Elena Paleologu, recăsătorită Zarifopol

POSTFAȚA
sau
Despre curajul de a crede

Trăim o epocă a confesiunilor. Piața cărții e invadată de jurnale şi memorii, de amintiri şi documente ce înfățişează o lume subalternă, de foarte puțini ştiută. Curiozitatea publicului pentru acest gen de literatură este alimentată nu atât de virtuțile sale estetice cât de nota de autenticitate pe care o aduce. Cum ne-am fi putut oare salva într-o zodie canceroasă ca aceea pe care cu toții am trăit-o? Există o cale anume de urmat pentru a supraviețui omeneşte răului? Ce se ascunde, în fapt, în spatele unor destine exemplare? Iată doar câteva dintre întrebările ce animă fervoarea cititorilor.

Se întâmplă, însă, adesea ca interesul de lectură să depăşească sfera unei chestionări generale, transformându-se într-un asediu plin de insistență la adresa intimității confesorului. Aşa se face că, în cele din urmă, o firească şi necesară judecată asupra unui destin poate degenera într-un divan al cititorului cu autorul. în acest punct, credem, orice posibilitate reală de comunicare este fatalmente compromisă. Insuccesul unei atari întreprinderi e datorat nu atât inoportunității intenției cât premisei de la care pleacă: aceea a obiectualității persoanei.

Ne-am obişnuit să vedem în semenul nostru un soi de „ecran" al reflexelor sale aparente, ceea ce, într-un fel, nici nu e prea departe de adevăr. Doar că „ecranul" acesta nu e un obiect şi cu atât mai puțin un obiect determinat. Ignorarea distincției dintre lucru şi persoană conduce la confuzia dintre aproapele nostru şi spectrul său, dacă nu cumva faptele se prezintă tocmai invers: obiectualizarea survine din însăşi prejudecata noastră asupra unei persoane. Vom fi, astfel, mereu tentați să înălțăm sau să doborâm idoli. Chiar şi memoria noastră va năzui să evoce nişte simple imagini şi nicidecum izvorul care le dă viață.

Această atitudine nu poate rămâne fără urmări. Iată doar două dintre ele: a considera că trama întâmplărilor prin care trece autorul poate fi redusă la o simplă şi *a priori* „fizionomie" a personalității sale, respectiv, a reduce actul lecturii la o pură şi, paradoxal, dezinteresată contemplație a „pitorescului" acestei fizionomii. Or, a *priori*–ul pre-judicativ angajat printr-o persoană nu este nici pe departe o judecată, ci posibilitatea ei. Pre-determinarea lui nu angajează o figură ci însăşi *posibilitatea* actului figurativ. Persoana autorului, ca şi a cititorului de altfel, nu e „rezultatul" unui act ci actul însuşi, cu rezultat cu tot. Iar destinul nu reprezintă „farul" ce luminează „cărarea vieții", el este lumina însăşi pe cărare.

Trebuie, aşadar, ca din această perspectivă să facem cuvenitele rectificări. Persoana autorului nu e o „substanță" căreia noi urmează să-i descoperim

„accidentele" ci tocmai *unitatea de energie* ce se relevă ca sinteză a actelor sale. Noi nu putem „povesti" personalitatea cuiva aşa cum nu putem povesti cum 2 şi cu 2 fac 4. De aici rezultă că a pătrunde în intimitatea cuiva ca într-un „ce" ascuns şi inefabil este un nonsens. Esența acesteia nu rezidă într-o subzistență ci în *unitatea actelor sale.* Nu ne putem „întâlni" cu cineva ca şi când persoana sa ar putea fi „prinsă" cumva. Nu putem decât să mergem o vreme împreună, căci până şi faptul fizic de a sta presupune o împreună mergere în vorbire. Cele mai interesante mărturii sunt, de aceea, cele ce istorisesc întâmplări iar nu opinii.

Desigur, cititorul este mereu ținut să constate că actul lecturii implică un fel de „identificare" cu personajul. Din cele de mai sus rezultă, însă, că această identificare nu trebuie înțeleasă ca o idolatrie pentru că, s-a văzut, idolul însuşi „se topeşte" în sintaxa actelor sale. Ceea ce este peronajul decurge din ceea ce el face; nimic rezidual nu rămâne în urma acestei probe de foc.

Dar dacă centrul unei personalități revine la o unitate de acțiune înseamnă că oricine reface această unitate poate accede la „intimitatea" ei. Privită din acest punct de vedere, mărturia unei cărți are un singur scop: acela de a-l determina pe cititor să refacă experiența autorului. Calitatea de căpetenie ce i se cere primului este deci curajul. Cel de-al doilea trebuie să probeze doar sinceritatea.

Lectura nu conjugă persoane-obiect ci destine. Aparența ei „pedagogică" are întotdeauna o finalitate practică. „Curaj, ne îndeamnă Pedagogul, Eu am biruit lumea!" *Paid-agogos* înseamnă în limba greacă „cel ce călăuzeşte copiii". Dar dacă orice discipol este călăuzit de un învățător, cine călăuzeşte învățătorul însuşi? Departe de a fi pur retorică, întrebarea noastră pune o problemă general umană, căci, într-adevăr, nimeni nu devine fericit doar la gândul că trăieşte într-o tradiție anume. Or, *Jurnalul* Părintelui Nicolae are o dublă calitate: aceea de a mărturisi care este calea de urmat pentru a-l găsi efectiv pe învățător şi, o dată ea găsită, de a-i îndruma şi pe alții să ajungă la ea. Autorul este discipol şi învățător în acelaşi timp, căci învățătura însăşi priveşte, în fapt, doar acel lucru prin care un discipol devine exemplar.

Era în vara anului 1982. Convenisem împreună cu domnul profesor Anton Dumitriu să ne întâlnim la Dej, unde urma să luăm parte la lucrările unei sesiuni de comunicări organizată sub egida mai multor organisme culturale. Ne cunoşteam de mai multă vreme şi mă bucuram de îndrumările sale pline de blândețe şi multă, foarte multă înțelegere. Sfera discuțiilor noastre depăşea adesea domeniul strict profesional, prilej cu care încercam să mă familiarizez măcar cu o parte a experiențelor sale cu totul de excepție.

Tocmai trecusem de etapa *Patericului* egiptean când Maestrul îmi recomandă o carte al cărei titlu mi s-a părut de la bun început cam ciudat: *Spovedania unui pelerin.* „Caută şi o vei găsi!" îmi spuse el scurt. Deşi cu multe peripeții, reuşisem în cele din urmă să dau de celebrul *Pateric* al Sfinților Părinți din

deşertul Tevaidei. L-am aflat, păstrat cu străşnicie, la un călugăr moldovean refugiat într-unui din satele de munte ale ținutului Bistriței. Cu *Spovedania* pelerinului, însă, lucrurile mergeau destul de prost. Ridicau cu toții din umeri. Se pare că domnul profesor ştiuse ce mă aşteaptă... Ne revedeam, aşadar, la Dej, unde venise împreună cu soția – doamna Lydia – fără să fi progresat în vreun fel în căutările mele. Izbânda era, totuşi, pe-aproape căci în acest context l-am întâlnit pentru prima oară pe Nicolae Steinhardt. „L-am întâlnit" e prezumpțios spus. L-am zărit pur şi simplu aşezat la o masă.

Purta o barbă deasă şi creață ce avea darul de a-i scoate şi mai mult în evidență calvița şi, o dată cu ea, întreaga înfățişare. Scruta terenul cu priviri piezişe. Atenția îi era neîncetat încordată încât, în pofida trăsăturilor ascetice ale trupului, ținuta sa era mai curând aceea a unui vajnic şi încercat soldat. Toate astea contrastau în mod vădit cu împrejurările pentru că ne aflam într-o amărâtă de cantină şcolară, destinată acum aproape în exclusivitate tineretului optzecist. Fără să observe că trapeza noastră închipuită funcționa după tipicul autoservirii, continua să aştepte ca cineva să i se prezinte pentru a-l întreba ce pofteşte... îl aveam, oare, din nou printre noi pe Don Quijote?

Spre stupoarea noastră, strania impresie ce ne-o făcuse se extinse şi asupra bucătăreselor, ceea ce în acel loc şi în acel timp era un lucru cu totul de neînchipuit. Una dintre ele, mai curajoasă, i se înfățişă înainte, adresându-se într-un grai ardelenesc plin de culoare. Fața ei exprima simultan un zâmbet încurcat, ecou al chicotelor colegelor ei care, probabil, se înghionteau, dar şi o pudoare înnăscută, ambele specifice acelor locuri. O dată prilejul ivit, seniorul porni deîndată atacul. Ii explică deci într-un stil întâlnit doar în „Revista Fundațiilor Regale" că e suferind, că e mai cuminte a se opri de la bunătățile pregătite cu atâta trudă de dânsa şi că o roagă să-i îngăduie o favoare. Fără a se dezmetici cu totul de pe urma acestui prim impact cu lumea de „dincolo", eroina noastră se trezi față în față cu o punguță de nylon plină cu orez. Departe de a realiza legătura dintre punguță şi ilustrul personaj, căci ochii ei nu mai îndrăzneau să cate la el, o văzu doar pe aceea dintre orez şi bucătărie. Luă, aşadar, „obiectul" în brațe şi se îndreptă buimăcită spre celălalt termen al acestei din urmă relații. Mergea aplecată, purtând povara ultimelor lovituri: „Dacă se poate! Iertați îndrăzneala! Să vă trăiască Dumnezeu!" etc. etc.

Se făcuse linişte. Abia atunci am realizat că un senior autentic îşi găseşte întotdeauna scutierul.

Candoarea lui părea multora burlescă. Şi, într-adevăr, ce este mai caraghios decât să poți scăpa de închisoare şi să intri de bună voie în ea, să fii ovrei şi să ai prieteni „legionari", sa te naşti în mozaism şi să te călugăreşti în creştinism, să pretinzi a fi monah şi să-ți ardă de sesiuni, simpozioane şi colocvii. La toate acestea se mai adăugau şi particularitățile rasei şi încă multe altele, ce alcătuiesc îndeobşte facticitatea noastră cea de toate zilele: temenele publice – adresate uneori chiar prietenilor, băi cât mai dese –

evident, în afara canoanelor, neputința de a sta pe loc fie şi în fața unui ghişeu - făcea mereu pas adăugat şi, în fine, o bună dispoziție pentru unii cam într-o ureche – care tresărea din te miri ce. Dar ce zic eu „tresărea", *sălta!*

Mulți îi zâmbeau de sus, fără să observe că interlocutorul cu pricina nici măcar nu se sinchisea. Ba, mai mult, era gata-gata să le sară de gât, îmbrățişându-i. Oare câți dintre ei şi-au dat seama prin ce-au trecut? Cine mai ştie astăzi ce înseamnă aceea a fi „nebun întru Cristos"? Efortul său de a se recuza în asemenea împrejurări lăsa a se-nțelege că era capabil de mult mai mult şi că doar grija de a nu ne sminti îl reținea. Lacrimile ce i se prelingeau atunci pe obraji ne fâstâceau căci, oricând s-ar ivi, ele impun necondiționat respectul. Eram ca şi paralizați! Nu făceam, probabil, cu nimic mai mult decât o biată bucătăreasă.

Ultima zi a sesiunii fusese consacrată unei excursii la Mănăstirea Rohia, centrul spiritual al Țării Lăpuşului. Pornirăm, deci, la drum cu capetele mai mult sau mai puțin înfierbântate de acel „duh" gregar atât de propriu sesiunilor ce se respectă. Mănăstirea era ctitorită sus, pe coasta unui deal împădurit. Pentru tineretul nostru optzecist vestea aceasta căzu ca o provocare. Se organiză pe dată o escaladare în trombă a potecii. Ne străduiam care mai de care să demonstrăm celorlalți un cât mai autentic elan tineresc. Curând, însă, constatarăm că urcuşul nu este o noțiune colectivă, aşa încât încet-încet viteaza noastră ceată se răsfiră.

E mult mai uşor să înfrunți pe fiecare în parte decât pe toți la un loc. Lucrul acesta s-a adeverit din nou sus când, o dată ajunşi, ecourile mai înainte pomenitului elan s-au stins unul câte unul. Nu oboseala părea a fi de vină şi nici chiar atmosfera sfântului lăcaş, ci călugărul care ne întâmpina urându-ne bun venit. Abia după ce ecourile aceluiaşi stil al „Revistei Fundațiilor Regale" ajunse la urechile noastre ne-am dat seama ce se întâmplă. Aflat acum la el acasă, Părintele Nicolae îşi făcea cu smerenie canonul de a uimi pe fiecare cu noua sa înfățişare. După ce ne-am împărtăşit cu toții de această schimbare la față – şi trebuie să spun că Părintele îşi purta cu multă măreție rasa – am revenit la acelaşi ton jovial de dinainte, doar că acum se vorbea în surdină. Dacă venea îmbrăcat aşa la sesiune ar fi fost, desigur, caraghios. Pe din afară n-a făcut-o. Acum, însă, noi înşine ne simțeam astfel, deşi nimeni nu ne-ar fi putut pretinde să purtăm schima monahală. Necazul era că nici pe dinăuntru n-o prea puteam face.

Din acel moment nu m-am mai dezlipit de dânsul. Părea predestinat a răspunde îndelungilor mele căutări. Cum era de aşteptat, prilejul s-a ivit când am pătruns în biblioteca mănăstirii. S-a oprit brusc fixându-mă cu privirea până în măduva oaselor. *„Spovedania pelerinului rus*? Ehei, frate Virgile, pot să-ți spun că pentru cel care a citit-o există doar două alternative: fie să se schimbe din temelii, fie să piardă pentru totdeauna această şansă". La vremea lui, împrumutase cartea de la Paul Simionescu. „Să văd ce pot face. Mai treci pe la mine". Aşa a început totul. Mai întâi o

carte, câteva discuții la gura sobei şi, în cele din urmă, o prietenie dincolo de vârste.

Cu timpul, m-am obişnuit cu felul lui de a fi. Ştia că provoacă uneori burlescul şi adesea râdea chiar el cu gura până la urechi. La sfârşit adăuga printre lacrimi şi pe un ton de sinceră şi duioasă compasiune: „Ce-ar zice Părintele Stareț, săracu', de m-ar vedea?". Ținea foarte mult la Părintele Serafim şi nu fără motiv. îmi povestise odată despre eroul unei nuvele de Anatole France, biet scamator de bâlci, care nu găsise alt dar mai potrivit pentru biserica Mântuitorului decât propriul său număr de panglicar, pe care îl şi execută cu brio în fața unei icoane. Consternat,preotul se năpusti să-l dea afară, când, deodată, observă că însăşi Maica Domnului râdea cu poftă din icoană şi că pruncul Isus bătea fericit din palme. Aşa şi Părintele nostru.

Cine oare nu l-a auzit la strană scoțând cele mai inimaginabil de afone sunete ce pot fi concepute pe lumea asta, dar înduioşându-ne pe noi toți până la lacrimi prin adânca simțire cu care o făcea. Crucificat de atâtea ori pe paturile spitalelor, adus printre leşinuri şi pironit de-a dreapta şi de-a stânga cu cuiele perfuziilor, cine nu l-a auzit spunând printre zâmbete de îmbărbătare: „Nu te speria, fratele meu, eu când nu sunt încă pe moarte mă simt foarte bine!". Apăsa pe „foarte" şi apoi râdea cu adevărat, cu un râs care nici măcar nu mai avea puterea de a se face auzit.

Un diversionist şi un vânător de suflete – asta era Părintele Nicolae!

Totul ar putea fi pentru unii explicat. „Probabil că, în cele din urmă, tot ar fi intrat la închisoare". „Desigur, e mai comod a fi călugăr într-o mănăstire decât bătrân şi singur pe lume". „Poate că efuziunile sale cu iz creştinesc țineau mai mult de temperament decât de o aşa zisă conversiune". „Unde să mai pui că închisoarea nu e uşor lucru. Ea poate explica multe; uneori chiar totul".

Dar tocmai închisoarea constituie pentru ei obstacolul principal, căci cine ar mai putea propovădui iubirea aproapelui când eşti izbit cu capul de pereți până la pierderea auzului, când stai să mori de inaniție cu tuberculoza ascunsă în măruntaie, când convieţuirea se confundă cu balamucul, când, într-un cuvânt, întreg regimul de „viață" al închisorilor din acea vreme era unul de premeditată exterminare? Şi, totuşi, s-ar putea spune, nu l-am cunoscut noi oare, prietenii lui de-o viață? Ce s-a întâmplat, aşadar, cu vechiul şi atât de familiarul amic? Cum se explică zelul său deosebit în a-şi ruga prietenii să nu-l mai vorbească de rău pe Isus?

Un țăran de la munte nu şi-ar pune, desigur, atâtea întrebări. „L-a găsit pe Domnul şi gata!", ar răspunde el senin. Nu tot astfel stau lucrurile cu intelectualii sau, cel puțin, cu parte dintre aceştia... Ei ştiu că, în genere, orice fenomen îşi are explicația sa, că orice aparență ascunde o esență şi că

orice comportament îşi are „secretul" său. Totul revine la a trece dicolo de fenomen, dincolo de aparență sau de simplul comportament. Ceea ce, însă, nu ştiu ei este că o asemenea fatală aspirație pentru lumea de „dincolo" nu face altceva decât să obiectualizeze ceea ce niciodată nu poate constitui „obiectul" unei experiențe posibile. Chiar dacă prin „obiect" înțelegem doar unul „în genere". Efectul acestei imposibilități se traduce de regulă printr-un cerc vicios: recunoaştem natura unui comportament în momentul în care ea vădeşte o anume personalitate, respectiv, recunoaştem personalitatea cuiva în momentul în care comportamentul său are o anume natură....

Dar poate că cea mai nedorită consecință a acestei obiectualități „intelectualist ocultate" este secretomania. Ravagiile pe care le face ea în lumea religioasă cultă sunt dintre cele mai dezastruoase. Aflate o vreme sub interdicție, nenumăratele cărți „secrete" ale omenirii vor invada probabil şi vitrinele librăriilor româneşti. Luat în sine, fenomenul nu reprezintă, evident, nici un pericol. Curând după aceea, însă, vom asista la o adevărată ofensivă a comportamentului exotic „secret" – fizic şi intelectual, la o sumedenie de cercuri şi cerculețe ale „mântuirii" – mai mult sau mai puțin „secrete", la un asalt general al porților ambasadelor Egiptului, Chinei ori Indiei – se înțelege, şi acestea din urmă tot „secrete". Vom întâlni poate oameni convinşi că o „anumită" *asāana* declanşează automat fericirea sau că o *māntra* bine rostită are calități soteriologice imediate.

Ce simplu ar fi! E foarte curios cum, înarmați cu o gândire critică îndelung călită la focul celor trei secole de raționalism, nu sesizăm că adevărul celor de mai sus ar fi trebuit să aducă cu sine soluționarea tuturor problemelor cu care se confruntă astăzi omenirea, ceea ce, s-o recunoştem, nu s-a întâmplat.

Dacă e adevărat că orice scamator poate fi mântuit, aceasta nu înseamnă că mântuirea însăşi e o scamatorie! Să nu inversăm raportul dintre trăire şi gest, dintre credință şi ritual. Formalismul, avertizează Părintele nostru, poate fi cea mai groaznică dintre capcanele ce ne stau în față. Să nu tânjim după „secrete" pline de orgolii căci, sub vălul lor, nu vom găsi decât propriul nostru chip. Taina nu e „dincolo" ci mereu aici de față. Există, ce-i drept, şi un „secret" al ortodoxiei. *Jurnalul* însuşi îl mărturiseşte. Dar, o dată aflat, el nu are nici o valoare atât timp cât e privit doar ca un „dincolo". Prima condiție ce stă în fața celui ce porneşte pe cale este tocmai aceea de a se lepăda de această obiectualitate. Cei care *pentru noi* au reuşit să treacă „dincolo" nici nu-şi pun măcar problema acestei transcendențe... Aşezarea lor duhovnicească face din diferența dintre „a exista (obiectual)" şi „a fi (non-obiectual)" o experiență *efectivă*. Importanța pe care i-o acordă *Jurnalul* nu e, deci, deloc întâmplătoare.

Această din urmă constatare ar trebui sa modifice în mod radical chiar aprehensiunea propriului nostru eu. Într-adevăr, nici o „altă" persoană nu stă „dicolo" de faptele noastre. Nu există nicăieri un „însoțitor". Noi suntem chiar faptele noastre. Unitatea persoanei e identică cu aceea a faptei fiindcă

nici un act nu poate fi pur heterogen; el are întotdeauna un sens. Unitatea însăşi e cu atât mai „personală" cu cât faptele vizează un timp unitar mai îndelungat.

Jurnalul fericirii ne înfăţişează panorama unor întâmplări ce depăşesc cu mult răstimpul detenţiei, coborând uneori chiar până la primele amintiri ale vieţii conştiente. Dar, cu toate că nici un fir cronologic nu poate fi întrevăzut, dezordinea e doar aparentă. Notaţiile autorului constituie, în fapt, tot atâtea „unităţi" de conştiinţă, care, la rândul lor, reprezintă doar nişte licăriri ale unicei unităţi care este propriul destin. Chiar aşa răzleţe, crâmpeiele de viaţă se aseamănă unor cioburi sparte dintr-o hologramă pentru că fiecare dintre acestea poartă pecetea uneia şi aceleiaşi personalităţi. Omul sfânt poate scurta destinul cuiva pornind de la o simplă astfel de unitate, fie ea o privire. Astfel, în ciuda aparenţelor, *Jurnalul* nu e, ca să spunem aşa, jurnalier. El reprezintă rodul unui efort de aducere aminte cu valoare destinală. Atunci când ne amintim de ceva anume noi nu aducem în faţa ochilor minţii un „ce" străin fiindcă amintirea însăşi rezidă chiar *în noi.* Efortul nu se referă, deci, la actualizarea unei imagini ci la lumea în care aceasta poate să survină ca obiect.

Lumea *Jurnalului fericirii se* vădeşte a fi aceea a unei fericite întâlniri cu Cristos. A ţine minte înseamnă a nu te înstrăina. A nu te înstrăina înseamnă pentru autor a-l avea mereu în minte pe Cristos.

S-o spunem de la bun început. Luciditatea cotidiană nu reprezintă nici pe departe un maxim de claritate al conştiinţei. *Jurnalul* începe tocmai prin a constata puţinătatea unei trezii habituale. Pentru acela care crede contrariul mărturia Părintelui Nicolae nu poate valora prea mult. Există, însă, o anume prejudecată mai jenantă decât chiar această suficienţă ontologică după care ştiinţa însăşi ar justifica o atare complacere a bunului simţ. Tuturor acelora care împărtăşesc o astfel de iluzie le-am adresa câteva scurte întrebări: de ce nu putem concepe simultan coordonata şi impulsul unei particole; care este semnificaţia unei unde de „ghidaj"; ce valoare ia timpul într-un salt cuantic sau cum poate fi el asociat unui foton? Iată o categorie de întrebări la care Părintele Nicolae recurge adesea.

Ştiinţa nu are sarcina de a justifica propria noastră ameţeală. Dacă există un rezultat pozitiv al ultimelor ei dezvoltări, atunci acesta constă tocmai în demontarea câtorva dintre cele mai vechi cutume: aceea a „lucrului în sine", a „esenţei ascunse", a „singularităţii locale absolute" etc. etc. Şi într-adevăr, ce suntem noi înşine? Stă oare cineva „în spatele" actelor noastre? Să ne privim mâinile şi picioarele, bunăoară. Ele sunt mereu „în afara" privirii. Să fie atunci eul o privire? Dar până şi privirea ne-o contemplăm în oglindă tot „din afară". Şi sunt oare altfel gândurile şi năzuinţele noastre cele mai intime? Nu reprezintă ele nişte simple *proiecţii* ale propriei noastre conştiinţe? Cum se vede, nimic nu e „în spatele" ecranului; totul e,

dimpotrivă, „pe față". Nu există nimic „subzistent". Această confuzie izvorăşte tocmai din unitatea faptelor noastre.

Dar dacă *faptele* sunt acelea care definesc intimitatea, urmează că noi nu ne putem construi orice personalitate. Această disponibilitate nu se limitează la o făptuire exterioară şi „liber" aleasă. Buna făptuire nu se confundă cu o „colecție" de fapte bune, după cum nici acestea nu sunt nişte „lucruri" pe care ni le asumăm „din afară". Făptuirea este, practic, o facere de sine, ceea ce, în cele din urmă, semnifică o naştere de sine. Acest sens *predeterminat* al sinelui în raport cu fapta îl invoca Părintele când spunea că la Judecata de Apoi Isus cumpăneşte întotdeauna faptele iar nu gândurile şi intențiile goale.

Poți fi, adăuga el, cel mai mare ticălos; dacă ți se întâmplă ca în clipa morții să încălzeşti o păsărică, mângâind-o cu gingăşie, eşti ca şi mântuit. Aceasta nu înseamnă că toți muribunzii trebuie să se îngrijească a face rost în prealabil de câte o pasăre, ci doar că sufletul nostru se poate deschide instantaneu, predeterminând te miri ce umilă faptă. Nu fapta „în sine" contează – căci ea nici nu există „în sine" – ci *dispoziția* prin care o angajăm noi. A mângâia o biată pasăre zgribulită nu se reduce la a-i freca penajul pentru a produce căldură, iar frecarea unui obiect nu e totuna cu o *asana* de suflet mântuitoare. Valoarea unui act, scopul unei *asana* rezidă doar în starea sufletească pe care o mijlocesc. Un mod exterior şi „obiectiv" de a judeca poate dezamăgi până şi pe cei mai neobosiți dintre iscoditorii sfinților „validați". Şi sunt destui aceia care caută prin mănăstiri doar spectacole spirituale iar nu aşezări duhovniceşti.

Să nu confundăm, ne îndeamnă *Jurnalul,* algebra cu aritmetica. Oricât de „natural" ar fi un număr aritmetic, el se constituie întotdeauna ca un argument funcțional şi nu poate ființa decât în această calitate. Funcția – dispoziția configuratoare – nu există separat de număr – obiectul faptei. Dispoziția nu este niciodată un *f* ci un f( ). Ea nu vizează o relație cu un obiect – *x* – ci posibilitatea obiectului însuşi. Iar numărul – obiectul disponibil – nu reprezintă un „lucru în sine" ci doar argumentul unei funcții. Generalitatea acesteia din urmă şi, implicit, a dispoziției nu este dată de o posibilă „relație" cu obiectualitatea. Ea constituie posibilitatea obiectualității însăşi – f( ). Nu există o „relație" între „noi" - subiectul, f – şi „realitate" – obiectul, *x.* Subiectul şi obiectul sunt date întotdeauna *împreună* aşa încât, în bun spirit aristotelic şi hegelian, putem spune că realitatea noastră primordială este o *unitate trinitară:* f, ( ) şi x, adică f(x).

Cred că o astfel de speculație „matematico-teologică" i-ar fi plăcut Părintelui: *f* - Tatăl, *x* – Fiul şi ( ) Sfântul Duh. Fiul e în Tatăl prin Sfântul Duh – *f*(*x*). Şi dacă a reuşit el să scandalizeze pe atâția dintre laici prin „excesele" sale monahiceşti, trebuie s-o spunem că acelaşi lucru l-a făcut şi cu presbiterii prin „excesele" sale mireneşti. Se întâmpla, astfel, adesea ca în mijlocul unei discuții despre matematicile superioare ori fizica cuantică să plaseze un gen de lovitură pe care îl puteai întâlni doar în arsenalul artelor marțiale. îşi încorda trupul, privirea i se ascuțea încremenită şi apoi ataca precum un

fulger: „Fratele meu, în secolul nostru Sfântul Duh s-a refugiat în ştiinţă!". Revenea tot atât de brusc la un calm perfect, în liniştea căruia doar cascada prăbuşirii prejudecăţilor adversarului mai putea fi auzită. Pentru mulţi, însă, enunţurile de felul acesta nu aveau mai multă noimă decât strigătul unui samurai în limba sa maternă...

Oricât de temerar ar fi, „umanismul" etic păcătuieşte prin a nu-l vedea pe Tatăl – dispoziţia – în Fiul – disponibilul, fapt întâmplat fariseilor. Dar tot aşa se poate păcătui prin „angelismul" etic, ignorând de data asta pe Fiul în Tatăl, fapt întâmplat puritanilor. Cazul *Viridianei* lui Bunuel, pe care ni-l înfăţişează *Jurnalul,* este deosebit de concludent. Când lacrimile stau să cadă fără o întemeiere obiectuală reală, aceasta vădeşte doar o sporire a slăbiciunii firii şi nicidecum una duhovnicească. Bunele noastre intenţii nu valorează nimic fără fiicele lor de fiecare zi, care sunt faptele noastre concrete. Dreapta socotinţă, încheie Părintele, e supremul rafinament.

Binele nu reprezintă expresia unui adevăr de conjunctură ci a unuia „conjunctural". Diferenţa aici vizată e identică cu aceea dintre o generalitate abstractă, a cărei unică notă o constituie tocmai precaritatea sa şi, respectiv, o generalitate „întrupată", singura cu adevărat viabilă.

Să trecem acum la experimentul pe care ni-l propune *Jurnalul.* Tot ceea ce subzistă, inclusiv eul nostru obiectual, nu reprezintă decât argumentul unui sens. Sensul nu e „în afara" noastră. Sensul suntem noi înşine. Cu cât aria de cuprindere a obiectualităţii e mai largă, cu atât sensul predeterminat al acesteia e mai amplu. în funcţie de criteriul amplitudinii sale, sensul defineşte deci un maxim şi un minim. Există două posibilităţi de a opta: fie că încerci o extindere a experienţei tale până la limita de cuprindere a posibilităţii oricărei experienţe, fie că încerci să anulezi însăşi această experienţă prin negarea sensului ei de a fi. în termeni „matematico-teologiri", pe care îi mai păstrăm doar în speranţa -proprie Părintelui – că vom „vâna" cât mai multe conştiinţe, am putea spune că prima alternativă ar însemna realizarea *in actu* a întregului domeniu de definiţie al unei funcţii, iar a doua abolire a funcţiei însăşi prin reducerea ei la o constantă: *f(x)=a.* Cum se vede, această din urmă posibilitate presupune postulatul după care orice sistem funcţional poate fi aritmetizat fără reziduu. Idealul acesta ar conduce la substituirea oricărui sens nesaturat cu „încremenirea" unui număr. Omul însuşi ar fi atunci o simplă entitate „aritmetică".

Să luăm prima alternativă. A realiza posibilitatea experienţei umane e totuna cu a realiza umanitatea însăşi ca experienţă în act. Or, pentru că orice experienţă se consumă numai o dată cu scurgerea timpului şi pentru că, în cazul nostru, o amplitudine maximă presupune o realizare *în act* a acesteia, urmează că prima alternativă vizează o experienţă în Clipă a întregii istorii umane – trecute, prezente şi viitoare. Această extraordinară posibilitate a survenit în lume prin Isus Cristos, purtătorul Clipă de Clipă a întregii

noastre umanități – trecute, prezente şi viitoare. *El* este *X,* adică prototipul oricărui „argument" uman aritmetic.

Dar prototipul însuşi nu este un idol pe care trebuie să-l imităm. În fapt, nici o ființare „în afara" lui nu este posibilă. Nimeni şi nimic de pe lume nu poate ființa într-un mod singular absolut. Fiecare dintre noi suntem nişte *termeni* singulari iar nu singulari pur şi simplu. Avem în inima noastră pecetea prototipului. A imita pe Cristos nu înseamnă deci a te raporta la un „ce" obiectual exterior. Isus însuşi este o unitate personală actualizată sau, mai bine, o unitate de acte *personalizată.* Este marele merit al creştinismului de a fi definit Cristosul şi, prin aceasta, omul în genere nu ca un simplu „subiect" ci ca *unitate a unei stări – hén-hypo-stásis.* Prin învierea din morți a Mântuitorului „subzistența" ipostasului divin s-a dovedit, de altfel, cu totul iluzorie. Acest fapt fusese prefigurat înainte de înviere prin Schimbarea la Față, când trupul lui Isus se transformase în „lumină" şi confirmat apoi după aceasta, când nimic subzistent nu i se mai putea opune, nici măcar zidurile după care erau ascunşi ucenicii săi.

Am putea, aşadar, spune că natura actelor sale, fiu aceea a trupului său, singură, l-a înviat. Căci, trupeşte, a fost asemeni nouă. Deosebirea dintre noi şi el nu ține de subzistența trupească ci de completitudinea unității actelor rezidente în Persoana sa. Iar această completitudine priveşte integralitatea umană şi nu parțialitatea istorică a unei ființări temporale. în raport cu acest maxim al istoriei trecute, prezente şi viitoare noi înşine nu putem accede decât la sporirea amplitudinii noastre actuale.

Aşa după cum Fiul nu poate fi definit în afara Tatălui şi a Sfântului Duh – aşa după cum x nu poate fi definit altfel decât ca argument al lui $f(\ )$ – tot aşa noi nu putem fi oameni în afara umanității lui Cristos – tot aşa $x_1\ x_2\ ...,\ x_n$ nu pot fi definiți decât prin indicii naturali ai unui argument „nenatural" – x însuşi. Or, pentru că fiecare persoană vizează un x_i anume, urmează că noi suntem doar o expresie *parțială a* lui *f(x),* adică a Sfintei Treimi. Noi nu am căzut din Sfânta Treime ci doar din completitudinea prezenței sale în noi. Căderea vizează parțialitatea actelor şi nu o aşa zisă „alterare" a substanțialității noastre. Aceasta din urmă este un fapt derivat.

Natura relațiilor noastre cu Cristos, arată în cel mai autentic spirit evanghelic Părintele Nicolae, e determinată de natura faptelor noastre. Măsura angajării umanității în faptă dă măsura lucrării lui Isus însuşi în noi. Prezența lui Isus nu e „alături" de noi ci *în* sau, cum spunea Constantin Noica, *întru noi.* Cu cât ne asumăm mai mult umanitatea noastră, cu atât şi prezența lui se vădeşte într-un chip sporit. înțelegem acum de ce, la limită, Sf. apostol Pavel constata că nu el este care trăieşte, ci Cristosul în el. Tocmai din acest motiv, apropierea de integralitatea umană reprezintă pentru Isus o bucurie *efectivă, implicită* faptelor noastre, iar ciuntirea ei îi provoacă o suferință *efectivă, implicită* de asemenea faptelor noastre. Mântuitorul, subliniază atât de pregnant Părintele nostru, trebuie conceput ca un Prieten *aici de față.*

Dacă există, totuşi un subiect al *Jurnalului fericirii,* atunci el este tocmai această *taină a teandriei.* Mărturisirea ei pare într-o privință chiar înfricoşată căci, cuprins de uimire, proaspătul botezat realizează prezența sfintei lucrări încă din copilărie. Străfulgerarea predeterminării sale putuse interveni te miri când, chiar şi în timpul unei plimbări la şosea, alături de mama sa... Aşa vine Cristos, ca un fur. Totul este să fim pe drumul cel bun, precum discipolii la Emaus. Dar, paradoxal, destinația drumului nu se constituie ca un țel pentru că, dacă vom face fapte bune doar ca la capătul drumului să-l întâlnim pe Cristos, nu-l vom vedea niciodată. Aceasta este „viclenia" lui. Isus nu se afla la Emaus, aşteptând, ci pe cărare şi astfel este mereu.

Creştinismul, ne avertizează Părintele, e plin de paradoxuri, la fel ca şi logica şi ştiința contemporană. Am putea chiar spune că atâta demnitate trebuie acordată ştiinței câtă demnitate acordă ea paradoxului, adică limitei. Paradoxul şi numai el pune în evidență diferența ontologică. Când un om, *a,* face un dar altuia, *b,* ei devin amândoi argumentele unei funcții: x_1, respectiv, x_2. O dată cu aceştia, însă, apare şi un al treilea – *x* însuşi – şi drumul deodată s-a luminat.

Mărturisesc sincer că acest gen de prezență a Mântuitorului a fost multă vreme un prilej de poticnire pentru mine. Mai ales atunci când Părintele repeta cu insistență o istorioară culeasă de Martin Buber, al cărei tâlc îmi scăpa. La început am găsit subiectul destul de suspect. Abia mai târziu mi-am dat seama de autenticul său sens creştinesc. Se povesteşte că un rabin le-a spus odată învățăceilor săi că hotărâse să dedice una din zilele săptămânii nici mai mult nici mai puțin decât întâlnirii cu Domnul Savaot. Azi aşa, mâine aşa, discipolii s-au prins să-l urmărească. Erau, deh, şi ei curioşi. Spre marea lor mirare, însă, aflară ca bătrânul nu făcea decât să ajute cu darul şi cu fapta o biată femeie aflată la nevoie. „Ei, iată, frate Virgile, mă chinuia Părintele, *eu cred cu adevărat* că bătrânul se întâlnea cu Dumnezeu!"... Îmi imaginez câte astfel de pricini de poticnire a lăsat, săracu', după el...

Bine, bine, ar putea spune unii, să presupunem că ar exista un rezervor de informație al universului, un fel de matrice intricată în rețeaua ontică. De aici şi până la a transforma matricea şi rezervorul într-un prieten, ba chiar într-un tovarăş de drum, haida de, e prea de tot. Dar tocmai acesta-i adevărul, strigă Părintele cu entuziasm. Dincolo de cercurile judecătorilor, constructorilor şi geometrilor există un loc de lumină şi verdeață care mişună de căței dolofani şi pisicuțe albe, de îngeri neosteniți în a servi dulcețuri şi şerbet şi în care Dumnezeu însuşi cădelnițează cu Duh Sfânt alături de Cristos, zâmbind în barba lui lungă şi albă ca neaua.

Dovezi, auzim întruna, vrem dovezi. *Există* o dovadă şi în aceasta constă, arată Părintele Nicolae, taina ortodoxiei. Ea se numeşte isihia sau rugăciunea inimii. Ce înseamnă aceste două cuvinte las în seama cititorului a desluşi. Datoria mea e doar aceea de a mărturisi că Părintele le avea pe

amândouă. începutul acestei practici se leagă chiar de perioada petrecută de el la închisoare: „Singur la Zarea şi purtat de valurile rugăciunii lui Isus... Ce fericire, frate Virgile, ce fericire!" Despre câte alte daruri va fi primit de la Domnul nu vom afla poate niciodată. Sau, cine ştie? Nu m-ar mira ca, de-acolo unde e, să ne rezerve încă multe surprize...

Iată, aşadar, ce ne promite experiența primei alternative: a-l întâlni pe Cristos nu ca fapt istoric ci ca temei al propriei noastre ființe. Aici şi acum! Ce-i drept, istoria celor două „vise" ale Părintelui poate trece neobservată. Să nu fie! Cel de-al doilea „vis" mai ales, acela al experienței luminii taborice, arată că întâlnirea cu Isus nu e numai posibilă ci şi reală şi că, în Clipa contopirii ființiale cu el, orice relație dispare. Pentru ca acest lucru să se întâmple, însă, trebuie să ajungem a spune asemeni discipolilor la Emaus: „Au nu ardea oare inima în noi când ne vorbea pe cale şi ne tâlcuia Scripturile?" (*Luca, 24, 32*).

Avem dreptul să-l suspectăm pe Părintele nostru de lipsă de sinceritate? Dacă da, atunci trebuie să ne suspectăm şi pe noi înşine de lipsă de curaj, căci pentru a dovedi falsitatea afirmațiilor cuiva trebuie să cutezi a le verifica. Este ceea ce tocmai spiritul nostru critic o cere. Numai că „a verifica" înseamnă aici a experimenta pe propria-ți piele. Din acest motiv, a nega un adevăr ca cel de mai sus se vădeşte a fi mai curând o probă de comoditate decât de lipsă de inteligență.

Învățătura creştină nu se rezumă, deci, la o simplă propoziție asertorică. Ea vizează una condițională: „Dacă faci aşa şi aşa, obții următorul rezultat". Rezultatul îl constituie prezența lui Isus. Ceea ce se neagă de obicei nu este termenul antecedent – condiția întâlnirii lui Isus – sau, uneori, chiar cel consecvent – întâlnirea însăşi – ci tocmai *relația* lor. Or, relația nu poate fi valabilă decât în măsura în care antecedentul este adevărat. Nu poți, prin urmare, respinge relația decât experimentând condiția ei.

Dăm mereu peste acelaşi viciu fundamental al vremurilor noastre: toată lumea ştie ce trebuie să facă şi, totuşi, prea puțini fac ceva. Părintele Nicolae avea dreptate: prima calitate care se cere unui bun creştin este curajul...

Orice lâncezeală în această privință aduce o dată cu sine spectrul celei de-a doua alternative. Şi dacă amplitudinea maximă a experienței noastre umane priveşte întâlnirea cu Cristos, minimul acesteia prilejuieşte prezența diavolului, a răului, a extincției. A reduce orizontul faptelor tale la pura obiectualitate, a vedea în aproapele tău doar un „subiect" statistic, a concepe lumea ca o colecție de lucruri, a-ți orienta întotdeauna acțiunea în direcția unei finalități ce anulează însăşi rațiunea de a acționa, a condamna propria ta conştiință la statutul unui colaj de clipuri, a goli totul de sens, până şi viața ce ți-a fost dăruită, sunt, vai, doar câteva dintre „experiențele" ce ne aşteaptă.

În plan epistemic o astfel de greşeală presupune proliferarea unui aparent „nevinovat" cerc vicios. In plan etic, însă, cercul viciului face de milenii adevărate ravagii. Ce s-ar putea spune despre conştiința unui om minimal, dacă mai poate fi el considerat om? Pentru a-l surprinde mai bine, Părintele Nicolae foloseşte simbolul primus-ului: fiecare cu primus-ul lui, cu casa lui, cu lumea lui. Toate sunt reductibile la un „ce" anume, iar acesta din urmă la un obiect. Incapabil de vreo relație, omul se izolează în tăcerea lucrurilor.

E oare posibil să distrugi unda asociată unei particole? Sunt ele, crima şi sinuciderea, nişte probe ale acestei posibilități? Am putea noi astfel opri scurgerea timpului într-o clipă eternă? Răspunsul nu poate fi decât unul singur: „Şi nu ne duce pe noi în ispită!". Cât de nebuneşti i-ar părea toate astea țăranului nostru de la munte, care, ați ghicit, e unul şi acelaşi cu extraordinarul Mircea Eliade, evocat de *Jurnal.* Această lume distorsionată – „vrăjită" spune Părintele Nicolae – porneşte de la două premise: prima pretinde că omul este reductibil la trupul său, a doua că singura cale de a asigura buna conviețuire a oamenilor o reprezintă comunitatea egală a trupurilor, adică tocmai comunismul.

Câtă perfidie! Prin sine însuşi, diavolul nu are, în fapt, nici o putere. Răul şi minciuna nu pot exista fără binele şi adevărul pe care le neagă. Neantul nu este un obiect, iar iadul nu e nici el un neant ci *vecinătatea* acestuia din urmă. Scrâşnirea dinților dă expresie unei sfâşietoare contradicții: să suferi cumplit ca şi când timpul însuşi ar putea sta pe loc şi, simultan, să constați că „eterna clipă" e doar o fata morgana. Groaza nu e provocată de spectacolul morții definitive căci aceasta ar fi, practic, o salvare, ci tocmai din pierderea oricărei speranțe că implozia vieții într-un punct infernal ar putea vreodată sfârşi. Iadul nu e moartea ci amenințarea ei. Fără un cât de mic licăr de viață, fără Dumnezeu, aşadar, nici biologiile n-ar putea exista.

De aceea, cea mai mare minciună ce poate fi scornită e aceea că diavolul este însuşi Dumnezeu. La urma urmei, spun unii, ce e rău *ca principiu* în comunism? Totul, răspunde Părintele, şi cel mai mare rău e că el *nu are* un principiu. Câte capete atâtea „principii". Or, singura realitate comună pe care se întemeiază coexistența oamenilor este Isus. Iar Isus este *Unul singuri! El* este adevăratul „comunist", dacă termenul mai poate fi aici folosit.

Câte conştiințe n-a smintit acest „nevinovat" cuvânt! Şi totuşi, ar fi fost destul să pui cap la cap experiențele unei singure zile şi vraja s-ar fi risipit. Comunismul nu este posibil fără a sparge oglinda în care se vede el. Totul trebuie fărâmițat; să nu ştie dreapta ce face stânga. îmi aduc aminte cum, auzind odată pe un prieten elogiind o anume mişcare de înnoire socială, Părintele a stat puțin pe gânduri, s-a înroşit şi apoi, cu o aspră şi, totodată, părintească mină, ne-a spus tuturor: „Dragii mei, cu multe palavre şi bazaconii v-am umplut eu capul. Pentru toate acestea să mă iertați! Una, însă, s-o țineți de-a pururi minte: ori de câte ori veți auzi în viața voastră de comunism, să fugiți ca de diavol".

Timpul, avertizează *Jurnalul,* e darul cel mai de preț, dar şi duşmanul cel mai necruțător. Există o Clipă paradisiacă a cărei plinătate cuprinde pe Mântuitorul însuşi; există, însă, şi o clipă infernală a cărei cuprindere e atât de mică încât abia dracul de-o mai încape. Orizontul primei poate îmbrățişa simultan întreg firmamentul, cel al ultimei se îngustează până la a deveni închiderea însăşi. Nu întâmplător toate aceste gânduri sunt expuse în marginea unor considerații privitoare la specificul torturii prin timp în închisoare.

Pentru a scăpa de această amenințare trebuie să fim nişte buni făptuitori, să ieşim din noi. Există o exstază a faptei şi, până mai suntem încă în viață, să profităm din plin de ea. Dincolo de mormânt doar dispoziția astfel angajată ne rămâne. Or, fără fapte, conchide Părintele, nici o dispoziție nu mai poate fi modificată. Sfatul lui vizează pe toți, dar mai ales pe aceia dintre noi căldicei, care nici nu cată la înălțimi, nici nu văd înfricoşata prăpastie ce, prin recul, i-ar îndemna spre ele.

Contrariul păcatului este libertatea. Şi într-adevăr, când îl vedeam pe Părinte cum cobora spre biserică printre copacii ce străjuiau cărarea din deal, de-acolo de jos de unde eram, nu puteam să nu-l asemăn unei păsărele ce zburdă voioasă din creangă în creangă. Avea un pas sprințar Părintele Nicolae. Şi când se oprea sus, în capul scărilor de la Paraclis, mai că se părea a-şi lua zborul. Liber ca pasărea cerului! Inima îi era deschisă, prietenia caldă, iar buna dispoziție un sac fără fund. Abia acum văd cât de perfect conviețuiau toate cu o minte dintre cele mai ascuțite. A fi în acelaşi timp şarpe şi porumbel este posibil!

Cei care îşi închipuie că îi era uşor se înşală amarnic. Eu l-am cunoscut şi în altfel de clipe. îmi spunea adesea spre sfârşitul vieții că pentru el diavolul nu mai reprezenta de mult o abstracție. îi simțea mereu răsuflarea în ceafă. Alteori deznădăjduia la vederea spectacolului degradării umane: „M-am săturat de zile, frate Virgile! Cum de mai puteți voi suporta, cei de la oraş?". Cu toate astea n-a contenit să-i joace mereu feste necuratului.

Când punea ceva la cale jubila de-a dreptul. îşi freca mâinile, râdea îndesat şi tropăia de nerăbdare „să-i mai facem una". E o greşeală, spunea, a-l lua pe diavol prea în serios. Şi ce-i drept, se întâmpla ca „unele" să iasă gogonate rău. Câți dintre organizatorii sesiunilor la care participase n-ar fi preferat să aibă mai bine puşchea pe limbă decât să-l fi invitat a-şi deschide gura. Să nu te ruşinezi a-l mărturisi pe Domnul, se spune în Scriptură. în privința asta Părintele era un neruşinat... Crezul său nestrămutat de monah prevedea că singura şansă de supraviețuire a creştinismului răsăritean era aceea a unui război întru Cuvânt. Soluția noastră, adăuga el, e aceea a lui Calciu-Dumitreasa.

Să nu se înțeleagă, însă, că războiul trebuia limitat la vorbe. Se străduia să alcătuiască cele mai amănunțite planuri pentru a intra la Doamna Cornea.

Ştia, desigur, ce înseamnă un cuvânt de îmbărbătare pentru un om părăsit de „oameni". Deşi nu întotdeauna reuşeau, cred că orice agenție de spionaj ce se respectă s-ar fi putut mândri cu uneltirile lui. Important era că nu se dădea niciodată bătut. „Sunt duhovnicul doamnei... De la Rohia... Aş vrea s-o mărturisesc... N-a mers, frate Virgile; să încercăm pe-nserat la fiul ei". Şi după depresia unui eşec se aprindea din nou. Străbăteam codrii Făgetului întocmind liste de protest împotriva distrugerii satelor româneşti ori căutând prieteni „de încredere" pentru semnături. Tare mă tem că, lămurit asupra planurilor sale, Dumnezeu l-a luat înainte de a le pune în aplicare. Probabil că mântuirea stă uneori într-o simplă dar sinceră intenție. Asta o ştia şi Părintele de vreme ce, înainte de ultima se plecare la Bucureşti, le-a lăsat fraților din mănăstire o listă cu persoanele ce urmau a fi invitate la propria sa înmormântare. A murit, cum îi stătea bine, pe drum!

Cât despre încrederea sa în „prieteni", trebuie s-o spun, era prea exagerată.

Mă trezesc odată cu un telefon: „Alo! Virgil?... Să trăieşti, dragul meu! Cum o mai duci?... Uite, am să-ți fac o rugăminte. Cum stai cu benzina?... Nu m-ai putea însoți cu automobilul tău până la Rohia? Sufăr groaznic de pe urma unei crize de lumbago... Inutil să-ți spun că întreg costul drumului dus-întors plus uzura maşinii îl iau asupra mea... Nici nu mă gândesc... Sosesc mâine cu avionul de prânz... Să te trăiască Dumnezeu, frate Virgile! Ce mai face duduia Florentina?... Dar Ana-Maria?... Pe mâine. Dumnezeu să-ți răsplătească, dragul meu! Bogdaproste!" etc. etc.

Mă obişnuisem atât de mult cu drumul Rohiei încât îi cunoşteam toate curbele. în ciuda acestui fapt, n-am reuşit niciodată să scap de teroarea îndoielii că „automobilul" meu avea să-şi ducă la bun sfârşit misiunea. De frică să nu-i bag bețe în roate nici nu îndrăzneam a-l întreba cum de mai merge. Probabil că atât aştepta. Deşi n-a agreat sub nici un motiv să fie deranjat - tuşea cu prilejul fiecărei piese noi – încercam, totuşi, să iau nişte măsuri de precauție cât de cât „raționale".

Şi aşa cum îl obişnuisem cu drumul, tot aşa s-a întâmplat şi cu servi-ce-urile. Doar că, de la o vreme, am observat un lucru foarte ciudat, întotdeauna când ne pregăteam pentru Rohia, îndărătnicul meu partener avea noroc nu numai de toate piesele originale, dar nici măcar nu catadicsea să mă mai deranjeze cu tuşea lui enervantă. Nu e adevărat că nu poți profita de pe urma unui călugăr, căci, cuminte cum eram, am hotărât să amân orice reparație până în clipa în care Părintele îmi va solicita un serviciu adecvat pentru a începe lucrul. Ştiam că din momentul acela norocul se va ține scai de mine.

Cum plocoanele se țineau lanț, am crezut că e potrivit să-l înştiințez şi pe naşul lor despre aceasta. M-am gândit să folosesc chiar o mică fabulă în care era vorba despre un părinte stâlpnic din deşertul Tevaidei care lupta de mai mulți ani pe calea desăvârşirii. Prin în focul luptei, părintele vedea necontenit în jur numai draci împielițați. în tot acest timp, însă, poporul de

jos se minuna privind la îngerii care hrăneau de zor nevoitorul cu mană cerească şi, desigur, se folosea ca şi mine de toate avantajele ce decurgeau din această situaţie. „Vai, vai, frate Virgile! Dacă ceva e adevărat în toată poveste asta ce îndrăzneşti a crede că are de-a face cu mine, apoi să ştii că *tu* eşti cu adevărat un înger”... Vorba aia: cine zice, ăla e! Asta-i vrut, asta-i avut!

Ne-am întâlnit la aeroportul din Cluj. De cum l-am zărit – păşind mărunt şi grăbit, iscodind atât de concentrat terenul încât mi se părea a fi cu mult mai mic ca de obicei - am ştiut că urma să punem din nou ceva la cale. Despre asta aveam să aflu, însă, mai târziu. Până să întrebe: „Te-a urmărit cineva?”. Pornirăm degrabă. După ce am trecut de postul de control de la Apahida, mi se confesa.

Fusese chemat la Securitate în urma unui denunţ legat de nişte cărţi cu dedicaţie primite de la fruntaşii emigraţiei româneşti. Arătase totul unor scriitori ce păruseră a fi „cu totul de încredere”. „Adevărat?”. „Adevărat, frate Virgile. Unul a cântat şi la strană...”. Erau în trecere pe la Rohia, iar el îi invitase, ca şi pe mine odinioară, să viziteze biblioteca mănăstirii. „De un singur lucru mi-e frică: n-aş vrea să-i fac nici un rău mănăstirii. Cât despre mine, mă ştii doar. Nu-mi pasă de mă vor da afară. Rohia să scape. Mi-a mai spus odată Părintele Cleopa pe vremea când nimeni nu voia să mă călugărească: «Nu te lasă în mănăstire? Fă-te tu mânăstire!»”. Am apăsat pe acceleraţie. Îi părea sincer rău. Şi, totuşi, găseam că există o soluţie. Era, evident, vorba de una de compromis. „Ia te uită! Să auzim!”. „Ei” tot nu ştiau despre câte cărţi anume e vorba. Să ne grăbim a salva măcar o parte din ele, lăsând şi „lor” o pradă cât mai verosimilă. „Asta ca asta, frate Virgile. N-ar fi paguba prea mare. Am să-i rog pe prietenii mei să-mi trimită altele. De *altceva* mi-e teamă mie”. Abia atunci am aflat de celebrul *Jurnal al fericirii.* Teama era perfect justificată pentru că o descindere ca cea la care ne aşteptam s-ar fi lăsat practic cu o percheziţie generală.

Călătoria noastră devenise o adevărată cursă. Părintele se ţinea bine şi avea chef de vorbă. îmi povesti despre experienţele sale din închisoare, multe din ele pline de grozăvii. Am înţeles repede că seninătatea cu care trata noua se încercare nu era deloc simulată căci eventualele represalii ce puteau să urmeze erau pentru el „floare la ureche” pe lângă ce pătimise acolo. „Să ştii, dragul meu, că ţin enorm ca *Jurnalul* acesta să apară. Fără această mărturisire publică m-aş simţi vinovat în faţa lui Isus. Te-aş ruga, de altfel, să reţii trei lucruri pe care am a ţi le încredinţa cu limbă de moarte: 1. să le spui tuturor că am crezut în Isus Cristos, Mântuitorul nostru, din toată inima mea. Cristos e o mare putere, frate Virgile, o mare bucurie şi o fericire şi mai mare. Singurul lucru pe care îl doreşte el pentru noi este acela de a ne face fericiţi. A fost o Clipă când s-a îndurat şi de mine – nemernicul – şi m-a răpit să-mi spună că mă iertase. Era la Braşov. Nici nu ştiu cât a durat! 2. să le mai spui că am iubit sincer poporul român şi că am ajuns să-i îndrăgesc până şi defectele şi 3. să ai grijă de *Jurnal”.*

Curând intrarăm în sat. Apropierea de casă ne dădea un sentiment de oarecare siguranță. Trecusem cu bine şi de „proba de coastă". Se zăreau, iată, acareturile mănăstirii. Cu gândul la trebuşoara noastră, am început a ne foi, când, deodată, Părintele încremeni de-a binelea: în fața arhondaricului aştepta o maşină neagră... Să fi ajuns înaintea noastră? Deşi era nedrept, am simțit că trebuie să-mi vând de urgență „automobilul". „Stai, stai, frate Virgile! Să ne apropiem!".

Zgomotul maşinii îl făcu pe unul din frați să ne iasă în întâmpinare. Zâmbetul ce-l aborda părea a spune că nimic rău nu se întâmplase. După ce am rostit cuvenitele binețe, aflăm că maşina era a... episcopiei. Deşi motivul vizitei Prea Sfințitului nu era destul de clar, ne-a mai venit inima la loc. Am hotărât ca, înainte de a ne prezenta prea cinstitei fețe, să ne primenim nițel. Părintele devenise din nou parcă mai concentrat. Intră de-a dreptul în biserică. Luat de val, într-o pornire mai mult decât tâmpă, l-am urmat şi eu, fâstâcit. Prea târziu am realizat că nu observase. Mă angajasem doar să descarc bagajele.

Nenumărate din lucrurile ce se întâmplă prin mănăstiri pot părea unora ciudate. Te poți, astfel, întreține cu un călugăr în modul cel mai plăcut. O dată ajuns, însă, în pronaos parcă nici nu te mai cunoaşte. De aceea este bine ca toți cei care intră într-un sfânt lăcaş să ştie că dovezile de amenitate îşi au locul în afara lui. în caz contrar, riscă să nu primească răspunsul la salut.

Îngenunche în fața icoanei Mântuitorului, o înlănțui cu amândouă brațele şi se lipi cu întreg trupul de catapeteasmă. Aş fi dat orice să devin invizibil. Cred că eram roşu de ruşine ca un rac scos din oală. Mă gândeam să mă retrag ca el. Podelele scârțâiau însă... Într-un târziu se ridică şi o porni spre ieşire. Deşi iuți, mişcările lui erau întotdeauna foarte precise. Nici măcar nu şi-a schimbat traiectoria când trecu pe lângă mine. Înghețasem complet. îmi adresă, cu toate astea, un scurt şi apăsat „îți mulțumesc, frate Virgile!", continuându-şi drumul de parcă nici n-aş fi existat. A fost, poate, cel mai emoționant omagiu de recunoştință ce mi s-a adus vreodată.

Bucuria cu care ne-a primit Prea Sfințitul spulberă şi ultimele noastre îndoieli. Părintele, se vede treaba, avea mare trecere, aşa încât mi-a fost dat să asist la spectacolul unei încântător de reținute afecțiuni reciproce. Luat prin surprindere, Prea Sfinția sa reuşi să-şi retragă în mare viteză dreapta din calea smeritului său supus. Declanşa apoi el însuşi un contraatac, încercând un sărut pe obraz. Părintele răspunse abil cu o plecăciune...

Am petrecut câtva timp discutând despre ceea ce Prea Sfințitul considera a fi „liturghia după liturghie". Apoi îşi chestiona părinteşte ucenicul asupra stadiului în care se afla cu scrisul. Publicistica, am înțeles, era pentru acesta din urmă un soi de canon. Nu, nu e o eroare, au mai fost şi astfel de ierarhi. Lumina din ochii săi se aprinse ca para focului. Cei ce au avut norocul de a-l vedea aşa ştiu despre ce este vorba. La sfârşit, am cerut îngăduința de a ne

retrage. „Da, desigur". Numai că de astă dată fu rândul ierarhului să-l surprindă pe supus căci, în momentul în care Părintele era tocmai în exercițiul cuvioasei plecăciuni, Prea Sfințitul se repezi cu amândouă mâinile la creştetul ce i se oferea fără voie în toată nuditatea sa şi-l sărută apăsat. „Să trăieşti, frate Niculae!" Deh, fiecare pasăre pre limba ei piere. Dulcele grai maramureşan rămase fără replică. Iată cum un român isteț, gândeam eu, poate veni câteodată de hac până şi celui mai isteț dintre evrei, fie el chiar şi creştinat.

După o oarecare chibzuială, Părintele îmi comunică intenția lui de a incinera o parte din copiile manuscrise. Le-am strâns pe toate la un loc, am scos benzină din rezervor şi le-am aprins în sobă. „Iar îşi face foc Părintele Nicolae" vor fi spus frații. Răspunsul era gata pregătit: „Ce să fac, dragii mei, sunt cardiac"...

Ieşirăm apoi afară să căutăm un ascunziş potrivit. Am inspectat toate cotloanele şi ungherele, şurile şi afumătorile, podurile şi lucarnele, beciurile, şandramalele, cotețele şi, în cele din urmă, până şi statuia lui Pintea Viteazul, cu acoperişul ei cu tot. Cred că cei de jos şi-au făcut o cu totul altă părere despre felul în care trebuie vizitată mănăstirea. „Dar ce să mai spui? Te poți pune cu Părintele Nicolae?".

Urma să alegem între două variante: fie îngropăm toată „marfa", fie o ascundem în podul Paraclisului. Vremea fiind de obicei umedă la Rohia, am optat pentru cea de-a doua. Ni l-am făcut astfel părtaş pe Părintele Emanuil; căci el răspundea de accesul în „ascunzătoare". Nu ne-am înşelat în privința lui. *Jurnalul* trebuia să-l iau eu mai târziu. Am înşfăcat, aşadar, vrafurile de cărți şi le-am urcat la pod. „în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh!" „Amin!" răspunserăm noi în cor.

Deşi trecuse destulă vreme de când plecasem din Cluj, eram prea surescitat ca să-mi mai ardă de mâncare. Ți-ai găsit cui să-i spui! Am fost luat pe sus spre trapeză şi obligat să mă îndulcesc cu „tot ce e mai bun". Părintele ajuna, cred, în continuare. Dar parcă mai avea el nevoie de mâncare? Mă mânca pe mine cum mâneam. Era foarte fericit şi-mi mulțumea - a câta oară? pentru dovezile „covârşitoarei" mele prietenii.

Se făcuse târziu. Amețiți de oboseala zilei, ne-am îndreptat amândoi spre chilie. Eu, cel puțin, mă cam clătinam. Nu scăpasem nici măcar de paharul cu vin. „Automobilul" adăsta şi el în liniştea nopții. Aşa difuz cum se zărea prin întuneric, fără petele-i de rugină, arăta chiar bine. Mi se făcu milă. Ce ne-am fi făcut, totuşi, fără el?

„Am avut o zi grea, frate Virgile. Eu ca eu, dar tu, dragul meu, ai condus atâta amar de drum". I se părea, pesemne, că Bucureştiul era mai aproape de Rohia decât Clujul, *„Dumnezeu* ne-a ajutat să sfârşim cu bine totul. Să nu ne culcăm, dar, ca nişte păgâni. Să spunem împreună câteva rugăciuni. Citesc eu, frate Virgile. Domnul să ne ierte dacă vor fi mai puține ca de

obicei!". Ne aşezarăm în genunchi la marginea patului, cu ochii aţintiţi la icoane. Părintele avea o dicţie perfectă; mai mare dragul să-l asculţi. Urmă, aşadar, un şir nesfârşit de rugăciuni şi psalmi, de icoase şi podobii, mai toate urmate de una sau mai multe închinăciuni. Cred că trecusem cu mult peste lungimea unui acatist, dacă nu cumva tocmai despre aşa ceva era vorba. Cu toate că genunchii nu mă mai ascultau, mi s-a părut, totuşi, a deprinde o anume dulceaţă a simţirii. „Dulceaţa suferinţei" – ce stranie împerechere!

Când ne-am apropiat de final, obiectul cererilor mele încetase de mult a fi unul „transcendental". Nu mă mai rugam decât să rezist la regimul fizic la care fusesem supus. Se vede treaba că ceva din zbuciumul meu „sufletesc" ajunse la cunoştinţa Părintelui căci, în curând, trecurăm la ultimele închinăciuni. După ce îmi ură noapte bună, lovi de câteva ori cu semnul crucii pe eventualii draci din încăpere. Eu unul mă îndoiesc să mai fi fost vreunul pe-acolo.

M-am trezit dis-de-dimineaţă, în trilul păsărelelor ce se hârjoneau la fereastră. Eram vesel fără vreun motiv anume. Totul părea a fi nou, ca în prima zi a creaţiei. Mă gândeam că cei ce n-au apucat să simtă sfânta lumină ce oblăduieşte mănăstirile noastre nu vor pricepe niciodată cum de se înnoieşte firea în fiece dimineaţă. Până şi lucrurile din chilie păreau că răspândesc lumină... Părintele se sculase. Fusese oare şi la miezonoptică? Ar fi fost în stare! Se bălăcea acum la duş, cântând în surdină arii celebre din opere. Nu era deloc greu să-l recunosc: stilul lui era, am spus-o, inconfundabil.

A intrat tiptil, atent la cea mai mică mişcare. îl vedeam printre gene cum se uită la mine ca la un prunc legănat de vise. „Bustul" său – excelent obiect pentru studiul anatomiei - strălucea gol, într-o stranie încordare. Desfăcu o sticluţă cu carmol şi se frecă pe mâini, pe faţă şi pe piept. Uşurel, uşurel. îşi depărta apoi picioarele şi începu gimnastica cu nişte extensii ale braţelor. Pe drum îmi spusese că povestea cu lumbago nu era doar un alibi.

Când, la capătul unei reprize, inspira adânc, părea că-l trage în piept pe însuşi Dumnezeu. Şi dacă eu eram vesel, el era de-a dreptul fericit. îşi întindea mâinile într-un fel atât de ciudat încât ceea ce „ezecuta" era mai degrabă o rugăciune. De la o vreme, păsărelele de pe pervaz începură să cânte mai cu foc. Faţa i se transfigurase şi poate că din preaplinul darului ce i se vărsa în inimă nu se mai putu stăpâni şi prinse a pocni din degete după fiecare extensie... Sunt absolut sigur că, în acea Clipă, de-acolo de sus, din cer, Maica Domnului îi zâmbea plină de încântare, iar pruncul Isus îl aplauda de zor, fericit.

Fie-ţi ţărâna uşoară, Părinte Nicolae, şi roagă-te pentru mine păcătosul!

VIRGIL CIOMOŞ

remember

„A fost deci închis între 1959 şi 1964. Destul pentru ca peroada de detenţiune [politică] să-l transforme cu totul. Dintr-un intelectual pur, să-l degrabă agnostic şi preocopat de literaturile străine, să devină un autentic «homo religiosus» şi – nu mai puţin important – să descopere constantele unei spiritualităţi româneşti pe care, odată ieşit din închisoare, le-a cinstit cu verbul şi verva lui inimitabile (...). Închisoarea a constituit pentr N. Steinhardt academie şi altar. Să ne mai mirăm că mărturia lui se cheamă *Jurnalul fericirii*?”

Virgil Ierunca